KADEH VE KILIÇ

Geçmişimiz, Geleceğimiz

"Darwin'in Türlerin Kökeni'nden beri çıkan en önemli kitap"
Ashley Montagu

Riane Eisler

Dünya Çapında 500.000 Satıldı

mayakitap

"Eisler'i okumak, kadınların besleyici ve hayat verici güçlerinden gelen insani olanakların yeni dehlizlerine bir bakış atmaktır."

New Women

"Ömrümüz boyunca yayımlanan en önemli eser... geleceği mümkün kılabilir."

Los Angeles Weekly

"Eisler'in oldukça rahat okunan bu sentezi... toplumsal tarihe yapılan önemli bir katkıdır."

Publisher's Weekly

"Hayal gücü yüksek ve inandırıcı bir eser."

Library Journal

"Pek çok tarihi esrarı açığa çıkarırken... daha insanca bir dünyayı inşa etme temellerini de atıyor."

The Humanist

"Büyüleyici... sürükleyici... Zamanımızın esas sorularından bazılarını cevaplamak için geçmişi, bugünü ve hatta geleceği mercek altına alıyor."

San Diego Weekly

"Her şeyin değişebileceğine, hepimizin düşlediğimiz bir dünyayı yaratacağına ve yaşatacağına dair ümidimi canlandırıyor."

Woman of Power

"Herkes bunu okuma fırsatını yakalamalı"

Chicago Tribune

"Daha önce hiçbir kitabı bu kadar övmemiştim... Herkes... bu kitabı okuma fırsatını yakalamalı."

Ashley Montagu

"Eisler, bize tarihin derinlemesine bir incelemesini sunuyor ve ümit vaat ediyor. İnsan olmanın ölümü değil, hayatı olumlamak olabileceğini gösteren bu kitap, yılın en iddialılarından."

Minneapolis Star Tribune

"İnsanın anlayışının gelişimine ve varlığını sürdürmesine bilimin çarpıcı uygulaması."

Marija Gimbutas, *Eski Avrupa'nın Tanrıları ve Tanrıları* kitabının yazarı

"Her açıdan harikulade... İnsan evriminin önemli bir resmi."

Nicolas Platon, Girit kitabının yazarı ve eski Acropolis Müzesi müdürü

"İnsan varoluşunun bir kutbundan diğerine cesur bir yolculuk."

Charles Tilly, Tarih Profesörü, Yeni Sosyal Araştırmalar Okulu

"Bugün karşılaştığımız temel problemlere tutulan yeni bir ışık... bütün kadın-erkek sorunsalına getirilen yeni bir açıklık... Temel bir katkı."

Jean Baker Miller, Yeni Bir Kadınlar Psikolojisine Doğru kitabının yazarı

"Siyasal ve ekonomik sistemimizin yeni bir dengede durabileceğini gösteriyor."

Hazel Henderson, Alternatif Gelecekler Yaratmak kitabının yazarı

"Temel bir dönüm noktası."

Barbara Walker, Kadınların Efsaneleri ve Esrarı Ansiklopedisi'nin yazarı

"Yeni bir ufka pencere açıyor, insamn durumunu görmek ve anlamak için yeni bir bakış açısı... Öyle güç verici ki, araştırmayla şimdi ortaya çıkanlar daha önceden mümkün dahi görünmüyordu."

Sejourner

"Çok önemli bir kitap."

Merlin Stone, Tanrı Kadınken ve Kadınlığın Antik Aynaları kitaplarının yazarı

"Gelecek yıllarda da tartışılacağı kesin olan ufuk açıcı bir eser... Dünyadaki kaderimizle ilgilenen herksin okuması gerekir."

Ervin Lazso, Evrim: Büyük Sentez'in yazarı

"Truva'nın gün yüzüne çıkartılması ve çivi yazısının deşifre edilmesi kadar, belki daha fazla önemli."

Bruce Wilshire, Rutgers'da, New Jersey Devlet Üniversitesinde Felsefe Profesörü

"Ölçülemeyecek kadar değerli... kapsamı ve vizyonuyla gerçekten olağanüstü."

Gloria Orenstein, Güney California Üniversitesi, Toplumda Kadın ve Erkek Çalışmaları Programında Profesör

"Çok önemli bir kitap... bireyin değeri, amacı ve kozmik tatmini sorununda ufukları açıyor."

Robert Muller, Birleşmiş Milletler Barış Üniversitesi Rektörü

Maya Kitap: 92, İnceleme: 21
1. Baskı, İstanbul Ocak 2015

ISBN: 978-605-9902-04-5
Orijinal Adı: The Chalice and The Blade: Our History, Our Future
Copyright © by Riane Eisler
Kayi Telif Ajansı aracılığı ile Türkçe yayın hakları Maya Kitap'a aittir.

Yayın Yönetmeni: Tahir Malkoç
Editör: Banu Karakaş
Mizanpaj: Mehmet Büyükturna
Kapak: Gülay Tunç

Maya Kitap * Sertifika: 14079
Merkez Mah. Kocamansur Sok. No: 6/4 Şişli / İstanbul Tel: 0212 296 97 12
e-posta: info@mayayayinlari.com www.mayayayinlari.com

Kayhan Matbaacılık * Sertifika: 12156
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 244
Topkapı/İstanbul Tel: 0212 576 01 36

KADEH VE KILIÇ

Geçmişimiz, Geleceğimiz

Riane Eisler

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Aslıhan Beyazıt

Çevirmen:
Dr. Orhun Burak Sözen

Editör:
Dr. Evren Bayramlı

mayakitap

Hem hayat hem de iş arkadaşım David Loye'a...

Yazarın Biyografisi

Riane Eisler, barış ve feminizm konularında dünya çapında tanınmış bir araştırmacı, fütürist, öğretim görevlisi, avukat ve Ortaklık Çalışmaları Merkezi eş başkanıdır.

Viyana'da doğduktan sonra, kendini Küba yolunda, geri çevrilen *St. Louis*'ten önceki son seferde Nazilerden kaçan altı yaşında bir sığınmacı olarak bulmuştur. Havana varoşlarında büyümüş ve on dört yaşında Birleşik Devletler'e göç etmiştir. Los Angeles'taki California Üniversitesi'nde sosyoloji ve antropoloji öğrenimi görmüş, özel Phi Beta Kapa derecesiyle UCLA Hukuk Fakültesi'nde de hukuk doktorası unvanı kazanmıştır.

Riane Eisler, California Üniversitesi ve Los Angeles'taki Immaculate Heart College'de ders vermiştir. Uluslararası seviyede tanınmış bir barış araştırmacısı ve eğitimcidir. İlk çalışması *Dünya Barış Ansiklopedisi*'nde yer almıştır. Eski Birleşmiş Milletler Araştırma Direktörü başkanlığındaki Genel Evrim Araştırmaları Grubu'nun üyesidir. Evlilik, boşanma ve kadınların geleceği üzerine yazdığı *Dissolution (Çözülme)* (McGraw-Hill 1977) önemli bir kitaptır. *The Equal Rights Handbook (Eşit Haklar Elkitabı)* (Avon 1978), Birleşik Devletler Anayasası için önerilen Eşit Haklar Değişikliği üzerine yol gösterici bir eserdir. Kadınlara ve çocuklara yardım edecek kanunlara öncülük etmiş ve önemli örgütler kurmuştur. Bu örgütler arasında, Los Angeles Kadınlar Hukuk Programı Merkezi (Bileşik Devletlerde türünde ilk olan) ve Ortaklık Çalışmaları Merkezi yer almaktadır.

İçindekiler

Giriş: Kadeh ve Kılıç 15

İnsanla İlgili İhtimaller: İki Seçenek. Evrim Kavşakları. Kaos ve ya Dönüşüm.

1. **Kayıp Bir Dünyaya Yolculuk: Medeniyetin Başlangıcı** 25

Paleolitik (Yontma Taş Devri). Neolitik Çağ (Cilalı Taş Devri). Eski Avrupa

2. **Geçmişten Mesajlar: Tanrıça'nın Dünyası** 38

Neolitik Sanat. Tanrıça'ya Tapınma. Eğer Ataerkillik Değilse Anaerkillik Olmalı.

3. **Yaşamsal Fark: Girit** 50

Arkeoloji Bombası. Yaşam ve Doğa Sevgisi. Benzersiz Bir Uygarlık. Kesin Olanın Görünmezliği.

4. **Kaostan Karanlığa: Kadehten Kılıca** 62

Çevreden Gelen İstilacılar. Metalürji ve Erkek Üstünlüğü. Kültürel Evrimde Değişiklik. Savaş, Kölelik ve Fedakârlık. Medeniyetin Kesintiye Uğraması. Girit'in Yıkılması. Parçalanan Bir Dünya.

5. **Kayıp Çağın Anıları: Tanrıça'nın Mirası** 77

Evrim ve Dönüşüm. Altın Irk ve Atlantis Efsanesi. Cennet Bahçesi ve Sümer Tabletleri. Medeniyetin Nimetleri. Geçmişin Yeni Bir Görünümü.

6. **Başı Üzerinde Gerçekliği Taşıyordu: I. Kısım** 93

Anne Öldürme Suç Değil. Tahakküm ve Ortaklık Temelli Zihinler. Efsanenin Metamorfozu.

7. Başı Üzerinde Gerçekliği Taşıyordu: II. Kısım **104**
Uygarlığın Rotasını Yeniden Belirlemek. Tanrıçanın Yokluğu. Seks ve Ekonomi. Tahakküm Ahlakı. Bilgi Kötüdür, Doğum Kirlidir, Ölüm Kutsaldır.

8. Tarihin Diğer Yarısı: I. Kısım **117**
Gizli Mirasımız. Tabiatın Çevrimsel Birliği ve Dünyanın İki Yarısının Uyumu. Antik Yunanistan. Androkratik Doğru ve Yanlış.

9. Tarihin Diğer Yarısı: II. Kısım **131**
Hz. İsa ve Gilani. Baskı Altında Tutulan Metinler. Gilanik Sapkınlıklar. Sarkaç Geriye Doğru Sallanıyor.

10. Geçmişin Örüntüleri: Gilani ve Tarih **144**
Tarihte Bir Güç Olarak "Kadınsı Olan". Tarih Kendisini Tekrarlıyor. Tarihte Bir Güç Olarak Kadınlar. Kadın Ruhu. Satırın Sonu.

11. Özgürlüğe Kavuşmak: Tamamlanmamış Dönüşüm **163**
Aklın Başarısızlığı. Androkratik Öncüllere Meydan Okuma. Seküler İdeolojiler. İnsan İlişkilerinin Tahakküm Modeli. İleri mi Geri mi?

12. Evrimin Çöküşü: Tahakkümcü Bir Gelecek **177**
Çözümsüz Sorunlar. İnsani Konular ve Kadın Konuları. Totaliter Çözüm. Yeni Gerçeklikler ve Eski Efsaneler.

13. Evrimde Dönüm Noktası: Ortaklığa Dayalı Bir Geleceğe Doğru **189**
Gerçekliğin Yeni Bir Görüşü. Yeni Bir Bilim ve Ruhsallık. Yeni Politika ve Ekonomi. Dönüşüm.

Sonsöz **206**

Notlar **216**

Haritalar ve Tablolar **277**

Dizin **289**

Haritalar ve Tablolar

1.	Batı Avrupa'da Yontma Taş Devri Mağara Sanatına Ait Büyük Alanlar	277
2.	André Leroi-Gourhan'ın Yontma Taş Devri Sanatı Kronolojisi	278
3	James Mellaart'ın Hacılar ve Çatalhöyük Kronolojisi	279
4.	Yakın Doğu'daki Mezolitik ve Cilalı Taş Devri Kazı Alanları	281
5.	Eski Avrupa'nın Yaklaşık İlk Medenileşme Alanı	282
6.	Birinci Kurgan Dalgası (İ.Ö. yaklaşık 4300 - İ.Ö. 4200)	283
7.	Üçüncü Kurgan Dalgası (İ.Ö. yaklaşık 3000 - İ.Ö. 2800)	283
8.	Marija Gimbutas'ın Eski Avrupa Kültürünün Filizlenmesi ve Yıkımı Kronolojisi (yaklaşık İ.Ö. 7000 – İ.Ö. 2500)	284
9.	Eski Avrupa ve Kurgan Kültürleri'nin Karşılaştırılması	285
10.	Girit ve Diğer Antik Medeniyetlerin Kronolojik Karşılaştırılması	286
11.	Minos Giriti'nin Ana Bölgeleri	288
12.	Minos ve Miken Ticaret Yolları	288

Giriş:
Kadeh ve Kılıç

Bu kitap bir kapıyı aralamaktadır. Kapının kilidini açmak için çok sayıda insan ve kitaptan yararlanılmıştır ve altında yatan pek çok yeni bakış açılarını tamamen keşfetmek için çok daha fazlası gerekmektedir. Bu kapıyı açarken bile gıcırtılar, geçmişimiz hakkında –ve olası geleceğimizle ilgili- büyüleyici yeni bilgiler ortaya koymaktadır.

Benim için bu kapıyı arayış, yaşam boyu sürmüştür. Ömrümde çok önceleri insanların değişik kültürlerde verili olanın–nasılsa her şeyin-her yerde aynı olmadığını düşündüklerini gördüm. Benzer şekilde, çok önceleri insanlık durumu hakkında tutkulu bir ilgi geliştirdim. Çok küçükken, bildiğim görünüşte güvenli dünya, Avusturya'yı Nazilerin ele geçirmesiyle çalkalandı. Babamın yaka paça götürülüşünü izledim ve annemin mucizevi şekilde Gestapo'nun babamı serbest bırakmasını sağlamasından sonra ben, anne ve babam yaşamımızı korumak için kaçtık. Önce Küba'da ve sonunda Birleşik Devletlerde, her birinin kendi gerçeklikleri olan üç farklı kültürde yaşadım. Çok sayıda soru sormaya başladım. Bu sorular, benim için hiçbir zaman soyut olmadı.

Niye birbirimizin kötülüğünü istiyor ve birbirimize acı çektiriyoruz? Neden dünyamız "insanoğlunun" erkeğe -ve kadına- kepaze, insanlık dışı muamelesi ile dolu? İnsanlık kendi türüne karşı niçin bu kadar acımasız? Bizi kibarlık yerine eziyete, barış yerine savaşa, hayatta kalma yerine yıkıma kronik olarak yönlendiren ne?

Bu gezegendeki bütün yaşam biçimlerinden sadece biz, arazilere ekim yapabi-

liyor ve yetişenleri hasat edebiliyoruz; şiir yazabiliyor ve müzik besteleyebiliyoruz, gerçeği ve adaleti arayabiliyoruz, çocuğa okuma yazma öğretebiliyoruz –veya gülebiliyor ve ağlayabiliyoruz. Yeni gerçeklikleri düşlemek ve bunları çok yeni teknolojilerle gerçekleştirmek konusundaki benzersiz yeteneğimizden dolayı, kendi evrimimize kelimenin tam anlamıyla ortağız. Ve, öte yandan aynı harika tür olarak biz, yalnızca kendi evrimimizi değil, fakat aynı zamanda dünyamızdaki yaşamın çoğunu çevre felaketi veya nükleer yok oluşla tehdit ederek sonlandıracak görünüyoruz.

Zaman akıp geçerken profesyonel çalışmaları sürdürdüm, çocuk sahibi oldum ve artan ölçüde araştırmama odaklandım, gelecek hakkında yazarken ilgilerim genişledi ve derinleşti. Çoğu insan gibi, hızla bir evrim kavşağına yaklaştığımıza ikna oldum. Şimdiye kadar, seçtiğimiz yön bu kadar kritik olmamıştı. Fakat hangi yöne yönelmeliyiz?

Toplumcular ve komünistler problemlerimizin kökeninde kapitalizmin yattığını söylerler; kapitalistler ise toplumculuk ve komünizmin bizi mahvoluşa sürüklediğinde ısrar ederler. Bazıları sorunlarımızın "sanayi paradigması"ndan doğduğunu ve suçlanması gerekenin "bilimsel bakış açısı" olduğunu savunurlar. Hatta diğerleri hümanizmi, feminizmi, hatta "eski güzel günlere", çapı daha dar, daha basit ve daha dindar bir çağa dönüşe odaklanarak, laikliği suçlarlar.

Fakat eğer kendimize bakarsak–televizyona veya sabah kahvaltısında gazeteye bakmanın karamsar, günlük ritüeliyle-kapitalist, toplumcu ve komünist milletlerin nasıl benzer şekilde birbirlerini, hem insanı hem de çevreyi tehdit eden silah yarışına ve diğer tüm mantıksızlıklara doğru sürüklediğini görürüz. Ve eğer geçmişimize bakarsak -Hunların, Romalıların, Vikinglerin ve Asurluların rutin katliamlarına veya Haçlıların ve Engizisyonunun acımasız cinayetlerine bakarsak- bizden önce gelen daha küçük, bilim öncesi, sanayi öncesi toplumlarda daha da çok şiddet ve adaletsizlik olduğunu görürüz.

Geriye dönmek bir seçenek olmadığı için, nasıl ileriye gideriz? Büyük ve beklenmedik bir kültürel dönüşüm olan Yeni Çağ hakkında çok şey yazılıyor.[1] Fakat pratik olarak, bu ne anlama geliyor? Neden neye dönüşüm? Hem günlük yaşamımız hem kültürel evrimimiz bakımından gelecekte tam olarak ne farklı veya ne mümkün olacak? Kronik savaşlara, toplumsal adaletsizliğe ve ekolojik dengesizliğe yol açan sistemden, barışa, sosyal adalete ve ekolojik dengeye geçmek gerçekçi bir ihtimal midir? En önemlisi, sosyal yapıda hangi değişiklikler böyle bir dönüşümü mümkün kılar?

Bu sorulara cevap arayış, beni geçmişimizi, bugünümüzü ve bu kitabın dayandığı geleceğimizi yeniden sınamaya yöneltti. *Kadeh ve Kılıç*, insan toplumu hakkında önceki çalışmalardan hem (tarihöncesi dahil) *bütün* insanlık tarihini hem de *bütün* insanlığı (hem kadınları hem erkekleri) hesaba katmasıyla ayrılan bu yeni çalışmayı ortaya koymaktadır.

Eldeki verilere uyan yeni mekanizmalar için sanat, arkeoloji, din, sosyal bilim, tarih ve daha pek çok araştırma alanından kanıtları bir araya getiren *Kadeh ve Kılıç*, kül-

türel kökenlerimizin yeni hikâyesini anlatmaktadır. Savaşın ve "cinsiyetlerin savaşı"nın ne Tanrısal olarak ne de biyolojik olarak emredilmediğini göstermektedir. Daha iyi bir geleceğin mümkün *olduğunu* doğrulamaktadır – ve bu gelecek, aslında geçmişte gerçekten ne olduğunu gösteren büyüleyici tiyatro oyununa sıkı sıkıya bağlıdır.

İnsanla İlgili İhtimaller: İki Seçenek

Daha önce yaşanan, daha uyumlu barışçı çağın efsanelerine âşinayız. Kutsal Kitap*, kadının ve erkeğin birbirleriyle ve doğayla uyum içinde yaşadığı bir bahçeden söz etmektedir. Bu, bir erkek tanrının bundan sonra kadının erkeğe tabi kılınmasını buyurmasından öncedir. Çinlilerin *Tao Te Ching*'i kadınlık ilkesi *ying*'in erkeklik ilkesi *yang* tarafından yönetilmediği bir zamanı, annenin erdeminin hâlâ onurlandırıldığı ve buna herkesçe saygı duyulduğu bir zamanı anlatmaktadır. Antik Grek şairi Hesiod, "daha geri bir ırk" savaş tanrılarını getirmeden önce toprağı "barışçılığın kolaylığıyla" süren "altın ırk"ı yazmaktadır. Araştırmacılar her ne kadar pek çok açıdan bu yapıtların tarihöncesi olaylara dayandığında görüş birliğinde olsalar da kadınlar ve erkeklerin ortak olarak yaşadıkları zamana göndermeler, geleneksel olarak düşlemden öte görülmemiştir.

Arkeolojinin hâlâ emekleme devrinde olduğu zamanda, Heinrich ve Sophia Schlieman'ın kazıları, Homeros'un Truva gerçekliğinin gün ışığına çıkarılmasına yardım etmiştir. Daha bilimsel metotları kullanan daha eski kazıların yorumlarıyla birleşerek günümüzdeki arkeoloji çalışmaları, daha önceki gerçekliklerden gelen Cennet Bahçesinden kovulma gibi hikâyeleri açığa çıkarmaktadır. Bunlar, bu dünyada ilk bahçeleri kuran ilk tarım (veya Neolitik) toplumlarının halk belleğinden gelmektedir. Benzer şekilde (Yunanlı arkeolog Spyridon Marinatos'un elli yıl önce önerdiği gibi) görkemli Atlantis uygarlığının denize gömülme efsanesi, pekâlâ Minos medeniyetinin çarpıtılmış bir izi olabilir. Şimdi inanılan, Girit ve çevre adaların büyük ölçüde depremler ve devasa gelgit dalgalarıyla zarar gördüğü zaman bu medeniyetin bittiğidir.[2]

Tam olarak Kolomb'un zamanında dünyanın düz olmadığının keşfedilmesi, her zaman varolan harika yeni dünyanın bulunmasını sağlamıştır. İngiliz arkeolog James Mellart'ın gerçek bir arkeolojik devrim dediği bu arkeolojik keşifler, saklı geçmişimizin[3] büyüleyici dünyasını ortaya çıkarmaktadır. Sosyal, teknolojik ve kültürel evrimimizin yukarı doğru ilerlediği uzun bir barış ve refah dönemini ortaya koymaktadırlar: medeniyetimizin dayandığı temel teknolojilerin erkek egemen, şiddet eğilimli ve hiyerarşik olmayan toplumlarda geliştiği binlerce yıl.

---

* *Ç. N.: Kutsal Kitap'tan kastedilen İncil, Tevrat ve Zebur'dur. Bu bakış açısına göre Kuran, Kutsal Kitap'a dahil değildir.*

Antik toplumların bizinkilerden çok farklı örgütlendiğini doğrulayan, Tanrı'nın antik sanat, mit ve hatta tarihsel yazılarda kadından başka türlü yorumlanamayacağı imajlardır. Gerçekten de her şeyi veren Anne olarak evren düşüncesi (değişik biçimde de olsa) zamanımıza kadar gelmiştir. Çin'de, kadın tanrılar Ma Tsu ve Kuan Yin'a, iyiliksever ve şefkatli tanrılar olarak hâlâ geniş ölçüde tapılmaktadır. Aslında Antropolog P. S. Sangren'in vurguladığı gibi, "Kuan Yin açıkça Çin tanrılarının en popülerlerindendir."[4] Benzer şekilde, Tanrı'nın Annesi Meryem'e saygı yaygındır. Katolik teolojisinde kutsal olmayan bir statüye indirilmesine rağmen, kutsallığı, açıkça Tanrı'nın Annesi unvanı ile ve her gün onun şefkatli koruma ve tesellisi için gerçekleştirilen milyonlarca dua ile tanınmaktadır. Üstelik, Hz. İsa'nın doğum, ölüm ve diriliş öyküsü, daha önceki, kutsal Anne ve oğlu veya kızı çerçevesindeki "gizem kültleri"ne şaşırtıcı bir benzerlik taşır. Bu, Demeter ve Kore'ye tapınmada da görülür. İnsan biçimindeki tanrısal gücün en eski betimlemelerinin erkek değil kadın olması, doğal olarak anlamlıdır. Atalarımız sonsuzluğa ilişkin sorular sormaya başladıkları zaman (Doğumdan önce nereden geliyoruz? Öldükten sonra nereye gidiyoruz?), hayatın kadının bedeninden doğduğunu fark etmiş olmaları gerekir. Onlar için evreni, bitki örtüsünün çevrimleri gibi ölümden sonra yeniden doğmayı sağlayan, bütün yaşamın rahminden doğduğu, her şeyi bahşeden Anne olarak düşlemek tabiidir. Evreni yöneten güçlerin bu imajına sahip toplumların, yıldırım ve/veya kılıcı kullanan kutsal Babaya tapınan toplumlardan çok farklı bir sosyal yapıya sahip olması da anlamlıdır. Daha da mantıklı görülen, evreni yöneten güçleri kadın biçiminde kavramsallaştıran toplumlarda kadının boyun eğici olmamasıdır. Bu toplumlarda ilgi gösterme, şefkat ve şiddetten uzak duruş gibi "kadınca" nitelikler yüksek bir değere sahiptir. Anlamsız olan, erkeklerin kadınlara tahakküm etmediği bu toplumlarda kadınların erkeklere tahakküm ettiği sonucuna varmaktır.

Üstelik, böyle toplumlar on dokuzuncu yüzyılda gün yüzüne çıktığı zaman, "anaerkil" oldukları sonucuna varıldı. Daha sonra, kanıtlar bu bulguyu desteklemediğinde, gene insan toplumunun daima erkek tahakkümüne tabi olduğunu -gelecekte de olacağını- savunmakgeleneksel oldu. Fakat, eğer kendimizi en geçerli gerçeklik kalıplarından sıyırırsak, açıktır ki başka bir mantıksal seçenek vardır: Farklılığın kaçınılmaz olarak alçaklık ve üstünlükle özdeşleştirilmediği toplumlar varolabilir.

İnsan toplumunu bütünsel toplumsal cinsiyet perspektifinden yeniden ele almanın bir sonucu, yeni bir kültürel evrim teorisi olabilir. Bu teori, ki Kültürel Dönüşüm teorisi olarak adlandırıyorum, insan kültürünün büyük yüzey çeşitliliği altında yatan iki toplum modeli bulunduğunu ortaya koymaktadır.

İlki, ki *tahakküm* modeli olarak adlandırıyorum, halk arasında ya ataerkillik ya da anaerkillik adıyla bilinen, insanlığın yarısının diğeri üzerinden *sınıflanması*dır. İkincisi, toplumsal ilişkilerin sınıflanma yerine *birbirine bağlanması*na dayanan, *ortaklık* modelidir. Bu modelde -ki, bizim türümüzün en temel farkıyla, erkek ve kadın arasındaki farkla- çeşitlilik aşağılık veya üstünlükle özdeşleştirilmez.[5]

Kültürel Dönüşüm teorisi, ayrıca kültürel evrimimizdeki egemen akımın orijinal yönünün ortaklığa doğru olduğunu, ama bir kaos ve neredeyse genel kültürel çalkantı döneminden sonra temel bir toplumsal değişikliğin meydana geldiğini savunur. Batılı toplumlar hakkında daha çok veri bulunması (bunun nedeni Batılı sosyal bilimin etnik merkezli bakış açısıdır), bu değişikliği daha ayrıntılı olarak Batının kültürel evriminin çözümlenmesiyle belgelemeyi olanaklı kılar. Ancak, bu değişimin yönünün ortaklıktan tahakküm modeline doğru olmasının, kabaca dünyanın diğer bölgelerindeki değişimlere koşut olduğunun göstergeleri de vardır.[6]

Kadeh ve Kılıç başlığı, Batı uygarlığının tarihöncesi sırasında kültürel evrimimizin yönünün kelimenin tam anlamıyla ters döndüğü bu dehşet verici dönüm noktasından çıkmıştır. Bu çok önemli dallanmada, evrenin hayat veren ve bakıp büyüten güçlerine tapman toplumların kültürel evrim -zamanımızda bu hâlâ antik kadeh veya kutsal kâse ile sembolize edilmektedir- kesintiye uğramıştı. Tarihöncesi ufukta, dünyamızın çevrel alanlarından gelen istilacıların çok farklı bir sosyal örgütlenme başlattığı dönem belirdi. California Üniversitesi'nden Arkeolog Marija Gimbutas'ın yazdığı üzere bunlar "kılıcın öldürücü gücü"ne[7] tapan insanlardı. Bu güç, yaşam vermek yerine tahakkümü kuran ve uygulayan nihai güçtür."

Evrim Kavşakları

Bugün aynı şekilde dönüm noktası olma potansiyeli taşıyan bir noktada bulunuyoruz. Kılıç'ın milyonlarca megatonluk nükleer savaş başlığı ile gücü artırılan ölümcül yüzünün, bütün insan kültürünü yok etmekle tehdit ettiği bir zamanda, *Kadeh ve Kılıç*'ta aktarılan hem antik hem modern tarihle ilgili bulgular, yalnızca tarihimizde yeni bir sayfa açmıyor. Asıl önemli olan, bu yeni bilginin hem günümüze hem de muhtemel geleceğimize ışık tutmasıdır.

Binlerce yıldır erkekler savaşmış ve Kılıç erkeklik simgesi olmuştur. Ancak bu, erkeklerin kaçınılmaz olarak şiddet eğilimli ve savaşçı olduğu anlamına gelmiyor.[8] Kayda geçirilmiş bütün tarih boyunca, barışçı ve şiddet eğilimi olmayan erkekler de olmuştur. Kadeh'in simgelediği *bahşetme* ve *bakıp büyütme*nin el üstünde olduğu toplumlarda erkekler ve kadınlar yan yanaydı. Altta yatan sorun, bir cinsiyet olarak erkek değil. Sorunun kökeninde Kılıç'ın gücünün idealize edildiği sosyal sistem yer alıyor. Bu sistemde, erkekler ve kadınların gerçek erkekliği şiddet ve tahakkümle özdeşleştirmesi ve bu ideale uymayan erkekleri "yumuşak" veya "efemine" görmesi söz konusu.

Pek çok insan için, insan toplumunu başka bir şekilde yapılandırmanın mümkün olduğuna inanmak zordur. Geleceğimizin kadınlara veya kadınlıkla bağlantılı bir temele dayanabileceğine inanmak daha da zordur. Bu inanışların bir nedeni, erkek

egemen toplumlarda kadınlar veya kadınlıkla ilgili her şeyin kendiliğinden ikincil ya da kadınların konusu olarak görülmesidir. Bu alanlar bir şekilde ele alınsa bile "daha önemli" konulardan sonraya bırakılır. Bir diğer neden, gerekli bilgiye sahip olmamamızdır. Her ne kadar insanlık kesinlikle bir elmanın iki yarısından (kadın ve erkek) ibaretse de insan toplumuyla ilgili çoğu çalışmada ana kahraman, gerçekten sıklıkla tek eyleyici, erkek olmuştur.

Kelimenin tam anlamıyla "insanoğlunun" incelenmesinin sonucu olarak çoğu sosyal bilimci, bu eksik ve bozuk veri tabanıyla çalışmak zorunda kalarak, kaçınılmaz biçimde, derinliğine hataya gark olmuştur. Şimdi bile kadınlar hakkındaki bilgi, temel olarak kadın çalışmalarının entelektüel gettosuna özgüdür. Dahası, anlaşılır bir şekilde, kadınların hayatı için doğrudan ancak uzun süre göz ardı edilmiş bir önem taşıdığından, feministlerin birçok araştırması, kadınlar tarafından kadınlar için yapılmış çalışmaların olası sonuçları üzerine yoğunlaşmıştır.

Bu kitabı farklı kılan, insanlığın iki yarısı arasındaki ilişkileri düzenleme şeklimizin sonuçlarına sosyal sistemin *bütünü* temelinde bakmasıdır. Açıkçası, bu ilişkileri yapılandırma biçimimizin, erkeklerin ve kadınların kişisel hayatları üzerindeki günlük rollerimiz ve hayat seçeneklerimiz açısından ciddi sonuçları vardır. Ancak aynı derecede önemli olan, hâlâ genellikle ihmal edilse de bir şekilde birbirine eklemlenmiş bir şeye kesin gözüyle bakılmasıdır. Bunlar olmadan türümüzün devam edemeyeceği düşünülmektedir. İnsan ilişkilerinin temelini yapılandırmamız, tüm kurumlarımız, değerlerimiz, ve izleyen sayfaların göstereceği gibi, kültürel evrimimizin doğrultusu, özellikle evrimin barışçı veya savaşçı olması üzerinde derin etkiye sahiptir.

Eğer durur ve üzerinde düşünürsek, insanlığın kadın ve erkek yarısı arasındaki ilişkileri yapılandırmamızın yalnızca iki temel yolu vardır. Bütün toplumlar, ya bir tahakküm modeline ya da ortaklık* modeline ve aradaki varyasyonlara dayanır. Tahakküm modelinde insan hiyerarşileri sonuç olarak kuvvetle veya kuvvet tehdidiyle desteklenir. Üstelik, eğer insan toplumunu hem kadınları hem de erkekleri dikkate alan bir bakış açısıyla yeniden ele alırsak, tahakküm edenin, veya alternatif olarak, ortaklık şeklindeki toplumsal örgütlenmeyi karakterize edenin, modeller veya sistem konfigürasyonları olduğunu görebiliriz.

Örneğin, geleneksel bir bakış açısıyla, Hitler Almanyası, Humeyni İram, samurayların Japonyası ve Orta Amerika'nın Aztekleri, kökten farklı ırkların, etnik kökenlerin, teknolojik gelişmelerin ve coğrafi konumların oluşturduğu toplumlardır. Ancak, özellikle katı erkek egemen modelin karakteristik sosyal konfigürasyonunu belirleyene, kültürel dönüşüm teorisinin yeni bakış açısıyla bakarsak şaşırtıcı ortak noktalar görürüz. Tüm bu büyük ölçüde farklı olduğu düşünülen toplumlar, yalnızca erkek egemen değildir, aynı zamanda genellikle hiyerarşik ve otoriter sosyal yapıya sahiptir ve bunlar yüksek düzeyde sosyal şiddet, özellikle savaş eğilimi[9] sergilemektedir.

---

* *Ç. N.: Ortaklık modelinin İngilizce orijinal karşılığı olan "partnership model"da geçen partnership, aynı zamanda evliliğe alternatif bir modeldir.*

Tersinden bakacak olursak, cinsiyet yönünden daha eşitlikçi olduğu için aşırı farklı olmayan toplumlarla örtüşen benzerlikler görebiliriz. Tipik olarak, böyle "ortaklık modelli" toplumlar daha çok barışçı fakat daha az hiyerarşik ve daha az otoriter olma eğilimindedir. Bu durumu, antropolojik veriler (yani MaMbuti ve !Kung toplumları), cinsellik bakımından daha eşitlikçi, modern toplumlardaki (yani İsveç gibi İskandinav ülkeleri) trendlerle ilgili çağdaş çalışmalar ve ilerideki sayfalarda ayrıntıları sunulacak olan tarihöncesi ve tarihsel veriler[10] doğrulamaktadır.

Hem günümüzün hem de muhtemel geleceğimizin çözümlenmesi için, tahakküm ve ortaklık modellerinin kullanımı, sağ ve sol, kapitalizm ve komünizm, din ve laiklik, hatta erkek hareketi ve kadın hareketi arasındaki geleneksel karşıtlıkları de izleyip farkları görmeye başlayabiliriz. Ortaya çıkan tabloya baktığımızda, ister dinsel ister laik olsun toplumsal adalet için bütün modern, Aydınlanma sonrası hareketler, aynı zamanda daha güncel feminizm, barış ve ekoloji hareketi, tahakküm sisteminden ortaklık sistemine dönüşümün alttan alta destekçisidir. Bunun ötesinde, güçlü teknolojilere yetişilemediği zamanımızda bu hareketler, insan türünün hayatta kalmak için evrimsel mücadelesinin bir parçası olarak görülebilir.

Eğer bütün kültürel evrimimizin süremine kültürel dönüşüm teorisinin perspektifinden bakacak olursak, şimdiki küresel krizlerimizin köklerinin tarihöncesindeki temel değişikliğe kadar gittiğini görürüz. Bu temel değişiklik, yalnızca sosyal yapıda büyük farklılıklar getirmedi, fakat aynı zamanda teknolojide de büyük farklar doğurdu. Bu, hayatı sürdürülebilir kılan ve güçlendiren teknolojilerden, Kılıç'ın simgelediği teknolojilere doğru vurgu değişikliği idi: Bunlar, yok etmek ve tahakküm etmek için tasarlanan teknolojilerdir. Kayda geçirilen tarihin çoğu boyunca bu, teknoloji vurgusu olmuştur. Ve tek başına teknoloji değil de bu teknoloji vurgusu, günümüzde küresel dünyamızdaki bütün yaşamı tehdit etmektedir.[11]

Kuşkusuz, ortaklık modelli toplumdan tahakküm modelli topluma geçiş tarihöncesinde olduğu için, bu değişikliğe uyum sağlandığım savunanlar olacaktır. Ancak, evrimde bir şey olduğu için uyum sağlandığı tezi geçerli değildir, bu konuda dinozorların neslinin tükenmesi gibi çok sayıda kanıt vardır. Her halükârda, evrimsel olarak bakıldığında insanın kültürel evriminin süresi böyle bir yargıya ulaşılamayacak kadar kısadır. Esas nokta, günümüzün yüksek teknolojik gelişim düzeyi dikkate alındığında sosyal örgütlenmede tahakküm modelinin uyumsuz göründüğüdür.

Şimdi bu tahakküm modeli, mantıksal sınırlarına ulaşıyormuş gibi göründüğü için, günümüzde pek çok erkek ve kadın sosyal örgütlenmenin uzun süredir varolan ilkelerini reddediyor. Bunların içinde basmakalıp cinsel roller de var. Pek çok diğer insan için bu değişiklikler yalnızca sistemdeki çöküştür, bütün bedelinin ödenmesi gereken kaotik kırılmadır. Fakat, tam olarak bildiğimiz, dünya çok hızlı değiştiği için bir zamanlar çok daha geniş olan dünyada giderek daha çok kişinin diğer seçenekleri görebilmekte olduğudur.

Kadeh ve Kılıç bu seçenekleri keşfetmektedir. Bir yandan sonraki sayfalarda daha iyi bir geleceğin mümkün olduğu gösterilirken, diğer yandan bunlar, bazılarının inanacağının tersine, nükleer veya ekolojik bir holokost tehdidinin ötesinden kaçınılmaz olarak daha yeni ve daha iyi bir çağa geçeceğimiz anlamına gelmemektedir. Son tahlilde, seçim bize bağlıdır.

Kaos veya Dönüşüm

Kadeh ve Kılıç'ın dayandığı çalışma, sosyal bilimcilerin ifadesiyle bir alan çalışmasıdır.[12] Yalnızca geçmişte veya şimdi ne olduğunun, hatta ne olabileceğinin değil, fakat aynı zamanda kendi kültürel evrimimize nasıl daha etkili şekilde müdahale edebileceğimizin keşfedilmesidir. Bu girişin geriye kalanı, öncelikle bu çalışma hakkında daha çok şey öğrenmekle ilgilenen okur içindir. Diğer okurlar doğrudan birinci bölüme başlayabilir, belki bu kısma sonradan dönebilirler.

Şimdiye kadar, kültürel evrimle ilgili çoğu çalışma, öncelikle teknolojik ve toplumsal gelişmenin[13] daha basit düzeylerden daha karmaşık düzeylere ilerlemeye dayandığını göstermiştir. Temel teknolojik değişmelere, örneğin tarımın bulunuşuna, sanayi devrimine ve daha güncel olarak sanayi sonrası veya nükleer/ elektronik çağa geçişe[14] özel önem verilmiştir. Bu tip bir hareketin kesinlikle çok hayati sosyal ve ekonomik sonuçları vardır. Ancak, bunlar insanın hikâyesinin yalnızca bir kısmını ortaya koyar.

Hikâyenin diğer kısmı başka tip bir hareketle ilgilidir: sosyal örgütlenmenin ortaklık veya tahakküm modeline doğru sosyal değişiklikler. Daha önce vurgulandığı gibi, Kültürel Dönüşüm teorisinin ana tezi, tahakküm ve ortaklık modelli toplumlar için kültürel evrimin yönünün çok farklı olduğudur.

Bu teorinin bir kısmı genelde yapılmayan önemli bir ayrımdan türer. Bu da *evrim* teriminin iki anlamı olmasıdır. Bilim jargonunda evrim, yaşayan türlerin biyolojik ve buna bağlı olarak kültürel tarihini betimler. Fakat aynı zamanda evrim normatif bir terimdir. Gerçekten, sıklıkla ilerlemenin eşanlamlısı olarak kullanılır: Düşük düzeyden yüksek düzeye harekettir.

Aslında, teknolojik evrimimiz bile düşük seviyeden yükseğe doğrusal bir hareket değildir, fakat tersine kitlesel geriye gidişlerle, örneğin Grek Karanlık Çağı ve Ortaçağ[15] ile duraklayan bir süreçtir. Buna karşın, daha büyük teknolojik ve sosyal karmaşıklığa doğru alttan alta bir dürtü vardır. Benzer şekilde, daha yüksek hedeflere doğru, gerçeğe, güzelliğe, adalete doğru, insanda bir dürtü görünür. Fakat acımasızlık, baskı ve savaş eğilimi nedeniyle, kayıtlı tarihin çok canlı şekilde gösterdiği gibi, bu hedeflere doğru hareket neredeyse hiç doğrusal olmamıştır. Gerçekten de, belgelerini inceleyeceğimiz veriler, burada da kitlesel geri gidişi ortaya koymaktadır.

İncelediğim toplumsal dinamikleri sergilemek ve test etmek için verileri toplarken, hem toplum hem doğa bilimlerindeki pek çok alandan bulguları ve teorileri bir araya getirdim. Özellikle iki kaynak yararlı olmuştur: yeni feminist akademisyenlerin çalışmaları ve değişimin dinamikleri hakkında yeni bilimsel bulgular.

Sistemlerin nasıl oluşturulduğuna, kendilerini nasıl idame ettiklerine ve değişimlerine ilişkin görüşler, bilimin pek çok alanında, örneğin kimya ve genel sistemler konusunda Nobel Ödülü sahibi Ilya Prigogine ve Isabel Stenger, fizikte Robert Shaw ve Marshall Feigenbaum ve biyolojide Humberto Maturana ve Francisco Varela'nın[16] yapıtlarıyla hızla yayılmaktadır. Teori ve verilerin bu toplam, zaman zaman "yeni fizik" adıyla tanınan kitaplar dolayısıyla, örneğin Fritjof Capra'nın *Tao Physics and The Turning Point* (Tao Fiziği ve Dönüm Noktası)[17] yapıtı dolayısıyla tanınmaktadır. Bazen bu, "kaos" teorisi olarak da adlandırılır, çünkü bilim tarihi ilk kez ani ve büyük değişime odaklanır. Söz konusu olan, dünyamızın artan ölçüde yaşadığı bir değişimdir.

Özel ilgi alanları için, Vilmos Csanyi, Niles Eldredge ve Stephen Jay Gould gibi biyolog ve paleontologların, aynı zamanda Erch Jantsch, Ervin Laszlo ve David Loye gibi akademisyenlerin evrimsel gelişimi sorgulayan yeni çalışmaları önemlidir. Bu eserler, kültürel evrim ve sosyal bilimler için "kaos" teorisinin sonuçlarına[18] odaklanmışlardır. Bunlar, hiçbir şekilde insanın kültürel evriminin biyolojik evrimle aynı şey olduğunu söylememektedir. Ancak, her ne kadar doğa ve toplum bilimleri arasında önemli farklar varsa da, sosyal dizgelerin incelenmesi, mekanik indirgemecilikten kaçınmalıdır, çünkü hem sistemlerin değişimi hem de sitemlerin kendi kendini örgütlemesi arasında önemli benzerlikler vardır.

Bütün sistemler, kritik sistem parçalarının karşılıklı olarak birbirini pekiştiren etkileşimiyle ayakta durur. Benzer şekilde, bu kitapta sunulan Kültürel Dönüşüm teorisinin bazı çarpıcı yönleriyle doğa ve sistem bilimcilerinin geliştirmekte olduğu "kaos" teorisi, benzerdir. Bize bütün sistem hızlı bir dönüşüm yaşadığında, dallara ve kollara ayrılan yaşamsal sistemlerde ne olduğunu ve şimdi gene ne olabileceğini söylerler.[19]

Örneğin, Eldredge ve Gould, evrimin daima tedricen yukarı aşamalara ilerlemek yerine, büyük bir değişim olmadan, çevrede yeni türler doğduğu veya türün anne babasının hayat alanının kenarında belirdiği zaman, evrimsel dallara ve kollara ayrılma noktalarıyla fasılaya uğrayan uzun denge dönemlerinden ibaret olduğunu savunur.[20] Her ne kadar yeni türlerin dallanmasında ve bir toplumdan diğerine değişimlerde büyük farklar varsa da, göreceğimiz gibi, Gould ve Eldredge'in "çevredeki yalıtılmışlar" modeli ve diğer evrim ve kaos teorisyenlerinin görüşleri benzerdir. Bizim kültürel evrimimizde ne olduğu ve gene ne olabileceği hakkındaki kavramları arasında ürkütücü benzerlikler vardır.

Bütün insanlık tarihinin seyri ve insanlığın iki yarısına karşılık gelen kültürel evrimin bütünsel bir incelemesine, feminist akademisyenlerin katkısı belirgindir: Bu çalışmalar geleneksel kaynaklara dahil edilmemiş verileri bize sağlar. Aslında, bu kitapta

sunulan geçmişimizin, bugünümüzün ve geleceğimizin yeniden değerlendirilmesi, Simone de Beauvoir, Jessie Bernard, Ester Boserup, Gita Sen, Mary Daly, Dale Spender, Florence Howe, Nancy Chodorov, Adrienne Rich, Kate Millet, Barbara Gelpi, Alice Schlegel, Annette Kuhn, Charlotte Bunch, Carol Christ, Judith Plaskow, Catharine Stimpson, Rosemary Radford Ruether, Hazel Henderson, Catharine MacKinnon, Wilma Scott Heide, Jean Baker Miller ve Carol Gilligan gibi çok azının adı anılan akademisyenlerin çalışmaları[21] olmadan mümkün olamazdı. On yedinci yüzyılda, hatta öncesinde Aphra Behn'in devriyle[22] başlayan, ancak kendini son yirmi yılda ortaya koyan çalışmalar, feminist akademisyenlerin sayesinde elde edilen veriler ve kazanılan içgörü, "kaos" teorisi gibi, bilim için yeni ufuklar açmaktadır.

Feminist teori ve "kaos" teorisi, başlangıçta iki kutba ayrılan, biri geleneksel erkek deneyimi ve dünya görüşünden, diğeri radikal olarak farklı kadın deneyimi ve dünya görüşünden doğmuştur. Bu iki teori, aslında pek çok ortaklık taşır. Bilimdeki egemen akımda ikisi de hâlâ sıklıkla gizemli etkinlikler olarak görülerek kutsal girişimlermiş gibi değerlendirilir. *Dönüşüm*e odaklanarak bu iki düşünce silsilesi, şimdiki sistemin çökmekte olduğu ve farklı bir geleceğe yönelmek için yeni yollar bulmamız gerektiği konusunda artan bir farkındalığı ön plana çıkarır.

İzleyen bölümlerde bu geleceğin kökleri ve izleyeceği yollar keşfedilmektedir. Kayıtlı (veya yazılı) tarihimizden binlerce yıl önce başlayan bir hikâye anlatılmaktadır: Bu, Batı kültürünün başlangıçtaki ortaklık yolundan nasıl dümen kırarak kanlı beş bin yıllık dolambaçlı tahakküm rotasına yöneldiğinin hikâyesidir. Bize devasa küresel problemlerin büyük ölçüde teknolojik gelişme seviyede, sosyal örgütlenmedeki tahakküm modelinin sonuçları olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı, söz konusu problemler kendi içinde çözülemez. Bize gösterdikleri, aynı zamanda, kendi evrimimizin ortak yaratıcıları olarak hâlâ seçebileceğimiz diğer bir yol olduğudur. Bu çöküş değil, atılım yapma alternatifidir, yani siyaseti, ekonomiyi, bilimi ve maneviyatı nasıl yeni yollarla dönüştürerek yeni ortaklık çağına ilerleyebileceğimizdir.

Birinci Bölüm

Kayıp Bir Dünyaya Yolculuk: Medeniyetin Başlangıcı

Mağaradaki sunakta yirmi bin yıldan uzun süredir korunmuş bir kadın figürü, erken dönem Batılı atalarımızın ne düşündüğü hakkında bize ipuçları veriyor. Bu, küçük bir taştan oyulmuş, tarihöncesi Avrupa'da bulunan birçok Venüs heykelciğinden biridir.

Bu heykelcikler, Doğu Avrupa'daki Balkanlardan Sibirya'daki Baykal Gölü'ne kadar, Viyana yakınlardaki Willendorf'un ve Fransa'daki Grotter du Pappe'ın batısına kadar bütün yol boyunca geniş bir coğrafi alandaki kazılarda gün yüzüne çıkartılmıştır. Bazı araştırmacılar tarafından erkek erotizminin ifadesi olarak tanımlanmıştır: Bugünkü *Playboy* dergisinin antik analoğudurlar. Başka bilimcilere göre, yalnızca ilkel, muhtemelen müstehcen, bereket ayinlerinin parçasıydılar.

Bu tarih öncesi heykellerin gerçek önemi nedir? Gerçekten "dizginlenmemiş erkek imgeleminin ürünleri" olarak gözden çıkarılabilirler mi?[1] *Venüs* terimi bu geniş kalçalı, bazen hamile, oldukça öne çıkarılmış hatlara sahip ve sıklıkla yüzü olmayan figürleri betimlemek için uygun mudur? Yoksa bu tarihöncesi heykeller, bize kendimiz hakkında, hem kadınların hem erkeklerin bir zamanlar evrenin "yaşam" verme gücü olarak kutsal sayıldığı hakkında önemli şeyler mi söylemektedirler?

Paleolitik (Yontma Taş Devri)

Duvar resimleri, mağara sunakları ve gömme alanlarıyla birlikte, Paleolitik insanının kadın heykelcikleri, önemli psişik kayıtlardır. Atalarımızın, hem yaşamın gizemi hem ölümün gizemi karşısında huşu duyduklarına tanıklık ederler. Bunların gösterdiği, hâlâ büyük ölçüde geçerli inanç olan ölünün dünyaya yeniden doğuş yoluyla döneceği ile ilgili bir dizi ritüel ve efsanedir: Erken dönem insanlık tarihinde insanın yaşama isteğinin, ifade bulduğu ve güvence altına alındığıdır.

Din tarihçisi E. O. James, şöyle yazmaktadır: "Les Trois Freres, Niaux, Font de Gaume veya Lascaux gibi büyük mağara sunaklarındaki seremoniler, topluluk adına doğa güçleri ve süreçlerini doğaüstü tarafından kontrol etmek için örgütlenmiş bir girişim olmalıdır... Bunun amacı ortak esenliktir. İster yiyecek bulmak, ister doğumun ve çoğalmanın veya ölümün gizemi için olsun bu kutsal gelenek, görüleceği gibi, şimdiki ve şimdiden sonraki yaşam isteğine karşılık olarak doğmuş ve böyle işlev görmüştür.

Bu kutsal gelenek, Paleolitiğin anılmaya değer sanatında ifadesini buldu. Bu kutsal geleneğin yaşamsal bir parçası, yaşamı ve ölümü yöneten güçlerin kadınla ilişkilendirilmesiydi.

Yaşam verme gücüyle kadınlığın bu ilişkisini, Paleolitik dönemde insanların gömülmelerinde görebiliriz. Örneğin, Fransa'da, Les Eyzies'de Cro-Magnon olarak bilinen kaya sığınağında (1868'de burada Üst Paleolitik'teki atalarımızın ilk iskelet kalıntıları bulunmuştur) ölülerin çevresi ve üstü dikkatlice deniz kabuklarıyla bezenmiştir. Bu kabuklar, James'in ihtiyat kaydıyla söylediği "çocuğun bu dünyaya girdiği kapı" olarak şekillendirilmiştir. Bu da bir kadın tanrıya erken dönemde tapınmayla ilgili görünmektedir. James, deniz kabuğunun yaşam veren bir eyleyici olduğunu yazmaktadır. Aynı şekilde kırmızı toprak boyası, hâlâ daha sonraki geleneklerde süren, yaşam verme eyleminin veya kadının regl kanının yerini almıştır.[3]

Ana vurgunun, kadının hayat vermek ve hayatı sürdürmek ile ilişkilendirilmesi olduğu görülmektedir. Fakat aynı zamanda, ölümün–veya özellikle öldükten sonra dirilmenin-merkezi bir dini tema olduğu görülmektedir. Hem vajina şekilli deniz kabuklarının ölünün çevresine ve üstüne ritüel olarak yerleştirilmesi, hem de bu kabukları ve/veya ölüyü (kanın yaşam veren gücünü sembolize eden) kırmızı toprak boyasıyla kaplama uygulaması, öleni yeniden doğuşla geri getirmek için gerçekleştirilen cenaze törenlerinin bir parçası gibi görünmektedir. Hatta daha spesifik olarak James, onların "hayat verme ritüelinin tabiatındaki ölüm ayinlerinin kadın heykelciklerine ve Tanrıça kültünün diğer sembollerine yakından bağlı olduğuna işaret ettiğini"[4] vurgular.

Paleolitiğin cenaze törenlerindeki bu arkeolojik kanıtlara ek olarak, bu ayinlerin bizden önceki kuşaklara yaşam desteği veren vahşi hayvan ve bitkilerin doğurganlığını desteklemek için tasarlanmış görünmesi de bir kanıttır. Örneğin, Ariege'de ulaşılabilen Tuc d'Audoubert mağarasının galerisinde, duvarın altındaki yerde yumuşak kil

üzerindeki (bir erkeğin izlediği bir dişi) iki bizon resminde, insan ayakları izlenimini buluruz. Bilimciler bunun ritüel danslarındaki ayak figürlerini gösterdiğine inanırlar. Benzer şekilde, Katalonya'daki Cogul kaya sığınağında kadınların, muhtemelen rahibelerin, daha küçük bir çıplak erkek şekli karşısında dans ettiği bir sahne bulunmaktadır. Bu, dini bir törene benzemektedir.

Bu kaya sunakları, heykelcikler, gömme âdetleri ve ayinler, insan hayatının kaynağı ile bitki ve hayvan hayatının kaynağının özdeş olduğu inancına dayanır. Bu kaynak, Ana Tanrıça veya Batı medeniyetinin daha sonraki aşamalarında ve hâlâ geçerli olan Her Şeyi Veren Tanrı'dır. Aynı zamanda, eski kuşakların bizim ve tabii çevremizin, hayatın ve ölümün büyük esrarının bütünleşmiş parçaları olduğunu ve bütün tabiata bu sebeple saygılı davranılması gerektiğini düşündüklerini gösterir. Daha sonraları ya hayvan, su ve ağaç gibi tabiat simgelerinde ya da kendileri kısmen hayvan olan Tanrıça heykelciklerinde görüldüğü gibi bu bilinç, kesinlikle bizim kayıp psişik mirasımızda merkezi rol oynuyordu. Bu kayıp mirasta aynı zamanda önemli olan, insani durumumuzdaki büyük mucizeye karşı açıkça duyulan huşu ve meraktı: Bu da kadının bedeninde vücuda gelen doğum mucizesiydi. Söz konusu erken dönem psişik kayıtlardan hareketle diyebiliriz ki bu, tarihöncesi Batı inanç sistemlerinde hayati bir temaydı.

Bu noktaya kadar olan gelişmeler, hâlâ pek çok bilimcinin görüşü değildir. Ayrıca, medeniyetin kökenine ilişkin araştırma derslerinde öğretilen görüş de değildir. Buraya kadar, konuyla ilgili en popüler yazılarda görüldüğü gibi, Paleolitik sanatını "ilkel insan"ın geleneksel prototipinde gören eski bilimcilerin önyargıları hâlâ geçerlidir: İlkel insan, kana susamıştır, savaşçıdır, avcıdır, aslında modern dönemde keşfedilen, en ilkel toplayıcı-avcı toplumların bir kısmına hiç benzemez.[5] Paleolitik döneme ait çok parçalı malzemelere dayanan bu yoruma bağlı olarak, proto-historik ve tarihöncesi sosyal örgütlenmenin erkek merkezli teorileri oluşturulmuştur. Yeni keşifler yapıldığı zaman bile, bunlar genellikle bilimcilerce eski teorik şablonlara uydurularak yorumlanmıştır.

Bu bilimcilerin varsayımlarından biri, hâlâ genellikle geçerli olan, Paleolitik sanatının yaratıcısının yalnızca tarihöncesi "erkek" olduğuydu. Bu da gerçek kanıtlara dayanmıyordu. Üstelik, akademik önyargıların sonucuydu. Bunlar yeni bulgular karşısında silinmektedir. Örneğin, Sri Lanka'daki (Seylan) çağdaş Veda alanında kaya ressamlığı yapanlar aslında erkekler değil kadınlardır.

Bu önyargılarda temel olan, John Pfeiffer'ın *The Emergence of Man*'de (İnsanın Doğuşu) ortaya koyduğu gibi,* "avcılığın tarihöncesi insanın dikkatini ve imgelemini esir aldığı" düşüncesi ve "tarihöncesi insanın modern insana benzeyen bir yanı varsa, o da çeşitli zamanlarda ritüeli, gücünü tazelemeye ve artırmaya yardımı olması için kullandığı"[7] düşüncesiydi. Bu önyargıya uygun olarak, Paleolitik duvar resimleri ka-

* *Ç. N.: İngilizce "man" hem insan hem erkek anlamına gelmektedir ve kitabın başlığında kullanılması rastlantı değildir.*

dınları dans ederken gösterdiği zaman bile avlanmayla ilgili olarak görülmüştü. Benzer şekilde, önceden vurgulandığı gibi, kadın merkezli insan şeklini esas alan (örneğin geniş kalçalı ve hamile kadın temsilleri, böyledir) tapınmanın kanıtları bile ya gözden uzak tutuldu ya da yalnızca erkek cinsel objeleri olarak sınıflandırıldı: müstehcen erotik "Venüsler" veya "güzelliğin barbar imgeleri."[8]

Her ne kadar istisnalar da olsa, insanın avcı-savaşçı olarak beliren evrimsel modeli, Paleolitik sanatının çoğu yorumunu farklı bir noktaya getirmiştir. Yalnızca doğu ve batı Avrupa'da ve Sibirya'da yirminci yüzyılın daha sonrasında gerçekleştirilen kazılar, hem yeni hem de eski keşifleri tedricen değiştirmeye başlayan yorumlara konu olmuştur. Yeni araştırmacıların bazıları kadındı. Bu araştırmacılar, hem kadın jenital imgelemini fark ettiler hem de Paleolitik sanatının "avcılığın büyüsü"nü içeren açıklamaları yerine daha karmaşık dini açıklamalara yöneldiler.[9] Ve artık Abbe Breuil gibi keşişler yerine gelenlerin çoğu akademisyen laik bilimci olduğu için, mağara resimlerini, heykelciklerini ve diğer Paleolitik keşiflerini yeniden değerlendiren bazı uzmanlar, bir zamanlar akademisyenlerin sahip olduğu eğilimleri de sorgulamaya başladı. Abbe Breuil'ün dini uygulamalar ile ilgili "manevi" yorumları, on dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyıl başındaki Paleolitik araştırmalarını farklı noktalara sürüklemiştir.

Bu sorgulamanın ilginç bir örneği, Paleolitik mağaralarının duvarları üzerine çizilmiş ve kemik veya taş nesnelere kazınmış değnek ve çizgi biçimleriyle ile ilgilidir. Birçok akademisyen için, silahları betimledikleri kesin görünüyordu: oklar, ok uçları, mızraklar, zıpkınlar. Fakat, Alexander Marshack'ın *The Roots of Civilization*'da (Uygarlığın Kökleri) yazdığı gibi, bu saptama standart yoruma baştan meydan okuyan ilk çalışmalardan biridir. Bu çizgi resimleri ve oymaları, pekâlâ bitkiler, ağaçlar, dallar, kamışlar ve yapraklar olabilir.[10] Üstelik, bu yeni yorum, çağdaş toplayıcı-avcı halklar gibi, büyük ölçüde yiyecek için bitki örtüsüne dayanan bir halkın yoksa bitki örtüsünün resmini neden çizmemiş görüneceğini açıklar.

Paleolithic Cave Art'ta (Paleolitik Mağara Sanatı) Peter Ucko ve Andree Rosenfeld de Paleolitik sanatında tuhaf şekilde bitki örtüsünün bulunmamasını merak ettiklerini dile getirmişlerdi. Ayrıca, başka bir merak uyandıran tutarsızlığa değindiler. Bütün diğer kanıtlar göstermektedir ki, iki ağızlı denen özel bir tür zıpkın Paleolitik veya Magdelenien dönemin sonlarına kadar ortaya çıkmamıştır. Üstelik, bilimciler binlerce yıl önceki zıpkınları tarihöncesi mağaraların duvar resimlerindeki "sopalar" içinde "aramayı" sürdürdüler. Ayrıca, neden Paleolitik sanatçıları bu kadar çok avlanmayla ilgili "başarısızlığı" betimlemek isteyeceklerdi ki? Sopalar ve çizgiler aslında silahtı, resimlerde süreğen şekilde hedefler "kayıptı."[11]

Bu esrarı incelemeye başlarken Marshack, ki bir arkeolog değildi, daha önceki arkeoloji geleneklerine bağlı değildi. Dolayısıyla, kemik nesne üzerinde, zıpkın resimlerinde betimlenmiş olan oymaları tam olarak araştırmaya koyuldu. Mikroskop altında bu zıpkının, eğer zıpkınsa, yalnızca uçları yanlış yöne dönmüş değildi, fakat uzun din-

gilindeki noktalar da yanlış uçtaydı. Fakat bu oymaların temsil ettiği, eğer "yanlış dönmüş" silahlar değilse neydi? Ters çevrildiğinde çizgiler, uzun kökün tepesinden çıkan dallarla sabit açıyla kolaylıkla örtüşüyordu. Başka bir ifadeyle, geleneksel olarak "ok ucu işaretleri" veya "erkeksi nesneler" olarak betimlenen bu ve diğer oymalar, muhtemelen ağaçların, dalların ve bitkilerin stilize temsillerinden başka bir şey değildi.[12]

Böylelikle, zaman zaman daha titiz çalışmayla, temel olarak ilkel avcılığın büyüsü şeklindeki Paleolitik sanatının geleneksel görüşü, görülen şeyin mantıksal yorumundan çok stereo-tiplerin yansıması olarak değerlendirilebilir. Ve aynı şekilde Paleolitik dönem kadın heykelciliklerinin açıklaması ya müstehcen erkek seks objeleri ya da ilkel doğurganlık kültünün ifadeleri olabilir.

Kalıntıların azlığı ve onlarla bizim aramızdaki uzun zaman aralığı bulunmasından dolayı, muhtemelen hiçbir zaman Paleolitik dönemdeki atalarımızın bu resimlerinin, heykelciklerinin ve simgelerinin özgül anlamından tamamen emin olamayacağız. Fakat, görkemli renk katmanları olan Paleolitik mağara resimleri ilk kez yayımlandığında, bu sanatın büyük gücü, efsane olmuştur. Bazı hayvanların temsilleri modern sanatçıların en iyi çalışmaları kadar iyidir ve çok az sayıda modernin ulaşabileceği yeni bir vizyon getirmektedirler. Bu nedenle, emin olabileceğimiz tek şey vardır: Paleolitik sanatı, az gelişmiş ilkellerin kaba saba taslaklarının çok ötesindedir. Üstelik, eğer yalnızca insanların geçmişte ve şimdi ne olduğunu değil fakat aynı zamanda ne olabileceğini anlamak istiyorsak kavramamız gereken psişik gelenekleri göstermektedir.

Sorbonne'un Tarihöncesi ve Proto-Histrorik Araştırmalar Merkezi Direktörü Andre Leroi-Gourhan'ın Paleolitik sanatıyla ilgili en önemli güncel çalışmalarının birinde yazdığı gibi, döneminin inanç sistemi olan "ilkel doğurganlık kültü"nü gözden kaçırmak, "tatmin edicilikten uzak ve gülünç"tür. Onun gözlemine göre "bütün materyalleri zorlamadan, tüm Paleolitik sanatının mecazı, yaşayan dünyanın tabiat ve tabiatüstü örgütlenmesiyle ilgili kavramların bir ifadesi olarak alınmalıdır." Leroi-Gourhan, Paleolitik halkının, "şüphesiz hayvan ve insan dünyasının iki örtüşen yarıküre olduğunu ve bu iki kürenin birleşiminin canlıların ekonomisini yönettiğini düşündüğünü"[13] eklemektedir.

Leroi-Gourhan'ın vardığı sonuca göre, Paleolitik sanatı erken dönem atalarımızın iki cinsiyet olduğuna dair gözlemlerine verdikleri önemi yansıtır. Bu sonuç, altmış civarında Paleolitik mağarasında yapılan kazılarda bulunan, binlerce resim ve nesnenin çözümlenmesine dayanır. Her ne kadar daha önceki arkeoloji geleneklerini devam ettiren sado-mazoşist erkek-kadın stereo-tiplerinden ve diğer bazı yönlerden söz etse de, Paleolitik sanatının bir çeşit erken dönem dini ifade ettiğini doğrular. Bu dinde kadın temsilleri ve sembolleri merkezi rol oynamıştır. Buradan hareketle, iki çarpıcı gözlemde bulunur. Karakteristik olarak, kadın figürleri ve kadınca olarak yorumlanan semboller, kazı yapılan odalarda merkezi konuma yerleştirilmiştir. Tersine, erkeksi simgeler tipik olarak ya çevrede yer alır ya da kadın figürleri ve sembollerinin etrafına yerleştirilmiştir.[14]

Leroi-Gourhan'ın bulguları, daha önce ortaya koyduğum görüşe koşuttur: Daha önceki yazarların "hilkat garibesi" olarak gözden kaçırdığı vajina şekilli kabuklar, gömme âdetlerindeki kırmızı toprak boyası, Venüs olduğu düşünülen heykelcikler ve kadın-hayvan melezi heykelciklerin tümü, kadınların hayat verme gücünün önemli rol oynadığı, erken dönem tapınma biçimidir. Bunların tümü, atalarımızın dünyayı anlama girişimlerinin, doğduğumuz zaman nereden geldiğimiz ve öldüğümüz zaman nereye gittiğimiz gibi evrensel insani soruları cevaplama girişimlerinin ifadeleridir. Aynı zamanda bunlar, mantıksal olarak varsayacaklarımızı da doğrularlar: Diğer insanlar, hayvanlar ve doğanın geri kalanıyla ilgili olarak benliğin ilk farkındalığı sırasında ürkütücü bir sır karşımıza çıkar. Pratik önemi olan hayatın, kadının vücudundan doğduğu gerçeğinin farkındalığı yaratılmıştır.

İnsanlığın iki yarısı arasında görünen ikibiçimlilik veya biçim farklılığının, Paleolitik inanç sisteminde köklü bir etkisi olduğu, mantıklı görünecektir. Ve eşit şekilde mantıklı görünecek olan, hem insan hem hayvan hayatının kadın bedeninden yaratılmasıdır. Aynı zamanda, mevsimlerle ay gibi kadının bedeninin çevrimlerden geçmesi, atalarımızın hayat vermenin ve dünyada gücü elde tutmanın biçim olarak erkek değil, kadın olduğunu düşünmelerine yol açmıştır.

Özet olarak, rastgele ve bağlantısız malzemelerin yerine, Paleolitiğin kadın heykelcikleri kalıntıları, kırmızı toprak boyalı gömme âdetleri ve vajina şekilli deniz kabukları, daha sonra bütün hayat biçimlerinin kaynağı ve doğurucusu Ana Tanrıça'ya tapınmayı merkezine oturtur. Bunlar, karmaşık bir dinin erken dönem görüntüleridir. James ve diğer akademisyenlerin belirttiğine göre, bu Tanrıça tapınması tarihi dönemlerde "Yakındoğu'da ve Grek-Roma dünyasındaki bileşik Magna Mater (Kibele) figüründe"[15] yaşamayı sürdürmüştür. Bu dini devamlılığı, Mısır'daki İsis, Nut ve Maat; Bereketli Hilal'deki İştar, Astar ve Lilit; Yunanistan'da Demeter, Kore ve Hera; Roma'da Atargatis, Serez ve Kibele gibi ünlü tanrısalarda açıkça görüyoruz. Daha sonra, Yahudi-Hıristiyan mirasında, bahçeleri Kutsal Kitap'ta yakılan Cennetin Kraliçe'sinde, İbrani kabala geleneğinde Şekhina'da ve Katolik inancında Tanrı'nın Kutsal Annesi Bakire Meryem'de hâlâ bunu görebiliyoruz.

Hâlâ soru cevapsız: Eğer bu, bağlantılar çok açıksa neden geleneksel arkeoloji literatüründe uzun zaman hafife alındı veya önemsenmedi? Daha önce vurgulandığı gibi, bunun bir sebebi, söz konusu olanların, sosyal örgütlenmenin proto-historik ve tarihöncesi erkek merkezli ve erkek egemen modeline uymamasıdır. Fakat hâlâ bir diğer sebep, bazı önemli yeni kanıtların, Paleolitiği izleyen ve binlerce yılı aşan büyüleyici döneme uzanan bu dini geleneği ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında gün yüzüne çıkarmasıydı. Bu, kültürel evrimimizde Paleolitik sırasında insan kültürünün hayati gelişmeleri kaydettiği devre ile daha sonraki Tunç Çağı uygarlıkları arasındaki uzun geçmiştir: Karşılık geldiği çağ, atalarımızın Neolitiğin ilk tarım toplulukları şeklinde yerleştiği zamandır.

Neolitik Çağ (Cilalı Taş Devri)

Leroi-Gourhan'ın bulgularını yazmasıyla aşağı yukarı aynı zamanda, tarihöncesine ilişkin bilgimiz iki yeni Neolitik yerleşme alanının heyecan verici keşfi ve kazısıyla büyük ölçüde ilerledi: Çatalhöyük ve Hacılar kasabaları. Eskiden Anadolu yaylaları olarak anılan, şimdi modern Türkiye olan yerde bulundular. Özellikle ilginç olan, bu kazıları yöneten, Ankara'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nden James Mellart'a göre, bu iki yerleşim alanında gün yüzüne çıkarılan bilginin, binlerce yıldan fazla zamandır çok daha ileri Tanrıça'ya tapınma kültürlerinin istikrarının ve gelişiminin sürdüğünü göstermesiydi.

Mellart'ın yazdıkları çerçevesinde, "A. Leroi-Gourhan'ın Üst Paleolitik dinini başarılı şekilde yeniden değerlendirmesi," pek çok yanlış anlamayı ortadan kaldırdı... Sonuç olarak Üst Paleolitik sanatının karmaşık ve kadın sembolizmini (semboller ve hayvanlar biçiminde) içeren teması çerçevesindeki yorumu, Çatalhöyük'teki dini imajlara büyük bir benzerlik göstermektedir." Üstelik, ayrıca "çeşitli kültlerde kırmızı toprak boyalı gömme uygulamaları, kırmızı lekeli yer (kaplamaları), sarkıt koleksiyonları, fosiller, kabuklar gibi az sayıda da olsa örneklerin yer aldığı"[16] kesinlikle Üst Paleolitik'e ait etkiler bulunmaktadır.

Mellaart, ayrıca şunu gözlemiştir: Yüksek gelişmişlik düzeyi olan ve stilize Üst Paleolitik sanatının "Avustralya aborijinleri gibi geri toplumlardan gelen avcılık büyüsünün ifadesi"nden öte hiçbir şey olmadığı düşünüldüğü sürece "Ana Tanrıça ve oğlu figürü çevresinde odaklanan Yakındoğu'daki daha sonraki bereket kültleri ile bağ kurma" ümidi çok azalmaktaydı. Üstelik, her ne kadar öyle olmasa da Üst Paleolitik'te böyle bir tanrıçanın varlığını inkâr etmek zordu. "Fakat şimdi, Mellaart'ın ifadesine göre, bu bakış "varolan verilerin ışığında radikal olarak değişmiştir."[17]

Başka bir deyişle, Çatalhöyük ve Hacılar'ın Neolitik kültürü, geçmişimizin yapbozunda uzun süredir kayıp olan parça hakkında kapsamlı bilgi sağlamıştır. Bu, Paleolitik Çağ ile daha sonraki, teknolojisi daha ileri Bakırtaş (Kalkolitik), Bakır ve Tunç Çağları arasındaki eksik bağdır. Mellaart'ın yazdığına göre, "Çatalhöyük ve Hacılar, bu iki büyük sanat okulu arasında bir bağ kurmuştur. Dindeki süreklilik, Çatalhöyük ve Hacılar'dan arkaik ve klasik devirlerin büyük 'Ana Tanrıçalarına' kadar ortaya konabilir."[18]

Paleolitik sanatındaki gibi, kadın heykelcikleri ve sembolleri, Tanrıça tapınakları ve Tanrıça heykelciklerinin her yerde bulunduğu Çatalhöyük sanatında merkezi konumdadır. Üstelik, Tanrıça heykelcikleri Yakın ve Ortadoğu'nun diğer yerlerinde Neolitik sanatının karakteristik örnekleridir. Örneğin, İ.Ö. 7000'in öncelerine kadar insanların zaten sıvalı kerpiç evlerde yaşadığı–bazılarının bacaları ve hatta kapıda havalandırma delikleri olan kil fırınlarının bulunduğu-Ortadoğu Neolitik yerleşim yeri Jericho'da (şimdi İsrail'dedir) kilden Tanrıça heykelcikleri bulunmuştur.[19] Er-

ken dönem sulu tarımı ve Samara olarak bilinen çarpıcı geometrik çömlekleriyle tanınan Dicle nehrinin kıyılarında bir yerleşim yeri olan Talesavan'da, aralarında gizli bir yerde çok sofistike boyanmış kadın heykellerinin bulunduğu bir sürü heykelcik gün yüzüne çıkartılmıştır. Çekiçle dövülmüş doğal bakırın en erken kullanımına ve kil tuğlasının ilk kullanımına rastladığımız Suriye'nin kuzeyindeki Neolitik yerleşim yeri Çayönü'nde, benzer kadın heykelcikleri kazılarda bulunmuştur. Bazılarının tarihi, yerleşim yerinin en eski tabakalarına uzanmaktadır. Bu küçük Tanrıça heykelcikleri, daha sonraki dönemde çömlekçilik ortaya çıkmadan önce bile imalatın olduğu Jarmo'yla ve hatta Aceramic Sesklo'nun batısına kadar olan bölgeyle koşutluklar taşımaktaydı. [20]

Her ne kadar bu genellikle gündeme gelmese de Tanrıça heykelciklerinin ve sembollerinin ortaya çıktığı çeşitli Neolitik kazıları, Yakın ve Ortadoğunun çok ötesinde geniş bir coğrafi alana yayılır. Hindistan'da Harappa ve Mohenjo-Daro'nun doğusuna kadar olan yerlerde, daha önceden pişmiş topraktan kadın heykelcikleri bulunmuştu. Bunlar da, Sir John Marshall'ın yazdığına göre, muhtemelen "büyük Ana Tanrıçaya, Cennetin Hanımefendisine benzer özellikler taşıyan"[21] bir Tanrıçayı temsil ediyordu. Tanrıça heykelcikleri, megalitik kültürlerin inşa ettiği ve dikkatli bir mühendislikle yaşama geçirdiği Stonehenge ve Avebury'deki taş heykellerin batısına kadar olan Avrupa'daki yerleşim yerlerinde de bulunmuştur. Ve, bu megalitik kültürlerin bazıları, yedi bin gömme alanının kemiklerinin toplandığı devasa yerin görünüşte de kehanet ve üyeliğe kabul törenleri için sunak olduğu Akdeniz'deki Malta Adası'nın güneyine kadar gitmiştir. James'in yazdığına göre, "Ana Tanrıça muhtemelen burada önemli rol oynamıştır."[22]

Tedricen hem medeniyetin hem dinin kökeni ve gelişiminin yeni bir resmi ortaya çıkıyordu. Neolitik tarım ekonomisi binlerce yıl öncesinden zamanımıza uzanan medeniyet gelişiminin temeliydi. Ve neredeyse evrensel olan, maddi ve sosyal teknolojide ilk büyük atılımların gerçekleştirildiği bu yerlerin bir ortak özelliği vardı: Tanrıça'ya tapınma.

Bu bulguların bugünümüz ve geleceğimiz için sonuçları nedir? Ve niçin eski, kutsal, erkek egemen bilgilerin başucumuzda yer alan, can sıkıntısıyla okuduğumuz, güzel resimli arkeoloji kitapları yerine bu yeni kültürel gelişim görüşüne inanmalıyız?

Bir sebep, Neolitik devirlerde kadın merkezli (veya Tanrıça temelli) dini kanıtlayan kadın heykelcikleri ve diğer arkeolojik kayıtların kataloglanmasının, birkaç cilt tutacak kadar çok sayıda olmasıdır. Fakat ana sebep şudur ki, bu yeni tarihöncesi görüşü, arkeolojik araştırmalardaki hem metot hem vurgu alanındaki derin değişimin sonucudur.

Antikitenin gömülü hazinesini kazmak, Mısır firavunlarının kabirlerini yağmalayan mezar soyguncuları kadar eskidir. Ancak bir bilim olarak arkeolojinin başlangıcı, sadece 1800'lerin sonlarına uzanır. O zaman bile, her ne kadar geçmişimiz hakkında entelektüel tecessüsle harekete geçirilse de en eski arkeolojik kazılar, birincil olarak

mezar soygunculuğuna benzer bir amaca hizmet etti: çarpıcı antik yapıtların İngiltere, Fransa ve diğer sömürgeci milletlerin müzelerince ele geçirilmesi. Bir yerleşim yerinden maksimum bilgi elde etme yolu olarak - arkeolojik hazine içersin içermesin-arkeolojik kazı düşüncesi çok sonra doğdu. Aslında, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan önce, yaşamın sistematik araştırması olarak arkeolojide, atalarımızın teknolojisinin ve sosyal örgütlenmesinin gerçekten kendi içinde başladığı düşünülmemişti.

Yeni kazılar, artan ölçüde eski günlerdeki yalnız araştırmacı veya kâşifler tarafından değil de bir bilim insanı ekibince –zoologlar, botanikçiler, klimatologlar, antropologlar, paleontologlar, aynı zamanda arkeologlar– yürütülüyor. Mellaart'ın Çatalhöyük'te gerçekleştirdiği gibi daha güncel kazıları şekillendiren bu disiplinlerarası yaklaşım, tarihöncemizi daha tam anlamamızı sağlıyor.

Fakat belki de en önemlisi, Nobel Ödülü sahibi Willard Libby'ın radyo-karbon, veya C-14, yoluyla tarihlemesi ve ağaçların gövdesinden dendro-kronolojik tarihleme metotları gibi bir dizi dikkate değer teknolojik ilerlemenin, arkeolojinin geçmişi ortaya çıkarmasını büyük ölçüde kolaylaştırmasıdır. Eski tarihlemeler, büyük ölçüde tahmine -tahmin edilen nesnelerin diğerlerinden daha az gelişmiş, eşit ölçüde ve "daha ileri" düzeyde gelişmiş olması ile ilgili karşılaştırmaya- dayanıyordu. Fakat tarihleme, tekrarlayabilen ve doğrulanabilir tekniklerin bir fonksiyonu olduğu için, kişi sanat eserinin sanatsal veya teknolojik olarak daha gelişmiş olup olmadığını söyleyip geçemiyordu. Sanat eseri daha sonraki ve dolayısıyla daha medeni bir döneme ait olmalıydı.

Sonuç olarak, tarihlerin büyük ölçüde yeniden değerlendirilmesi gerekmiştir, bu da tarihöncesi hakkındaki eski görüşleri kökten değiştirmiştir. Şimdi biliyoruz ki, tarım–vahşi bitkilerin ıslah edilmesi, aynı zamanda hayvanların evcilleştirilmesi-daha önce inanıldığından çok daha önceye gider. Aslında, arkeologların Neolitik veya tarım devrimi dediği dönemin ilk işaretleri, İ.Ö. 9000 ila 8000 öncesinde görülmeye başlar.

Tarım devrimi, türümüzün maddi teknolojisinde en önemli tek atılımdır. Buna göre, Batı uygarlığı dediğimiz şeyin başlangıcı, daha önce düşünüldüğünden çok daha öncedir.

Düzenli ve bazen artı değer bile olabilen yiyecek arzı, nüfusta artış ve ilk büyük kasabaların kurulmasını getirdi. Burada, yüzlerce, bazen binlerce insan yaşadı ve çalıştı, toprağı sürdü ve pek çok yerde toprağı suladı. Teknolojik uzmanlaşma, aynı zamanda ticaret, Neolitik'te hızlandı. Ve, tarım insan enerjisi ve imgelemini serbest bıraktığı için çömlekçilik, sepet yapımı, kumaş dokuma, deriyi işleme, mücevher yapımı ve tahta oymacığı gibi zanaatlar ve resim, kil işleme ve taş oymacılığı gibi sanatlar gelişti.

Aynı zamanda, insan maneviyat ve bilincinin evrimi sürdü. Tanrıçaya tapınmaya dayanan ilk insan biçimli din, şimdi Neolitik dönemin zengin sanatında ifadesini bulan semboller, ritüeller, ilahi emir ve yasaklardan oluşan karmaşık bir sisteme evrildi.

Kadın merkezli sanat geleneğinin en canlı kanıtlarının bazıları, Mellaart'ın Çatalhöyük kazısından gelmektedir. Burada, Yakındoğu'daki en büyük Neolitik yerleşim

yerinde, otuz iki dönümlük arkeolojik kalıntılar bulunmaktadır. Toprağın yalnızca yirmide biri kazılmıştır, fakat bu kazı tek başına yaklaşık sekiz yüzyıla yayılan, İ.Ö. 6500'ten yaklaşık 5700'e kadar, olan dönemi gün yüzüne çıkarmıştır. Ve burada keşfettiğimiz, dikkat çekici ölçüde ileri, hepsi bir kadın tanrıya tapınmayı gösteren duvar resimleri, plaster rölyefler, taş heykelcikler ve büyük miktarda Tanrıça heykelciklerinin bulunduğu bir sanat merkezidir.

Çatalhöyük hakkında ilk üç sezonluk çalışmasını (1961'den 1963'e kadar) özetleyen yazısında Mellaart şöyle demektedir: "Çeşitli sayıda sunak, sembolizm ve mitolojisi gelişmiş ileri bir dine işaret etmektedir; binaları mimarlığın doğuşunu ve bilinçli planlamayı gösteren, ekonomisi tarım ve hayvancılıkla kalkınmış ve hammadde ithalatıyla büyümüş bir ticareti olan bir merkezdir."[23]

Fakat Çatalhöyük'te ve yakınındaki Hacılar'da (İ.Ö. yaklaşık 5700'den 5000'e kadar ikamet edilen bu bölgede) kazılar yürütülürken, bu erken dönem medeniyet hakkında en zengin veriler ortaya çıkmıştır. Buna göre, güney Anadolu düzlüğünün, Tanrıça'ya tapan yerleşik tarım toplumlarından biri olduğu arkeolojik olarak belgelenmiştir. Aslında, İ.Ö. yaklaşık 6000'de, yalnızca tarım devrimi gerçek olmamış, fakat–Mellaart'dan aktarırsak,"tamamen tarıma dayanan toplumlar bir yandan örneğin Mezopotamya, Transkafkasya, Transhazar'ın alüvyal düzlüklerine, öbür yandan güneydoğu Avrupa gibi o zamana kadar marjinal olan yerlere doğru genişlemeye başladı." Üstelik, "Girit ve Kıbrıs'taki gibi, bu temasın bir kısmı kesinlikle deniz yoluyla sağlandı" ve her durumda "yeni gelenler tamamen gelişmiş Neolitik ekonomisini getirdiler."[24]

Kısacası, her ne kadar sadece yirmi beş yıl önce arkeologlar hâlâ Sümer'den "medeniyetin beşiği" (ve hâlâ bu kamuoyunda önde gelen izlenim olmasın rağmen) diye söz ediyor idiyse de şimdi biliyoruz ki, medeniyetin tek bir beşiği yoktu fakat -hepsi önceden bilindiğinden binlerce yıl önceye giden- birkaç Neolitik medeniyeti vardı. Mellaart'ın 1975'te *The Neolithic of Near East* (Yakındoğu'nun Neolitik Çağı) yapıtında yazdığı gibi, uzun süre Mezopotamya'ya özgü olduğu düşünülen "kent medeniyetinin, uzun süre geri bölgeler olarak bilinen Filistin ve Anadolu'da, Jericho veya Çatalhöyük gibi yerleşim yerlerinde öncelleri vardır."[25] Üstelik, şimdi kültürel evrimimizin özgün gelişimi için büyük önemi olan başka bir şey biliyoruz. Bu şudur ki, maddi ve sosyal teknolojimizde ilk atılımların yapıldığı bütün bu yerlerde -Merlin Taşının kitap başlığı olarak ölümsüzleştirdiği ifadeyi kullanırsak- Tanrı kadındı.

Medeniyetin daha önce inanıldığından çok daha eski ve daha yaygın olduğu hakkındaki yeni bilgiden anlaşılacağı gibi, daha önceki arkeoloji teorilerinin büyük ölçüde yeniden değerlendirmesini içeren çok sayıda yeni akademik yazı üretiliyor. Fakat çok çarpıcı gerçek olan bu yazılarda ilk medeniyet ideolojisinin kadın merkezli olduğu, feminist bilimciler dışında fazla ilgi uyandırmamıştır. Eğer feminist olmayan bilimciler tarafından vurgulandıysa tesadüfidir. Mellaart gibileri bundan söz etseler

bile, sosyal ve kültürel sonuçlarına değinmeden, genellikle sadece sanatsal ve dini öneminden dolayı böyle yaparlar.

Gerçekten, önde gelen görüş, hâlâ özel mülkiyet ve kölelikle birlikte erkek tahakkümünün hepsinin tarım devriminin yan ürünü olduğudur. Ve bu görüş, cinsler arasındaki -ve herkes arasındaki- eşitliğin genel kural olduğu Neolitik Çağın tersine, kanıtlara rağmen geçerliğini korumaktadır.

İzleyen bölümlerde bu büyüleyici kanıtın peşinden gideceğiz. Ancak önce, eski arkeoloji düşüncelerinin günümüzde yeni bulgularla çürütüldüğü diğer önemli bir alana yöneliyoruz.

Eski Avrupa

Hayatın insan kültürünün önceden bilinmeyen binlerce yılı boyunca nasıl olduğu hakkında en açık kanıtların bir kısmı, bize tamamen beklenmeyen bir yerden geldi. Akdeniz'in Bereketli Hilal'inin medeniyetin beşiği olduğuna dair uzun süre kabul edilen teoriye koşut olarak, antik Avrupa uzun süre kültürel olarak geri bir bölge kabul edildi. Daha sonra kısaca Minos ve Grek uygarlıklarına dönüşmüştü ve bu yalnızca Doğu'nun etkilerinin sonucuydu. Fakat şimdi doğan manzara çok farklı.

California Üniversitesi'nden Arkeolog Marija Gimbutas, *The Goddesses ve Gods of Old Europe*'ta (Eski Avrupa'nın Tanrıça ve Tanrıları), "Yeni bir rota, *Eski Avrupa Uygarlığı*, güneydoğu Avrupa'daki farklı Neolitik-Kalkolitik kültürel gruplarının kolektif kimliği ve başarısı tanınarak ortaya konmuştur" diye yazmaktadır. Bu çığır açan çalışma, kabaca kuzeyde Ege ve Adriyatik'e (adalar dahil), yukarı bütün Çekoslovakya'ya, güney Polonya'ya ve batı Ukrayna'ya uzanan bir alanda yüzlerce arkeolojik bulguyu kataloglamakta ve çözümlemektedir.[26]

Yedi bin yıl önce güneydoğu Avrupa'nın sakinleri ilkel köylüler değildi. Gimbutas'ın raporuna göre, "iki bin yıllık tarımsal istikrar sırasında maddi refahları, artan ölçüde verimli nehir vadilerinin etkili kullanımıyla, kararlılıkla artmıştı." "Buğday, arpa, bakla, bezelye ve diğer baklagiller yetiştiriliyor, ve bugün Balkanlar'da olan tüm evcil hayvanlar, at dışında, besleniyordu. Çömlek teknolojisi ve kemik ve taş işleme teknikleri ilerlemiş ve bakır metalürjisi İ.Ö. 5500'de doğu orta Avrupa'da keşfedilmişti. Bin yıldır büyüyen ticaret ve gelişen iletişim, kültürel ilerlemeye dışarıdan gelen muazzam bir ivme kazandırmıştı... Yelkenlilerin kullanımı, altı bin yıldır seramiklerdeki mükemmel betimlemelerle açıklanıyordu."[27]

İ.Ö. 7000 ve 3500 civarında bu erken dönem Avrupalılar, zanaatta uzmanlaşmayı içeren karmaşık bir sosyal örgütlenmeyi geliştirmişti. Karmaşık dini ve idari kurumlar yarattılar. Bakır ve altın gibi metalleri süs ve araç olarak kullandılar. Hatta görünüşte

basit bir alfabe şeklinde yazıyı geliştirdiler. Gimbutas'ın sözleriyle, "eğer medeniyeti insanların çevrelerine uyma ve yeterli sanat, teknoloji, alfabe ve sosyal ilişkileri geliştirme yeteneği olarak tanımlarsak, açıktır ki Eski Avrupa göze çarpan bir başarı düzeyini yakaladı."[28]

Bugün çoğumuzda bulunan Eski Avrupa imajı, güneye doğru ilerleyen ve sonuçta Romalıları keserek Roma'dan süren korkunç ölçüde barbar kabilelerdir. Bu nedenle arkeoloji aracılığıyla ortaya çıkarılan Eski Avrupa toplumunun en çarpıcı ve düşündürücü özellikleri, kesinlikle "barışçı" karakterleriydi. Gimbutas'ın raporuna göre, "Eski Avrupalılar, daha sonraki Hint-Avrupalıların yaptığı gibi, ulaşılmaz yerlere, tepelere kaleler ve sık sık tepelik yerlere kocaman taş duvarlar inşa etmediler. Yüksek, dik tepeler gibi uygunsuz yerlerde yaşamaya asla çalışmadılar." "Eski Avrupalıların yerleşim yerleri, güzel çevre, iyi su ve toprak ve hayvan otlatma alanlarının bulunması dolayısıyla seçilmişti. Vinca, Butmir, Petresti ve Cucuteni gibi yerleşim alanları, savunma değeri ile değil harika çevre manzarası ile çarpıcıdır. Ağır tahkimatın ve saldırı silahlarının karakteristik olarak bulunmaması, bu çoğu aşkı seven halkların barışçı doğasını yansıtmaktadır."[29]

Üstelik burada, Çatalhöyük ve Hacılar'daki gibi-beş yüz yıldan fazlaya yayılan zamanda savaş yoluyla hiçbir zarar görme işareti bulunmayan[30]- arkeolojik kanıtlar, erkek tahakkümünün kural ol*ma*dığını göstermektedir. Gimbutas'ın yazdığına göre, "cinsler arasında işbölümü vardır ama üstünlük özelliği yoktur." "Vinca'nın 53 mezarlık kabristanında, erkek ve kadın mezarları arasında zenginlik göstergesi olarak ayrımsanabilecek bir fark bulunmamaktadır... Kadının toplumdaki rolüne ilişkin Vinca'nın ortaya koyduğu, eşitlikçi ve açıkça ataerkil olmayan bir toplumdur. Aynı şey Varna toplumu için de söylenebilir: ataerkil eril-dişil değer ölçeğinde sıralama göremiyorum."[31]

Özet olarak, burada, Çatalhöyük'teki gibi, kanıtların ortaya koyduğu genel olarak tabakalaşmamış ve esas itibarı ile eşitlikçi, cinsiyete veya sınıfa dayalı belirgin farklılaşmanın olmadığı bir toplumdur. Fakat fark şudur ki, Gimbutas'ın eserinde bu yalnızca geçici şeklinde kaydedilmemiştir. Zaman zaman diğer pek çoğunun önemsememeyi tercih ettiği noktayı vurgulama cesareti olan bu önde gelen arkeoloji öncüsü tarafından, şu nokta gündemimize getirilmektedir: Bu toplumlarda bize yalnızca "insan tabiatı" olarak öğretilen cinsiyet eşitsizlikçiliğin hiçbir işaretini görmüyoruz."

Gimbutas'ın yazdığına göre, "Eşitlikçi bir erkek-kadın toplumu pratik olarak Eski Avrupa'nın bütün bilinen kabristanlarındaki mezar malzemelerinde görülmektedir." Aynı zamanda bunun anne soyundan gelen -ani, nesebin ve mirasın anne üzerinden izlendiği-[32] bir toplum olduğunun çeşitli göstergeleri olduğunu kaydetmektedir. Üstelik, arkeolojik kanıtların Eski Avrupa yaşamının tüm yönlerinde kadınların kilit rol oynadığının şüpheye yer bırakmadığını vurgulamaktadır.

Gimbutas'ın yazdığına göre, "Evdeki dua yerlerinin ve tapınakların modellerinde

ve gerçek tapınak kalıntılarında kadınlar, Tanrıça'nın çeşitli yön ve işlevlerine adanan hazırlık ve performans ritüellerini yönetiyor görünmektedir. Kült malzemelerinin üretimi ve adak sunma için çok büyük bir enerji harcanıyordu. Tapınak modelleri tahıl öğütmeyi ve kutsal ekmek yapımını gösteriyor... Genellikle binanın yarısını oluşturan veya esas tapınağın altındaki zemini teşkil eden tapmak işliklerinde, kadınlar farklı ayinlere uygun çeşitli kaplar yapar ve dekore ederdi. Tapınağın sunağının yanında muhtemelen kutsal kıyafetler ve aksesuarların örüldüğü dikey bir dokuma tezgâhı duruyordu. Eski Avrupa'nın en sofistike yaratıları -günümüze ulaşan en özel vazolar, heykeller, vs.- kadın işiydi."[33]

Tanrıça'ya tapınmanın hayatın her yönünün merkezi olduğu bu antik topluluklar tarafından bize bırakılan sanatsal miras, hâlâ arkeoloji aracılığıyla gün yüzüne çıkarılıyor. 1974'te Gimbutas ilk kez kendi kazılarından ve diğer üç binin üzerinde yerleşim yerinin bulgularından derlediği özetini yayımladığı zaman, çok büyük miktarda ritüel kaplarına, sunaklara, tapınaklara ve hem vazolar hem de ibadet yeri duvarları üzerindeki resimlere ek olarak otuz binden az kilden, mermerden, kemikten, bakırdan ve altından minyatür heykel ortaya çıkarılmıştı.[34]

Bu buluntulardan, söz konusu Avrupa Neolitik kültürünün en mükemmel kalıntıları, heykellerdir. Hayatın arkeoloğun başka türlü ulaşamayacağı yönleri hakkında bilgi sunarlar: giysi modaları ve hatta saç biçimleri. Dönemin dini ayinlerinin efsanevi imajları hakkında ilk elden bilgi sunarlar. Ve bu heykellerin gösterdiği, aynı zamanda Paleolitik mağaralarında ve daha sonra Anadolu'nun uçsuz bucaksız düzlüklerinde ve diğer Yakındoğu ve Ortadoğu Neolitik yerleşim birimlerinde olan, kadın figür ve sembollerinin merkezi yeri teşkil etmesidir.

Bunun da ötesinde, bu daha önceki kayıp medeniyetin estetik ve sosyal evriminde bir sonraki adıma işaret eden inandırıcı kanıtları sunarlar. Hem üslup hem tema olarak bu kadın heykelcik ve sembollerinin çoğu, çarpıcı ölçüde bugün hâlâ pratikte gerçekten neye baktığım bilmeyen yüz binlerce turist tarafından ziyaret edilen bir yere benzer: masalsı Girit adasında daha sonra gelişen Tunç Devri uygarlığı.

Tanrıça'ya tapınmanın tarihi dönemlere kadar sürdüğü bilinen tek "yüksek" medeniyet olan Girit'e bakmadan önce, ilk olarak Batının kültürel evriminin eski yönü hakkında–ve bugünümüz ve geleceğimizle ilgili-Neolitik Çağın arkeolojik kalıntılarından ne çıkarsayabileceğimize yakından bakalım.

İkinci Bölüm

Geçmişten Mesajlar: Tanrıça'nın Dünyası

Tanrıça'ya tapınan tarihöncesi atalarımız ne tür insanlardı? Kayıtlı veya yazılı tarihten önce kültürel evrimimizin bin yıllarında yaşam nasıldı? Ve bu zamanlardan kendimizle ilgili neler öğrenebiliriz?

Bize yazılı kayıt bırakmadıkları için, Sherlock Holmes bilimci olmuş gibi, Paleolitik ve daha sonraki, daha ileri Neolitik insanlarının nasıl düşündüğünü, hissettiğini ve davrandığını yalnızca çıkarsayabiliriz. Ancak, antikite hakkında bize öğretilen her şey tahmine dayalıdır. Sümer, Babil ve Girit gibi erken dönem tarihsel kültürlerden gelen kayıtlar bile, en iyi olasılıkla az ve bölük pörçüktür. Büyük ölçüde malların ve diğer ticari konuların envanterleriyle ilgilidir. Ve daha sonraki hem tarihöncesi hem de klasik Grek, Roma, İbrani ve Hıristiyan devirlerinden kalan daha ayrıntılı yazılı kayıtlar, büyük ölçüde çıkarsamalara -modern arkeolojik metotların yardımı bile olmadan- dayalıdır.

Gerçekten de kültürel evrimimiz hakkında öğrendiklerimizin çoğu, aslında yorumdur. Üstelik, önceki bölümde gördüğümüz gibi, bu yorum çoğu kez hâlâ geçerli tahakküm görüşünün projeksiyonudur. Bu görüş, kültürel evrimimizi "ilkel insan"dan "medeni insan" denen biçime doğrusal ilerleme şeklinde ele alan geleneksel modele uymak üzere yorumlanmıştır. Söz konusu yorum da bölük pörçük verilerden elde edi-

len sonuçlardan ibarettir. İlkel insanın ve medeni insanın, pek çok farkı olmamasına karşılık fethetme, öldürme ve tahakküm etme özellikleri ortaktır.

Antik yerleşim yerlerinin bilimsel kazıları yoluyla arkeologlar, son yıllarda atalarımızın ilk olarak çiftçilik ve sürü beslemekle geçinen topluluklar biçiminde toprağa yerleştiği tarihöncesi, özellikle Neolitik hakkında, büyük ölçüde birincil bilgi edinmişlerdir. Yeni bir bakış açısıyla çözümlenirse bu kazılar, geçmişimizin yeniden değerlendirilmesi ve yeniden yapılandırılması için veri tabanını sunarlar.

Bir önemli veri kaynağı, binaların ve içindekilerin -giysiler, mücevherler, yiyecekler, mobilya, kaplar, aletler ve günlük yaşam için diğer nesneler dahil- kazısıdır. Bir diğeri, insanların yalnız ölüme ilişkin değil, fakat aynı zamanda hayatlarına ilişkin yaklaşımlarını gösteren gömme alanlarının kazısıdır. Ve bu iki veri kaynağıyla örtüşen, tarihöncesi hakkında en zengin bilgi kaynağıdır: sanat.

Yazılı hatta sözlü yazınsal gelenek olduğu zaman bile, sanat bir çeşit sembolik iletişimdir. İster günlük hayat veya önemli efsaneler hakkında isterse dini imajların heykelleri, ritüelleri betimleyen frizler veya yalnızca vazo dekorasyonları, mühürler üzerindeki resimler veya mücevherler üzerindeki gravürler olsun, Neolitiğin etkili sanatı, bu insanların nasıl yaşadığı ve öldüğü hakkında pek çok şey söyler. Aynı zamanda, gerçek anlamda Neolitik sanatı insanların o zamandaki deneyimlerini ve dolayısıyla gerçeklik dediğimiz şeyi nasıl şekillendirdiğini sembolik olarak ifade eden bir çeşit dil veya stenodur. Dolayısıyla, bu insanların nasıl düşündüğü hakkında, pek çok bilgi verir.[1] Ve bu dilin kendisi için konuşmasına izin verirsek, büyüleyici -ve stereo-tiplerle karşılaştırırsak çok daha umutlu- kültürel köklerimizin hikâyesini anlatır.

Neolitik Sanat

Neolitik sanatı hakkında en çarpıcı şeylerden biri, neyi betimlemediğidir. İnsanların sanatlarında neyi betimlemediği, ne yaptıklarına ilişkin çok şey söyler.

Daha sonraki sanattan çok farklı olarak, Neolitik sanatında yokluğu dikkat çeken önemli bir tema, silahlı, kuvvetli, acımasız ve şiddet temelli gücü idealize eden imajlardır. Burada "kutsal savaşçıların veya savaş sahnelerinin imajları yoktur. Zırhlarında esirleri sürükleyen "kahraman fatihlerin" veya diğer kölelik göstergelerinin işaretleri de yoktur.

Aynı zamanda erkek egemen akıncıların en eski ve en ilkel kalıntılarından çok farklı olarak, Tanrıça'ya tapınan Neolitik toplumlarında çarpıcı olan, bol masraflı "reis" cenazelerinin olmamasıdır. Ve daha sonraki Mısır gibi erkek egemen medeniyetlerin belirgin ölçüde tersine, halkı ölümle gelen fedakârlıklarından dolayı öbür dünyada daha güçsüz insanlara çeviren güçlü hükümdarların işareti yoktur.

Gene daha sonraki tahakküm toplumlarından çok farklı olarak, burada gizli silahların veya silahlara yönelik maddi teknolojinin ve tabii kaynakların yoğun uygulamasını bulamıyoruz. Bunun çok daha, ve gerçekten, tipik olarak barışçı bir dönem olduğu çıkarsaması, başka bir şeyin yokluğuyla daha da güçlendirilmiştir: askeri tahkimat. Yalnızca tedricen bunlar ortaya çıkmaya başlamıştır, görünüşte dünyanın çevre alanlarından gelen savaşçı göçebe gruplardan gelen baskıya karşılık olarak. Bu grupları daha sonra inceleyeceğiz.

Neolitik sanatında, ne Tanrıça ne de rekabetçi oğlu güçle ilişkilendirmeyi öğrendiğimiz -baltalar, kılıçlar veya yıldırımlar- amblemleri taşımaz. Bunlar, öldürme ve sakatlamayla kendisine bağlılığı sağlayan, dünyadaki egemen ve/veya tanrının sembolleridir. Bunun ötesinde, dönemin sanatı, çarpıcı biçimde yönetici-yöneten imajlarından yoksundur. Efendi-köle teması tahakküm toplumlarının karakteristik özelliklerindendir.

Her yerde bulduğumuz -küçük tapınaklarda ve evlerde, duvar resimlerinde, vazolardaki dekoratif motiflerde, çevredeki heykellerde, kil heykelciklerde ve bas rölyeflerde- tabiattan alınmış zengin semboller bütünüdür. Tanrıça'ya tapınmayla ilgili olarak bunlar, hayatın güzelliğine ve gizemine karşı duyulan huşu ve merakı açıklarlar.

Güneş ve suyun yaşamı sağlayan öğeleri vardır, örneğin Macaristan'da yaklaşık İ.Ö. 5000'den Eski Avrupa baltası üzerine işlenmiş, büklüm denilen dalgalı biçimde geometrik desenler (akan suyu sembolize ederler) bulunmaktadır. Çatalhöyük tapınaklarının duvarlarına çizilmiş kocaman eğik boynuzları ve taştan devasa kafaları olan boğalar, Romanya'nın güneyinden pişmiş topraktan kirpiler, Bulgaristan'dan dişi geyik biçiminde ritüel vazoları, üzerinde balık yüzü motifi bulunan yumurta şeklinde taş heykeller ve kuş biçiminde kült vazoları.[2]

Tarihi dönemlerde bile Tanrıça'nın dönüştürücü gücü ile özdeşleştirilen, metamorfozun sembolleri olan yılan ve kelebekler vardır. Güney Girit'teki Zakro'da bulunan bir mühürde Tanrıça, gözü olan kelebeğin kanatlarıyla betimlenmiştir. Daha sonraki Girit'te de çift başlı balta, tarım alanlarını temizlemek için kullanılan çapayı anımsatan kelebeğin stilize halidir.[3] Eski derisinden sıyrılan ve "yeniden doğan" yılan gibi, Tanrıça'nın tezahürünün bir parçası, üstelik onun yeniden doğuş güçlerinin diğer bir sembolüdür.[4]

Ve her yerde, duvar resimlerinde, heykellerde ve adak heykelciklerinde Tanrıça'nın imajlarını buluruz. Bakirenin, Kadın Atanın veya Kadın Yaratıcının çeşitli vücut buluşlarında o, suların, kuşların ve yer altı dünyasının Hanımefendisi veya yalnızca kollarında tanrısal çocuğu emekleyen tanrısal Annedir.[5]

Bazı imajlar o kadar gerçekçidir ki neredeyse gerçek hayattan alınmıştır, batı Slovakya'da İ.Ö. beşinci bin yılın başlarından kalan bir mezarlıkta çukur tabakta yılankavi yürüyen yılan gibi. Diğerleri o kadar stilize edilmiştir ki, en "modern" sanatımızdan bile daha soyutturlar. Bunlar arasında, güneydoğu Macaristan'daki Tisza kül-

türünden üzerine oyulmuş ideogramları olan, tahta çıkmış Tanrıça şeklinde büyük, stilize edilmiş, kutsal vazo veya kadeh; Romanya'dan, İ.Ö. 5000 tarihli, kafası sütun biçiminde, kolları birbirine kavuşmuş Tanrıça; orta Bulgaristan'daki Tell Azmak'tan, İ.Ö. 6000'den kalan şematize kolları ve abartılı üçgen kasığı olan mermer Tanrıça heykelciği bulunmaktadır. Üstelik, 8000 yaşındaki, bir şekilde Kanatlı Zafer adlı klasik Grek heykelini anımsatan kadın memeleri olan, boynuzlu terra-cotta ayakları ve zarif şekilleri ve zengin geometrik yılankavi tasarımları olan, boyalı Cucuteni vazoları gibi diğer imajlar da tuhaf şekilde güzeldir. Tanrıça'nın göbeğine veya memelerinin yakınına oyulmuş haçlar gibi ötekiler, kendimizin en önemli sembollerinden bazılarının daha önceki anlamları hakkında ilginç sorular uyandırırlar.[6]

Bu imajların çoğuna ilişkin, düş gibi tuhaf nitelikli, esrarlı ritüelleri ve uzun süredir unutulmuş efsaneleri davet eden bir fantezi duygusu vardır. Örneğin, Vinca heykeli üzerinde kuş kafalı bir kadın ve elinde tuttuğu kuş kafalı bebek, muhtemelen bir kuş Tanrıça ve onun tanrısal çocuğu hakkında mitolojik bir hikâyeyi temsil eden antik ayinlerin maskeli baş kahramanını düşündürmektedir. Benzer şekilde, İ.Ö. 4000 Makedonyası'ndan, insan gözlü, terra-cotta boğa kafası, başka bir Neolitik ritüeli ve efsanesinin maskeli baş kahramanım çağrıştırmaktadır. Bu maskeli figürlerin bazıları, iyi kalpli veya tehditkâr kozmik güçleri temsil eder görünmektedir. Ötekilerin İ.Ö. beşinci bin yıldan pamuklu külotu ve cüsseli göbeği olan maskeli adam gibi mizahi bir etkisi vardır. Fafkos, Gimbutas tarafından muhtemelen komik bir aktör olarak betimlenmiştir. Aynı zamanda, Gimbutas'ın kozmik yumurtalar dediği nesneler vardır. Bunlar da vücudu, doğanın esrarengiz, çevrimsel yeniden doğuşu yoluyla, doğum mucizesine ve ölümü hayata dönüştürme gücüne sahip, tanrısal Kadeh'le sembolize edilen, Tanrıça'nın sembolleridir.[7]

Gerçekten de Tanrıça ile kişileştirilen tabiattaki her şeyin bir olduğu teması, Neolitik sanatına nüfuz etmiş görünmektedir. Burada evreni yöneten temel güç, insanlara hayat veren, onları maddi ve manevi yönde doyuran ve ölümde bile çocuklarının onları kozmik rahmine almasına bel bağlanan tanrısal Annedir.

Örneğin, Çatalhöyük'teki tapınaklarda Tanrıça'nın hem hamile hem doğum yapan temsillerini buluruz. Sıklıkla, ona leopar ve özellikle boğa gibi güçlü hayvanlar eşlik eder.[8]

Doğadaki bütün hayatın birliğinin sembolü olarak, bazı temsillerinde kendisi kısmen insan kısmen hayvandır.[9] Daha karanlık yönlerinde bile, araştırmacıların uhrevi, veya dünyevi dediği, hâlâ doğal düzenin parçası olarak betimlenir. Bütün hayat ondan doğduğu için, hayat ölümde de yeniden doğmak için ona döner.

Denilebilir ki araştırmacıların Tanrıça'nın uhrevi yönü dediği, gerçeküstücü veya bazen grotesk biçimde betimlediği yön, atalarımızın gölgelenmiş bilinmeyene bir ad ve şekil verme yoluyla gerçekliğin karanlık yönüyle uğraşma girişimini temsil ediyordu. Bu uhrevi imajlar–masklar, duvar resimleri ve ölümü fantastik ve bazen mizahi

biçimlerde sembolize eden nesneler-dini olanı açığa vurmak için tasarlanacak, böylelikle dünyayı yöneten hem tehlikeli hem de aynı zamanda iyi kalpli kuvvetlerin bir çeşit mistik birliğini başlatacaktı.

Böylelikle, hayatın dini imajlarda ve ritüellerde aynen kutlandığı gibi, tabiatın yıkıcı süreçleri tanınıyor ve bunlara saygı duyuluyordu. Aynı zamanda, dini ayinler ve seremoniler, bireye ve topluluğa bir katılım duygusu vermek ve tabiatın hayat veren ve koruyan süreçlerini kontrol etmek üzere tasarlanmıştı. Diğer ayin ve seremoniler, daha korkutucu süreçleri güvenli kılmak için gerçekleştirilmişti.

Fakat Tanrıça'nın çok sayıdaki imajları, hayatın ve ölümün ikili yönüyle, temel amacı sanat olan ve yaşamın fethetmek, talan etmek ve yağmalamak olmayan fakat dünyayı ekip biçmek ve hayattan tatmin sağlamak için maddi ve manevi gereklerini sağlayan bir dünya görüşünü ifade eder görünmektedir. Ve bütün olarak, Neolitik sanatı ve çok daha gelişmiş olan Minos sanatı, evreni yöneten gizemli güçlerin birincil işlevinin itaat, ceza ve yok etme olmadığı fakat bahşetme olduğu bir görüşü açıklar.

Biliyoruz ki sanat, özellikle dini ve mistik sanat yalnızca insanların yaklaşımlarını yansıtmaz, fakat aynı zamanda özel bir kültür ve sosyal örgütlenme biçimini yansıtır. İncelediğimiz Tanrıça merkezli sanat, erkek tahakkümü veya savaş gibi imajlarının çarpıcı şekilde yokluğuyla, kadınların, önce kabilelerin reisi ve rahibeler, sonra merkezi yeri olan daha önemli rolleri üstlendiği sosyal düzeni yansıtmaktadır. Ve bu düzende hem erkekler hem kadınlar birlikte ortak iyilikleri için eşit ortaklıkla çalışmıştır. Eğer burada erkek tanrıların gazabına veya yıldırımlar ve silahlar taşıyan hükümdarlara veya perişan köleleri zincirlerle sürükleyen büyük fatihlere şükretmek yoksa, bu imajların gerçek hayatta dengi olmadığını çıkarsamak mantıksız değildir.[10] Ve eğer merkezi dini imaj doğum yapan bir kadınsa ve, zamanımızdaki gibi, çarmıhta ölen bir adam değilse, hayatın ve hayat aşkının -ölüm ve ölüm korkusu yerine- toplumda ve aynı zamanda sanatta baskın olduğunu çıkarsamak mantıksız olmayacaktır.

Tanrıça'ya Tapınma

Tarihöncesi Tanrıça'ya tapınmanın en ilginç yönlerinden biri, mitolog ve din tarihçisi Joseph Campbell'ın "bağdaştırmacılık" dediği kavramdır. Esas olarak, bunun anlamı Tanrıça'ya tapınmanın hem çoktanrıcı hem tektanrıcı olmasıydı. Çoktanrıcıydı, çünkü ona farklı adlarla ve değişik biçimlerde tapınılıyordu. Fakat aynı zamanda tektanrıcıydı – Tanrıça'ya imandan, tam olarak aşkın bir varlık olan Tanrı'ya imandan söz ettiğimiz gibi söz edebiliriz. Başka bir deyişle, Tanrıça'ya tapınmanın onun çeşitli yerlerle ilişkilendirilen sembol ve imajları arasında, çeşitli anne, (kadın) ata veya kadın yaratıcı ve bakire yönleriyle çarpıcı benzerlikler vardır.

Bu kayda değer dini birliğin bir muhtemel açıklaması, Tanrıça'ya bütün antik tarım toplumlarında özgün olarak tapınılmış olması olabilir. Kadının tanrılaştırılmasının -kendi biyolojik karakterinde dünya gibi doğum yapması ve doğana bakıp onu büyütmesi- tarımın başlangıç yeri olan üç ana merkezde kanıtlarım buluyoruz: Küçük Asya ve güneydoğu Avrupa, Güneydoğu Asya'da Tayland ve daha sonra Orta Amerika.[12]

Dünyanın değişik yerlerinden bilinen en eski yaradılış hikâyelerinin çoğunda, Tanrıça-Anne'yi bütün her şeyin kaynağı olarak görüyoruz. Amerikalarda, Yılan Eteğin Hanımefendisidir - ilgimizi çekiyor, çünkü Avrupa, Ortadoğu ve Asya'da yılan, onun birincil dışavurumudur. Antik Mezopotamya'da, evrenin bu ayın kavramı, evrenin Tanrıça -Annesi'nin vücudu olarak dünya dağı düşüncesinde bulunur. Bu düşünce, tarihi dönemlere kadar sürdü. Cennet ve dünya için doğum yapan Sümer Tanrıça'sı Namnu olarak adı -yaklaşık İ.Ö. 2000'den kalan, şimdi Louvre'da bulunan- çiviyazısı bir metinde denizi gösteren bir ideogramla açıklanmıştır.[13]

Kadınlık prensibinin birincil önemdeki suyla ilişkilendirilmesi, aynı zamanda yaygın bir temadır. Örneğin, Eski Avrupa'da dekore edilmiş çömleklerde, suyun sembolizmi genellikle birincil önemi olan yumurtayla ilişkili olarak -sık sık görülen bir motiftir. Burada -bazen kuş veya yılan şeklindeki Tanrıça- Büyük Tanrıça suyun yaşam verme gücünü yönetir. Hem Avrupa'da hem Anadolu'da, yağmur yağdıran ve süt veren motifler iç içe geçmiştir ve ritüel kapları ve vazoları onun tapınaklarında temel donanımdır. İmajı, bazen onun insan şeklinde olan görüntüsündeki su kaplarıyla ilişkilendirilmiştir. Mısır Tanrıçası Nut olarak, semavi, ezeli suların birliğini yönetiyor. Daha sonraları, Girit Tanrıçası Ariadne (Çok Kutsal Biricik) ve Grek Tanrıçası Afrodit olarak denizden yükselmektedir.[14] Aslında bu imaj, hâlâ Hıristiyan Avrupa'da o kadar güçlüdür ki, Botticelli'nin denizden yükselen ünlü Venüs'üne esin kaynağı olmuştur.

Bunun kültürel evrimimizle ilgili bize öğretilenin içinde ender olarak yer almasına rağmen, Neolitik tarihindeki binlerce yılda evrilenler, hâlâ bugün bizimledir. Mellaart'ın yazdığına göre, bunlar "daha sonraki kültürler ve medeniyetlerin dayandığı temeli oluşturdu."[15] Veya Gimbutas'ın ifade ettiği gibi, temsil ettikleri dünya yıkıldıktan sonra bile, Tanrıça'ya tapınan Neolitik ataların mistik imajları, Avrupa ruhunu büyük ölçüde zenginleştirerek "Avrupa'daki kültürel gelişmeleri daha da besleyen alt katmandan ayrılamamışlardır."[16]

Gerçekten de, eğer Neolitik sanatına yakından bakarsak, Tanrıça imajlarının ne kadarının hayatta kaldığı hakikaten şaşırtıcıdır – ve aynı zamanda dinler tarihinin en standart çalışmaları bu büyüleyici gerçeği ortaya çıkarmayı başaramaz. Tam olarak Neolitik Çağ'ın hamile Tanrıça'sı, doğrudan Paleolitik Çağ'ın dolgun belli "Venüslerinin" soyundan gelmektedir. Bu aynı imaj, Ortaçağ Hıristiyan ikonografisinde hamile Meryem olarak varlığını sürdürmektedir. Neolitiğin genç Tanrıça veya Bakire imajına, hâlâ Kutsal Bakire Meryem yönüyle saygı duyulmaktadır. Neolitiğin tanrısal çocuğu-

nu tutan Ana Tanrıça figürü, hâlâ her yerde, çarpıcı şekilde, Hıristiyan Meryem Ana ve Çocuk'un kanıtı olarak görünmektedir.

Geleneksel olarak Tanrıça'yla ilişkilendirilen imajlar, boğa ve büyük boynuzu veya boğanın boynuzları gibi, doğanın gücünün sembolü olarak, klasik ve daha sonraki Hıristiyan zamanlarına kadar varlığını sürdürmüştür. Boğa, daha sonraki "pagan" ataerkil mitolojisinde merkezi bir simge olarak yerini almıştır. Sonraları, boynuzlu boğa tanrı, Hıristiyan ikonografisinde erkeklik gücünden, Şeytan veya kötü ruhların sembolüne dönüşmüştür. Fakat, Neolitik zamanlarda, şimdi kötü ruhlarla alışılagelmiş olduğu gibi ilişkilendirdiğimiz boğa boynuzlarının farklı anlamları vardı. Boğa boynuzu imajları, Tanrıça'nın temsilleri olarak "adama boynuzları"nın zaman zaman sıra sıra evler ve sunaklarda yer aldığı Çatalhöyük'te, hem evlerde hem tapınak kazılarında gün yüzüne çıkartılmıştır.[17] Ve boğanın kendisi, burada aynı zamanda hâlâ Tanrıça'nın nihai gücünün göstergesidir. Erkeklik prensibinin bir sembolüdür, fakat öyle ki bu, diğer tümü gibi, bütün tanrısal bahşedici rahmin konusudur - söz konusu olan, Çatalhöyük'teki bir tapınakta Tanrıça'nın genç bir boğanın doğumunu yaptığı sırada grafik olarak betimlenmiştir.

İki eşzamanlı biçimde Tanrıça'nın Neolitik imajları bile - Çatalhöyük'te gün yüzüne çıkartılan ikiz Tanrıçalar gibi - tarihsel zamanlara kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Demeter ve Kore'nin klasik Grek imgeleri Tanrıça'nın iki yönüdür: doğadaki çevrimsel yeniden doğuşun simgeleri Anne ve Bakire.[18] Gerçekten de, Tanrıça'nın çocukları, bir bütün olarak doğum, ölüm ve dirilme temalarıyla bağlantılıdır. Kızı, klasik Grek zamanlarına kadar Persephone veya Kore olarak varlığını sürdürdü. Oğlu-sevgilisi/kocası, benzer şekilde tarihi zamanlara kadar Adonis, Tammutz, Attis -ve son olarak Hz. İsa- gibi değişik adlar altında varlığını sürdürdü.[19]

Dini sembolizmin bu görünüşteki çarpıcı devamlılığı, eğer hem Eski Avrupa'nın Neolitik-Kalkolitik Çağı hem de daha sonraki Minos-Miken Tunç Çağı medeniyetini düşünürsek ve eğer Büyük Tanrıça dininin hayatın tek en önde gelen ve önemli özelliği olduğu görünürse, daha anlaşılır olur. Anadolu'daki Çatalhöyük yerleşim yerinde, Tanrıça tapınması yaşamın tüm yönlerine nüfuz etmiş görünüyor. Örneğin, 1961 ve 1963 arasında kazılan 139 odanın 40'ından çoğu, tapmak olarak hizmet etmiş görünüyor.[20]

Aynı model Neolitik ve Kalkolitik Avrupa'da geçerlidir. Tanrıça'nın çeşitli yönlerine adanan bütün tapınaklara ek olarak, evlerin fırınlı, sunaklı ve adak yerli kutsal köşeleri vardı. Ve aynısı, daha sonraki Girit uygarlığı için de geçerlidir. Gimbutas şöyle yazmaktadır: "Her türden tapınak o kadar çoktur ki, sadece her yer değil, aynı zamanda her özel ev bu kullanıma ayrılmıştır... Tapınakların, takdis boynuzlarının ve çift başlı balta sembolünün sıklığından hareketle, Knossos'taki her yerin bir sunağa benzemesi gerekmektedir. Nereye dönseniz, sütunlar ve semboller, Büyük Tanrıça'nın varlığını anımsatır."[21]

Tanrıça'ya tapınan insanların çok dindar olduğunu söylemek, buradaki noktayı hafife almak ve büyük ölçüde gözden kaçırmak olur. Burada, laik ile kutsal arasında ayrım yoktur. Din tarihçilerinin işaret ettiği gibi, tarihöncesinde ve büyük ölçüde tarihi zamanlara kadar, din yaşamdı ve yaşam dindi.

Bu noktamn belirsiz olmasının bir sebebi, araştırmacıların geçmişte Tanrıça'ya tapınmayı din olarak değil, "bereket kültü" olarak ve Tanrıça'yı da "dünyanın annesi" olarak görmesiydi. Fakat kadınların ve dünyanın doğurganlığına karşın ve hâlâ insan türünün varlığını sürdürmesi için bu gereklidir ve yukarıdaki niteleme çok çok basite indirgemecidir. Bu, örneğin, Hıristiyanlığı, temel imgesi Çarmıha Gerilme olduğu için tam bir ölüm kültü olarak nitelemeye benzer.

Neolitik dini -bugünkü dini ve laik ideolojiler gibi- zamanının dünya görüşünü ifade ediyordu. Bu dünya görüşünün bizimkinden ne kadar farklı olduğu, eğer Neolitik dini panteonunu Hıristiyanlığınkiyle karşılaştırırsak çarpıcı şekilde ortaya çıkar. Neolitik Çağda kutsal ailenin başı kadındı: Büyük Anne, Cennetin Hanımefendisi veya değişik yönlerden ve değişik biçimlerde Tanrıça. Bu panteonun erkek üyeleri de - eşi, erkek kardeşi ve / veya oğlu-tanrısaldı. Bunun tersine, Hıristiyan kutsal ailesinin başı, gücü her şeye yeten Babaydı. Panteondaki ikinci erkek–Hz. İsa-Tanrı'nın diğer bir yönüydü. Fakat baba ve oğlun ölümsüz ve tanrısal olmasına karşın, Meryem, ataerkil aile düzeninde bu dini suret, yalnızca ölümlü olandır - açıkçası, dünyadaki eşdeğerleri gibi, alt düzeydedir.

Erkeğin en güçlü veya tek tanrı olduğu dinler, nesebin baba yanlı (baba üzerinden izlendiği) ve evlenince kadının kocasının aile veya klanının yanına gittiği bir sosyal düzeni yansıtır. Tersine, en güçlü veya tek tanrı olanın kadın olduğu dinler, nesebin anne yanlı (anne üzerinden izlendiği) olduğu ve benzer şekilde evlenince kocanın karısının ailesi veya klanının yanma gittiği bir sosyal düzeni yansıtma eğilimindedir.[22] Üstelik, erkek egemen ve genellikle hiyerarşik sosyal yapı, tarihi olarak erkek egemen dini panteon ve kadınların (erkeklere) tabi kılınmasının tanrısal olarak buyrulduğu dinsel doktrinler aracılığıyla ortaya konmuştur.

Eğer Ataerkillik Değilse Anaerkillik Olmalı

Eğer bu prensipleri binlerce yıllık insanlık tarihinde esas tanrının kadın olduğu hakkındaki güçlü kanıtlara uygularsak, on dokuzuncu yüzyıldaki ve yirminci yüzyıl başındaki bir dizi araştırmacının, görünüşte ortalığı sarsan bir sonuca vardığını görürüz. Eğer tarihöncesi ataerkil değilse, anaerkil olmalıdır. Başka bir ifadeyle, eğer erkekler kadınlara tahakküm etmiyorsa, kadınlar erkeğe tahakküm etmiş olmalıdır.

Daha sonra, kanıtlar bu kadın tahakkümü sonucunu destekler görünmediği za-

man, pek çok araştırmacı daha geleneksel olarak kabul edilen görüşe döndü. Eğer anaerki yoksa, akıl yürütmelerine göre, erkek tahakkümü, sonuç olarak, daima insanlık kuralı olmuştur.

Ancak kanıtlar, bu sonuçların hiçbirini desteklememektedir. İlk olarak, şimdi sahip olduğumuz arkeolojik veriler, ataerkillik öncesi toplumun genel yapısının, her çağdaş standartta, çarpıcı şekilde, eşitlikçi olduğunu gösteriyor. İkinci olarak, bu toplumlarda nesep anne üzerinden izleniyor ve rahibe ve klanların reisi olarak kadınlar hayatın her yönünde önde gelen rol oynuyor gözükmüştür. Ancak, bu sosyal sistemde erkeklerinin konumunun hiçbir anlamda, onun yerine gelen erkek egemen sistemin tipik özelliği olduğu üzere, kadınlar gibi boyun eğme ve baskı altında olması söz konusu değildir.

Şehirde ikamet edenlerin yaşamının sistematik olarak yeniden kurulmasının arkeolojik amaç olduğu Çatalhöyük kazısından Mellaart'ın vardığı sonuca göre, bir ölçüde toplumsal eşitsizliğin binaların, donanımların ve gömme armağanlarının büyüklüğü ile düşünülmesine rağmen bu "asla çarpıcı değildi."[23] Örneğin, Çatalhöyük'te çoğu yirmi beş metrekare yüzölçümüne sahip, standart dörtgen planlı evler arasında temel farklılıklar yoktur. Hatta tapınaklar ne yapısal olarak evlerden farklı ne de yüzölçümü bakımından büyüktür. Üstelik, çok sayıdaki evle iç içe geçmişlerdir. Bu da, bir kez daha, merkezi olarak yönetilen sosyal ve dini yapıyı değil de topluluk olarak yaşamı göstermektedir.[24]

Aynı genel manzara, Çatalhöyük'te gömme âdetlerinin çözümlenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Daha sonraki, tepede korkulan ve korkutucu güçlü adamlarca yönetilen piramidal sosyal yapıyı açıkça yansıtan Hint-Avrupalı kabilelerden farklı olarak, Çatalhöyük'tekilerde çarpıcı sosyal eşitsizlik gözlenmez.[25]

Erkekler ile kadınlar arasındaki ilişkiyle ilgili olarak, gerçektir ki, Mellaart'ın vurguladığı üzere, Çatalhöyük'ün tanrısal ailesi "önem sırasına göre anne, kız çocuk, erkek çocuk ve babadan" oluşur.[26] Bu, muhtemelen şehirde ikamet edenlerin açıkça nesebi anne tarafından izlenen ve kocanın karısının ailesinin yanına taşındığı ailelere yansır. Aynı zamanda doğrudur ki, Çatalhöyük ve diğer Neolitik toplumlarda Tanrıça'nın insan biçimli temsilleri -genç Bakire, olgun Anne ve büyük Anneanne veya Kadın Ata, özgün Kadın Yaratıcıya kadar uzanan bütün temsiller- Grek filozofu Pytogoras'ın daha sonra kaydettiği gibi, kadın hayatının çeşitli aşamalarının projeksiyonlarıdır.[27] Ayrıca, nesebin anne tarafından izlendiği ve kocanın karısının ailesinin yanına taşındığı sosyal örgütlenme göstermektedir ki, Çatalhöyük'te kadının kişisel eşyası ve yatağı veya sedirinin yerleştirildiği uyuma platformu daima aynı yerde bulunur, yaşama mekânının doğu tarafında. Erkeğinki değişir ve bir miktar daha küçüktür.[28]

Fakat kadınların hem dinde hem hayatta daha önde geldiğinin böyle kanıtlarına rağmen, kadınlar ve erkekler arasında çarpıcı eşitsizliğin göstergeleri bulunmamakta-

dır. Ayrıca, kadınların erkeklere boyun eğdiğinin veya erkekler tarafından baskı altına alındığının işaretleri bulunmamaktadır.

Yakın zamana kadar hemen her durumda yalnızca erkeklerin dini hiyerarşinin üyesi olabildiği zamanımızın erkek egemen dinlerinin tam tersine, burada hem rahibelerin hem rahiplerin bulunduğunun kanıtları vardır. Örneğin, Mellaart vurgulamaktadır ki, Çatalhöyük'te Tanrıça'ya tapınma ayinlerini yönetenler arasında birinci derece muhtemelen rahibeler olmasına rağmen, rahiplerin katılımını gösteren kanıtlar da vardır. Tapınaklardaki gömme âdetlerinde görülen iki grup, nesnenin obsidyen aynalar ve kaliteli kemik bel kayışları olduğunu vurgulamaktadır. Bu, Mellaart'ın söz konusu nesnelerin "hem ender bulunduğu hem de tapınaklarda keşfedildiği ve bunların bazı rahip ve rahibelerin sembolü olduğu"[29] sonucuna varmasını sağladı.

Bazen duruşları Rodin'in ünlü *Düşünen Adam* heykelini hatırlatan yaşlı adam heykelleri, yaşlı adamların, aynı zamanda yaşlı kadınların önemli ve saygı duyulan rolleri olduğunu ortaya koymaktadır.[30] Neolitik Anadolu, Küçük Asya ve Eski Avrupa tapınaklarında, daha sonra Minos ve Miken imajlarında merkezi rolü olan boğalar, boğa kafatası ve boynuzları veya adak boynuzları, fallus ve erkek hayvanların imajları olarak erkeklik prensibinin sembolleridir. Bunlar, daha sonraki Neolitik Çağ'da, özellikle Avrupa'da görülmüştür. Üstelik, daha önceki Tanrıça heykelciklerinin bazıları yalnızca insan ve hayvan özelliklerini taşıyan melezler değildir, aynı zamanda sık sık abartılı uzun boyunlar gibi androjen olarak yorumlanabilecek özellikler taşırlar.[31] Ve tabii ki genç tanrı, Tanrıça'nın eşi-oğlu, ataerkillik öncesi dinin ve yeniden uyanış ve yeniden doğuşun esrarının mucizesinde yineleyen rol oynar.

Açıkçası o zaman, kadınlık ilkesi Neolitik sanatı ve ideolojisine nüfuz eden mucizenin ana sembolüyken, erkeklik prensibi de önemli rol oynamıştır. Bu iki prensibin karışımı, Kutsal Evliliğin efsaneleri ve ritüelleriyle aslında hâlâ antik dünyadan ataerkil zamanlara kadar kutlanmıştır. Örneğin, Hitit Anadolu'sunda Büyük Yazılıkaya tapınağı, bu amaca adanmıştır. Ve daha sonraları bile, Eski Yuna ve Roma'da bu seremoni *hieros gamos* şeklinde varlığını korumuştur.[32]

Bu bağlantıda ilginç olan, üremede kadınların ve erkeklerin ortak rolü olduğu anlayışını gösteren Neolitik imajlarının bulunmasıdır. Örneğin, Çatalhöyük'te küçük bir taş plak şefkatli şekilde kucak kucağa bir kadınla erkeği gösterir; onların tam yanında birliklerinin meyvesi bir çocuğu tutan anne ve çocuğun rölyefi vardır.[33]

Bütün bu imajlar, kadınlarla erkekler arasında Neolitik'te önde gelen, çarpıcı ölçüde farklı yaklaşımları yansıtmaktadır–sınıflama yerine bağlamanın hâkim göründüğü yaklaşımlar. Gimbutas'ın yazdığına göre, burada "efsane dünyası, Hint-Avrupalılar ve pek çok diğer göçebe ve çoban bozkır insanlarındaki gibi kadın ve erkek diye iki kutba ayrılmamıştı. Hem kadınlık hem erkeklik prensipleri yan yana geçerliydi. Genç erkek adam veya erkek hayvan şeklindeki erkek tanrısallığı, yaratıcı ve etken kadın kuvvetlerini doğruluyor ve güçlendiriyor görünüyordu. İki cins de bir diğerine tabi değildi: Birbirlerini tamamlayarak kuvvetleri iki katına çıkıyordu."[34]

Tekrar tekrar hâlâ periyodik olarak akademik ve popüler çalışmaları kaplayan hiç anaerki var mıydı, tartışmasıyla karşılaşmamız, arkeolojik kanıtların değil de bizim önde gelen paradigmamızın bir fonksiyonu gibi görünüyor.[35] Yani, grup içi düşünme karşısında grup dışı düşünme, sınıflama ve hiyerarşi düşüncelerine dayanan kültürümüzde, katı farklılıklar ve kutuplar vurgulanıyor. Bizimkisi, karakteristik olarak eğer bu değilse o olmak zorunda türü, ikileşmiş ya o ya bu düşüncesi ki, en eski zamanlardan beri filozofları gerçekliğin kabaca yanlış okunmasına karşı temkinli olmaya itti. Ve, gerçekten, bugün psikologlar keşfetmiştir ki bu, psikolojik açıdan bilişsel ve duyuşsal olarak daha düşük düzeyde veya daha az evrilmiş gelişmenin işaretidir.[36]

Mellaart aşağıdaki pasajı yazdığı zaman, görünüşte bu, ya bu ya o, bu değilse o olmak zorunda kördüğümünün üstesinden gelmeye çalıştı: "Eğer Tanrıça, Çatalhöyük'teki Neolitik nüfusunun hayat ve ölümle ilgili çeşitli etkinliklerine başkanlık ediyor idiyse, oğlu da bir şekilde bunu yapıyordu. Eğer bu rolü Tanrıça'nınkine kesinkes tabi ise, hayatta erkeklerin rolü tamamen yerine getirilmiş görünmektedir."[37] Fakat "tamamen yerine getirilmiş" ve "kesinkes tabi" rolü arasındaki çelişkide, kendimizi gene tahakküm paradigmasının tabiatında yer alan kültürel ve dilsel varsayımlara bağlanmış buluyoruz: İnsan ilişkileri bir çeşit üst-alt egemenlik hiyerarşisine uymalıdır.

Ancak, tamamen analitik ve mantıksal bakış açısıyla bakıldığında, Tanrıça'nın önceliği -ve kadın bedeninden vücut bulan bakıp büyütücü ve yeniden doğuşu sağlayıcı güçlerle sembolize edilen değerlerin merkezi rolü- burada kadınların erkeklere tahakküm ettiği çıkarsamasını doğrulamıyor. Bu, eğer bir insan ilişkisini erkek egemen toplumların bile genellikle üstünlük-aşağılık terimleriyle kavramsallaştırılmadığı şeklinde karşılaştırmaya başlarsak daha belirgin oluyor. Bu, anne ve çocuk arasındaki ilişkidir - ve onu algılama biçimimiz dünyanın ataerkillik öncesi düşünülüşünün gerçekten bir kalıntısı olabilir. Daha büyük, daha güçlü yetişkin anne, açıkçası, hiyerarşik bakımdan daha küçük, daha zayıf çocuktan üstündür. Fakat bu, çocuğu normal olarak aşağı veya daha az değerli gördüğümüz anlamına gelmez.

Bunu farklı bir kavramsal çerçeveden karşılaştırırsak, görebiliriz ki, tarihöncesi din ve hayatta kadınların daha merkezi ve güçlü rol oynadığı gerçeği, erkeklerin itaatkâr olarak algılandığı ve onlara böyle davranıldığı anlamına gelmek zorunda değildir. Çünkü burada hem erkekler hem kadınlar Tanrıça'nın çocuklarıdır, çünkü onlar ailelerine ve klanlarına başkanlık eden kadınların çocuklarıdır. Ve bu kadınlara büyük güç verirken, günümüzdeki anne-çocuk ilişkisiyle karşılaştırırsak, bu baskı, ayrıcalık ve korkudan çok sorumluluk ve sevgi ile özdeşleşen bir güç gibi görünmektedir.

Özet olarak, Kıhç'ın gücüyle sembolize edilen güç, hâlâ geçerli güçtür, görüşünün tersine -silip süpürme veya tahakküm etme gücü- farklı bir güç anlayışı, bu Neolitik, Tanrıça'ya tapman toplumlarda kural olmuş görünmektedir. Bakıp büyütme ve bahşetme şeklindeki "kadın" gücüne dayanan bu güç anlayışı, kuşkusuz her zaman kadın-erkek şeklinde birleşik değildi, zira bu toplumlar hayal ürünü değildi, etten ke-

mikten yapılmış insanlardan oluşuyordu. Fakat hâlâ kural olarak ideal olan, modelin hem kadın hem erkek tarafından işletilmesiydi.

Kadeh ile sembolize edilen güç anlayışı -bunun için "tahakküm gücü" yerine "gerçekleştirme gücü" terimini öneriyorum- kesinlikle alıştığımızdan farklı bir sosyal örgütlenme tipini yansıtır.[38] Şu âna kadar incelediğimiz geçmişten elde ettiğimiz kanıtlardan dönemin anaerkil olarak adlandırılamayacağı sonucuna varabiliriz. Ataerkil olarak da adlandırılamayacağı için, sosyal örgütlenmenin geleneksel tahakküm paradigmasına uymaz. Ancak, geliştirmekte olduğumuz Kültürel Dönüşüm teorisinin perspektifini kullanarak diğer alternatif insan örgütlenmesine uyduğunu söyleyebiliriz: insanlığın yarısının diğer yarısı üzerinden sınıflanmadığı ve çeşitliliğin aşağılık veya üstünlükle özdeşleştirilmediği ortaklık toplumu.

İzleyen bölümlerde göreceğimiz gibi, bu iki alternatif, kültürel evrimimizi derinden etkilemiştir. Teknolojik ve toplumsal evrim, hangi model olursa olsun daha karmaşık olma eğilimindedir. Fakat kültürel evrimimizin yönü -bir sosyal sistemin savaşçı veya barışçı olması dahil- ortaklık veya tahakküm eksenli bir toplumsal yapımız olmasına dayanır.

Üçüncü Bölüm

Yaşamsal Fark: Girit

Tarihöncesi, parçalarının yarıdan çoğu tahrip edilmiş veya kaybolmuş dev bir yapboz gibidir. Onu tamamen yeniden kurmak imkânsızdır. Fakat tarihöncesinin tam olarak yeniden kurulmasının önündeki en büyük engel, çok sayıda parçanın kayıp olması değildir; engel, önde gelen paradigmanın, sahip olduğumuz parçaları tam olarak yorumlamamızı ve onlara uyan gerçek şablonu yansıtmamızı çok zorlaştırmasıdır.

Örneğin, Sir Flinders Petrie Mısır'da Meryet-Nit türbesiyle ilgili kazıları ilk rapor ettiği zaman, otomatikman Meryet-Nit'in bir kral olduğunu düşündü. Ancak daha sonraki araştırmalar Meryet-Nit'in bir kadın olduğunu ve türbesinin zenginliğinden hareketle bir kraliçe olduğunu gösterdi. Aynı yanlış, Profesör de Morgan tarafından Nagadeh'te keşfedilen devasa türbe hakkında yapıldı. Onun da bir kralın, İlk Hanedan'dan Hor-Aha'nın gömülme yeri olduğu sanıldı. Fakat Ejiptolog Walter Emery'nin yazdığına göre, daha sonraki araştırmalar, bunun Hor-Aha'nın annesi Nit-Hotep'in mezarı olduğunu gösterdi.[1]

Kültürel önyargının yanlışlara yol açmasının bu örnekleri yalnız istisnadır, sanat tarihçisi Merlin Stone'un kaydettiği gibi, çünkü sonradan düzeltilmişlerdir. Stone bütün dünyayı dolaştı, kazıdan kazıya koştu, arşivleri birbirinin peşi sıra araştırdı, pek çok nesneyi inceledi, birincil kaynakları yeniden sınadı ve sonra bunların nasıl yorumlan-

dığını kontrol etti. Ve keşfettiği, çoğunlukla kadınlarla erkeklerin eşit yaşadığı daha önceki devirlere ait kanıtlar bulunduğu zaman, bunların tamamen göz ardı edildiğiydi.[2]

İzleyen sayfalarda, yirminci yüzyıl başlarında Akdeniz adası Girit'te keşfedilen çarpıcı antik medeniyeti incelerken, bu önyargının nasıl eksikliklere ve aslında yalnızca kültürel evrimimizi değil, fakat aynı zamanda daha yüksek bir medeniyetin gelişimini büyük ölçüde çarpıtan görüşe yol açtığını göreceğiz.

Arkeoloji Bombası

Teknolojik olarak ileri ve toplumsal olarak karmaşık antik Minos Girit kültürünün keşfi- arkeologlar tarafından efsanevi Kral Minos'un arkasından bu şekilde adlandırılan- bomba etkisi yarattı. 1980'de adayı elli yıldır kazmakta olan Arkeolog Nicolas Platon, şu ifadeyi kullandı: "Arkeologlar küçük dillerini yutmuştu. Bu kadar yüksek seviyede gelişmiş bir medeniyetin varlığının o zamana kadar nasıl şüphelenilmeden gizli kaldığını anlayamadılar."[3]

Uzun yıllar Girit'teki antikitenin yöneticisi olan Platon, "Başlangıçtan beri şaşırtıcı keşifler yapıldı" diye yazmaktadır. Çalışmalar ilerledikçe "büyük çok katlı saraylar, villalar, çiftlikler, kalabalık ve iyi düzenlenmiş şehirlerin semtleri, liman tesisleri, adayı bir uçtan bir uca saran yol şebekeleri, planlı tapınma yerleri ve gömme alanları gün yüzüne çıkarıldı."[4] Arkeologlar kazılarına devam ettikçe, Girit medeniyetini, arkeolojik tanımıyla, tarihi veya okuryazar döneme çıkaran dört alfabe (Hiyeroglif, Proto-Lineer, Lineer A ve Lineer B) keşfedilmiştir. Hem önceki Minos hem sonraki Miken evrelerindeki sosyal yapı ve değerler hakkında çok şey öğrenilmiştir. Ve belki en çarpıcısı, kazılar ilerledikçe daha çok fresk, heykel, vazo, oyma eşya ve diğer sanat yapıtlarının gün yüzüne çıkarılması, bunların medeniyetin yıllıklarında benzersiz olan sanatsal geleneğin kalıntıları olduğunun bulgulanmasıdır.

Girit medeniyetinin hikâyesi, yaklaşık İ.Ö. 6000'de, muhtemelen Anadolu'dan küçük bir göçmen kolonisi ilk olarak adanın kıyılarına ulaştığı zaman başlar. Yanlarında Tanrıça'yı, aynı zamanda Neolitik Çağın bu ilk yerleşimcilerini sınıflandıran tarım teknolojisini getirenler onlardı. Gelecek dört bin yılda çömlek yapımında, dokumacılıkta, metalürjide, gravürde, mimaride ve diğer zanaatlarda, aynı zamanda artan ticarette ve Girit'te çok tipik olan canlı ve eğlenceli sanatsal üslubun tedrici evriminde yavaş ve istikrarlı ilerleme vardı. Sonra, yaklaşık İ.Ö. 2000'de Girit, arkeologların Orta Minos veya Eski Saray dediği döneme girdi.[5]

Bu, o zamana kadar medeni olan dünyanın geri kalanında Tanrıça'nın yerine savaşçı erkek tanrıların ikame edildiği bir dönem olan Tunç Çağı'na geçişti. Tanrıça'ya hâlâ büyük saygı duyuluyordu - Mısır'da Hathor ve İsis, Babil'de Astar ve İştar veya

Anadolu'da güneş Tanrıçası Arinna olarak. Fakat şimdi Tanrıça daha güçlü erkek tanrıların eşi veya annesi olarak yalnızca ikincil bir tanrıydı. Bu, kadınların gücünün çarpıcı ölçüde düşüşte olduğu, erkek tahakkümü ve fethin ve karşı fethin her yerde kural olduğu bir dünyaydı.

Tanrıça'nın hâlâ üstün olduğu Girit adasında, savaş işaretleri yoktu. Burada ekonomi zenginleşmiş ve sanatlar gelişmişti. Ve İ.Ö. on beşinci yüzyılda da ada sonuçta eski Yunan egemenliği altına girdiği zaman -arkeologların artık Minos'tan söz etmediği, fakat bunun yerine Minos-Miken kültüründen söz ettiği zaman- Tanrıça ve onun sembolize ettiği şekilde yaşam hâlâ ayakta duruyordu.

Eski Minos etkisi altında -aynı zamanda benzer şekilde Miken dönemine giren Grek anakarasında görülen- adanın yeni Hint-Avrupalı derebeyleri Minos kültürü ve dinini benimsemiş görünüyordu. Örneğin, İ.Ö. on beşinci yüzyıldan ünlü Hagia Triada lahdindeki resimlerde, daha yoğun ve stilize fakat hâlâ kesinlikle Giritli olarak, Tanrıça ölü adamı yeni hayatına taşımak için mitolojik ejderhanın çektiği savaş arabasını sürüyor. Alçıyla sıvanmış kalker freskler üzerinde betimlenen ritüellerde merkezi rolü oynayan, uzun kadın giysileri içinde rahipler değil, hâlâ Tanrıça'nın rahibeleri. Geçit törenini yöneten ve ellerini sunağa dokunmak için kaldıran onlar.

Kültür Tarihçisi Jacquetta Hawkes, araştırmacılar için çok tipik olan ilginç bir dille şunları vurguluyor: "Eğer on dördüncü yüzyılda bu hâlâ gerçekse, eski günlerdeki geçerliliği neredeyse kesin olmalı."[6] Böylelikle, Büyük Knossos sarayında bir kadın-Tanrıça, yüksek düzeyli rahibeler ve belki, Hawkes'un inandığı üzere, Girit kraliçesi-yaklaşan erkek geçidi ona övgülerini sunarken merkezde duruyor.[7] Ve her yerde çoğu kutsama pozisyonunda kollarını kaldırmış, bazıları Tanrıça'nın sembolleri olarak yılanlar ve çift başlı baltalar tutan kadın resimleri var.

Yaşam ve Doğa Sevgisi

Saygıyla kutsama pozları, pek çok açıdan Minos kültürünün esasını yansıtıyor gibi. Platon'un ifadesiyle, "Bütün hayat tüm yaradılış ve uyumun kaynağı tanrıça Tabiat'a ateşli bir imanla belirleniyor." Girit'te, kayıtlı tarihte son kez, kadınlarla erkekler arasında neşeli ve eşit katılımcılar olarak uyum ruhu egemen. İşte Girit'in sanatsal geleneği üzerinde parladığı görünen bu ruh. Bu gelenek, gene Platon'un sözleriyle, "güzellik, zarafet ve hareket neşesi" ve "hayattan zevk alma ve tabiata yakınlık" duygusuyla benzersiz.[8]

Bazı araştırmacılar, Minos'taki yaşamı "*homo ludens* düşüncesinin mükemmel ifadesi" -daha yüksek insani dürtüleri neşeli ve aynı zamanda efsanevi olarak anlamlı ritüel ve sanatsal oyunlarla anlatan kişi- olarak betimlemişlerdir. Diğerleri Girit kültü-

rünü "duyarlılık," "hayat zarafeti" ve "güzellik ve tabiat aşkı" gibi kelimeler ve ibarelerle özetlemeye çalışmıştır. Ve her ne kadar çok az araştırmacı (örneğin Cyrus Gordon) Girit olayını küçültmek ve bir şekilde yeniden tanımlayarak onu genellikle kabul edilen antikitenin daha savaşçı ve (İbraniler dışında) bizden manen daha az gelişmiş gibi önyargılara uydurmak istemiştir. Ayrıca, araştırmacıların büyük çoğunluğu, ve tabii olarak adada yoğun alan çalışması yapanlar, bulgularını betimlerken hayranlık, hatta şaşkınlıklarını gizleyememişlerdir.[9]

Burada, arkeologlar Hans-Günther Buchholtz ve Vassos Karageorghis'in yazdığı üzere, "bütün sanatsal medyanın-aslında bütün olarak hayatın, aynı zamanda ölümün-tamamen her yeri kuşatan, here yere yayılmış dinle kaplı olduğu" büyük ölçüde teknolojik olarak gelişmiş ve kültürel olarak ilerlemiş bir medeniyetle karşı karşıyayız. Fakat zamanın öteki yüksek medeniyetlerinden çarpıcı şekilde farklı olmak üzere, bu din -ki merkezine Tanrıça'ya tapınmayı almıştır- Nicolas Platon'dan alıntılarsak, "ölüm korkusunun yaygın bir yaşama sevinciyle neredeyse ortadan kalktığı" bir sosyal düzeni hem yansıtmış hem de güçlendirmiştir.[10]

Sir Leonard Woolley gibi ağırbaşlı araştırmacılar, Minos sanatını "antik dünyadaki en yaratıcı sanat" olarak nitelemişlerdir. Bütün dünyadan arkeologlar ve sanat tarihçileri, "peri dünyasının tılsımı" ve "hayat zarafetinin dünyanın bugüne kadar bildiği en mükemmel kabulü" gibi ibareler kullanmışlardır.[12] Ve yalnızca Girit sanatı değil -çok renkli kekliklerin bulunduğu muhteşem freskler, tılsımlı mitolojik ejderhalar ve zarif kadınlar, enfes altın minyatürler, güzel mücevherler ve zarafetle işlenmiş heykelcikler- fakat aynı zamanda Girit toplumu da araştırmacıları benzersizliğiyle çok etkilemiştir.

Örneğin, Girit toplumunun bir çarpıcı özelliği, diğer antik yüksek medeniyetlerden büyük ölçüde ayrılan, şudur ki, zenginliğin oldukça adil paylaşımı vardır. Platon, "yaşama standardı -köylülerde bile- yüksek görünmektedir," diye rapor etmektedir: "Evlerin hiçbiri şimdiye kadar çok düşük yaşama standartlarına sahip görünmemektedir."[13]

Bu, Girit'in Mısır veya Babil'den daha zengin veya hatta onlar kadar zengin olduğu anlamına gelmemektedir. Fakat, diğer "yüksek" medeniyetleri karakterize eden üst ve en alt arasındaki ekonomik ve sosyal fark dikkate alındığında, Girit'in zenginliği, başlangıçtan beri belirgin olarak farklı şekilde kullandığını ve dağıttığını kaydetmek önemlidir.

İlk yerleşimlerden itibaren, adanın ekonomisi temel olarak tarıma dayalıydı. Zaman geçtikçe, sürü besleme, sanayi ve özellikle ticaret -bütün Akdeniz'de seyreden ve açıkçası bütün Akdeniz'i kontrol eden ticari filo aracılığıyla- ülkenin ekonomik refahına katkıda bulunarak artan önem kazandı. Ve her ne kadar sosyal örgütlenmenin temeli başlangıçta nesebin anne üzerinden izlendiği *genos* veya klan idiyse de, İ.Ö. 2000 civarında Girit toplumu daha merkezi bir hal aldı. Hem Sir Arthur Evans'ın Orta ve Yeni Minos hem de Platon'ın Eski ve Yeni Saray dediği dönemlerde, birkaç Girit sarayında merkezi yönetimin kanıtları bulunmaktadır.

Ancak burada merkezileşme otokrat bir yönetim getirmedi. Ne de ileri tekno-

lojinin kullanımı zamanın diğer medeniyetlerinde çok çarpıcı olduğu üzere yalnızca güçlü azınlığın yararına veya kitlelerin sömürülmesine ve zulme uğramasına yol açmadı. Her ne kadar burada Girit'te varlıklı bir yönetici sınıf var idiyse de bunun kitlesel silahlı bir güçle desteklendiğinin hiçbir göstergesi (daha sonraki Theseus, Kral Minos ve Minotaur gibi Grek efsanelerinden başka) yoktur.

Adanın artan zenginliğinden gelen hükümet gelirlerinin nasıl adil biçimde yaşama şartlarını ilerletmek için kullanıldığı, bunun Batılı standartlarla bile olağanüstü "modern" olduğu üzerine yorum yapan Platon'un yazdığına göre, "lineer A ile yazılmış az sayıdaki tablette görüldüğü gibi, yazının gelişimi ilk bürokrasinin kurulmasına yol açtı." "Bütün şehir merkezlerinin mükemmel atıksu sistemleri, kanalizasyon tesisleri ve ev içi tesisatı vardır." Şunları eklemektedir: "Minos Giriti'nde kuşkusuz gelişmiş kamu hizmetleri -kraliyet hazinesinden ödenerek- hayata geçirilmektedir. Yalnızca şu ana kadar çok az kalıntının ortaya çıkarılmasın rağmen, bunlar bile çok şey söylemektedir: viyadükler, kaldırımlı yollar, gözcü kuleleri, yol kenarı barınakları, su boruları, çeşmeler, baraj gölleri, vs. Suyu taşıyan ve dağıtan kanalları olan büyük ölçekli sulama çalışmalarının kanıtları vardır."[14]

Eski sarayları tamamen yok eden ve iki kere yeni saray merkezlerinin gelişimini kesintiye uğratan yineleyici depremlere rağmen, Girit saray mimarisi de medeniyet yönünden benzersizdir. Bu saraylar, Sümer, Mısır, Roma ve diğer antik savaşçı ve erkek egemen toplumların otorite ve güç sembolü anıtları olmaktan çok hayatı güzelleştiren ve göz zevkine hitap eden özelliklerin incelikli bir karışımıdır.

Girit saraylarında, Girit'te ve daha sonra Grek efsanesinde anahtar kelime olan "labirentler" şeklinde tasarlanmış geniş avlular, mükemmel bina yüzleri ve yüzlerce oda vardı. Bu labirentli binalarda birkaç kat üzerine tasarlanmış, değişik yükseklikte, bir avlu çevresinde asimetrik olarak düzenlenmiş çok sayıda daire vardı. Dini tapınma için özel odalar vardı. Saray mensuplarının sarayda kendi yerleri vardı veya çevrede çekici evlerde yaşıyorlardı. Sarayın maiyeti için de yerler vardı. Birbirine bağlı koridorlar içinde büyük kiler zinciri, yiyecek stokunu ve hazineleri düzenli, güvenli saklamak için kullanılıyordu. Ve zarif sütunlu holler konuklar, resepsiyonlar, davetler ve konsey toplantıları için kullanılıyordu.[15]

Bahçeler Minos mimarisinin hayati bir özelliğiydi. Bunun gibi, binaların mahremiyet için tasarımı, kaliteli tabii ışık ve saray içi uyum ve belki hepsinin ötesinde ayrıntıya ve güzelliğe dikkat vardı. Platon, "Hem yerel hem ithal malzemeler kullanılmıştır," diye yazmaktadır. "Hepsi titizce kullanılmıştı: alçıtaşı ve tüf alçı ve kiremitleri, birbirine mükemmel bağlanmış kompoze dış cepheler, duvarlar, ışık bacaları ve avlular. Bölmeler alçıyla, pek çok durumda duvar resimleriyle ve mermer dış yüzeylerle yapılmıştı... Yalnızca duvarlar değil fakat sıklıkla tavanlar ve yerler, villalar ve kır evleri ve basit kasaba evleri bile resimlerle dekore edilmişti... Konular esas olarak deniz ve yer bitkileri, dini seremoniler ve neşeli divan yaşamı ve insanlardan seçilmişti. Tabiata tapınma her şeye hâkimdi."[16]

Benzersiz Bir Uygarlık

Uzun taş merdivenleri, kolonlu verandaları ve görkemli resepsiyon süitiyle ünlü olan büyük Knossos Sarayı, taht odası ve kraliyet dairelerindeki anıtsal vurgu yerine estetiğiyle aynı zamanda tipik Minos kültürünü yansıtır. Belki Kültür Tarihçisi Jacquetta Hawkes'un ifadesiyle Girit mimarisinin "kadın ruhunu" ortaya koyar.[17]

Yüz bin kişinin ikamet ettiği Knossos, güney sahilindeki limanlara Avrupa'da türünün ilk örneği olan kaliteli kaldırımlı, düzenli yolla bağlıydı. Mallia ve Phaistos gibi diğer saray merkezlerindeki bazen sıcak yaz gecelerinde kullanmak için çatı katlı, düz tavanlı sevimli iki üç katlı evlerin bulunduğu caddeleri kaldırımlı ve atıksu tesisatlıydı.[18]

Hawkes, sarayları çevreleyen iç kasabaları "medeni yaşamak için iyi tasarlanmış" olarak betimler ve Platon dönemin "özel hayatını" "yüksek düzeyde rafine ve konfora ulaşmış" olarak belirler. Ve Platon şöyle özetler: "Evler hayatın tüm pratik gereklerine uyarlanmış ve onların etrafında çekici bir çevre yaratılmıştır. Minoslular doğaya çok yakındı ve mimarileri olabildiğince serbest olarak eğlenmelerini sağlayacak şekilde tasarlanmıştı."[19]

Giritlilerin giyimi, hem estetik etki hem de kolaylık verecek, hareket özgürlüğü getirecek biçimde özellikle tasarlanmıştı. Hem erkeklerin hem kadınların katıldığı fiziksel egzersiz ve spor eğlence için yapılıyordu. Yiyecek olarak, sağlıklı ve çeşitli bir diyet için sürü besleme, balıkçılık, arıcılık ve şarap preslemenin yanında çok çeşitli ürünler yetiştiriliyordu.[20]

Eğlence ve din, Girit boş zaman etkinliklerini zevkli ve anlamlı kılacak şekilde sıklıkla iç içe geçmişti. Platon, "Müzik, şarkı söyleme ve dans yaşamın zevklerine katkı yapıyordu," diye yazmaktadır. "Sık sık aralarında ünlü Girit *taurokatharpsia*'sının veya boğa güreşlerinin bulunduğu, bu amaç için inşa edilmiş tiyatrolarda veya ahşap arenalarda gerçekleştirilen geçitlerin, davetlerin ve akrobasi gösterilerinin yer aldığı çoğu dini kamu törenleri yapılıyordu.[21]

Başka bir araştırmacı, Reynold Higgins, Girit hayatının bu yönünü şöyle özetler: "Giritliler için din mutlu bir olaydı ve saray tapınaklarında veya dağların tepesindeki veya kutsal mağaralardaki diğer açık hava sunaklarında kutlanıyordu... Dinleri eğlenceye yakından bağlıydı. Önemi en çok olan, muhtemelen sarayların merkez avlularında gerçekleştirilen boğa sporlarıydı. Takımlar halinde genç erkekler ve kadınlar sırayla oyuncu boğanın boynuzunu yakalayacak ve sırtından takla atacaktı."[22]

Minos toplumunu belirlediği görünen kadınlarla erkekler arasındaki eşit ortaklık, belki hiçbir yerde genç kadın ve erkeklerin birlikte oynadığı ve birbirlerine hayatlarını emanet ettiği kutsal boğa oyunlarındaki kadar canlı ortaya konmamıştır. Heyecanı, beceriyi ve dini coşkuyu bir araya getiren bu ritüeller, Minos ruhunun diğer önemli bir yönden karakteristik özelliği olarak da görünmüştür. Yalnızca bireysel zevk

veya kurtuluş için değil, fakat tanrısal gücün tüm topluma iyilik getirmesi için tasarlanmışlardı.[23]

Bir kez daha, Girit'in ideal bir toplum veya ütopya olmadığını, fakat sorunları ve kusurlarıyla gerçek bir insan toplumu olduğunu vurgulamak önemlidir. Hâlâ bildiğimiz anlamda bilim gibi bir şeyin olmadığı, tabiat süreçlerinin genellikle animist inanç ve tabiat olaylarının etkilerini yatıştırıcı dini törenlerle açıklandığı -ve doğayla böyle başa çıkıldığı- binlerce yıl öncesinde gelişmiş bir toplumdu.[24] Üstelik, artan ölçüde erkek egemen ve savaşçı bir dünyanın ortasında yer alıyordu.

Biliyoruz ki, örneğin, Giritlilerin silahları vardı - büyük teknik mükemmellikte, güzelliklerine tapılan hançerler gibi. Muhtemelen Akdeniz'de savaş ve korsanlık arttığı için, hem kendi büyük deniz ticaretlerini hem de kıyılarını korumak için deniz savaşlarında da çarpıştılar. Fakat zamanın diğer yüksek medeniyetlerinin tersine, Girit sanatı savaşı idealize etmez. Daha önce belirtildiği gibi, Tanrıça'nın ünlü çift başlı baltası bile dünyanın cömert nimetlerini sembolize ediyordu. Ürünleri yetiştirmek için tarım alanlarını temizlemek üzere kullanılan çapa şeklinde biçimlendirilmiş bu balta, aynı zamanda Tanrıça'nın dönüşüm ve yeniden doğuş sembollerinden biri olan kelebeğin stilize haliydi.

Girit'in maddi kaynaklarının -bugün modern dünyamızda olduğu gibi ve her gün daha çok olacağı üzere- yoğun olarak yok etme teknolojilerine yatırıldığının göstergeleri de yoktur. Tersine, kanıt şudur ki, Girit'in zenginliği birincil olarak uyum içinde ve estetik yaşamaya yatırılmıştır.

Platon şu şekilde yazmaktadır: "Bütün hayatı, bütün yaradılış ve uyumun kaynağı Tabiat tanrıçasına ateşli bir iman kaplamaktadır. Bu, barış sevgisini, tiranlık korkusunu ve hukuka saygıyı getirdi. Yönetici sınıflar arasında bile, kişisel hırs bilinmiyordu; hiçbir yerde bir sanat yapıtına iliştirilmiş sanatçısının adını veya bir hükümdarın başarılarının kayıtlarını bulamıyoruz."[25]

Zamanımızda, "barış sevgisi, tiranlık korkusu ve hukuka saygı" varlığımızı sürdürmememiz için gerekebildiği zaman, Girit ruhu ile komşularınınkiler arasındaki farklar, yalnızca akademik alanı ilgilendirmez. Askeri tahkimatı olmayan Girit kasabalarında, deniz kenarındaki "korunmasız" villalarda ve ada içindeki çeşitli şehir devletlerinin birbiriyle muharebe ettiğinin veya saldırgan savaşlara giriştiğinin (duvarlarla çevrili şehirlerin ve diğer her yerde zaten kural olan süregen savaşın tam tersine) hiçbir işareti yoktur. Girit'te geçmişimizde insanların barış içinde bir arada yaşama umutlarının, bize sık sık söylendiği gibi, "ütopik düşler" olmadığının doğrulamasını buluyoruz. Ve Girit'in efsanevi imajlarında-evrenin Annesi olarak Tanrıça ve burada dünyada onun görüntüleri olan insanlar, hayvanlar, bitkiler, su ve gökyüzü - tabiatla bir olmanın tanınmasını buluyoruz. Bu tema, günümüzde ekolojik hayat için önkoşul olarak yeniden ortaya çıkıyor.

Fakat belki toplum ve ideoloji arasındaki ilişkinin en kayda değer olan özelliği

şudur ki, özellikle erken Minos döneminde Girit sanatı, gücün tahakküm, yok etme ve baskı ile özdeşleştirilmediği bir toplumu yansıtmaktadır. Girit üzerine yazan az sayıdaki kadından biri olan Jacquetta Hawkes'un sözleriyle, "düşmanının aşağılanması ve boğazlanmasıyla zafer kazanan savaşçı monark düşüncesi" burada yoktur. "Kutsal hükümdarların zenginliğe ve güce kumanda ettiği ve muhteşem saraylarda yaşadığı Girit'te, erkek gururunun ve düşüncesiz zulmün tezahürlerinin izi yoktu."[26]

Girit kültürünün çarpıcı bir özelliği şudur ki, burada Knossos veya herhangi bir sarayın tahtında oturanların heykelleri veya rölyefleri yoktur. Hediye verme geçidinin merkezinde Tanrıça'nın freskinden başka -veya kraliçe/rahibenin- son aşamaya kadar hiçbir kraliyet portresi gözükmez. O zaman bile, muhtemelen tek istisna, bazen genç prensle özdeşleşen resimli rölyefin, uzun saçlı, genç, silahsız, beline kadar çıplak, taç olarak tavus kuşu tüyleri takan, çiçekler ve kelebekler arasında yürüyen görüntüsüdür.

Aynı ölçüde çarpıcı ve açıklayıcı olan, Minos Giriti'nde büyük muharebe veya av sahnelerinin olmamasıdır. Hawkes bunu şöyle yorumluyor: "Bu zamanda çok yaygın ve bu kültürel gelişim aşamasında neredeyse evrensel olan, gücü her şeye yeten erkek hükümdar tezahürlerinin yokluğu, Minos tahtını işgal edenlerin kraliçeler olabileceğini varsaymak için sebeplerden biridir."[27]

Bu, Kültürel Antropolog Ruby Rohrlich-Leavitt'in de ulaştığı sonuçtur. Feminist bakış açısıyla Girit üzerine yazarken, modern arkeologların genç adamı tam da "genç prens" veya "rahip-kral" gibi adlarla betimlediklerini, aslında o zaman bir kralın veya baskın erkek tanrının hiçbir temsilinin bulunmadığını vurgular. Aynı zamanda Girit sanatında erkek vahşeti ve yok edici gücünün bulunmamasının, burasının "barışın hem yurt içinde hem yurt dışında bin beşyüz yıl hızını kesmeyen savaş çağında devam ettiği" bir toplum olduğu gerçeğiyle koşut olduğunu gözler önüne serer.[28]

Minosluları "son derece barışsever insanlar" olarak niteleyen Platon da Minos tahtını işgal edenlerin krallar olduğunu yazar. Ancak, nasıl, onun ifadesiyle, "her kralın kendi alanını diğerleriyle büyük uyum ve 'barışçı birliktelik' içinde yönettiğine" çok şaşırır. Platon, antik siyasal yaşamın özelliği olan hükümet ile din arasındaki yakın bağları yorumlar. Fakat burada, bir kez daha diğer çağdaş şehir devletlerinin tam tersine, "kralın otoritesinin diğer sosyal sınıfların temsil edildiği yüksek düzey bürokratlar konseyince sınırlandığını" vurgular.[29]

Antik Girit'in ataerkillik öncesi medeniyeti hakkında bu büyük ölçüde önemsenmeyen verileri, bize Batı medeniyeti olarak değer verdiğimiz şeylerin çoğunun kökeni üzerine daha sonra devam edeceğimiz büyüleyici ipuçları sunar. Özellikle büyüleyici olan, hükümetin halkın çıkarlarının temsilcisi olması şeklindeki modern inancın, nasıl Minos Giriti'nde demokrasinin klasik Grek devirlerinde bilinen doğuşundan çok önce hayata geçmesinin müjdesinin verildiğidir. Üstelik, tahakküm yerine sorumluluk olarak doğan modern güç kavramı, benzer şekilde önceki görüşlerin yeniden ortaya çıkışı olarak görünmektedir.

Kanıtların gösterdiği şudur ki, Girit'te güç birincil olarak, kuvvet veya kuvvet korkusu yoluyla erkek egemen seçkinlerin zorla bağlılık yaratması yerine annelik sorumluluğu ile özdeşleştirilmişti. Bu, kadınların ve kadınlarla ilgili özelliklerin sistematik olarak aşağı görülmediği ortaklık modelli toplumun güç unsurunun tanımıdır. Ve bu, Girit'in kültürel evriminin derinden etkileyen sosyal ve teknolojik evrimi daha karmaşık hale gelirken hâlâ geçerli olan gücünün tanımıdır.

Özellikle ilgi çekici olan, Girit Tunç Çağı'na girmeden çok sonra, aynı zamanda doğadaki tüm yaşamı bahşeden ve sağlayan Tanrıça'ya hâlâ dünyamn gizemlerinin temel vücut bulması olarak büyük saygı duyulurken, kadınların Girit toplumunda önde gelen konumlarını korumaya devam etmesidir. Burada, Rohrlich-Leavit'in yazdığı gibi, kadınlar "en sık sanatta ve zanaatta betimlenen ana öznelerdir. Ve temel olarak kamu alanında gösterilirler."[30]

Şehir devletinin, veya bazı modern araştırmacıların deyişiyle "devletçiliğin" yapısal olarak savaşa, hiyerarşiye ve kadınların erkeklere tabi kılınmasına gereksindiği tezinin, böylelikle doğruluğu kanıtlanmaz. Zenginlikleri, fevkalade sanat ve zanaatları ve zenginleşen ticaretleriyle efsane olan Girit'in şehir devletlerinde, kayda değerdir ki, yeni teknolojiler ve onlarla daha büyük ve daha karmaşık ölçeğe ulaşan, uzmanlaşmayı içeren sosyal örgütlenme, kadınların statüsünde herhangi bir gerileme getirmemiştir.

Tersine, Minos Giriti'nde teknolojik değişime eşlik eden yeniden rol dağılımları, kadınların statüsünü zayıflatmaktan çok kuvvetlendirmiş görünmektedir. Burada belirgin sosyal ve ideolojik değişim olmadığı için, teknolojik ilerlemelerin gerektirdiği yeni roller başka yerlerde gördüğümüz gibi tarihsel devamlılıkta kesintiye yol açmamıştır. Güney Mezopotamya'daki toplumlarda, yaklaşık İ.Ö. 3500'de kadınların statüsünde zayıflamayla birlikte katı sosyal tabakalaşma ve sürekli savaş görüyoruz. Minos Giriti'nde, kentleşme ve sosyal tabaklaşmanın varlığına rağmen, savaş yoktu ve kadınların statüsü zayıflamadı.[31]

Kesin Olanın Görünmezliği

Sınıflamanın temel örgütlenme ilkesi olduğu geçerli olan paradigmada, eğer kadınların yüksek bir statüsü varsa çıkarsama şudur ki, erkeklerin statüsü daha düşük olmalıdır. Daha önce, nesep kadın yanlı izlendiği zaman miras ve soyun devamının kanıtının, kadın birincil tanrı ve rahibeler ve kraliçeler dünyevi güç olarak, nasıl "anaerkil" toplumu gösterecek şekilde yorumlandığını gördük. Fakat bu sonuç, arkeolojik olarak tamamıyla asılsızdır. Ne de Girit kadınlarının yüksek statüsü olduğu için Girit erkeklerinin erkek egemen sosyal sistemlerdeki kadınlara benzer bir statüsü olduğu sonucu çıkar.

Minos Giriti'nde cinsler arasındaki bütün ilişki-yalnızca toplumsal cinsiyet rollerinin tanımları ve değerleri değil, fakat duyarlılık ve sekse karşı yaklaşımlar da-bizinkinden kesinlikle çok farklıydı. Örneğin, kadınların memelerini açık bırakan giysi stili, erkeklerin cinsel organlarını ortaya koyan çok dar giysiler, cinsel farkların ve bu farkların mümkün kıldığı zevkleri açıkça takdir eder. Modern insan psikolojisinden bildiğimize göre, bu "zevk bağı" birey olarak kadınlar ve erkekler arasındaki karşılıklılık duygusunu güçlendirecektir.[32]

Giritlilerin sekse karşı doğal yaklaşımlarının, dini dogmaların seksin şiddetten çok günah içerdiğini söylediği geçerli paradigma içinde algılanması eşit ölçüde zor başka sonuçları da olacaktır. Hawkes'un yazdığı gibi, "Giritliler saldırganlıklarını özgür ve dengeli cinsel yaşamla azaltmış ve bu yöne yöneltmiş görünmektedirler."[33] Spor, dans konusundaki coşkuları ve hayat aşkıyla ilgili yaratıcılıkları yanında, sekse karşı bu özgür yaklaşımları, Girit'te yaşamın barışçı ve uyumlu ruhuna genellikle katkıda bulunmuş görünmektedir.

Gördüğümüz gibi, Giritlileri zamanının diğer yüksek medeniyetlerinden ayıran bu ruh konusudur. Arnold Hauser'ın ifade ettiği gibi, "Minos kültürünü istisnai yapan, taşıdığı ruhta çağdaşlarından hayati farklılıklarıdır."[34]

Fakat şimdi iç blokaj, araştırmacıların karşılaştığı, ilgili bilginin geçerli dünya görüşü altında otomatikman dışlandığı nokta karşımıza gelmektedir. Bu hayati farkı, Minos Giriti'nin erkek tahakkümünün kural olmadığı son ve en teknolojik ileri toplum olduğu gerçeğine bağlamaya sıra geldiğinde, araştırmacıların büyük çoğunluğunun birdenbire beyni durmakta veya hemen başka yöne yönelmektedirler. En iyi ihtimalle, güçlüğü bir çevre stratejisiyle aşmaya çalışmaktadırlar. Diyebilirler ki, diğer antik ve çağdaş uygarlıkların tam tersine, Girit'te barışseverlik ve diğerlerinin gereksinimlerine duyarlılık gibi "kadınca" değerlere sosyal öncelik veriliyordu. Ve gene diyebilirler ki, diğer toplumların tam tersine, Girit kadınlarının yüksek sosyal, ekonomik, siyasal ve dini konumları vardı. Fakat bunu vurgulamadan yalnızca geçici olarak böyle yapıyorlardı, bu şekilde otoritelerinin ikincil veya yan konu olmasını duyarlı yorumcuya mesaj olarak veriyorlardı.

Girit üzerine yazının çoğunu gözden geçirirken, kişinin aklına Charles Darwin'in *The Descent of Man* (İnsanın Soyu) adlı yapıtına yazdığı dipnot geliyor. Bu bilimsel klasik için ırksal farklar üzerine bir bölüm yazarken, Darwin çağrışım yaparak Firavun Amunoph III'ün heykelinin özellikleri üzerine düşünmüş ve onun çarpıcı şekilde zenci olduğunu görmüştü. Fakat bunu söyledikten sonra, kısa bir dipnotla da olsa, gözleriyle görmüş olduğunu -ve kesinlik kazanam- derhal Mısır'da siyahi firavunlar olduğu şeklinde yorumladı. Kendi gözlemlerinin o zaman onunla birlikte olan iki kişi tarafından daha doğrulanmasına karşın, iki tanınmış otoriteye konuyu aktarmaya kendini zorunlu hissetti. Bu kişiler J. C. Nott ve George R. Gliddon, kitapları *Types of Mankind*'da (Kişoğlunun Türleri) firavunların özelliklerini "muhteşem Avrupalı"

olarak betimlemişler ve sorgulanan heykelin kesinlikle "zenci kırması" olmadığını saptamışlardı.[35]

Bu bölümün başında kadın firavunların kanıtlarıyla ilgili, örneğin Meryet-Nit ve Nit-Hotep'le ilgili bu çeşit olayları vurgulamıştık. Fakat nerede olursa olsun Ejiptolojideki bu çeşit otoritelerin körlüğü, Girit hakkındaki bilimsel literatürde her yere nüfuz etmiş, her köşede saptırıcı olmuş ve Girit sanatının istisnai şekilde açık mesajını görünmez kılmış veya en iyi ihtimalle önemsizleştirmiştir. Darwin'den çok sonra, siyahi hükümdarların tarihi varlığı hakkında daha çok heykel ve çok daha fazla görsel kanıt keşfedildiği zaman, uzmanlar (tabii olarak ezici çoğunluğu beyaz erkek olan) hâlâ firavunların kesinlikle "zenci kırması" olamayacağını savunmuştur.[36] Aynı şekilde, Girit'i diğer toplumlardan ayıran hayati farkla ilgili çarpıcı kanıtlar hâlâ ya inkâr edilmekte ya da örtbas edilmektedir.

Girit toplumunda kadınların oynadığı merkezi rol o kadar çarpıcıdır ki, Minos kültürünün ilk keşfinden beri araştırmacılar onu tamamen göz ardı edemediler. Darwin gibi, öte yandan, kendi gözleriyle gördüklerini geçerli ideolojiye uydurmaya zorunlu hissetmişledir. Örneğin, Sir Arthur Evans, 1900'lerde adada kazı yapmaya başladığı zaman, Giritlilerin bir kadın tanrıya tapındığını saptadı. Aynı zamanda, Girit sanatının, kendi ifadesiyle, "kadınlık güveninin sahnelerini" betimlediğini gördü. Fakat bu sahneleri yorumlarken Evans kendini hemen bunları, "sosyete skandallarının" kadınca "dedikoduları" dediğinden fazla bir şeyle örtüştürmemek zorunda hissetti.[37]

Hans-Günther Buchholltz'un ve Vassos Karageorghis'in duruşu bir yandan kadınlara karşı stereo-tipik Alman yaklaşımının bir karikatürü olma eğilimindedir. Öte yandan, kadınların "yaşamın her alanında önde duruşunun Panteona yansıdığını" vurguluyor ve hatta sonra "kadına yüksek saygının daha erkeksi Miken uygarlığıyla da fark edildiğini" de yorumluyorlar.[38] Yalnızca bir kadın, Jacquetta Hawkes, doğrudan Minos uygarlığını "kadına özgü" olarak niteler - fakat bu önemli içgörünün bütün sonuçlarını getirmeden durur.

Platon özellikle "kadınların oynadığı önemli rol her alanda görülebilir" diye vurgular. Ayrıca, "hiç kuşku yok ki kadınlar -veya en azından kadın duyarlılığı- Minos sanatına kayda değer bir katkı yaptı," diye yazar, "Kadınların toplumda oynadığı baskın rol, Yeni Saray yaşamının tüm yönlerine etkin olarak katıldıkları gerçeğiyle görülür," diye ekler. Fakat o zaman, kadınların yüksek statüsünün ve yaşamın tüm yönlerine etkin katılımlarının Girit kültürünün hayati bir özelliği olarak tanındıktan sonra, Platon bile kendini, "bu, erkeklerin uzun deniz yolculuklarında bulunmamasından dolayı olabilir," diye eklemek zorunda hisseder. Yoksa bu çalışması, içinde özellikle "onu [Girit'i] anaerkil olarak betimlenin yanlış olmasına rağmen, pek çok kanıt -hatta daha sonraki Helenistik zamanlardan- soyun anne tarafından devam ettiğini göstermektedir," dediği istisnai şekilde iyi bir araştırma çalışmasıdır.[39]

Dolayısıyla tekrar tekrar gerçek geçmişimizi-ve orijinal kültürel evrimimize sal-

dırıyı -geçerli paradigmaya göre görüşümüz, buzlu camın arkasından olduğu gibidir. Fakat bir kere bu habercisi olduğu geçmişin tüm getirdikleri ile- teknolojik ve sosyal gelişimimizde ne -olabildiğimiz ve hâlâ olabileceğimizle ilgili şaşırtıcı bir soruyla karşılaşıyoruz. Kültürel yönde bu radikal değişikliğe, Kadehle sembolize edilen sosyal düzende yaşarken bizim Kılıcın tahakküm ettiği sosyal düzene sürüklenmemize ne yol açtı? Bu ne zaman ve nasıl oldu? Ve geçmişimiz -ve geleceğimiz- hakkında bu dehşet verici söz konusu gelişme neden söz ediyor?

Dördüncü Bölüm

Kaostan Karanlığa: Kadehten Kılıca

Bize öğretilegelen zaman, yüzyıllar içindeki insanlık tarihidir. Çok farklı tipte bir tarihin daha önceki bölümleri için sürem, milenyumlarla veya bin yıllarla ölçülür. Paleolitik Çağ yaklaşık 30,000 yıl öncesine gider. Neolitik Çağ Tarım Devrimi 10,000 yıl önce bitmişti. Çatalhöyük 8500 yıl önce kurulmuştu. Ve Girit uygarlığı 3200 yıl öncesinde yer alır.

Bu binlerce yılın süreminde - tarih kadar uzun pek çok zamanı takvimlerimizde İsa'nın doğumuyla ölçüyoruz. Çoğu Avrupa ve Yakındoğu toplumunda vurgu, yaşamın kalitesini destekleyen ve artıran teknolojiler üzerineydi. Neolitikteki binlerce yılın büyük ilerlemeleri, çiftçilik, aynı zamanda avcılık, balıkçılık ve hayvanların evcilleştirilmesi ile gerçekleştirildi. İskân, inşaatta, halılarda, mobilyada ve ev içi nesnelerde ve hatta (Çatalhöyük'teki gibi) kent planlamasında yeniliklerle ilerletildi.[1] Giyim eşyasında deri ve kürklerin zamanı, dokumacılık ve örmeciliğin icadıyla geride kaldı. Ve, hem maddi hem manevi olarak yüksek bir medeniyetin temelleri atıldı, sanatlar da gelişti.

Genel bir kural olarak, nesep muhtemelen anne üzerinden izleniyordu. Yaşlı kadınlar veya klanların başkanları, grubun üyelerinin tümüne ait olduğu düşünülen top-

raktaki meyvelerin üretim ve dağıtımını yönetiyordu. Temel üretim araçların ortak mülkiyetiyle ve sosyal gücün sorumluluğu veya herkesin çıkarının emanetçiliği ile birlikte, esas işbirlikçi sosyal örgütlenme olarak görünen (düzen) başladı. Hem kadınlar hem erkekler -hatta bazen Çatalhöyük'teki gibi farklı ırklardan gelen insanlar- ortak iyilikleri için işbirliği içinde çalıştı.[2]

Daha büyük erkek fiziksel gücü, toplumsal baskının, planlı savaşın temeli olmadı. Ve kuvvetli erkeklerin ellerinde özel mülkiyetin toplanması için temel oluşturmadı. Ne de erkeklerin kadınlar üzerinde veya "erkekçenin" "kadınca" değerler üzerinde üstünlüğü için zemin sağlamadı. Tersine, önde gelen ideoloji tanrının kadın biçiminde temsil edildiği kadın eksenli veya kadın merkezli idi.

Kadınca kadeh olarak sembolize edilen (güç) veya hayat kaynağı, tabiatın üreten, besleyip büyüten ve yaratan güçlerine -yok etme gücü değil- görmüş olduğumuz gibi en yüksek değeri vermiştir. Aynı zamanda, rahibeler ve rahiplerin işlevi, acımasız erkek seçkinlere hizmet etmek veya dinsel yaptırım uygulamak olmamış, fakat toplumdaki tüm kişilerin yararına olmak üzere hizmet olmuştur. Aynı şekilde, klanların başkanları ortak olarak sahip olunan ve işlenen toprakları yönetmiştir.[3]

Ancak o zaman büyük değişim gerçekleşmiştir - çok büyük, gerçekten, insanın kültürel evriminde bildiğimiz hiçbir şeyle büyüklüğü karşılaştırılamayacak değişim.

Çevreden Gelen İstilacılar

İlk olarak İncil'deki atasözünden geçen "bir adamın elinden büyük olmayan" bulut gibiydi - görünüşte önemsiz sürülerine otlak arayan göçebe grupların dünyanın daha az istenen çevre alanlarına akması. İlk büyük tarım medeniyetleri göller ve nehirler boyunca verimli arazilerde yayılırken, onlar binlerce yıl boyunca dünyanın kenar bölgelerinde görünüşte kaba, istenmeyen, soğuk, ıssız topraklardaydılar. İnsanlığın evriminin, barışın ve refahın erken dönem zirvesini yaşayan bu tarım insanlarına bunlar, insanlığın kutsanmış sonsuz durumu olarak gözükmüştür. Göçebeler çevredeki bir yenilikten öte bir şey ifade etmemiştir.

Bu göçebe grupların sayılarının ve gaddarlığının zaman içinde nasıl arttığı konusunda spekülasyon yapmaktan başka çıkar yol yok.[4] Fakat İ.Ö. beşinci bin yılda veya yaklaşık yedi bin yıl önce, Mellaart'ın dediği şekliyle, Yakındoğu'daki eski Neolitik kültürlerinin bozulma eğilimine girdiğinin kanıtlarını bulmaya başlıyoruz.[5] Arkeolojik kalıntılar, pek çok bölgede bu zamanda açık huzursuzluk işaretleri olduğunu gösteriyor. Büyük ölçekli yıkıma ve yer değiştirmeye yol açan istilaların, tabii faciaların, bazen ikisinin birden kanıtları var. Pek çok alanda, eski boyalı çömlekçilik ortadan kalkıyor. Parça parça yok oluşun başladığı kültürel gerileme ve durgunluk sahnede. Sonuç olarak, bu artan kaos dönemi boyunca medeniyetin gelişimi duraklama döne-

mine girer. Mellaart'ın yazdığına göre, Sümer ve Mısır medeniyetlerinin doğuşundan önce iki bin yıl daha geçecektir.[6]

Eski Avrupa'da Tanrıça'ya tapınan Neolitik toplumlarının fiziksel ve kültürel olarak kesintiye uğraması da, İ.Ö. beşinci bin yılda başlamış görünmektedir. Bunu Gimbutas, Kurgan Dalgası Numara Bir diye adlandırmaktadır. "Artan sayıdaki radyokarbon tarihlemesi sayesinde, şimdi tarihöncesi Avrupa'yı silip süpüren bozkır çobanlarının veya 'Kurgan' insanlarının birkaç göç dalgasını izlemek olanaklıdır," diye Gimbutas rapor etmektedir. Bu ısrarlı istilalar, süren kültür şokları ve nüfus değişiklikleri, üç temel akında yoğunlaşmaktadır: Dalga No. 1, yaklaşık İ.Ö. 4300-4120; Dalga No. 2, yaklaşık İ.Ö. 3400-3200 ve Dalga No. 3, yaklaşık İ.Ö. 3000-2800 (tarihler dendrokronolojiye göre ayarlanmıştır).[7]

Kurganlar, araştırmacıların Hint-Avrupa veya Ari dili konuşan bir gruptan dediği insanlardır. Bunlar, modern zamanlarda Nietzsche ve daha sonra Hitler tarafından tek arı Avrupa ırkı diye idealize edilen bir gruptur. Aslında, kıtaya Asya tarafından ve Avrupa'nın kuzeydoğusundan aktıkları için orijinal Avrupalı değillerdi. Orijinal Hintli de değillerdi, çünkü başka bir halk, Dravidler Ari istilacıları onları fethetmeden önce Hindistan'da yaşıyorlardı.[8]

Fakat Hint-Avrupalı terimi tutuyordu. Bu terim, göçebe halkların Asya ve Avrupa'nın kuzeyinden istilalarının uzun bir zincirini gösterir. Güçlü savaşçı ve rahiplerce yönetilen bu insanlar kendileriyle birlikte erkek tanrılarını ve dağlarını getirdiler. Ve Hindistan'da Ariler, Bereketli Hilalde Hititler ve Mitanni devleti, Anadolu'da Luviler, doğu Avrupa'da Kurganlar, Yunanistan'da Akhalar ve sonra Dorlar, tedricen kendi ideolojilerini ve yaşama biçimlerini fethettikleri yerlere ve halklara empoze ettiler.[9]

Başka göçebe istilacılar da vardı. Bunların en ünlüsü, güneyin çöllerinden gelen ve Kenan ülkesini istila eden İbraniler dediğimiz Sami halkıydı. Burası, daha sonra bu bölgede yaşayan halklardan biri olan Filistinlilerden dolayı Filistin olarak adlandırılmıştır. Hem Yahudilikle hem Hıristiyanlıkla ilişkilendirilen ahlaki doktrinler ve çoğu modern kilise ve sinagogdaki barış vurgusu, başlangıçta bu erken Samilerin savaşçı-rahiplerin (Musa'nın, Aron'un ve Yeşu'nun Levi kabilesi) kastı tarafından yönetilen savaşçı bir halk olduğu şeklindeki tarihi gerçekle belirsizleşiyor. Hint-Avrupalılar gibi, onlar da kendileriyle birlikte vahşi ve kızgın savaş tanrıları ve dağlarını (Yehova veya Yahve) getirdiler. Ve tedricen, Kutsal Kitap'ta okuduğumuz gibi, ideolojilerinin ve yaşama biçimlerinin çoğunu fethettikleri toprakların halklarına empoze ettiler.

Hint-Avrupalılarla antik İbraniler arasındaki bu çarpıcı benzerlikler, ortak kökenleri olabileceği veya en azından kültürel olarak karışmış olabilecekleri konusunda bir bağlantının kurulmasına yol açtı.[10] Fakat aralarında bulunamayacak olan ortak nesep veya kültürel temaslar, bu ilgiyi uyandırmıyordu. Çok farklı yerlerin ve zamanların bu insanlarını kesinlikle birleştiren, sosyal ve ideolojik sistemlerinin yapısıydı.

Ortak olarak sahip oldukları tek şey, tahakküm modelli sosyal örgütlenmeydi:

erkek tahakkümünün, erkek şiddetinin ve genellikle hiyerarşik ve otoriter toplumsal yapının kural olduğu sosyal sistem. Diğer bir ortaklık şuydu ki, Batı medeniyetinin temelini atan toplumların tersine, maddi zenginliği tipik olarak kazanma biçimleri, üretim teknolojileri geliştirerek değil, fakat çok daha etkili yıkım teknolojileri geliştirerek gerçekleşmiştir.

Metalürji ve Erkek Üstünlüğü

Klasik Marksist yapıt *The Origin of Family, Private Property and the State*'te *(Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni)* Friedrich Engels, özel mülkiyete dayalı hiyerarşiler ve sosyal tabakalaşma ile erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümü arasında bağ kuran ilk kişidir. Engels daha ileri giderek anasoyluluktan babasoyluluğa geçiş ile bakır ve tunç metalürjisinin gelişimi arasında bağ kurdu.[11] Ancak, bu öncü bir içgörü olmasına rağmen sadece kabaca isabetliydi. Yalnızca şimdiki araştırmaların ışığında bakır ve tunç metalürjisinin, Avrupa ve Küçük Asya'daki kültürel evrimin yönünü özgül -ve sosyolojik olarak büyüleyici- biçimlerde yeniden yönlendirme yollarını görebiliyoruz.

Bu radikal değişikliklere yol açan, bu metallerin keşfiyle ilgili gözükmüyor. Daha çok teknoloji ile yaptığımız saptamayla ilgili: bu metallerin kullanılma yerleri.

Önde gelen paradigmada varsayım şudur ki, bütün önemli erken teknolojik keşifler, "avcı adam" veya "savaşçı adamın" daha etkili öldürmesi için yapılmış olmalıdır. Üniversitedeki derslerde ve Arthur C. Clark'ın *2001* filmindeki gibi modern destanlarda bize, bunun ilk olarak işlenmemiş tahta ve taş aletlerle başladığı, bu mantıkla diğerlerini öldürme için sopalar ve bıçaklar olduğu öğretilmiştir.[12] Böylelikle, bu metallerin ilk olarak ve en çok silah olarak kullanıldığı varsayılmıştır. Ancak, arkeolojik bulgular göstermektedir ki, bakır ve altın gibi metaller Neolitik insanlarınca uzun süredir bilinmekteydi. Fakat onlar metalleri süs için ve dini amaçlarla ve aletlerin imali için kullandılar.[13]

Engels'in zamanında bulunmayan yeni tarihleme teknikleri, Avrupa'da metalürjinin ilk olarak İ.Ö. altıncı bin yılda, Karpat Dağları'nın güneyinde ve Dinar ve Transilvanya Alpleri bölgelerinde yaşayan insanlar arasında göründüğünü gösterir. Bu ilk metal buluntular mücevher, heykelcik ve ritüel nesneleri biçimindedir. Beşinci bin yılda ve dördüncü bin yıl başlarında bakır; düz baltalar, balta sapları, kama şeklinde aletler, balık oltaları, tığlar, iğneler ve iki spiralli süs iğneleri imali için genel kullanıma girmiş görünmektedir. Fakat Gimbutas'ın vurguladığı gibi, Eski Avrupa'nın bakır baltaları "ahşap işleme aletleriydi. Savaş baltaları, veya proto-historik ve tarihi Hint-Avrupa kültürlerinin bildiği üzere tanrısal gücün sembolü değillerdi."[14]

Arkeolojik kanıtlar, bu şekilde tek başına metallerin değil, fakat onların çok daha etkili yok etme teknolojilerini geliştirmede kullanımının, Engels'in ifadesiyle "kadın cinsinin dünya tarihinde yenilmesi"nde böyle hayati rol oynadığı sonucunu desteklemektedir.[15] Ne de, Engels'in ima ettiği gibi, toplayıcı-avcı halklar ilk olarak hayvanları evcilleştirmeye ve beslemeye başladıkları zaman (başka bir ifadeyle, sürü gütme temel üretim teknolojisi olduğu zaman) erkek tahakkümü Batı tarihöncesinde kural oldu. Üstelik bu, çok sonra, çoban akıncıların çiftçiliğin temel üretim teknolojisi olduğu verimli topraklara binlerce yıl süren istilalarıyla ortaya çıkmıştır.

Gördüğümüz gibi, yok etme teknolojileri, Avrupa Neolitik Çağı çiftçileri için önemli sosyal öncelik değildi. Fakat kuzeyin verimsiz topraklarından, aynı zamanda güneyin çöllerinden kopup gelen savaşçı topluluklar oradaydı. Ve bu hayati bağlantıda metaller insanlık tarihine biçim veren öldürücü rolü oynadı: Genel teknolojik ilerleme için değil, fakat silah olarak öldürmek; yağmalamak ve köleleştirmek için.

Gimbutas, Eski Avrupa'nın bu sürecini titizlikle yeniden oluşturdu. Çobanların geldiği bölgelerde, Karadeniz'in kuzeyindeki verimsiz bozkırlarda bakır olmadığı gerçeğiyle başlar. Şöyle yazar: "Bu stepin ata binen Kurgan halkının Kafkas Dağları'nın güneyinde İ.Ö. beşinci ve dördüncü bin yılda varolan metal teknolojisinin farkında olduğu varsayımını ortaya koymuştur. Muhtemelen İ.Ö. 3500'den önce metalürji tekniklerini Transkafkasyalılardan öğrenmişlerdi ve kısa süre sonra Kafkasların maden cevherlerini kullanıyorlardı."[16] Veya daha açık bir ifadeyle, kısa süre sonra metalden öldürme gücü daha yüksek silahlar üretiyorlardı.[17]

Gimbutas'ın verileri, İkinci Dünya Savaşı sonrası geniş ölçekli kazılara, aynı zamanda yeni tarihleme tekniklerinin ortaya çıkmasına dayanıyor. Radikal olarak ele alındığında, Bakır Çağı'ndan Tunç Çağı'na (bakır arsenik veya bakır kalay alaşımlarının ilk defa görüldüğü zaman) geçişin İ.Ö. 3500 ve 2500 arasındaki bir dönemde olduğunu gösteriyor. Bu, daha önceki araştırmacılarca geleneksel olarak verilen İ.Ö. yaklaşık 2000'den hatırı sayılır ölçüde öncedir. Üstelik, Avrupa kıtasında tunç metalürjisinin hızlı yayılması, kuzey bozkırlarından gelen aşırı hareketli, savaşçı, hiyerarşik ve erkek egemen, Gimbutas'ın Kurganlar dediği çoban halkların şimdi artan büyük istilalarının kanıtı. Gimbutas şöyle yazıyor: "Tunçtan yapılmış silahların-hançerler ve baltalı mızraklar - tunçtan yapılmış ince ve keskin baltalar ve yarı değerli taşlardan topuz başları ve savaş baltaları ve çakmaktaşından ok uçlarıyla beraber gözükmesi, Kurgan halkının dağılma rotasına rast geliyor."[18]

Kültürel Evrimde Değişiklik

Bu, Batı toplumunun kültürel evrimindeki radikal değişikliğin yalnızca fetih savaşlarının bir işlevi olduğunu söylemekten başka bir şey değil. Göreceğimiz gibi, sü-

reç çok daha karmaşıktı. Ancak, en başından beri savaşın, ortaklık modelinin yerine tahakküm modelini ikame etmek için hayati bir araç olduğu konusunda kuşku yok. Ve savaş ve diğer toplumsal şiddet biçimleri, kültürel evrimimizi ortaklıktan tahakküm yönüne çevirmekte merkezi rol oynamayı sürdürdü.

Göreceğimiz gibi, ortaklıktan tahakküm modelli sosyal örgütlenmeye geçiş, tedrici ve bir süre sonra tahmin edilebilir bir süreçti. Ancak, bu değişimi tetikleyen olaylar görece ani ve aynı zamanda tahmin edilemezdi. Arkeolojik kayıtların bize söylediği, tahmin edilemez değişim hakkında yeni bilimsel düşünce ile tüyler ürpertici şekilde tutarlıdır. Uzun süreli sitemin denge ve yakın denge durumları görece hızlı biçimde dengeden uzak veya kaotik duruma değişebilir. Daha da çarpıcı olan, bu radikal değişimin kültürel evrimimizin bazı belli yönlerinde kritik "kollara ayrılma noktaları"nda "çevredeki izolelerin" görülmesiyle Eldredge ve Gould tarafından önerilen doğrusal olmayan evrim modelinde "noktalanmış dengelere" nasıl uyduğudur.[19]

Şimdi kelimenin tam anlamıyla dünyamızın kenarlarından (kuzeyin ıssız bozkırları ve güneyin verimsiz çölleri) doğan "çevredeki izoleler" başka bir canlı türü değildi. Fakat, ortaklık modelli toplumun uzun süreli istikrarlı gelişimini kesintiye uğratarak, kendileriyle birlikte tamamen farklı bir sosyal örgütlenme sistemi getirdiler.

İstilacıların sisteminin merkezinde, hayat vermek yerine can alan güce verilen yüksek değer vardı. Bu, erken dönem Kurgan mağara gravürlerinin gösterdiği üzere bu Hint-Avrupalı istilacıların kelimenin tam anlamıyla tapındığı "erkekçe" Kılıç ile sembolize edilen güçtü.[20] Tanrılar -ve erkekler- tarafından yönetilen kendi tahakküm toplumlarında bu, mutlak güçtü.

Bu istilacıların tarihöncesi sahnede görünmeleri Tanrıça'yı ve kadınları erkeklerin eşi veya metresi konumuna indirgedi. Bu, bazen söylendiği gibi, erkeklerin de üremede bir rol oynadığını kendilerinin yavaş yavaş keşfetmeleriyle ortaya çıkmadı. Tedricen erkek tahakkümü, savaş ve kadınların ve daha yumuşak, daha "efemine" erkeklerin köleleştirilmesi kural oldu.

Bu iki toplumsal sistemin nasıl birbirinden çok farklı olduğu, bu "çevredeki izolelerin" zorladığı kural değişikliklerinin nasıl dehşet verici olduğu, Gimbutas'ın yapıtından aşağıdaki pasajla özetlenmektedir:

"Eski Avrupa ve Kurgan kültürleri birbirinin antitezidir. Eski Avrupalılar büyük, planlı kasabalarda yaşamaya alışkın yerleşik bahçe uzmanlarıydı. Tahkimatın ve silahların yokluğu, muhtemelen nesebin anne üzerinden izlendiği ve kocanın karısının ailesinin yanına taşındığı bu eşitlikçi medeniyetin barış içinde bir arada yaşamasını gösterir. Kurgan sistemi, babayanlı, toplumsal olarak tabakalaşmış, hayvanlarını geniş alanlarda otlatırken küçük köylerde veya mevsimlik yerleşim yerlerinde yaşayan sürü birimlerinden oluşur. Biri tarım dayalı, diğeri sürü beslemeye ve otlatmaya dayalı iki ekonomi, iki zıt ideoloji yarattı. Eski Avrupa inanç sistemi, doğum, ölüm ve yeniden doğuşun tarımsal çevrimine odaklanıyordu. Kadınlık ilkesi, bir Anne Yaratıcı ile bütünleşiyordu. Karşılaştırmalı Hint-Avrupa mitolojisinden bilindiği gibi, Kurgan

ideolojisi, parlayan, gök gürültülü gökyüzünün erkeksi, kahraman tanrılarını güçlendiriyordu. Eski Avrupa imajlarında silah yoktu, oysa ki hançer ve savaş baltası tarihin bildiği, bütün Hin-Avrupalılar gibi keskin kılıcın öldürücü gücünü öven Kurganların baskın sembolleriydi."[21]

Savaş, Kölelik ve Fedakârlık

Belki en önemlisi şudur ki, Kurgan istilalarından sonra da görülmeye başlayan taşa, stellere veya kayalara oyulan silah temsillerinde şimdi bulduğumuz, Gimbutas'ın betimlediği gibi, "Hint-Avrupalı savaşçı tanrılarının bilinen en eski görsel imajlarıdır."[22] Gimbutas İtalyan ve İsviçre Alplerindeki bir dizi kaya oymasının kazılarında şunu rapor etmektedir: Bazı şekiller "yarı insan biçimlidir;" bazıların başları ve kolları vardır. Fakat çoğu, "tanrının yalnızca silahıyla veya kemer, kolye, çift spiralli kolye ucu ve tanrısal hayvanla -at veya geyik- kombinasyon içinde temsil edildiği soyut imajlardır. Birkaç kompozisyonda tanrının başı olması gereken yerde güneş veya geyik boynuzu bulunmaktadır. Diğerlerinde, tanrının kolları baltalı mızrak veya uzun saplı balta ile temsil edilmektedir. Kemerin üstünde veya altında çok sık bir, üç, yedi veya dokuz hançer, kompozisyonun merkezine yerleştirilmiştir."[23]

Gimbutas şöyle yazmaktadır: "Silahlar kesinlikle tanrının işlevlerini ve güçlerini temsil ediyordu ve bunlara tanrının kendisinin temsilleri olarak tapınılıyordu. Silahın kutsallığına dair bütün Hint-Avrupa dinlerinde pek çok kanıt vardır. Herodot'tan İskitlerin kutsal hançerlerine, Akenakes'e, kurbanlar verdiğini biliyoruz. Daha önceden Neolitik Alpin bölgesinde silah taşıyan tanrıların gravür veya imajları bilinmemektedir."[24]

İnsanların planlı olarak boğazlandığı, bunun yanında mallarının yakıp yıkıldığı ve yağmalandığı ve onlarla ilgili kişilere boyun eğdirildiği ve bunların sömürüldüğü yaşama biçiminin eşlik ettiği keskin kılıcın öldürücü gücünün övülmesi, normal görülmüştür. Arkeolojik kanıtlardan hareketle, köleliğin başlangıcı (bir insanın sahibinin diğeri olması) bu silahlı istilalarla yakından bağlantılı gözükmektedir.

Örneğin, bu buluntular bazı Kurgan kamplarında kadın popülasyonunun çoğunluğunun Kurgan olmadığını fakat bunun yerine Neolitik Eski Avrupa popülasyonu olduğunu göstermektedir.[25] Bunun ortaya koyduğu şudur ki, Kurganlar yerel erkekleri ve çocukları katlettiği fakat kendilerine metres, eş veya köle olarak aldıkları kadınların bir kısmını ayırdılar. Bunun standart bir uygulama olduğunun kanıtı, göçebe İbrani kabilelerinin Kenan ülkesini istila ettiği birkaç bin yıl sonra Eski Ahit'te bulunmaktadır. Örneğin baplar 31:32-35'te okuduğumuza göre, Midyan* soyundan gelenlere

* *Ç. N.: Tevrat ve İncil ile ilgili yer, kişi adları ve kavramlarda "Kutsal Kitap Yeni Çeviri, Kitabı Mukaddes*

karşı muharebede istilacılar tarafından savaş ganimetleri olarak alınanlar arasında bu sıraya göre, koyunlar, davarlar, eşekler ve bir erkekle ilişkisi olmamış otuz iki bin kız bulunmaktadır.

Şiddetle kadınların, böylelikle aynı zamanda hem kız hem erkek çocukların yalnızca erkeğe ait mallardaki statüsünün azaltılması, Kurgan gömme uygulamalarında belgelenmiştir. Gimbutas'ın kaydettiği gibi, "Kurganlaştırmanın" bilinen ilk kanıtları arasında, tarihi İ.Ö. dördüncü bin yıldan önceki bir zamana dayanan bir dizi mezar bulunmaktadır. Bu tarihten kısa süre sonra Kurgan istilacılarının ilk dalgası Avrupa'ya akın etti.[26]

Sosyal örgütlenmede radikal bir değişim gösteren, güçlü erkeklerin en üstte olduğu Hint-Avrupa tahakküm sınıflamalarının karakteristik özelliği olan "reis mezarları" vardır. Bu mezarlarda -Gimbutas'ın sözleriyle açıkça "yabancı kültürel olay" olan- gömme ayinleri ve uygulamalarında çarpıcı bir değişiklik vardır. Sosyal eşitsizliğin neredeyse hiç görülmediği Eski Avrupa gömme âdetlerinin tersine, burada mezar boyutlarında, aynı zamanda arkeologların "cenaze töreni hediyeleri" dediği eşyada çarpıcı farklar vardır: Ölenden başka mezarda bulunanlarda.[27]

Mezarlarda, Avrupa mezarlarında ilk kez, çok uzun veya iri kemikli erkek iskeleti ile birlikte kurban edilen kadınların-eşler, metresler veya ölen adamın köleleri- iskeletlerini buluyoruz. Gimbutas'ın *sati* olarak betimlediği (bu terim orada yirminci yüzyıla kadar devam eden bir âdet olarak dulların kurban edildiği bir Hintçe isimden gelmektedir) bu uygulama, açıkçası Avrupa'ya Hint-Avrupalı Kurganlar tarafından getirildi. İlk kez Karadeniz'in batısında, Tuna deltasındaki Suvorovo'da görülür.[28]

Gömme uygulamalarındaki bu radikal yenilikler, üstelik, bütün üç Kurgan istilasının karakteristik özelliğidir. Örneğin, ilk dalga Kurganların gelmesinden bin yıl sonra kuzey Avrupa'ya egemen olan Globular Amphora olarak bilinen kültürde, aynı tip sosyal ve kültürel örgütlenmeyi yansıtan gömme uygulamaları vardır. Gimbutas'ın yazdığına göre, "Tesadüfi ölüm olasılığı bu çoklu gömülmelerin sıklığıyla geçersiz kılınmaktadır. Genellikle, erkek iskeleti mezar sandukasının bir ucunda hediyelerle gömülürken, iki veya daha çok birey diğer uçta gruplanır... Erkek tahakkümü Globular Amphora türbeleriyle teyit edilir. Çokkarılılık, Volynia'daki Vojsekhivka'da erkek iskeletine hanedan sırasıyla iki kadın ve dört çocuğun eşlik ettiği, bir genç adam ve bir genç kadının ayakucunda yattığı mezar sandukasıyla belgelenmiştir."[29]

Bu yüksek statülü mezarlar, aynı zamanda söz konusu yönetici sınıftan erkekler için yalnızca yaşamda değil fakat ölümde de önemli sayılan diğer eşyanın deposudur. Gimbutas şöyle rapor etmektedir: "Önceden Eski Avrupa'da bilinmeyen savaşçı bilinci, Kurgan mezarlarında bulunan teçhizatla malumdur: yaylar ve oklar, mızraklar, kesme ve saldırı 'bıçakları' (hançerlerin atası), geyik baltaları ve at kemikleri."[30] Bu mezarlarda aynı zamanda bulunanlar, domuz veya yaban domuzu çene kemikleri ve dişleri,

---

Şirketi, 2001" esas alınmıştır.

köpek iskeletleri ve Avrupa bizonu veya davar skapulaları gibi sembolik nesnelerdir. Bunlar, yalnızca radikal sosyal değişiklik değil, fakat radikal ideolojik değişikliğin de olduğuna dair arkeolojik kanıtlar sunarlar.

Bu gömme âdetleri, şimdi yok etme ve tahakküm teknolojilerine verilen toplumsal değeri gösteriyor. Aynı zamanda çok daha fazlasını göreceğimiz üzere ideolojinin bozulduğunun ve kontrolünün ele geçirildiğinin kanıtlarını içeriyor: erkeklerce önemli dini sembollerin, tabi olan cemaatin bir zamanlar kadınlarla Tanrıça tapınmasının ilişkilendirdiği şekilden uzaklaştırılması.

Gimbutas şunları kaydediyor: "Yalnızca erkek mezarlarına yaban domuzu ve domuz çene kemikleri, köpek iskeleti, Avrupa bizonu veya davar spatulaları yerleştirilmesi geleneği, Pontic bozkırındaki Kurgan I-II (Srednij Stog) mezarlarına kadar uzanır. Yiyecek kaynağı olarak domuzlara ve yaban domuzlarına verilen ekonomik önem, bu hayvanların kemiklerinin yalnızca topluluktaki yüksek sınıftan erkeklerle ilgili dini sonuçlarıyla gölgelenir. Şimdi erkekler ile yaban domuzu, domuz ve köpek arasında bulunan sembolik bağlar, domuzun Yeniden Doğuş Tanrıçası'nın kutsal refakatçisi olduğu Eski Avrupa'da bu hayvanlara verilen dini önemin tersidir."[31]

Medeniyetin Kesintiye Uğraması

Batıya veya güneye dağılarak Eski Avrupa'nın arkeolojik manzarası şimdi korkunç şekilde değişiyor. Gimbutas şöyle yazıyor: "Binlerce yıllık gelenekler bozuldu, kasabalar ve köyler dağıldı, muhteşem boyalı çömlekler, tapınaklar, freskler, heykeller, semboller ve alfabe yok oldu."[32] Aynı zamanda şimdi sahnede yeni, yaşayan bir savaş makinesi, at üstünde silahlı adamlar var. Zamanında bir tankın veya uçağın bizdeki ilkeller üzerindeki etkisine sahip. Ve Kurgan tahribatının şafağında, onları kadın ve çocuk kurbanları ve ölü reisleri çevreleyen gizli silahlarla birlikte tipik savaşçı-reis mezarlarında buluyoruz.[33]

1960'lar ve 70'lerdeki kazılarından önce yazan ve Gimbutas'ın en son karbon ve dendro-kronoloji tarihleme tekniklerini kullanarak eski ve yeni verileri sistematik olarak düzenleyen Avrupalı tarihöncesi uzmanı V. Gordon Childe, aynı genel modeli betimler. Childe erken dönem Avrupalıların kültürünü "reislerin topluluğun zenginliği üzerine yönelme" düşüncesinin olmadığı, "barışçı" ve "demokratik" kültür olarak niteler.[34] Fakat o zaman bütün bunların savaş ve özellikle metal silahların kullanımını ortaya çıkarken nasıl tedricen değiştiğini vurgular.

Gimbutas gibi Childe, silahların kazılarda artan ölçüde gün yüzüne çıkarıldığını, bununla birlikte reisin türbesi ve evlerinin açıkça sosyal tabakalaşmayı belgelediğini, güçlü adamın yönetiminin kural olduğunu gözlemektedir. Childe şöyle yazmaktadır:

"Yerleşim birimleri genellikle tepelere kurulur. Bu birimler hem tepelerde hem vadilerde, şimdi sıklıkla tahkim edilir. Aynı zamanda şu vurguyu da yapar: "Toprak için rekabet mücadeleci bir karakter kazandı ve savaş baltası gibi silahlar savaş için özel olarak geliştirildi." Avrupa toplumunun sadece sosyal değil, fakat aynı zamanda ideolojik örgütlenmesi temel bir değişim geçirdi.[35]

Daha özel olarak Childe, savaşın nasıl kural olduğunu kaydeder. "Sonuçta toplulukların erkek üyelerinin ağır basması genel olarak kadın heykelciklerinin ortadan kalkmasıyla açıklanır." Önceki dönemlerde çok yaygın olan bu kadın heykelciklerinin nasıl şimdi bir şey ifade etmediğini vurgular. Şu sonuca varır: "Eski ideoloji değişmiştir. Bu, anayanlılıktan babayanlı sosyal örgütlenmeye değişimi yansıtabilir."[36]

Gimbutas daha da özgül yaklaşır. Hem kendi çalışmasından hem de diğer arkeologlarınkinden hareketle, Eski Avrupa kronolojilerinin sistematik incelemesiyle, her yeni dalga istilanın şafağında yalnızca fiziksel tahribat olmadığını, fakat tarihçilerin deyimiyle kültürel yoksullaşma olduğunu titizlikle betimler. Henüz Bir Numaralı Dalganın şafağında yıkım o kadar kitleseldir ki, Eski Avrupa yerleşiminden yalnızca paraları bulunmuştur. Örneğin, Tuna'nın Oltenia Vadisi'ndeki kompleks, batı ve güney Muntenia ve Banat ile Transilvanya'nın güneyi. Fakat buralarda bile önemli değişiklik işaretleri, özellikle siperler ve istihkâmlar gibi savunma mekanizmaları vardır.[37]

Aşağı Tuna çanağının Karanovo çiftçileri gibi Eski Avrupa yerleşim birimlerinin çoğu için Kurgan istilaları, Gimbutas'ın sözleriyle, dehşet vericidir. Barbar istilacılara bir anlam veya değer ifade etmeyen evler, tapınaklar, kaliteli zanaat ürünleri, sanat eserleri yerle bir edilmiştir. İnsan kitleleri katledilmiş, köleleştirilmiş veya dövüşe sokulmuştur. Sonuç olarak, nüfus değişikliğinin zincir reaksiyonları yaşanmıştır.[38]

Gimbutas'ın ifadesiyle "melez kültürler" görünmeye başlar. Bu kültürler, "kalan Eski Avrupalı gruplara boyun eğdirmeye ve onları hızla Kurgan pastoral ekonomisine asimile etmeye, babaya bağlı [babayanlı], tabakalaşmış toplumlar yaratmaya" bağlıdır.[39] Fakat bu yeni melez kültürler, yerini aldıkları kültürlerden teknolojik ve kültürel olarak çok daha az ileridir. Ekonomi şimdi birincil olarak sürü beslemeye dayalıdır. Ve bazı Eski Avrupa tekniklerine hâlâ tanık olunmasına karşın, çömlekçilik şimdi çarpıcı şekilde tek biçimli ve kötüdür. Örneğin, Kurgan Dalga Numara İkiden sonra Romanya'da görülen Cernovoda III yerleşim birimlerinde, çömlek boyama veya Eski Avrupa sembolik tasarımlarının izi görülmez. Doğu Macaristan ve batı Transilvanya'da durum benzerdir. Gimbutas şöyle yazmaktadır: "Toplulukların azalan büyüklüğü-30 40'dan çok olmayan - küçük çobanlık birimleri şeklinde yeniden yapılandırılan toplumsal sistemi göstermektedir."[40] Ve tedricen *acropol* veya tepelere inşa edilmiş kale eski duvarsız yerleşim birimlerinin yerini alırken, tahkimat şimdi her yerde görünmektedir.

Ve böylelikle, tarihöncesi kazıların ortaya koyduğu gibi, Eski Avrupa'nın arkeolojik manzarası dönüşmüştür. Her istila dalgasının şafağında yalnızca artan fiziksel

yıkım ve kültürel gerilemenin işaretlerini bulmuyoruz; kültürel tarihin yönü de derinliğine değişmiştir.

Yavaş yavaş Eski Avrupalılar, çoğunlukla başarısız olarak, kendilerini barbar istilacılardan korumaya çalışırken hem toplumda hem ideolojide neyin normal olduğunun yeni tanımları doğmaya başladı. Şimdi her yerde, zaman içinde bir ok atışıyla çağımızın kalbinden isabet alması gibi, sosyal önceliklerdeki değişimi görüyoruz: daha etkili yok etme teknolojilerine doğru değişim. Buna temel bir ideolojik değişim eşlik etmektedir. Keskin kılıçla tahakküm ve yok etme gücü, tedricen hayatı destekleme ve çekip çevirme kapasitesi olarak güç görüşünün yerini almaktadır. Yalnızca daha önceki ortaklık medeniyetlerinin evrimi silahlı fetihlerle kesintiye uğramadı; yalnızca silinip gitmeyen bu toplumlar şimdi aynı zamanda radikal olarak değişti.

Her yerde sosyal yapı daha hiyerarşik ve otoriter olurken, şimdi her yerde erkekler en büyük yok etme gücüyle -fiziksel olarak en kuvvetli, en duyarsız, en acımasız- en tepeye yükseliyor. Erkeklerden fizikman daha küçük ve daha zayıf ve yaşam veren ve bakıp büyüten kadeh ile sembolize edilen, eski güç görüşüyle özdeşleştirilen kadınlar, grup olarak şimdi tedricen bundan sonra sahip olacakları statüye indirgeniyor: erkek kontrollü üretim ve üreme teknolojileri.

Aynı zamanda Tanrıça'nın kendisi, yıkıcı silahların veya yıldırımın şimdi üstün olduğu yeni güç sembolleriyle tedricen yalnızca erkek tanrıların karısı veya arkadaşı oluyor. Özet olarak, hem sosyal hem ideolojik dönüşümün tedrici süreciyle, izleyen bölümlerde daha ayrıntılı şekilde incelenecek medeniyetin hikâyesini, daha ileri sosyal ve maddesel teknolojilerin gelişiminden, Sümer'den bizimkine benzer kanlı süremine dönüşmesini inceleyeceğiz: bu, şiddetin ve tahakkümün hikâyesidir.

Girit'in Yıkılması

Girit'in şiddetli sonu özellikle unutulmazdır - ve derslerle doludur. Avrupa anakarasının güneyinde bir ada olduğu için, Girit anne denizden gelen savaşçı gruplara karşı bir zamana kadar duvarla çevrilmişti. Fakat en azından burada da hikâyenin sonu geldi ve sosyal örgütlenmesi tahakküm modeli yerine ortaklık modeline dayanan son medeniyet düştü.

Girit başından sonuna kadar anakara örneğini izledi. Hint-Avrupalı Akhalar tarafından kontrol edilen Miken döneminde, Girit sanatı daha az spontan ve daha az özgür oldu. Ve şimdi Girit'in arkeolojik kaydında açıkça görülebilir olan, ölüme daha büyük ilgi ve vurgudur. Hawkes şunları kaydetmektedir: "Akha etkisine girmeden önce Giritliler tipik olarak ölüm ve cenaze ayinleri düzenlememişlerdir. Akha seçkinlerinin yaklaşımı oldukça başkaydı."[41] Şimdi kraliyetten kişilerin ve soyluların ölümleri

için harcananların büyük zenginlik ve emek ifade etmesinin kanıtlarını buluyoruz. Ve en çok şey anlatan, kısmen Akha etkisi ile ve kısmen Avrupa kıtasından diğer bir istila dalgasının artan tehdidi ile, gelişen savaş ruhunun açık işaretleri olmasıdır.

Miken döneminin Girit'te ne zaman ve nasıl başladığı ve bittiği, hâlâ büyük bir görüş ayrılığı içermektedir. Bir teoriye göre, Akhaların hem Girit'in kendisini hem de Grek anakarasında olduğu görülen Minos yerleşim birimlerini ele geçirmesi, bir dizi deprem ve gelgit dalgalarının öncesinde gerçekleşti. Bunlar Minos medeniyetini o kadar zayıflattı ki, artık kuzeyden bastıran barbarlara karşı koyamadılar. Zorluk şudur ki, bu felaketlerin meydana geldiği zaman İ.Ö. yaklaşık 1450'dir ve bu zamanda Girit'e silahlı istilanın kanıtı yoktur.[42] Buna karşın, ister depremleri izleyen gerçek bir fetih olsun isterse olmasın, askeri baskılar aracılığıyla bir askeri müdahale geldi. Veya Girit, kraliçeleriyle evlenen Akhalı reisler aracılığıyla biliyoruz ki, medeniyetinin son yüzyılları sırasında Grekçe konuşan Akhalı kralların yönetimi altına girdi. Ve bu erkeklerin çoğunun daha medeni Minos yaşama biçimini benimsemesine rağmen, aynı zamanda kendileriyle birlikte hayat yerine ölüme yönelik toplumsal ve ideolojik örgütlenmeyi getirdiler.

Miken dönemine ait bilgimizin bir kısmı, bize hem Girit'te hem de Grek anakarasında bulunan ve şimdi deşifre edilen Linner-B olarak bilinen tabletlerden ulaşmaktadır. Hem Knossos'ta hem de Pylos'ta (Yunanistan'ın güney ucunda bir Miken yerleşim birimi) bulunan tabletlerde tanrıların adları listelenmiştir. Girit'le klasik Yunanistan arasında devamlılık olduğunu uzun süredir savunanları derinden mutlu edecek şekilde, bu tabletler daha sonraki Olimpia panteonundaki tanrılara (Zeus, Hera, Athena, Artemis, Hermes vs.) farklı biçim ve bağlamlarda olmasına rağmen, zaten tapınıldığını ortaya koyar.[43] Bu durum, Hesiod ve Homeros'dan bunları dinlememizden yüzyıllarca öncedir. Arkeolojik kanıtlarla bağlantılı olarak, bunlar, Hawkes'un dediği gibi, "Girit ve Akha tanrıları arasında dengeli bir evliliği gösterir."[44]

Fakat bu Minos ve Akha kültürünün Miken ile evliliği kısa ömürlüydü. Pylos tabletlerinin çoğu, Hawkes'un ifadesiyle, "faciayı tersine çevirmek için boş çabanın bir kısmı olarak barışın son günlerinde hazırlanmıştı." Bunlardan Miken hükümdarı veya kralının Pylos'un saldırıya uğrayacağına dair çabuk bir uyarı almış olduğunu öğreniyoruz. Hawkes şöyle yazmaktadır: "Acil durum paniksiz karşılandı. Memurlar sabırlı şekilde sıralarında kalarak yapılan her şeyi kaydettiler." Kürekçilerin düzenlemesi, bir savunma filosu sağlayacak biçimde gerçekleştirildi. Duvarcılar büyük olasılıkla uzun sahil hattında tahkim edilmemiş yerlere tahkimat inşa etmeye başlamak üzere gönderildi. Askerleri teçhiz etmek için, bir ton tunç ve yaklaşık iki yüz tunç ustası toplandı. Tanrıça'nın sunaklarına ait tunca bile el konuldu, buna Hawkes "barıştan savaşa dönen krizin canlı tanığı" demektedir.[45]

Fakat hiçbirinin faydası yoktu. Hawkes şöyle yazmaktadır: "Pylos'ta çok gereksinim duyulan duvarların dikildiğinin hiç işareti yoktur. Krallığı kurtarmak için harcanan çabayı kaydeden tabletlerden insan, çabanın boş olduğuna tanık olur. Barbar

savaşçılar içeri girdiler. Boyalı odalar ve içlerindeki hazineleri görünce çok şaşırmış olmalılar... Yağmalamayı bitirdikleri zaman, savaşçı olmayan yabancı süsü olan binada hiçbir şeye özen göstermediler. Binayı yaktılar ve saray korkunç şekilde yandı... Isı o kadar yüksekti ki, kilerlerdeki çömlek kaplar cam topakların içine eridi, bu arada taş kirece dönüştü... Girişteki depolar ve vergi ofisinde terk edilen tabletler zor yanarak onları sonsuza dek koruyacakmış gibi yanmaya direndi."[46]

Ve böylelikle, hem Grek anakarasında ve adalarda hem de Girit'te, kültürel evrim için erken dönemde yüksek bir noktaya ulaşan bu medeniyetin başarıları yok edildi. Hawkes şöyle yazmaktadır: "Muhtemelen hikâye her yerde büyük ölçüde aynı, Miken, Tyrins ve Atina dışındaki kraliyetin diğer tüm kaleleri barbar dalgasıyla yerle bir edildi." "Zamanla Dorlar Arcadia dışında bütün Peloponez'i ele geçirdi ve Girit, Rodos ve tüm yakın adaları egemenlikleri altına almaya devam ettiler. Kraliyet malikânelerinin en tehlikeye açık olanları, Knossos, en son düşenler olabilirdi."[47]

İ.Ö. on birinci yüzyıl geldiğinde her şey bitmişti. Bir süre Dor yerleşim birimlerine karşı gerilla savaşı yürüttükleri dağlara çekildikten sonra, Girit direnişinin son bölgeleri düştü.[48] Göçmen kitleleri arasından, bir kere Girit'i Girit yapan ruh, Homeros'un sözleriyle, "zengin ve sevimli ülke," şimdi uzun süre evi olan adadan uçtu.[49] Zamanla Minos Giriti'nin kendine güvenen kadınlarının -ve erkeklerinin- varlığı bile unutuluyordu, tıpkı barış, yaratıcılık ve Tanrıça'nın yaşam veren güçleri gibi.

Parçalanan Bir Dünya

Yaklaşık üç bin yıl önce Girit'in düşüşünün bir çağın sonunu gösterdiği söylenebilir. Görmüş olduğumuz gibi bu, binlerce yıl önce başlamış bir sondu. Avrupa'da İ.Ö. 4300 veya 4200 arasında bir zamanda başlayarak, antik dünya dalga dalga gelen barbar istilalarıyla tahrip olmuştu. Başlangıçtaki yıkım ve kaos döneminden sonra, tedricen liselerimizde ve üniversite ders kitaplarımızda Batı uygarlığının başlangıcına işaret etmesiyle amlan toplumlar doğdu.

Fakat söylendiğine göre büyük ve muzaffer olan başlangıçta gizlenen, zamanımızın en tehlikeli, en büyük farklılıklarını getiren (tarihi) akıştı. Binlerce yıl sonra teknolojik, sosyal ve kültürel evrimimizde yukarı doğru hareketten, gücü her şeye yeten bir bölünme, şimdi gündemdeydi. Bu zamanda dünyanın şiddetli hareketlerinden geriye kalan derin çatlaklar gibi, bir yandan teknolojik ve sosyal evrimimiz, diğer yandan kültürel evrimimiz arasındaki yarık değişmez bir biçimde genişleyecekti. Yapının ve fonksiyonun daha büyük karmaşıklığına doğru teknolojik ve sosyal hareket bitti. Fakat kültürel gelişim imkânları, şimdi engelleniyordu - tahakküm toplumunda sıkı şekilde hapsolmuştu.[50]

Şimdi her yerde toplum daha erkek egemen, hiyerarşik ve savaşçı hale geliyordu. Çatalhöyük halkının binlerce yıl barış içinde yaşadığı Anadolu'da, Kutsal Kitap'ta bir Hint-Avrupa halkı olduğu belirtilen Hititler kontrolü ele geçirmişti. Yazılıkaya'daki büyük tapınak gibi arkeolojik kalıntıların Tanrıça'ya hâlâ tapınıldığım göstermesine rağmen, Tanrıça artan ölçüde yeni erkek savaş ve yıldırım tanrılarının karısı veya annesi statüsüne indirilmişti. Model Avrupa'da; Mezopotamya'da ve Kenan ülkesinde benzerdi. Yalnızca Tanrıça üstünlüğünü kaybetmiş değildi, savaşın koruyucu azizesine dönüştürülüyordu.

Gerçekten, bu dehşet verici zamanlarda yaşayan insanlara, bir zamanlar cömert Tanrıça'nm evi olduğu düşünülen cennet gibi görünmüş olmalıydı. Tanrıça, dünyadaki acımasız temsilcileriyle müttefik insanlık dışı doğaüstü güçlere tutsak edilmişti. Yalnızca "tanrısal olarak kurulmuş" güçlü adam yönetimi ve süreğen savaş her yerde kural olmuyordu; aynı zamanda İ.Ö. yaklaşık 1500'den 1100'e uzanan dönemde alışılmadık şekilde yoğun fiziksel ve kültürel kaos olduğunun hatırı sayılır kanıtları vardı.

Bu zaman boyunca bir dizi volkanik patlama, deprem ve gelgit dalgası, Akdeniz dünyasını salladı. Gerçekten, fiziksel çevre o kadar derinden sallandı ve yeniden oluştu ki, olanlar Atlantis'in hikâyesi sayılabilir, algılanamayacak kadar büyük ve tahrip edici tabii felaket sırasında battığı düşünülen bütün bir kıta.

Bu tabii teröre eşlik eden hâlâ daha güçlü insanın yarattığı terör geldi. Kuzeyden Dorlar Avrupa'da gittikçe daha derinlere ulaşıyordu. Sonunda Yunanistan ve Girit onların demir silahlarının saldırısı altında düştü. Anadolu'da savaşçı Hitit imparatorluğu yeni istilacıların baskısı altında çöktü. Bu hareket karşısında Hititler güneye, Suriye'ye doğru sürüldü. Doğu Akdeniz'in toprakları da bu dönemde, hem karadan hem denizden, Kutsal Kitap'ın baplarından okuduğumuz Filistinliler dahil, yerlerinden edilmiş insanlarla istila edildi.

Daha güneye doğru, Asur; Frigya, Suriye, Fenike ve Anadolu'ya ve doğuda Zagros Dağlarına kadar olan bölge, şimdi aniden bir dünya gücü oluyordu. Barbarlıklarının derecesi, bugün hâlâ daha sonraki Asur kralı, Tiglath-Pileser'in, "kahramanca davranışlarını" kutlayan bas rölyeflerde bulunabilir. Burada görünen, tüm şehirlerin nüfusunun canlı halde kasığına bağlı olarak omuzlarından çıktığıdır.

Güneyde Mısır'a kadar da olumsuz sonuçları vardır. Hiyerogliflerde Denizden Gelen İnsanlar (birçok araştırmacıya göre Akdenizli mülteciler) olarak bilinen istilacılar, Nil Deltası'nı İ.Ö. on birinci yüzyılın başında ele geçirmeye çalıştı. III. Ramses tarafından yenildiler. Fakat, bugün hâlâ onları Thebes'teki cenaze tapınağının fresklerinde geçen gemilere, savaş arabalarına ve yayan aileler ve kağnılara akın ederken görebiliriz.

Kutsal Kitap araştırmacılarının üç göçmen dalgası olduğuna inandığı Kenan ülkesinde, şimdi Levili savaşçı-rahiplerin yönetimi altında birleşen İbrani kabileleri, bir dizi fetih savaşına başladı.[51] Hâlâ Kutsal Kitap'ta okuyabildiğimiz gibi, savaş tanrıları

Yehova'nın zafer vaat etmesine karşın, Kenan ülkesindeki direnişin üstesinden gelmek yüzlerce yıllarını aldı. Bu, Kutsal Kitap'ta çeşitli şekillerde Tanrı'nın buyruğunun, istilacıların sayıları yeterince artıncaya kadar insanlarının onlarla savaşmaları, onları sınamaları ve cezalandırmaları veya ekili alanları terk edilmesini önlemeleri olduğu biçiminde açıklanmıştır.[52] Kutsal Kitap'ta hâlâ okuyabildiğimiz üzere, örneğin Tevrat'ın beşinci kitabında 3:3-6, bu "tanrısal esinli" istilacıların uygulaması, "her şehrin erkekleri, kadınları ve çocuklarını tamamıyla yok etmekti."

Bütün antik dünyada nüfus şimdi diğer nüfusa karşı ayrılmış, erkekler kadınlara karşı ve diğer erkeklere karşı ayrı tutulmuştu. Bu parçalanan dünyanın soluk alıp verişi çevresinde dolanan göçmen kitleleri topraklarından ayrılarak her yerdeydi, ümitsizce sığınak, gidecek güvenli bir yer arıyordu.

Fakat yeni dünyalarında kalmış böyle bir yer yoktu. Şimdi şiddetle Tanrıça ve insanlığın kadın yarısı bütün gücünden yoksun kılınmıştı. Bu, savaş tanrılarının ve erkeklerin yönettiği bir dünyaydı. Kadehin sembolize ettiği gücün değil, Kılıcın bundan böyle üstün olacağı bir dünyaydı. Barış ve uyumun yalnızca uzun kayıp bir geçmişin mitlerinde ve efsanelerinde bulunacağı bir dünya.

Beşinci Bölüm

Kayıp Çağın Anıları: Tanrıça'nın Mirası

Roma İmparatorluğu'nun çöküşü, Karanlık Çağlar, Veba, I ve II Dünya Savaşı bildiğimiz diğer tüm kaos zamanlarıdır. Bunlar, şu ana kadar hakkında çok az şey bildiğimiz bir zamanda ne olduğuyla karşılaştırıldığında, gölgede kalıyor: tarihöncemizde insanın büyük ölçüde dönüştüğü evrimsel kavşaklar. Şimdiki zamanda tahakküm toplumundan ortaklık toplumunun daha ileri biçimine yaklaşmamız, ikinci sosyal dönüşüme işaret etmektedir. Şimdi, binlerce yıl sonra, kayıp geçmişimizle ilgili bu şaşırtıcı parça hakkında öğrenebildiğimiz her şeyi anlamamız gerekiyor. Söz konusu olan ikinci evrimsel kavşakta, bir zamanlar yalnızca Tanrı'ya atfedilen toptan yıkım teknolojilerine sahip olduğumuz zaman, elde edeceğimiz türümüzün varlığını sürdürmemizden az olabilir.

Bu yeni arkeolojiyle, yeni araştırmaların otoritesiyle ve sosyal bilimden destekle karşılaştığımız zaman bile, insanlık tarihinin binlerce yıllık bu gerçekten çok büyük yeni bilgileri bize öğretilmiş olanla çok çelişir. O kadar ki, zihinlerimize yerleştirilenler kuma yazılmış bir mesaj gibi olur. Bu yeni bilgi orada bir gün veya hatta bir hafta kalabilir. Fakat inatla yüzyıllarca öğretilenlerin gücü, geriye kalan yalnızca büyük heyecan ve umut zamanının uçup giden imajı oluncaya kadar bunu engelleyebilir. Sadece bildik bilmedik diğer kaynaklarımızın devreye girmesiyle bu bilgiyi kendimize mal oluncaya kadar uzun süre muhafaza etmeyi ümit edebiliriz.

Evrim ve Dönüşüm

Daha önce gördüğümüz gibi, böyle bir kaynak, sistemlerin hem istikrarı ve hem de değişmesi hakkında yeni bilimsel bulgulardan gelmektedir. Popüler olarak "yeni fizik" ve bazen "kendi kendini düzenleyen" teori ve/veya "kaos" teorisi şeklinde bilinen bu yeni doğan bilgi birikimi, ilk kez tarihöncemiz sırasında ne olduğunu anlamaya başlayacağımız bir çerçeve sunar. Ve söz konusu çerçeve, farklı bir yönde, şimdi bize tekrar ne olabileceği hakkındadır.

Bu yeni kavramsal çerçevenin bakış açısı içinde, Kültürel Dönüşüm teorisine eklemlendiği üzere, sınadığımız sosyal dinamiklerin iki yönüdür. İlki sosyal istikrarla ilgilidir. Binlerce yıl bütün insan sistemlerinin örgütlendiğini öğrenmiş olduğumuz biçimden farklı insan toplumlarının nasıl örgütlenmiş olduğudur. İkincisi insan sistemlerinin nasıl, diğer sistemler gibi, hayati değişikliğe uğrayabileceği ve uğradığıdır.

Geçen bölümde kültürel evrimimizde ilk büyük sosyal değişimin dinamiklerini gördük: nasıl sistem dengesizliği, veya kaos, döneminden sonra kritik kollara ayrılma noktası vardı ki, bundan bütün farklı sosyal sistem doğdu. Bu ilk sistem dönüşümü hakkında keşfedebileceğimiz her şey, bize temel veya "kaotik" değişim dönemleri sırasında ne olduğuna dair içgörü sağlayarak, yalnızca geçmişimize değil, fakat aynı zamanda bugünümüze ve geleceğimize ışık tutar.

Hâlâ eğer ortaklık toplumundan tahakküm toplumuna değişim, türümüzün tarihi içinde daha sonraki bir dönemi açtıysa, bunun anlamının tahakküm sisteminin bütün hepsinin ardından evrimsel bir ileri adım olduğu düşünülebilir mi? Burada Giriş'te belirtilen iki noktaya dönüyoruz. İlki, *evrim* teriminin hem betimleyici hem kural koyucu olarak, hem de geçmişte ne olduğunu betimleyen bir kelime olmasıdır. "Daha düşük" seviyeden "daha yüksek" seviyeye hareketi ima eden terim olarak kafa karıştırıcı kullanımı vardır. Daha sonra geldiğimiz noktanın üstü kapalı daha iyi olması gerektiği yargısı vardır. İkinci nokta şudur ki, teknolojik evrimimiz bile doğrusal, ileri doğru bir hareket değildir, fakat büyük geriye gidişlerle kesintiye uğramış bir süreçtir.

Aynı zamanda diğer bir, eşit derecede önemli noktaya dönüyoruz: kültürel ve biyolojik evrimimiz arasındaki hayati fark. Biyolojik evrim, bilim insanlarının türlere ayrılma dediği aşamayı getirir: geniş çeşitlilikte daha karmaşık hayat biçimlerinin ilerlemesinin doğuşu. Bunun tersine, insanın kültürel evrimi, birçok karmaşık türün-bizimkinin - gelişiminin iki biçimi olduğu ile ilgilidir: kadın ve erkek.

Bu çiftbiçimlilik, veya biçim değişikliği, görmüş olduğumuz gibi, sosyal örgütlenmemizin imkânları üzerinde insanlığın iki yarısını ya sınıflama ya bağlama şeklinde bina edecek temel bir kısıtlama fonksiyonu görür. Tekrar vurgulanması gereken kritik fark şudur ki, sonuçtaki iki modelin her birinde karakteristik tipte teknolojik ve sosyal evrim vardır. Sonuç olarak, kültürel evrimimizin yönü -özellikle barışçı mı yoksa savaşçı mı olacağı- bu iki muhtemel modelin hangisinin evrim için kılavuz olacağına dayanır.

Sosyal ve teknolojik evrimimiz önce ortaklık toplumunun, daha sonra tahakküm toplumunun daha basitten daha karmaşık düzeylerine hareket edebilir. Ve, gördüğümüz gibi böyle hareket etti. Ancak, daha büyük teknolojik ve sosyal karmaşıklıkla kullanımları yönlendiren kültürel evrimimiz, her model için radikal olarak farklıdır. Ve kültürel evrimin söz konusu yönü, buna karşılık sosyal ve teknolojik evrimimizin yönünü derinden etkiler.

En kesin örnek teknolojidir. Ortaklık paradigmasının kültürel kılavuzluğu altında vurgu, barışçı amaçlı teknolojilerdeydi. Fakat tahakküm paradigmasının yükselişiyle, kendi tehlike altındaki zamanımıza doğru, yüzyıllardır istikrarlı şekilde yükselen yıkım teknolojilerine ve tahakküme doğru büyük bir değişim vardı.

Geçmişimizi, bugünümüzü ve geleceğimizi şekillendiren tahakküm veya ortaklık toplum modeli bakımından tarihe bakmaya alışkın olmadığımız için, bu iki modelin kültürel evrimimiz üzerindeki derin etkisini görmemiz zordur. Beş bin yıl önceki kültürel yönümüzdeki değişiklik için tamamlayıcı diğer bir kaynak bundan dolayı çok önemlidir. "Kaos" teorisinin tersine, bu ikinci kaynak hiç de yeni değildir. Aslında, bu zaten bildiğimiz bir şeydir, uzun zamandır zihinlerimize yerleştirilen bir şeydir: Batı medeniyetinin yalnızca daha önceki ve daha iyi geçmişinin gerçekliğini ortaya çıkarmak üzere görülebilecek kutsal, laik ve bilimsel mitolojisinin deposudur.

Altın Irk ve Atlantis Efsanesi

Dönemin sonu hakkında yazan Batılı tarihçiler, Dor istilalarını izleyen üç veya dört yüzyıl süren Grek Karanlık Çağı'nı, antik şair Hesiod'un bize söylediği gibi bir zamanlar "altın ırk"ın bulunduğu çağ şeklinde adlandırırlar. Hesiod "Bütün güzel şeyler onlarınkiydi," diye yazar. "Yemişlerle dolu dünya, meyvelerini kendiliğinden sınırsız ölçüde sunuyordu. Barışçılığın kolaylığı içinde toprakları bolluk, sürüleri zenginlik içinde ve ölümsüzlere değer vererek yaşadılar."[1]

Fakat bu ırktan sonra, Hesiod'un "saf ruh" ve "şeytanın savunucusu" dediği, daha az değerli ve kendilerinin yerine "gümüş gibi olmayan, öldürücü ve güçlü, külün derinliklerinden gelen tunç ırkın geçtiği "gümüş ırk" geldi. Hesiod, bu insanların nasıl kendileriyle birlikte savaşı getirdiklerini açıklamaya devam eder. Şimdi bize göre kesin olan, bunların Tunç Çağı Akhaları olduğudur. "Ares'in tümü acı veren, günahkâr işlerine çok özen gösterdiler." Daha önceki iki halkın tersine, barışçı tarımla uğraşan kişiler değillerdi: "tahıl yemiyorlardı, fakat kalpleri çakmaktaşındandı, boyun eğmez ve fethedilmemiş."[2]

Hesiod'un üçüncü "insan ırkı" üzerine yorum yapan Tarihçi Mansley Robinson şöyle yazar: "Bu insanların kim olduğunu biliyoruz. Kuzeyden tunçtan silahlarıyla gel-

diler, yaklaşık İ.Ö. 2000'de. Anakarada yerleştiler. Büyük Miken kalelerini inşa ettiler. Ve, arkalarında şimdi Grek erken biçimi olduğunu bildiğimiz Lineer B ile yazılmış belgeler bıraktılar. Güçlerinin yayılmasını, güneyde Girit'e ve doğuda Truva kentini İ.Ö. on ikinci yüzyılın başlarına doğru talan ettikleri Küçük Asya kıyısına kadar izleyebiliyoruz."[3]

Fakat Hesiod'a göre, Akhaların soyundan gelen Mikenliler ve fethettikleri halklar dördüncü ve ayrı bir "ırktı." Hesiod şöyle yazar: "Bu ırk daha adildi ve sonuncudan daha soyluydu."[4] Homeros gibi, üzerlerindeki barbarlığın bir kısmından sıyrılan ve Eski Avrupa'nın medeni göreneklerinden çoğunu benimseyen bu insanları idealize ediyordu.

Fakat sonra Avrupa'nın tarihi ufkunda "beşinci insan ırkı" belirdi. Bunlar, Hesiod'un zamanında hâlâ Yunanistan'ı yöneten ve Hesiod'un soyundan geldiği insanlardı. Şöyle yazar: "Beşinci insan ırkında benim hissem olmayacak mı? Bu, ben ölmeden önce mi veya doğmamdan sonra mı olacak?" Şimdilik "biri diğerinin kentini talan edecek... Hak güce dayanacak ve dindarlık son bulacak."[5] Robinson'ın kaydettiği gibi, bu "beşinci ırktan" insanlar " demirden silahlarıyla, kendileri için Miken kalelerini ve topraklarını alan Dorlar'dı."[6]

Hesiod'un tunç ve demir ırkları, Yunanistan'ın Hint-Avrupalı istilacıları, Akhalar ve Dorlar olarak genellikle araştırmacılar tarafından tanınır. Fakat Hesiod'un barışçı, tarımla uğraşan, henüz savaş tanrısı Ares'e tapınmayan insanlara ait "altın çağ" betimlemesi, zamanında hâlâ anımsanan bir düşlem olarak yorumlanmıştır.

Uzun süre bu, muhtemelen daha önceki ve daha iyi zaman hakkında en çok bilinen Grek efsanesi için de doğruydu: Plato'ya göre denize gömülmüş, bir zamanlar gelişmiş, büyük ve soylu medeniyet, Atlantis efsanesi.

Plato, bu kayıp medeniyet Atlantis'in, muhtemelen "uzak batıda" bulunduğunu ve aynı zamanda daha ileri bir tarihte tanzim edildiğini, Solon'un Mısırlı muhbirlerine dayandırır. Onu Atlantik Okyanusu'nda konumlandırır. Ancak, J. V. Luce'un *The End of Atlantis*'te (Atlantis'in Sonu) yazdığına göre, Plato'nun Atlantis'inin bazı unsurları, "İ.Ö. on altıncı yüzyılda Minos imparatorluğunun çarpıcı şekilde tam özetidir."[7] Veya Yunan Arkeolog Nicolas Platon şöyle yazmaktadır: "Batık Atlantis hakkında Plato'nun ortaya koyduğu efsane, Minos Giriti'nin tarihine ve aniden yok oluşuna gönderme olabilir." Plato'ya göre, Atlantis "şiddetli depremler ve su baskınlarıyla yok olmuştur. Minos medeniyetinin şimdiki araştırmacılarca ölüm dalgasına girdiğinin savunulması hem Girit'teki hem de Yunanistan'daki Minos yerleşim yerlerinin Akhalarca ele geçirilmesinin mümkün olmasını ortaya çıkarır.[8]

Bu teori, ilk olarak 1939'da Yunan Arkeoloji Dairesi Başkanı Profesör Spyridon Marinatos tarafından ileri sürüldü. Günümüzde jeolojik kanıtlardan destek bulmuştur. Buna göre, İ.Ö. yaklaşık 1450'de Akdeniz'de bir dizi, o kadar şiddetli volkanik patlama oldu ki, Thera adasının bir kısmı (şimdi Santorini denilen küçücük yer parçası)

sulara gömüldü. Bu patlamalar, muazzam depremleri ve gelgit dalgalarım da harekete geçirdi. Bu doğal felaketlerin meydana gelişi ve şiddeti, Plato'nun Atlantis dediği batık yer kütlesi ile ilgili halk hikâyelerine temel oluşturan, Thera'daki ve aynı zamanda Girit'teki arkeolojik kazılarla da doğrulanmaktadır. Burada, şiddetli deprem zararının ve aynı dönemdeki gelgit dalgalarının neden olduğu kütlesel sahil yıkımının kanıtları vardır.[9]

Luce'un ortaya koyduğu gibi, şimdi "gelgit dalgaları, denizden Knossos'un yöneticilerinin başına bela olmak için gönderilen gerçek 'ejderha'" gibi görünmektedir.[10] Ve öyle görünmektedir ki, Atlantis'in hikâyesi kayıp Atlantis kıtası olarak değil, fakat Girit'in Minos medeniyeti olarak gerçekten halkın belleğine yerleşmiştir.[11]

Cennet Bahçesi ve Sümer Tabletleri

Daha önceki bir zamanda insanların uyumlu bir hayat sürdükleri, Mezopotamya efsanelerinde de tekrarlayan bir temadır. Burada çokluk ve barış zamanına, büyük su baskınından önce kadınların ve erkeklerin yaşadığı cennet gibi bahçeye, tekrarlı göndermeler vardır. Kutsal Kitap araştırmacıları, şimdi bu hikâyelerden Eski Ahit'in Cennet Bahçesi efsanesinin kısmen türediğine inanıyorlar.

İncelemekte olduğumuz arkeolojik kanıtların ışığında bakıldığında, Cennet Bahçesi hikâyesi de açıkça halk hikâyelerine dayalıdır. Kadınlar ve erkekler ilk kez toprağı işlemiş, böylece ilk "bahçeyi" yaratmışlardır. Bahçe, Neolitiğin alegorik betimlemesidir. Habil ile Kabil'in hikâyesi kısmen kır insanlarıyla (Habil'in kestiği koyunlarını sunmasıyla sembolize edilen) ve yerleşik tarım yapan insanların (Kabil'in, kır tanrısı Yehova'nın reddettiği, yerin yemişlerini sunmasıyla sembolize edilen) gerçek karşılaşmalarını yansıtır. Benzer şekilde, Cennet Bahçesi ve Cennetten Kovulma mitleri kısmen gerçek tarihi olaylardan gelmektedir. İleriki bölümlerde ayrıntıları verileceği üzere, bu hikâyeler incelediğimiz dehşet verici kültürel değişimi yansıtır: erkek tahakkümünün empoze edilmesi ve buna eşlik eden barış ve ortaklıktan tahakküm ve savaşa değişim.

Mezopotamya efsanelerinde aynı zamanda Tanrıça'ya üstün tanrı veya "Cennetin Kraliçesi" olarak tekrarlayan göndermeler buluruz. Cennetin Kraliçesi daha sonra Eski Ahit'te bulunan bir unvandır. Fakat, şimdi daha önceki dini inançların dirilmesine karşı set çeken peygamberler bağlamındadır. Gerçekten de, en eski Mezopotamya çiviyazıları Tanrıça'ya göndermelerle doludur. Bir Sümer duası, görkemli Kraliçe Nana'yı (Tanrıça'nın bir adı) "Güçlü Hanımefendi, Kadın Yaratıcı" olarak göklere yükseltir. Diğer bir tablet, Tanrıça Nammu'ya "Cenneti ve Dünyayı Doğuran Anne" olarak gönderme yapar.[12] Hem Sümer hem de daha sonraki Babil efsanelerinde Tanrıça'nın aynı

anda veya çift olarak kadınları ve erkekleri nasıl yarattığının hikâyelerini buluruz.[13] Zaten erkek egemen toplumdaki bu hikâyeler, kadınların erkeklerin altında görülmediği zamanı anlatacak gibi görünmektedir.

Uzun süre medeniyetin beşiği olarak anılmış bu bölgede, daha önceki bir dönemde nesebin hâlâ anayanlı olduğu ve kadınların henüz erkeklerin denetiminde olmadığı, diğer tabletlerden de çıkarsanabilir. Örneğin, İ.Ö. 2000'e kadar uzanan dönemde Elam'dan (Sümer'in biraz doğusunda bir kent devleti) kocasıyla ortak vasiyeti reddeden evli bir kadının bütün malını kızına bıraktığını gösteren bir kanuni belge okuyoruz. Burada da ancak daha sonraki dönemlerde Elam Tanrıça'sının "Büyük Eş" olarak bilindiğini ve kocası Humbam'ın altında ikincil bir konuma indirgenmiş olduğunu bulguluyoruz. Zaten katı şekilde erkek egemen olan daha sonraki Babil'de bile, bazı kadınların aynı zamanda yoğun şekilde ticaret yaptığının, özellikle rahibelerin hâlâ kendi mülklerinin sahibi olduklarının ve bunları yönettiklerinin dokümanter kanıtları bulunmaktadır.[14]

Üstelik, Profesör H. W. F. Saggs "erken Sümer dininde önde gelen konuma sonradan gerçekten ortadan kalkan Tanrıçaların sahip olduğunu ve -İştar istisna olmak üzere- özel tanrılara eş olarak kendilerini kurtardıklarını" yazmaktadır." Bu, tekrar Saggs'ın sözleriyle "kadınların statüsünün kesinlikle eski Sümer kent-devletlerinde daha önce olduğundan çok daha yüksek olduğu" sonucunu desteklemektedir.[15] Bereketli Hilal'in topraklarında, erkek tahakkümü ve korkutucu, silahlı erkek tanrıların kural olmasından daha önce (farklı) bir zaman olduğunu, İlk Ur Hanedanı'ndan Kraliçe Shun-Ad'ınki gibi mezarlar göstermektedir. Burası için -arkeologların bir erkek iskeleti içeren onunkinin yanındaki mezarın bir krala ait olduğunu söylemelerine rağmen- yalnızca onun adı yazılmıştır. Ve onun türbesi daha mükemmel ve zengindir.[16] Benzer şekilde, Sümer tarihlerinin genellikle Lugalanda ve Urukagina'nın "iktidarlarından" söz etmelerine ve karıları Baranamtarra ve Shagshag'a yalnızca geçici oldukları biçiminde gönderme yapılmasına rağmen, resmî belgelere bakış, karılarının gerçekten iki kraliçe olarak tarihe geçtiklerini ortaya koyar.[17] Bu durum, bu kadınların gerçekten erkeklerin yönetimi ve tahakkümü altında yalnızca "eş" olup olmadıkları sorusunu uyandırır.

Bu soru, eğer Sümer ülkesinde, İ.Ö. yaklaşık 2300 tarihli Urukagina reformları olarak bilinen metne dikkatlice bakarsak da uyanır. Meyve ağaçlarının ve tapmak alanlarında yiyeceklerin böylece nasıl alışıldığı üzere yalnızca rahipler için değil, gereksinimi olanlar için de kullanılmasının planlandığını burada okuyoruz. Ve nasıl bu uygulamanın geçmişe uzandığını okuyoruz. Fakat bu reformlar yalnızca kraliçelerin hâlâ (veya bir kez daha) kuvvete sahip olduğu zaman yapılmadı, Sanat Tarihçisi Merlin Stone'un işaret ettiği gibi, bu aynı zamanda daha önceki Sümer toplumlarının daha az hiyerarşik ve daha çok toplum yönelimli olduğunu gösteriyordu.[18]

Bunun ötesinde, gereksinim içinde olanlara toplumun yardım etmesi gibi daha insancıl âdet ve yasalardan söz eder. Bunlar daha önceki ortaklık toplumu çağına uza-

nır - ve bu açıdan Urukagina reformları yalnızca bu daha önceki zamanın moral ve etik prensiplerini canlandırmaktır. Stone'un vurguladığı gibi, söz konusu sonuç bu reformları nitelemek için kullanılan kelimeyle doğrulanır. Bunlara Sümerce "özgürlük" ve "anneye dönüş" şeklinde çifte anlamı olan *amargi* denir. Bir kez daha bu, kadınların klanların başkanı veya kraliçeler olarak hâlâ otokrat kontrol yerine sorumluluk olarak gücü elde tuttuğu, daha önceki ve daha az baskıcı zamanın hatırasına işaret eder.[19]

Sümer tabletlerinden aynı zamanda Tanrıça Nanshe Lagash'a " O yetimleri bilen, dulları bilen, yoksullar için adalet ve zayıflar için barınak arayan" diye tapınıldığını öğreniyoruz.[20] Yılbaşı Günü bütün insanlığı yargılayan oydu. Erech yakınındaki tabletlerde Tanrıça Nidaba, "Kutsal Odaları Bilen, O buyrukları öğreten" diye tanınır.[21] Tanrıça'nın antik adları olan Hukuk ve Adaleti ve Merhameti Sağlayan ve ilk Yargıç'ın; aynı zamanda kanunların daha önce maddeleştirildiğini gösterir. Ayrıca, Tanrıça'ya hizmet eden rahiplerin belki anlaşmazlıkları karara bağladığını ve adaleti yerine getirdiği muhtemelen karmaşık sayılabilecek adalet sisteminin varlığını gösterecek görünmektedir.

Mezopotamya tabletlerinde Tanrıça Ninlil'e insanlarına ürünleri yetiştirme ve hasat etme bilgisini verdiği için nasıl saygı duyulduğunu da okuyoruz.[22] Üstelik, tarımın kökenlerini gösteren dilsel kanıtlar vardır. Sümer metinlerinde geçen çiftçi, pulluk, saban izi kelimeleri Sümerce değildir. Ne de örücü, derici, sepetçi, zanaatçı, duvarcı ve çömlekçi kelimelerinin karşılığı Sümerce'dir. Bunun gösterdiği şudur ki, bütün bu temel medeniyet teknolojileri bu bölgenin daha önceki Tanrıça'ya tapınan halklarının daha sonraki istilacılarından alınmıştır. Daha önceki halkların dili yoksa kaybolacaktı.[23]

Medeniyetin Nimetleri

Yaygın bir varsayımdır ki, Sümerliler ve Asurluların zamanından beri hayat ne kadar kanlı olursa olsun, bu teknolojik ve kültürel ilerlemenin şanssız bir önkoşuludur. "En eski" medeniyetlerden önce varolan "vahşiler" barışçı olsaydı, denilebilir ki, tabii olarak, doğru dürüst motivasyonları olmadığından, kalıcı değerde neredeyse hiçbir şey üretmeyeceklerdi. Savaş dürtüsü için, "sokaktaki adamın" ve Pentagon teorisyenlerinin savunacağı gibi, bütün teknolojik, ve sonuç olarak, kültürel ilerlemeyi bir araya getirmek gerekli olmuştur. Ancak, incelediğimiz veriler, aynı zamanda diğer antik mitler ve efsaneler, bize arkeolojik kazılardan öğrendiklerimizle aynı şeyi söyler. Bu şudur ki, en iyi korunmuş tarihi sırlardan biri olan, pratikte medeniyete temel olan tüm maddi ve toplumsal teknolojiler, tahakküm toplumunun empoze edilmesinden önce geliştirilmiştir.

Yiyecek üretiminin prensipleri, aynı zamanda inşaat, kap ve giyim teknolojisi, Neolitiğin Tanrıça'ya tapınan halklarınca zaten biliniyordu.[24] Aynı şekilde kereste, lifler, deri, ve daha sonra imalatta metaller gibi tabii kaynakların artan ölçüde sofistike kullanımları biliniyordu. Hukuk, hükümet ve din gibi maddi olmayan teknolojilerimizin en önemlileri, benzer şekilde daha önceki, Gimbutas'ın Eski Avrupa teriminden hareketle Eski Toplum diyebileceğimiz çağa uzanır. Aynı şekilde ilgili kavramlar dua, hâkimlik ve rahiplik de. Dans, teatral ritüel ve sözlü edebiyat veya halk edebiyatı, aynı zamanda sanat, mimarlık ve şehir planlama benzer şekilde tahakküm öncesi toplumа aittir.[25] Hem karada hem denizde ticaret, daha önceki çağın diğer bir mirasıdır.[26] Benzer şekilde yönetim, eğitim ve hatta geleceği tahmin de öyledir. İlk kehanet veya gelecekten haber verme gücünün tanınması, Tanrıça'nın rahibeleriyle başlar.[27]

Din, yansıttığı sosyal örgütlenmeyi destekler ve sürdürür. Bugüne kadar ulaşan antik dini metinlerde, insanlara "medeniyetin nimetlerini" bahşetmekle özdeşleştirilen Tanrıça'dır. O zaman zaten tahakküm eden erkek tanrılar değildir.[28] Bir kadın tanrı için fiziksel ve manevi buluşlarımıza atfedilen söylenler, böylelikle kadınlar tarafından gerçekten keşfedilenleri yansıtabilir.[29]

Böyle bir varsayım, önde gelen paradigmaya göre tamamen anlaşılmazdır. Kadını erkeğe bağımlı ve erkeğe göre ikincil olarak resmeder. Kadın, yalnızca entelektüel bakımdan aşağı değildir. Fakat Kutsal Kitap'a göre, manen erkekten daha az gelişmiştir ki, gözden düşmemizle suçlanmaktadır.

Fakat evrendeki üstün gücü Tanrıça olarak kavramsallaştıran ve Ona bütün maddi ve manevi nimetlerin akıllı ve adil kaynağı olarak saygı duyan toplumlarda, kadınlar çok farklı bir benlik algısını içselleştirme eğiliminde olacaktır. Kadınlar, böyle güçlü bir rol modeliyle maddi ve manevi teknolojilerin kullanılmasına ve geliştirilmesine etkin biçimde katılmayı ve bu yönde öncelikli rol almayı hem kendi hakları hem de görevleri olarak düşünmek eğiliminde olacaklardır. Kendilerini iş bilir, bağımsız ve tabii olarak yaratıcı ve buluşçu görme eğiliminde olacaklardır. Gerçekten de, tahakküm düzeninin daha sonra üstüne kurulduğu maddi ve maddi olmayan teknolojilerin gelişim ve yönetiminde kadınların katılım ve liderliklerinin artan kanıtları vardır.

Atamız olan primatların ilk olarak insana dönüştüğü zamana tamamen geri gidersek, araştırmacılar evrimimizin çok daha dengeli bir görüşünü yeniden yapılandırmaya başlıyorlar. Tam olarak erkeklerin değil, kadınların merkezi rol oynadığı model. "Avcı erkeğe" dayalı eski evrim modeli, insan toplumunun başlangıcını avlanmak için gerekli "erkek anlaşması"na bağlar. Aynı zamanda, ilk aletlerin erkekler tarafından avı -ve de rekabet eden veya daha zayıf erkekleri- öldürmek için geliştirildiğini iddia eder. Alternatif bir evrim modeli, Nancy Taner, Jane Lancaster, Lila Leibowitz ve Adrienne Zihlman gibi bilim insanları tarafından şimdilerde önerilmiştir.[30]

Bu alternatif görüş şudur ki, elleri özgür bırakmak için gereken dik duruş avcılığa bağlı değildir, fakat onun yerine yiyeceği aramaktan (veya yemekten) toplamaya ve

taşımaya değişimle ilgilidir. Böylelikle, yiyecek hem paylaşılır hem saklanır. Üstelik, daha büyük ve daha fonksiyonel beynin gelişimi ve alet yapmak ve daha etkili biçimde bilgiyi işlemek ve paylaşmak için kullanımı için ivme, erkekler arasında öldürmek için gereken anlaşma değildi. Bunun yerine, anneler ve çocuklar arasındaki anlaşmaydı ki, kesinlikle insan soyunun varlığını sürdürmesi için gerekiyordu. Bu teoriye göre, insan yapımı nesneler silah değildi. Onun yerine, yiyecek (ve bebekleri) taşımak için kaplar, aynı zamanda anneler tarafından hayatta kalmak için annesinin sütüne ve katı besinlere gereksinim duyan çocuklar için yiyecek bitkileri yumuşatmakta kullanılan aletlerdi.[31]

Bu teori, primatların, aynı zamanda varolan en ilkel kabilelerin birincil olarak avcılık yerine toplayıcılığa dayandığı gerçeğiyle daha tutarlıdır. Aynı zamanda, et yemenin primatların atalarının, hominid'lerin ve erken dönem insanların diyetinin yalnızca küçük kısmını oluşturduğunun kanıtlarıyla da tutarlıdır. Primatların kuşlardan, diğer türlerden farklı olduğu, çünkü tipik olarak yalnızca annelerin yavrularıyla yiyeceğini paylaştığı gerçeğiyle de daha çok desteklenmektedir. Primatlar arasında öldürmek için değil, fakat yiyecekleri toplamak ve işlemek için ilk aletlerin geliştirildiğini de görüyoruz. Ve varolan primatlar, şempanzelerin en iyi gözlenen bazıları arasında, dişilerin bu aletleri daha sık kullandığını görüyoruz.[32]

Böylelikle, Tanner incelediğimiz Eski Toplumun temelini oluşturan hâlâ çok eski zamandan söz ederken, "avcı erkek" yerine "kadın toplayıcının" türümüzün evriminde çok kritik bir rol oynamış olduğunu vurgular.[33] Tanner'ın gözlemlerine göre, "Annelerle yavruların yeterli yiyeceği bulacak, toplayacak, çiğneyecek ve paylaşacak kadar akıllı olması, seçmeli avantaja sahip olduklarını göstermektedir. "Hayatta kalan çocukların arasında, annenin tekniklerini en çok öğrenen ve ilerletenler ve anneleri gibi paylaşmaya istekli olanlar, buna karşılık, üreyecek kadar uzun yaşaması en muhtemel olan çocuklardı."[34]

Şöyle devam eder: "Bu zamanda aletlerin hayvanları öldürmek için kullanılması hiç muhtemel gözükmüyor, zira av küçük ve savunmasızdı ve elle yakalanabilir ve öldürülebilirdi." Üstelik, "yavrusu olan kadınların yeni toplama teknolojisi geliştirmesi kuvvetle muhtemeldi." Sadece aletler değil, fakat insanların iki ayağı üzerinde yürümesi veya eller ve ayakların bağımsız kullanımı, arama karşısında toplama için bir önkoşuldu. Kadınlar hem yiyecek için hem yavruyu taşımak için en çok serbest ellere ihtiyaç duyuyordu.[35]

Yoksa kadınların medeniyetin evrilemeyeceği bütün maddi teknolojileri icat etmesi muhtemelden ötedir: bitki ve hayvanların evcilleştirilmesi.[36] Aslında, bu her ne kadar "antik adamın" tarihini öğrendiğimiz kitaplar ve derslerde geçmezse de, çoğu araştırmacı bugün bunun muhtemelen böyle olduğu konusunda hemfikir. Çağdaş toplayıcı-avcı toplumlarda kadınların, erkekler değil, tipik olarak yiyeceği işlemekle görevli olduğunu kaydetmektedirler. Böylelikle, kamp yerlerinde tohumları yere ilk

serpenin ve aynı zamanda onların yavrularına yaptıkları gibi besleyip büyüterek genç hayvanları evcilleştirmeye başlayanın kadınlar olması, daha muhtemeldir. Antropologlar, "gelişen" kabile ve milletlerin birincil olarak tarıma dayalı ekonomilerinin, Batılı varsayımların tersine, toprağın ekilmesinin bugüne kadar esas itibarı ile kadınların elinde olduğu gerçeğine işaret etmektedirler.[37]

Bu çıkarsama, tarımın icadını açıkça Tanrıça'ya atfeden pek çok antik mitle de desteklenmektedir. Örneğin, Mısır kayıtlarında Tanrıça İsis, tekrarlı şekilde tarımın mucidi diye anılır. Mezopotamya tabletlerinde Tanrıça Ninlil'e insanlarına tarımı öğrettiği için büyük saygı duyulur.[38] Hem arkeolojide hem efsanede Tanrıça ile tarmıı birbirine bağlayan çok sayıda sözlü olmayan çağrışım vardır. Bunlar Tanrıça'ya tapınaklarda tahıl sunulduğu bütün Çatalhöyük'ten, Demeter ve Hera gibi kadın tanrılara hâlâ benzer şeyler sunulduğu klasik Grek zamanlarına kadar geniş bir zaman dilimine yayılır.[39]

Tarihöncesi efsanelerin yoğun araştırmasına dayalı olarak, Robert Briffaault ve Erich Neuman gibi araştırmacılar, çömlekçiliğin de kadınlar tarafından bulunduğu sonucuna varmışlardır. Bir zamanlar Tanrıça'ya tapınmayla ilgili gizli bir süreç sayılıyor ve genellikle kadınlarla ilişkilendiriliyordu. Giyeceklerin örülmesi ve eğirilmesi, benzer şekilde çoğu antik mitolojide kadınlarla ve hâlâ "erkeklerin" kaderini eğirdiği söylenen Grek Fates gibi kadın tanrılarla ilişkilendirilmişti.[40]

Mısır'dan ve Avrupa'dan, aynı zamanda Bereketli Hilal'den kanıtlar vardır ki, kadınlığın adalet, erdem ve zekâ ile ilişkilendirilmesi antik çağlara kadar uzanır. Maat, Mısır adalet Tanrıçasıdır. Erkek tahakkümü empoze edildikten sonra bile, Mısır Tanrıçası İsis ve Grek Tanrıçası Demeter hâlâ haklı erdem ve adalet kaynağı ve ihtiyatlı kanun yapıcı ve bilge olarak biliniyordu. Artık savaş İştar'ına tapınılan Ortadoğu kenti Nimrud'un arkeolojik kayıtları, o zaman bile hâlâ mahkemelerde hâkim ve sulh hâkimi olarak kadınların hizmet verdiklerini gösteriyordu. İrlanda'nın Hıristiyanlık öncesi efsanelerinden de Keltler'in Cerridwen'e zekâ ve bilgi Tanrıçası olarak taptıklarını öğreniyoruz.[41] Grek Fates, kanunları uygulayanlar ve bütün yaratıcı davranışları ilham eden Grek İlham Perileri (Müzler), doğal olarak, kadındır. Ve Affedici Meryem Ana olarak Tanrıça'nın imajının yanında, Ortaçağ Hıristiyanlık zamanında da geçerli olan Sophia'nın veya Erdemin imajı da kadındır.[42]

Maneviyatın ve özellikle akıllı kâhinlerin belirleyici özelliği olan manevi bakışın, bir zamanlar kadınla ilişkilendirildiğinin çok kanıtı vardır. Mezopotamya arkeolojik kayıtlarından, İnnana'nın ardılı Babil'li İştar'ın hâlâ Öngörü Hanımefendisi, Kehanetleri Yöneten Kadın ve Kua Kâhini olarak bilindiğini öğreniyoruz. Babil tabletleri, İştar'ın tapınaklarında bazıları siyasi olayların kayıtlarında önemli olan kehanet kabilinden tavsiyelerde bulunan rahibelere çok sayıda gönderme içerir.[43]

Antik Mısır kayıtlarından kobra resminin "Tanrıça" sözcüğünün hiyeroglif işareti olduğunu ve kobranın mistik içgörü ve erdemin sembolü Göz, *uzait,* olarak bilindiğini

biliyoruz. Wadjet şeklinde bilinen kobra Tanrıça, Aşağı Mısır'ın (kuzey) hanedan öncesi zamanlarda kadın tanrısıydı. Daha sonraları, hem Tanrıça Hathor hem Maat hâlâ Göz olarak biliniyordu. Uraeus, hareket eden yılan, sıklıkla Mısır kraliyetinden olanların alınları üzerinde bulunur. Üstelik, muhtemelen Tanrıça Wadjet'in daha önceki bir tapınağı olan kehanetle ilgili bir sunak, Greklerin kobra Tanrıça'nın kendisinin Grekçe adı olan Buto dediği, Mısır şehri Per Uto'da bulunmaktaydı.[44]

Delphi'deki tanınmış kehanet tapınağı da başlangıçta Tanrıça'ya tapınmayla tanınan bir yerde bulunmaktaydı. Ve klasik Grek zamanlarında bile, Apollon'a tapınma için devralındıktan sonra, kehanet hâlâ kadının dudaklarından dökülüyordu. Çevresinde piton isimli bir yılanın yürüdüğü üç ayaklı bir taburede oturan Pythia adlı bir rahibeydi. Üstelik, Eshilos'tan Tanrıça'nın bu en kutsal tapınağında kadim peygamber olarak büyük saygı gördüğünü okuyoruz. Bu, yine Yunanistan'ın bu klasik çağı gibi çok sonraları bile ortaklık toplumunun tanrısal aydınlanma ve peygamberlik erdeminin kadınlar üzerinden aranmasının henüz unutulmadığını düşündürmektedir.[45]

İ.Ö. birinci yüzyılda Diodorus Siculus'un yazılarından bu geç tarihte yalnızca adaletin değil, fakat iyileştirmenin kadınlarla ilişkilendirildiğini öğreniyoruz. Siculus, Mısır'a seyahat ettiği zaman, hem Wadjet hem Hathor'un ardılı Tanrıça İsis'e hâlâ yalnızca hukukun ve adaletin kurucusu olarak değil, fakat aynı zamanda büyük iyileştirici olarak saygı gösterildiğini bulguladı.[46] Bu bağlantıda, caduceus olarak bilinen iç içe geçmiş yılanların hâlâ modern tıp mesleğinin amblemi olması ilginçtir. Efsane, bu geleneği Grek tanrısı Asclepius'un rahibelerinin yılanlarla özdeşleştirilmesinden türetmiştir. Fakat yılanlarla özdeşleştirilme ve iyileştirmenin, çok daha eski bir gelenekten türediği iddia edilebilir: Bu Tanrıça'nın yılanla özdeşleştirilmesidir ki, gördüğümüz gibi, muhtemelen bu hem iyileştirme hem kehanet ile ilgilidir.[47]

Uzun süre Sümer'de yaklaşık İ.Ö. 3200'e uzandığı tahmin edilen yazının bulunuşu bile, çok daha eski görünmektedir, muhtemelen kadınlara ait kökleri vardır. Sümer tabletlerinde Tanrıça Nidaba Sümer cennetinin yazıcısı, aynı zamanda hem kil tabletlerin hem yazı sanatının mucidi olarak betimlenmiştir. Hint mitolojisinde Tanrıça Sarasvati'ye orijinal alfabeyi bulmakla itibar edilmiştir.[48] Ve şimdi, Eski Avrupa'nın arkeolojik kazılarına dayalı olarak, Gimbutas şematize yazının ilk başlangıcının Neolitiğe kadar gittiğini bulgulamıştır. Üstelik, bu başlangıç, Sümer'deki gibi, maddi birikimlerin daha iyi bir kaydını tutmak için tasarlanmış "ticari-idari" yazıyla bağlantılı görünmemektedir. Bunun yerine, insan iletişimin bu en güçlü aracının kullanımı manevi yolda görünmektedir: Tanrıça'ya tapınmayla ilişkilendirilen kutsal bir alfabe.[49]

Muhtemelen bu yeni teoriyi destekleyen en tanınmış buluntular, Yugoslavya'da Belgrat'ın on dört mil doğusundaki Vinca'nın Avrupa yakasından gelmektedir. Bir dizi diğer siteyle birlikte, Vinca kültürünün başlangıçta keşfedildiği zaman sanatsal ilerlemişliğinden dolayı olduğundan çok daha güncel olduğuna inanıldı. 1908 ile 1932 arasında Vinca kültürüyle ilgili kazılar yapan Profesör M. Vasic, ilk olarak İ.Ö. ikinci

bin yılda bir Ege medeniyeti merkezi olduğu sonucuna vardı. O zaman, daha da sonraki bir döneme ait olduğuna ve gerçekten bir Grek kolonisi olduğuna karar verdi. Bu sonuçlar, Gimbutas'ın kaydettiğine göre, Balkanların modern tarihinde alıntılanmaya devam etmektedir.[50]

Arkeolojinin radyo -karbon ve dendro- kronoloji metotları gibi bilimsel tarihleme araçları olmadan önce yayımlanan bu teoriler, o zaman geçerli olan arkeoloji paradigmasıyla tutarlıydı ki buna göre erken dönem Balkan tarihinde ileri yerli kültür yoktu. Fakat şimdi Vinca kültürünün farklı dönemlerinde sekiz siteden elde edilen ayarlı radyo-karbon tarihlemeleri İ.Ö. 5300 ila 4000 yıllarına uzanmaktadır - yani yedi bin yıl önceye.[51] Bu veriler, Tanrıça'nın üstün tanrı olduğunun arkeolojik kanıtlarına ek olarak, Vinca'yı yaklaşık olarak ortaklık toplumu dönemine sokmaktadır.

Tartara tabletleri olarak bilinenlerin ve heykelciklerin ve çömleklerin üzerine kazınan diğer işaretlerin keşfedildiği yer Vinca'dadır. Gimbutas, "genelde manevi hayatın yoğunlaştığının belirgin kanıtıyla"[52] eşleştirilen bu buluntuların başka bir teoriye yol açtığını yorumlamaktadır. Bu yeni teori, hâlâ en azından bir dereceye kadar Balkanlar'da ileri yerli kültürü olmadığı şeklindeki eski arkeoloji paradigmasıyla tutarlıdır. Buna göre, Vinca kültürü Anadolu'dan veya hatta Mezopotamya'dan ithal edilmişti. Fakat Vinca kültürü şimdi Balkanlar'ın yerlileri tarafından kurulmuş olarak kabul edilmektedir. Böylelikle, eğer Neolitik tabletlerinde, heykelciklerde ve Vinca'da kazılarda çıkartılan nesnelerde, aynı zamanda eski Avrupa sitelerinde kazılı olan işaretler göründüğü gibiyse, tahakküm çağının öncesine uzanmaktadır.[53] Bu, doğrusal yazının ilkel bir şekliyse yazının kökeni daha önce inanıldığından çok daha eskidir

Doğal olarak, bu sonucu destekleyen çok büyük kanıtlar vardır. 1980'de Profesör Gimbutas şöyle rapor etmektedir: "Şimdi altmıştan çok sitede yazılar kazınmış nesneler bulunduğu bilinmektedir... Sitelerin çoğu Vinca ve Tisza kültürel gruplarının ve merkezi Bulgaristan'daki Karanovo kültürünündür. Yazılı ve boyalı işaretler Dimini, Cucuteni, Petresti, Lengyel, Butmir; Bukk ve Lineer Çömlek seramiklerindendir." Bu bulgular göstermektedir ki, "bir 'Vinca yazısından' veya Tartara plakasından söz etmek artık uygun değildir," zira "şimdi yazının Eski Avrupa medeniyetinin evrensel bir özelliği olduğu görülmektedir."[54]

Üstelik, bu yazının önemli kavramları iletmek için bir çeşit steno olarak, sanatı kullanan daha önceki geleneğin canlanması olduğu görülmektedir. Bütün Eski Avrupa'da kıvrımlar, şeritler, V'ler, X'ler, çevrintiler, çemberler ve çoklu hatlar gibi sembolik işaretler oyulmuş, belirgin olarak stilize Tanrıça heykelcikleri bulunmaktadır. Gimbutas, bu imajların topluca onaylanmasının ve anlaşılmasının zamanının, dünyayı açıklayan temel varsayımlarını iletmek için olduğunu yazmaktadır. Bu biçimdeki sembolik iletişim, daha sonra bir adım ileriye götürülmüş, muhtemelen insan alfabesinin ilk biçimi evrilmiştir. Bunlar, varolan sembolik işaretleri (Paleolitik'te ve yaygın olarak Neolitik'te zaten bilinen) çizgiler, eğriler ve noktalar olarak değiştirilen ideogramlardır.

Eski Avrupa alfabesini deşifre etmeye çalışan Gimbutas, aynı zamanda bu ideogramların bazılarının tedricen fonetik bir değer kazandığına inanmaktadır. Şöyle yazmaktadır: "V", heykelcikler ve diğer kült nesneler üzerinde en sık karşılaşılan işaretlerden biridir. Bence bu işaret ideogramlarından türeyen fonetik değeriyle alfabede kullanılmaktadır. *M*'nin, muhtemelen Mısır'da su için kullanılan ideogram, önceki devirilerden beri fonetik değeri vardır, en azından İ.Ö. altıncı bin yıldan sonra değildir."[55]

İlk olarak birinci derece heykelciklerde, daha sonra artan ölçüde çömlekler, mühürler, diskler ve plakalar üzerinde bulunan sembol ve işaretlerin yoğun incelemesiyle Gimbutas, anlamları çağrışım yoluyla deşifre etmeye çalışmıştır. Örneğin, V gliflerinin kuş tezahüründe Tanrıça'yı temsil etmenin bir yolu olabileceğini ve nesnelerin çok işaretli olduğu için başlangıçta onun kültüne adandığını varsayar. Ayrıca Gimbutas, daha sonraki işaretler satırlara oyulduğu zaman, Gradeshika tabağının üzerindeki gibi, V'lerin tekrarlı kümelerinin (aynı zamanda M'lerin, X'lerin ve Y'lerin) adakları, duaları veya Tanrıça'ya hediye görevlerini temsil etmiş olabileceğini gözler.[56]

Gimbutas aynı zamanda "Eski Avrupa harfleri ile Lineer A, Kıbrıs-Minos ve klasik Kıbrıs harfleri arasındaki sorgulanamayacak benzerliklere" işaret eder.[57] Bu durum, Minos Giriti'nde bulunan en eski ve henüz deşifre edilmemiş alfabe olan Lineer A'nın bu zaten varolan Neolitik alfabe geleneğinin, daha sonraki bir gelişimi olabilmesi ihtimalini ortaya koyar. Bugüne kadar varsayıldığının tersine, Giritliler bu alfabeyi ticaret yaptıkları Küçük Asya ve Mısır'daki insanlardan almamıştır.[58]

Geçmişin Yeni Bir Görünümü

Kayıp geçmişimiz hakkındaki bütün bu bilgiler, kaçınılmaz olarak zihinlerimizde eski ve yeni arasında bir çatışma yaratır. Eski görüş şudur ki, en eski insan akrabalık (ve daha sonra ekonomik) ilişkileri, erkeklerin avlanmasından ve öldürmesinden gelişti. Yeni görüş şudur ki, toplumsal örgütlenmenin temeli paylaşan anne ve çocuklardan oluştu.[59] Tarihöncesinin eski görüşü, "erkek avcı-savaşçının" hikâyesidir. Yeni görüş, hem kadınların hem erkeklerin benzersiz insan yeteneklerini hayatı desteklemek ve güçlendirmek için kullandığıdır.

Varolan en ilkel toplumların bazıları, örneğin Bambuti ve !Kung toplumları, saçlarından kadınları sürükleyen savaşçı mağara adamları ile karakterize değildir. Şimdi Paleolitiğin çarpıcı derecede barışçı bir zaman olduğu görülmektedir. Heinrich ve Sophia Schliemann'ın zamanlarının akademik inancını çürütmeleri ve Truva şehrinin Homeros'un bir fantezisi değil, fakat tarihöncesi bir gerçek olduğunu kanıtlamaları gibi, yeni arkeolojik bulgular, bir erkek tanrının kadını sonsuza dek erkeğe tabi kılmasından önceki bir zaman hakkındaki efsaneleri doğrulamaktadır. Bu dönemde, insanlık barış ve bolluk içinde yaşamıştır.

Özet olarak, kültürel evrimin yeni bakışına göre, erkek tahakkümü, erkek şiddeti ve otoriterlik kaçınılmaz, sonsuza kadar verilmiş değildir. Ve "ütopik bir hayal" gibi olmak yerine, daha barışçı ve eşitlikçi bir dünya, geleceğimizin gerçek bir ihtimalidir.

Fakat bu Tanrıça'ya tapınan toplumların mirası, yalnızca "hayat ağacının" ve "bilgi ağacının" hâlâ Doğa Annenin hem kadınlara hem erkeklere nimetleri olarak görüldüğü bir zamanın büyüleyici hatırası değildir. Ne de yalnızca acıklı anlamda insanlığın bu nimetleri almakta özgür olduğu bir yaşa gelmesine izin verildiği bir devirdir. Gördüğümüz gibi, daha sonraki medeniyetin üzerine bina edildiği temel teknolojiler, bu erken dönem ortaklık toplumlarının mirasıdır.

Bunun hiçbiri bu toplumların ideal olduğu anlamına gelmez. İnsan kültürüne büyük katkılar yapmalarına ve daha sonra daha masum ve daha iyi bir zaman olarak hatırlanmalarına rağmen, ütopik toplumlar değillerdi. Barışçı bir toplumun şiddetin yokluğunu göstermediğini; bu toplumların kusurları ve başarısızlıklarıyla insanların etinden kemiğinden yapıldığını vurgulamak önemlidir.

Üstelik, bütün maharetleri ve gelecek vaatlerine rağmen, Neolitiğin maddi teknolojileri bugün sahip olduklarımızla karşılaştırıldığında hâlâ oldukça ilkeldi. Bir alfabenin kanıtlarına karşılık, hiç yazılı kültürleri olmadığı görülmektedir. Ve her ne kadar tarımdan astronomiye değişen konularda çok şey biliniyor idilerse de muhtemelen bugün bildiğimiz anlamda bilim yoktu.

Aslında, bildiğimiz anlamda bilimsel bilgiden yoksun Neolitiğin dini sanatında, nasıl olduğunu göreceğimiz gibi, atalarımız evreni zamanımızda ilkel ve batıl inanç kabilinden kabul edilen yollarla açıklamaya ve etkilemeye çalıştı. Ve daha sonraki tahakküm toplumlarında insanın kurban edilişinin güçlü kanıtları olmasına rağmen, ritüel kurbanı uygulamalarının daha önceki zamana gidebileceğinin çok az göstergesi vardır.[60]

Olumlu ve olumsuzlar üzerine yararlı bir bakış açısı, kanıtlardan, bu daha eski çağın özel zihin niteliğinden çıkarsamamızdan sağlanmıştır. Neolitik sanatı bazen irrasyonel olarak nitelenir, zira peri masalları, korku filmleri ve hatta kurgubilim fantezisi ile ilişkilendireceğimiz imajlar ile doludur. Fakat eğer rasyoneli insancıl standartlarla tanımlarsak, anlam zihnimizin kullanımından tabiatın yıkıcılık ve acımasızlığında ilerlemeyi kastediyorsa ve irrasyoneli yıkıcı düşünce ve davranış olarak tanımlıyorsak, Neolitik sanatının rasyonellik öncesi dünya görüşü gibi irrasyoneli yansıtmadığını söylemek uygun olacaktır.[61] Laik zamanımızda çok değerli kabul edilen deneysel düşünceyle karşılaştırsak, Neolitik sanatı düşlem, sezgi ve mistik bilinç ile karakterize edilen bir zihnin ürünüdür.

Bu, Psikolog Julian Jaynes tarafından savunulan, daha önceki insanların özellikle sağ beyinli olduğunu ortaya koyma değildir. Jaynes, daha mantıklı fonksiyonları veya yalnızca sol beyin fonksiyonlarıyla özdeşleştirdiği gerçek insan bilincinin, incelediğimiz kanlı istilaların ve doğal afetlerin sağladığı dehşet verici şoklarla ortaya çıktığını

iddia etmiştir. Aslında, o zamana kadar sağ beyinli olduğumuzdan dolayı çok küçük, tanrının sahip olduğu otomatlar olduğumuzu ileri sürmüştür.[62] Fakat Neolitik dönemde sol beyin işlemlerinin niteliği olan mantıklı, sıralı, doğrusal düşünmenin zaten bulunduğunu görmek için Stonehenge ve Avebury sunaklarına bir bakmak zorunluluğumuz vardır. Açıkçası bu devasa taşların güneşin ve ayın hareketleriyle uyuşması, aynı zamanda şekilleri, taşınmaları ve yerleştirilmeleri, ileri düzeyde matematik, astronomi ve mühendislik bilgisi gerektiriyordu.[63] Ve doğal olarak viyadükler, kaldırımlı yollar inşa eden mimarlık bakımından karmaşık saray tasarımları gerçekleştiren, ev içi tesisatı, gelişen ticareti ve ileri navigasyon bilgisi olan Girit halkı, sağ beyin kadar sol beynini de yoğun biçimde kullanmış olmalıdır. Girit'in gerçekten bugünün pek çok gelişmekte olan toplumunkileri geçen maddi başarıları modern standartlarla bile şaşırtıcıdır.

Daha da çarpıcı olan, modern dünya ile karşılaştırıldığı zaman, bu tarihöncesi ortaklık toplumlarında teknolojik ilerlemelerin tahakküm etmek ve yok etmek yerine öncelikle yaşamı daha zevkli kılmak için kullanıldığıdır. Bu, tahakküm ve ortaklık toplumlarının kültürel evrimi arasındaki temel farka tekrar bakmamızı sağlar. Aynı zamanda, bu önemli açıdan, daha önceki teknolojik ve toplumsal bakımlardan daha az ileri ortaklık toplumlarının, günümüz dünyasının milyarlarca doları çok daha sofistike öldürme yollarına akıtılırken, her yıl milyonlarca çocuğun açlıktan ölmeye mahkûm edildiği yüksek teknoloji toplumlarından daha gelişmiş olduğu sonucuna işaret eder.

Bu açıdan, kayıp antik maneviyat için modern arayış, sorularımıza ışık tutabilir. Esasında, bugün pek çok insanın daha önceki bir zamanın mistik erdemini arayışı, tahakküm toplumunun değil ortaklık toplumunun maneviyat karakterini arayıştır.

Hem mitolojik hem arkeolojik kanıtlar göstermektedir ki, belki tahakküm öncesi zihnin belki en çarpıcı niteliği, hem Neolitik hem Girit Tanrıça tapınmasının can damarı olan onun bütün tabiatta tekliğinin tanınmasıdır. Artan ölçüde, modern çevrebilimcilerin çalışması ortaya koymaktadır ki, zamanımızda sık sık Doğu maneviyatının bazı tipleriyle ilişkilendirilen zihnin bu eski niteliği, bugünün çevreyi yıkıcı ideolojisinin çok ötesinde ileriydi. Aslında, atmosfer, okyanuslar ve toprak ile birlikte dünyada yaşayan bütün varlıkların bir karmaşık ve bağlantılı hayat sistemi oluşturduğu şeklindeki yeni bilimsel teorileri gölgede bırakmaktadır. Buna çok uygun olarak, Kimyager James Lovelock ve Mikrobiyolog Lynn Margulis bunu Gaia hipotezi olarak adlanmışlardır. Gaia, Tanrıça'nın antik Grekçe isimlerinden biridir.[64]

Eski Toplumun bahşeden ve bakıp büyüten anne olarak evreni yöneten güçler düşüncesi, aynı zamanda hâlâ dünyamızın çoğuna sahip olan cezalandırıcı erkek tanrılar düşüncesinden, psikolojik olarak güven verici ve sosyal olarak daha az gerilim ve iç sıkıntısı vericidir. Gerçekten de, Batı tarihinde binlerce yıldır hem kadın hem erkeklerin sahip olduğu Hıristiyan Bakire Meryem şeklindeki, şefkatli ve affedici anneye büyük saygıya dayalı kararlılık, insanların böyle güven verici imaja açlığını gösterir.

Ancak, tarihin çok sayıdaki şaşırtıcı olan yönü gibi bu kararlılık, yalnızca tarihöncesinde binlerce yıllık uzunlukta Tanrıça'ya tapınma geleneği hakkında ne bildiğimiz bağlamında anlaşılır olur.

Fakat tam olarak kültürel evrimimizin özgün yönü hakkında bu yeni bilgi geçmişimize ve muhtemel geleceğimize böyle farklı bir ışık tuttuğundan dolayı, bizim için bununla uğraşmak zordur. Ve önde gelen sisteme bir tehdit oluşturduğu için, bunu bastırmak için büyük çabalar harcanmaktadır.

Burada araştırmanın bize sağladığı, rapor edilen arkeolojik bulgular, tahakküm toplumunun dinamikleriyle ilgili bilgilerin dayatılmasımn gündemdeki pek çok örneğindendir. Çarpıcı bir örnek, sitenin en aşağı ve en erken düzeylerinin araştırılmamasına karşın, James Mellaart'a Hacılar Neolitik sitesindeki kazıları "sitede daha çok çalışmanın yalnızca büyük bilimsel değeri olmayan, tekrarlayıcı sonuçlar vereceği" gerekçesiyle durdurulmasının emredilmesidir.[65] Bu karardan Mellaart'ın protestoları karşısında vazgeçildi. Höyüğün çoğu kazıda en zengin arkeolojik verilerin standart kaynağı olan çevredeki mezarlıklar dahil dış kısımlarının henüz keşfedilmediği bir zaman olmasına rağmen bu karar verilmişti. Fakat daha çok finansal ve kurumsal destek olmazsa, kazı durmak zorundaydı. Ve o zamandan beri bilimsel olmayan şekilde hazine avcılarınca harap edilmesi dolayısıyla, site şimdi arkeolojik olarak kullanılamaz durumdadır.

Şüphesiz diğer faktörler, kararın vaktinden önce bu önemli arkeolojik kazıların tatil edilmesine katkıda bulundu. Mellaart, bu kararı "arkeoloji tarihindeki en trajik sayfalardan biri" diye niteledi.[66] Fakat soru işareti, bu kararın ne derece–bilinçdışı olmasına rağmen-"orada Hacılar'da yatan" bol ve çeşitli sanatsal etkinliğinin yeni doğmakta olan bilgisiyle yapıldığındadır. Mellart, "bir büyük ve esin veren kuvvet, Eski Anadolu dinine, Büyük Tanrıça kültüne aitti,"[67] demektedir.

İzleyen bölümlerde göreceğimiz gibi, entelektüellerin gerçekliği tahakküm dünya görüşüne uydurma çabaları tarihöncesine gitmektedir. Tabii olarak kültürel evrimimizdeki dramatik değişikliğin ana aracı Kılıç'tı. Fakat uzun vadede daha da güçlenen diğer bir araç vardı. Bu araç yazıcılar ve okumuşlardı: tabletlere kelimeleri yazmak için kalem veya taş kalem. Özellikle çağımızda, barışçı bir toplum yaratmaya çalıştığımız zaman kalemin kılıç kadar güçlü olabileceğini bilmek öğreticidir. Sonunda görünüşte bu cılız araç kelimenin tam anlamıyla başı üzerinde gerçekliği taşıyordu.

Altıncı Bölüm

Başı Üzerinde Gerçekliği Taşıyordu: I. Kısım

Oresteia, en ünlü ve sık sahnelenen Grek dramlarından biridir. Bu klasikte, Orestes'in annesini öldürmekten yargılanması sırasında, tanrı Apollon çocukların anneleriyle akraba olmadığını açıklar. "Anne, çocuğu denilenin ebeveyni değildir," der. O "yalnızca yeni ekilmiş, büyüyen tohumun bakıcısıdır."[1]

Apollon şöyle devam eder: "Size açıkladığım şeyin kanıtını göstereceğim. "Hiç anne olmadan bir baba olabilir. Yaşayan tanık, rahmin karanlığında asla büyütülmemiş Olimpia'lı Zeus'un kızı orada durmaktadır, böyle bir çocuğu hiçbir tanrıça doğuramazdı."[2]

Bu noktada antik Grek dininde babası Zeus'un başından tamamen büyümüş olarak fırlayıp çıkan tanrıça Athena sahneye girer ve Apollon'un ifadesini doğrular. Yalnızca babalar çocuklarıyla akrabadır. "Hiçbir yerde beni doğuran anne yoktur," der ve ekler, "ve fakat daima evlilik için bütün kalbimle erkeğim içinim ve kuvvetle babamın tarafındayım."[3]

Ve böylelikle, koro -eski düzeni temsil eden Erinyeler veya Furies- dehşet içinde vurgular, "Genç neslin tanrıları, eski zamanın yasalarını ezip geçtiniz, ellerimden onları aldınız ve yırtıp attınız."[4] Athena son noktayı koyar. Orestes annesini öldürmesiyle ilgili suçtan beraat eder.

Anne Öldürme Suç Değil

Kişi sorabilir niçin birisi bütün insan akrabalıklarının en güçlü ve kesin olanını inkâr etmeye çalışır? Neden Eshilos gibi parlak bir oyun yazarı bu tema etrafında dramatik bir triloji yazma gereği duymuştur? Ve niçin bu triloji, kadınların ve kölelerin bile bulunduğu bütün Atina halkına önemli tören zamanlarında gösterilecekti? Zamanında kelimenin bugünkü anlamında tiyatro olmayan, fakat özel olarak duygulara seslenmek ve önde gelen kurallara uymayı sağlamak üzere tasarlanmış ritüel dramıydı.

Oresteia'nın kural koyucu fonksiyonunun ne olduğu sorusunu cevaplamaya çalışırken, standart akademik yorum, Grek Aeropagus'unun veya cinayet davasının kökenlerini araştırmak amacıyla olmuştur. Muhtemelen bu davada, zamanı için yeni olan, adaletin, klanın intikam alması yerine, kişisel olmayan hukuksal araçlarla sağlanmasıdır.[5] İngiliz Sosyolog Joan Rockwell'in işaret ettiği gibi, böyle bir yorum mantıksızdır. Bir Grek mahkemesinde söz konusu tür ilk yargılama olduğu iddia edilir bu davanın. Merkezi sorusu olan, niçin annenin oğlu tarafından öldürülmesiyle ilgili ilk dava olduğuna, temas bile edilmez. Ne de merkezi soru olan, devletin yönettiği adaleti destekleyen "ahlak dersi" olduğu savunulan, bir oğlun taammüden, soğuk kanlılıkla annesini intikam için öldürmekten ve sonra açıkça akıl almaz biçimde annesiyle akraba olmadığını iddia etmesinden sonra nasıl beraat edebildiğini açıklar.[6]

Oresteia'nın aslında ne çeşit kuralları ifade ettiği ve doğruladığı sorusunu cevaplamak için, trilojiye bütün olarak bakmak zorundayız. İlk oyun *Agamemnon*'da, Kraliçe Clytemnestra kızının kanının dökülmesinin öcünü almaya çalışır. Truva'ya giderken kocası onu Achilles'le evleneceği söylenen kızları Iphigenia'ya gönderirken bir oyun oynar. Iphigenia gerçekte eğer iyi bir rüzgâr eser ve yol alabilirse kurban edilecektir. Troya Savaşı'ndan dönüşünde, Agememnon savaşın günahlarından arınmak için ritüel havasında banyo yaparken, Clytemnestra onu yakalamak için üzerine bir ağ atar ve onu bıçaklayarak öldürür. Bunun yalnızca kişisel elemden ve nefretten kaynaklanmadığını, klanın başı olarak sosyal rolünün akraba kanı dökmenin intikamından sorumlu olduğunu açıklığa kavuşturur. Kısacası, kraliçe olarak görevinin adaletin yerine geldiğini görmek olan anayanlı toplumun kuralları içinde hareket etmektedir.

İkinci oyunda, *The Libation-Bearer* (Toprağa Dökülen Şaraplar), oğlu Orestes kılık değiştirerek Argos'a döner. Annesinin sarayına konuk olarak girer, annesinin yeni kocası Aegisthus'u öldürür ve sonra, biraz tereddüt ettikten sonra, babasının intikamını almak için annesini öldürür. Üçüncü oyunda, *Erinyeler,* Delphi'deki Apollon tapınağında Orestes'in yargılanmasını görürüz. Erinyeler'den eski düzenin temsilcileri olarak ve toplumu koruyucu, adaleti yerine getirici rolleriyle Orestes'i davasını izlediklerini öğreniyoruz. Ve şimdi on iki Atina yurttaşından oluşan jüriye beraat mi edecek, yoksa ölecek mi olduğuna karar vermek üzere, tanrıça Athena mahkemeye başkanlık etmiştir. Fakat jürinin oyları eşit olarak bölündüğü için, karar Athena'nın elindedir: Orestes akraba kanı dökmemiş olması nedeniyle beraat etmiştir.

Oresteia, böylelikle bizi H. D. F. Kinto ve George Thompson gibi klasik araştırmacıların anaerkil ve ataerkil kültürler arasındaki çatışma[7] dediği durumun olduğu bir zamana geri götürür. Bizim açımızdan, ortaklıktan tahakküm kurallarına değişimi izler-ve doğrular.

Rockwell'in yazdığı gibi, bizi "ilk oyundaki Clytemnestra'nın davasındaki adalete tam rıza yerine, kızının unutulduğu gösterilmektedir. Hayaletinin ortadan kaybolduğu ve davasının bulunmadığı bir noktaya götürür. Çünkü, kadınlar onun iddia ettiği hak ve niteliklere sahip değildir."[8] "Clytemnestra gibi güçlü bir yaratık, çocuğu Iphigenia'nın öldürülmesinde yer aldığı iddiasıyla, her kadının sahip olduğu intikam alma hakkına sahip değil midir?"

Böyle adil bir nedenle bile, kadına ne olduğundan alınan dersle, bütün kadınlar aktif olarak isyankâr eylemlere girişme düşüncesinden bile alıkoyulur. Üstelik, bu kural koyucu oyunda Athena'nın rolü, Rockwell'in vurguladığı gibi, "ustaca bir kültür diplomasisidir. Yenilen tarafın önde gelen kişiliğinde kurumsal bir değişim yeni gücü kabul etmek olarak görülmektedir. Bu çok önemlidir."[9]

Hem Tanrıça'nın doğrudan soyundan gelen hem de Atina şehrinin patron tanrısı olan, erkeklerin üstünlüğünü ilan eden Athena ile, erkek tahakkümü yönünde değişim her Atinalı tarafından kabul edilmelidir. Ve aynı şekilde bir zamanlar temel olarak topluluğun veya klanın sahibi olduğu, nesebin kadınlar üzerinde izlendiği mülkiyet sisteminden, malların özel mülkiyet sistemi yönünde *ve* kadınların sahibinin erkekler olması yönünde değişim kabul edilmelidir. Rockwell'in yazdığı gibi, "Eğer yeni Cinayet Mahkemesinde ilk duruşmada anneyi öldürmenin anayanlı ilişki olmadığı için dine aykırı bir suç olmadığı kanıtlansaydı, yalnızca babayanlı nesep için daha iyi bir temel olur muydu?"[10]

Oresteia'da her Atinalı antik Furies'in, veya Fates'in bile sonuçta nasıl vazgeçtiğini görebilirdi. Erkek egemen düzen kurulmuştu, yeni kurallar eskilerinin yerini almıştı ve öfkelerinin faydası yoktu. Tamamen yenilmiş olarak, *Acropolis*'in altındaki mağaralarına çekiliyorlar, çünkü Athena -birinin annesini öldürmesinin akraba kanı dökmek olmadığı şeklindeki çarpıcı iddiayı yeniden dile getirip son kararı vererek- onları Atina'da kalmaya "ikna eder." Açıkça boyun eğerek, şimdi eski güçleri, Tanrıça'nın güçleri için Tanrı'ya yakarmayı görev edinirler. "Zeus'un mutlak güç olduğu ve Ares'in yönettiği (Ares'in doğal olarak savaş tanrısı olduğu)" bu şehri korumaya yardım etmek için, Athena'nın hizmetine girmeyi vaat ederler.[11]

Olimpia öncesi zamanlardan kadın gücünün kalıntıları olarak, kadınların ve erkeklerin kaderlerini eğirecek, fanilerin doğacağı ve öleceği zamanı saptayacak olan hâlâ Furies'tir. Rockwell şöyle yazıyor: "Hindu mitolojisindeki Ana-Kali gibi kadın, doğumu ve ölümü bahşediyor."[12] Fakat kadının eski güçlerinin bu temsilcileri olarak geriye son kalanlar, yeni tanrıların erkek egemen panteonunda daha az geçerli ve temel olarak marjinal figürler olarak yeraltına itilmiştir.

Tahakküm ve Ortaklık Temelli Zihinler

Oresteia, insanların gerçeklik anlayışını etkilemek ve değiştirmek için tasarlanmıştır. Çarpıcı olan şudur ki, İ.Ö. beşinci yüzyılda Akhaların Atina'yı ele geçirmelerinden sonra geçen yaklaşık bin yılda bu hâlâ gereklidir. Daha da çarpıcı olan Erinyeler için konuşan koronun gerçekten *Oresteia* hakkında olanı özetlemesi gerektiğidir: "Bana böyle davrandılar! Ben, geçmişin zihni, yerin altına sürülmeliymişim; kovulmuşum, pislik gibi!"[13]

Eshilos'un zamanındaki geçmişin daha önceki bir zamanın silik hatıralarını taşıyan bu zihin tamamen yok edilmemiştir. Bu büyük törende kamuoyuna erkeklerin kadınlara karşı yanlışlarının, hatta kendi babasının kızını öldürmesinin yalnızca unutulması gerektiği duyurmak, şimdi mümkün olmuştu. Böylelikle insanların zihinleri temel olarak zaten dönüştürülmüştür ki, gerçekte bir anne ve çocuğun akraba olmadığı söylenebilirdi: Anayanlılığın gerçekte hiçbir temeli yoktur, tersine babayanlılığın vardır.

İki bin yıldan uzun süre sonra, Batı biliminin bazı devleri, örneğin on dokuzuncu yüzyılda Herbert Spenser, kadınların erkek spermin kuvözünden fazla bir şey olmadığını vurgulayarak hâlâ erkek tahakkümünü "açıklıyordu."[14] Çocuğun her ebeveynden eşit sayıda gen aldığı şeklindeki bilimsel kanıtların ışığında, bu anneyle çocuk arasında akrabalık olmadığı düşüncesi artık okullarda ve üniversitelerde öğretilmemektedir. Fakat şimdi bile en güçlü dini önderler, aynı zamanda saygın bilim insanlarımızın çoğu, hâlâ bize kadınların Tanrı veya tabiat tarafından öncelikle erkeklere çocuk -tercihen erkek çocuk- vermek için dünyaya konmuş yaratıklar olduğunu söyler.

Zamanımızda, çocukları yalnızca babalarıyla akrabalıklarını belirten soyadları ile tanımlamaya devam ediyoruz. Üstelik, milyonlarca Batılı aile hâlâ Kutsal Kitap'ı aracılığıyla kürsüden ve evlerinde kural olarak babayanlılıkla sosyalleşmektedir. Ve burada yalnızca Kutsal Kitap'ın sonsuz "şecerelerinden" söz etmiyoruz. Önemli birinin babasının çocuğu olarak tanımlandığı ve hatta İsrail halkının (aynı zamanda insanlığın ve Kurtarıcı veya Mesih'in kendisinin) Tanrı Babanın çocukları olarak tanımlandığı Kutsal Kitap pasajlarından söz ediyoruz.[15]

Bizim için, binlerce yıllık acımasız beyin yıkamadan sonra, bu yalnızca geçekliktir, her şeyin olduğu biçimdir. Fakat boşaltılan zihne gerçeklik çok farklı bir şey olarak gözükecektir. Tanrıça'ya, Yaşamın Üstün Kadın Yaratıcısı ve yalnızca insanlığın değil fakat tüm hayvanların ve bitkilerin Annesi demek mümkün olmayacaktır.

Nesebin anne üzerinden izlendiği ve kadınların klanların başkanı ve rahibeler olarak önemli ve onurlu pozisyonları olduğu böyle bir toplumda sosyalleşen zihne, babayanlılık ve kadınların erkeklerin özel mülkünden tedricen uzaklaştırılması, hiç de "tabii" gözükmeyecekti. Bir oğlun kendi annesini öldürdüğü için adalet karşısına çıkarılmaması, böyle bir zihne, Eshilos'da Erinyeler'e olduğu gibi kesinlikle anlaşılır

gelmeyecekti. Benzer şekilde anlaşılmaz ve gerçekten dine aykırı olan; evreni yöneten üstün güçlerin silahlı ve intikam peşinde, yalnızca bağışlamayan, fakat gerçekten doğruluk ve maneviyat adına, rutin olarak cinayet, yağmalama ve tecavüz eylemleri olan tanrılar olarak kişileştirilmesi düşüncesi olacaktı.

Özet olarak, bu eski zihin yeni tahakküm sistemine hiç uygun olmayan şekilde işliyordu. Bir zaman belki kaba güç ve tehditle kontrol altında tutulabilirdi. Fakat uzun vadede, insanların gerçekliği algılama ve işleme biçiminde tamamen dönüşümden az hiçbir şey işe yaramayacaktı.

Fakat bu nasıl yapılabilirdi? Zihinler nasıl dönüştürülebilirdi? Bu çok hoştur ki, şimdi, kültürel evrimimizdeki büyük değişikliğin eşiğinde duran, sistemlerin aşırı dengesizlik durumlarında nasıl bozulduğu ve farklı sistemlerle yer değiştirdiği sorusu, bilim insanlarınca incelenmektedir.[16] Bir sosyal sistemin diğerinin yerini nasıl alabileceği sorusuyla ilgili özellikle ilişkili olan, Şili'de Humberto Maturuna ve Francisco Varela'nın Macaristan'da Vilmos Csanyi'nin ve Gyorgy Kampis'in, Maturana'nın "autopoesis" ve Csanyi'nin "autogenesis" terimleriyle ifade ettiği yaşayan sistemlerin kendi kendini düzenlemesine ilişkin çalışmasıdır.[17]

Csanyi, sistemlerin kendilerini nasıl biçimlendirdiğini ve ayakta tuttuğunu yenilenme dediği süreçle betimler. Esasında kendi kendini kopyalayan bir süreç olarak yenilenme, sürekli kendilerini yenileyen hücrelerin Csanyi'nin genetik kod veya DNA'larında yenileyici bilgi dediği biyolojik düzeyde gözlenebilir. Fakat bu süreç her düzeyde gerçekleşir: moleküler, biyolojik ve sosyal. Çünkü her sistem, sistemleri oluşturan, genişleten ve bir arada tutan kendi karakteristik yenileyici bilgisine sahiptir.[18]

Csanyi'nin işaret ettiği gibi bu düşüncelerin yenilenmesi, sosyal sistemleri önce oluşturmak ve sonra ayakta tutmak için hayatidir. Ve açıkçası ortaklık toplumu için (temel düşünce eşitliktir, örneğin) uygun yenileyici bilginin özel tipi, tahakküm toplumu için tamamen uygunsuzdur. Bu iki sosyal örgütlenme tipi için kurallar-veya neyin normal ve doğru sayıldığı-daha önce gördüğümüz gibi, iki ayrı kutuptur.

Böylelikle ortaklık sosyal örgütlenmesinin yerine, kuvvet destekli tahakküme dayalı olanı koymak için, yenileyici bilgide temel değişiklikler yapılmalıdır. Biyolojik analojiye dönersek, tamamen farklı yenileyici kod gerekmekteydi. Ve bu yeni kod her adamın, kadının ve çocuğun zihnine gerçeklik düşüncesi tahakküm tamamen toplumun gereklerine uyacak şekilde dönüştürülünceye kadar nakşolmak zorundaydı.

Birkaç sayfada binlerce yıl süren ve zamanımızda hâlâ devam eden bir süreci betimlemeye başlamak bile imkânsızdır: insan zihninin bazen acımasızca ve bazen zarif bir biçimde, bazen kasıtlı olarak ve bazen farkında olmayarak kültürel evrimimiz için gereken büyük değişiklikle yeniden yeni tip bir zihin olarak düzenlendiği süreç. Gördüğümüz gibi bu, tarihsel devirlere kadar devam eden büyük fiziksel yıkımı gerektiren bir süreçti. Hâlâ Kutsal Kitapta okuyabildiğimiz gibi, İbraniler ve daha sonra Hıristiyanlar ve Müslümanlar, tapınakları tahrip ettiler, ağaçların kutsal korularını kestiler ve

pagan putlarını yerle bir ettiler.[19] Aynı zamanda bu, büyük manevi yıkım gerektirdi, bu süreç tekrar tarihi devirlere kadar hızla devam etti. Yalnızca kitapları yakarak değil, fakat kâfirleri yakarak ve onlara zulmederek, gerçekliği belirlenen şekilde algılamayanları öldürerek veya inançlarından döndürerek.

Doğrudan, kişisel baskıyla, ve dolaylı, ara sıra kamuya açık engizisyonlar ve infazlar şeklinde toplumsal güç gösterileriyle, insanlar tahakküm kurallarına uymayan davranışlardan, yaklaşımlardan ve algılardan sistematik olarak vazgeçirildi. Bu korku şartlanması günlük yaşamın tüm yönlerinin bir parçası oldu, çocuk büyütmeye, kanunlara, okullara nüfuz etti. Bu ve diğer sosyalleştirme araçlarıyla, tahakküm toplumunu kurmak ve ayakta tutmak için gereken yenileyici bilgi sosyal sistemler aracılığıyla dağıtıldı.

Binlerce yıldır sosyalleşmenin bu araçlarından en önemlilerinden biri, antik rahiplerce yürütülen "manevi eğitimdi." Bu rahiplerin hizmet ettiği ve üyesi olduğu devlet gücünün en hayati parçası olarak, erkek seçkinler her yerde insanları yönetti ve sömürdü.

Şimdi Tanrısal Dünya olduğunu söyledikleri -onlarla büyülü şekilde iletişim kuran Tanrı'nın Dünyasını- yayan rahipler; ordular, hukuk mahkemeleri ve infaz memurlarınca destekleniyordu. Fakat nihai destekleri geçici değil, fakat maneviydi. Onların en güçlü silahları, insanların zihinlerini sistematik olarak korkunç, uzak ve "gizemli" tanrıları aşılayan "kutsal" hikâyeler, ritüel ve rahip bildirileriydi. Çünkü insanlara bu güne kadar hâlâ sık sık "Tanrı'nın iradesi" olarak açıklanan, şimdi hayat ve ölüm güçlerini gelişigüzel en acımasız, adaletsiz ve kaprisli şekillerde kullanan tanrılara -ve onların dünyadaki temsilcilerine- itaat etmeleri öğretilmek zorundaydı.

Bugün bile insanlar, hâlâ yalnızca kendileri için değil, fakat başkaları için de neyin iyi veya kötü olduğunu, neyin örnek alınacağı veya neden nefret edileceğini, neyin Tanrısal olarak buyurulmuş olarak yerine getirileceğini "kutsal" hikâyelerden öğreniyorlar. Törenler ve ritüeller yoluyla, insanlar aynı zamanda bu hikâyelere katılıyorlar. Sonuç olarak, orada ifade edilen değerler, zamanımızda bile kutsal ve kesin gerçekler şeklinde korunduğu zihnin en derin kısımlarına nüfuz ediyor.

Antikitenin teokratik kent devletlerinin rahiplerince kutsal hikâyeler üzerinde kullanılan merkezi ve homojen kontrolün, insanların çok çeşitli bakış açılarını okuyabildiği bugün, din, devlet sansürü veya kitle iletişim araçlarının vazgeçirmesi dışında, anlaşılması zordur. Antikitede, okumak veya cahil kalabalıklar söz konusu olunca dinlemek için bulunabilenler çok daha sınırlıydı. Ve esas olarak, resmî yaptırımı olan görüşleri ifade ediyordu. Üstelik, resmî yaptırımlı ideolojiyle çelişecek düşüncelerin yenilenmesi neredeyse imkânsızdı, çünkü teokratik sansür bir şekilde aşılsa bile, böyle bir kâfirliğin cezası gizli işkence ve ölümdü.

O zaman, bugün hâlâ olduğu gibi eski mitlerin, ritüellerin, şiirlerin ve şarkıların halk hikâyeleri vardı. Fakat tedricen, her geçen kuşakla, bunlar rahipler, şarkı sözü ve

kaside yazanlar, şairler ve yazarlar tarafından kendi efendilerinin gözüne gireceklerini düşündükleri şekilde daha çok bozuldu ve çarpıtıldı.

Şüphesiz, bu adamlar yaptıkları çoğu şeyin tanrılarının iradesi olduğuna ve Tanrısal olarak esinlendiklerine inandı. Fakat ister tanrılar, piskoposlar veya krallar adına olsun, isterse imandan, hırstan veya korkudan kaynaklansın, bu sürekli kural koyucu sözlü ve yazılı edebiyatı şekillendirme ve yeniden şekillendirme işi yalnızca sosyal değişimi izlemedi. Kural değişimi sürecinin hayati bir parçasıydı: erkek egemen, şiddet içeren ve hiyerarşik toplumun tedricen yalnızca normal değil fakat aynı zamanda doğru görünmeye başladığı süreç.

Efsanenin Metamorfozu

1984 kitabında George Orwell, "Gerçek Bakanlığı"mn iktidardaki adamların gereklerine uydurmak için bütün kitapları yeniden yazacağı ve tüm düşünceleri yeniden şekillendireceği bir zaman öngördü.[20] Fakat dehşet verici olan şudur ki, bu henüz başlamamıştı. Bu, uzun süre önce bütün antik dünyada her yerde neredeyse zaten meydana gelmişti.[21]

Ortadoğu'da, ilk olarak Mezopotamya'da ve Kenan ülkesinde ve daha sonra İbrani krallıkları Yahuda'da ve İsrail'de, kanunların maddelerini yeniden yazmakla birlikte kutsal hikâyelerin yeniden oluşturulması büyük ölçüde rahiplerin işiydi. Eski Avrupa'daki gibi, bu süreç ilk androkratik* istilalarla başladı ve binlerce yıl sürdü. Mısır, Sümer ve Bereketli Hilalin tüm toprakları, tedricen erkek egemen ve savaşçı toplumlara dönüştürüldü. Ve Kutsal Kitap araştırmacılarının şimdi yoğun olarak belgelediği gibi, bu mitleri yeniden oluşturma süreci İbrani rahiplerinin İbrani Kutsal Kitap'ını (Eski Ahit) en son yeniden yazdığı zaman olan İ.Ö. 400 sonlarına doğru hâlâ devam ediyordu.[22]

Batılı zihinlerimizi derinden etkileyen mitler ve kanunların bir Kutsal Kitap'a nihai olarak indirgenmesi -Kutsal Kitap'ımızın ilk bölümü- Eshilos'un Yunanistan'da *Oresteia*'yı yazmasından yüzyıl sonra gerçekleşti. Bu zamanda Filistin'de Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın hâlâ dayandığı Kutsal Kitap mitolojisi, Kutsal Kitap araştırmacılarının R** veya Rahip ekolü olarak tanımladığı bir grup İbrani rahip tarafından tekrar gözden geçirildi, yayıma hazırlandı ve eklemeler yapıldı. Bu unvan onları, İsrail'in kuzey krallığından yazan E veya Elohim ekolü ve güney Yahuda Krallığının Y*** veya Yahve ekolü gibi daha önceki mitleri yeniden oluşturanlardan ayırmak içindi. Bu

---

* *Ç.N.: Androkrasi erkek egemenliğinin esas olduğu toplumsal düzendir.*

** *Ç. N.: Özgün metinde R "P" ve Rahip ekolü "Priestly school" olarak geçmektedir.*

*** *Ç. N.: Özgün metinde Y "J" ve Yahve ekolü "Jahweh school" olarak geçmektedir.*

E ve Y editör grupları daha önceden amaçlarına uydurmak için Babil ve Kenan mitlerini, aynı zamanda İbrani tarihini yeniden değerlendirmişlerdi. Şimdi R grubu bu heterojen antik metinlerin üzerine çalışmak ve yeni kutsal bir paket üretmeye çalışmak için bir araya geldi. Amaçları, ünlü Dartmouth Kutsal Kitap'ını açımlayan Kutsal Kitap araştırmacılarını alıntılarsak, "teokratik bir devlet projesini gerçekliğe çevirmekti."[23]

Aynı dini araştırmacılar bize, bu siyasi olarak motive edilmiş nihai mitleri oluşturma (sürecinin) komplo düşüncesine dayansın veya dayanmasın, kesinlikle anlaşmalarla ilgili komployu devreye soktuğunu söylemektedir. Dartmouth Kutsal Kitap'ı açımlayıcıları, R veya Rahip ekolü hakkında şunları yazmaktadır: "Y ve E malzemelerini ortaya çıkardılar, P dizisi hakkında bilinen çoğu şeyi ortaya koydular." Şöyle devam ediyorlar: "Rahip yazarların bu geç katkısının niceliği ve tabiatı, bu işe aşina olmayanları şaşırtır. Tevrat'ın neredeyse yarısını kapsadıkları düşünülmektedir, çünkü çoğu bilim insanı, R grubunun Yaradılış'ta elli bölümünden on birini, Mısırdan Çıkış'ta kırk bölümünden on dokuzunu, Sayılarda otuz altı bölümden yirmi sekizini ve Levililer'in tamamını onlara atfeder."[24]

Ayrıca, Apokrifler olarak bilinenlerin bazıları gibi, daha önceden kutsal sayılanların çoğu çıkarılmıştır. Üstelik, Dartmouth Kutsal Kitap'ına, aynı zamanda söylediği gibi, burada "zamanın dini uygulamaları uzak geçmişteki kökenlerine döndürülerek veya Tanrısal kökeni çeşitli buyruklara atfedilerek yaptırım uygulanmıştır."[25] Özet olarak, Dartmouth Kutsal Kitap'ının ifadesiyle, yapılanlar bize Eski Ahit olarak indirilenleri, bu son mitleri yeniden oluşturmayla gerçekleşen "bir ekleme süreciydi."[26]

Bu, "bir birlik izlenimi verme" girişimlerine rağmen, Kutsal Kitap'ta niçin çok sayıda çelişkiler ve iç turtasızlıklar olduğunu açıklar. Tanınmış bir örnek, birinci Yaradılış bölümünde bulunan, Tanrı'nın insanları nasıl yarattığının iki farklı hikâyesidir. İlki, kadınla erkeğin aynı anda Tanrısal yaratılar olduğunu söyler. İkincisi, daha kapsamlı olan, Havva'nın Adem'de sonra akla gelerek onun kaburga kemiğinden yaratıldığını söyler.

Bu tutarsızlıkların çoğu, insanların kültüründen ayrılamayan eski gerçeklikle yönetici rahip sınıfın empoze etmeye çalıştığı yeni gerçeklikler arasında hâlâ süren çatışmanın kesin ipuçlarıdır. Bazen ilk insan çiftinin eşitlikçilik karşısında erkek egemen hikâyesindeki gibi, eski ve yeni kurallar arasındaki çatışma belirgindir. Fakat daha sık olarak eski ile yeni arasındaki çatışma daha az belirgindir.

Çarpıcı bir nokta yılanın Kutsal Kitap'ta ele alınışıdır. Gerçekten, yılanın insanın Cennet Bahçesinden dramatik çıkışında oynadığı rol kısmı, yalnızca daha önceki gerçeklik bağlamında anlam ifade eder. Eski gerçeklikte yılan Tanrıça'nın temel sembollerinden biriydi.

Bütün Neolitiği içine alan arkeolojik kazılarda, yılan en sık karşılaşılan motiflerden biridir. Gimbutas şöyle yazıyor: "Yılan ve onun soyut türevi spiral, Eski Avrupa sanatında baskın motiflerdir."[28] Aynı zamanda, yılanla Tanrıça'nın ilişkilendirilmesi-

nin tarihi devirlere kadar varlığını, Girit'teki gibi yalnızca orijinal biçiminde değil, fakat Athena, Hera, Demeter, Atargatis ve Dea Syria gibi bir dizi Grek ve Roma mitleriyle tam olarak sürdürdüğüne işaret eder.[29] Ortadoğu'da ve Şarkın çoğu yerinde, durum aynıdır. Mezopotamya'da, İ.Ö. yirmi dört yüzyıllık bir siteden gün yüzüne çıkarılan bir Tanrıça'nın boğazına dolanmış bir yılan vardır. İ.Ö. 100'de Hindistan'dan neredeyse aynı figür de böyledir.[30] Antik Mısır mitolojisinde kobra Tanrıça Wadjet, dünyanın orijinal Kadın Yaratıcısıdır. Kenan ülkesi Tanrıçası Aştoret, veya Astart, yılanla betimlenir. İ.Ö. 2500'de Yaşam Ağacı Tanrıçası adlı bir Sümer bas rölyefinde, Tanrıça'nın iki imajının sağ yanında iki yılan buluruz.[31]

Açıkçası yılan, Tanrıça'nın gücünün inkâr edilemeyecek bir sembolü olarak çok önemli, çok kutsal ve çok yaygındı. Eğer eski zihin yeni sistemin gereklerine uyacak şekilde yeniden düzenlenecekse, yılan ya yeni yönetici sınıfın amblemlerine uydurulmak veya alternatif olarak, yenilmek, bozulmak ve gözden düşürülmek zorunda olacaktı.

Böylelikle, Grek mitolojisinde, Olimpia'lı Zeus'un yanında yılan, yeni gücün sembolü olur.[32] Benzer şekilde, Athena'nın kalkanında, şimdi metamorfoza uğramış, yalnızca erdemin sembolü olarak değil fakat savaşın tanrısı olarak bir yılan vardır. Hatta *Acropolis*'te Athena'nın tapınağının yanındaki bir binadaki Erechtheum'da canlı bir yılan bulundurulurdu.[33]

Yunanistan'ın yeni Hint-Avrupalı derebeylerince yılanın böyle değiştirilmesi çok pratik siyasi amaçlara hitap etti. Yeni yöneticilerin gücünü meşrulaştırmaya yardım etti. Yabancı ellerde bir zamanlar Tanrıça'ya ait bir güç sembolünün yönü değiştirilmiş etkileriyle, aynı zamanda fatihlerin şiddet ve savaş tanrılarınca Tanrıça'nın yenilgisinin sürekli bir hatırlatıcısı olarak hizmet etti.

Eski düzenin yenilgisini daha çok sembolize eden, Grek efsanelerinde okuduğumuz çok sayıda yılanın öldürülmesidir. Zeus, Syphon adlı yılanı öldürür; Apollon, Python yılanını katleder ve Hercules, Tanrıça Hera'nın kutsal meyve bahçesinin koruyucusu Ladon yılanını öldürür. Bu bahçenin Hera'ya Zeus'la evliliği zamanında Tanrıça Gaia tarafından verildiği söylenmektedir.

Benzer şekilde, Bereketli Hilalde (şimdi hem fırtına tanrısı hem de Tanrıça'nın kayınbiraderi olan) Baal mitini buluyoruz. Baal, yılan Lotan veya Lowtan'a boyun eğdirmiştir. Önemli nokta şudur ki, Lat Kenan ülkesinin dilinde Tanrıça anlamına gelmekteydi. Ve Anadolu'dan Hint-Avrupalı Hitit tanrısının ejderha Illuyankas'ı nasıl öldürdüğünün hikâyesi vardır.[34]

İbrani mitinde, hâlâ İş 41:1 ve Mezmur 74'te Yehova'nın şimdi çok başlı korkunç bir deniz canavarı olarak temsil edilen Leviathan'ı öldürdüğünü okuyabiliriz. Fakat aynı zamanda Dartmouth Kutsal Kitap'ında İbrani dininin en kutsal sembolünün, ahitnamenin sandığının, muhtemelen özgün olarak On Emri içermediğini okuyoruz. Bugüne kadar Yahudi ayinlerinde merkezi yer tutan söz konusu sandıkta, tunçtan yapılmış bir yılan vardı.[35]

Bu, 2 Krallar 18'de sözü edilen pirinç yılandı. Joseph Campbell şöyle yazmaktadır: "Bu pirinç yılana eşinin, orada Aşerah olarak bilinen güçlü tanrıçanın imajıyla birlikte Kudüs'ün her tapınağında tapınılmaktadır."[36] Aynı zamanda Kutsal Kitap'ta okuduğumuza göre, İ.Ö. yaklaşık 700'e kadar Kral Hezekya'nın büyük dini zulümleri sırasında bu pirinç yılan, sonuçta Tapınaktan çıkarılmış ve yok edilmiştir.[37] Bu pirinç yılanın çölde Hz. Musa tarafından Yehova'nın gücünü kanıtlamak için yapıldığı söylenmektedir.

Fakat yılanın süren gücünün şaşırtıcı kanıtı, Havva ve Âdem'in cennetten kovuluşu hikâyesinden gelir. Kadına danışmanlık yapan yılan, ona Yehova'ya itaat etmemesini ve kendisinin bilgi ağacından yemesini söyleyendir. Günümüze kadar bu danışmanlığın, hâlâ insanlığın sonsuz cezayla lanetlenmesine yol açtığı söylenmektedir.

Teologların cennetten kovuluş hikâyesini barbarlığı, acımasızlığı ve duyarsızlığı açıklamayan şekillerle, "doğuştan günah"ın kaçınılmaz sonucu olarak yorumlama girişimi çok olmuştur. Gerçekten, bu tüm yeni ve insan yanlısı sembolizm içindeki dini mitler arasında en ünlü olanının yeniden yorumlanması, tahakküm sisteminden ortaklık sistemine sosyal, ekonomik ve teknolojik değişime eşlik etmesi gereken ideolojik dönüşümde hayatidir. Fakat aynı zamanda hayati olan, bu önemli hikâyenin tarihi bağlamı bakımından sosyal ve ideolojik anlamını açıkça anlamamızdır.

Aslında, yalnız bu tarihi bakış açısından Havva'ya yılanın danışmanlık yapması hikâyesi anlam ifade eder. Tanrıça'nın antik kehanet veya geleceği bilme sembolü olan yılanın Havva'ya, kadınların prototipine erkek tanrının emirlerine uymaması için tavsiyede bulunması gerçeği, kesinlikle bir tesadüf değildir. Ne de Havva'nın aslında yılanın tavsiyesine uyması tesadüftür ki, Yehova'nın emirlerini dikkate almayarak kutsal bilgi ağacından yer. Yaşam ağacı gibi, bilgi ağacı da daha önceki mitolojide Tanrıça ile ilişkilendirilen bir semboldü. Üstelik, eski mitolojik ve sosyal gerçeklikte rahibe olarak kadın, Tanrısal erdem ve esinin aracıydı. Bu durum, Yunanistan'da Pythoness ve Roma'da Sibyl'a uyuyordu.

Daha önceki gerçekliğin bakış açısından, Havva'nın (ister bilgi ister hayatın Tanrısal erdemi olsun) kutsal ağaçtan yiyemeyeceği şeklinde, birden güç kazanan Tanrı Yehova'nın emirleri yalnızca yapay olmayacaktı. Fakat, günah olacaktı. Kutsal ağaçların koruları eski dinin hayati bir parçasıydı. Tapınanlarda Tanrısal veya mistik esine açık bir bilinç uyandırmak için tasarlanan ayinler de böyleydi. Bu törenlerde kadınlar, Tanrıça'nın rahibeleri olarak ayini yönetiyordu.

Bu şekilde eski gerçeklik bağlamında, Yehova'nın böyle emirler vermeye hakkı yoktu. Fakat verdikten sonra, Tanrıça'nın temsilcileri olarak, ne Havva'nın ne de yılanın uyması beklenebilirdi.

Fakat bu kovulma hikâyesinin bu kısmı yalnızca eski gerçeklik bağlamında anlam ifade ettiği için, gerisi sadece tahakküm toplumunu empoze eden güç politikası açısından anlam kazanır. Daha sonra Tanrıça'ya tapınmayla ilişkilendirilen diğer bir antik

sembol olan boynuzlu boğanın, Hıristiyan ikonografisinde boynuzlu ve toynaklı şeytana dönüşmesi gibi, antik kehanetle ilgili erdemin şeytani uğursuzluğa ve kadınların insanlığın bütün şanssızlıklarından dolayı suçlanmasına dönüşmesi, siyasi önlemlerdi. Daha önceden algılandıkları gibi, gerçekliğin planlı geriye dönüşleriydi.

Kutsal Kitap'ın orijinal izleyicilerine yönelik Havva'nın Yehova'nın buyruklarına uymamasının korkunç sonuçları, insanlığın "günahkârlığı" hakkında tam bir alegoriden fazla değildi. Kenan ülkesi insanları kendileriyle birlikte yeni savaş ve yıldırım tanrılarını getiren adamların atalarına uyguladığı korkunç cezaları hâlâ hatırlayacaktı.

Havva'nın Yehova'yı yok saydığı ve kendisinin bilginin kaynağına gitmeye cesaret ettiği zamanki "günahı," aslında bu tapınmadan vazgeçmeyi reddetmesiydi. Çünkü o -ilk ve sembolik kadın- eski inanca yalnızca onun yolunu izleyen Âdem'den daha ısrarla bağlıydı. Havva'nın cezası çok daha öldürücü olacaktı. Bu şekilde, her şeye boyun eğmek zorunda kalacaktı. Yalnızca üzüntüsü değil, fakat doğum yapması -taşıması gereken çocukların sayısı- büyük ölçüde katlanacaktı.[39] Ve sonsuza dek şimdi bu intikamcı Tanrı ve onun yeryüzündeki temsilcisi-erkek-tarafından yönetilecekti.

Bunun ötesinde, yılanın kötülenmesi ve kadının şeytanla ilişkilendirilmesi, Tanrıça'nın itibarsızlaştırılmasının bir yoluydu. Ve gerçekten, Kutsal Kitap'ın erkek tahakkümünü, hiyerarşiyi ve savaşı oluşturmaya ve ayakta tutmaya hizmet ettiğini en çok açığa vuran örnek, onun yılanla nasıl uğraştığı değildir. Daha da açığa vurucu olan -ve izleyen bölümde göreceğimiz gibi, benzersiz olan- Kutsal Kitap'ı yazan adamların* Tanrıça'nın kendisiyle nasıl uğraştığıydı.[40]

---

* *Ç. N.: Yahudiler ve Hıristiyanlar, kendi kutsal kitaplarının başlangıçta Tanrı sözü olduğu, aslının sonradan bozulduğu şeklindeki İslami bakıştan farklı düşünüyorlar. Örneğin, Hıristiyanlara göre İncil, Tanrısal esinle havariler tarafından kaleme alınmıştır.*

Yedinci Bölüm

Başı Üzerinde Gerçekliği Taşıyordu: II. Kısım

Başlangıçta, istilacılar basitçe öldüren ve yağmalayan serserilerden ibaretti. Örneğin eski Avrupa'da, kökleşmiş kültürlerin aniden ortadan kayboluşu, Kurgan şef mezarlarının ilk defa görüldüğü döneme denk gelir.[1] Kutsal Kitap'ta da şehirlerin düzenli olarak nasıl bütünüyle yerle bir edildiğini ve sanat eserlerinin - fethedilen yerlerin halklarının en kutsal imajları ve Kutsal Kitap araştırmacılarının sözünü ettiği "kâfir putları" dahil- nasıl daha kolay taşınması için eritilerek altına çevrildiğini okuyoruz.

Fakat bir süre sonra, yeni derebeyleri, kendilerini değiştirmeye başladı. Onlar -ve onların oğullarıyla erkek torunları ve buna karşılık onların oğullarıyla erkek torunları- daha ileri teknolojilerin, değerlerin ve fethedilen yerlerin halklarının yaşama biçimlerinin bir kısmına uyum sağladılar. Yerleşik bir hayatı seçtiler ve yerli kadınları eş olarak aldılar. Girit'teki Miken derebeyleri ve Kenan ülkesindeki Kral Süleyman gibi, hayattaki "daha iyi" şeylerle ilgilendiler. Kendileri için saraylar inşa ettiler ve sanat yapıtları sipariş verdiler.

Böylece aşamalı olarak, art arda gelen her bir istila dalgasından sonra, daha büyük teknolojik ve kültürel gelişmeye ve karmaşıklığa doğru artan bir hız kendisini gösterdi. Her seferinde, kültürel gerileme döneminden sonra, medeniyetin kesintiye uğrayan ilerlemesi yeniden başladı. Fakat medeniyet, bambaşka bir yön kazandı. Eğer

en üstteki adamlar tahakküm konumlarını koruyacaksa, daha önceki medeniyetin yok edilmemiş bir yönü var demekti. Bu yön, veya daha doğrusu, karmaşık yönler, daha önceki ortaklığa dayalı toplum modelinin cinsel ve toplumsal olarak eşitlikçi ve barışçı çekirdeğiydi.

Uygarlığın Rotasını Yeniden Belirlemek

Eski ortaklık sistemine dayatılan tahakküm sistemi şeklinde iki sistemin birlikte devamı, eski sistem üzerine çok büyük bir risk getirdi. Bütün çekiciliğiyle baskıdan barış ve özgürlüğe açlık hisseden insanlar tekrar güçlerini kazanabilirdi. İnsanları için, onların adına toprağın sahibi anasoylu klanların başlarının bulunduğu eski sosyoekonomik sistem, böylelikle sürekli tehdit altındaydı.

Yeni yönetici seçkinlerin gücünü sağlamlaştırmak için, bu kadınlar karar verme gücünden yoksun bırakılmalıydı. Aynı zamanda, rahibeler manevi otoriteden yoksun kılınmalıydı. Ve babayanlılık, ele geçirilen yerlerin halkları arasında bile anayanlılığın yerini almak zorundaydı. Gerçekte -şimdi artan ölçüde- kadınların, topluluğun bağımsız, önde gelen üyeleri olarak değil de erkek denetimindeki üretim ve üreme araçları olarak görüldüğü Eski Avrupa'da, Anadolu'da, Mezopotamya'da ve Kenan ülkesinde aslında böyle oldu.

Fakat, yalnızca kadınlar eski sorumluluk ve güçlerinden uzaklaştırılmadı. Tam da önemli yeni teknolojik ilerlemelerle birlikte, bunlar da sınıflamaya dayalı sosyoekonomik sistemi güçlendirmek ve ayakta tutmak için kullanıldı.

Tahakküm toplumlarının karakteristik özelliği olarak, yıkım teknolojilerine bu dönemde en büyük öncelik verildi. Yalnızca en güçlü ve en acımasız erkekler fethetmek ve yağmalamaktaki kahramanlıklarıyla onurlandırılmadı ve ödüllendirilmedi; maddi kaynaklar aynı zamanda şimdi artan ölçüde daha sofistike ve öldürücü silahlara aktarıldı. Değerli taşlar, inciler, zümrütler ve yakutlar kalkan ve kılıçlara yerleştirildi. Ve fatihlerin mahkûmları zincirlemekte kullandığı zincirlerin hâlâ işlenmemiş metallerden yapılmasına rağmen, daha görgülü savaş beylerinin, kralların ve imparatorların savaş arabaları bile gümüş ve altından yapılmıştı.

İstila zamanlarının duraklama veya gerilemesini izleyen teknolojik evrim ilerledikçe, ürünlerin miktarı ve diğer maddi birikimler arttı. Fakat dağılımları değişti. Girit, kamusal işlere ve herkes için iyi bir yaşam standardına öncelik vermişti. Şimdi, daha iyi teknolojiler maddi malların üretimini artırdıkça, bu yeni zenginlik birikimi tepedeki adamlara ait oldu, yalnızca artıklar halka kaldı.

Sosyal evrim de yukarı doğru hareketini sürdürdü ve siyasal, ekonomik ve dini kurumlar daha karmaşık hale geldi. Fakat yeni teknolojiler yeni uzmanlaşmaları ve

yönetim işlevlerini gerektirdikçe, bunlar güçlü erkek fatihler ve onların soyundan gelenlerce ele geçirildi.

Bu ele geçirmenin tipik modelinde, bu adamlar yeni zenginlik yaratmak yerine ilk olarak fethedilen toprakların zenginliğini yok ederek ve el koyarak hegemonik konumlarını oluşturdular. Sonrasında, daha büyük teknolojik ve sosyal karmaşıklık, zenginliğin üretim ve yönetiminde yeni rollere ihtiyaç gösterdiğinden, bunlara da el konuldu. En avantajlı ve kazançlı roller iktidardaki erkekler için ayrıldı; geriye kalanlar onlara en iyi hizmet ve itaat edenlere dağıtıldı. Bunlar, örneğin, yeni, kazançlı baç toplayıcısı (ve sonra vergi toplayıcısı) konumları gibi, aynı zamanda diğer görevdekilere yalnızca güç ve prestij değil, fakat aynı zamanda zenginlik sağlayan bürokratik konumlar vardı.[3]

Prestijli ve bol kazançlı yeni roller, elbette eski yolları sürdüren anasoylu klanların başkanlarına veya rahibelere verilmeyecekti. Onun yerine, Elam gibi Sümer şehirlerinin kayıtlarında gördüğümüz gibi, güç veya statü ifade eden bütün yeni sosyal roller ve uzmanlıklar -eskileri aratan ölçüde- sistematik olarak kadınlardan erkeklere transfer edildi.[4]

Şimdi kuvvet ve kuvvet tehdidi, ekonomik dağıtımın kanallarını kimin kontrol ettiğini belirliyordu. Hiyerarşi, sosyal örgütlenmenin ilkesi olarak oturmuştu. İnsanlığın fiziksel olarak daha güçlü erkek yarısının kadın yarısının üzerinde görülmesinden başlanarak, bütün insan ilişkileri bu modele uyacaktı.

Güç kullanımı, halen sürekli itaati sağlamak için kullanılamazdı. Evreni yöneten, -hayat veren Kadeh ile sembolize edilen- eski güçlerin yerini, ellerinde şimdi üstünlüğe sahip olan Kılıcı tutan daha yeni ve daha güçlü tanrılar almalıydı. Ve bu sona hepsinin de üstünde bir şey tamamlanarak ulaşılmalıydı: Yalnızca dünyadaki temsilcisi sayılan kadın değil, Tanrıça'nın kendisi de yüksek yerinden indirilmeliydi.

Bazı Ortadoğu mitlerinde bu, Tanrıça'nın nasıl öldürüldüğünün hikâyesiyle sağlanmıştır. Diğerlerinde ise bastırılmış ve tecavüz yoluyla aşağılanmıştır. Örneğin, Ortadoğu mitolojisinde güçlü Sümer tanrısı Enlil'den ilk kez söz edilmesi, Tanrıça Ninlil'in tecavüze uğramasıyla ilişkilidir. Böyle hikâyeler son derece önemli bir sosyal amaca hizmet etti. İkisi de erkek tahakkümünün empoze edilmesini sembolize etti ve doğruladı.

Ortak olarak kullanılan bir yol, Tanrıça'yı daha güçlü bir erkek tanrının eşi şeklinde alt bir statüye indirgemekti. Bir diğeri ise onu savaş tanrısına dönüştürmekti. Örneğin, Kenan ülkesinde savaş tanrısı olarak hem saygı gösterilen hem korkulan, kana susamış İştar'ı buluyoruz. Benzer şekilde Anadolu'da da Tanrıça, bir savaş tanrısına dönüştü. E. O. James'in kaydettiği gibi onun bu hali, daha önceki metinlerde yer almaz.[5]

Aynı zamanda, daha önce kadın ilahlarla ilişkilendirilen fonksiyonların çoğu (erkek) ilahların oldu. Örneğin, Kültürel Antropolog Ruby Rohrlich-Leavit'in işaret

ettiği gibi, "Halkın aidiyeti tanrıçadan tanrıya döndüğü zaman, tapınaklarda ve saraylarda yalnızca erkekler çalıştırıldı ve tarih erkek merkezli bir bakış açısıyla yazılmaya başladı."[6]

Fakat Mezopotamya'daki gibi, Kenan ülkesinin de bir süredir tahakküm toplumuna doğru ilerlemiş olmasına rağmen, şüphesiz on üç İbrani kabilesinin istilaları yalnızca hızlanmadı, fakat aynı zamanda bu sosyal ve ideolojik dönüşüm süreci radikalleşti. Yalnızca, Kutsal Kitap'ta Tanrısal güç olarak Tanrıça tümüyle kayıptı.

Tanrıçanın Yokluğu

İbrani mitolojisinin çoğunun, ondan önceki Mezopotamya ve Kenan mitlerinden alınmış olması ışığında kadına özgü özelliklerin -ve böylelikle kadının- kutsallığın bir parçası olmaktan kesin olarak çıkartılması, çarpıcıdır. İbrani istilalarından çok sonra Kenan ülkesi halkının, -İbranilerin kendileri dahil- Tanrıça'ya tapınmaya devam etmeleri, bunu gösteren arkeolojik kanıtların ışığında daha da çarpıcıdır.

Kutsal Kitap araştırmacısı Raphael Patai'ın *The Hebrew Goddess* (İbrani Tanrıçası) kitabında yazdığına göre, arkeolojik buluntular, "İbrani monarşisinin sonlarına doğru eski Kenan ülkesi ilahlarına tapınımın, İbranilerin inancının iç içe geçmiş bir parçası olduğunda şüphe yoktur." Dahası, "tanrıçaya tapınma bu popüler dinde tanrılara tapınmaktan çok daha önemli rol oynadı."[7] Örneğin, Tell Beit Mirsim höyüğünde (modern El-Halil'in Güneybatısında, Kutsal Kitap'ta geçen Devir kasabası), daha sonraki Tunç seviyelerinde (İ.Ö. 21.-13. yüzyıllar) bulunanlar arasında en sık rastlanan kutsal objeler, Astar heykelcikleri veya levhalarıydı. Fakat Patai'ın kaydettiği gibi, İ.Ö. yaklaşık 1300-1200 arasındaki İbrani istilası sırasında yıkımının ardından yeniden inşa edilen kasabadan sonra bile "Arkeolojik kanıtlar bu heykelciklerin İbraniler arasında çok popüler olduğuna şüphe bırakmamaktadır."[8]

Kutsal Kitap'ın kendisinde de elbette buna ilişkin bazı imalar vardır. Peygamberler Ezra, Hosea, Nehemiah ve Yeremya sürekli olarak diğer tanrılara tapınmaya karşı "nefretle" sövüp saymışlardır. Hâlâ "Cennetin Kraliçesi"ne tapınanlara özellikle kötü davranmışlardır.[9] Ve en büyük gazapları, "Kudüs'ün kız çocuklarının sadakatsizliğine" yöneliktir. Bu kız çocuklar, anlaşılır şekilde bütün dünyevi ve uhrevi otoritenin erkeklerin tekelinde olmadığı şeklindeki inançlara dönerek "dine sırt çevirmektedirler." Fakat böyle aralarda sıkışan ve daima aşağılayıcı pasajlardan başka, hiç erkek olmayan bir tanrının olduğunun -veya olabileceğinin- iması dahi yoktur.

İster yıldırım, ister dağ, veya savaş, veya ister daha sonraki peygamberlerin daha uygar Tanrısı olsun, burada yalnızca bir Tanrı vardır: "Kıskanç" ve gizemli, daha sonraki Hıristiyan mitolojisinde tek kutsal çocuğu olan Hz. İsa'yı ölmesi ve böylelikle in-

san çocuklarının "günahlarının" kefaretini ödemesi için gönderen Yehova.* Ve İbranice bir kelime olan *Elohim*'in hem dişil hem eril kökleri olmasına rağmen tanrının Kral, Lort, Baba ve Çoban gibi bütün diğer unvanları, özellikle erkektir.[10] Elohim kelimesi, tesadüfi olarak Yaradılış hikâyesinde hem kadın hem erkeğin Elohim'im imajıyla yaratılabildiğini açıklamaktadır.

Eğer Kutsal Kitap'ı, sosyal değerleri belirleyici bir literatür olarak okursak, Tanrıça'nın yokluğu; erkeklerin yüzyıllar boyunca ortaya konmasına ve ayakta tutulmasına büyük çaba harcayarak yazdığı ve yeniden yazdığı sosyal düzen hakkında en önemli dini dökümandır. Tanrıça'nın resmî yaptırımı olan Kutsal Metinlerde yer almaması, sembolik olarak kadınları koruyacak ve onların üzerine erkeklerce yüklenen yanlışların acısını çıkartacak kutsal bir gücün eksikliğini gösterir.

Bu, Kutsal Kitap'ın önemli etik öncüller ve mistik gerçekler taşımadığı veya Yahudiliğin daha sonra evrilmesiyle, aynı zamanda Batı tarihine olumlu katkılar yapmadığı anlamına gelmez. Gerçekten de, daha önceki bilgelik öğretilerinden kaynaklandığı artan ölçüde aşikâr olmasın rağmen, Batı uygarlığında insancıl ve adaletli unsurların çoğu, İbrani peygamberlerinin doktrinlerinden türemiştir. Örneğin, Hz. İsa'nın öğretilerinin çoğunun türediği İşaya'nın öğretilerinin bir kısmı, tahakküm toplumu yerine ortaklık toplumu için tasarlanmıştır. Her şeye rağmen Yahudi-Hıristiyan Kutsal Kitap'ında bulduklarımızın çoğu, insancıl ve mutluluk veren yönleri dışında, sosyal ve ekonomik örgütlenmede tahakküm sistemini empoze etmek, ayakta tutmak ve sürdürmek için tasarlanan mitlerden ve kanunlardan oluşan bir ağdır.[11]

Birkaç bin yıl önce Eski Avrupa'yı istila eden Kurganlar gibi, güneyin çöllerinden Kenan ülkesine akan İbrani kabileleri, kendileriyle birlikte kızgın ve kıskanç Yahve veya Yehova adındaki savaş tanrısını getiren, çevredeki istilacılardı. Kurganlardan teknolojik ve kültürel olarak ileriydiler, fakat Hint-Avrupahlar gibi, onlara da aşırı derecede şiddet uygulayan, savaşçı erkekler tahakküm ediyordu. Eski Ahit'te okuduğumuz pek çok pasaj, Yehova'nın nasıl yok etmek, yağmalamak ve öldürmek için emirler verdiğini ve nasıl bu emirlerin sadakatle yürütüldüğünü anlatır.[12]

Kurganlar ve diğer Hint-Avrupalılar gibi İbrani kabile toplum yapısı, aynı zamanda aşırı derecede hiyerarşikti. Tepeden; Musa Peygamber'in kabilesi, Levililer tarafından yönetiliyordu. Onları da yöneten daha küçük bir seçkinler grubu vardı. Bu yüksek rahipler, en büyük otorite olan, soyu Harun Peygamber'e dayanan Konath veya Kâhin ailesiydi. Eski Ahit'te okuduğumuza göre, bu klanın erkekleri güçlerini doğrudan Yehova'dan alıyordu. Üstelik, Kutsal Kitap araştırmacıları bize şunu söyler; kendi baskın konumlarını güçlendirmek için miti ve tarihi yeniden yazma işinin önemli bir kısmını yürüten, bu seçkin rahipler grubuydu.[13]

Sonuç olarak, Eski Ahit'in açıkça Tanrı'nın arzusunun "kadının erkek tarafından yönetilmesi" yönündeki beyanı, tahakküm toplumunun şiddet, otoriterlik ve erkek

* *Ç. N.: Yazar, Yahudi-Hıristiyan geleneğini esas almaktadır.*

üstünlüğü bileşimini tamamlar ve destekler. Avrupa ve Küçük Asya'daki böyle bir tahribat yapan Kurganlar ve diğer Hint-Avrupalı istilacılar gibi, antik İbrani kabile toplumu da katı şekilde erkek egemen bir sisteme sahipti.

Bir kere daha vurgulamak gerekir ki, hayal gücünün hiçbir zorlaması, antik İbranilerin bu dininin, Yahudilikten daha az tahakküm ideolojisini empoze ettiği suçlamasını getirmez. Ortaklık gerçekliğinden tahakküm gerçekliği yönüne değişim, Kenan Ülkesi'nin İbranilerce istila edilmesinden çok önce başladı ve eşzamanlı olarak antik dünyanın çoğu kısmında devam ediyordu. Üstelik, Yahudiliğin tanrı, ahlak düşünceleri ve Şekinah mistik geleneği, Eski Ahit'in çok ötesine gider. Şekinah geleneği, eski Tanrıça'ya tapınmanın çoğu öğesini gerçekten korur.

Gördüğümüz gibi, Tanrıça'ya tapınma, aslında İbrani halklarının dininde monarşik zamanlara kadar yaygındı. Ara sıra hâlâ liderlik konumuna yükselen kadın peygamberler ve Yargıç Deborah gibi kadınlar da vardı. Fakat, büyük ölçüde, antik İbrani toplumu yukarıdan aşağı, küçük bir erkek seçkinler grubu tarafından yönetiliyordu. Çok eleştirel olarak Eski Ahit'i okurken hâlâ bu yönetici erkek kastı tarafından çıkarılan kanunlar, kadınları, özgür ve bağımsız insanlar olarak değil, erkeklerin özel mülkü olarak tanımlıyordu. İlk olarak babalarına aittiler. Daha sonraları, doğurdukları çocukları gibi, sahipleri kocaları veya efendilerine ait oldular.

Kutsal Kitap'tan biliyoruz ki, fethedilen kent devletlerinin kız çocukları ve kadınları, Kral James Kutsal Kitap'ımn ifadesiyle "yanında yattıkları adam tarafından tanınmıyorlardı." Onlar Yehova'nın emirlerine göre düzenli olarak köleleştiriliyordu.[14] Aynı zamanda Eski Ahit'te, Kral James Kutsal Kitap'ının "erkek uşak" ve "kadın hizmetçi" dediği çırak hizmetkârları ve kanunun, bir adamın kızını nasıl kadın hizmetçi olarak satmasını sağladığını okuyoruz. Çok etkileyici şekilde, bir erkek uşak serbest bırakıldığı zaman, Kutsal Kitap hukukuna göre karısı ve çocukları efendisinin malı olarak kalıyordu.[15]

Yalnızca kadın hizmetçiler değil, metresler ve onların çocukları da erkeğin malıydı. Hz. İbrahim'in kendisi ve Sara'nın oğlu İshak'ı Yehova'ya kurban etmeye girişmesinin tanınmış hikâyesi, dramatik olarak kanuni eşlerin çocuklarının bile, erkeğin mutlak kontrolü altında olduğunu gösterir. Ve, Hz. Yakup'un karısı Lea'yı babası için yedi yıl çalışarak satın almasının ünlü hikâyesi, esas olarak bütün kadınların da erkek kontrolünde olduğunu ortaya koyar.

Seks ve Ekonomi

Belki hiçbir yerde, kadınların iffetini korumak amacıyla, bu insanlık dışı bakış, hepimize öğretilen Kutsal Kitap emir ve yasaklarının çoğunun dikkatlice okunuşunda göründüğü kadar açık değildir. Örneğin, Tevrat'ın beşinci kitabı 22:28-29'da şunu

okuruz*: "Eğer bir adam nişanlı olmayan ergen bir kızla karşılaşır, tutup onunla yatarsa ve bu ortaya çıkarsa, kızla yatan adam kızın babasına elli gümüş verecek, kıza tecavüz ettiği için onu karı alacak ve yaşamı boyunca onu boşayamayacaktır." Temsil edilen bu çeşit kanun büyük bir ilerleme izlenimi verir; ahlaksız ve günahkâr kâfirlerden uygarlık açısından manevi ve insani olarak bir adım öndedir. Fakat bu kanuna objektif olarak bakarsak, uygulandığı sosyal ve ekonomik bağlamda, manevi veya insani düşüncelerden kaynaklanmadığı açıktır. Üstelik, erkeklerin "kendi" karıları ve kızları üzerinde mülkiyet haklarını korumak için tasarlanmıştır.

Bu kanunun söylediği şudur ki, bakire olmayan evlenmemiş bir kız artık ekonomik değer ifade etmediği için, babasına zararı ödenmelidir. Kanuni bir gerek olarak, bu ekonomik probleme neden olan adam, kızla evlenmelidir. Bu toplumda kocalar karıları üzerinde pratikte sınırsız güç sahibiydi. Böyle zorlama bir evlilik kızın refahı ile ilgili bir düşünceden kaynaklanmaz. Bu ceza da erkek ekonomisiyle ilgilidir: kız şimdi fazla piyasa değeri taşımayan değersiz bir mal olduğu için kızın babasına yük olmaya devam etmesi "adil" olmayacaktır. Bu zarar, onun değerini kaybetmesine yol açan adam tarafından karşılanmak zorundadır.

Bütün bu "ahlaki" seks davranış ve kanunları sisteminin gerçek amacı, daha beter acımasız bir şekilde Tevrat'ın beşinci kitabında 22:13-21 anlatılır. Bu koşuklar, gelininin bakire olmadığını keşfettiği için "ondan nefret ettiğini" ve ondan kurtulmak istediğini iddia eden bir adamın vakasıyla ilgilidir. Kutsal Kitap'ta bu çeşit durumla ilgili sunulan kanuni çözümler şöyledir: Eğer karının anne babası "kızın bekâretinin kanıtlarını" gösterebilirse ve "çarşafı şehrin yaşlılarının önüne serebilirse," koca gelinin babasına yüz şekel altın ödemek zorundadır. Ve yaşadığı sürece karısını anne babasına geri gönderemez. Fakat eğer gelinin bekâreti tatminkâr şekilde kanıtlanmazsa, kocası gerçekten ondan kurtulabilir. Ve kanun "kızı babasının kapısına kadar getirmelerini ve şehrin erkeklerinin ona ölünceye kadar taş atmalarını gerektirir."

Kutsal Kitap'tan biliyoruz ki, evlendiği zaman bakire olmayan bir kadının öldürülmesinin iyi bir nedeni vardır. Bu şudur: "babasının evindeki orospuyu oynamak için İsrail'de çılgınlık yapmıştır." Çağdaş dile aktarılırsa, yalnızca babasının değil fakat bütün ailesinin ve İsrail'in on iki kabilesinin şerefine leke sürmenin cezası olarak öldürülmelidir. Yalnızca bu şerefsizlik neden oluşur? Kızın bekâretini kaybetmesinin insanlarına ve babasına gerçekten verdiği yara veya zarar nedir?

Cevap şudur: cinsel ve ekonomik yönden özgür bir kimlik olarak davranan kadın, katı erkek egemen toplumun bütün sosyal ve ekonomik dokusuna tehdittir. Böylece, "gereken"; en güçlü sosyal ve dini suçlama ve en yüksek cezadır.

Eylemsel düzeyde, kadınların bekâretini düzenleyen bu kanunlar, erkekler arasındaki hayati ekonomik alışverişleri korumak için tasarlanmıştır. Eğer kadına yönelti-

---

* *Ç. N.: Türkçe çeviri, Kutsal Kitap Yeni Çeviri, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001, s. 245'ten aynen alıntılanmıştır.*

len suçlamanın asılsız olduğu kanıtlanırsa, kanun babaya tazminat ödenmesi istemiyle adamın dürüst tüccar olarak tanınmasına karşı iftira atıldığı için ceza öngörür. Aynı zamanda babaya daha büyük koruma getirmiştir. Eğer suçlama gerçek değilse, sorgulanan emtia (kız) şimdi asla iade edilemez. Öte yandan, eğer suçlama gerçek ise, şehrin erkeklerinin kızını ölünceye kadar taşlamasıyla, kanun aynı zamanda babayı korumuştur. Şerefine leke sürülmüş gelin yeniden satılamayacağı için, şimdi ekonomik olarak bu değersiz malın yok edilmesi gerekmiştir. Benzer şekilde, hem zina yapan erkeğin hem de kadının öldürülmesini gerektiren Kutsal Kitap'taki zina kanunları, hırsıza (diğer bir adamın malını "çalan" adam) cezayı ve zarara uğramış mala (kocasına "namus lekesi" getiren kadın) yok edilmeyi getirmiştir.

Fakat bu sosyoekonomik düzeni ayakta tutacak kuralları koyan erkekler, böyle incelikten yoksun ekonomik terimlerle konuşmuyordu. Onun yerine, emirlerinin yalnızca manevi, haklı ve şerefli değil, fakat Tanrı'nın sözü olduğunu söylüyorlardı. Ve bu güne kadar, kutsal Metinlerimizi Kutsal veya en azından manevi, erdemli ürünler şeklinde düşünerek yetiştirilmiş olduğumuzdan, Kutsal Kitap'a objektif olarak bakmamız ve içinde egemen ve tek tanrının erkek olduğu bir inanç olmasının önemini tam olarak görmemiz zordur.

Bize öğretilen, Yahudi-Hıristiyan geleneğinin insan türünün en büyük manevi ilerlemesi olduğudur. Kutsal Kitap, gerçekten esas olarak neyin doğru ve yanlış olduğuyla ilgilenir. Fakat tahakküm toplumunda neyin doğru ve yanlış olduğu, ortaklık toplumunda neyin doğru ve yanlış olduğundan farklıdır. Daha önceden belirtildiği gibi, hem Yahudilik hem Hıristiyanlıkta insan ilişkilerinde ortaklık modeline uygun pek çok doktrin vardır. Fakat tahakküm toplumunu yansıttığı orana göre Kutsal Kitap ahlakı, en fazla bunun gelişmesini engellemiştir. En kötüsü, Tanrı iradesini de kapsayan sahte ahlak, zulmü ve barbarlığı gizlemek için bir araçtır.

Örneğin Sayılar 31'de Midyan'ın düşüşünden sonra ne olduğunu okuyoruz. Bütün yetişkin erkekleri öldürdükten sonra antik İbrani istilacıları "bütün kadın Midyan esirlerini ve onların küçüklerini aldılar." Ve şimdi Hz. Musa tarafından, bunun Tanrı'nın emri olduğu söylendi: "Küçüklerinin arasından her erkeği öldürün ve erkeği onunla yatarak tanıyan her kadını öldürün, fakat bir adamı onunla yatarak tanımayan bütün kadın çocukları kendiniz için canlı tutun."[16]

Kutsal Kitap'ta sık sık okuduğumuz gibi, Tanrı'nın emri cezalandırmalar şeklinde olurdu. Zaferden sonra ortaya çıkan felaketler, Hz. Musa'ya göre, bu esir kadınların yüzündendi. Fakat bu bile Tanrı'nın "bir erkeği henüz tanımamış kız çocuklarının" niçin "kendileri (İsrailoğullarının erkekleri [Evren'in notu]) için canlı" tutulduğunu açıklamaz. Açıklanması gereken, yönetici kastları yöneten adamların, daha yaşlı kadınları ve çocukları öldürecek olmalarına rağmen, ganimetleri olan bakire kız çocuklarını yok etmekte isteksiz olmalarını kabul etmeleridir. Bunlar metres, köle ve hatta eş olarak satılabilir.

Tahakküm Ahlakı

Tahakküm ahlakının etkili bir şekilde dayatılması yüzünden bugün kendini iyi, ahlaklı insanlar olarak düşünen erkekler ve kadınlar bile, böyle pasajları okurken doğrucu ve adaletli bir Tanrının nasıl korkunç ve insani olmayan eylemleri emredebildiğini sorgulamayabilirler. Bazı Müslüman erkeklerin günümüzde bile gerçek veya hayali olarak cinsel kuralları çiğnemesinden dolayı kendi kızlarını, kız kardeşlerini, eşlerini ve kız torunlarını öldürmekle tehdit ederek hatta öldürerek "kadınların iffetini" korumayı görevleri saymaları şeklindeki ahlakı da sorgulamazlar. Eğer cinsel olarak "saf" değilse insanlığın kadın yarısını değersiz görme şeklindeki kendi bakış açılarının, -genelde erkek bakış açısının- prensiplerini de hâlâ saygıyla "ahlak" saymayı da sorgulamazlar.

Bu soruları bir kere sormuşsak, zihnimiz artık tahakküm toplumu için gereken zihin değildir. Bu zihnin manevi gelişimi, ancak şimdiki kadar ilerleyebilir ve daha ileri gidemez. Ve böylelikle, Vilmos Csanyi gibi bilim insanları tarafından ortaya çıkartılan "sistem yenilenmesi" süreçleriyle, milyonlarca insan, bugün hâlâ kutsal literatürümüzün gerçekten ne dediğini algılama kapasitesine ve tahakküm sistemi içinde bizi hapis tutan sınırların işlevini anlama kapasitesine sahip değildir

Bu sistemler tarafından oluşturulan körlüğün belki de en çarpıcı örneği, tecavüzün Kutsal Kitap'ta ele alınış şeklidir. Hâkimler Kitabı Bölüm 19'da, Kutsal Kitap'ı yazan rahipler bize bakire kızına sarhoş bir serseri öneren bir babadan söz eder. Babanın evinde Levi kabilesinde yüksek bir kasttan olan bir adam olan erkek bir misafiri vardır. Benyamin'in kabilesinden bir grup serseri, görünüşte onu dövmek niyetiyle dışarıda görüşmek ister. Baba onlara "Bakın" der, "daha erkek eli değmemiş kızımla adamın cariyesi içeride. Onları dışarıya çıkarayım, onlarla yatın, onlara dilediğinizi yapın, ama adama bu kötülüğü yapmayın."[17]

Bu bize gelişigüzel, çok az önemi olan bir mesele olarak söylenmiştir. Sonra, hikâye ilerledikçe bize aynı zamanda nasıl "Levili cariyesini zorla çıkarıp onlara teslim ettiği ve adamların bütün gece, sabaha dek kadınla yattığı, onun ırzına geçtikleri"; nasıl "kadının gün ağırırken efendisinin kaldığı evin kapısına gittiği"; nasıl "sabahleyin kalkan adamın yoluna devam etmek üzere kapıyı açtığı," ona ayağı takıldığı ve "Kalk, gidelim" diye emredince onu ölü bularak vücudunu eşeğine bindirdiği ve evine gittiği anlatılır."[18]

Kızının ve metresinin güvenine ihanet, çete tecavüzü ve çaresiz bir kadının acımasızca öldürülmesi hikâyesinin hiçbir yerinde bir şefkat düşüncesinden çok, öfke veya zulüm vardır. Fakat, daha önemli -ve akıllara durgunluk verici- olan şudur ki,

---

* *Ç. N.: Türkçe çeviri, Kutsal Kitap Yeni Çeviri, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001, s. 325'ten aynen alıntılanmıştır.*

** *Ç. N.: A.g.e., s. 325'ten alıntılanmıştır.*

babanın o gün kendi kızının en değerli özelliğini, bekâretini, ve muhtemelen kızının hayatını feda etmeyi önermekle hiçbir kanunu çiğnememiştir. Daha da akıllara durgunluk verici olan şudur ki, tahmin edileceği gibi çetenin esas olarak Levili'nin karısı olan bir kadına tecavüz, işkence ve sonuçta onu öldürme eylemleri de benzer şekilde hiçbir kanunu çiğnememiştir. Ve bu, görünüşte neyin ahlaken ve hukuken doğru ve yanlış olduğu hakkında sonsuz emir ve yasaklarla dolu bir kitapta geçmektedir.

Kısacası, bu kutsal metnin ahlakı görünüşte Tanrısal hukuku ifade ederken, burada insanlığın yarısına kanunen tecavüz edilmesine, dövülmesine, işkence edilmesine veya öldürülmesine, kendi babaları ve kocaları tarafından ceza korkusu -veya manevi kınama bile-olmadan izin verilebilmesi dikkat çekicidir.

Bu güne kadar bütün Batı dünyasında okul çocuklarının Pazar günü toplantı ve derslerinde ahlaki kıssa olarak düzenli olarak okunan bir hikâyenin mesajı daha da acımasızdır: Günahkâr ve ahlaksız Sodom ve Gomore yok edildiği zaman Tanrı tarafından tek başına affedilen Lut'un ünlü hikâyesi. Burada bir kez daha, Yaradılış 19:8'de, aynı duygusuz vurdumduymazlıkla, görünüşte yaygın ve toplumca kabul edilen âdete göre, Lut'un iki bakire kızını (muhtemelen hâlâ çocuk olan, çünkü kızlar o zaman çok erken baş göz edilmişti) evindeki iki erkek misafiri tehdit eden bir serseriye teklif etmesini okuyoruz. Bir kez daha kanunun çiğnenmesi iması veya bir babanın kendi kızlarına böyle anormal bir şekilde davranmasına karşı haklı bir öfke ifadesi bulunmaz. Tam tersine, Lut'un iki misafiri Tanrı tarafından gönderilmiş meleklere dönüştüğünden, Tanrı "Sodom ve Gomore üzerine sapıklıkları için kükürt ve ateş yağdırdığı" sırada, Lut sapıklığından dolayı ödüllendirilir! Yalnızca kendisi ve ailesi bağışlanır.[19]

Kültürel dönüşüm teorisi açısından, Kutsal Kitap'ın ahlakından ve bunları ayakta tutmak için tasarlanan sistemin bu örneklerinden ne öğrenebiliriz? Açıkçası kadınların erkeklerin cinsel kölesi olmasını yaşama geçiren bu ahlak, katı biçimde erkek egemen olan ekonomik gereklerini yerine getirmek üzere empoze edildi. Bu sistemde mülkiyet babadan oğla geçer ve kadınlarla çocukların emeğinin sağladığı faydalar, erkeğe aittir. Tanrıça'nın üstün ilah, kadınların cinsel, ekonomik ve siyasal olarak özgür eyleyiciler olduğu eski düzenin sosyal gerçekliklerinin siyasal ve ideolojik gereğini karşılamak için de empoze edilenler, temelden tersine çevrilmiştir. Ancak böyle bir tersine çevirmeyle, katı sınıflamalara dayalı güç yapısı ayakta tutulabilirdi.

Gördüğümüz gibi, antik dünyada her yerde erkek tahakkümünün empoze edilmesi rastgele değildir; barışçıl bir şekildeki toplum düzeninden, acımasız ve açgözlü erkeklerce yönetilen hiyerarşik ve şiddet içeren düzene geçişle ilgilidir. Sistem açısından bakıldığında, Eski Ahit'te kadınların eski rahibe rolünden dışlanması, böylelikle şimdi toplumu yöneten dini kanunların yalnızca erkeklerce yapılması da tesadüf değildir. Bir zamanlar Tanrıça'ya tapınmayla ilişkilendirilen bilgi ve hayat ağaçlarının burada üstün erkek tanrının özel malı olarak sunulması da tesadüf değildir. Bu durum, yönetici erkek kastlarının toplum üzerinde ve aynı zamanda bütün erkeklerin kadınlar üzerinde mutlak yaşam-ölüm gücünü sembolize etmekte ve meşrulaştırmaktadır.

Bilgi Kötüdür, Doğum Kirlidir, Ölüm Kutsaldır

Âdem ve Havva'nın Yehova'nın bilgi ağacından uzak durulması emrine uymadıkları için sonsuza dek cezalandırılmalarının, Yaradılış'ta geçen hikâyesinde görmüş olduğumuz gibi, yönetici erkek rahiplerin ve Yehova'nın doğrudan emriyle, genelde erkeklerin otoritesine karşı başkaldırmak kötü bir günah haline getirildi. Aynı hükümle, hem otoriterlik hem de erkek tahakkümü iyice, modern otoriterlik ve otoriter olacaklar için de doğrulandı. İster inanan sağ, ister ateist sol olsun, takipçilerinize şimdi vaaz verin: Düşünmeyin, her ne ise kabul edin, otoritenin doğru olduğunu söylediği şeyi kabul edin. Hepsinin ötesinde, sorgulamak veya bağımsız bilgi aramak için kendi zekânızı, kendi zihinsel yetilerinizi kullanmayın. Eğer böyle yaparsanız, cezanız gerçekten korkunç olacak.

Bununla birlikte otoriteye karşı gelmek ve neyin iyi ve kötü olduğunun bağımsız bilgisini aramaya cesaret etmek, en iğrenç suçlar olarak sunulmuştur. İnsanların kardeşleri olan diğer insanları öldürmesi ve köleleştirmesi ve onların mallarını yok etmesi ve bunlara el koyması, Kutsal Kitap'ımızda,* sıklıkla bağışlanmıştır. Savaşta öldürmenin, aslında ganimet için yağmalamak, kadınlara ve çocuklara tecavüz etmek ve bütün şehirleri tahrip etmek gibi Tanrısal yaptırımı vardır. Cinsel yönde olanlar dahil tüm şiddet içermeyen suçlar için ölüm cezası, Tanrısal olarak emredilen adaletin aracı olarak sunulmuştur. Bir erkek kardeşin diğerini kasıtlı olarak öldürmesi, otoriteyi çiğneyerek bilgi ağacından yemek kadar ciddi bir suç değildir. Zira Kabil'in kendi erkek kardeşi Habil'i öldürmesi değil, Havva'nın neyin kötü veya iyi olduğu hakkında izinsiz veya özgürce "hissedişi" insanlığı sonsuza kadar üzüntü içinde yaşamaya mahkûm etmiştir.

Aynı zamanda -savaşlarda, acımasız cezalarda ve erkeğin pratikte kadınlar ve çocuklar üzerinde mutlak otoritesinin kurulmasında görülen- diğer insanları öldürerek veya yaralayarak kan dökmek kural olur, ancak hayat verme eylemi şimdi ahlaken kötü ve kirlidir. Eski Ahit'te, cüzzamla ilgili temizlenmeler ve temiz olanla temiz olmayan arasına sıkıştırılmış olarak çocuğun doğumu ile ilgili bölümler buluyoruz. Burada Levililer 12'de, doğum yapan bir kadının "kirliliğin" başkalarına bulaşabileceği korkusuyla ayinle arınmasının gerektiğini okuyoruz. Bu yalnızca annenin izolasyonunu gerektirmez, aynı zamanda ritüelle ilgili bazı işler için rahiplere belli ödemeler gerektirir. Yalnızca " Buluşma Çadırı'nın giriş bölümünde kâhine vermesinden ve kâhinin de bunu Rab'bin huzurunda sunmasından sonra ve kadım arıtmasından"** sonra kadın bir kez daha "temiz" sayılabilir.[20]

Ve böylelikle, ilk olarak Mezopotamya'yla Kenan Ülkesi'nde ve daha sonra Yahuda ile İsrail'de, savaş, otoriter yönetim ve kadınların erkeklere tabi kılınması, yeni

---

* *Ç. N.: Yazarın kastettiği Zebur, Tevrat ve İncil'dir.*

** *Ç. N.: Türkçe çeviri, Kutsal Kitap Yeni Çeviri, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001, s. 135'ten alıntılanmıştır.*

tahakküm ahlakı ve tahakküm toplumunun ayrılmaz parçası olur. Usta bir şekilde mitleri yeniden oluşturma yoluyla, bilmek suç haline getirilmişti. Doğum bile kirli hale getirilmişti. Kısacası, kültürel evrimimizin yeni rotası o kadar başarılıydı ki gerçeklik, bütünüyle kendi başı üstünde taşınıyordu.

Geriye doğru baktığımız zaman, hâlâ güçlü derebeylerinin hizmetinde tarihçiler, filozoflar ve rahiplerce kaydedildiği şekliyle bile tarihte kendisini yeniden ifade etmek için mücadele eden eski zihniyeti buluruz. İnsanlığın erken dönem zihniyeti, tamamen farklı bir evrimsel rotadaydı.

Bir zamanlar daha barışçı ve eşitlikçi toplumun ideolojik çekirdeği olduğu Büyük Tanrıça tapımı, tamamen ortadan kalkmamıştır. Dünyayı yöneten aşkın bir ilke olmamasına rağmen o, halen dikkate alınan bir kuvvettir. Bu, Avrupa Ortaçağı'nda bile Tanrı'nın Annesi olarak büyük saygı gösterilen bir kuvvettir. Yüzyıllarca süren peygamber yasaklamalarına ve rahip yasaklamalarına rağmen, ona tapınma bütünüyle ortadan kalkmamıştır. Horus ve Osiris gibi, Helios ve Dionysus gibi, onlardan çok önce Çatalhöyük'ün genç tanrısı ve antik Eleusis Gizemlerindeki genç tanrıça Persephone veya Kore gibi, İsa da hâlâ Tanrısal Anne'nin çocuğudur. O hâlâ Tanrıça'nın çocuğudur ve daha önceki Tanrısal çocuklarında olduğu gibi, her ilkbahar Paskalya'da yeniden diriliş yoluyla tabiatın yeniden doğuşunu sembolize eder.

Tanrıça'nın oğlu olması yanında bir keresinde de onun eşi de oldu. Hıristiyan mitolojisinde "İsa, da, Anne Klise olan Meryem'in güveyidir - annesi olan ve annesi kalan Ana Kilise'dir."[21] Vaftiz su kabı veya kadeh, Hıristiyan ayinlerinde o kadar merkezi rol oynar ki Jung'cu Mit Tarihçisi Erich Neumann'ın yazdığına göre, vaftiz, "Büyük Anne'nin gizemli rahmine geri dönüşe ve onun hayat suyuna"[22] işaret eder.

Hz. İsa'nın seçilen doğum gününün bile (gerçek tarih bilinmemektedir), şimdi, bir zamanlar Tanrıça'ya tapınmayla ilişkilendirilen bayramlara denk düştüğü bilinmektedir. Noel zamanının, veya Hz. İsa'nın kilise ayininin tarihinin, bu şekilde seçilmesinin nedeni, yılın bu zamanının antik dönem insanlarınca geleneksel olarak kış gündönümü şeklinde kutlanmasıdır. Bu günde Tanrıça, güneşi doğurur. Genellikle Aralık ayının 21'ine ve 24'üne karşılık gelir. Aynı zamanda, bu 21 Aralıktan 6 Şubata kadar devam eden (Epifani olarak seçilen), Katolik Kilisesi'nde hâlâ kutlanan bir dizi popüler doğum ve yenilenme yortusunun tarihidir.[23]

Fakat bütün bu benzerliklerle birlikte, temek farklılıklar vardır. Resmî Hıristiyanlıkta kutsal tek kadın, aynı zamanda tek ölümlü figürdür. Ona hâlâ merhametli ve şefkatli Anne olarak büyük saygı gösterilir. Ve ikonografinin bazılarında, örneğin *Vierges Ouvrantes*'te, hâlâ vücudunda nihai mucizeyi ve hayatın sırlarını taşır.[24] Fakat artık açıkça zayıf bir figürdür. Üstelik, bu erkek egemen inancın merkezindeki mitolojik imaj, artık genç tanrının doğuşu değildir. Onun çarmıha gerilmesi ve ölümüdür.

Annesi yalnızca İsa'yı doğurur; onu dünyaya gönderen Kutsal Babası'dır: insanın kötülüğünün ve günahlarının ceremesini çekmek için kurban edilen bir günah keçi-

sidir. İnsanları "kurtarmak" için gönderildiğinden, bu "gözyaşı diyarı" dünyada kısa süreli kalışı meselenin özü değildir. Önemli olan, ölümü ve ölümden sonra daha iyi bir yaşam vaadidir. Bu da yalnızca Baba'nın emirlerine inanarak itaat edenler içindir. Gerisi için, ölüm ümidi bile yoktur. Yalnızca sonsuz işkence ve lanet vardır.

Artık Tanrıça'nın hayat veren, hayatı sürdüren ve hayatı yeniden yaratan güçlerinin dini imajlarının vurgusu yoktur. Giden, çiçekler ve kuşlar, hayvanlar ve ağaçlardır. Hâlâ Tanrıça'nın, kutsal çocuğu kollarında emeklerken hatırası vardır: Meryem Ana ve Çocuk. Fakat şimdi, erkeğin zihni -ve kadının zihni- Hıristiyan sanatına nüfuz eden, ağır basan tema tarafından baskılanmış ve tüketilmiştir. Tuvallerde Hıristiyan azizlerinin acımasız işkencelerle kendi vücutlarına eziyet ettiğini görürüz. Resimlerde Hıristiyan şehitlerinin zalim ve gaddarca yollarla boğazlandığına şahit oluruz. Dürer'in Hıristiyan cehenneminin ürkütücü görüntülerini, Mikelanj'ın *Son Hüküm Günü*'nü, Salome'da Vaftizci Yahya'nın kesilen başının sonsuza dek dans edişini izleriz.

Hz. İsa'nın aynı anda her yerde olan sanatsal merkezi imajı, belki hiçbir yerde çarmıhta ölüm teması kadar acıklı değildir. Tabiatın ve hayatın kutlanması değil, fakat acının, çilenin ve ölümün övülmesidir.[25] Bu yeni gerçeklikte ifade bulan, bir erkek Tanrı'nın tek başına yaratmasıdır. Evrendeki üstün güç olarak yaşam bahşeden ve besleyip büyüten Kadeh, tahakküm ve yok etme gücüyle yer değiştirmiştir: Kılıç'ın ölümcül gücü. Ve günümüze kadar -hem kadınların hem erkeklerin- bütün insanlığın başına bela olan, bu gerçekliktir.

Sekizinci Bölüm

Tarihin Diğer Yarısı: I. Kısım

Bir zaman girdabında yolculuk yapan gezginler gibi, arkeolojik keşiflerle, farklı bir gerçekliğe yolculuk yapmış olduk. Öte yandan "insan doğasından" sonsuza dek uzaklaştırılmış acımasız stereo-tipleri değil, daha iyi bir hayatın olasılıkları için muhteşem görüşleri keşfettik. Medeniyetin erken dönem günlerinde kültürel evrimimizin nasıl hızlandığını ve sonra nasıl tamamen tersine döndüğünü gördük. Sosyal ve teknolojik evrimimizin tam tamamlanırken nasıl tersi bir yöne döndüğünü gördük. Fakat aynı zamanda medeniyetin eski köklerinin asla ortadan kalkmadığını da gördük.

Hayat ve doğaya yönelik eski sevda, kapıp götürme yerine eski paylaşım yolları, baskı yerine ciddiye alma ve saygı, tahakküm yerine sorumluluğa dayalı güç anlayışı tükenmedi. Fakat, kadınlar ve kadınlıkla ilişkilendirilen nitelikler gibi, ikincil bir konuma düştü.

İnsanın güzellik, gerçek, adalet ve barış özlemi de ortadan kalkmadı. Fakat, yeni sosyal düzenle arka planda kaldı ve bastırıldı. Eski özlem, hâlâ sık sık kendini ifade edebilmek için mücadele edecek. Ancak altta yatan problem (insanlığın iki yarısı arasındaki ilişkiyle başlayan) insan ilişkilerinin katı, güce dayalı sınıflamalara göre yapılandırılması olduğu için, bunlar gittikçe daha anlamsız gelecek.

Gerçekliğin dönüşümü o kadar başarılı olmuştur ki, bu görünüşte apaçık gerçek,

zamanında neredeyse tamamen gizli kalmıştır. Toplumun en temel insan ilişkilerini yapılandırma biçiminin, hayatın ve düşünmenin tüm yönlerini derinden etkilemiştir. Sonuç olarak, kişinin hayal edebileceği ve edemeyeceği her şey için teknik terimler içeren karmaşık modern dillerimiz bile, şu ana kadar tahakküm ve ortaklık toplumu olarak adlandırdıklarımız arasındaki derin farkı betimleyecek toplumsal cinsiyete dair ifadelere sahip değildir.

En fazla, ataerkilliğin zıddını betimlemek için anaerkillik gibi kelimelerimiz var. Ancak bunlar, yalnızca önde gelen gerçeklik görüşünü (ve "insan doğasını") madalyonun iki yüzü olarak sunarak güçlendirir. Üstelik, tiran babaların ve âkil yaşlı adamların duygu yüklü ve çatışan imajlarını hatırlatan ataerkillik, şimdiki sistemimizi bile tam olarak betimlemez.

Ortaklık ve tahakküm, incelediğimiz iki zıt örgütlenme prensibini betimleyen faydalı terimlerdir. Ancak ciddi temel farkları olmasına rağmen, özellikle bir kritik noktayı görmezler: İnsanlığın kadın ve erkek yarısı arasındaki ilişkileri yapılandırmanın sosyal sistemin bütünlüğünü etkileyen, birbirine zıt iki yolu vardır.

Şimdi iletişimin hem daha açık hem de daha ekonomik olması için süregelen dağarcığımızda bulunanlardan daha net terimlere ihtiyaç duyuyoruz. Bu, söz konusu iki örgütlenme seçeneğinin nasıl kültürel, sosyal ve teknolojik evrimimizi etkilediğini araştırmaya devam etmek için gerekli. Aynı zamanda bilimsel düşünmenin ilk eksiksiz ifadesi olarak vurgulanan Antik Grek medeniyetine daha yakından bakmak durumundayız. Önerdiğim iki yeni terim ve bazı bağlamlarda tahakküm ve ortaklık ifadeleri yerine alternatif ifadeler kullanma isteğim, bu kapsam nedeniyledir.

Erkekler tarafından kuvvet veya kuvvet tehdidiyle yönetilen sosyal sistemi betimlemek için ataerkillikten daha net bir terim olarak, androkrasi terimini öneriyorum. Zaten bazı durumlarda kullanımda olan bu terim Grekçe kelime kökleri *andros* veya "erkekten" ve *kratos*'tan (demokratikteki gibi) veya "yönetilenden" türer.

İnsanlığın yarısını diğeri üzerinde sınıflamaya dayanan bir sisteme gerçek alternatifi betimlemek için yeni terim olarak *gilani*yi [1] öneriyorum. *Gy* Grekçe kök *gyne*'den veya "kadından" türer. *An andros*'tan veya "erkekten" türer. İkisi arasındaki *l* harfinin ikili bir anlamı vardır. İngilizce'de, insanlığın iki yarısını *bağlamak** anlamına geliyor, yoksa androkrasideki gibi bunların sınıflaması anlamına gelmiyor. Grekçe'de fiil olan *lyein* veya *lylo*'dan türüyor ki, bunun da iki anlamı var: çözmek veya çözümlemek (ana*liz*deki gibi) ve çözümlemek veya serbest bırakmak (kata*liz*deki gibi). Bu anlamda, *l* harfi, androkratik sistemlerin tabiatında varolan tahakküm hiyerarşilerinin empoze ettiği rollerin katılığına işaret ediyor. İnsanlığın iki yarısının çıkmazda kalmasından ve bunlara başka anlam vermesinden kurtularak problemlerimizin çözümüne işaret etmiş oluyor.

Bu da, iki zıt hiyerarşik yapı arasındaki geleneksel kullanımda bulunmayan önemli bir farka yol açar. Burada kullanıldığı şekliyle, hiyerarşi terimi kuvvet veya kuv-

* *Ç. N.: Yazar burada İngilizce "bağlamak" anlamına gelen linking kelimesini kullanıyor.*

vet tehdidine dayalı insan sınıflamaları sistemlerine gönderme yapar. Bu tahakküm hiyerarşileri; gerçekleştirme hiyerarşileri tabirini önerdiğim ikinci tip hiyerarşiden çok farklıdır. Bunlar, sistemler içinde sistemlerden oluşan aşina olduğumuz hiyerarşileridir, örneğin, moleküller, hücreler ve vücudun organları: daha yüksek, daha evrilmiş ve daha karmaşık fonksiyon düzeyine doğru ilerleme. Tersine, bütün çevremizde görebileceğimiz gibi, tahakküm hiyerarşileri tabiatları gereği daha yüksek seviyeli fonksiyonların gerçekleşmesine ket vururlar, yalnızca sosyal sistemin bütününde değil, aynı zamanda tek tek her bireyde bunu yaparlar. Bu, gilanik sosyal örgütlenme modelinin, androkratik modele göre geleceğimiz için çok daha büyük evrimsel imkânlara sahip olmasının önemli nedenlerinden biridir.

Gizli Mirasımız

Bu iki zıt sosyal modelin kültürel evrimimizi nasıl etkilediğinin ifadesi için Grekçe'den türemiş terimleri kullanmak gayet uygun görünmektedir. Eğer antik Yunanistan'a kültürel dönüşüm teorisinin yeni bakış açısından bakarsak dünyadaki iki farklı yaşam biçimi olarak gilani ve androkrasi arasındaki çatışma (dolayısıyla gilanik etkilerle evrimimizin ilerlemesi için vaziyetimiz de) dramatik bir biçimde çarpıcı görünecektir.

Batı medeniyeti hakkındaki derslerin çoğu, Homeros'la, Pisagor, Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi Grek filozoflarından seçmelerle ve Yunanistan'da Perikles Altın Çağı'nın zaferlerini öven modern klasik tarihçilerin eserlerini okumalarla başlar. Bize Avrupa tarihinin, Hint-Avrupa veya Ari kültürünün (Homeros ve Hesiod) bilinen en eski kayıtlarıyla başladığı öğretilmiştir. Ayrıca bize, adalet ve demokrasi hakkındaki modern düşünceleri klasik Yunanistan'ın etkileyici medeniyetine borçlu olduğumuz da öğretilir.

Ara sıra, ek okumaları tarayarak, Pisagor'a etiğin bir Delphi rahibesi olan Themistoclea tarafından öğretildiğini veya bir Mantinea rahibesi olan Diotema'nın Sokrates'in öğretmeni olduğunu keşfedebiliriz.[2] Ayrıca, bütün Yunan dünyasından liderlerinin ve onlara zamanlarının en önemli sosyal ve siyasi sorunları hakkında tavsiyelerde bulunmak için Pytoness isimli bir rahibenin Delphi'ye gittiği şeklindeki ilgi çekici bilgiyi tuhaf karşılayabiliriz. Fakat en önemlisi, okuduklarımızda ne kadınlardan ne de Girit'ten neredeyse hiç söz edilmemesidir.

Aslında, Hint-Avrupalı fatihler ulaşıncaya kadar Avrupa'da yalnızca hiçbir önemli kültürel birikime sahip olmayan vahşi halkların bulunduğu gerçeği, bizi Avrupa medeniyetinin olmadığı izlenimiyle baş başa bırakır. Aynı zamanda, Avrupa medeniyetinin ilk serpilmesinin genel anlamda kadınların hiçbir medeni veya siyasi hakkının olmadı-

ğı ve doğal olarak da hiçbir güçlü konumunun bulunmadığı Yunanistan'da gerçekleştiği düşüncesine yöneliriz.

Fakat Homeros'un *Odessea*'sında en güçlü karakterlerden bazıları kadındır. Oyun başladığında, Odisseas, Ogygia adasısını yöneten Su Perisi Kalypso tarafından alıkonmaktadır. Tanrıça Athena'mn müdahalesinden sonra, Odisseas sonunda Ogygia'yı terk ederken fırtına çıkar ve boğulmaktan, Tanrıça Ino'nun kendisine verdiği bir örtü parçasıyla kurtulur. Bu durum onun, Phaecia sahiline kadar yıkanarak yüzmesini sağlar. Orada Prenses Nausicaa tarafından bulunur.

Birçok araştırmacı tarafından Miken kraliyet evlerinin eksiksiz bir portresi sayılan muhteşem Phaecia mahkemesinde, Nausicaa'nın annesi, Kraliçe Arete, kral tarafından "hiçbir kadının karşılanmadığı şekilde", onurlandırılır. "Kasabada dolaştığı zaman bütün halk onu tanrıça... olarak görerek ona tapınır."[3] Odisseas Phaecia'dan ayrıldıktan sonra, tekrar kadın karakterlerin hayranlık uyandıran bir grubuyla karşılaşır: korkunç, şirret kadınlar Scylla ve Charybdis, baştan çıkarıcı Sirenler ve güçlü kraliçe-büyücü kadın Kirke.

Eve dönüşünde bile, karısı, Peneolope'u kuvvetli ve kararlı bir kadın olarak buluruz. Ithaca üzerinde güç sağlamak için onunla evlenmek isteyen bir sürü sözde âşık erkeklere direnir. Bu durum bize, Yunanistan'ı Akhalar istila ettikten sonra bile anayanlı soydan gelmenin hâlâ kural koyucu olmak ve aynı zamanda hükümdarlık iddiası için önkoşul olduğunu gösterir.[4]

Hesiod'un "barışçı bir rahatlıkla yaşayan" ve "üzerlerine yemişlerle dolu dünyanın nimetlerinin aktığı" "altın ırka" göndermelerini zaten görmüştük. Bunlar, Neolitik Çağ'ın bu zamanda bile yalnızca efsanede hatırlanan daha barışçı ve eşitlikçi, tarımla uğraşan halklarının anılarıdır. Hesiod'un mitolojisinde dünyamn yaratılmasıyla görevlendirilen Kaos adlı bir erkek karakter olduğu gerçeği, şimdi arkeolojik kayıtlardan bildiklerimizle daha bir doğrulanır: Hint-Avrupa idaresi, büyük fiziksel yıkım ve kültürel çöküş yoluyla empoze edilmiştir.

Homeros'unki gibi, Hesiod'un yapıtı da daha önceki, daha gilanik toplum ve mitolojinin izleriyle doludur. Örneğin, cenneti ve "yüksek tepelerle tanrıça su perilerinin mutlu yuvalarını" doğuran, eski Tanrıça gibi "iri memeli Dünya"dır. Ve hâlâ, eski dindeki gibi, bir kadın gücü "aşkın tatlı birlikteliği olmadan" -başka bir ifadeyle, yalnız başına- denizi doğurur.[5]

Hesiod'un dünyası zaten erkek egemen, savaşçı ve hiyerarşiktir. Ama hâlâ eski ortaklık veya açıkçası, gilanik değerlerin tamamen unutulmadığı bir dünyadır. Hesiod için savaş insan tabiatında doğuştan yoktu. Veya, daha sonraki Grek Filozof Heraklitus'un vurguladığı gibi, "herkesin babası" ve "herkesin kralı" idi. Hesiod açıkça savaşın ve savaş tanrısı Ares'in Yunanistan'a "daha az gelişmiş bir insan ırkıyla" getirildiğini yazar. Bunlar, Yunanistan'ı tunçtan silahlarıyla işgal eden ve sonunda Yunanistan'a demir silahlarıyla artıklarını bırakan, Hesiod'un en çok nefret ettiği adamlar, Dorlar, tarafından izlenen Akhalar'dır.

Denebilir ki eğer Freud ile Jung haklıysa ve kalıtsal olarak iletilen ırk hafızası gibi bir şey varsa, Hesiod'u daha iyi ve kayıp geçmiş hakkında yazmaya sevk eden faktör budur. Fakat çok daha muhtemel açıklama, yalnızca, Hesiod'un hâlâ bir zamanlar hayatın nasıl olduğu hakkında nesilden nesle aktarılan hikâyelerin etkisi altında olduğudur.

Hesiod açıkça şunları söyler: "Dünyanın ve gökyüzünün bir zamanlar nasıl birleşik olduğunun benden değil fakat annemden gelen hikâyesidir."[7] Bu yalnızca eserinin gerçekten de nesilden nesle aktarılan hikâyelere bağlı olduğunu göstermez; aynı zamanda, annesinin, bir kadının, hâlâ şimdi erkek egemen olan dünyada daha önceki ve daha az baskıcı zamanın silinmekte olan anılarıyla kendine bir yer bulduğunu gösterir.

Hesiod, eserlerini tarihçilerin Grek Karanlık Çağı dediği dönemin sonlarına doğru vermiştir. Bu devir, Dor istilalarının Avrupa'yı kaosa sokmasından beş yüz yıl sonra klasik Yunanistan'ın doğuşuyla bitmişti. Ancak açıkçası, Nicolas Platon, Jacquetta Hawks, J. V. Luce ve diğerlerinin işaret ettiği gibi, Grek uygarlığı varsayıldığı gibi Athena'mn Zeus'un kafasından doğması gibi, ne Dorlar'ın Avrupa'yı harap etmesinden saçılan küllerden doğdu ne de barbar istilacılar kendileriyle birlikte bu medeniyetin çekirdeklerini getirdi. Muhtemelen, bazen vurgulandığı şekilde, Grek uygarlığı esas olarak "kültürel yayılmanın" veya daha eski ve daha ileri Ortadoğu kültürlerinden ticaret ve diğer temaslarla "ödünçlemelerin" sonucu da ortaya çıkmadı.

Arkeolojik verilerle, daha olası ve daha tutarlı görünen ise başka bir durumdur: Miken dönemlerinde yönetimde olan eski Akha istilacıları, ayın zamanda onların yerini alan Dor derebeyleri, ancak fethettikleri yerlerin halklarının maddi ve manevi kültürüne nüfuz ettikleri zaman gelişim gösterebilmişlerdir.

Luce, bu süreci yeni bir yapıyla anlatmayı denemiştir: "Yangınla harabeye dönmüş bir zeytin ağacı gibi, Minos kültürü bir zaman sessizliğe gömüldü ve o zaman Miken şahikalarının küllerinden yeni tomurcuklar doğdu... Minos prensesleri, 'Atlas'ın kızkardeşleri, evlenerek Miken diktatörlerinin evlerine girdiler. Minos mimarları anakaradaki sarayları tasarladılar, Minos ressamları bunları fresklerle süslediler. Grekçe, ilk kez Minos yazıcılarının ellerinde yazılı hale geçti."[8]

Bir sonraki barbar saldırısı ardından, eskisi gibi olmamasına rağmen, bu Minos hamleleri bir kere daha gerçekleşti. Luce şöyle yazmaktadır: "Arkaik dönemdeki Dor Giriti'nin kanunlarının ve kurumlarının mükemmelliğiyle tanınması tesadüf olmasa gerek. Barışseverliği yüzyıllar boyunca sevgiyle devam etme eğilimindeki bu zenginlik, kolaylıkla ortadan kalkmayacaktı. Buradan gelen filizler, Yunanistan'ın kendisinde de yeşerdi, kökleşti ve orada da gelişti."[9]

Luce'ün yazdığı gibi Dorlar'ın yaptığı tahribattan sonra bile "her şey kaybolmadı."[10] Elbette çoğu unutulmuştur ve şimdiki gibi Minos uygarlığının hafızası, efsanelerde yaşamaktadır ve Büyük Tanrıça gibi çoğu da değişmiştir. Hera, Athena ve Afrodit gibi biçimlere bürünmüştür. Şimdi resmî Grek panteonunda Zeus'a tabi kılınmıştır.

Ancak, hâlâ Grek uygarlığının tahakküm toplumundan ortaklık toplumuna daha çok uyan önemli unsurları vardır. Daha özgül bir ifadeyle bu uygarlık, androkratik olduğundan daha gilaniktir.

Tabiatın Çevrimsel Birliği ve Dünyanın İki Yarısının Uyumu

Grek medeniyetinin ilk görünümlerinden biri, Sokrates öncesi olarak bilinen filozof ve bilim insanlarının ortaya çıkmasıdır. Vurgulandığı gibi (bugün bile çoğu insanı şok eden ve halen tartışmalı bulunan düşünceleri erkenden ortaya koyan) dünya görüşleri, gerçekliğe bilinen ilk seküler, bilimsel yaklaşımdı.[11] Burada, kayıtlı tarihte ilk kez, bilgi; kutsal mitler ve dini ayinler yoluyla Tanrısal vahyin bir fonksiyonu olarak değil, deneysel olarak kanıtlanabilen ve kanıtlanamayan gerçekler şeklinde betimlenmişti. Örneğin, Homeros'da gökkuşağı hâlâ Tanrıça İris ile özdeşleştirilir. Anaximanes'e göre, güneşin yoğun, rutubetli havadaki ışınları tarafından üretilir.

Bu açıdan, Xenopanes, Tales, Diyojen ve Pisagor gibi Sokrates öncesi filozofların düşünceleri, doğal olarak daha önceki dini dünya görüşünden kesin bir kopuşu temsil eder. Fakat olağanüstü olan şey şudur ki, pek çok bakımdan bu adamların temel varsayımları daha sonraki androkratik dünya görüşüyle değil, daha önceki, daha gilanik dünya görüşüyle uyumludur.

Örneğin, Felsefe Tarihçisi Edward Hussey'in "geleneksel Grek inancına çok yabancı olan kökten tektanrıcılık"[13] dediği görüşün, ilk kaynağı olduğu söylenir. Hussey, Ksenofanes'in düşüncesinin evrenin her şeyi kuşatan ve sonsuz zekâyla yönetildiği düşüncesinin, resmî Olimpia Panteonunda ifade edilen dünya görüşünün tam tersi olduğunu vurgular. Burada öngörülemez şekilde ve sıklıkla silahlı tanrıların çoğu, hem doğanın ritimleri hem de kendi insan "tebaasının" hayatları üzerinde gelişigüzel ve kaprisli güçlerini kullanır.[14] Bunlar, çarpıcı şekilde antik dünyaya gelen ve orayı istila eden çok sayıdaki küçük reis ve krala benzerler. Fakat şimdi tarihöncesi hakkında bildiklerimizin ışığında, evrenin bu tahakküme dayalı veya androkratik görüşünün "yeni ve devrimci" olduğu kolaylıkla söylenebilir. Söz konusu görüş, Hussey'in yazdığı gibi, altıncı yüzyılda Yunanistan'ın siyasal ve sosyal gelişmelerinin altında yatan dünya görüşü de değildir.[15]

Aynı zamanda döngüsel dünya düzeni anlayışının eski görünüşünün, değişik biçimde de olsa yeniden ortaya çıkış zamanının, Dor saldırısından sonra uygarlık yeniden doğmaya başladığı zamana denk gelmesinin tesadüf olmadığı söylenebilir. Daha önceleri Büyük Tanrıça, Anne ve Her Şeyi Bahşeden üzerinden temsil edilen eski düzenin ortaya çıktığı yer de tesadüf değildir: bir zamanlar Çatalhöyük'ün filizlendiği Anadolu'nun bir kısmındaki şehirlerde ve Minos Giriti'nin muhteşem uygarlığının ya-

kınındaki adalar. Bu adalarda, Dorlar tarafından ele geçirilinceye kadar, değişik yönleriyle Anne, Bakire ve Kadın Yaratıcı veya Tanrıça Kadın Ata üstün güç olarak kaldı.[16]

Daha önce Tanrıça'ya tapınmanın nasıl hem çoktanrıcı hem de tektanrıcı olduğunu belirtmiştik. Tanrıça'ya pek çok biçimde tapınılırdı, ancak bu çeşitli kutsalların belli ortaklıkları vardı. Özellikle Anne ve Her Şeyi Bahşeden olarak Tanrıça, bütün dünyanın ve hayatın kaynağı şeklinde her yerde görünüyordu.[17] Bu yolla Sokrates öncesi düzenli ve tutarlı dünya düzeni düşüncesi, daha sonraki Olimpia panteonuyla sembolize edilen görüşten üstün, her şeyi bahşeden ve herkesi kapsayan insanüstü güç olarak Tanrıça'nın daha eski görünüşüne çok daha yakındır. Olimpia panteonunda bir dizi kavgacı, rekabetçi ve genellikle tahmin edilemez tanrı dünyayı yönetiyordu.

Tüm evrenin bir büyük müzikal armoni (ünlü "kürelerin harmonisi") şeklindeki Pisagorcu evren düşüncesi, savaşlarla tahrip olmuş Olimpia panteonundan çok, eski dini kozmoloji ile tutarlıdır. Sokrates öncesi filozofların kozmolojisinde, şimdi kişilikötesi kuvvetlerle bulduğumuz Tanrıça'nın yerine, herkesi kapsayan ve büyük ihtimalle erkek olan tanrıya ara sıra göndermeler vardır. Fakat dünyaları, hâlâ bazı androkratik düşünürlerce öngörülen kaotik ve tamamen tesadüfi evrenden farklıdır.

Sokrates öncesi evren anlayışını ortaya koyan prensiplerden biri de şudur ki, dünya düzeni gözlemlenebilir bir düzenlilik sergiler, "temel unsurlar kendilerini, günlük ve yıllık döngülerle tekrarlar."[18]

Bu görüş, çarpıcı şekilde doğanın -ve kadının- döngülerinin tekrarlanan temalar olduğu Eski Din diyebileceğimiz şeyi çağrıştırır. Aristoteles'e göre "doğa" felsefesinin öncüsü olan Tales, Aristoteles tarafından suyun her şeyin başlangıcı olduğu biçimindeki görüşüyle aktarılmıştır. Bu görüş, gene çarpıcı şekilde önceki Tanrıça'nın ve onun dünyasının başlangıçta kadim sulardan doğduğu düşüncesini hatırlatır.[19]

Benzer şekilde, hem değiş tokuş hem de istikrarın hayati prensibi olarak diyalektik zıtlıkların dengelenmesi kavramı, zaten İ.Ö. altıncı ve beşinci yüzyıllarda Anaksimandros, Zenon ve Empedokles gibi filozoflarca ifade ediliyordu.[20] Fakat şimdi görebildiğimiz şudur ki, Tanrıça'ya tapınılan çağın kozmolojik imgesi, daha önceleri bunların habercisi olmuştur.

İ.Ö. dördüncü bin yılın ortalarında Avrupa Cucteni kültürünün desenli çömlekçiliğinde, çiftler arasındaki zıtlığa dayalı gerilim, sık sık karşılaşılan bir temadır.[21] Doğanın dinamizmi ve görünüşte birbirinin zıddı olan ölüm ve doğum, dini mitolojide merkezi rol oynuyordu. Yaşam ve ölümün hem birliği hem de ikiliği, Tanrıça'da yeniden canlanıyordu. Zıt prensipler olan annelik ve bekâret benzer şekilde Tanrıça'da birleşikti.[22] Sık sık kadın özellikleri ve erkek özellikleri, hem Tanrıça'nın daha önceki androjen (eril !Evren) imajlarında hem de daha sonraki Kutsal Evlilik ritüelinde birleştiriliyordu. Aslında, tüm insanlığın, aynı zamanda bütün tabiatın, doğumu ve ölümü; eski dini mitolojide Tanrıça'nın yaratıcı ve yıkıcı güçlerinin birbirine yakınlığının ve hayati birliğinin görünümleriydi. Eski tanrının her yerde olan dönüştürücü karakteri Erich Neumann tarafından "zıtların tanrıçası" ibaresiyle özetlenmiştir.[23]

Mısır, Mezopotamya ve diğer Ortadoğu kültürlerindeki düşünceler arasında benzerlikler olduğu için, bazı araştırmacılar Sokrates öncesi düşünceleri daha eski, daha ileri ve o zaman zaten büyük ölçüde tahakkümcü/androkratik uygarlıklardan "ödünçlemeler" olarak açıklamaya çalışmışlardır. Kültürel yayılımcılığın, Sokrates öncesi dünya görüşünde etkisi görmezden gelinemez. Ancak bu etki daha çok -şimdiye kadar bastırılan veya gözden kaçırılan- yerel gelenek ve efsanelerin etkisi gibi görünmektedir.

Özet olarak, yerel gelişmeler proto-androkratik sistemin aşamalı olarak "yumuşamasına" yol açmış görünmektedir. Çeşitli Grek kent devletlerinde görece barış ve yabancı istilalardan kurtuluş dönemi sırasında, yalnızca sanat ve zanaatlarda bir diriliş yoktu, aynı zamanda güçlü kral ve reisler, yerlerini oligarşik demokrasilere bırakıyorlardı. Oligarşik demokrasiler, aristokrasi veya büyük mülk sahibi erkeklerden oluşan seçilmiş hükümetlerdi.

Hussey'in işaret ettiği üzere, o zaman için, Grek filozoflarının düşüncelerinin, "siyasal eşitliğin yayılması", aynı zamanda "kararlı, taraf sız ve değişmez" olarak hukukun yeniden doğuşunu ifade ve teşvik etmeleri[24] şaşırtıcı değildir. Tabii ki hem kozmosun unsurları hem de insanlar arasında Pisagor'un "geometrik eşitlik"[25] düşüncesi, yeni düzenin kuvvetli adam yönetimiyle tutarlı değildir. Ancak Pisagor'un yerleşim yerlerinde, Platon'un daha sonraki filozof-kral düşüncesinin ana çizgilerine paralel oligarşilerce yönetiliyor görünmesi şaşırtıcı değildir.[26]

Bu bağlantıda, Aristoksenos'tan bildiğimiz şekliyle, Pisagor'un etik bilgisinin çoğunu Delfi'de bir rahibe olan bir kadından, Themistoclea'dan alması çok anlamlıdır. Aynı zamanda, Pisagor'un Grek felsefesine antik mistisizmi getirdiği, hatta onun feminist olduğu söylenir.[27] Orfeus'un gizemci dininde yaptığı reformda Pisagor aynı zamanda kadın ilkeyi yüceltmeyi vurgulamış görünmektedir.[28] Ve Diyojen, bize Pisagor'un okulunda, daha sonra Platon'un Akademisinde yaptıkları gibi erkeklerle yan yana kadınların öğrenim gördüğünü söyler.[29]

Klasik Tarihçi Jane Harrison'ın kaydettiği gibi, Platon felsefesinin çoğu, androkrasi öncesi din ve ahlakın unsurlarını koruyan Pisagor'un etkileri ile Orfeus'un sembollerine bağlıdır.[30] Platon'un insan algısının "karanlık mağarasının" ötesine uzanan düzenli ve uyumlu, ideal evren düşünceleri, aynı gelenekten gelmiş görünmektedir. Hepsinden öte, Platon'un ideal devleti *Republic*'te *(Devlet)* kadınların eğitimde eşitliğine desteği, şüphesiz kadının bastırıldığı androkratik düşünüşle tutarlı bir düşünce değildir.[31]

Antik Yunanistan

Antik Yunanistan'a tekrar bakarken, iz bırakan uygarlıkta en iyi olan şeylerin çoğunun, önceki döneme kadar uzandığı açık görünmektedir. Yunan medeniyeti, büyük sanat aşkım, doğanın süreçlerine yoğun ilgiyi, kadın ve aynı zamanda erkeğe özgü zengin ve çeşitli efsanevi sembolojiyi, ayrıca Greklerin demokrasi dediği daha eşitlikçi siyasi örgütlenme biçimini kurma girişimini içerir. Üstelik Greklerin kültürel olarak daha az gelişmişliğinin kaynağını bulmak şimdi zor değil. Grek demokrasisinin nüfusun çoğunu dışlaması (kadınlara ve kölelere katılım hakkı vermemesi) gerçeği, daha önceki daha barışçı ve daha eşitlikçi düzene empoze edilen androkratik üstyapının bir işleviydi. Grek yönetici sınıfının savaşla uğraşı, erkekçe erdemler olarak bilinen kahramanlığın ve silahlı fethin idealize edilmesi ve kadınların statülerinin toplu şekilde bozulması da böyleydi.

Athena'da, klasik Yunanistan'ın androkratik ve gilanik unsurları arasındaki hem çatışmayı hem de etkileşimi açıkça görebiliriz. O, eski ortaklık kurallarını yansıtarak, kültürel evrim doğrultusunda yılanın antik amblemiyle hâlâ erdemin Tanrıça'sıdır. Fakat aynı zamanda, yeni tahakküm kurallarını yansıtarak, şimdi miğfer ve mızrağıyla yeni savaş tanrıçasıdır. Kadehi sembolize eden gücü şimdi bir kalkandır. Bu iki unsuru Platon'un paradoksal olarak hiyerarşik ve hümanist-eşitlikçi devleti *Republic*'te *(Devlet)* görebiliriz.

Bir yandan, ironik olarak Platon, "soylu yalan" dediği bağla desteklenen üç sınıflı bir toplumu savunur: hikâyede, yönetici sınıf veya "koruyucular" altından, savaşçılar gümüşten ve geri kalanlar (işçiler ve köylüler) basit metallerden yapılmıştır. Öte yandan, koruyucular için bu eşitlikçi, gerçekten sert bir şekilde komünist bir sistemdir ve güç kullanımı, Kılıçtan çok Kadehle sembolize edilenlerle daha tutarlı, adil prensiplerle idare edilir. Platon'un feminist olarak sayılabilecek hayal gücü esnekliği olmamasına rağmen, *Devlet*'te -Atina'daki uygulamaların tam tersine- yönetici sınıftaki kadınlara erkeklerle aynı eğitimin verilmesi gerektiğini savunur.

Grek sanatında gilani ve androkrasinin çok canlı bir şekilde yan yana geldiğini görürüz. Doğa ve yaşam, hem kadın hem erkek vücutlarının mükemmel sunumuyla ifade edilir. Fakat kavga ve silahlı çatışma da sık sık karşılaşılan temalardır.

Grek dininde çatışan iki kültüre dair daha çok kanıt görürüz. Grek dininin daha önceki kökleri kadınların ve "kadınca" değerlerin bastırılmadığı bir dünya görüşünü savunur. Gerçek şudur ki, Olimpia panteonunda ve üstelik yerel tapınaklarda kadın tanrılara hâlâ tapınılmaktadır. Zeus, resmen önde gelen tanrıdır. Fakat tanrıçalar hâlâ güçlüdür, bazen tanrılardan daha güçlüdür. Aynı kültürel kökleri, Atina'ya birkaç mil mesafede Eleusis'te her yıl kutlanan büyük Eleusis Gizemlerinde de açıkça görebiliriz. Burada Tanrıça, ikiz biçimleri Demeter ve Kore'de, dini faaliyetlerde en yüksek mistik gerçekleri halen ortaya koyar. Ve bugün bizim için korunan Boeotia altın mührünün

üzerinde ve Teb'ten gelen bir vazo resminde, bu ayinlerde nasıl antik Kadın Kabının veya Kadehin, veya Kutsal Vaftiz Kurnası'nın merkezdeki imaj olduğunu görebiliriz.[32]

Grek toplumunun gilanik ve androkratik unsurlarını, paradoksal konumdaki Atinalı kadınlarda görüyoruz. Bu durum, büyük kanuni ve sosyal yasaklara rağmen, en azından bazı kadınlar için Ortadoğu'nun teokrasilerindeki kadınlardan anlamlı biçimde daha iyiydi. Aslında, burada kadınlar daha az bastırılmış olabileceklerinden, Atina'da "kadın hareketine" benzer şeylerin bile gerçekleşmiş olabileceğinin işaretleri vardır.

Şurası bir gerçek ki, her iki cinsten köleler gibi, kadınların tamamı da ünlü Atina demokrasisinden dışlanmıştı. Gerçekten, Augustine'in savunduğu gibi, Atina'daki kadınların nasıl oy kullanma hakkını anayanlılıktan babayanlılığa geçişle aynı zamanda kaybettiğinin hikâyesi, androkrasinin empoze edilmesinin gerçek demokrasinin sonuna işaret ettiğini göstermektedir.[33] Üstelik klasik dönemlerde, üst sınıftan çoğu kadın, *gynnecaeum* veya kadınlar mahallesinin sağlıksız ve aşağılayıcı sıkışıklığında yaşamak zorundaydı. Fakat aynı zamanda Atina'da bazı kadınların entelektüel ve kamusal hayatta önemli roller oynadığının, da kanıtları vardır. Kültür Tarihçisi Jacquetta Hawkes'un yazdığına göre, Grek kent devletleri içinde Atina'da kadınların "durumu çok kötüydü (veya yalnızca çok şikâyet ediyorlardı?)" Örneğin, Perikles'in karısı Aspasia hem bilim insanı olarak hem de, Atinalı ev kadınlarının eğitimini destekleyerek ve genelde önde gelen kent kültürü tarihçilerinin "Pericles'in Altın Çağı" dediği dönemi yaratmaya yardım ederek, devlet yetkilisi olarak çalışmıştır.[35]

Çok ünlü Atina eğitiminin genellikle erkeklerle sınırlı olmasına rağmen, daha önce belirttiğimiz gibi, Platon'un Akademi'sinde öğrenim gören kadınlar vardı. Eğer Birleşik Devletler'de kadınların on dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyıl başlarına kadar yükseköğrenime girme hakkı kazanmamış olduklarını hesaba katarsak, bu durumun Grek kültüründeki kuvvetli ortaklık/gilanik akımını ortaya koyduğunu görürüz.

Bu dönem, tam da Grek tarihinin çeşitli dönemlerinde eserleri daha sonra bağnaz Hıristiyan ve Müslümanlarca tahrip edilen "pagan" kütüphanelerde bulunan, kadınların dönemidir. Örneğin, Pithagoras'ın okulunda öğrenim gördüğü söylenen bir Grek kadın, Filozof Arignote, *Sacred Discourse* (Kutsal Söylem) adlı bir kitabı yayına hazırlamış ve *Rites of Dionysus*' (Diyonisos Törenleri) ve diğer eserleri yazmıştır.[36] *Odessea*'nın de bir kadın tarafından yazılmış olabileceği şeklinde spekülasyonlar vardır. Kadınların kendi felsefe okullarının başında bulunduklarının bile kanıtları vardır. Bu okullardan birisi, Cyrene'li Arete'nin başında bulunduğu, temel ilgi alanı doğa bilimi ile etik olan ve birincil kaygısı "içinde ne efendilerin ne de kölelerin bulunacağı bir dünya" olan bir okuldu.[37] Argos'un Telesila'sı siyasi şarkıları ve ilahileri ile tanınıyordu. Pindar'ın hocası Boeotia'lı Corinna, Kadın Tarihçisi Elise Boulding'e göre, "şiir yarışmasında bir erkekten beş kereden fazla kazandı." Ve Erinna'ya antik dünyada Homeros'un dengi deniyordu.

Günümüze ulaşan eserinin sadece birkaç parçasından, Grek şair Sappha veya Lesbos'lu Sappho'nun savaş yerine, çoğu Grek şiirinde olduğu gibi, aşkı öven güzel şiirler yazdığını biliyoruz. Sappho aynı zamanda kadınlar için bir okul işletiyordu. Şiirinde şöyle yazıyordu: "Bazılarının süvariler dediği, diğerlerinin acemilik veya bir dizi uzun kürek diye savunduğu, bu kara toprağın üstün yüzüdür". Ve devam eder: "Ben derim ki, senin aşkın işte budur."[38]

Bazı Grek kadınları için, *hataera* mesleği ev kadınının erkeğe bağımlı rolüne göre daha bağımsız ve görece saygın bir alternatif sunmuştur. *Hataera*'nın yanlış olarak orospulara denk kabul edilmesine rağmen, antik Greklerin görüşü bu değildi. *Hataera,* on yedinci ve on sekizinci yüzyıl Avrupası'nda sıklıkla önemli siyasi güç olan kurtizanlar gibiydi. Değişik eğitimsel ve kültürel ilgileriyle ve becerileriyle eğlendiriyor ve mihmandarlık yapıyorlardı. Fakat ilginç olan, *hataera*'nın kayıtlara bilge ve hatta önde gelen kamusal kişilik olarak geçmiş olmasıdır. Boulding'in yazdığına göre, "Ionia ve Aetolia kent devletlerinin *hataera*'larının, en parlakları olduğu düşünülmektedir." "Platon'un en önemli öğrencileri, Mantua'lı Lashenia ve Axiothea'dır."[39] Atina kültürüne çok fazla katkıda bulunan Aspasia'nın da bir *hataera* olduğuna inanılmaktadır.

Antik Yunanistan'da insanlığın iki yarısından birisinin artık sınıflandırılmadığı bir sosyal örgütlenmeye dönüş hareketinden söz edenlerin varlığının kanıtı, belki en etkileyici noktadır. Bu, belki de kadınların özgürlük hareketine benzer bir şeydir. Bu durum, Aristofanes ve Cratinus gibi adamların, kadın düşmanı, iğneleyici hicivlerinde geçer. Bunlar, gruplar halinde buluşan ve "erkekler gibi olmak istediklerini" görünmeyen yollarla dile getiren kadınlar hakkındadır.[40] Gerçekten dini kutlamalarda ve yalnızca kadınlar için olan toplantılarda düzenli şekilde ve sık sık buluşurlar. Buralarda bir kadın tanrıyı onurlandırırlar. Kuvvetli bir kadın kimliğini korurlar. Grek kadınları, klasik zamanlara kadar Tanrıça'nın sonunda yeraltına sürüldüğü veya tamamen silindiği çoğu Batı kültüründe kadınların sahip olmadıkları gibi bir güç kaynağına sahipti.

Antik Yunanistan'da kadınların savaş karşıtlıklarının işaretleri de aynı ölçüde ilginçtir. Bu, zamanımızdaki barış hareketiyle birebir uyumlu organize bir hareket olabilirdi. Söz konusu eylem, bizim için oldukça etkileyici olarak günümüze dek ulaşan Aristofanes'in ünlü *Lysistra*'sı gibi Grek oyunlarında geçer. Bu oyunda kadınlar, erkekler savaşlarını durdurana dek cinsel lütuflarını geri çekme tehdidinde bulunurlar. Bu temanın uç noktada popüler komedi yazarınca bütün oyun boyunca geliştirilmesi, hem hareketin hem de zamanımızdaki hâlâ erkek egemen toplumların tipik stratejisinin olası gücünün bir göstergesidir: kadınlar üzerinde erkek kontrolünün gülünçlük ve kaale alınmama yoluyla korunması.

Hafife almanın böyle araç olarak kullanılması, Grek tarihinin çoğunun karakteristik özelliği olmuştur. Gerçekten bu, kadınların yok sayılmasından bile daha yaygın bir araçtır. Burada, başka yerlerdeki tarihlerimizde olduğu gibi, kadınlarla ilişkilendirilen her şey aslında ikincildir - veya daha sık olarak hiç hesaba katılmaz. Gelenek-

sel tarihçiler, buna göre, daha adil ve insancıl çalışan kadınların faaliyetlerini ısrarla önemsemezler. Fakat gerçekler su yüzüne çıktıkça, kayıp tarihimiz kadınların bu faaliyetlerinin aşırı derecede önemli olduğunu göstermiştir. Daha sonra ayrıntılı biçimde inceleyeceğimiz gibi, bunlar Yunanistan'da ve diğer yerlerde, çok az bir şans tanınsa bile, kadınların aktif olarak barış ve yaratıcılık gibi "kadınca" değerlerin sosyal öncelikler olarak hayata geçirilmesi için çalıştıklarını göstermektedir.

Tarihçilerin söz dağarcığında *gilani* ve *androkrasi* gibi toplumsal cinsiyete özgü terimlerin ihmali gibi; kadınların, geçmişimizin hesabından sistematik olarak silinmeleri, erkek-kadın sınıflaması üzerine kurulan bir sistemi ayakta tutmaya hizmet eder. Erkek tahakkümünün merkezi yönünü uygulamaya koyar: Kadınlar erkekler kadar önemli değildir. "Kadınca konuların" sosyal ve ideolojik örgütlenmemizdeki önemli konumu yönündeki imaların dışlanması, aynı zamanda gilani ve androkrasi tarafından tarif edilen sosyal alternatifleri gizlemeye aktif biçimde hizmet eder.

Buna rağmen, tarihe toplumsal cinsiyeti bütünsel olarak kabul eden bir bakış açısıyla bakarsak, bu dünyada yaşamanın iki yolu olarak gilani ve androkrasi arasındaki gizli çatışmayı görmeye başlayabiliriz. O zaman bazı Grek kadınlarının görece büyük özgürlüğü, Ortadoğu'nun teokrasilerindeki kadınlarla karşılaştırılırsa, önemli bir sosyal gösterge şeklinde görülebilir. Mesela, Yunanistan'da androkrasi öncesi çağın karakteristik özelliği olan siyasal gücün kontrol yerine sorumluluk olarak görüldüğü daha insancıl bakış, diriliş ve kararlı duruşun hem sebebi hem sonucu olarak görülebilir.

Sosyal adalet hakkındaki Batılı düşüncelerin çoğu -örneğin, özgürlük ve demokrasi düşünceleri- Sokrates ve Pisagor gibi Grek filozoflarından türer. Böyle kavramların önceki gilanik köklerinden filizlendiği düşüncesi, bu erkeklerin öğretmenlerinin kadınlar olduğu gerçeği ile desteklenir. Aynı zamanda açıkça ortaya çıkan şudur ki, hem Pisagor'un öğretmeni Themistoclea hem de Sokrates'in öğretmeni Diotema rahibeydi: Daha önceki dini ve manevi geleneklerin taşıyıcısı ve ileticisiydiler.

Antik Yunanistan'da gilanik uyamşın pek çok işaretini görebilmemize rağmen, aynı zamanda bu evrimsel hamleye karşı şiddetli androkratik direnişi de görebiliriz. Resmi Grek dini, kilit noktalarda bir tahakküm diniydi: Zeus, üstünlüğünü zulüm ve barbar eylemleriyle kurmuş ve ayakta tutmuştur. Eylemleri arasında tanrıçalara ve ölümlü kadınlara pek çok tecavüz vakası vardır. Önceden *Oresteia* gibi klasik zamanların büyük ritüel özellikli dramlarında, androkratik erkek tahakkümü ve erkek şiddeti kurallarının nasıl tesis edileceği ve uygulanacağı vurgulanmıştır. Bu, yönetici Grek seçkinlerinin politikasını yansıtmıştır. Bu erkekler ne kadar "medeni" olsa da, eğer kendi baskın konumlarını koruyacaklarsa, androkratik sistemleri belirleyen üç yönlü, erkek tahakkümü, otoriterlik ve kurumsallaşmış sosyal şiddetten oluşan konfigürasyonda temel bir değişikliği, onaylayamazlardı.

Androkratik Doğru ve Yanlış

Hümanizm, Antik Yunan'ı yöneten adamlarca onaylanabilirdi, hatta o zamanlarda yöneticiler buna hayranlık da duyabilirdi. Ancak yalnız buraya kadar izin verilebilirdi, daha öteye gidemezdi. Bu açıdan, klasik Yunanistan'da kişisel olaylarda aşırı acayip ve rahatsız edici olan daha çok şey vardı. Görünüşte zararsız ve yaşlı filozof Sokrates ölüme mahkûm edilmişti. Sokrates gibi büyük bir filozofun bile Atina gençliğini "kötüye sevk etmek" suçlamasıyla ölümle cezalandırılmasına yol açan düşünceler nelerdi? Tabii ki burada önemli olan, bunların kadınlara eşit eğitim ve adalet anlayışı gibi gücü haklı ve doğru kılan androkratik niteliğe baştan saldıran gilanik sapkınlıklar içermesiydi.

Sokrates'in güç temelli sınıflamalar içeren bir sisteme meydan okuması, Platon'un *Devlet*'inde ifade edilmiştir. Orada Sokrates'in kadınlara eğitim eşitliği gibi düşüncelerini buluruz. Bu düşünceler, Jean Jacques Rousseau gibi sözde aydınlandığı varsayılan on sekizinci yüzyıl filozofu tarafından bile şok edici bulunmuştur. Bu klasik Batı felsefesinde, aynı zamanda Sokrates'in Sofist filozof Glaucon ile diyaloğunu buluruz. Glaucon tarafından eklenen ve Sokrates tarafından sıkı şekilde sorgulanan konu, yönetici sınıfın adalet ve hukuku yalnızca erkeklerin kişisel çıkarlarıdır.

Sofistler de bazen geleneksel maneviyatı hafife almakla suçlanmışlardır, çünkü bazıları açıkça Grek tanrılarını reddetmiştir. Bu diyalogda Platon, felsefi doktrinlerini gerçekten zamanının genel geçer maneviyatını bahane etmeden veya yanlış bilgi vermeden ifade ettiklerini gösterir.[41]

Sofistlerin belirgin bir biçimde eklektik dünya görüşü, yalnızca Yunanistan'ı yöneten erkeklere aittir. Bu görüş, bugünün dünyasının çoğunu yöneten erkeklerinkiyle aynıdır. Çünkü, Sofistler erkeklerin silahlı güçleriyle haklı olduklarını kanıtladıkları androkratik yaşamın, şimdiki gibi o zaman da, siyasal ve sosyal gerçekliklerinin manevi yönünü bildirmenin ötesine gitmişlerdir.

Devlet'te Glaucon, Sokrates'e kanunların en büyük faydasının, güçlülerin çıkarlarını engellemek olarak görecek kadar açgözlü olan zayıfların icadından başka bir şey olmadığını söyler. Adalet hakkında ise yalnızca "seçeneklerin en iyisi olan; yanlış yapmak ve onu atlatmakla en kötüsü olan; birisinin yanlış yapması ve bunun intikamının alınmaması" arasındaki "uzlaşmadır" der.[42]

Bu dünya görüşlerindeki -ve adalete bakıştaki- aynılığın İ.Ö. 431 ile 403 arasındaki Peloponnes Savaşının tarihini yazan ünlü Grek tarihçisi ve generali Thucydides'in yazılarında da ifade edilmesi özellikle aydınlatıcıdır. Thucydides'in tarihinde Atinalılar ile Melosluların temsilcileri arasındaki bir diyalogda, Atinalılar açık açık Melosluların neyin doğru veya yanlış olduğuyla ilgilenmediklerini; ilgilendiklerinin belki doğru olmayan ama işe yarar bir çare olduğunu söylerler. Melos, Cyclades'te Atinalıların ilhak etmek istediği küçük bir kent devletidir. Çünkü, "adalet sorunsalı güçlüler

yapabildiklerini yaparken ve zayıflar ne çekmeleri gerekiyorsa çekerken vardır, adalet yalnızca güç olarak eşit olan taraflar arasında doğar."[43]

John Mansley Robinson'ın Grek felsefesi analizinde işaret ettiği gibi, bu çıkar ahlakı insanların büyük ölçüde "acımasız, aç gözlü, benmerkezci hayvanlar" olduğu öncülüne dayanır.[44] Bunun sonucu, başka bir öncüle de dayanmıştır: insan sınıflamalarının kuvvete dayanmasının "doğal" ve bundan dolayı haklı olduğu. Bu görüşe göre, Aristoteles'in *Politika*'da ortaya koyduğu gibi, doğada yönetmek anlamına gelen unsurlar ve yönetilmek anlamına gelen unsurlar vardır. Başka bir ifadeyle, sosyal örgütlenmeyi yönetme zorunluluğu ilkesi, bağlama yerine sınıflamadır. Ve Aristoteles'in açıkça ifade ettiği gibi, androkratik felsefenin ve yaşamın temellerini birbirine eklemleyerek, tam da kölelerin doğal olarak özgür adamlar tarafından yönetilmek için var olmaları gibi, kadınların erkekler tarafından yönetilmek için var olduklarını söyleyebiliriz. Başka türlüsü gözlemlenebilirse, "doğal" düzeni çiğnemek olur.[45]

Gördüğümüz gibi, aynı felsefi öncüller, Batı medeniyetini şekillendiren diğer temel gelenek olan Yahudi-Hıristiyan mirasımız için hayati bir konumda olmuştur. Burada bunlar, doğuştan günah ve Tanrı'nın erkeğin üzerinde, erkeğin kadının, çocukların ve doğanın üzerinde sınıflandığı dini mitoloji gibi Hıristiyan düşünceleri, Tanrı tarafından emredilmiş olarak sunulmuştur.[46]

Aslında, eğer Hıristiyan tarihini çalışırsak sınıflama düşüncesini ifade etmek için kullanılagelen terimin, başlangıçta Kilisenin yönetimine gönderme yapan "hiyerarşi" olduğunu öğreniriz. Grekçe *hieros* (kutsal) ve *arkhia*'dan (yönetim) türer. Kiliseye başkanlık eden erkeklerin rahipler ve Hıristiyan Avrupa halkı üzerinde idame ettiği aşama sıralarını ve güç seviyelerini betimler.[47]

Fakat Yahudi-Hıristiyan mirasımızın bir, çok farklı yönüne temel olan, sıklıkla zayıf ancak hâlâ ısrarlı bir ümidi vardır. Söz konusu ümit, insanlığın manevi evriminin hâlâ bir gün bizi barbarlık ve baskı çirkefine batmış sistemden kurtarıp özgür kılacağıdır. Bu, izleyen bölümde göreceğimiz gibi, iki bin yıl önce Batı kurallarında ikinci veya gilanik bir dönüşüm meydana getirebilme ihtimali bulunmuş olan yönümüzdür.

Dokuzuncu Bölüm

Tarihin Diğer Yarısı: II. Kısım

Yaklaşık iki bin yıl önce Galile Gölü'nün kıyılarında kibar ve şefkatli bir genç Yahudi, zamanının yönetici sınıflarını ve dini otoritelerini Filistin halkını sömürmek ve baskı altında tutmakla suçladı. Evrensel aşkı anlattı ve dünyanın bir gün yumuşak başlılara, alçakgönüllülerle zayıflara miras kalacağını öğretti. Bunun ötesinde, hem sözleri hem eylemleriyle sık sık kültürünün kadınlara yüklediği erkeklere tabi olan ve ayrımcı konumu reddetti. Kadınları muhatap almanın sapkınlık sayıldığı bir zamanda, kadınları da rahat bir şekilde muhatap alarak İsa, herkesin manevi eşitliğini bildirdi.

Kutsal Kitap'a göre, zamanının yetkililerinin İsa'yı radikal düşüncelerinin ne pahasına olursa olsun susturulması zorunlu olan tehlikeli bir devrimci saymaları şaşırtıcı değildir. Erkeklerin kadınlar üzerinde sınıflanmasının bütün insan sınıflamaları için model olduğu androkratik sistemin bakış açısından bu düşüncelerin ne kadar radikal olduğu, kısa ve özlü şekilde Galatyalılar 3:28'de ifade edilmiştir. Burada Hz. İsa'nın İncili'ni takip edenleri okuyoruz, "Artık ne Yahudi ne Grek, ne köle, ne erkek ne dişi ayrımı var. Hepiniz Mesih İsa'da birsiniz."*

* *Ç. N.: Türkçe çeviri, Kutsal Kitap Yeni Çeviri, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001, s. 1483'ten aynen alıntılanmıştır.*

Leonard Swidler gibi bazı Hıristiyan teologları, Hz. İsa'nın feminist olduğunu, çünkü resmî veya "kutsal" metinlerde bile zamanının kadınlara ayrımcılığım ve boyun eğdirmesini reddettiğini vurgulamıştır.[1] Fakat feminizmin birincil amacı kadınların özgürlüğüdür. Dolayısıyla Hz İsa'ya feminist demek tarihi olarak doğru olmayacaktır. Daha doğru olan, Hz. İsa'nın doktrinlerinin insan ilişkilerinde gilanik bir bakışı bünyesinde topladığıdır.

Bu görüş, yeni değildi ve -vurguladığımız gibi- Eski Ahit'in ortaklık toplumuyla tutarlı olan kısımlarını da içeriyordu. Fakat Galileli bu genç marangoz tarafından güçlü bir biçimde birbirine eklemlenmişti. Gerçekten de zamanının dini seçkinlerinin gözünde sapkıncalıydı. Kadınların özgürleşmesinin merkezi vurgusu olmamasına rağmen, eğer Hz. İsa'nın verdiği vaazlara kültürel dönüşüm teorisinin yeni bakış açısından bakarsak, çarpıcı ve birleştirici bir tema görürüz: androkratik değerlerin gilanik değerlerle yer değiştirmesi yoluyla *bütün* insanlığın kurtuluşu vizyonu.

Hz. İsa ve Gilani

Yeni Ahit'te görünüşte Hz İsa'yı tanıyan havarilere atfedilen yazıların, Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri'nin, genellikle "gerçek" Hz. İsa'ya dair en iyi kaynaklar olduğu düşünülür. Bunların da Hz. İsa öldükten yıllar sonra yazılmalarına ve şüphesiz yoğun şekilde yayıma hazırlanmalarına rağmen, muhtemelen Hz. İsa'nın doktrinlerini Elçilerin İşleri veya Korintliler gibi diğer kısımlardan daha bütünlük içerisinde yansıtırlar.

Burada bulguladığımız, tahakküm ideolojisinin esasının, üstün-erkek/aşağı- kadın (türü) modelinin birkaç istisnaya rağmen söz konusu yazılarda bulunmadığıdır. Onun yerine, bu yazılara nüfuz eden Hz. İsa'nın manevi eşitlik mesajıdır.

Daha da çarpıcı -ve yaygın- olan; Hz. İsa'nın doktrinleri, "kadınca değerleri" ikincil veya destekleyici bir konumdan birincil ve merkezi konuma yükseltmemiz gerektiğini gösterirler. Şiddet eğilimli olmamalıyız fakat onun yerine diğer yanağımızı dönmeliyiz; bize ne yapılmasını istiyorsak diğerlerine bunu yapmalıyız; komşularımızı ve hatta düşmanlarımızı sevmeliyiz. Katılık, saldırganlık ve tahakküm gibi "erkekçe erdemler" yerine, her şeyin üstünde değer vermemiz gereken; karşılıklı sorumluluk, şefkat, yumuşaklık ve sevgidir.

Yalnızca Hz.İsa'nın öğrettiğine değil mesajını nasıl yaymaya başladığına yakından baktığımız zaman da tekrar tekrar ortaklık toplumunun İncil'iyle vaaz verdiğini farkederiz. Yüksek konumlu erkeklerin -Hz. İsa'nın zamanında rahipler, soylular, zengin erkekler ve krallar- Tanrı'nın sevgili kulları olduğu dogmasını reddetmiştir. Kadınlarla serbestçe kaynaşmış, böylelikle açıkça zamanının, erkeği üstün gören kurallarını red-

detmiştir. Ve gerçekten kadının ölümlü bir ruhu olup olmadığını tartışan daha sonraki Hıristiyan bilgelerinin tam tersine, Hz. İsa, nihai tahakküm mesajı olan, kadınların manen erkeklerden aşağı olduğunu vaaz etmemiştir.

Hz. İsa'nın gerçekten var olup olmadığı uzun süredir tartışılmaktadır. (Çok iyi belgelenmiş) iddia şudur ki, çok şüpheli Hıristiyan kaynaklarından başka dokümanlarda varolduğunun kanıtı kesinlikle yoktur. Analistler de pratikte Hz. İsa'nın hayatındaki bütün olayların, aynı zamanda öğretilerin, diğer dinlerin mistik karakterlerinde ve ifade kalıplarında göründüğünü vurgulamaktadır. Bu da Hz. İsa'nın erken dönem kilise liderlerinin amaçlarına hizmet etmek için başka yerden ödünçlemelerle üretildiğini gösterecektir. İlginç biçimde, Hz. İsa'nın tarihsel kimliği için en zorlayıcı tartışma, onun feminist ve gilanik düşünce ve eylemleridir. Çünkü, gördüğümüz gibi, sistemin önde gelen gereği, androkratik değerleri reddetmek yerine, destekleyen tanrıların ve kahramanların üretilmesi olmuştur.

Böylelikle, Yuhanna 4:7-27'de okuduğumuz gibi, kadınlarla açıkça konuşmak yoluyla zamanının androkratik törelerini çiğneyen bir karakterin niçin icat edildiğini anlamak zordur. Ve havarileri; kadınlarla hiç konuşmaması gerektiği, daha sonra konuşmalarının bu kadar uzun olmaması gerektiği nedeniyle "şaşırmışlar"dır. Hz. İsa, efendileri olmayan bir adamla cinsel ilişkide bulunma şeklindeki iğrenç günahtan suçlu bulunan kadınların, erkek derebeylerinin görüşüne göre, öldürülmek üzere geleneksel olarak taşlanmasına göz yummayacaktır.

Luka 10:38-42'de, Hz. İsa'nın açıkça kadınları arkadaşları arasına aldığını -hatta onları hakir rollerinden uzaklaşmaları ve kamusal hayata aktif olarak katılmaları için böyle yaptığını- okuruz. O, eylemci Meryem'i evdeki kız kardeşi Martha'dan çok över. Ve resmî İncil'lerin her birinde Mecdelli Meryem'i ve ona nasıl saygı ve şefkatle davrandığını okuruz. Mecdelli Meryem muhtemelen fahişeydi.

Daha da şaşırtıcı olan, İncil'lerden öğrendiğimiz şudur ki, göğe yükselen Hz. İsa'nın ilk göründüğü Mecdelli Meryem'dir. Ölümünden sonra boş mezarında ağlayan, mezarını koruyan, Mecdelli Meryem'dir. Orada Hz. İsa'nın ona çok ünlü on iki erkek havarisinden herhangi birinin düşleminde görünmesinden önce göründüğü bir vizyonu vardır. Ve Hz. İsa'nın, diğerlerine göğe yükselmek üzere olduğu bilgisini iletmesini istediği kişi Mecdelli Meryem'dir.[2]

Zamamnda -hâlâ olduğu gibi- Hz. İsa'nın öğretilerinin kadınlar için büyük çekiciliği olması şaşırtıcı değildir. Hıristiyan ilahiyatçıların buna nadiren gönderme yapmasına rağmen, (kutsal) resmî yazılarda ve Yeni Ahit'te, kadınları Hıristiyan önderler olarak buluruz. Örneğin, Elçilerin İşleri 9:36'da Hz. İsa'nın Tabitha veya Dorcas isimli havarisinin ünlü, resmî on iki sayısı içinde açıkça yer almadığını okuruz. Romalılar 16:7'de Pavlus'un harekette kendisinin üstü olan Yunya isimli bir kadın havariyi saygıyla selamladığını buluruz. "Sizin için çok çalışmış olan Meryem'e selam söyleyin. Mesih'in elçileri arasında tanınmış ve *benden önce* Mesih'e inanmış olan soydaşlarım

ve hapishane arkadaşlarım Andronikus'la Yunya'ya selam edin"* (vurgu sonradan eklenmiştir).

Bazı araştırmacılar, Yeni Ahit'teki İbranilere mektubun gerçekten Priscilla adında bir kadın tarafından yazılmış olabileceğine inanmaktadır. Yeni Ahit'te, Paul ile çalışan Aquila'nın karısının, kadınların isimleri geleneksel olarak kocalarından sonra gelmesine rağmen genellikle kocasınınkinden önce belirtilen kendi adıyla çalışıyor olduğu betimlenir.[3] Ve tarihi öneme sahip Teolog Constance Parvey'nin işaret ettiği gibi, Elçilerin İşleri 2:17'de kadınların açıkça "peygamberler" olarak atandığını okuruz. Burada "Bütün insanların üzerine Ruhum'u dökeceğim, Oğullarınız, kızlarınız peygamberlikte bulunacaklar"** (vurgu sonradan eklenmiştir).

Böylelikle, açıkça, zamanın katı erkek tahakkümü için kuvvetli sosyal baskılara rağmen, kadınlar ilk Hıristiyan topluluklarında önde gelen roller aldılar. Teolog Elisabeth Schussler Fiorenza'nın vurguladığı gibi bu, Yeni Ahit'te belirtilen ilk Hıristiyanların toplantılarının çoğunun kadınların evlerinde yapıldığı gerçeği ile daha da doğrulanır. Koleseliler 4:15'te, örneğin, Nymphia'nm evindeki kiliseyi okuruz.[1] Korintliler 1:11'de Chlow'ın evinin içindeki kiliseyi okuruz. Elçilerin İşleri 16:14, 15 ve 40'ta Philippi'deki kilisenin iş kadını Lydia'nın Hıristiyanlığa katılmasıyla başladığını okuruz. Vesaire vesaire.[4]

Daha önce vurgulandığı gibi, Yeni Ahit'te Mecdelli Meryem hakkında okumayı sürdürdüğümüzde fahişe olarak betimlenen Mecdelli Meryem'in - kocasının veya efendisinin cinsel kölesi olması gerektiği şeklindeki en temel androkratik kanunu çiğnediğini görürüz. Bu girişim onun saygınlığını azaltmasına rağmen, erken dönem Hıristiyan hareketinin önemli bir üyesidir. Aslında, Mecdelli Meryem'in Hz. İsa öldükten sonra erken dönem Hıristiyan hareketinin lideri olduğuna dair çarpıcı kanıtlar vardır. Okunması yasaklanan dokümanların birinde Mecdelli Meryem, bazı Hıristiyan mezheplerinin Hz. İsa'nın meydan okuduğu türden sınıflamaların yeniden empoze etmelerine şiddetle karşı çıkan kişi olarak betimlenir. Bu mezheplerin önderlerinin Yeni Ahit'e koymayı planladığı metinlerde kesinlikle yer almadığının kanıtı vardır.

Androkratik zihniyet için, Hz İsa'nın gilanik bir karşıdevrimde yer aldığı düşüncesi kabul edilemezdir. Hikayeyi başka türlü anlatırsak, iğne deliğinden geçmek bile bugün arabaların tamponlarında "Hz İsa'ya yanlış yapmayın" diye uyaran çıkartmalar taşıyan köktendincilerin zihinlerine böyle bir düşüncenin girmesinden daha kolaydır. Hz. İsa'nın kendisi niçin kadınların ve kadınca değerlerin boyun eğen konumunun yükseltilmesi ile ilgilenmiştir? Oysa onlar için Hz. İsa, geleneksel tanımıyla, kadın konuları olarak adlandırılan konulardan kesinlikle çok daha önemli konularla ilgilenmiştir.

---

* *Ç. N.: Türkçe çeviri, Kutsal Kitap Yeni Çeviri, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001, s. 1443'ten aynen alıntılanmıştır.*

** *Ç. N.: Türkçe çeviri, Kutsal Kitap Yeni Çeviri, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001, s. 1373'ten aynen alıntılanmıştır.*

Aslında, Hz. İsa'nın ne yaptıysa yalnızca onu anlatması çarpıcıdır. Çünkü İsa'nın kendisi androkratik bir üründür. O, Yahudiliğin hâlâ katı şekilde erkek egemen olduğu zamanda doğan bir Yahudi'dir. Bu devir, Yuhanna 8:3-11'de okuduğumuz gibi, kadınların hâlâ zina, başka bir ifadeyle kocasımn veya efendisinin cinsel mülkiyet haklarını çiğnemesi yüzünden taşlanarak öldürüldüğü devirdir. Bu şartlarda Hz. İsa'nın yalnızca bu taşlamaları önlemesi değil, aynı zamanda böyle yaparak kutsal metinlere ve Ferisiler'e karşı çıkması çok anlamlıdır. Ferisiler, bu durumu, kasıtlı olarak onu tuzağa düşünmek amacıyla onun tehlikeli bir asi olduğunu ilan etmek için kullandılar.

Ancak, Hz. İsa'nın gilanik öğretilerinin o kadar çarpıcı olmayan bir yönü vardır. Hz. İsa, uzun zamadır gelmiş geçmiş en büyük manevi kişiliklerden birisi olarak tanınmıştır. Bir mükemmellik ölçütü olarak, Kutsal Kitap'ta betimlenen bu kişilik istisnai şekilde yüksek seviyede duyarlılık ve zekâ, aynı zamanda cesaret sergiler. Bu sayede kurulu otoriteye karşı çıkmış ve, hayatını riske atarak zulüm, baskı ve açgözlülük aleyhinde konuşmuştur. Dolayısıyla O'nun çevresini kuşatmış tahakküm, eşitsizlik ve fetih gibi, tüm insan hayatını alçaltan ve bozan "erkekçe" değerlerin, şefkat, sorumluluk ve sevgiye dayalı daha yumuşak, daha "kadınca" değerlerle yer değiştirmesi gereğinin farkında olması şaşırtıcı değildir.

Hz. İsa manevi evrimimizin, insan ilişkilerinin şiddet destekli sınıflamalara dayalı yapılandırılması yoluyla engellendiğini biliyordu. Bu temel bir sosyal dönüşüme yol açabilirdi. Bizi androkratik sistemden kurtarabilirdi. Fakat gilanik dirilişin diğer zamanlarındaki gibi sistemin direnci de çok kuvvetliydi. Ve sonuçta kilise babaları bize sık sık Kilise'nin daha sonraki androkratik yapı ve amaçlarının haklı kılınması için gereken çelişkili dogmaların eklenmesiyle bastırılmış bir Yeni Ahit bıraktılar.

Baskı Altında Tutulan Metinler

Eski şaheserlerin kendi gerçeklikleri, katman katman bozulan tamamlayıcı boyayı, kiri ve eski gomalağı kazıyarak çıkarmaları gereken sanat restoratörlerince ortaya çıkarılmıştır. Gilanik Hz. İsa da şimdi, Yeni Ahit'in altında yatan ve ötesinde olanlara dair ilahiyatçı ve din tarihçilerinin akademik çalışmalarıyla benzer şekilde ortaya çıkarılıyor.

Erken dönem Hıristiyanlığının gerçek doğasının daha iyi anlaşılması için, Yeni Ahit'te bulunan resmî metinlerin dışına çıkmak zorundayız. Bir kısmı yalnızca yeni keşfedilmiş diğer Hıristiyan kaynaklarına başvurmak zorundayız. Bunlar içinde, en önemli -ve en açıklayıcı- olan Yukarı Mısır'da bir il olan Nag Hammadi'de, 1945'te gün yüzüne çıkarılan elli iki Gnostik İncil'dir.[5]

Princeton'da dini çalışmalar profesörü olan Elaine Pagels, *The Gnostic Gospels*

(Gnostik İnciller) kitabında şöyle yazmaktadır: "Bu metinleri yazan ve dağıtanlar kendilerini 'sapkın' görmüyorlardı."[6] Buna rağmen, başlangıçta böyle "sapkın" metinler hakkındaki bilgiler, bunlara karşı olan insanlardan gelmiştir ve metinlerin orjinalleri, bize objektif bir görüş sağlayacak kadar paylaşılmamıştır.

Gerçekte ise, bir takım adamlar, daha sonra "Ortodoks," veya "tek doğru" olarak bilinen kilisenin İ.S. 200'den itibaren çalışarak kontrolünü ele geçirmişler ve böyle metinlerin tüm kopyalarının yok edilmesini emretmişlerdir. Fakat, Pagels'in yazdığı gibi, "Birisi, muhtemelen yakındaki St. Pachomius'taki manastırdan bir keşiş, yasaklı kitapları aldı ve onları yok olmamaları için sakladı. İçinde bulundukları kavanozla gömülü olarak yaklaşık 1600 yıl saklı kaldılar."[7] Polisiye bir hikâye olarak bilinen bir dizi olay yüzünden, bu baskı altında tutulan Gnostik İncillerin keşfinden sonra bir otuz dört yıl daha geçti ve akademik çalışmalar tamamlanmadı. Sonunda Pagels'in kitabı, 1979'da onları kamuoyunun dikkatine sundu.

Harvard Üniversitesi'nden Profesör Helmut Koester'e göre, bu yeni keşfedilen kutsal Hıristiyanlık yazıları, Yeni Ahit'in İncillerinden daha eskidir. Koester'in yazdığına göre, bunlar "muhtemelen birinci yüzyılın (50-100) ikinci yarısı kadar eski tarihlidirler. Matta, Markos, Luka ve Yuhanna kadar eski veya daha eskidirler."[8]

Gnostik İnciller, bu androkrasinin uzun süredir Batı'nın ölçütü olduğu bir dönemde yazılmışlardır. Gilanik belgeler değildirler. Ancak buna rağmen onların içinde, tahakküm toplumunun kurallarına güçlü bir meydan okuma bulunur.

"Gnostik" terimi Yunanca *gnosis* veya bilgi kelimesinden türer. Bu, hâlâ yaygın olarak kullanılan *agnostik* teriminin zıddıdır. Agnostik, böyle bir bilginin kesin olarak bulunamayacağına veya bilinmez olduğuna inanandır. Diğer mistik Batı ve Doğu dini gelenekleri gibi, Gnostik Hıristiyanlık görünüşte sapkın olmayan, Mistik ya da Yüce Tanrısal Gerçekliğin sırlarının dini disiplin veya ahlaklı yaşamakla herkes tarafından bulunabileceği görüşünü ortaya koyar.

O zaman Gnostisizm hakkında bu kadar sapkın olan nedir ki, yasaklanmak zorunda kalmıştır? Bu, Gnostik İncillerde bulduğumuz, İbrani rahiplerin Hz. İsa'ya hakaret etmelerine ve ondan kurtulma yolları aramalarına yol açan şeyle tam olarak aynı düşüncedir. Bu, Tanrı'ya ulaşmak için başında hahambaşı, yüksek piskopos veya papa olan dini hiyerarşi aracılığının gerekmediğidir. Onun yerine, doğrudan ruhsal bilgi veya Tanrısal bilgi yoluyla Tanrı'ya ulaşılabilir. Bunun için otoriter rahiplere biat etmek veya gelirin yüzde onunu ödemek gerekmez.

Bu kutsal metinlerde, hem resmî metinlerin hem de daha önceden keşfedilen Gnostik pasajların okumasında "Ortodoks" Hıristiyan rahiplerince sansürlenen, uzun süredir şüphe edilen bir şeyin doğrulamasını buluruz. Bu da erken dönem Hıristiyan hareketinde en önemli karakterlerden biri olan Mecdelli Meryem'dir.

Meryem İncili'nde onun Hz. İsa'yı göğe yükselirken (aynı zamanda resmî Matta ve Yuhanna'da geçtiği kayıtlı olan) ilk gören olduğunu tekrar okuruz.[9] Burada aynı

zamanda Hz. İsa'nın Mecdelli Meryem'i geriye kalan tüm müritlerinden daha çok sevdiğini okuruz. Bu da Gnostik *Philip İncili*'nde doğrulanmaktadır.[10] Fakat erken dönem Hıristiyanlık tarihinde Meryem'in tam olarak ne kadar önemli rol oynamış olabileceği, yalnızca bu baskı altında tutulan metinlerin ışığında ortaya çıkar. *Meryem İncili*'nde, Hz. İsa'nın ölümünden sonra Mecdelli Meryem Hıristiyanların önderiydi. Yeni dini hiyerarşinin başı olarak Pavlus'un otoritesine meydan okuyacak cesareti vardı. Pavlus'un iddiası, yalnızca kendisinin ve rahiplerinin ve piskoposlarının Tanrı'yla doğrudan bağı olduğuydu.[11]

Pagels "*Meryem İncili*'nin siyasal sonuçlarını düşünün," der. "Meryem'in Pavlus'a karşı koymasıyla, Pavlus'un ardılı olduklarını iddia eden rahiplerin ve piskoposların otoritesine meydan okuyan gnostikler de Meryem'i örnek alarak böyle yaptı."[12]

Bu durumda; başında Pavlus'un bulunduğu, artan ölçüde hiyerarşik kilise ile çoğu Gnostikler ve Montanistler ve Maronitler gibi mezheplerin aralarında yer aldığı, aralarında öğreti farklılıkları olan daha eski Hıristiyan toplulukları ortaya çıktı. Bu mezheplerin çoğu, şimdi kilise babaları olarak betimlenen adamların tersine, yalnızca kadınları mürit, peygamber ve Hıristiyanlığın kurucusu olarak onurlandırmadı, aynı zamanda Hz. İsa'nın manevi eşitlik öğretilerine liyakatın ölçütü olarak kadınlara liderlikte de yer verdiler.[13]

Temel gilanik prensipler olan bağımlı hale getirme ve katı sınıflamalardan kaçınma gibi değerleri daha da vurgulayarak bazı Gnostik mezhepler, önderlerini her görüşmede kurayla seçtiler. Bunu, kiliseyi Lyons'ta İ.S. yaklaşık 180'de idare eden Piskopos Irenaeus gibi Gnostisizmin düşmanlarının yazdıklarından da biliyoruz.[14]

Pagels şöyle yazmaktadır: "Ortodoks Hıristiyanların ruhban sınıfı ile halk arasında artan ölçüde ayrım yaptığı bir zamanda, Gnostik Hıristiyanlar grubu, kendi aralarında bu farklılığı tanımayı reddettiklerini gösterdiler. Üyelerini hiyerarşi içinde üst ve ast düzenine göre sınıflamak yerine, tam eşitlik prensibini uyguladılar. Bütün yeni üyeler, erkekler ve kadınlar benzer şekilde, kura çekilişine eşit olarak katıldılar: herkes rahip, piskopos veya peygamber seçilebilirdi. Üstelik, her toplantıda kura çektikleri için, kuranın farklılıkları bile asla sürekli bir 'derecee' ifade etmezdi."[15]

Hiyerarşi temelli gücü her yerde ele geçiren androkratik Hıristiyanlar için, böyle uygulamalar korkunç iğrençliklerdi. Örneğin, "ortodoks" konum için İ.S. yaklaşık 190'da yazan, Tertullian çileden çıkarak şunları söylüyordu: "Onların tümünün herşeye eşit ulaşımı var, eşitlik içinde dinliyorlar, eşit olarak dua ediyorlar - eğer olurlarsa pagan gibiler." Benzer şekilde çileden çıkarak "barış öpücüğünü de onlara gelen kim olursa olsun ayrım yapmadan paylaşıyorlar," diyordu.[163]

Fakat Tertullian'ı en çok çileden çıkaran, -onun ve takipçisi piskoposların kiliseye empoze etmeye çalıştığı hiyerarşik altyapı temelini tehdit eden- kadınların eşit konumuydu. Pagels şunları vurgulamaktadır: "Tertullian özellikle erkeklerle otorite konumlarını paylaşan 'sapkınlar arasındaki kadınların' katılımını protesto etmektedir.

'Öğretmenlik yapmaktalar, tartışmaya katılmaktalar; şeytan çıkarmaktalar; tedavi etmekteler' - Tertullian onların aynı zamanda piskopos olmaları anlamına gelecek vaftiz bile yapabilmelerinden şüphelenmektedir!"[17]

Tertullian gibi erkekler için erkeklerle kadınların manen eşit olduğu düşüncesinden daha da büyük yalnızca bir "sapkınlık," vardı. Bu, şimdi kendilerini yeni "kilisenin prensleri" olarak konumlandıran erkeklerin büyüyen gücünü en temelden tehdit eden bir düşünceydi: kutsal gücün kadın olduğu düşüncesi. Bu durum, resmî veya Yeni Ahit metinlerinde yer almayan ve tam anlamıyla Hz. İsa'nın erken dönem takipçilerinden bazılarının öğrettiği şeydi.

Erken dönem, ve görünüşe göre hâlâ hatırlanan, Tanrıça'nın Anne ve Her Şeyi Bahşeden olarak görüldüğü geleneği izlersek, Valentinus ve Markos, Anneye "Mistik ve Sonsuz Sessizlik" olarak, "Her Şeyden Önce Olan Zerafet" olarak ve "Kesintisiz Bilgelik" olarak dua ettiler.[18] Bir diğer metin, *Trimorphic Protennoia* (Üç Şekilli Esas Düşünce) adındaki eserde; Tanrıça'nın zekâ, basîret ve ferâset gibi güçlerinin övgüsünü buluruz. Metin bir Tanrısal karakterin konuşmasıyla açılır: "Ben Protennoia Işığın evinde oturan Düşünceyim... O Herşey'den önce varolandır... Her yaradılan içinde hareket ederim. Ben algı ve Düşünceyim, Düşünce manalarıyla çıkan Sesim. Ben gerçek Sesim."[19]

Gnostik Öğretmen Simon Magus'a atfedilen diğer bir metinde, cennetin kendisi yaşamın başladığı yer - Anne'nin rahmi olarak betimlenir.[20] Markos veya Theodotus'a (İ.S. 160 yılı civarı) atfedilen öğretilerde, "erkek ve kadın unsurların birlikte Anne'nin en iyi ürününü; Bilgelik'i oluşturduğunu" okuruz.[21]

Bu "sapkınlıklar" hangi şekilde olursa olsun, açıkça Tanrıça'ya tapınıldığı ve rahibelerin onun yeryüzündeki temsilcileri olduğu zamandan gelen dini gelenekten türemişlerdir. Buna bağlı olarak, Kutsal Bilgelik, neredeyse tamamen kadın olarak kişileştirilmiştir. Her ikisinin anlamı "bilgelik" veya "kutsal bilgi" olan İbranice *hokma* ve Grekçe *sophia* gibi dişil kelimelerde, aynı zamanda hem Doğu'daki hem Batı'daki diğer antik mistik geleneklerde hâlâ bunu buluruz.[22]

Bu sapkınlıkların aldığı diğer bir biçim, kutsal aileyi betimledikleri "ortodoks olmayan" şekildir. Pagels şöyle rapor etmektedir: "Bir grup Gnostik, kaynağı gizli bu geleneği Hz. İsa'dan James yoluyla ve Mecdelli Meryem yoluyla aldıklarını iddia etmektedir. Bu grubun üyeleri, 'Baba' senden ve Anne, senin yolunla iki ölümsüz isim, Tanrısal varlığın Ebeveyni ve Sen, cennette oturan, insanlık, güçlü isimle.' ifadeleriyle hem Tanrısal Baba'ya hem de Anne'ye dua etmiştir"[23]

Benzer şekilde, öğretmen ve şair Valentinus'un öğrettiğine göre her ne kadar Tanrı betimlenemezse de, Tanrısallık hem kadın hem erkek prensiplerinden oluşan bir çift olarak hayal edilebilir.[24] Diğerleri ise daha yüzeyseldi, Tanrısallığın eril düşünülmesi gerektiğinde ısrar ediyorlardı. Veya kutsal ruhu kadınca betimliyorlardı, böylece geleneksel Katolik Üçleme terimleriyle, Babanın Kutsal Ruh veya Tanrısal Anne ile birliğinden, Oğulları, Mesih İsa geldi.[25]

Gilanik Sapkınlıklar

Erken dönem Hıristiyanlar, yalnızca "kilise babalarının" büyüyen gücüyle tehdit edilmedi; aynı zamanda düşünceleri erkek egemen aileye doğrudan meydan okuma olarak algılandı. Bu görüşler, ataerkil ailenin dayandığı erkeğin kadın üzerinde Tanrısal olarak emredilmiş otoritesini baltalıyordu.

Kutsal Kitap araştırmacıları, sık sık erken dönem Hıristiyanlarının hem İbrani hem de Roma otoritelerince bir tehdit olarak algılandığını vurgulamıştır. Bu, pek de Hıristiyanların İmparatora tapınmada ve devlete bağlılıkta isteksiz olmalarından kaynaklanmıyordu. Batı Almanya'da, Tübingen'de Hıristiyan Köken Çalışmaları Enstitüsü eski Başkanı Profesör S. Scott Bartchy, Hz.İsa ve takipçilerinin öğretilerinin varolan aile geleneklerini sorgulayan tehlikeli derecede radikal olarak algılanması için daha da zorlayıcı bir sebebe işaret etmektedir. Kadınları kendi başlarına kişiler olarak düşündüler. Temel tehditleri, Bartchy'nin vardığı sonuca göre, o günün her ikisi de kadınları ikinci derece gören hem Roma hem Yahudi aile yapılarına "saygı göstermeyen" orijinal Hıristiyanlar olmalarıydı.[26]

Eğer aileye daha büyük dünyanın -ve küçük ve yumuşak başlı bir çocuğun bildiği tek dünya- bir mikro örneği olarak bakarsak babanın sözünün kanun olduğu, erkek egemen aileye bu "saygısızlık," kuvvet destekli sınıflamaya dayalı sisteme temel bir tehdit olarak görülebilir. Bu durum, günümüzde bu zihniyetteki kadınların ve "daha az da erkeklerin," hâlâ yerlerini bildikleri "geleneksel" aileye, "eski güzel günlere" niçin geri dönmeye zorladıklarını açıklar. Aynı zamanda iki bin yıl önce Hz. İsa'nın kendi İncil'inde şefkat, pasif direniş ve sevgiyi vaazettiği zaman dünyayı yırtıp ikiye bölen mücadeleye yeniden ışık tutar.

Zamanımızla güçlü Roma İmparatorluğu'nun -gelmiş geçmiş en güçlü tahakküm toplumu- çökmeye başladığı o çalkantılı yıllar arasında pek çok benzerlik vardır. İki dönem de, "kaos" teorisyenlerinin artan sistem eşitsizliği dediği durumlardır. Bu dönemler, benzeri görülmemiş ve tahmin edilemeyen sistem değişikliklerinin meydana gelebileceği zamanlardır. Hz. İsa'nın ölümünden hemen önceki ve sonraki yıllara androkrasi ve gilani arasındaki süren çatışmanın bakış açısından bakarsak, zamanımız gibi bunun da güçlü gilanik diriliş devri olduğunu buluruz. Bu büyük bir sürpriz değildir, çünkü -Nobel Ödülü kazanan- termodinamikçi Ilya Prigogine'in yazdığı üzere böyle büyük sosyal bozulma dönemleri boyunca başlangıçtaki küçük "dalgalanmalar" sistemlerin dönüşümüne yol açabilir.[27]

Eğer erken dönem Hıristiyanlığına, ilk kez Roma İmparatorluğu'nun eşiğinde küçük Yuda ilinde ortaya çıkan kültürel evrimimiz için başlangıçtaki küçük bir dalgalanma olarak bakarsak, potansiyeli ve başarısızlığı daha büyük acı yaratır. Üstelik, erken dönem Hıristiyanlığa tüm farklı sistemlerde olanları birbiriyle ilişkilendirerek bakan daha geniş bir teorik çerçeveden bakarsak, gilanik dirilişin diğer görünümlerinin, o dönem Roma içinde bile bulunduğunu görebiliriz.

Örneğin, Roma'da eğitim değişiyordu, aristokrat kızlara ve delikanlılara bazen aynı müfredat uygulanıyordu. Teoloji Tarihçisi Constance Parvey'nin yazdığı gibi, "İ.S. birinci yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun içinde pek çok kadın eğitimliydi, bazıları kamu hayatında çok etkiliydi ve geniş özgürlükleri vardı."[28] Hâlâ kanuni kısıtlamalar vardı. Romalı kadınların erkek korumalarının olması zorunluydu ve kadınlara asla oy kullanma hakkı verilmedi. Fakat, özellikle üst sınıflarda, kadınlar artan ölçüde kamu hayatına giriyordu. Bazıları sanatla ilgileniyordu. Diğerleri tıp gibi mesleklere giriyordu. Hâlâ diğerleri iş dünyasında, mahkemelerde ve sosyal hayatta yer alıyordu, atletizmle ilgileniyor, tiyatroya, konserlere gidiyor, spor olaylarına katılıyor ve erkek korumaya ihtiyaç duymadan seyahat ediyorlardı.[29] Başka bir ifadeyle, hem Parvey hem de Pagels'in vurguladığı gibi, bu dönemde kadınların özgürlüğüne doğru bir hareket vardı.

Köle isyanları ve çevre illerde ayaklanmalar gibi androkratik sisteme diğer meydan okumalar da vardı. Bar Kokha önderliğinde Yuda'nın sonunu gösteren Yahudi isyanı vardı (İ.S. 132-135).[30] Fakat androkrasinin kuvvete dayalı sınıflamalarına meydan okundukça, erken dönem Hıristiyanlar pasif direnişi benimserken, şefkat ve barıştan söz ederken, Roma daha despot oldu ve daha çok şiddet uyguladı.

İmparatorların aşırılıklarının (Hıristiyan Konstantin dahil) ve Roma İmparatorluğu'nun numaralarının tümü korkunç biçimde ortaya çıktıkça, bu kanlı tahakküm toplumuna gilanik meydan okuma başarısız oldu. Gerçekten, Hıristiyanlık içinde bile, gilani başarıya ulaşamadı.

Sarkaç Geriye Doğru Sallanıyor

Pagels şöyle gözlemektedir: "Hıristiyan kadınların önceki kamu etkinliklerine rağmen, 200 yılına gelindiğinde, Hıristiyan topluluklarının çoğunluğu, Pavlus'un görüşlerindeki anti-feminist unsuru vurgulayan (ve abartan) Timothy'ye Pauline mektubunu -kanonik olarak sahte mektubu- onayladı: 'Kadının bütün boyun eğiciliğiyle sessizliği öğrenmesine izin verin. Ben hiçbir kadının erkeklerin öğretmeni olmasına ve erkeklerin üzerinde otorite kurmasına izin vermiyorum: (kadın) sessiz kalmalı'... İkinci yüzyılın sonu geldiğinde, kadınların tapınmaya katılması açıkça suçtu: İçinde kadınların liderliğinin devam ettiği gruplar sapkın olarak etiketlendi."[31]

Pagels şunları da yazmaktadır: "Her kim Hıristiyanlığın erken tarihini sorgularsa (bu alana 'Kilise babalarının' incelenmesi anlamında 'patristik' denmektedir) Thomas İncili'nde sonuç bölümündeki pasaj için hazırlıklı olacaktır: 'Simon Peter onlara (takipçilere) şunları söyledi: Meryem'i bize bırakın, çünkü kadınlar Yaşam'a layık değildir.' Hz. İsa dedi ki; 'ben kendim onu erkek yapmak üzere yönlendireceğim, böylelikle

o da siz erkeklere benzer Yaşayan Bir Ruh olabilir. Kendini erkek yapacak her kadın Cennetin Krallığına girecektir.'"[32]

İnsanlığın yarısının yaşama değer olmaktan böyle açıkça dışlanması -hatta daha ironik olarak, yarısının hayatının bağlı olduğu kendi bedeninden dışlanması- yalnızca şimdi geçerli olan androkratik gerileme ve bastırma bağlamında anlam ifade eder. Çoğumuzun içinin çok derinliklerinde gerçek anlamının ne olduğunu bulamadan bildiği şeyi doğrulamaya hizmet eder: Hıristiyanlığın özgün sevgi İncili'nde çok yanlış giden bir şey. Bir İncil başka türlü nasıl Batı tarihimizde bu derece yer alan sofu Hıristiyanların diğerlerine karşı ve birbirlerine karşı bütün işkence, fetih ve katliamlarını haklı çıkarmakta kullanılabilir?

Sonunda, Batı dünyasında tahmin edilemez ve çok büyük sistem değişikliği oldu. Klasik Roma dünyasının çöküşüyle meydana gelen kaostan, yeni bir çağ şekillendi. Küçük bir gizem kültü olarak başlayan, yeni Batı'nın dini oldu. Fakat bu "çevredeki istilacının" devamlı mesajının birey ve toplumun dönüşümü olmasına rağmen, toplumu değiştirmek yerine kendisi dönüştü. Ondan öncekiler gibi ve o zamandan beri çoğu bakımından, Hıristiyanlık androkratik bir din haline geldi. Roma İmparatorluğu'nun yerini Kutsal Roma İmparatorluğu aldı.

İ.S. 200'e gelindiğinde, bu klasik şekliyle ruhsallık yeniden ortaya çıkarken, Hıristiyanlık tam da Hz. İsa'nın başkaldırmış olduğu hiyerarşik ve şiddete dayanan sistem olma yolundaydı. Ve İmparator Konstantin'in Hristiyan olmasından sonra, devletin hizmetinde bir silah haline geldi. Pagels şöyle yazmaktadır: "Dördüncü yüzyılda Hıristiyanlık resmen onaylanan din olduğu zaman, daha önce polisçe kurban edilen, Hıristiyan piskoposlar şimdi onlara emir veriyordu."[33]

Hıristiyan tarihlerine göre, İ.S. 312'de, Konstantin'in rakibi Maxentius'u yenmesi, öldürmesi ve imparator ilan edilmesinden önceki gün, batan güneşte Tanrısal olarak gönderilen bir vizyon gördü: *In hoc signo victor seris* (bu imzayla muzaffer olacaksın) kelimelerinin kazıldığı bir haç. Hıristiyan tarihçileri, bu ilk Hıristiyan imparatorunun, karısı Fausta'yı diri diri kaynattığı ve kendi oğlu Crispus'un öldürülmesi emrini verdiğini genellikle belirtmezler.[34] Avrupa'nın Hıristiyanlaştırılmasına eşlik eden katliam ve psikolojik baskılar, ne Konstantin'in özel eylemleriyle ne de kamusal eylemleri ve Hıristiyan ardıllarınınkilerle sınırlıydı. Kiliseye sapkınlığın şimdi işkence veya ölümle cezalandırılabilecek haince bir eylem olduğu şeklindeki fermanlar da bu eylemlere örnek verilebilir.

Artık Kilise liderlerinin kendileri için "yeni düzeni" kabul etmeyeceklerin tümüne işkence etmeyi ve onları infaz etmeyi emretmeleri standart bir uygulama haline gelmişti.[35] Aynı zamanda bu yeni androkratik hiyerarşinin yönetimini tehdit edebileceği düşünülen bütün "sapkın" bilgiyi metodik olarak baskı altında tutmak, standart bir uygulamaydı.

Saf bir ruh ve hem anne hem de baba olmaktan çok, Tanrı açıkça erkekti. Ve, Papa IV. Paul neredeyse iki bin yıl sonra, 1977'de, kadınların rahipliğinin olamayaca-

ğını "çünkü Tanrımızın bir erkek olduğunu" hâlâ söylemektedir.[36] Aynı zamanda, Hıristiyan çağının başlangıcındaki Hıristiyan topluluklarında özgürce dolaşan Gnostik İnciller ve onlar gibi diğer metinler, suçlandı ve sapkınlık oldukları gerekçesiyle şimdi kendilerine Ortodoks, yani tek meşru kilise diyenlerce yok edildi.

Pagels'in yazdığına göre, bütün bu kaynaklar -"gizli İnciller, açıklamalar, mistik doktrinler- Yeni Ahit koleksiyonunu oluşturan seçilmiş listede yer alanlar arasında değildir... Gnostik grupların çok saygı gösterdiği gizli metinlerin her biri kanonik koleksiyondan çıkarıldı ve kendilerine Ortodoks Hıristiyanlar diyenlerce sapkın olarak damgalandı. Bu türden yazıları sınıflandırma süreci bittiğinde -muhtemelen 200 yıl kadar geç- Tanrı için bütün kadınca imgelem gerçekten ortodoks geleneğinden çıkarılmıştı."[37]

Eşitliğe inanan Hıristiyanların, gene Hıristiyanlarca sapkın olarak etiketlenmesi, erken dönem havari topluluklarında kadınların ve erkeklerin, Hz. İsa'nın liderliğinde yaşaması ve çalışması, *agape*'yi veya kardeşçe sevgiyi uygulaması gerçeği çerçevesinde özellikle ironiktir. Eğer bu el ele yaşayan ve çalışan kadınların ve erkeklerin çoğunun ölüme Hıristiyan şehitleri olarak gittiklerini düşünürsek, durum daha da ironiktir. Fakat şimdi her yerde Hıristiyanlığı kendi yönetimlerini kurmak için kullanan erkekler için, Hıristiyan hayatı ve Hıristiyan ideolojisi androkratik kılıfa uydurulmak zorundaydı.

Yıllar geçtikçe, Avrupalı kâfirlerin Hıristiyanlaştırılması, tekrar sıkı şekilde doğruluğu kendinden menkûl tahakküm niteliğinin bir kez daha eski durumuna getirilmesi için mazeret oldu. Bu yalnızca resmî Hıristiyanlığı benimsemeyenlerin tümünün yenilmesi ve kuvvet zoruyla Hıristiyanlığa geçişini gerektirmedi; aynı zamanda "pagan" tapınaklarının ve "putlarının" sistematik olarak yok edilmesini ve "sapkın" araştırmalarının hâlâ yapıldığı antik Grek akademilerinin kapatılmasını gerektirdi. Zor kullanarak Kilise'nin "manevi" hakkının kanıtlanması, Rönesans'a kadar, yaklaşık bin yıl sonra, o kadar güçlü bir hale gelmişti ki, Kilise tarafından "kutsanmayan" her türlü sanatsal ifade veya deneysel bilginin izlenmesi, pratikte Avrupa'da yer almıyordu. Ve Hıristiyan otoritesinin ulaşabileceği her yerde, Avrupa'nın dışında bile kitapların toplu biçimde yakılması dahil hâlâ varolan bütün bilginin sistematik olarak yok edilmesi, oldukça kapsamlıydı.

Böylelikle, İ.S. 391'de, I. Theodosius'un yönetimi altında, artık tamamen androkratikleşen Hıristiyanlar, antik bilgi ve bilgeliğin son zengin kaynaklarından birisi olan İskenderiye'deki büyük kütüphaneyi yaktılar.[38] Daha sonra da Aziz Cyril (İskenderiye'nin Hıristiyan piskoposu) şeklinde takdis edilecek adamın yardımı ve suç ortaklığıyla Hıristiyan keşişler, barbarca İskenderiye'nin Neo-Platon felsefe okulunun etkileyici matematikçisi, gökbilimci ve filozofu Hypatia'yı istiridye kabuklarıyla öldürdüler. Şimdi gelmiş geçmiş en büyük araştırmacılardan biri olarak kabul edilen bu kadın; Cyril'e göre, Tanrı'nın emirlerine karşı gelerek, erkeklere öğretmenlik yaptığı bile söylenen günahkâr bir kadındı.[39]

Resmî yaptırım gücü olan yazılarında, Pavlus'çu -veya araştırmacıların artan ölçüde keşfettiği gibi, sahte- Pavlus'çu dogmalar, otoriter şekilde kadının ve bütün kadınca olarak etiketlenenlerin aşağı olduğunu ve sıkı biçimde kontrol edilmesi gereken derecede tehlikeli olduğunu yeniden vurgulamaktadır. Kayda değer olarak Tanrı'yı hâlâ hem kadın hem de erkek olarak belirleyen ve "'insanlık' tanımının hem erkekler hem de kadınlar için ortak olduğunu" yazan İskenderiyeli Klement'in yazılarında hâlâ birkaç istisna vardı.[40] Ancak esasında, Hz. İsa'nın önerdiği, içinde erkek ve kadının, zengin ve yoksulun, Yahudi Olmayan ve Yahudi'nin yer aldığı insan ilişkileri modeli, Ortodoks Hıristiyan Kilisesinin ideolojilerinden ve günlük uygulamalarından kaldırılmıştır.

Yeni Ortodoks Kilisesi'ni kontrol eden erkekler, ritüelde antik Kadehi kaldırabilir, şimdi Hz. İsa'nın sembolik kanıyla dolu olarak Kutsal Komünyon ayininin kabı olabilir, fakat aslında Kılıç bir kez daha tümünün üzerinde yükselmektedir. Kılıç ve Kilise ittifakı ateşinin ve yönetici sınıfın altına yalnızca Mitraistler, Yahudiler veya Eleusis ve Delphi'nin eski gizem dinlerine inananlar gibi paganlar değil, aynı zamanda yönetimlerine boyun eğmeyecek ve bunu kabul etmeyecek her bir Hıristiyan da düşüyordu. Hâlâ amaçlarının Hz. İsa'nın sevgi İncili'ni yaymak olduğunu iddia ediyorlardı. Ancak kutsal Haçlı seferlerinin acımasızlıkları ve dehşetiyle, cadı avlarıyla, Engizisyonlarıyla, kitap yakmaları ve insan yakmalarıyla, yalnızca sevgiyi değil fakat eski androkratik unsurlar olan baskıyı, tahribatı ve ölümü yaydılar.

Böylelikle, ironik olarak, Hz. İsa'nın uğruna çarmıhta öldüğü pasif direniş devrimi, kuvvet ve terör yönetimine çevrildi. Tarihçi Will ve Ariel Durant'ın vurguladığı gibi, Hz. İsa'nın öğretilerinin bozulması ve saptırılmasında, Ortaçağ Hıristiyanlığı gerçekten manevi bir felaketti.[41] Mesajı manevi aydınlanma ve özgürlük olan Hıristiyanlık, artık kurulu androkratik düzene bir tehdit olmak yerine pratikte bütün bu dünya dinlerinin durumuna düştü: bu düzeni sürdürmenin güçlü bir yolu.

Buna rağmen, androkrasi karşısında gilaninin mücadelesi, tükenişten hayli uzaktı. Androkratik Hıristiyanlığın -ve onun adına Avrupa'yı yöneten despot krallar ve papaların- karanlık yüzyılları boyunca dönem dönem ve yer yer kültürel evrimi tamamlamak için gilanik istek yeniden doğacaktı. İzleyen bölümlerde göreceğimiz gibi, bu süren mücadele Batı tarihini şekillendiren, görünmeyen temel kuvvet olmuştur ve bir kez daha zamanımızda doruğa ulaşıyor.

Onuncu Bölüm

Geçmişin Örüntüleri: Gilani ve Tarih

Çoğu okulda öğretilen tarih, büyük ölçüde erkekler ve milletler arasındaki güç mücadelesidir. Kaleleri, sarayları ve dini anıtları dönüşümlü olarak yapmak ve yıkmakla ünlenen kralların ve generallerin isimleri ve savaşların tarihlerinden ibarettir. Tarihe, sınadığımız yeni bilginin ışığında ve geliştirmekte olduğumuz teorik çerçeveden tekrar bakarsak, farklı türde bir mücadele ortaya çıkar. Bu durumda, Ilya Prigogine, Isabel Stengers, Edward Lorenz ve Ralph Abraham gibi bilim insanlarının doğayı incelenmesiyle keşfettikleri -dalgalanma veya dışarıdan bakılınca modelsiz görünen hareket; salınım veya çevrimsel hareket ve Prigogine ve Stengers'ın yazdığı üzere "sistemin birden çok geleceğin arasından 'seçebileceği'" kritik "kollara ayrılma noktalarında" sistem dönüşümü.[2]- gibi süreçlerin bazıları, bütün kanlı tarihlerin ve isimlerin altında yatan faktörler olarak görülebilir.[1]

Yüzeysel bakarak, ilk olarak tarih boyunca savaş zamanlarından daha barışçı zamanlara, otoriterlikten daha özgür ve daha yaratıcı zamanlara, kadınların daha çok baskı altına alındığı dönemlerden, en azından bazı kadınlar için, genişleyen eğitim ve yaşam fırsatlarına dalgalanmaları gözleyebiliriz. Geleneksel tarihçi için bu çeşit dalgalanmalar sürpriz değildir, yalnızca olandır, herhangi büyük bir anlamı olması gerekmez.

Fakat bu gerçekten yalnızca gelişigüzel, modelsiz bir hareket midir? Eğer daha derinlemesine bakacak olursak, bu tarihi dalgalanmaların modelleri olduğunu görürüz. Geliştirdiğimiz bakış açısıyla, savaş dönemlerinin genellikle daha büyük otoriterlik dönemleri olduğu görülebilir. Daha barışçı zamanlar genellikle daha büyük eşitlik zamanlarıdır ve aynı zamanda bu dönemler kültürel evrim ve yüksek yaratıcılık devirleri olabilir. Daha derinden bakarsak, titreşimler ve döngüsel hareketler de görülür. Üstelik, bu döngüsel hareketlerin arkasında şimdiye kadar altta yatan, yalnızca üstünkörü veya yüzeysel olarak incelenmiş bir dinamik vardır.

Eğer tarihe insanlığın iki yarısını da dikkate alan ve kültürel evrimin tüm kapsamıyla bütünsel bir bakış açısından bakarsak, bu döngüsel modellerin incelediğimiz temel dönüşümle nasıl da ilgili olduğunu görürüz: tarihöncemizdeki, kültürel evrime radikal biçimde farklı bir yol çizen sistem değişikliği. Eğer bu basamaktan sonra olanlara, -sosyal örgütlenmede ortaklık modelinden tahakküm modeline, doğa bilimlerinde keşfedilen sistem istikrarı ve sistem değişikliğine- yeni prensiplerin ışığında bakarsak kayıtlı tarih hem netlik hem de yeni bir karmaşıklık kazanır.

Sistem dinamiklerinin süreçlerini inceleyen matematikçiler, çekim merkezi diye adlandırdıkları bir şeyden söz ederler. Bunlar, kabaca mıknatıslardaki gibi analog olarak, dengedeki sistemlerin dinamiklerini yöneten "noktasal" veya "statik" çekim merkezleri; çevrimsel ve titreşimsel hareketleri yöneten "periyodik" çekim merkezleri ve dengeden uzak ve dengesiz durumların karakteristik özelliği olan "kaotik" veya "tuhaf" çekim merkezleri olabilir.[3] Gould ve Eldredge'in çevresel yalıtımları gibi, kaotik veya tuhaf çekim merkezleri bazen görece hız ve tahmin edilemezlikle, tamamen yeni bir sistemin oluşumun çekirdeği olurlar. Fakat aynı zamanda noktasal çekim merkezleri, çekim güçlerinin bir kısmını kaybettiği zaman, aşamalı ya da "hassas" dönüşümler olabilir ve periyodik çekim merkezleri aşamalı olarak daha çekici olur.[4]

Benzer şekilde, Prigogine ve Stengers önce sistemin küçük bir kısmında yerelleşen dalgalanmalardan söz eder. Eğer sistem istikrarlıysa, dalgalanmalarla temsil edilen yeni işleme modu varlığını sürdürmeyecektir. Fakat eğer bu "yenilikler" yeterince hızla çoğalırsa, bütün sistem yeni bir işleme modu benimseyebilir.[5] Başka bir ifadeyle, eğer bu dalgalanmalar Prigogine ve Stenger'ın "çekirdeklenme eşiği" dediği evreyi aşarsa, "bütün sisteme yayılacaklardır." Başlangıçta küçük çaptaki bu dalgalanmalar artarsa, kritik "kollara ayrılma noktaları," gerçekten, olası sistem dönüşümlerine yol açabilir. Eğer bu kollara ayrılma noktalarına ulaşılırsa," "belirleyici tanımlama çöker" ve seçilecek "dallar" veya "gelecek"ler artık tahmin edilemez hale gelir.[6]

Doğal süreçlerle ilgili bu gözlemleri nasıl sosyal süreçlere uygulayabiliriz? Kesinlikle kimyasal, biyolojik ve sosyal sistemler arasında önemli farklar vardır. Yalnızca daha karmaşık olması açısından değil, daha çok devamlı olarak daha da büyüyen seçim unsuruyla. Ancak sosyal sistemlerde ne olduğundan örgütlenmenin daha basit seviyelerinde ne olduğuna bakabiliriz. Eğer bütün yaşayan sistemlere yakından bakarsak,

hem istikrarı hem de bütün seviyelerde değişikliği yöneten bazı çarpıcı eşbiçimlilikler veya modellerde benzerlikler görünür hale gelir. Ve eğer tarihe yeni evrilen sistemler ve sistem değişiminin dinamik bakış açısından bakarsak, yeni bir kültürel değişim teorisini veya özellikle androkratik/gilanik değişimi formüle etmeye başlayabiliriz.

Kayıtlı tarihteki dalgalanmalar, rastgele olmak yerine, önde gelen androkratik sistemde sosyal örgütlenmenin ortaklık modelinin "çekim merkezine" doğru periyodik bir hareketi yansıtıyor görünebilir. Yapısal seviyede, insan ilişkilerindeki -özellikle insanlığın kadın ve erkek yarısı arasındaki ilişkilerdeki- örgütlenmenin şeklinde periyodik değişimlerde yansıması görülür. Değerler seviyesinde, bu durum Kılıçla sembolize edilen stereotip olarak sert "erkekçe" değerler ile Kadeh ile sembolize edilen stereotip olarak yumuşak veya "kadınca" değerler arasındaki periyodik mücadelede yansımaktadır (edebiyattan sosyal politikalara kadar her şeyde).

Üstelik, bu tarihi dinamiklere daha büyük bir evrimsel bakış açısından bakılabilir. Daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, insan uygarlığının oluşumu süresince türümüzün kültürel evriminin orijinal yönü, erken ortaklık modeli veya proto-gilanik model diyebileceğimiz yöndeydi. Kültürel evrimimiz başlangıçta bu modelle şekillendi ve erken dönem doruğuna Girit'in yüksek yaratıcı kültüründe ulaştı. Daha sonra artan eşitsizlik veya kaos dönemi geldi. Dalga dalga istilalarla ve kılıç ile kalemin adım adım tekrarlayıcı gücüyle androkrasi, önce "kaotik" çekim merkezi ve daha sonra Batı medeniyetinin çoğu için oturmuş "statik" veya "noktasal" çekim merkezi oldu. Fakat bütün kayıtlı tarih boyunca ve özellikle sosyal istikrarsızlık dönemlerinde, gilanik model daha zayıf ama ısrarlı "periyodik" çekim merkezi olarak rol oynamaya devam etmiştir. Ne kadar sık ezilirse ezilsin veya budanırsa budansın, ölümü reddeden bir çiçek gibi, şimdi yeniden inceleyeceğimiz tarihin gösterdiği üzere, gilani tekrar tekrar güneş ışınları karşısında açma yollarını aramıştır.

Tarihte Bir Güç Olarak "Kadınsı Olan"

Hegelci, Marksist ve diğer birçok analizleri çatışan güçlerin diyalektik hareketi olarak tarih düşüncesi şekillenmiştir. Tarihsel döngüler, Arnold Toynbee, Oswald Spengler, Büyük Arthur Schlesinger ve diğerleri tarafından gözlenmiştir.[7] Buna rağmen, geleneksel erkek merkezli tarihlerde karakteristik olarak gilanik yükseliş ile androkratik gerileme dönemleri arasındaki güçlü değişimden söz edilmez. Bu döngüsel değişimi anlamak için geleneksel olmayan tarihçilerin eserlerine yönelmeliyiz. Çünkü barıştan savaşa bir kere daha geçiş, bizim sonumuzu getirebilir.

Henry Adams, böyle bir tarihçidir. Bazı bakımlardan öngörüleri olmasına rağmen, Adams daha eski, daha dini değerlere dönmemiz gerektiğini savunan gerçekten

muhafazakâr bir adamdı. Fakat eğer Adams'ın eserinin yüzeyinin ardındakine bakarsak, tarihte güçlü ve geleneksel olarak göz ardı edilen "kadınca" kuvvetin tanınmasını buluruz. Adams, "cinsiyet hareketini anlamadan" tarih "yalnızca bilgiçlik taslamaktır" demektedir. Bu tarihçi, Amerikan tarihini "neredeyse kadının adını hiç anmamakla" ve İngiliz tarihini de kadınları "güya yeni ve tanımlanmamış bir tür olarak ürkekçe" ele almakla eleştirmiştir.[8] Gerçekten, Adams'ın analizine temel saldırı, Batı tarihinde uygarlığın gücünün Bakire dediği kavramdan geldiği noktasınadır. Şöyle yazmaktadır: "Dünyadaki bütün şiddet, Bakire gibi, bir Chartres inşa edemez," çünkü Bakire "Batı dünyasının hissettiği en büyük kuvvet" olmuştur.[9] Bakirenin pozitif gücünü dengeleyen ise negatif ve yıkıcı güçtür: Adams'ın Dinamo dediği haşin kuvvet veya alıp yürümüş canavarca teknoloji.

Adams, gözlemlerini androkratik cinsel stereotipler ve mistik genellemelerin karışımı şeklinde dile getirdi. Ortaya çıkan ve bu engelleri geçen, gerçekten androkrasi ve gilani, tahakküm ve ortaklık modelleri veya Kılıç ve Kadeh ile temsil edilen iki güç görüşü arasındaki mücadele olarak belirttiğimiz çatışmadır. Aslında, Adams'ın Bakire ve Dinamo sembolizmi yakından Kadeh ve Kılıç'ınkine paraleldir. Hem Kadeh hem de Bakire, yaratmak ve büyütmek için "kadınca" güçtür. Hem Kılıç hem de Dinamo ise merhametsiz, yıkıcı teknolojinin "erkekçe" sembolleridir.

Kadınsı ve erkeksi değerler olarak bilinenler arasındaki mücadele bakımından tarih analizinin daha çarpıcı ve önde geleni, G. Rattray Taylor'ın *Sex in History* (Tarihte Cinsiyet) adlı eseridir.[10] Ancak, Taylor'ın verilerini kullanmak için Adams'ınkiler gibi, ne betimlediğini söylediğinden aslında neyi betimlediğinin ötesine gitmek zorundayız. Taylor; Wilhelm Reich[11] ve diğer psikologların temel olarak ataerkil toplumları cinsel olarak bastırılmış olarak gören tanınmış teorilerini izlemiştir. Bu çerçevede cinsel olarak serbest yaklaşımlardan cinsel olarak bastırılmış yaklaşımlara tarihi yön değiştirmelerin, daha özgür, daha yaratıcı ve daha otoriter, daha az yaratıcı dönemler arasındaki değişimin altında yatan faktörler olduğunu savunmaktadır.[12] Fakat kitabının aslında belgelediği, bu çevrimlerin altında yatan değerlerin ya anne -ya da babatanımlı olmaları arasında geçişlerin bulunduğudur.

Matrizm, veya anneyle özdeşleşme, *patrizm,* veya babayla özdeşleşme, gerçekten de Taylor'ın aradığı şeyi anlatacağı kelimelerin azlığı dolayısıyla geliştirmek zorunda kaldığı terimlerdi. Bunlar *gilani* ve *androkrasi* ile aynı düzeni betimlerler. Matrist dönemler, kadınların ve "kadınca" (Taylor'ın anneyle özdeşleşme dediği) değerlere yüksek statü verildiği zamanlardır. Bu dönemlerin karakteristik özelliği, daha büyük yaratıcılık, daha az sosyal ve cinsel bastırma, daha çok bireycilik nitelikleri taşımaları ve sosyal reform aralıkları olmasıdır. Tersine, patrist dönemlerde kadınların ve kadınca değerlerin öneminin azalması daha çok belirtilir. Bu dönemler, babayla özdeşleşme veya "erkekçe" değerlerin bir kez daha yükselişte olduğu zaman, daha çok sosyal ve cinsel olarak baskıcıdır. Yaratıcı sanatlar ve sosyal reform üzerine ise vurgu daha azdır.[13]

Taylor, matrist dönemin Ortaçağ'daki örneği olarak güney Fransa'daki halk âşıkları (*troubadour*) dönemini kullanır. Bu, bizim terimlerimizle bir gilanik diriliş dönemidir. Bu dönem, on ikinci yüzyıl divanlarından Eleanor Aquitaine ve kızları Marie ve Alix'in, soylu aşkın ve kadınlar için reveransın hem şiirde hem de yaşamda merkezi temalar olarak doğduğu zamandır.[14] Kadının tabi ve küçümsenen olmak yerine güçlü ve onurlu olduğu ve erkeğin tahakkümcü ve zalim olmak yerine onurlu ve yumuşak olduğu âşıkların dönemindeki kadınlara bu bakış, yeni değildi. Gördüğümüz gibi, hem Girit'in hem de Neolitik dönemin yankıları duyulmaktadır. Fakat erkek merhametsizliği ve ahlaksızlığının kural olduğu bir çağda, âşıkların şövalyelik, yumuşaklık, onur ve romantik aşk kavramları, Taylor'ın vurguladığı gibi, gerçekten devrimciydi.

Taylor, âşıkların "kadınca" (veya, kendi ifadesiyle, anneyle özdeşleşen)[15] değerlerinin Batı tarihini derinden insancıllaştırdığının kesinliğini ortaya koyar. Daha sonra bu değerler yalnızca "matristler ne zaman yükselişteyse çiçek açtı. Bir dereceye kadar "patrist olsa bile, eğer kadınlar kendi sınıfındansa, zayıflara, çocuklara ve kadınlara yumuşak davranmak gerektiği idealini kabul etti."[16]

Taylor âşıklar hakkında şöyle yazmaktadır: "Sanat dallarıyla ilgilenen ve bazen sosyal reformları çabuklaştıran yenilikçi ve ilericiydiler; kuvvet kullanımından kaçındılar: Neşeli ve renkli giyinmekten hoşlanıyorlardı. Hepsinin ötesinde, Bakire Meryem'i özel koruyucuları olarak övdüler: şiirlerinin çoğu ona hitap etti ve 1140'ta Lyons'ta yeni bir bayramı kurumsallaştırdılar. Bu, Bernard Clairvaux'nun protesto ettiği üzere, 'Kilise geleneğinde bilinmeyen, mantıksal olarak onaylanmayan ve törel bir yaptırımı olmayan' bir yortuydu: Lekesiz Doğum Yortusu."[17]

Bernard'ın Tanrısal bir çocuğu dünyaya getiren bir anneye tapınmanın geleneksel bir yaptırımı olmadığı suçlaması, tabii ki, tamamen asılsızdı. Meryem'e büyük saygı duyulması, antik dönemdeki Tanrıça'ya tapınmaya bir geri dönüştü. Ve Kilisenin Meryem'e tapınmaya şiddetle direnç göstermesi, yalnızca bu daha önceki dinin ağır ağır kaybolan gücünün örtülü olarak ortadan kalkması değildi; aynı zamanda âşık hareketiyle karakterize olan gilanik değerlerin güçlü dirilişine patrist direncin ifadesiydi.

Eğer Taylor'ın *matrist* ve *patrist* terimleri yerine bizim *gilanik* ve *androkratik* terimlerimizi yerleştirirsek, Ortaçağ tarihinde başka yolla anlaşılmaz görülenlerin çoğu özel bir siyasi anlam kazanır. Kilisenin kadınları bağımlı ve "sessiz" bir statüye mahkûm etmesi, küçük tarihi bir gizem olarak ifadesi değil androkratik/tahakkümcü modelin Kiliseye egemen olmasının birincil ifadesidir. Eğer androkratik kurallar ve onlarla Ortaçağ Kilisesinin gücü ayakta tutulacaksa, kadınları -orijinal olarak Hz. İsa tarafından vaazedilen "kadınca" değerlerlerle birlikte- bağımlı kılmak ve susturmanın hayati bir önemi vardı.

Böylece, Kilisenin *Malleus Maleficarum* veya *Hammer of Witches*'ın *(Cadıların Çekici)* (Kilise tarafından kutsanmış Engizisyoncunun cadıları avlama el kitabı) ifadesiyle kadınların "şeytanın bütün cismani-şehvani kaynağı olduğu" şeklindeki büyük

bir iftirası[18] olan Ortaçağ tarihinin bir başka açıklanamaz yönü anlaşılır -ve kritik- bir siyasal anlam kazanır.

Çoğu tarih kitabında, aralarda kalan cadı avları, Kilisenin emri üzerine, birkaç yüzyıl boyunca erkeklerin binlerce, muhtemelen milyonlarca "cadıya" sadistçe uyguladığı korkunç işkenceler, en fazla geçiştirilen konudur. Bu (çoğu sonuçta acı içinde kıvranarak, yavaş yavaş yakılarak ölüme mahkûm edilen) kadınlara barbarca eziyetlerden hiç söz edilmez, bunlar genellikle toplumsal histerinin sonucu olarak açıklanır. Bize söylenen, on üçüncü yüzyıldan on altıncı yüzyıla kadar köylülerinn çıldırdığı, veya alternatif olarak, cadıların akıl hastası olduğudur. Gregory Zilborg'un yazdığı gibi, "zihni kurcalanan veya marazın musallat olduğu milyonlarca cadı, büyücü; ciddi nörotik [ve] psikotiklerden oluşan büyük bir kitleydi."[19] Fakat Barbara Ehrenreich ve Deidre English'in işaret ettiği gibi, "Cadı çılgınlığı histerik kadınların ne bir linç partisi ne de toplu intiharıydı. Onu yerine, iyi düzenlenmiş, kanuni prosedürleri takip ediyordu. Cadı avları Kilise ve Devlet tarafından başlatılan, finanse edilen ve infazların gerçekleştiği düzenli uygulamalardı."[20]

Bu eziyetler için itici güçlerinden birisi şuydu ki, on üçüncü yüzyılda monarkların ve soyluların tedavisinde, kilise tarafından eğitilen (aslında tedavi konusunda pratikte eğitim kesinlikle verilmeyen) "tıp adamları" geleneksel "bilge kadınlarla" rekabet etmeye başlamıştı. Bu kadınlar şimdi sağlığı etkileyen "büyülü güçlere" sahip olmakla suçlanıyordu. Bunlar, bu becerileri kullanarak insanlara yardım etmek ve onları tedavi etmek "suçundan" direklere bağlanarak yakılıyordu.[21] Diğer bir itici güç, paganların korularda şeytanlarla arkadaşlık etmeleri için cadıların düzenlediği toplantılar olduğu suçlamasıydı. Bu kadınların çoğu, muhtemelen bir kadın tanrıya ve/veya oğluna-eşine, (şimdi çatal tırnaklı şeytan) antik boğa tanrıya tapınmayı içeren açıkça daha önceki dini inançlara bağlıydı. Ancak en çok tekrarlanan, ve açıklayıcı olan suçlama şuydu ki, cadılar açıkça cinsel yönden aktif olmakla suçlanıyordu; çünkü Kilisenin gözünde, bütün cadıların gücü sonuçta "günahkâr" kadın cinselliğinden geliyordu.[22]

Bu patolojik derecede, bir cinsiyet olarak kadını düşman görmek, yalnızca cinsel yönden hayal kırıklığına uğramış erkeklerin mantıksızlığı olarak sunulmuştur. Fakat Kilisenin kadınları "manevi" olarak mahkûmiyeti, psikolojik bir tuhaflıktan çok daha öteydi. Erkek tahakkümünün doğrulanmasıydı. Androkratik sistemin yalnızca daha önceki gilanik geleneklerden artakalanlarına değil, fakat aynı zamanda tekrarlayan gilanik canlanmalara uygun, ve bu anlamda aynı zamanda mantıklı bir tepkisiydi. Taylor'ın yazdığı gibi, bunlar "babanın otoritesini devirmeye yönelik" tehditlerdi."[23]

Başka bir ifadeyle, resmî yaptırımı olan cadı avları, aynı zamanda Kilisenin bir cins olarak kadınları tekrar tekrar suçlamaları ne tuhaf ne de ilgisiz olaylardı. Bunlar, androkrasinin önce empoze edilmesi ve sonra ayakta tutulması için hayati unsurlardı: tekrarlayan gilanik uyanışlara karşı koymak için gerekli, ve bu anlamda mantıklı, araçlar.

Kilisenin, "ahlaki" Ortaçağı "mezarlıkla akıl hastanesi arasındaki haça"[24] çeviren histerik cinsellik karşıtlığı ve şiddet dolu baskıcılığına odaklanan Taylor, Kilisenin seksi mahkûm etmesinin aslında anti-feminist karakterini gözden kaçırma eğilimindedir. Buna rağmen sunduğu veriler, Kilisenin, her şeyin ötesinde, neyi "sapkın" saydığı konusunda soruya yer bırakmaz. Taylor yer yer, Kilisenin acımasızca zulmettiği çeşitli sapkın mezheplerin ortak konusunun, kendilerini kadınca değerler olarak bilinenlerle özdeşleştirmeleri olduğunu gösterir. Bu mezhepler, tipik olarak Bakireye, Düşüncedeki Hanımefendimiz diye tapınıyordu. Zamanlarının gilanik dirilişinde böyle önemli rol oynayan daha önceki Hıristiyan mezhepleri gibi, bunlar da kadınlara aynı zamanda sık sık yüksek statü hatta liderlik konumları sağladılar.[25]

Taylor'ın yazdığı gibi, sormamız gereken soru, "Kilisenin ne kadar absürd olursa olsun bakire bir aşkı vaazeden âşıkları, Katharistleri, Baghardları ve çeşitli küçük mezhepleri birleştiren bir ortak faktör olduğunu niçin hissettiğidir... Cevap ancak şu olabilir ki, böyle bir ortak faktör gerçekten de bulunuyordu: Dogmaları ve ritüelleri büyük ölçüde çeşitli olsa da ve bazıları hâlâ aynı Kilisenin içinde olduklarını iddia etseler de, psikolojik açıdan ortak bir durumları vardı: anneyle özdeşleşme. Bu, Ortaçağ Kilisesi'nin hassas olduğu tek sapkınlıktı."[26]

Tarih Kendisini Tekrarlıyor

Sex in History'de (Tarihte Cinsiyet) Ortaçağ Kilisesi'nin hayati niteliğinin, patrizm veya babayla özdeşleşme olduğunu görürüz. Bu bizim terimlerimizle Kilisenin androkratik veya tahakkümcü karakteridir. Aynı zamanda, tarihin sallanan kanatları arasında tahakküm değerleriyle ortaklık değerleri arasında özgül bir çatışmanın bulunduğunu görmeye başlarız.

Örneğin Taylor, Elizabeth döneminde, bir kadın kraliçe, I. Elizabeth tahta oturduğu zaman, "anneyle özdeşleşen" veya "kadınca" değerlerin nasıl yükselişte olduğunu vurgular. Hâlâ acımasız bir zaman olmasına rağmen, Elizabeth'in İngilteresi'nde diğerleri için ifade edilen, -örneğin yoksulların hukukunun kurumsallaşmasında- uyanmış bir sorumluluk bilinci vardır." Aynı zamanda "yeni bir öğrenme aşkı, akademik yönden kendini ifade isteği ve öğrenciler için üniversiteler açılması" söz konusuydu. "Özellikle İngiltere'nin tercih ettiği sanat dalı olan şiir ve tiyatroda oladuğu gibi aynı zamanda resim, mimari ve müzikte de yaratıcı enerji akışı vardı."[27]

Âşıkların dönemi, Elizabeth dönemi, Rönesans gibi gilanik diriliş devirlerinde, üst sınıftan kadınlar görece daha çok özgürlük ve eğitime daha büyük ulaşma imkânı elde etmeleri[28] önemli ve göreceğimiz gibi, sistemler yönünden de kritiktir. Örneğin, Portia ve diğer Shakespeare kadın kahramanları o dönemde kadınların bir de-

receye kadar daha yüksek statüsünü yansıtan, özellikle iyi eğitimli kadınlardı. Fakat, Shakespeare'in *The Taming of the Shrew*'da *(Hırçın Kız)* sapkın, asi Kate'i ele alışı ve diğer eserleri, Elizabeth dönemi sona yaklaşırken bile, erkek kontrolünün vahşi biçimde yeniden ifade edilmesinin zaten yakın olduğunu gösterir.

Gerçekten de sarkacın geriye doğru sallanmak üzere olduğunun en açık işaretlerinden biri, kadın düşmanı dogmaların yeniden doğuşudur. Kadınların erkeklere bağımlı ve bağlı kılındığını doğrulayan yeni "gerçekler" ortaya çıkmıştır. Bu, Taylor'ın "patristlerin davranış standartlarının çöküşte olduğu şeklinde sürekli kendi kendilerini kandırmaları" dediği durumla da ilgilidir. Bunlar, "babayla özdeşleşen" değerlerin ne pahasına olursa olsun yeniden empoze edilmesinin gerektiğinin bir işaretidir.[29] Çok önemlisi, daha baskıcı ve kanlı bir androkratik gerileme dönemimin sahne almak üzere olduğunun erken bir uyarısıdır.

Psikolog David Winter'ın çok daha güncel eserinin, bu konuyla özel bir ilgisi vardır. Winter, başlığı aynı olan kitabında, diğer tanınmış modern araştırmacılarla birlikte "güç güdüsü" dediği kavramı incelemektedir.[30] Bir sosyal psikolog olarak tarihi örüntüleri objektif ölçümlerle deşifre etmek üzere yola çıkmıştır. Tekarar Winter'ın vurguladığı geleneksel erkek merkezli bakış açısının ötesine bakmak gereğine rağmen, bulguları, çarpıcı olarak kadınlara yönelik daha baskıcı yaklaşımların, saldırgan savaş dönemlerinin öncü göstergeleri olduğunu belgeler.

Edebiyatın ve operanın en ünlü romantik karakterlerinden birine, havalı "kadın katili" Don Juan'a odaklanan Winter'ın sosyo-psikolojik analizi, büyük ölçüde, edebi kaynaklardaki bazı temaların sıklığının incelemesine dayalıdır. Winter'ın gözlediğine göre, Don Juan'ın eylemlerinin zorunlu olarak "günahkâr" ve "lanetli" şeklinde mahkûm edilmesine rağmen, Don Juan aslında "İspanya'nın en büyük zamparası" olarak idealleştirilir. Winter, aynı zamanda, kadınları aşağılamak ve cezalandırmak için -cinsel dürtülerin değil de saldırganlığın- nefretin ve arzunun Don Juan'ın altta yatan güdüleri olduğuna işaret eder. Üstelik derin psikolojik ve tarihi önemi olan bir şeyi kaydeder: Kadınlara karşı aşırı derecede düşmanca yaklaşımlar, kadınların erkekler tarafından en katı biçimde bastırıldığı zamanların karakteristik özelliğidir. Don Juan efsanesinin doğduğu zaman, İspanya'da da üst sınıf İspanyolların "Doğulu bir gelenek olan kadınlarını halktan gizli tutmayı" benimsedikleri zamandır.[31] Winter'ın açıklamasına göre yükselen düşmanlığın altında yatan psikolojik sebep, şudur ki, böyle dönemlerde anne -oğul ilişkisi genelde kadın-erkek ilişkileriyle birlikte- özellikle gergin hale gelir.[32]

Bu bağlamda, Winter'ın "güç güdüsü,"nün diğer insanları fethetmek ve onlara tahakküm etmek şeklindeki bizim terimlerimizle androkratik dürtü olduğu açıktır. Don Juan'ın kadınları aşağılamasının, bu "güç güdüsünün" bir görünümü olduğu tespitinden sonra Winter, Don Juan hikâyelerinin bir milletin edebiyatındaki sıklığının emperyal genişleme ve savaşa göre grafiğini çıkartır. Bulgularla belgelenen, bizim gila-

nik-androkratik değişim modelini kullanarak tahmin edebileceğimiz şeydir: kadınlar üzerinde erkek tahakkümünün bu en ünlü arketipi hakkındaki hikâyeler, tarihi olarak yükselen militarizm ve emperyalizm sırasında ve öncesinde sıklıkla artar.[33]

Winter, sistem terimleriyle erkek tahakkümünün, savaştaki erkek şiddetiyle ayrılmaz bir biçimde ilgili olduğunu doğrular. Aynı zamanda Kate Millet ve Theodore Roszak gibi öncü feminist araştırmacıların daha önceden gözlemi olan gilanik-androkratik değişimin bir yönünü doğrular: erkek üstünlüğünün yeniden idealize edilmesi, tarihi olarak androkratik gerilemelerin şiddetinin yakıtı olan değerlere ve davranışlara doğru bir değişime işaret eder.[34]

Millett'ın parlak *Sexual Politics*'i *(Cinsel Politika)* sezgisel olarak siyasi tarihimizde en önemli faktör olarak gördüğü konuya ilişkin öncü bir çalışmadır: erkek tahakkümü.[35] Roszak ise daha çok topluma dair daha geleneksel erkek merkezli analizleriyle tanınmasına rağmen, "The Hard and the Soft: The Force of Feminism in Modern Times (Sertler ve Yumuşaklar: Modern Zamanlarda Feminizmin Gücü)" adlı denemesi, tarihin androkratik-gilanik sistem değişikliği bakış açısından analizi için öncü bir çalışmadır.[36]

Korkunç Birinci Dünya Savaşı katliamında doruğa çıkan şiddet ve militarizmi anlamaya çalışan yüzlerce çalışmanın ana hatlarına ve katliamın altında yatan nedenlere bakarak, Roszak "erkek tahakkümünün tarihi krizi" diye adlandırdığı şeyin izini sürdü.[37] On dokuzuncu yüzyıl feminist hareketinin yalnızca erkek tahakkümü ve kadının boyun eğmesinin geleneksel cinsel stereo-tiplerine meydan okumadığını; aynı zamanda kayıtlı tarihte ilk kez, önde gelen sisteme doğrudan büyük bir tehdit getirdiğini, ideolojik çekirdeğini hedef aldığım vurguladı. Tipik olarak, on dokuzuncu yüzyıldaki meydan okuma geleneksel tarihlerimizde neredeyse hiç yer almaz. Fakat günümüz kadınlarının özgürlük hareketi olarak, hararetle tartışıldı ve tutkuyla savunuldu. Çünkü yalnızca kadınlar üzerinde geleneksel erkek tahakkümüne meydan okumadı; aynı zamanda duyarlılık, şefkat ve barışseverliğin kadınca kabul edildiği, böylelikle bunların "maskülen" veya gerçek erkekler -ve toplumsal yönetim için- hiçbir şekilde uygun olmadığı şeklindeki zamanımızın temel değerlerine meydan okudu.[38]

Androkratik sistemin bu meydan okumaya tepkisi, erkekçe stereo-tiplerin ve onların bütün görünümlerinin şiddetle yeniden gündeme getirilmesiydi. Roszak'ın Birinci Dünya Savaşı'ndan önce gelen on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başı hakkında yazdığı gibi, "zorlayıcı bir erkeksilik devrin bütün siyasal üslubuna baştan aşağı sinmişti." Birleşik Devletlerde Theodore Roosevelt, "savaşçı olmayan ve izole edilmiş, kolaylıkla yenilebilecek kanserden" ve "erkekçe ve maceracı erdemlerden" söz etmişti. İrlanda'da, devrimci şair Patrick Pearse "kan akıtmanın temizleyici ve kutsayıcı bir şey olduğunu ve bir millet bunu son dehşet olarak görürse, erkekliğini yitireceğini" ilan etmişti. İtalya'da, Filippo Marinetti şöyle bildirmişti: "Savaşı övmek için dışarıdayız, dünyanın tek sağlık veren şeyi! Militarizm! Yurtseverlik! Anarşistin Yıkıcı Silahı! Kadınlardan iğrenme!"[39]

Kutsanmış Don Juan efsanesi ile birlikte, bu kadınları ve kadınca olduğu düşünülen her şeyin acımasız bir şekilde aşağılanması bir şeye işaret ediyordu. "Savaşçı olmayan" ve "erkekçe olmayan" dünyanın -artık "erkekçe" kılıç tarafında olmayan bir dünyanın-hoşgörülmeyeceği mesajını veriyordu.

Roszak, bütün milli ve ideolojik farkların altındaki ortak unsurlardan başlayarak bu yüzyılın başında -ve tarih boyunca- savaşla dünyayı savaşa sokan erkekler arasında içten içe bir benzerlik olduğunu göstermişti. Bu, eğer kuvvete dayalı sınıflamaların sistemini ayakta tutabiliyorsa, erkeklik ile şiddetin eşitlenmesidir. Aynı zamanda, çarpıcı şekilde Winter'ın araştırmasında gözlediği bir dinamiği doğruladı: "erkeklik" stereotipinin yeniden idealize edilmesi, yalnızca değerlerin gerileyici bir değişimine değil fakat aynı zamanda barıştan savaşa bir değişime işaret eder.

Bu hâlâ genellikle göz ardı edilen sosyal dinamiğin aynı ölçüde belirgin bir biçimde çürütülmesi, Psikolog David McClelland'ın araştırmasında bulunmaktadır. *Power: The Inner Experince*'ta (Güç: İç Deneyim) McClelland, savaş zamanlarda önce gelen yazılardaki ve ifadelerdeki göstergeleri arama yoluyla kişinin savaş veya barış dönemlerini tahmin edip edemeyeceğini görmek üzere yaptığı çalışmayı anlatır.[40] Onun bulguları da gilanik-androkratik tarih modelini kullanarak tarihi değişimlerin grafiğini çıkartarıp neleri tahmin edeceğimizi gösterir.

McClelland, Amerikan tarihindeki edebi ve tarihi materyalleri incelemişti. "Yakınlık güdüsü" dediği (veya daha "kadınca" barışçı ve şefkatli değerler diyeceğimiz) güdülerin güç kazandığı dönemleri, barış zamanlarının izlediğini bulgulamıştır. Örneğin, McClelland 1800'den 1810'a ve 1920'den 1930'a kadar olan barışçı yıllardan önce "yakınlık güdüsünün" yükseldiğini bulmuştur. Tersine, yazılarının tekrar "emperyal güç" motivasyonu dediği (bizim "erkekçe" tahakküm motivasyonu diyeceğimiz) özelliğe doğru bir değişiklik gösterdiği dönemler neredeyse her seferinde savaşlarla son bulmuştur. İngiliz tarihinde de "emperyal güç" motivasyonu ile düşük "yakınlık" motivasyonu, tarihi şiddet zamanlarından önce gelmiştir, örneğin 1550, 1650 ve 1750.[42] Öte yandan, düşük güç ve yüksek yakınlık motivasyonu dönemleri daha barışçı zamanlardan önce gelmiştir.

Taylor'ın çalışması gibi, McClelland'ınki de bir başka önemli noktayı doğrular. O da şudur ki, ortaklık modelli bir toplumun karakteristik özelliği olan "daha yumuşak," "daha kadınca" değerler, yok etme yerine yaratmayı vurgulayan özel bir sosyal ve ideolojik konfigürasyonun parçasıdır. Neolitik çağda ve antik Girit'in şahane duvar resimlerinde ve saraylarında, aynı zamanda Elizabeth çağı, daha gilanik dönemler gibi Taylor'ın matrist dediği devirlerde gördüğümüz şekilde, bu dönemlerin ayırt edici özelliği, hepsinin de büyük kültürel yaratıcılık dönemleri olmalarıdır.

McClelland'ın motivasyon sistemi için aldığı notlar, yakınlık ihtiyacını "Yakınlık," güç ihtiyacını "Güç" vs. olarak gösterir. Bunlara dayanarak, yaptığı gözlemi şöyledir: "Elizabeth dönemi için gerçekten çarpıcı olan, motivasyon göstergelerinin çoğunun,

tam da tarihçilerin daima savunduğu gibi, bu dönemin yaşamak için iyi bir zaman olduğunu doğrular. Yakınlık ihtiyacı artmıştı, görece barış çağını sembolize eden Güç biraz düşmüştü ve refahı önceden haber veren Başarı yüksek kalmıştı."[43] Fakat kısa süre sonra çok tanıdık bir değişiklik geldi. "Cavalier ve Roundhead mücadeleleri ve iç savaş boyunca büyük şiddet ve acımasızlık dönemine dönüşebilecek şekilde Güç tekrar yükseldi ve Yakınlık hızla düştü. Ve gerçekten böyle bir dönem oldu."[44] Veya bizim terimlerimizle, kültürel evrimin yüksek düzeylerine doğru hareket, önde gelen erkek egemen sisteme göre, yalnızca bu kadar ilerleyebilir ve daha ileri gidemezdi. Sistemi ayakta tutmak için, kültürel gerilemenin olmaması zorunluydu, sistem tekrar androkratik şiddetin "normal" dinamiklerine döndü.

Kitap boyunca gözlediğimiz karakteristik androkratik sistemler düzenlerini tamamladıktan sonra, McClelland'in analizi, aynı zamanda saldırgan güç motivasyonlarının tekrar baskın olduğu zamanlarda, bu sistemin üçüncü temel bileşeninin, otoriterliğin, güçlendiğini doğrular. Şöyle yazmaktadır: "Düşük Yakınlık ile kombine yüksek Güç, modern milletlerde diktatörlüklerle, acımasızlıkla, özgürlüğün bastırılmasıyla ve yurt içi ve milletlerarası şiddetle ilişkilidir."[45]

Yeni feminist akademik çalışmalar, gücün yeni aydınlatıcı biçimlerde incelenmesine odaklanmıştır. Sosyolog Jessie Bernard, Harvard'da psikolog Carol Gilligan ve Psikiyatr Jean Baker Miller'ın üzerinde durulan müstesna eserleri, erkek egemen toplumlarda varlıklılığın nasıl kadınlıkla, gücünse -geleneksel anlamda diğerleri üzerinde kontrolün- nasıl erkeklikle ilişkilendirildiğini belgelemektedir.[46]

Bu eserler aynı zamanda oldukça önemli başka bir şeyi de ortaya çıkarmaktadır: Erkek egemen sistemlerde McClelland'in yakınlık, Taylor'ın matrist (anacı) dediği ve bizim gilanik dediğimiz değerlerin düzeni -kadınların dünyası- daha büyük, "erkeklerin" dünyasına veya "gerçek" dünyaya tabi veya bağımlı kılınmış ve genellikle yalıtılmış ayrı bir dünyadır.

Burada hâlâ gücün fırsat veren olarak gilanik tanımı -antik ortaklık ruhunun çok karakteristik bahşetme ve yaratma gücü- olarak görülebilir. Miller'ın vurguladığı gibi, bu; hâlâ annelerin sorumluluğu olarak çocuklarına, özellikle oğullarına yardım etme ve hüner ve yeteneklerini geliştirme şeklinde; kadınların gücü tanımlama biçimidir.[47] Burada Bernard'ın "kadınların aşk/görev ruhu" dediği niteliği, -yalnızca kadınlar için de olsa- düşünce ve davranış için birincil model olarak kalır.[48] Ve burada Gilligan'ın kadının çocuk bakımı ve büyütme etiği dediği -diğerlerine bize ne yapmalarını istiyorsak aynısını yapma şeklindeki olumlu davranış- iş başındadır.[49] Ancak tekrar belirtelim: Yalnızca toplumu yöneteceği düşünülmeyenlerin; kadınların düşünce ve eylem modelidir bu.

İnsanlığın geleneksel olarak önemsenmeyen yarısı için yapılan bu yeni çalışmaları hesaba katarsak, görmeye başladığımız savaş ve baskı dönemlerinin gilanik değerler olan yakınlık ve bağlamanın *(linking)* zayıflamasının ve bunlara karşılık gelen

androkratik değerler olan saldırgan güç veya kuvvete dayalı sınıflamanın *(ranking)* güçlenmesinin nasıl öngörülebileceğidir. Aynı zamanda kültürel evrime temel direnişin ardında, kayıtlı tarihte vurgu noktaları oluşturan görünüşte açıklanmayan değişikliklerin nasıl yattığına göz atabiliriz: İnsanlığın kadın yarısının tahakküm ve baskı altına alındığı sosyal sistem.

Tarihte Bir Güç Olarak Kadınlar

Peki, eğer bu androkratik/gilanik sistem dinamikleri kesin görünüyorsa, niçin söz konusu değişiklikler bu kadar az sayıda ciddi çalışmaya konu oldu? Gerçekten, kadınlar türümüzün yarısıysa, niçin davranışları, faaliyetleri ve düşünceleri hakkında bu kadar az çalışma devam edebildi? Bilim insanlarının ve tarihçilerin gelecek çağlarda hayret edilecek bu dışlamalarıyla tekrar karşı karşıyayız.

Bu çağda, insan toplumunun bütünsel bir çalışmasına kapı, çok az aralık. Tarihçiler, Lynn White, Jr'ın gözlediği gibi, kayıtlı tarihin çok seçici olduğu tanınmaya başladığı zaman, kapı gıcırtıyla açıldı. Bu seçicilik, tarihi olarak baskın gruplar tarafından, onlar için ve onlar hakkında hayata geçirilmişti.[50] Fakat yalnızca şimdi, tarihin kayıp kadın yarısı ciddi olarak incelenmeye başladığı zaman, yeni bir tarih ve kültürel evrim teorisi geliştirmeye başlayabiliriz. Bu teori insan toplumunun "bütününü" hesaba katacaktır.

Geleneksel tarihlerimizin sistematik olarak kadınlar veya "kadınlık" ile ilgili her şeyi dışladığından, yalnızca kısa süre öncesine kadar bir Amerikan üniversitesinde bile kadın çalışmaları bölümünün olmaması şaşırtıcı değildir. Hâlâ genel liselerimizde ve üniversiteye hazırlayan liselerimizin* çoğunda böyle bir şey yoktur. Şu anda bile, bulundukları yerde, kadın çalışmaları bölümlerinin üniversite hiyerarşisinde küçük bütçeleri, düşük statüleri ve hatta düşük öncelikleri vardır. Yalnızca çok az yerde yalnızca kadın çalışmaları dersi, zorunlu ders olarak okutulur. Böylelikle, hâlâ en "eğitimli insanların" tarihte işe yaramış kadınlar olduğuna veya kadınlar ve "kadınca" değerler gibi yardımcı şeylerin merkezi güç olabildiğine, yalnızca geçmişimizde değil, fakat aynı zamanda daha iyi bir gelecek vizyonumuzda böyle bir yer alabileceğine inanmalarının zor olması şaşırtıcı değildir.

Geleneksel biçimde yazılan tarihlerden kadınların patolojik şekilde çıkarılmasını düzeltmeye çalışan ilk yirminci yüzyıl eserlerinden biri, Mary Beard'ın Woman as a Force in History *(Tarihte Bir Kuvvet Olarak Kadın)* adlı kitabıdır.[51] Erkek tahakkümüne rağmen, kadınların aslında nasıl Batı tarihinin önemli şekillendirici gücü olduğunu

---

* *Ç. N.: Burada İngilizce olarak genel lise için "high school" ve üniversiteye hazırlayan lise için de "grammar school" kelimeleri kullanılmıştır. İkisi de ilkokuldan sonra altı yıllık ortaöğretim kurumlarıdır.*

göstererek, bu öncü kadın tarihçi, tarihöncesine doğru geri giden yolu, kayıp insanlık mirasının kaynağını açtı. Kadınların statüsünün yükseldiği dönemlerin karakteristik olarak kültürel diriliş dönemleri olması, Beard'm geleneksel tarihçilere Winter ve McClelland tarafından gösterilen "kadınca" ve "erkekçe" değerler ve kritik tarihi alternatifler arasındaki ilişkiden daha da çok şok edicidir.

Geliştirmekte olduğumuz Kültürel Dönüşüm teorisinin bakış açısından, insanların sosyal adalete düşman veya kayıtsız mı olduğu ve genellikle hiyerarşik yoksa eşitlikçi mi olduğuyla ilgili olarak kadınların statüleriyle bir toplumun barışçı veya savaşçı olup olmadığı arasında bir bağıntı bulmak şaşırtıcı değildir. Çünkü, bütün kitap boyunca gördüğümüz gibi, toplumun insanlığın iki yarısı arasındaki ilişkileri yapılandırması, derin ve büyük ölçüde öngörülebilir sistemlerin sonuçlarıdır. Böyle teorik bir çerçeve olmadan, henüz bu yüzyılın başında yazan Beard'ın bu modelleri görebilmesi ve onların üzerine Batı tarihinde kadınların faaliyetlerinin grafiğini çıkartan hâlâ birkaç girişimden birisi olması şaşırtıcıdır.

Woman as a Force in History'de, Beard Rönesans sırasında "hümanist öğrenmenin teşviki için İtalyan kadınların yaygın ve etkili faaliyetleri" hakkında yorumlar yaptı. Bunun kadınların -sanatsal ifade ve sorgulama gibi "efemine" değerlerle birlikte- kendilerini Ortaçağ kilise kontrolünden kurtarmaya başladıkları bir dönem olduğunu vurguladı. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllardaki Fransız Aydınlanmasında kadınların benzer kritik roller oynadığını belgeledi. Gerçekten, göreceğimiz gibi, Beard'ın eski rejimin "barbarlıkları ve suiistimalleri" dediklerine karşı laik ayaklanmanın başlatıldığı bu dönem boyunca, daha sonra daha hümanist, veya bizim terimlerimizle daha gilanik, modern ideolojilerin ilk olarak üretilmesine kaynaklık eden düşünceler, Madame Rambouillet, Ninon de Lenclos ve Madame Geoffrin gibi kadınların "salonlarında" doğmuştur.[52]

Bu, kadınların erkeklere de "erkekçe" değerlerin iktidarda kalması için yardım etmediğini söylemek değildir. Her yerde büyük kişiliklerin doğmasına rağmen, kayıtlı geçmişte kadınların rolü, gereklilik karşısında büyük ölçüde androkratik olarak biçilen erkeğin "yardımcısı" rolü oldu. Fakat Beard'ın tekrar tekrar gösterdiği üzere, kadınların erkeklere savaşta yardım etmesine rağmen, ve bazen kendilerinin de onlarla savaşmasına rağmen, onlarınki genellikle farklı bir rol olmuştur. Katı, saldırgan ve fethe eğilimli olarak sosyalleşmedikleri için, kadınlar hayatlarında, eylemlerinde ve düşüncelerinde karakteristik olarak "daha yumuşak," yani daha az şiddet eğilimli ve şefkatli ve bakıp büyüten olmuşlardır. Örneğin, Beard'ın vurguladığı gibi, "en eski -ve belki ilk- savaşın, nefretin ve intikamın şiirinin rakibi, Homeros tarafından ölümsüzleştirilen, kendi halkınca Sappha olarak bilinen fakat daha sonraları herkesçe Sappho olarak tanınan Aeolia'lı bir kadının şiirleridir."[53]

Bu içgörü, aynı zamanda tarihte kadınların rolüne odaklanan diğer bir öncü eserde bulunmaktadır: Elizabeth Gould Davis'in *The First Sex* (İlk Cinsiyet) adlı kitabı.[54]

Hiçbir kurumun veya üniversitenin desteği olmadan geçmişlerini anmak isteyen diğer kadınların kitapları gibi, Davis'in kitabı, açıkça ezoterik değilse bile, düşler dünyasına giren tuhaf bir çalışma olduğu yönünde eleştirilmiştir. Fakat dünyalarının değişikliğine rağmen -ve belki de tam olarak kabul edilmiş akademik geleneklere uymadığı için- bunun gibi kitaplar içgörüsel olarak kadınların statüsünün ve kadınca değerler olarak bilinen şeylerin merkezi rol oynayacağı bir tarih çalışmasının öncüsü olmaktadır.

Beard'ınki gibi, Davis'in kitabı da kadınları, androkratik tarihçilerce silinen konumlarına tekrar yerleştirir. Aynı zamanda kritik tarihi kavşaklarda kadınların bastırılmasıyla kadınca değerlerin bastırılması arasındaki bağlantıyı görmemizi sağlayan veriler sunar. Örneğin, Davis, Elizabeth çağı ile onu izleyen kadınları bastırmak için "cadıların" yakılması dahil düşmanca tedbirlerle bilinen Püriten gerilemeyi karşılaştırır.

Fakat öncelikle bugünün daha sert feminist tarihçileri ve sosyal bilimcilerinin eserlerinde, yeni bir bütünsel gilanik-androkratik dönüşüm ve değişim teorisini ayrıntılı hale getirmek ve geliştirmek için gereken verileri bulabiliriz. Bunlar, Renate Bridenthal, Gerda Lerner, Dorothy Dinnerstein, Elaenor Leacock, JoAnn McNamara, Dona Haraway, Nancy Cott, Elizabeth Pleck, Carroll Smith-Rosenberg, Susanne Wemple, Joan Kelly, Claudia Koonz, Carolyn Merchant, Marilyn French, Franoise d'Eaubonne, Susan Brownmiller, Annette Ehrlich, Jane Jaquette, Lourdes Arizpe, Itsue Takamure, Rayna Rapp, Kathleen Newland, Gloria Orenstein, Bettina Aptheker, Carol Jacklin ve La Frances Rodgers-Rose gibi kadınların ve Carl Degler, P. Steven Sangren, Lester Kirkendall gibi erkeklerin ve sık sık titizlikle tuhaf, bulunması zor kadınların günlükleri ve şimdiye kadar önemsenmemiş diğer kayıtları kullanan Randolph Trumbach gibilerinin eserleridir. Aşama aşama inanılmaz ölçüde tarihin ihmal edilen yarısına dair düzeltmeler yapmaktadırlar.[55] Ve süreç içinde, kayıth tarihin bir adım geri bir adım ileri değişimlerini anlamak ve bunların ötesine gitmek için gereken tarihi paradigma çeşidini inşa etmek üzere gereken kayıp inşaat bloklarını üretiyorlar. Yeni feminist akademik çalışmalarla Fransız Filozof Charles Fourier'nin yaklaşık yüzyıl önce gözlediği bir şeyin arkasındaki sebebi görmeye başlıyoruz: Kadınların özgürlüğüne kavuşma derecesi, toplumun özgürlüğe kavuşma derecesinin endeksidir.[56]

Kadın Ruhu

Daha yumuşak, daha "kadınca" değerlerin, katı androkratik kontrol dönemlerinde nasıl daha katı şekilde kadınların tek tek erkekler tarafından yönetilen evin içindeki ikincil dünyalarına hapsedildiğine göz atmıştık. Gilanik yükseliş dönemlerinde ise aksine, bu değerlerin nasıl daha geniş bir kamuoyuna, veya erkeğin dünyasına nüfuz ettiğini, bu şekilde sosyal gelişimin bazı yönlerini etkilediğini gördük.

Yeni akademik feminist araştırmaların bulgularıyla, bunun, mistik, döngüsel ve değiştirilemez prensipten veya "kaderden" (örneğin Adams'ın "Bakire" ve "Dinamosunun" yan yanalığı) dolayı olmadığının belgelenmesi artık olanaklıdır. Eğer tarihçiler inceledikleri tarihe kadınları da katsalardı, çok basit ve pratik bir sebep ortaya çıkardı. Kadınlar, evin özel dünyasına katı bir şekilde hapsedilmedikleri zamanlarda ve yerlerde -kitle halinde kamusal hayatta özgürce hareket edebildikleri zamanlarda - "kadın ruhunun" taşıyıcısı ve ileticisi olarak- toplumdaki egemen akıma daha gilanik bir dünya görüşünü aşılarlar.

Klasik Yunanistan'da gördüğümüz gibi, ve tekrar Hz İsa'nın zamanında, kadınlar aslında toplumun daha iyi bir hale gelmesinde büyük bir etkiye sahiplerdi. Fakat belki de bu noktadaki en çarpıcı olgu, yeniden modern zamanların en derin insancıllaştırıcı sosyal hareketi olan feminist kaynaklar dışında, neredeyse tamamen göz ardı edilmiştir. Bu, ilk kez on dokuzunca yüzyılda alevlenen ve şimdi yirminci yüzyılda ateş topuna dönen feminist harekettir.

Bunun bile genellikle standart tarih kitaplarımızdan çıkarılmasına rağmen, Luce Stone, Margaret Fuller, Mary Lyon, Elizabeth Cady Stanton ve Susan B. Anthony gibi yüzlerce on dokuzuncu yüzyıl feministinin bilinmeyen veya önemsenmeyen kitabı, kesinlikle büyük ölçüde insanlığın kadın yarısının durumunu iyileştirmiştir. Yurt içinde, modern feminizmin bu "anneleri," kadınları, karılarını dövmeyi onaylayan kanunlardan kurtardı. Ekonomik olarak, kadınları, kocaların karılarının malları üzerinde kontrol kurmasını sağlayan kanunlardan kurtarmaya yardım etti. Böylece büyük ölçüde kadınların ve ailelerinin, hayatlarını zenginleştirerek, onlara hukuk ve tıp gibi meslekleri açtı ve onların yükseköğrenime girişini sağladı.[57]

Kadınları erkek tahakkümünün açıkça baskıcı biçimlerinden kurtarmakta, on dokuzuncu yüzyıl feminist hareketi zamanımızın gilanik atılımım harekete geçirmeye yardım etti. Bunu yalnızca eğer standart tarih kitaplarının dışına bakıldığında görülebilecek bir şekilde yaptı. Daha önceden olmadığı biçimde ve daha önceden olmadığı kadar kadının evlerinin dışında en azından kısmen ayak basacak yeri olmasını sağlamak için, bu hareket büyük ölçüde toplumu bir bütün olarak insancıllaştırdı. Şimdi kitle halinde "kamusal dünyaya" giren Florence Nightingale, Jane Adams, Sojouner Truth ve Dorothea Dix gibi kadınların oluşturduğu 'kadın ruhunun' etkisiyle, sistemli hemşirelik ve sosyal hizmet gibi yeni meslekler doğdu. Köleleri özgür bırakmak için, kölelik yanlısı ilgili yasaları fesih hareketi, kitlesel halk desteği kazandı. Akıl hastalarıyla zihinsel yetersizliği olanlar daha insancıl şartlara kavuştu.[58]

Üstelik, insan ilişkilerinin şiddete dayalı sınıflamalar yerine yakınlığa dayalı bağlarla tanımlanan bu "kadınca model" veya ortaklık modeli, yirminci yüzyıl feminist hareketiyle toplumun egemen akımı olarak yayıldı. On dokuzuncu yüzyıl feminist hareketi gibi, kadınların özgürlüğü hareketi de kadınların durumunu büyük ölçüde iyileştirdi. Teknolojik değişmelerin kadınları evde boyun eğen rolden işgücü olarak

boyun eğen role değiştirdiği bir zamanda, kadınların özgürlüğü hareketi kadınları hem evin içinde hem de dışında korumaya yönelik yeni kanunlar için baskı yapmıştır. Fakat, bir kez daha, bu ikinci dalga modern feminizm de büyük ölçüde hem kadınların hem erkeklerin durumunun iyileşmesini hedef almıştır. Bunu bir zamanlar katı biçimde erkek kontrolü altındaki etkinlik alanlarında daha gilanik bir bilinç yaratarak gerçekleştirmiştir.

On dokuzuncu yüzyılda kadınların zenci kölelere özgürlük hareketinde temel bir rol oynaması gibi, yirminci yüzyılda da kadınlar tekrar siyahilerin medeni haklarının güçlendirilmesi için kitlesel kaynak sağladılar, hatta bu uğurda öldüler. Benzer şekilde, bugün bütün Batı dünyasında daha adil, barışçı ve ekolojik olarak uyumlu sosyal düzeni getirmek için çabalayan, küçük ve büyük, yüzlerce örgütün yapısı ağırlıklı olarak kadınlardan oluşur.[59]

Açıkçası, tüm kadınlar kamu hayatına gilanik değerleri getirmeye çalışmıyor. Örneğin, Indira Gandhi veya Margaret Thatcher gibi ara sıra erkek hiyerarşilerinin tepesine ulaşan kadınlar, çok "yumuşak" veya "kadınsı" olmadıklarını kanıtlamaya çalıştıkları için sık sık tam olarak böyle davranırlar. Ve açıkçası bugün pek çok erkek de sosyal iyileştirme ve barış için çalışıyor. Gilanik direnişin diğer zamanlarında yaptığı gibi yapıyorlar. Böyle hareket etmelerinin sebeplerinden biri, daha "kadınca" değerlerin -kadınlarla birlikte- bu zamanlarda daha az "özelleştirilmesi."

1960'ların sonu ile 1970'lerin başı, çok sayıda Amerikalının Vietnam'daki savaşın "yurtsever" ve "soylu" olduğu şeklindeki "erkekçe" düşünceyi reddettiği zaman, bu noktanın bir örneğidir. Bu, yalnızca çoğu kadının erkeklere ait evlerin özel alanına hapsolmayı reddettiği bir zaman değildi; aynı zamanda pek çok erkeğin, özellikle kamusal davranışlarında, "gerçek erkeklerin" "kadınca" davranamayacağını -yani yumuşak, barışçı ve bakıp büyüten- olamayacağını gösteren "erkekçe" stereo-tipleri reddettiği bir zamandı.

Bu, kadınların statüsü ile "kadınca" değerlerin yükselişi arasında basit, doğrusal bir sebep-sonuç ilişkisinin ifadesi anlamına gelmez. Gerçekten de, azımsanamayacak sayıda kadının her kazanımı kuvvetle talep ettiği veya elde ettiği durumda, sert bir androkratik tepki genellikle zaten yoldadır.

Örneğin, 1960'lar ve 1970'lerdeki karşıkültür hareketi boyunca, genç erkekler savaşı "kahramanca" ve "erkekçe" olarak görmüyor, reddediyor ve daha efemine elbise ve saç stilini benimsiyordu. Kadınlar, eşit haklar için önemli kazanımlar elde ediyordu. Fakat eski cinsel stereo-tiplere kuvvetli bir meydan okumayla aynı zamanda muhafazakâr olarak bilinen ve erkek tepkisini yansıtan kuvvetler zaten anti-ERA, Manevi Çoğunluk ve diğer sağcı gruplar şeklinde bir araya geliyordu. Benzer şekilde, güçlü gilanik dirilişin gerçekleştiği Rönesans'ta ve Elizabeth zamanlarında, aynı biçimde eşzamanlı androkratik direnişin açık işaretlerini görüyoruz. Öte yandan, yönetici sınıfların kadınlarına eşit eğitime doğru bir eğilim izlenebilir. Bununla birlik-

te, Christine de Pisan'ın *Book of the City of Ladies* (Hanımların Şehrinin Kitabı) gibi eserlerde modern feminist edebiyatın başlangıcını görüyoruz.[60] Öte yandan, kadınlara iftira yoğunlaşıyor; yeni kanunlar ekonomik ve siyasal güçlerini kısıtlıyor ve gösteriş meraklısı kadınlara adanan uygun biçimde "feminen" -yani, edilgen- rollerinin zirveye çıktığı yeni bir edebiyat türü ortaya çıkıyor.

Bütün bunlar son ve temel bir noktaya işaret ediyor. Gilanik yükseliş dönemleri boyunca androkratik altyapıda bazı zayıflamalara rağmen, çok yakın zamanlara kadar kadınların düşük statüsü genel olarak değişmemiştir. Buna karşılık, stereotip olarak kadınlarla ilişkilendirilen yakınlık, bakıp büyütme ve şiddetten kaçınma gibi değerlerin düşük statüsü de aynı kalmıştır.

Satırın Sonu

Gördüğümüz gibi, kayıtlı tarih boyunca androkratik sistemin ilk satırında bulunan "savunma", erkek kontrolünün yeniden onaylanması olmuştur. Daha net olarak söylemek gerekirse, kadınların bastırılmasına yönelik bir gerilemenin genellikle tarihin baskıcı ve kanlı bir döneminin başladığının erken bir öngörüsü olduğunu görmüştük. McClelland, Roszak ve Winter'ın araştırmasının çok açık belgelediği gibi, bunun gösterdiği şey, kadınların bastırılması ile yakınlık kurucu ve bakıp büyütücü değerler arasındaki sistem ilişkisi dikkate alınmazsa, bizim kaçınılmaz olarak savaş yoluyla diğer bir kitlesel kan dökülmesine doğru ilerlediğimizdir.

McClelland'in araştırması, edebiyat ve sanattaki şiddet yüklü temaların artışının savaş ve baskı dönemlerini nasıl önceden haber verdiğini göstermektedir. Winter'ın tecavüzcü Don Juan üzerine araştırması, kadınlara karşı baskıcı şiddet temasının, şiddet ve savaş zamanlarının daha da özgül bir habercisi olduğunu gösterir. Ve bugün kadınlara karşı şiddette -yalnızca kurmaca edebiyatta değil, gerçek dünyada da- küresel çapta kitlesel bir artış vardır.

İdeolojik olarak, dünyamız hem Hıristiyan hem de İslam köktendinciliğinin kadından nefret eden dogmaları yüzünden temel bir gerileme içerisindedir. Edebiyatta ve sinemada kadınlara karşı şiddetin eşsiz bir yükselişi vardır. Edebiyattaki eskiden bulunan şiddet (*Taming of the Shrew [Hırçın Kız]* veya *Don Juan),* kadın cinayetinin ve tecavüzünün canlı betimlenmeleri ile karşılaştırıldığında sönük ve önemsiz kalır. Aynı zamanda, sert sekse dayalı pornografinin günümüzdeki hızlı yayılışı da benzersizdir. Multimilyar dolarlık bir endüstri; evleri kitaplar, dergiler, çizgi romanlar, filmler ve kablolu televizyon yoluyla istila etmektedir. Verdiği mesaj, cinsel zevkin şiddette, kadın cinsinin hayvanlaştırılmasında, köleleştirilmesinde, işkencesinde, sakatlanmasında, aşağılanmasında ve küçük düşürülmesinde bulunduğudur.[61]

Theodore Roszak'ın vurguladığı gibi, suç kayıtlarında "ağır cezayı gerektiren müessir fiil" olarak geçen, şiddetli, kemik kırmalı ev içi dayak, eşi yakma, gözlerini çıkarmanın artışına direniş, on dokuzuncu yüzyıl feminist hareketin işaretiydi.[62] Kayıtlı tarih boyunca kadınlara karşı şiddet, androkratik sistemin her türlü temel değişiklik tehdidine tepkisi olduğu için, yirminci yüzyıldaki kadınlara özgürlük hareketinin uyanışında kadınlara karşı şiddetin azımsanamayacak artışın rolü olmuştur. Hindistan'da gelinlerin yakılması, İran'daki kamuoyuna açık infazlar, Latin Amerika'daki hapis ve işkenceler, dünya çapında kadınların eşleri tarafından dövülmesi ve küresel tecavüz terörizmi buna örnektir. Araştırmacılar şimdi Birleşik Devletlerde her on üç saniyede bir tecavüzün gerçekleştirildiğini tahmin etmektedir.[63]

Kültürel Dönüşüm teorisinin bakış açısından bakılırsa, bugün kadınlara karşı kitlesel ve acımasız şiddetin sosyal sistemdeki işlevini görmek zor değildir. Eğer androkrasi ayakta tutulacaksa, kadınlar ne pahasına olursa olsun bastırılmalıdır. Eğer bu şiddet bütün dünyada tırmanıyorsa, bu; erkek tahakkümünün bu kadar güçlü şekilde küresel, birbirini karşılıklı olarak pekiştiren, sinerjik, insanların özgürleşmesine yönelik kadın hareketince tehdit edilmemiş olmasındandır.[64] Söz konusu şiddet, kadınlara karşı eski dini iftiraların yeniden hayat bulması yoluyla ve cinsel zevkin kadınların öldürülmesi, tecavüze uğraması ve işkence görmesiyle özdeşleştirilmesi yoluyla kışkırtılmaktadır.

Dünya, daha önce asla milyonlarca üyesi olan, böyle mantar gibi biten hükümet ve sivil toplum örgütünü görmemiştir. Resmî Çin Kadınlar Birliği Federasyonundan Ulusal Kadın Çalışmaları Kurumuna ve Birleşik Devletlerde Yaşlı Kadınlar Birliğine grupların tümü kendilerini kadınların statüsünün ilerletilmesine adadılar. Daha önce asla Birleşmiş Milletler'in *Kadınlar On Yılı* olmamıştır. Daha önce asla dünyanın her köşesinden binlerce kadını çeken, erkek egemenliğinden kaynaklanan problemleri ele alan küresel konferanslar olmamıştır. Daha önce kayıtlı tarihin tamamında dünyadaki her milletten kadınlar cinsel eşitlik, gelişme ve barış içeren bir gelecek için bir araya gelmemiştir. Bunlar İlk Birleşmiş Milletler *Kadınlar On Yılı*'nın üç amacıdır.[65]

Kadınların -ve erkeklerin- gelişen ayrımının ve bu birbiriyle ilgili üç amacın, incelemekte olduğumuz dinamiklerden kaynaklandığını, artan ölçüde içgörüyle algılaması söz konusudur. Kadınlara karşı erkek şiddetinin işlevi algılandığında, erkeklerin kendileri kadar fiziksel olarak güçlü olmayan insanlığın yarısına tahakküm etmesi erkeklere öğretildiğinden, onların "erkeklik" görevlerinin daha zayıf milletleri fethetmek olduğunu düşüneceklerini görmek zor değildir.

Milli savunma adına, ABD ve SSCB'deki gibi, veya Tanrı'nın kutsal adı uğruna, Müslüman dünyasındaki gibi, savaş veya savaşa hazırlık yalnızca erkek tahakkümünü ve erkeklerin şiddetini güçlendirmeye hizmet etmez. Hem Hitler'in Almanya'sı hem de Stalin'in Rusya'sında görüldüğü gibi, aynı zamanda androkrasinin üçüncü temel sistem bileşenini, otoriterliği güçlendirmeye hizmet eder. Savaş zamanları "güçlü ada-

mın" liderliğini doğrular. Aynı zamanda sivil özgürlükler ve hakların askıya alınmasını doğrular. Bunun örnekleri, 1983'te Birleşik Devletlerin Granada'yı istilası sırasındaki haberlerin kesilmesi ve Afrika'da, Asya'da ve Latin Amerika'daki savaş durumundaki milletlerin birbirini izleyen kronik sıkıyönetimleridir.

Geçmişte, sarkaç daima barıştan savaşa geriye doğru sallanmıştır. Ne zaman daha "kadınca" değerler, sistemi dönüştürme tehdidiyle bir dönem yükselse, hemen ardından uyarılmış ve korkutucu bir androkrasi bize saldırır. Fakat arkadan gelen güncel dalga, kaçınılmaz olarak giderek daha çok yurt içi ve milletlerarası şiddet ve onunla birlikte sivil özgürlükler ve hakların askıya alınmasını getirmeli midir?

Gerçekten bir savaştan diğerine -şimdi nükleer savaş- başka bir yol yok mudur? Kadeh ile sembolize edilen yaşam verici güç hâlâ üstün olduğu zamanlarda; Tanrıça çağında, bir ümitle başlayan kültürel evrimin sonu mu olacaktır? Yoksa şimdi bu sonu tersine çevirecek özgürlüğümüze yeterince yakın mıyız?

On Birinci Bölüm

Özgürlüğe Kavuşmak: Tamamlanmamış Dönüşüm

Bizimkisi Akıl Çağı dediğimiz modern çağ olmalı. Aydınlanma batıl inancın yerini alacaktı; hümanizm barbarlığın yerini alacaktı; deneysel bilgi ikiyüzlülüğün ve dogmanın yerini alacaktı. Üstelik belki daha önce hiç olmadığı kadar böyle büyülü güçler, Dünyaya atfedilmişti. Kelimeler aracılığıyla, insan zihninin bilinçli mantıksal süreçlerini mümkün kılan yapılar aracılığıyla o bütün mantıksızlıklar, insanlığın bütün yanlışları ve hastalıkları, şimdi tedavi edilmeliydi. Ve daha önce asla kelimeler, özellikle yazılı kelimeler, bu kadar uzağa ve bu kadar geniş alana ulaşmamıştı.

Daha önce asla bu kadar çok insan okuryazar olmaması ve daha önce asla bu kadar çok yeni iletişim aracı, kelimeleri dünyamızın bu kadar çok sakinine yayılmaması bunun bir nedeniydi. Tarih Felsefecisi Henry Aiken'in İdeoloji Çağı[1] dediği zamana doğru hareket, temel bir sosyoteknolojik değişimle birlikte geldi. Bu, bir değişiklik, Alvin Toeffler'ın ifadesiyle 'ikinci dalga' idi. Büyüklüğü, binlerce yıl önceki 'ilk dalga' tarım devrimiyle karşılaştırabilirdi.[2] Öncelikle, sanayi devrimi hâlâ Batıyla sınırlı olmasına rağmen kendisiyle birlikte pek çok yeni teknoloji getirdi. Bunlar arasında, kitapların, dergilerin ve gazetelerin geniş ölçekli dağıtımını mümkün kılan matbaa vardı. Daha sonra sözlü medya, telgraf, telefon ve radyo geldi. Bunları da dünyamızı kıyı bucak kelimelerle istila eden dergilerin, gazetelerin ve kitapların devasa artışından sonra, görsel kitle iletişim araçları, sinema ve televizyon izledi.

Fakat özellikle Batı'da bu ideolojik patlamanın diğer bir sebebi vardı. Dini ideolojiler ilerleyen sanayileşmenin şafağında zayıflarken, gerçekliği yeni algılama, düzenleme ve değerlendirme yolları için, yani yeni ideolojiler için büyük bir açlık, adeta gözü dönmüşlük vardı.

Kısa süre sonra bazılarının laik ruhban dediği kesimin -filozof ve biliminsanları- sesi, kendisini bütün Batı dünyasında dinletiyordu. On dokuzuncu yüzyıl geldiğinde bunlar her yerdeydi. Gerçekliği, laik Söz'ün birkaç peygamberini sayarsak, Kant'ın ve Hegel'in, Kopernik ve Galile'nin, Darwin ve Lavoisier'nin, Mill ve Rousseau'nun, Marx ve Engels'in modern İncillerine göre yeniden yorumluyor, yeniden düzenliyor ve yeniden değerlendiriyorlardı.

Aklın Başarısızlığı

Bunlar, kültürel dönüşümün peygamberleri olacaktı. İnsan zihninin akıl yoluyla özgürleşmesiyle, "rasyonel insan" -on sekizinci yüzyıl aydınlanmasının ürünü- şimdi geçmişin barbarlığını bırakacaktı.

Sanayi devrimi boyunca, teknolojik evrimimiz sıçrama ve yükselişlerle ileri doğru hareket ediyordu. Kültürel evrimimiz de sonrasında böyle hareket edecekti. Aynı şekilde, makineler ve ilaçlar gibi yeni maddi teknolojiler görünüşte mucizevi değişiklikler getirirken, insan davranışını daha iyi örgütleme ve kılavuzlama yolları gibi yeni sosyal teknolojiler bulunuyordu. Bunlar, insanlığın daha yüksek potansiyellerinin ve motivasyonlarının gerçekleştirilmesini hızlandıracaktı. Uzak geçmişte, adaleti, gerçeği, güzelliği arayan asırlık insan ideallerimizi gerçekliğe taşıyabilirdi.

Fakat aşamalı olarak bu büyük ümit ve vaat silinmeye başladı. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca "rasyonel insan," kendi dostu ve kardeşi olan insanları her fırsatta baskı altına almaya, öldürmeye ve aşağılamaya devam etti. On dokuzuncu yüzyılın Sosyal Darvincilik gibi "bilimsel" doktrinleriyle doğrulanarak, "aşağı" ırkların ekonomik köleliği sürdü. "Küffardan kurtarmak" veya daha büyük izzet ve Tanrı'nın ve kralın gücü için savaşılmak yerine, sömürge savaşları şimdi "serbest ticareti" özendiriyor ve rakip ekonomik ve siyasi güçlere engel oluyordu. Söz konusu değişimler böylece "rasyonel" ekonomik ve siyasi amaçlarla gerçekleşiyordu. Kadınların erkeklerce kontrolü, Havva'nın Tanrı'ya sadakatsizliği gibi mantıksız nedenlere dayandırılamadığından, şimdi erkek tahakkümünün biyolojik ve/veya sosyal bir kanun olduğunu bildiren yeni "rasyonel bilimsel" dogmalarca doğrulanıyordu.

"Rasyonel insan" şimdi doğaya nasıl "hükmedeceğinden," emrindekilere boyun eğdireceğinden ve -büyük yirminci yüzyıl ilerlemesiyle- uzayı "fethedeceğinden" söz

---

* *Ç:N.: Burada yazar Yuhanna İncilinin "Başlangıçta Söz vardı" şeklindeki ilk cümlesine gönderme yapmaktadır.*

ediyordu. Barışı, özgürlüğü ve eşitliği getirmek için nasıl savaşlar yapmak zorunda olduğundan, çocukları, kadınları ve erkekleri baskı altındaki halkların şerefini korumak ve onlara özgürlük getirmek için terörist faaliyetlerle nasıl öldürmek zorunda olduğundan söz ediyordu. Hem kapitalist hem de komünist dünyalardaki seçkinler, malları ve/veya ayrıcalıkları toplamaya devam etti. Daha çok kâr etmek veya daha yüksek kotalar elde etmek için, aynı zamanda fiziksel çevresini sistematik olarak zehirlemeye başladı. Böylece, diğer türlerin nesillerini tüketmekle tehdit etti ve yetişkin insanlarda ciddi hastalıklar ile bebeklerde sakatlıklara sebep oldu. Rasyonel insan, bütün bu sırada yaptığının ya yurtsever ya da idealist -hepsinin ötesinde- rasyonel olduğunu açıklamayı sürdürdü.

Sonunda, Auschwitz ve Hiroşima'dan sonra, rasyonalite vaadi sorgulanmaya başlandı. İnsan yağının sabun yapmak için "rasyonel" ve etkin kullanımı nasıl oluyordu? Veya hijyenik duşun zehirli gaz için çok etkin kullanımı neydi? Atom bombalarının ve radyasyonun yaşayan ve tamamen çaresiz insanlar üzerinde dikkatlice rasyonelleştirilmiş askerî deneyleri nasıl açıklanabilir? Bu süper etkin kitle imhasına, insanlık için bir ilerleme denilebilir mi?

Bomba gibi patlayan aşırı sınai büyüme, bütün insanların montaj bandı şekline sokulması, bireylerin sayı haline getirilerek bilgisayarlaşması, türümüzü bir adım ileriye mi götürdü? Yoksa bu modern ilerlemeler, artan toprak, deniz ve hava kirliliğinin yanında, kültürel ilerleme yerine kültürel gerilemenin işaretleri midir? "Rasyonel adam" gezegenimizin kutsallığına saldırıyor ve onu yok ediyor göründüğü için, bilimsel ilerlemeler bizi laik-teknolojik çağımıza boğmadan, önceki zamandaki "dindar adam"a geri dönmek daha iyi olmayacak mıdır?

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde, filozoflar ve sosyal bilimciler yalnızca rasyonaliteyi sorgulamıyordu, aynı zamanda tüm ilerlemeci modern ideolojileri sorguluyordu. Ne kapitalizm ne de komünizm vaatlerini yerine getirmişti. "Gerçekçiler" özgür ve eşit bir toplumun asla ütopik bir düşten başka bir şey olmadığını vurguladığı için, her yerde "liberalizmin sonundan" söz ediliyordu.

Bütün dünyada insanlar ilerlemeci laik ideolojilerin görünüşteki başarısızlığı ile düş kırıklığına uğradıkları için, köktendinci Hıristiyan, Müslüman ve diğer dini doktrinlere dönüyordu. Zorlayıcı küresel kaosun artan işaretlerinden korkarak, insan kitleleri eski androkratik düşünceye geri dönüyordu. Buna göre, gerçekten önemli olan; dünyadaki hayat değildir, fakat Tanrı'ya -ve dünyada onun adına konuşan adamların emirlerine- karşı gelerek sonsuza kadar şiddetle cezalandırılıp cezalandırılmayacağımızdır.

Nükleer bombaların yol açtığı küresel yok oluş tehdidinin gerçekliği içinde, geçerli sisteme hiçbir gerçekçi alternatif sunmayan dünya görüşünün bakış açısından, artan ölçüde çözümsüz gibi görünen küresel krizlere cevap verecek yalnızca üç yol görünmektedir. Bir yol, tek çıkışın öbür dünyada olduğu şeklindeki eski dini görüşe

geri dönmektir. Öbür dünyada -doğumda olduğu gibi- tekrar Hıristiyanların veya Şii Müslümanların vurguladığı üzere, Tanrı emirlerine uymuş olanları ödüllendirecek ve uymamış olanları cezalandıracaktır. İkincisi derhal kaçış yolları bulmaktır: nihilizm, duyarsızlaşma ve ümitsizlik. Bunlar, kızgın düş kırıklığını yansıtan *punk rock*'ı, zihni uyuşturan aşırı uyuşturucuları, içkiyi veya mekanik seksi, açgözlü aşırı materyalizmin dejenerasyonunu ve tüm şefkati öldüren modern bir "eğlence" endüstrisini beslemektedir. Söz konusu endüstri, Roma İmparatorluğu'nun son günlerindeki kanlı sirklere benzemeye başlamaktadır. Üçüncü yol, toplumu hayali daha iyi bir geçmişe -kadınların ve "aşağı" erkeklerin "doğal düzende" kendilerine uyan yeri sorgulamasından önceki "eski güzel günlere"- çekmeye çalışmaktır.

Fakat geliştirmekte olduğumuz bakış açısından, bugünümüz ve geçmişimizin dikkatlice yeniden incelenmesine dayalı olarak, bütün bu ümitsizlik temelsizdir. Eğer ileri teknoloji çağımızda bizi kaçınılmaz şekilde nükleer savaşa sürükleyenin insan doğası değil de tahakküm modelli bir toplum olduğunu kabul edersek, ümidimiz vardır. Eğer karşı koyulamaz Tanrı veya doğa kanunun değil de bu sistemin daha iyi tahakküm ve yok etme yolları için teknolojik dönüm noktalarının kullanılmasını talep ettiğini kabul edersek, hiçbir şey boşuna değildir. Bu bizi küresel iflasa ve sonunda nükleer savaşa sürükleyebilir. Kısacası, eğer bugünümüze Kültürel Dönüşüm teorisinin bakış açısından bakarsak, insanlığın bir yarısının diğeri üzerinde güce dayalı sınıflama üzerine kurulan bir sisteme alternatifler olduğu netleşir. Bir diğer netleşen şey ise, on sekizinci yüzyıl aydınlanmasıyla başlayan Batı toplumundaki büyük dönüşüm başarısız olmamış, yalnızca tamamlanamamıştır.

Androkratik Öncüllere Meydan Okuma

Aslında on sekizinci yüzyıl aydınlanmasıyla doğan düşüncelerin, yalnızca bir kısmı yenidir. Kökleri, ilk bölümlerimizde incelediğimiz uzak geçmişte kalmış olan gilanik, sosyal örgütlenmenin tahakküm modeli yerine ortaklık modeline uygun düşüncelerdir. Bunlar, Madame du Châtelet ve Madame Geoffrin gibi kadınların entelektüel salonlarında yeni gelişme imkânları bulan, aydınlanma boyunca yeniden doğan daha modern biçimdeki düşüncelerdir. İlk olarak, uzun yüzyıllar boyu kullanılmayan veya kötüye kullanımın ardından, küçük, eğitimli seçkinler grubu için yenilikten çok entelektüel eğlenceydi. Fakat o zaman, matbaa gibi daha iyi kitle iletişim teknolojileriyle ve daha sonra halk eğitimiyle, bu fikirler her yerde tekrarlanmaya başladı. Bunlar, tahakküm modelli bir topluma uymuyordu.

Bu düşüncelerin en eski ve en önemli olanlarından biri, ilerleme düşüncesiydi. Eğer evren, dini dogmanın söylediği gibi, gücü her şeye yeten bir Tanrı tarafın-

dan kontrol edilen değişmez bir varlık değilse ve eğer "insan" her şeyin ötesindeki Tanrı'nın suretinden yaratılmadıysa, doğadaki, toplumdaki ve "insandaki" ilerlemeler gerçekten olmuştur. Bu, Batı kültüründeki büyük dönüm noktasının dini olanın seküler fikirlerle yer değiştirmesi olduğunu savunanlarca vurgulanan bir noktadır. Reddedilenin din değil statik ve hiyerarşik sosyal düzenin Tanrı'nın emri olduğu şeklindeki androkratik öncül olduğu ise dikkate alınmamıştır.[3]

1737'de Abbé de Saint-Pierre, *Observations on the Continuous Progress of Human Reason*'ı (İnsan Aklının Sürekli İlerlemesi Üzerine Gözlemler) yazdığı zaman, insanlığın ileri gitmesi düşüncesinin "yoğun, uzun, ilerlemeci hayat vizyonuna" dayandığım, belki ilk kez böyle kesin kelimelerle ifade etmiş oldu.[4] Burada, dünyadaki sosyal ve bireysel hayatın ilerletilmesi için geniş olanaklar fikri, Hıristiyan inançlarının tamamen reddiydi. Hıristiyanlığa göre, bu dünya, insanların, Tanrısal bir plan çerçevesinde, nihai hedefleri için eğitildiği ve disipline edildiği bir çeşit sınav yeridir. Nihai hedef burada, dünyada değil, öbür dünyadadır. Artık otoriter bir statükoyu desteklemeyerek, onun yerine sürekli ilerleyen insan idealleri ve motivasyonlarını esas alarak, ilerleme fikri kanuni, sosyal ve ekonomik ilerlemelerin çoğu için vazgeçilmezdi. Bunlar aslında daha on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda meydana gelmişti.

İki ilgili düşünce, eşitlik ve özgürlük, androkratik ideolojide de temel bir kırılmayı temsil ediyordu. 1651'de Thomas Hobbes *Leviathan*'da şöyle yazmıştı: "Doğa insanları vücut ve zihin alanlarında eşit kılmıştır. ...insanlar arasındaki farkın o kadar önemli olmadığı ortaya çıkınca, bu durumda bir insan kendisi için başkasının aynı şekilde istemeyebileceği herhangi bir yararı talep edebilir."[5]

Bunu izleyen yüzyılda, Fransa'da Jean Jacques Rousseau, yalnızca "erkeklerin" özgür ve eşit doğmadığım, onların "zincirlerini kırmak"[6] için "doğal hakla" etiketlendiklerini yazdı. Bu gerçeklik anlayışı Amerikan ve Fransız devrimlerinde merkezi roldedir. Aynı yüzyılda İngiltere'de Mary Wollstonecraft bu "doğal hakkın" erkekler kadar kadınlara da ait olduğunu vurguladı. Bu görüş, hâlâ süren feminist devrimin de olmazsa olmazıdır.[7] Daha sonra on dokuzuncu yüzyılda Auguste Comte, pozitivizm ve insan gelişimi kanunları hakkında yazdı. John Stuart Mill, istenen manevi ve entelektüel nitelikleri özendirmeye en uygun yol olarak temsili demokrasiden söz etti. Ve Karl Marx, kısmen androkrasi öncesi dönemdeki ilk keşiflerden etkilenerek, "bütün herkesin özgür gelişiminin şartı olduğu" sınıfsız bir toplumdan bahsetti.[8]

Bu modern, seküler filozoflar arasındaki farklar dikkate alınmadığında, karşımıza çıkan şey; uygun sosyal şartlarda insanların özgür ve eşitlikçi bir uyum içerisinde yaşayabileceği şeklindeki ortak anti-androkratik varsayımdır. Başka bir ifadeyle, bu noktalara eklemlenmemesine rağmen bu, kadınların ve erkeklerin öngördüğü, tahakküm toplumu yerine ortaklık toplumu olasılığıdır.

O zaman *insan* terimi, şimdiki gibi, genellikle "erkeklerle" veya "âdemoğluyla" özdeşleştiriliyordu. Böylelikle, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda insan haklarına

bağlılık, genellikle yalnızca erkeklere uygulanabilir görünüyordu. Aslında, bu sadakat ilk olarak beyaz, özgür ve varlıklı erkeklere yönelikti. Yine de geçmişteki bu temel ideolojik çatlaklarla birlikte hem kadın hem de erkeklerin hayatlarını derinden etkileyen sosyal gerçekliklerde, eşit ölçüde temel değişiklikler ortaya çıktı.

İlk olarak Amerikan ve sonra Fransız devrimlerinde -pek çok yüzyıl boyunca androkratik sosyal örgütlenmenin yapıtaşı olan- Krallık kurumuna meydan okundu. Giderek daha çok insanın zihninde "eşitlik", "özgürlük" ve "ilerleme" gibi kelimeler, "bağlılık", "düzen" ve "itaat" gibi kelimelerle yer değiştirdi. Batı dünyasının çoğunda, cumhuriyetler monarşilerin, laik okullar dini okulların yerini aldı. Ve daha az otoriter aileler, babanın ve kocanın sözünün, kralların sözü gibi, mutlak kanun olduğu katı şekilde erkek egemen ailelerin yerini almaya başladı.

Bugün aile içinde zayıflamakta olan erkek kontrolü, pek çok kişi tarafından ailelerdeki tehlikeli çöküşün sebebi olarak gösterildi. Fakat baba ve kocanın mutlak otoritesinin aşama aşama erozyona uğraması, daha eşitlikçi ve adaletli bir topluma doğru modern hareket için kritik önkoşuldu. Bu kritik noktaya odaklanan az sayıdaki kişiden biri olan Sosyolog Ronald Fletcher, *The Family and Its Future*'da (Aile ve Geleceği) şöyle yazar: "Gerçek şudur ki, modern aile, toplumun yeniden inşasının tamamında merkezi sosyal adalet fikirlerini yaklaştıran daha büyük sürecin gerekli bir kısmı olarak ortaya konmuştur."[9]

Bu kritik, fakat hâlâ genellikle gözden kaçan, psikolojik - tarihi dinamiklere ışık tutan güncel bir yapıt, Randolph Trumbach'ın *The Rise of Equalitarian Family* (Eşitlikçi Ailenin Yükselişi) adlı kitabıdır.[10] Trumbach, modern eşitlikçi ailenin kıtada ortaya çıkmasından önce, ilk kez İngiltere'de ortaya çıkması gerçeğinin, İngiltere'de Fransa, Rusya ve Almanya'dan farklı olarak, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda şiddetli anti-monarşik ayaklanmaların ortaya çıkmamasında önemli bir faktör olabileceğini gösterir. Araştırması, İngiliz yönetici sınıflarının ailelerinde kadınların yükselen gücünün, İngiltere'yi yöneten erkekler üzerinde önemli değişikliklere sebep olduğunu vurgular. Bu değişiklikler, erkekleri sosyal reformları kabul etmeye hazır hale getirmiştir. Örneğin kralın yalnızca unvanını muhafaza etmesiyle parlamenter demokrasiye yöneliş, Rus, Alman ve Fransız krallarının ısrarcı despotizmine çok terstir.

Seküler İdeolojiler

Eğer modern tarih analizine kültürel evrimimiz için iki farklı yol olarak androkrasi ve gilani arasındaki derin çatışmanın bakış açısından başlarsak, ilerlemeci, modern, seküler ideolojilerin ortaya çıkışı yeni ve çok daha ümitli, bir anlam kazanır. Kültürel Değişim teorisinin sağladığı yeni analitik araçları kullanarak, eşitlik ve özgürlük

gibi fikirlerin çoğalımının aşama aşama nasıl dünyaya yeni bakış yollarının formüle edilmesine yolu açtığını görebiliriz. Böyle gilanik düşünceler, "Çekim merkezi" işlevi görerek, yeni inanç veya ideoloji sistemlerinin oluşturulmasının çekirdekleri olarak hizmet ettiler. Bunlar, yavaş yavaş sosyal sistem aracılığıyla yayılarak en azından kısmen, androkratik paradigmanın yerini aldılar. Bu bölük pörçük ideolojiler; en tepede bir erkek Tanrı'nın, azalan bir tahakküm düzeninde; erkekler, kadınlar, çocuklar ve sonunda doğanın geri kalanıyla birlikte yer aldığı piramit şeklindeki bir dünyaya meydan okudular.

Bu ilerlemeci ideolojilerin en eski olanı, ironik olarak, bugün ilerlemecilerce en ağır şekilde eleştirilenlerden biridir: kapitalizm. Kapitalizm için ideolojik temel, zaten on yedinci yüzyıl Protestan Reformuyla atılmıştı. Endüstrinin, bireysel başarının ve varlığın ticari erdemleri -ve tersine tembelliğin, bireysel başarısızlığın ve yoksulluğun ticari günahları- vurgusuyla Protestan etiği, kapitalizmin yükselişi için bir önkoşuldu.[11] Fakat on sekizinci yüzyıla kadar kapitalizm laik bir ideoloji olarak doğmamıştı. Başlıca yazarı, her bakımdan ilk dünyevi filozoflardan Adam Smith'tir.[12]

Kapitalizm, erkeklerin sosyal konumunun ve varlığının temelinin soylu, zanaatkâr veya çiftçi olarak doğmasının sonucu olduğu şeklindeki eski görüşten radikal bir kopuştu. Aslında daha özgür bir topluma doğru bir hareketti. Kapitalizm, temel olarak en güçlü, en acımasız ve şiddete eğilimli erkeklerin, savaşçı-fatihlerin ve onların soyundan gelenlerin, soyluların ve kralların, Tanrı tarafından emredilmiş olarak dini ideolojilerce doğrulanan despot güçlerini kullandıkları, en eski veya erken dönem androkratik sosyal örgütlenmenin katı hiyerarşilerine meydan okudu.

Kapitalizm, öncelikle ekonomik veya maddi temelle kurulan ilk modern ideolojiydi, böylece tahakküm toplumundan ortaklık toplumuna gidişte önemli bir adımdı. Aynı zamanda anayasal monarşiler ve cumhuriyetler gibi, yeni ve sosyal sorumlulukları savunan siyasi oluşumlar için gerekli desteğin çoğunu sağladı. Tabii ki, kapitalist ekonomiler feodal ekonomilerden çok daha fazla tercih edilebilirdi. Feodal ekonomi, birincil olarak şiddete dayalıydı: gücün temeli olarak görünüşte tatmin edilemez daha çok mal mülk dürtüsü içindeki lordların ve kralların doymazlıkla sonsuza kadar öldürmeleri, yağmalamaları. Fakat bireysel açgözlülük, rekabetçilik ve doymazlık (kâr güdüsü), doğal hiyerarşiler (sınıf yapısı) ve şiddete süren bağlılık (örneğin, sömürge savaşları) vurgusuyla, kapitalizm androkratik kaldı.

En eleştirel şekilde George Gilder gibi modern kapitalist ideologların açıkça belirttiği gibi, kapitalizm bildiğimiz üzere erkek üstünlüğüne dayanır. Başkan Reagan tarafından Adam Smith'in *The Wealth of Nations*'ından beri (Milletlerin Refahı) kapitalizm üzerine en önemli yapıtlardan biri sayılan *Wealth and Poverty (Refah ve Yoksulluk)* kitabında, Gilder özellikle "erkeğin üstün saldırganlığını" bütün sosyal ve ekonomik değerlerin en büyüğü olarak över.[13]

Sosyalizm ve komünizm, doğmakta olan diğer temel ideolojilerdi. Onların erken dönem teorisyenleri kapitalizm tarafından desteklenen androkratik öncüllerin

çoğunu reddetti. Charles Fourier gibi "ütopik sosyalistlerin" sosyalizmi ve Marx ve Engels'in "bilimsel sosyalizmi," eşitlik idealini özendiren güçlü faktörlerdi; yani, sınıflama veya tahakküm yerine ortaklık veya yakınlığa dayalı sosyal örgütlenme.[14] Hacimli yazılarında yalnızca bir yapıtaşı olmasına rağmen, Marx ve Engels açıkça erkeklerin kadınlara uyguladığı baskının kritik önemini tanıdılar. Bunu Engels "birincil sınıf baskısı" veya "kadın cinsinin dünyada tarihi yenilgisi" olarak adlandırdı.[15]

Fakat dünyanın pek çok yerinde (parasız halk eğitimi ve kademeli gelir vergisi gibi) sosyalist düşünceler, daha büyük sosyal eşitlik sağlanmasına yardım etti ve milyonlarca köylünün ve sanayi işçisinin büyük yoksulluğuna rahatlama getirdi. Ancak sosyalizm ve komünizm aynı zamanda önemli androkratik bileşenleri de engelledi. Problemin bir kısmı komünist teorideydi. Modern zamanların en etkili ideolojilerinden biri haline gelen Marksizm, "Sonuç, araçları meşru kılar" biçimindeki tanınmış özdeyişin ortaya koyduğu gibi gücün şiddetle var olabildiği şeklindeki androkratik tavrı terk etmedi. Problemin bir kısmı, Marksizm'in komünizmi resmî ideoloji olarak benimseyen ilk ulustaki uygulanma şekline dayanıyordu: Sovyetler Birliği. Marx ve Engels, kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkilerin tarihöncesi devirlerde, tiksindikleri sınıflı topluma dönüşerek derinden değiştiğini kabul etmişti. Bunun ardından, Rus Devrimi'nin erken yıllarında kadınların konumunu eşitlemek için bazı çabalar vardı. Fakat sonunda, erkekler ve -tam da eleştirel olarak- "erkekçe" değerlerin kontrol gücü sabit kaldı.[16]

Gerçekten, Stalin'in yönetimi altında şiddet ve otoriterliğe kitlesel geri dönüş, daha önceki ataerkil aile ilişkilerinin, kadın ve erkek arasında eşitlik ilişkisine çevrilmesindeki tersliğe denk geldi. Bu, modern tarihin en öğretici derslerinden biridir. Troçki'nin işaret ettiği gibi (fakat yalnızca iktidardan düşmesinden ve sürgüne gitmesinden sonra), komünist devrimin amaçlarına ulaşmada başarısızlığı, büyük ölçüde liderlerinin ailedeki ataerkil ilişkilere değişiklik getirme konusundaki başarısızlığından kaynaklandı.[17] Bizim terimlerimizle, insanlığın iki yarısı arasındaki temel ilişkilere değişiklik getirmedeki başarısızlığında yatmaktadır. Bu şekilde, ilişkiler yakınlık yerine sınıflamaya dayalı olmayı sürdürdü.

On dokuzuncu yüzyıl boyunca ve yirminci yüzyıla doğru diğer modern hümanist ideolojiler -kölelik karşıtlığı, pasifizm, anarşizm, sömürgecilik karşıtlığı, çevrecilik- de doğdu. Fakat atasözündeki kör adamların fili tarifi gibi, onların her biri sorunun bütünlüğüyle ilgili olarak androkrasi canavarının farklı görünümlerini tarif etti. Aynı zamanda, canavarın yüreğinde egemen erkek-tabi kadın modelinin bulunduğu gerçeğine ulaşmayı başaramadılar.

İnsan ilişkilerinin bu modeline, aynı zamanda şiddete dayalı insanları sınıflama prensibine başından meydan okuyan tek ideoloji, tabii ki feminizmdir. Bu sebeple hem modern tarihte hem de kültürel evrimimizin tarihinde benzersiz bir konuma sahiptir.

Kültürel evrimin daha önceki bölümlerde verilen uzun uzun ayrıntılarından anlaşılacağı üzere, feminizm açıkçası yeni bir ideoloji değildir. Bizim diğer insanlara ya-

kınlık veya onlara bağla(n)ma düşüncemize androkratik sistemde yalnızca sahte bir şekilde itibar edilse de, kültürel evrimin binlerce yılında bu düşünce pratikte daha eşitlikçi ve barışçı toplumlarda ifade edildi. Kayıtlı tarih boyunca - Antik Yunanistan'da ve Roma'da, âşıklar ve Elizabeth dönemlerinde, Rönesans ve Aydınlanma boyunca, Marx ve Engels'in adlandırmasıyla "kadın sorunu," tekrarlayan bir konu olmuştur.

Fakat feminizm, modern bir ideoloji olarak on dokuzuncu yüzyılın ortasına kadar ortaya çıkmadı. Feminizmin felsefi temellerinin çoğunun daha önceden Mary Wollstonecraft, Frances Wright, Ernestine Rose, George Sand, Sarah ve Angelika Grimké ve Margaret Fuller tarafından oluşturulmasına rağmen resmî doğum tarihi, Seneca Falls, New York'ta 19 Haziran 1848'dir.[18] Burada, kadınların boyunduruğa ve aşağılanmaya karşı kolektif mücadelesini başlatmak amacını bildirmek amaçlı tarihteki ilk kayıtlı toplantıda, Elizabeth Cady Stanton çok hayati bir açıklamada bulundu. Stanton şöyle dedi: "Kamuoyuna sunulan çok önemli sorunlar arasında insan ailesini teknik olarak "Kadın Hakları" denen konudan çok hayati derecede etkileyen başka hiçbir şey yoktur."[19]

Bu büyük durumun ifadesinin şimdi sistemimize önceden olmadığı şekilde daha büyük güç ve kararlılıkla meydan okumasına rağmen, feminizm hâlâ pek çok insan tarafından "yalnızca bir kadın konusu" olarak algılanmaktadır. Bunun sonucunda -feminizm ideolojik egemen akımdan kopmaya devam ettiği için- diğer ilerlemeci ideolojiler, merkezden sola, büyük iç tutarsızlıklarla değerinden kaybetmeye devam etmektedir.

Tersine, modern ideolojilerin dördüncü grubunda böyle bir güçlük yoktur, çelişkili ileri geri gidişler yoktur. Bunlar, mürteci ve utanmazca androkratik olan Edmund Burke, Arthur Schopenhaur ve Friedrich Nietzsche gibi adamların eserlerinde on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda evrilmeye başlayan ideolojilerdir.[20]

Felsefesi ilkel veya proto-androkrasiyi yeniden idealize eden Nietzsche, hâlâ çok alıntılanmakta ve ona hayranlık duyulmaktadır. Açıkça ve gösterişsiz veya ikiyüzlülük olmadan, Nietzsche tam olarak erkeklerin kadınları yönetmesi gibi, "doğa tarafından seçilmiş," "sosyal olarak saf" birkaç adam, geriye kalanları yönetmelidir, diye beyanda bulunmuştur. Ona göre, din aşağı ve değersiz bir çeşit batıl inançtır. Eşitlik, demokrasi, sosyalizm ve kadınların erkeklere eşit haklar elde etmesi ve insancıllık gibi "dejenere" ve "efemine" düşüncelere muhalefetini, katı şekilde "rasyonel" ve dini olmayan unsurlara dayandırmıştır.[21]

"Soylu ve güçlü" olanların "daha aşağı bir seviyeden olan kişilere istedikleri gibi davranabileceği" Nietzsche'nin felsefesi, modern faşizmin öncüsüdür. Hint-Avrupa mitlerine geri dönersek, Nietzsche Yahudi-Hıristiyan geleneğini yeterince androkratik olmadığı için hakir görmüştür, çünkü "kadınsı" köle ahlakı dediği unsurları içeriyordu: "yalnızca kendini düşünmeme," "hayır işleri," "iyilikseverlik" ve "komşu sevgisi" gibi düşünceler. Nietzsche'nin ideal manevi düzeni, Ari veya Hint-Avrupa savaşçı-

larının "soylu" günlerindeki gibi, "yöneticilerin" tek başlarına "iyiliğe" karar verdikleri ve "süper" kahramanların şerefli savaşlar yaptıkları bir düzendir. Bu, "ben bunu seviyorum, onu kendim için alıyorum" diyen, "kadına nasıl sahip olunacağını, küstahlığın nasıl cezalandırılacağını ve yok edileceğini" bilen ve zayıf olanların "kendi isteğiyle boyun eğdiği... ve doğal olarak ait olduğu" erkeklerin dünyasıdır. Kısacası, bu yirminci yüzyılın bu mükemmel neo-androkratik dokümanında, Hitler'in *Mein Kampf*'ında *(Kavgam)* hayal edilen dünyaya çok benzer bir dünya vardır.[22]

İnsan İlişkilerinin Tahakküm Modeli

Faşizmin ve diğer sağcı ideolojilerin modern yükselişi, hâlâ kültürel evrimimize devam edebileceğimiz ümidini koruyanlarca büyük üzüntüyle karşılanmıştır. Önemle vurguladıkları, sağcı ideolojilerin otoriterliği yeniden empoze edeceği ve bunun bizi daha büyük adaletsizlik ve eşitsizlik zamanına götüreceğidir. Özellikle sağcıların ve yeni sağcıların militarizmiyle, şiddeti, kan dökmeyi ve savaşı idealize etmeleriyle dehşete düşmüşlerdir. Bu düşünme şekli, güvenliğimizi ve varlığımızı sürdürmeyi tehlikeye sokmaktadır. Bu yüzyılın sonundaki bütün Amerikan Sağı'ndan başlangıcındaki Action Française'e kadar uzanan sağcılar yalnızca erkek tahakkümü, savaş ve otoriterlik arasındaki sistem ilişkisini kabul etmezler, aynı zamanda açıkça onaylarlar.[23]

Modern zamanların siyasi rejimlerini objektif olarak sınadığımızda, görürüz ki katı erkek tahakkümünün ve onunla birlikte "erkekçe" değerlerin, en şiddetli ve baskıcı modern rejimlere ait olması rastlantı değildir. Bu, Hitler'in Almanyası'ndaki, Franco'nun İspanyası'ndaki ve Mussolini'nin İtalyası'ndaki durumdur. Afrika'da İdi Amin'inki, Pakistan'da Ziya ül-Hak, Batı Hint Adaları'nda Trujillo ve Romanya'da Çavuşesku'nunki gibi baskıcı rejimler, bu noktayı daha çok göstermektedir.

"Modern demokrasinin beşiğinde," kendini hukukun üstünde tutan aynı Birleşik Devletler yönetiminin gizli savaşlar yürütmesi, kamu refahı harcamalarını Amerikan tarihindeki en yüksek askeri bütçeye fon sağlamak için kısması çok öğreticidir. (ve iç karartıcı) Aynı zamanda, kadınlara hukuki eşitlik sağlayacak anayasa değişikliğine direnmekte, onun yerine üreme hakkı seçiminden yoksun bırakacak bir değişikliği desteklemektedir. Üstelik, eğer iki en görünür dini neo-androkratik ideolojiye -Jerry Falwell gibi Amerikan köktendinci vaizlerinkine (Başkan Reagan'ın iyi bir arkadaşı ve manevi danışmanı) ve İran'daki Ayetullah Humeyni'ninkine- yakından bakarsak kurumsallaşmış şiddet, kadınların bastırılması ve özgürlüğün bastırılması arasındaki bağ daha canlı şekilde görünür hale gelir.

Birleşik Devletlerde, Jerry Falwell milyonlarca televizyon seyircisine Eşit Haklar Değişikliği aleyhinde vaaz vermiştir. İfade özgürlüğü, üreme seçimi özgürlüğü ve

kişinin vicdanına göre ibadet etme ve ibadet etmeme özgürlüğü karşısındaki duruşu, özgürlüğe karşı bir tehdit haline gelmiştir. Daha militer ve "güçlü" bir Amerika için, vahşi şekilde bastırıcı Güney Amerika hükümeti için ve "Tanrı'dan korkan Amerikan liderlerince" sağlanan silahlarla kendi halkını öldüren ve onlara işkence eden diğer rejimler için desteği, şiddetin üstüne Tanrı'nın emri mührünü vurmuştur. Bu yollarla, androkratik Hıristiyanlığın Falwell'leri erkek tahakkümü, otoriterlik ve erkek şiddeti arasındaki bağlantıyı "ekmek gibi saf" göstermişlerdir.

Bu bağlantıların benzer bir sunumu, Ayetullah Humeyni tarafından, Müslüman kadınların geleneksel olarak giymesi gereken, her yeri örten elbise olan, çarşafı İran'ın en tepedeki Humeyni ve mollalarınca yönetilen teokratik androkrasiye dönüşün bir sembolü olarak kamuoyuna duyurduğu zaman gösterilmiştir.[25] Gerçekten, kültürel dönüşüm teorisinin bakış açısından göründüğü gibi, görünüşte İslami diriliş aslında modern zamanların gilanik atağına şiddetle direnen androkratik sistemin dirilişidir.

Ayetullah Humeyni, başlangıçta kadınlara daha eşit davranılmasını protesto eden iki günlük bir ayaklanmayı düzenlemesi üzerine İran'dan sürülmüştü. Geri döndüğünde ilk resmî eylemlerinden biri, kadınlara boşanmada, evlilikte ve mirasta daha büyük eşitlik sağlayan, 1967 tarihli Ailenin Korunması Kanunu'nu askıya almak ve takipçilerine peçeyi yeniden idame etmek için cesaret vermek olmuştur.[26] Aynı zamanda, cinsiyete göre okulları ve plajları ayıran ve kızlar için asgari evlenme yaşını on üçe indiren yeni katı kanunlar da çabucak empoze edilmiştir.[27]

Humeyni'nin yeni "ahlak" düzeni Amerikan diplomatlarını şiddet yoluyla rehin almayı onayladı ve emretti. İran'ı Irak'a karşı "cihada" soktu. Şimdi iktidarda olan adamların her itaatsizliğini İslam'a karşı, hapis, işkence ve ölümle bile cezalandırılabilecek bir suç ilan etti. Ne ifade özgürlüğü ne de basın hoşgörüldü. Rakip bir parti yaratmak için her girişim sapkınlıkla damgalandı.[28] Kadınlar ve erkekler arasında eşitliği cesaretlendiren bir görüşe inanma suçu için ve kadınları örgütledikleri için, 1983'te İran'ın ilk kadın dahiliyecisinin, bir konser piyanistinin, bir hemşirenin ve üç ergen kolej öğrencisinin de içinde bulunduğu on Bahai kadın kamuoyu önünde infaz edildi.[29]

Özet olarak, hem kadınlar hem de erkekler üzerinde güçlü adam yönetimini yeniden empoze edecek olanlar, üreme seçimi özgürlüğü ve hukuk önünde eşit haklar gibi kadın konuları olarak bilinen konuları ana hedefler şeklinde görmektedir. Gerçekten, eğer -Amerikan Yeni Sağından hem Batı hem de Doğudaki dini denkleri- sağcı eylemlere bakarsak onlar için kadınların geleneksel bağımlı konumlarına dönmesinin, esas önceliklerden birisi olduğunu görürüz.[30]

Fakat ironik olarak, ilerleme, eşitlik ve barış gibi ideallere bağlı olanların çoğunluğu için, "kadın konuları" ile ilerlemeci amaçlara ulaşılması arasındaki bağlantı görünmez kalmaktadır. Liberaller, sosyalistler, komünistler ve ortadan sola kadar diğerleri için kadın özgürlüğü, ikincil veya uzak bir konudur. Bu, ancak dünyamızın karşılaştığı "daha önemli" problemler çözüldükten sonra ele alınabilir.

İdeolojik karışıklığın çoğu, aynı zamanda modern zamanların bir adım ileri, iki adım geri kültürel hareketi, insan ilişkilerinin tahakküm eden-tahakküm edilen modeli işledikçe ortaya çıkar. Bu da ilerleme için çalışanların daha adaletli ve eşit bir toplum yaratmanın mantıksal imkânsızlığını algılayamamasına kadar izlenebilir. Bizim hâlâ eşitlikçi bir toplum olduğumuzu ve insanlığın iki yarısı arasındaki eşitsizliğin çelişki olduğunu anlama derecesine kadar, mantık gerçekten bizi yanıltmış görünüyor. İnsana Hans Christian Andersen'in çıplaklığı yalnızca küçük ve üstelik eğitimsiz bir çocuk tarafından algılanan, üzerinde giyecekleri olmayan imparator masalı hatırlatılır. Sistemi ayakta tutmak için gereken gerçekliğe ait görüşlerle eğitildikten sonra, zihinlerimizin akılcı büyük güçleri bile insan ilişkilerinin tahakküm modeli ile tahakküm toplumu arasındaki görünüşte açık bağlantıyı kurmakta güçlük çeker.

Erkek ve kadın iki temel insan tipidir. Kadınlarla erkekler arasındaki ilişkinin yapılanma şekli de böylece insan ilişkileri için temel modeldir. Sonuç olarak, geleneksel, erkek egemen bir ailede yetiştirilen her çocuk tarafından, diğer insanlara tahakküm eden-tahakküm edilen biçimindeki davranış modeli içselleştirilir.[31]

Irkçılık durumunda, insan ilişiklerinin bu modeli farklı bir cinsiyetin mensuplarından farklı bir ırkın mensuplarına kadar genellenir. Bununla ilişkili sömürgecilik olayında, bir adım ileriye, farklı bir milletin (ve genellikle aynı zamanda farklı bir ırkın) mensuplarına genellenir. Bu, tarih boyunca sosyal ve ekonomik sömürünün tüm muhtemel çeşitlerinin rasyonalizasyonunda kullanılmış bir modeldir.

İleri mi Geri mi?

Liberal karşısında muhafazakâr, dini karşısında laik veya sol karşısında sağ şeklindeki eski ideolojik etiketleri bir defa aştığımızda, modern tarih pek çok eleştirel açıdan radikal olarak açıklığa kavuşur. İlerlemeci modern ideolojiler, androkrasiye karşı büyük ölçüde artan ve süren devrimin bir kısmı olarak görülebilir.

İlk olarak kasabalılar, işçiler ve köylüler (Marx'ın burjuvazisi ve proleteryası) ve daha sonra siyah köleler, sömürgelerde oturanlar ve kadınlar, androkrasi yerine gilaniyi kurmak için hâlâ evrilen hareketin bir kısmıdır. Bütün bu kitlesel ayaklanmalar, temel olarak sınıflamanın, sosyal örgütlenmenin birincil prensibi olduğu bir sisteme karşıydı ve karşıdır.

Fakat bugüne kadar androkrasiye ideolojik meydan okuma hep bölük pörçüktü. Sağcı veya neo-androkratik ideoloji, hem kişisel hem de kamusal hayatın içsel olarak tutarlı ve her şeyi kapsayan bir görüş sunar. Fakat ilerlemeci ideolojilerden yalnızca feminizm bütün insanlığa -sadece erkek yarısına değil- eşitlik ve özgürlük gibi prensipleri uygulayarak iç tutarsızlıktan kaçınır. Yalnızca feminizm, sosyal kurumun en

temelindeki yapı olan aileyi yeniden düzenlenme görüşünü dile getirir. Yalnızca feminizm, erkek şiddeti olan tecavüz ve eşini dövme ve erkek şiddeti olan savaş arasındaki bağlantıyı açıklığa kavuşturur.[32]

Modern ideolojik sistemin ifadeleriyle, feminizm güçlü bir çekim merkezi olarak görülebilir. Sistemin -merkezinde değil de- daha yalnızca çevresinde oluşmaya başlarken, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda feminizm düzenli bir çekim merkezi olarak, entelektüel hareketi kadınların ve kadınlığın artık değersiz olmadığı bir dünya görüşüne doğru yönlendirme işlevi görmüştür. Fakat zamanımızın yükselen sistem dengesizliğinde, feminizm yeni, tamamen bütünleşmiş gilanik ideolojinin çekirdeği olabilir. Hem dini hem de laik ideolojilerimizin hümanist unsurlarını kendisine eklemleyerek, bu modern gilanik dünya görüşü, eninde sonunda tahakküm toplumu yerine ortaklık toplumunu hayata geçirmek için gereken içsel olarak tutarlı, kapsayıcı ideolojiyi sunabilir.

Böyle bir ideolojiye doğru hareket zaten oluşmuştur. Örneğin, 1985'te Fritjof Capra'nın Elmwood Enstitüsü'nün sponsoru olduğu Yeni Paradigma Sempozyumu'nda, yeni paradigma düşüncesi özellikle "post-ataerkil" olarak betimlendi ve yeni epistemoloji/bilgi felsefesi "tahakküm ve doğanın kontrolünden işbirliği ve pasif direnişe doğru bir değişimi"[33] temsil ediyor olarak görüldü. Robert Jungk, David Loye ve John Platt gibi erkek fütüristler, aynı zamanda kadınların eşitliği ve barış arasındaki bağlantıyı tanıdı.[34] Dünya devlet başkanlarına sunulan 1985 Bahai Evrensel Adalet Evi Bildirisi, "cinsiyetler arasında tam eşitliği" dünya barışı için önkoşul olduğunu ifade ederek tanıdı.[35]

Bütün dünyadan feminist filozof ve eylemciler, hem kadınlar hem erkekler için pasif direniş ve ilgi gösteren vericilik gibi "kadınca" değerlere bağlı yeni bir etik için çağrıda bulunmuşlardır: Wilma Scott Heide, Helen Caldicott, Betty Firiedan, Alva Myrdal, Eise Boulding, Fran Hosken, Hilkka Pietila, Charlene Spretnak, Celina Garcia, Gloria Steinem, Dame Nita Barrow, Patricia Ellsberg, Patricia Mische, Barbara Deming, Mara Keller, Bela Abzug, Pam McAllister, Allie Hixson ve Elizabeth Dodson-Gray gibi kadınlar.[36] Ve sayısız feminist sanatçı, yazar, teolog ve bilimci, tahakküm dünyası yerine ortaklık dünyası için uygun hem yeni teoriler hem de yeni imajlar ortaya koyuyor: Jessie Bernard, Carol Christ, Abida Khanum, Susan Griffin, Karen Sacks, Judith Plaskow, June Brindel, Gita Sen, Rosemary Radford Ruether, Dale Spender, Nawal El Saadawi, Jean O'Barr, Betty Reardon, Starhawk, Paula Gunn Allen, Carol Gilligan, Charlotte Bunche, Judy Chicago, Mayumi Oda, Alice Walker, Margaret Atwood, Georgia O'Keeffe, Peggy Sanday, Holly Near, Ursula Le Guin, E. M. Broneri Marge Piercy, Ellen Marie Chen, Alix Kates Shulman bu kişilerden yalnızca birkaçıdır.[37]

Aynı zamanda sınıflama yerine ilişkiye dayalı gilanik siyasi hareketi kurmak için girişimler vardır. Örneğin, Petra Kelly'nin bir ekoloji-feminizm-barış partisi vizyonu

Batı Alman Yeşiller için ivmenin çoğunu sağladı.[38] Ve 1985 Birleşik Devletler başkanlık seçimlerinde Sonia Johnson'ın Yurttaş'ın Partisi Platformu, her önemli sosyal, ekonomik ve siyasi değişim için feminizmin merkeziliğini açıkça dile getirdi.

Bunlar, etkin şekilde ortaklık toplumunu hayata geçirmek için gereken, gerçekliğin tamamen bütünleşmiş ve tutarlı olarak yeniden ele alınmasına doğru geniş kapsamlı adımlardır. Okullar, hastaneler, borsalar, siyasi partiler, kiliseler gibi çoğu sosyal gerçeklikler, genellikle böyle düşünmememize rağmen, bir zamanlar yalnızca çok az kadın ve erkeğin zihninde varolan düşüncelerin gerçekleşmesidir. Bu, aynı zamanda köleliğin kaldırılması, krallıkların yerini cumhuriyetlerin alması ve son birkaç yüzyılda kaydettiğimiz bütün diğer ilerlemeler için de doğrudur.[39] Fiziksel gerçeklikler bile -tablolar, kitaplar, saksılar, uçaklar, kemanlar- insan fikirlerinin ürünüdür. Yeni fikirlerin yeni gerçekliklere çevrilmesi yalnızca vizyonun açıklığını değil, aynı zamanda eski gerçeklikleri değiştirme fırsatını da gerektirir.

Modern çağımızın mayası, önceden görülmemiş teknolojik bir değişim için sosyal değişim -ve temel bir sosyal dönüşüm için potansiyel- bir dönem olma fırsatı sunuyor. Hızlı teknolojik değişim her yerde sosyal istikrarsızlık yaratıyor. Dönüşüm teorisinin gösterdiği gibi, istikrarsız durumlar olduğu zaman bir sistemden diğerine değişim meydana gelebilir.

Tahakküm toplumuna karşı kadın ve erkeklerin modern isyanları, büyük teknolojik ilerlemelere paralel olarak ortaya çıkmıştır. Üstelik, her temel teknolojik değişim hem kadınların hem de erkeklerin rollerinde değişimleri zorlayarak gilanik atılıma ivme kazandırmıştır. Toprak erozyonunda, kaynakların tükenmesinde, asit yağmurunda ve çevre kirliliğinde şimdi doğa bile androkrasiye karşı isyan ediyor görünmektedir. Ancak doğanın bu isyanı, bazen tartışıldığı şekilde, teknolojiye karşı bir isyan değildir. Daha çok, teknolojinin erkeklerin -ister doğa, ister kadınlar veya isterse de diğer erkekler olsun- fethetmeye devam ettiği tahakküm toplumunda rol oynadığı sömürücü ve yıkıcı kullanımlarına karşı bir isyandır.

Modern teknolojinin yalnız kültürel evrimimiz için değil, aynı zamanda biyolojik evrimimiz için de bir tehlike olduğu söylenmektedir. Androkrasi, olduğu gibi kaldığı sürece, ileri teknoloji hayatta kalmamıza temel bir tehdit oluşturacaktır. Fakat bu tehdit bile, temel sistem dönüşümümüz için daha büyük ivme kazandırır.

Bu en temel seviyede, modern gilanik atılım, türümüzün hayatta kalma dürtüsüyle mecbur kılınan bir uyum sağlama süreci olarak görülebilir. İzleyen bölümde sınayacağımız gibi, mevcut baskın sistemin hızla mantıksal ve evrimsel sonuna yaklaştığı, yani beş bin yıllık androkratik yan yolda satırın sonuna yaklaştığı her yerde görülmekte. Ölmekte olan bu sistemin son katliamından ileride kalacaklar, konumunu korumak için giriştiği şiddetli girişimleri olacaktır. Ancak androkrasinin ölüm sancıları, aynı zamanda gilaninin doğum ağrıları ve yeni bir geleceğe kapıyı açmak olabilir.

On İkinci Bölüm

Evrimin Çöküşü: Tahakkümcü Bir Gelecek

Bir zamanlar geleceğimiz için yalnızca bir bilimkurgu senaryosu olan, şimdi ciddi bir olasılık şudur: İnsanlık nükleer bir savaşla kendini ortadan kaldırdıktan sonra dünyamız radyasyona karşı bağışıklığı olan çok az sayıdaki yaşam biçimlerinden biri olan karafatmaların eline geçecektir. Eğer gerçekleşirse bu, androkrasiye uyan bir final -ve bize sırıtan evrimsel bir şaka- olacaktır. Kültürel evrimimizi durduran sistem, sonuç olarak kendisine en çok uyan türde yaratık biçimlerini üretmeyi başarmış olacaktır: insanlar yerine böcekler.

Öncü çalışması *The Human Use of Human Beings*'de (İnsanların İnsanlarca Kullanımı) Norbert Wiener, karıncalar ve arılar gibi sosyal böceklerin katı şekilde hiyerarşik örgütlenmesinin bu az evrilmiş yaşam biçimleri için mükemmel derecede uygun olduğunu vurgulamaktadır.[1] Wiener'ın gözlemine göre, böceklerin katı dış iskeletleri veya kabukları içine hapsolmuş vücutları vardır. Zihinleri de hapsedilmiştir, küçük beyinlerinde bellekte saklamak için veya öğrenmenin temeli olan karmaşık bilgiyi işlemek için çok az yer vardır. Bu sebeple, her üyenin dar bir çerçevede ve önceden belirlenmiş bir rolü oynadığı ve cinslerin tamamen uzmanlaştığı sosyal örgütlenme, arılar ve karıncalar gibi sosyal böceklere uygundur. Burada kraliçe arının veya karıncanın tek fonksiyonu, yumurtaları bırakmaktır. Erkek arının tek fonksiyonu hamile bırak-

maktır. İşçi arılar veya karıncalar ise isimlerinin ima ettiği gibi, arı kolonisini beslemek ve barındırmak için gereken üretkenlik dışındaki işi yaparlar.

Tersine, insanlar en esnek ve en az uzmanlaşmış fiziksel yapısı olan yaşam biçimleridir. Hem kadınlar hem de erkekler, ellerimizi alet yapmak ve kullanmak için serbest bırakan dik bir duruşa sahiptir. Her iki cinsin de büyük bellek alanı ve olağanüstü bilgi işleme kapasitesi olan yüksek düzeyde evrilmiş beyinleri vardır. Bunlar, bizi çok yönlü olduğu kadar esnek -kısacası insan- yapar.[2]

Androkrasi gibi katı hiyerarşik sosyal yapının insanlığın her iki yarısını esnek olmayan ve sınırlı rollere mahkûm etmesine rağmen bu düzen, sosyal böcekler gibi çok sınırlı kapasitesi olan türler için oldukça uygundur. Teknolojik evrimimizdeki bu eklenti, hayati öneme sahip olabilir.

Çözümsüz Sorunlar

Wiener'ın sibernetik süreçler üzerine yazdığı kitabı, dünyamızı ele alırken doğa bilimlerinde geliştirilen yeni, dinamik anlayış için öncü bir konumdadır. Bu eserde, türümüzü evrimsel eşiğe getiren şeyin, geribildirim dediği yolun karşılığı olarak, davranışımızı değiştirmedeki büyük, üstün yeteneğimiz olduğunu vurgular. Geribildirim, geçmiş davranışımız ve bugünkü şartlarımız hakkında yeni bilgimizin tekin veya etkin olup olmadığı konusunda bilgi değişimidir.[4]

Üstelik, Wiener'in yazdığı üzere, daha büyük bir evrimsel avantajımız vardır, çünkü davranışımızı çabucak değiştirebiliriz. Diğer türler de değişen şartlara göre yeni davranış kalıpları geliştirebilirler. Eğer böyle yapmazlarsa nesilleri tükenir. Fakat çoğu tür için bu değişiklikler biyolojik evrimleri sırasında meydana gelir ve bunlar bedensel ve zihinsel yapılarındaki değişimlerdir. Tersine, biz insanlar eğer gerekirse ânında engin, üstün zihinlerimizi kullanarak davranış kalıplarımızı çok hızlı değiştirebiliriz.

Ancak bu işi başarmak için üç şey gerekir: geribildirimi algılamamız, onu doğru şekilde yorumlamamız ve onu değişmek için kullanmamız.

Dünyamızda günümüz şartları hakkında bizi bombalayan geribildirim, fütüristlerce şu kelimelerle özetlenir: "dünya sorunsalı."[5] Birinci ve İkinci Roma Kulübü raporları gibi bilgisayarlı veri analizleri temelinde, *Global 2000* gibi hükümet raporlarında ve Birleşmiş Milletlere ait ve diğer uluslararası çok sayıda çalışmalarda biliminsanlarının en çok yansıttığı şudur: Eğer günümüzdeki trendler devam ederse, dünyamız artan ölçüde kitlesel, siyasi, ekonomik ve ekolojik altüst oluşlar yaşayacaktır ve daha da kaotik bir zamana doğru ilerliyoruz.[6]

Zaten ciddi ekolojik dengesizlikler ve çevresel yıkım yaşıyoruz. Asit yağmurunun, artan radyoaktivite seviyelerinin, toksik çöpler ile sınai ve askeri kirlenmenin

diğer biçimlerinin etkilerini görüyoruz. Bilim insanları, ozon tabakasını incelten kimyasal maddelerin yoğunluklarının artmasının, dünyanın iklimini bile değiştirebileceğinden korkuyorlar. Tropikal yağmur ormanlarının hızla yok edilmesi de dikkat edilmesi gereken bir diğer konu. Pek çok tür tükeniyor ve tahminlere göre, 2000 yılına gelindiğinde yüz binlerce tür, belki tüm türlerin yüzde 20'si geri dönülmez şekilde kaybolmuş olacak.[7]

Tarım yapılabilir arazilerin ciddi ölçüde kaybı, diğer bir problem. Özellikle kıtlıktan kurtulamayan Afrika'da, her yıl yaklaşık Maine büyüklüğünde ekim alanı ve yeşil alan, çıplak kıraç topraklar haline gelmekte. Tahminlere göre, çöl şartlarının yayılması hızlanabilir.[8]

Kıtlık ve fakirlik zaten dehşet verici. 1983'te, on bir milyon bebek ilk doğum gününden önce öldü. Her yıl iki milyar insan beş yüz doların altındaki gelirle yaşamaktadır. Dört yüz elli milyon kişi, açlık ve ciddi kötü beslenme tehdidi yaşıyor. İki milyar insan içmek için güvenli suya sahip değil.[9] Dünyanın en zengin milletlerinden birisi olan Birleşik Devletler'de millî fakirlik oranı, nüfusun beşte biri olan otuz dört milyon kişiyle, on yedi yıl içindeki en yüksek düzeyinde. Bunlar resmî fakirlik standartlarıyla yoksul olarak sınıflandırılıyor.[10]

Şimdiki trendlerin çerçevesinde, şartlar iyileşmeyecek, kötüleşecek görünüyor. Zenginle fakir arasındaki ve fakir milletlerle zengin milletler arasındaki açık, artmaya devam edecek. Daha büyük maddi kazanca rağmen fakir hayatı, nüfus artışından dolayı, dünyanın, gelecek yıllarda bugün olduğundan bile daha kötü olacak.[11]

Kısacası, çevremizdeki her yerde tehlike çanları çalıyor: bu, küresel sistemin çökmeye başladığının geribildirimi. Bu işaretlerden en acil olanı, fütüristlerin nüfus patlaması dediği durum. Daha da çok insan doğdukça daha da çok insanı doğuruyor; nüfus fantastik oranda artıyor.[12] Aslında, eğer güncel nüfus büyümesi oranı devam ederse, Hz. İsa'nın ölümünden sonraki on beş yüzyıl boyunca olduğundan çok insanın yirmi birinci yüzyılın ortasında gezegenimize *bir yılda* katılacağı öngörülüyor![13]

Fütüristlerin *dünya sorunsalı* dediği, görünüşte çözümsüz karmaşık problemlerin altında, nüfus krizi -güncel politikaların nüfus oranını önemli ölçüde yavaşlatmayı başaramadığı gerçeği- yatıyor. Toprak erozyonunun, çölleşmenin, hava ve su kirliliğinin ve zamanımızın diğer tüm ekolojik, sosyal ve siyasi baskılarının altında, daha da çok insanın sınırlı toprak ve diğer kaynaklara sahip olmasının sıkıntısı yatıyor. Artan sayıda fabrika, otomobil, kamyon ve diğer kirlilik kaynakları, bütün bu nüfusa mal sağlamak için gerekiyor. İnsanların ihtiyaçlarının ve motivasyonlarının beslediği artan bir gerilim var.[14] Bizim nüfus patlamasıyla, androkratik bir sistemde problemlerimizin açıkça nasıl ve niçin kötüleştiğini görmemiz arasında çözümsüz bir bağlantı var.

İnsani Konular ve Kadın Konuları

Geçmişimize bakarak, hâkim paradigmanın araştırmacıları nasıl kör ederek Ana Tanrıça'nın tarihöncesi şekillerinde yalnızca - erkekler için obez seks objeleri olan şişman Venüsleri görebilmelerine yol açtığını saptadık. Geleceğimize bu aynı zihin durumuyla bakarsak, dünyamıza sıkıntı veren problemler de bulanık şekilde görülür.

Sorun, çoğu uzmanca toplanan bilginin kronik olarak kadınları dışladığı gerçeğiyle başlar. Böylelikle, politika üretenler yalnızca veri tabanının yarısını dikkate alır. Fakat veriler gözlerinin önünde olsa bile, politika üretenler bugünkü sistem ayakta durdukça hâlâ uygun eylemde bulunamazlar.

Örneğin, aşırı nüfusa sahip ve ekonomik olarak geri kalan Müslüman uluslarda, yüksek doğum oranı sorun olarak görülmez. Ayetullah Humeyni ve Ziya ül-Hak gibi liderler, insanlarının korkunç fakirliği ile bu kültürlerde kadınların erkeklerin kontrolünde üreme teknolojisi olarak görüldüğü gerçeği arasındaki bağlantıyı kuramazlar. Benzer şekilde, Mexico City'deki 1984 Uluslararası Nüfus Konferansı'nda Reagan yönetimi temsilcileri, açıkça nüfus sorunu olmadığını ilan ettiler. Mexico City, her yıl milyonlarca yasa dışı göçmen işçinin aşırı nüfus artışının yol açtığı korkunç fakirlikten kurtulmak için kuzeye kaçtığı bir ülkenin aşırı nüfusuyla en kötü şekilde tanınan kentidir.[15]

Dünya basınından ve hatta akademik çalışmalardan elde edilen sonuç şudur: Bu gibi durumlar esas olarak işin içindeki hükümetler yönünden istihbarat ve farkındalık azlığını göstermektedir. Fakat bu izlenim, tehlikeli şekilde yanıltıcı olabilir. Gerçekte ise dünya çapında androkratik sistemi ayakta tutmak için acil bir farkındalığı yansıtırlar.

İronik olarak, bu kitlesel androkratik gerileme zamanında böyle politikaların çarpıcı bir örneği, bir zamanlar gilanik adalet, eşitlik ve sosyal ilerleme ideallerini yaşatma bakımından farklı bir milletten gelir. Birleşik Devletler, hem aşırı nüfusa sahip milletlerin politikaları üzerinde orantısız etki yapmakta hem de dünya kaynaklarının orantısız bir yüzdesini kullanmaktadır. Bugünlerde kendisi de doğum oranlarını azaltmak yerine artırmaya yönelik politikalara yönelmiştir. Reagan yönetimi yalnızca Üçüncü Dünya aile planlaması programlarının fonlarını kısmadı; aynı zamanda, Birleşik Devletler'de açlık ve fakirliğin artmasına yol açtı. Bu yönetim, ayrıca kürtajı tekrar yasa dışı hale getiren bir anayasa değişikliği yayımladı. Kadınların doğum yapmadan yaşama seçeneklerine adil ve eşit ulaşmasını reddetmeye yönelik hesaplı bir hareketle, Reagan yönetimi aynı zamanda Birleşik Devletler Anayasası'nda önerilen Eşit Haklar Değişikliği'ne kesin bir şekilde muhalefet etti. Kadınların istihdamı ve eğitim fırsatlarını eşitlemek için tasarlanan daha önceki kanunları göz ardı etti veya yürürlükten kaldırdı.[16]

Dünyanın diğer yerlerinde, Çin, Endonezya, Tayvan ve daha yakın zamanlarda Kenya ve Zimbabwe gibi kayda değer milletlerin dışında, aile planlaması nadiren

önemli bir önceliktir. Tersine, Doğu bloku ülkelerinin en fakirlerinden biri olan komünist Romanya'da Başkan Nikolae Ceausescu, kadınların "vatandaşlık görevinin" dört çocuk doğurmak olduğunu ilan etti. Kadınlara işyerlerinde aylık hamilelik testleri yapılması ve "ısrarla hamile kalamayanların" bu durumlarının tıbbi açıklamasını sunmaları gerekiyordu.[17] Gelişmekte olan dünyanın en yüksek nüfusa sahip ve en fakir milletlerinin çoğunda, kadınların doğum kontrolüne erişimi özellikle kasıtlı olarak engellendi.[18]

Tarihte bir ilk olarak 1984 Uluslararası Nüfus Konferansı, dünya çapında "kadınların statüsünün yükseltilmesini" hem kendileri için hem de doğurganlığın azaltılmasının anlamlılığından dolayı[19] önemli bir amaç olarak beyan etti. Kadınların doğurmalarını sınırlamaları için fırsatlar ve motivasyonlar yaratmak neredeyse her yerde çok düşük önceliklerdir.[20] Dünyanın her yerinde nüfus uzmanlarının açık mesajı, eğer nüfus planlaması başarılı olursa, kadınlara eş ve anne olmaktan başka tatminkâr ve sosyal yönden ödüllendirici roller yaratılacağıdır. Bunlar, doğum kontrolü eğitiminin varlığından bile daha önemlidir.[21]

Mantıksal olarak, alternatifler bellidir. Nüfus büyümesinden kaynaklanan geleneksel sonuçlar, hastalık, açlık ve savaş olmuştur. Üreme özgürlüğüne ve kadınların eşitliğine büyük öncelik vermek, nüfus patlamasını durdurmanın tek yoludur. Fakat "kadın konularına" önceliği vermek, bugünkü sistemin sonu anlamına gelecektir. Tahakküm toplumundan ortaklık toplumuna dönüşüm anlamına gelecektir ve androkratik zihin -dünyanın günümüzdeki liderlerinin çoğunun zihni- için bu, imkânsızdır.

Dolayısıyla bu adamlar, onlara ne duymak istiyorlarsa onu söyleyecek olan "düşünce kuruluşlarını" bulmakta ve onlara fon sağlamaktadırlar. Birleşik Devletler'de radikal muhafazakâr odaklarca fonları sağlanan, tanınmış fütürist Herman Kahn ve Ekonomist Julian Simon'ın çalışmaları küresel bir nüfus problemi olmadığını savunmaktadır. Bu bağlamda diğerlerine fon sağlayan kuruluş, Heritage Foundation'dır (Miras Vakfı).[22] Aslında, kısa süreliğine yaygın kıtlık, aşırı nüfusu azaltmaya devam edecektir. Uzun sürede ise, dünyanın ekonomik imparatorluklarını yöneten kişiler, azgın, saldırgan rekabetin, büyük zenginlik üreteceğini, bunun da gelecek milyarlarca kişiyi "azar azar" beslemeye yeteceğini öngörüyorlar.[23]

Tarihöncesinde gerçekliği ayakta tutan adamların modern takipçileri, açlık ve fakirlik için "çözüm üretme" problemine aynı yaklaşımı uyguluyorlar. İlk adımı olarak, küresel açlığın ve fakirliğin varlığı, ya inkâr ediliyor ya da hafife alınıyor.[24] Eğer o zaman çürütülemeyecek kanıtlar sunulursa -ki örneğin, her dakika otuz çocuk açlıktan ve ucuz aşıların olmamasından dolayı ölmektedir[25]- sert şekilde bu "şanssız durumun" yalnızca geçici olduğunu söylerler. Bu açıdan fakirlik ve açlık da aşamalı olarak "serbest piyasa" egemen oldukça silinecektir.[26]

İnsanların acı çekmesine daha az duyarsız olanlar bile, bununla derinliğine ilgilenirken, sık sık gerçekliği belirsiz kılan ve bulandıran geleneksel tuzaklara düşerler.

Genel ifadelerle açlık ve yoksulluktan söz etmeye devam ederler. Kanıtlar açıkça göstermektedir ki, androkratik/tahakkümcü sistem için sınıflama sürdükçe, fakirlik ve açlık aslında birincil "kadın konuları" olacaktır."[27]

Birleşik Devletler rakamlarına göre, kadınların reisi olduğu aileler diğer ailelerden üç kat fazla fakirlik oranıyla Amerika'nın en yoksullarıdır. Fakirlik içinde yaşayan üç yaşlı Amerikalıdan ikisi kadındır.[28] Gelişmekte olan dünyada gerçeklikler daha da acımasızdır. Afrika'da mülteci kamplarının içinde ve dışında binlerce insan açlıktan ölüyor, yoksulların en yoksulları ve açların en açları kadınlar ve çocuklardır.[30] Birleşmiş Milletler *Dünya Kadınlarının Durumu* raporunun ve diğer pek çok resmî ve resmî olmayan raporun belgelediği üzere, Asya ve Latin Amerika'da da durum aynıdır.[31]

Mantık, yeniden ulus ve uluslararası politikaların, kadınların fakirliği ve açlığıyla ilgilenen programlara en büyük önceliğin verilmesini dikte edecektir. Fakat bu gerçekliklere karşı verilmesi gereken yanıt nedir?

Birleşik Devletlerde, büyük kadın işsizliğine rağmen, 1970'lerde ve 1980'lerde başlatılan işsizliği iyileştirme programları tipik olarak inşaat ve yol tamiri gibi erkek egemen işlerin dışında yalnızca düşük bir yüzdede istihdam sağladı. Afrika'da, kıtlıklara rağmen ve kadınların yiyecek yetiştirmenin yüzde 60'ı ila yüzde 80'ini üstlenmesi gerçeğine rağmen, teknik zirai yardımların, borçların, toprak sağlanmasının ve parasal desteklerin neredeyse tamamı erkeklere yaramaktadır. Asya ve Latin Amerika'da kadınların eğitim eşitsizliği ve stajla en düşük ücretli işlere mahkûm oldukları gerçeğine rağmen, ekonomik kalkınma ve yabancı yardım programları, benzer şekilde neredeyse öncelikle erkeklere yöneliktir.[32]

Androkratik sistemin mantığı şudur ki, erkekler "hane halkının başı" olarak kadınlara ve çocuklara bakarlar. Ancak bu mantık bir kez daha, kitle halindeki verileri göz ardı eder ve şu gerçeklik şekline bağlıdır: Dünyamızın her yerinde çok sayıda kadın ve çocuğun zaruri ihtiyaçlarını gideremeyecek kadar yoksulluk içinde yaşamasının temel nedeni, hem "parçalanmamış" hem de "parçalanmış" ailelerde, erkeklerin eşlerine ve çocuklarına yeterli kaynağı sağlamamasıdır. Bunu gösteren gereğinden fazla veri vardır.

Sorun, Birleşik Devletler gibi sanayileşmiş ülkelerde boşanmış babaların yarısından fazlasının, çocuk ve eş nafakası ödeme şeklindeki mahkeme kararlarına uymayı başaramamalarından ibaret değildir.[33] Afrika ve Asya'da erkekler kadınlarını ve çocuklarını arkalarında bırakarak şehirlere akın etmektedir. Yalnızca ara sıra hâlâ bir çocukları daha olması için geri dönmektedirler.[34]

Asıl sorun şudur: Erkek egemen toplumlarda kadınların yoksulluğu ve açlığının kökleri çok daha derinlerde yatar. Bu durum, yalnızca reisinin kadın olduğu ailelere has değildir. Bu, erkek hane halkı "reisinin," kaynakların ve paranın nasıl dağıtılacağını ve kullanılacağını belirlemeyi de içeren yaptırımlı gücü olduğu bir aile örgütlenmesinde hayati önemdedir.

Örneğin, kendi Batılı tarihimizde, ister Rus işçileri, İrlandalı madenciler isterse de Amerikalı "geri kafalılar" olsun, çoğu erkek, ücretlerini "teslim etmeyi," böylelikle eşlerinin aile için yiyecek almasını, erkekliklerine hakaret saymıştır. Onun yerine, -çoğu Batılı erkeğin bugün hâlâ yaptığı gibi- kazançlarıyla içki içmiş veya kumar oynamış ve eğer kadınlar, itiraz ederek, erkeklik otoritelerine meydan okursa "dırdır ettikleri" için eşlerini dövmüştür. Bu aynı zamanda çoğu Latin Amerika ülkesinde ve Afrika'nın geniş bölgelerinde sık sık rastlanan davranış kalıbıdır.

Üstelik, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda aileleri için yiyeceği hazırlayan -ve sık sık aynı zamanda yetiştiren- kadınlar erkeklerin karınları doyana kadar bir şey yemezler.[35] Böyle cinsel ayrımcılık içeren yeme içme kalıpları için de bir mantık vardır. Sıklıkla şafaktan alacakaranlığa kadınların yıpratıcı işleri yaptığı yerlerde, erkeklerin daha çok yiyeceğe ihtiyacı olduğu ve bunların Batılıların dışındakilerle karıştırılmaması gereken "etnik gelenekler" olduğu iddia edilmektedir. Bunlar kadınların, özellikle hamile olanların sağlıklarını korumak için yemeleri gereken yiyecekleri yemesini yasaklayan yiyecek tabularının da mantığıdır. Sonuç olarak, Dünya Sağlik Örgütü çalışmaları, Üçüncü Dünya kadınlarından çocuk doğuranların yarıya yakınının ve hamile kadınların yüzde 60'ının beslenme anemisi sorunu yaşadıklarını göstermektedir![36]

Fakat kaynakların dağıtılmasında böyle cinsel yönden ayrımcı davranış kalıpları, ciddi ölçüde "yalnızca" kadınları etkilemez. Aynı zamanda erkekler üzerinde -ve insan evrimi üzerinde- korkunç sonuçları vardır. İyi bilinmektedir ki, kötü beslenme sorunu yaşayan anneler, geri zekâlılığa ve hastalığa daha açık çocukları doğurma eğilimindedir. Bu, kesinlikle fiziksel olarak güçsüz ve sıklıkla zihinsel gerilikler bakımından, hem erkek hem de kız çocuklarını etkiler. Bu çocuklar eğer anneleri yeterli beslenseydi olacaklarından daha düşük zekâya sahip olarak doğarlar.

Böylece, dünyadaki sistemimiz, düzenli olarak bu insani konuları hâlâ "kadın konusu" olarak göz ardı ettiği için, her iki cinsten milyonlarca insan doğum hakkından mahrumdur: sağlıklı, üretken ve ödüllendirici hayat sürme hakkı. Kadın hakları insan hakları sayılmadığı için, yalnızca kültürel evrimimiz değil, fakat aynı zamanda biyolojik evrimimiz, gereksiz şekilde yavaşlamıştır.

Tekrar, cinsel ayrımcı yiyecek dağıtımı kalıplarını değiştirmek için acil adımlar atmak mantıklı olacaktır. Fakat nüfus politikaları ve gelişme politikaları bağlamında, androkratik sistem kısıtlamaları ağır basmaktadır.

Temel problem şudur ki, erkek egemen toplumlarda büyüyen küresel sorunlarla etkin şekilde uğraşacak politikaları tasarlamak ve uygulamak için iki temel engel vardır. İlk engel, erkek tahakkümünü ayakta tutmak için gereken gerçeklik modellerinin insanlığın yarısından fazla kısmını ilgilendiren bütün konuları göz ardı etmesi veya önemsizleştirmesidir. Verilerin büyük ölçüde dışlanması, öyle büyük bir dışlamadır ki, başka herhangi bir bağlamda, bilimle uğraşanlar acilen, bununla ölümcül metodolojik kanun gibi ilgilenmeye koşacaktır. Fakat bu ilk engelin bir şekilde üstesinden

gelindiği ve politika üretenler tam ve önyargısız verileri sağladığı zaman bile, ikinci ve daha da temel bir engel geriye kalır. Bu engel, erkek egemen bir sistemde ilk politika önceliğinin, erkek tahakkümünün korunması olduğu gerçeğidir.

Böyle olduğu sürece de erkek tahakkümünü zayıflatacak politikalar -ve insan geleceği için ümit vaat eden çoğu politikalar- yürütülemez. Eğer formülleştirilseler bile, böyle politikalar yetersiz fonlardan dolayı rafa kaldırılmalı veya etkin olmaları engellenmelidir.

Totaliter Çözüm

Seçilmiş liderler ekonomik, sosyal ve siyasi problemleri çözmede başarısız olduğu zaman, insanlar bir çözüm için diğerlerine bakarlar. Androkratik zihniyette, bütün sınıflamaların üzerinde bir değerlendirişle ve haklılığı güçle eşitlemeye koşullandırarak, bu cevaplar şiddetle ve güçlü adam idaresiyle özdeşleştirilme eğilimindedir.

İlerlemeci sistemin çöküşü ve/veya nükleer soykırımın yanı sıra, sık sık anılan gelecek senaryosunun, kültürel totalitarizm olması şaşırtıcı olmaz. Bu, Orwell'in kehanet niteliği taşıyan *1984*'ünden *Rollerball* ve *Fahrenheit 451*'e pek çok bilimkurgu hikâyesinin teması olmuştur. Aynı zamanda Jacques Ellul'un insan olmayan teknokratlarca yönetilen insanlıktan uzaklaşmış dünya tahminini içeren akademik fütürist çalışmasının konusu olmuştur.[37] Hudson Enstitüsü'nden Herman Khan'ın tahminine dayanan, enstitünün dev kurumsal ve askerî müşterilerinin iş rutininden kaynaklanan, inanılmaz zenginlikte bir gelecek konulu "iyimser" bir senaryo da vardır. Bu senaryo, Khan tarafından yönetilen, yeni "Altın Çağ İmparatorluğu" dediği bir dünya hakkındadır.[38]

Totaliter geleceğin büyük psişik çekiciliği "güçlü lider" vaadidir. Bu lider, çocukluktaki "güçlü baba" gibi, sadık bağlılık karşılığında "her şeye göz kulak" olacaktır. Doğal olarak erkek otoritesine boyun eğen bir zihniyet, kriz zamanlarında bu "korumayı" sağlamak eğiliminde olacaktır. Fakat modern totalitarizmin güçlü çekiciliği -ve büyük tehlikesinin- altında yatan başka bir sebep daha vardır.

Totalitarizmin geleneksel görüşü, tamamen modern bir sıkıntı olan, seküler, bilimsel çağa dair dehşettir.[39] Gerçekten de, Alman kitle imha kamplarının teknolojik etkinliği önceden tahmin edilememişti. Ancak tarihöncesinin ve tarihin açıkça gösterdiği gibi, toplulukları toptan öldürme girişimleri gerçekten yaşanmıştır ve modern totaliter rejimlerin bir işareti olan terörle idare de bu şekildedir.

Yeniden sahip olduğumuz kayıp geçmişimizle birlikte artık, kontrol ve temel yapı yöntemleriyle, modern totalitarizmin, sosyal örgütlenmenin tahakküm modeline dayalı bir kültürel evrimin mantıksal sonucu olduğunu görebiliriz. Terörle kontrol

sağlama yöntemi, bu tip toplumun ilerleyebileceği son noktadır. Tarihöncemizde ilk kez doğan, katı şekilde androkratik şehir devletlerinin teknolojik olarak daha ileri versiyonudur.

Yirminci yüzyıl totaliter devleti, ilk çağların kutsal şehir devletlerinin modern devamıdır. Kültürel Tarihçi Lewis Mumford'un yazdığı gibi, o yerlerde insan kitlesi dev sosyal makinelerin sıkı şekilde kontrolü altındaki çarklardan başka bir şey değildir.[40] Faşist ve komünist devlet hiyerarşilerinin seçkinleri, aslında eski, savaşçı/rahip tahakküm kastlarının devamıdır. Her ikisi de Dünyaya -ister Tanrı'nın, Marx'ın, Führer'in, Stalin'in veya Mao'nun dünyası olsun- doğrudan ve kasıtlı bir yön verir. Her ikisi de aynı zamanda Dünyayı hukuk yoluyla yorumlamak veya kuvvetle veya kuvvet tehdidiyle istediklerini ona zorla kabul ettirmek için kendilerinde özel hak görürler.

Kilise ile Devlet arasında bir ayrımın olmadığı androkratik dini yönetimlerdeki gibi, faşist ve komünist toplumları yöneten erkekler hem ruhsal hem de dünyevi gücün sahibidirler. Androkratik dinler gibi, ne komünizm ne de faşizm "gerçek" inançtan sapmayı hoşgörür. Modern siyasi ideolojilerden farklı olarak, fakat androkratik dinler gibi, her ikisi de, hepsini olmasa da, ailevi, sosyal ve siyasi hayatın çoğu yönünü kapsayan etraflı bir dünya görüşü sunar. Aşırı sağcılar, erkek egemen aileler için otorite olarak hâlâ Kutsal Kitap'ı kaynak verir. Nazi Almanyası'nda Führer, sadece kadınların değil, aynı zamanda Yahudiler gibi "zayıf" ve "efemine" erkeklerin, kendi yeni "süpermen" ırkı karşısında doğuştan aşağı olduğunu ilan eder. Ve Sovyetler Birliğinde, aile ilişkileri için resmî model, erkeklerine yemek servisi yapan kadınların sonsuz hikâyeleri ve resimlerinde tekrarlanan, Nazi propagandasında idealize edilen Alman *hausfrau*'nunkiyle aynıdır.[41]

Komünist ve faşist totaliter devletlerde, Kutsal Kitapta, Kuran'da ve diğer geleneksel metinlerde olduğu gibi, bağlılık ve kurallara uyma en üstün erdemlerdir. Resmî ideoloji, ister Ortaçağ rahiplerinin kitapları ve insanları yakan terör dolu iktidarıyla olsun veya ister modern totaliter rejimlerin beyin yıkama ve işkence gibi daha etkin teknolojileriyle olsun fark etmez. Her ikisinde de, şiddete yalnızca izin verilmez aynı zamanda bu resmen onaylanmış ideolojinin hizmetindeyse emredilir.

"Düşmanı yok etmek" için başarıyla takipçilerini toplayan karizmatik veya hipnotik etkiye sahip lider, hem modern hem geleneksel totaliterizmin diğer bir tamamlayıcı parçasıdır. Örneğin Ortaçağ Avrupası'nda, androkratik dini fanatizm ve açgözlülük, erkeklerin gösterişli, devasa akınlarıyla Papa II. Urban ve Bernard Clairvaux gibi adamlarca başarıyla teşvik edilmiştir. Böylelikle Avrupa ve Küçük Asya yüzyıllarca süren, kanlı Haçlı Seferleri'ne sürüklenmiştir.[42] Nazi Almanya'sı da aynı ölçüde uzun, gösterişli, öncü akınlarla, Hitler'in vahşi söylevleriyle, modern dünyayı İkinci Dünya Savaşı'na sürüklemiştir. Daha güncel şekilde, televizyonun hipnotize edici aracılığıyla milyonlarca eve ulaşarak, yeni nesil karizmatik demagoglar Amerikalıları, evlerinden çıkıp dünyamızın hastalıkları olarak suçladıkları "kâfir ve ahlaksız hümanistlerle, feministlerle ve komünistlerle" savaşmaları için yüreklendirmektedirler.

Hem geleneksel hem de modern totaliter rejimler, kutsal veya resmî güce sahip metinlerin sürekli incelenmesine ihtiyaç duyar. İster Kutsal Kitap veya Kuran, ister *Kavgam,* isterse ve *Başkan Mao'dan Alıntılar* olsun değişmez. Bunlar, bütün cevapları sunar: nihai "gerçek" ve bunlar androkratik tarihöncesi ve tarihin katı dini sansürüyle aynı amaca hizmet ederler. Modern totaliter rejimlerde bütün kitle iletişim araçları sıkı bir şekilde denetlenir.

Aslında, bunların androkrasinin tarihöncesinde empoze edilmesi sırasında daha küçük çapta olmasına rağmen, belki de modern totaliter toplumların en çarpıcı karakteristik özelliği (Orwell'in *1984*'ündeki gibi) temel sanayilerinden biri olarak efsaneler üretmesidir. Nazi Almanya'sında, çekici olmayan, siyah saçlı bir adam, Adolf Hitler, başarıyla Führer efsanesine dönüştü. "Irksal olarak saf," sarışın, mavi gözlü ve güzel Aryan süpermenlerinin lideri oldu. Rusya'da, Tanrı Baba ve vekilleriyle tiran Küçük Baba'nın veya Çar'ın yerini, mumyalanmış vücudu saygı nesnesi halige gelen, Devrimin Babası, Lenin ve daha sonra soğukkanlılıkla milyonlarca kendi insanını katleden Stalin aldı.

Hem komünist hem de faşist mitolojilerde, gerçekliği belirleyebilmek için ilk androkratik iktidarın başa gelmesi sırasında kullanılanlarla tam olarak aynı süreçleri görebiliriz. Örneğin, gamalı haç ve orakla çekiç, yirminci yüzyılda neredeyse insanları "kutsal" Haçlı Seferleri ve savaşlar için harekete geçirmekte Çarmıha Gerilmiş İsa'nın sembolü kadar güçlü olmuştur. Eski dini törenler ve ritüellerin yerine yeni törenler ve ritüeller gelmiştir: Lider'in kitlesel gösterileri, resmî geçitleri, ritimli marşları ve insanları "aydınlatan" sözlerinin haklı gök gürültüsü ve hiddeti ileri doğru ilerler ve güçlü şekilde "gerçeği" yayar.

Yeni Gerçeklikler ve Eski Efsaneler

Eğer Nazi efsanelerini Kültürel Dönüşüm teorisinin bakış açısıyla yeniden sınarsak, Hint-Avrupa veya Ari istilaları efsanelerine bir dönüş olduklarını görmemiz rastlantı değildir. Nazi Almanyası için Kurgan zamanlarına geri dönüş yalnızca efsanelerde değil, aynı zamanda gerçekliklerdedir.

Yahudilerin tümünün yok edilmesinde Naziler sadece, Kurganların zenginliğe ulaşmak için saptıkları yolları tekrarlıyordu. Yahudilerin bütün evleri, işleri, özel eşyaları hatta dişlerindeki altın, partiye sadık olanların resmî hazinelerini doldurmaya ve onları ödüllendirmeye hizmet etmiştir. Naziler katliam yaptılar, malları yağmaladılar ve talan ettiler.

Nazilerin kadınların erkeklerin kontrolündeki mal olduğu şeklindeki görüşü, benzer şekildeki Kurgan kurallarına geri dönüştü. Nietzsche'nin sözleriyle, Almanya'nın

yeni Ari süpermenleri için, kadınlar erkeklerin cinsel zevki, kişisel hizmeti, eğlencesi ve üremesi için kullanılmaya yarayan "sıklıkla hoş olan evcil hayvan" gibiydi.[43] Bunun bile ötesinde, Hitler'in madalyalı askerlerini birden çok eş alma hakkıyla ödüllendirme planındaki gibi, Naziler için kadınlar temel olarak Kurganlar erkekleri için neyse oydu: savaşçının ganimeti.[44]

Gücü her şeye yeten Führer veya Liderin yönetimi, daha büyük bir ölçekte Kurgan reisinin despot güçlü adam yönetimini kopya etmişti. Aynı şekilde, seçkin Nazi birlikleri, korkulan S.S. ve S.A.'lar, yıkım ve terör yayarak zafer, şeref ve güç arayan "erkekçe" değerlerin yaşayan örnekleri olarak Kurgan savaşçı sınıfını kopya etmişti.

Katı erkek tahakkümünü, otoriterliği ve yüksek derecede kurumsallaşmış erkek şiddetini inançla kopyalayan Nazi Almanya'sı, gilanik atılıma en şiddetli tepkilerden biriydi. Aynı zamanda en önceki ve en vahşi erken-androkrasi biçimine doğru ilk modern gerilemelerinden biriydi. Ve yeni-androkratik geleceğin öncüsüydü.

İster sağcı ister solcu, Hıristiyan veya Müslüman olsun totaliter çözüm, androkratik çözümün üç aşağı beş yukarı "güncellenmesinden" başka bir şey değildir. Temel öncülleri, "efemine," veya barışçı yaklaşımları aşağılamanın, ister Tanrısal ister dünyevi olsun, diğerlerine itaat inancının, nihai erdem ve inanç sistemi olmasıdır. Bu inanç şekli, erkek ve kadınla başlayarak insanlığı sonsuza kadar birbiriyle savaşması gereken iç ve dış gruplara böler.

Bu çözüm, pek çok insan tarafından dünyamızın artan problemlerine geçerli cevaplar sunmadığı için kabul edilmedi ve hâlâ kabul edilmiyor. Çekim gücü, androkratik ve yeni-androkratik sembol ile efsanelerin köklü gücünden gelir. Bu imaj ve hikâyeler, bilinçdışımıza şu korkuyu salmaya devam eder: androkratik öncül ve çözümlerden herhangi bir sapmayı tasavvur etmek bile, sadece bu dünyada değil fakat aynı zamanda öbür dünyada şiddetle cezalandırılacaktır.

Modern otoriterliğin yükselişinden alınacak önemli bir ders şudur ki, efsanenin gücünü hafife almak hayati bir hata olabilir. İnsan ruhu, bize evrenin düzenini "açıklayacak" ve bize evren içindeki yerimizi söyleyecek sistem hikâyeleri ve sembolleri için doğal bir ihtiyaca sahip görünmektedir. Herhangi bir rasyonalist veya mantıksal sistemin sunabileceğinin ötesinde, görünen anlam ve amaca yönelik açlık vardır.

Modern tarih, "erkekçe" bir nedene indirgenemeyen, yalnızca androkratik efsanelere dayanarak her şeyi bastırma yolunun androkratik efsanelere dayanarak insanlığın maruz kaldığı dehşeti durduramayacağını göstermektedir. Çözüm, zihnimizin yeni-androkratik dogmada sıklıkla "kadınca" olarak görülen sezgisel, doğrusal ve rasyonel olmayan fonksiyonlarını baskı altında tutmaya çalışması değildir.[45] Sorun, sembollerin ve efsanelerin mantık veya akılcılık içermeyen ve dolayısıyla pek de istenmeyen bir sistemden gelmesi değildir. Sorun, daha çok ne "tür" semboller ve efsanelerin zihinlerimize yerleşeceği ve zihinlerimize kılavuzluk edeceğidir: insan yanlısı veya insan karşıtı, gilanik veya androkratik.

Kurgan istilalarının kültürel evrimimizi geciktirmesi gibi, totaliterler ve totaliter olacaklar kültürel evrimimizi bugün her fırsatta hem eski hem yeni androkratik efsanelerin yardımıyla engellemektedir. Geçtiğimiz birkaç yüzyılda, tahakküm toplumundan ortaklık toplumuna doğru kısmi değişiklikler, daha adil ve eşitlikçi bir hareketi sağlayarak insanlığı kısmen özgür bırakmıştır. Ancak hem solda hem sağda, tahakküm toplumunu modern ve totaliter biçimde daha sağlamlaştırmak için güçlü bir karşı hareket de ortaya çıkmıştır.

Androkratik sosyal ve ideolojik örgütlenmenin, hem beden hem de zihin kontrolünün (modern propaganda, uyuşturucular, sinir gazları ve hatta psişik kontrol deneyleri) güçlü ve hareketsizleştiren çekimi altında, totaliter bir gelecek ihtimali gerçekleşebilir. Ancak böyle bir dünya düzeni, muhtemelen uzun süre devam etmeyecektir.

İster dini ister laik, modern veya antik, Doğu veya Batı olsun, totaliter liderlerin ve lider olacakların ortak özelliği, kurtuluşumuzun aracı olarak öldürücü Kılıcın gücüne inanmalarıdır. Bu nedenle tahakkümcü bir geleceğin, eninde sonunda küresel bir nükleer savaş olduğu ve bunun da insanlığın bütün problem ve hırslarının sonu olduğu neredeyse kesindir.

On Üçüncü Bölüm

Evrimde Dönüm Noktası: Ortaklığa Dayalı Bir Geleceğe Doğru

Bilimkurgu yazarlarının gelecek vizyonu, inanılmaz teknolojik buluşlarla doludur. Fakat genellikle, yeni sosyal buluşlardan yoksundur. Aslında, ileri doğru öngördükleri zamanda gitmek şeklinde göstererek, bizi geri götürürler. İster Frank Herbert'ın *Dune*[1]'unda ister George Lucas'ın *Star Wars*'unda *(Yıldız Savaşları)* olsun, sık sık karşılaştığımız, gerçekten feodal imparator ve Ortaçağ derebeylerinin galaksiler arasında ileri teknoloji savaşlarının dünyasına dönüşen sosyal örgütlenmedir.

Beş bin yıl tahakküm toplumunda yaşadıktan sonra, farklı bir dünya hayal etmek gerçekten güçtür. Charlotte Perkins Gilman, bunu *Herland*[2]'de denemiştir. 1915'te yazılan, bu ciddiyetsiz ütopyada, barışçı ve yüksek seviyede yaratıcı bir toplum hakkındaki en değerli ve ödüllü iş ve en büyük sosyal öncelik, çocukların fiziksel, zihinsel ve manevi gelişimidir. Bütün erkekler kendilerini son bir savaş cümbüşünden silip yok etmiştir. Hayatta kalan bir avuç kadın, hoş bir değişimle, insanlığın yarısını kendilerini kendilerinden üretmeyi öğreterek kurtarır.

Fakat gördüğümüz gibi, problem bir cinsiyet olarak erkeklerin varlığı değildir, erkekler ve kadınların tahakküm sistemindeki haliyle sosyalleşme zorunluluğudur. Neolitik Çağda ve Girit'te de erkekler ve kadınlar vardır. Barışçı !Kung ve Bambuti toplumlarında da erkekler ve kadınlar vardır. Erkek egemen dünyamızda bile, bütün

kadınlar barışçı ve yumuşak değildir ve pek çok erkek de barışçı ve yumuşaktır.

Açıkçası, hem erkeklerin hem de kadınların pek çok değişik türde davranış için biyolojik potansiyeli vardır. Böceklerin ve diğer eklembacaklıların dışını kaplayan zırhı veya kabuğu gibi, androkratik sosyal örgütlenme de insanlığın iki yarısına, gelişimlerini sınırlayan, katı ve hiyerarşik roller verir. Eğer evrimimize insanın sosyal örgütlenmesinin iki seçeneği olarak androkrasi ve gilani açılarından bakarsak, bugün sosyo-biyologların androkratik ideolojiyi yeniden canlandırmaya çalışmasının rastlantı olmadığım görürüz. Bunlar, on dokuzuncu yüzyıl sosyal Darwinizm'ini, teorilerini desteklemek için, böcek toplumlarını sık sık alıntılayarak başka türlü kullanmaktadır. Yazılarının katı şekilde hiyerarşik sosyal sınıflamalar için kural koyucu görüşü kuvvetlendirmesi de rastlantı değildir. Bu kural koyucu modele göre, -yani erkeğin baskın, kadının boyun eğen olduğu insan ilişkileri modeline göre- genlerimiz önceden programlanmıştır.[3]

Oysa pek çok bilim insanının işaret ettiği gibi, evrim çizgisi önceden belirlenmemiştir.[4] Aksine, bizler en başından beri kendi evrimimizin aktif ortak yaratıcısıyız. Örneğin, Sherwood Washburn'ün yazdığı gibi, alet kullanmamız, iki ayaklı hareket kabiliyetimiz ve dik duruşumuz, evrimimizin hem sebebi hem de sonucudur. Bunlar, daha da karmaşık teknolojileri kullanmamız için ellerimizi serbest bırakmıştır.[5] Hem teknoloji hem de toplum daha da karışık hale gelirken, türümüzün varlığını sürdürmesi, artan bir şekilde biyolojik evrimimizin değil, kültürel evrimimizin yönüne bağlıdır.

İnsan evrimi şimdi bir yol kavşağındadır. Temelleri ortaya konduğunda, insanın asıl görevi, türümüzün hayatta kalmasını ve benzersiz potansiyellerimizin gelişmesini özendirmek için toplumun nasıl düzenleneceğini bulmaktır. Bu kitapta işlenen konular boyunca androkrasinin yıkım teknolojileri üzerine vurgusu, sosyal kontrol için şiddete dayanması ve temel aldığı tahakküm eden-tahakküm edilen insan ilişkileri modelinin yarattığı kronik gerilimler nedeniyle bu ihtiyacı karşılayamayacağını gördük. Aynı zamanda öldürücü Kılıç yerine yaşam vermekle ve yaşamı kuvvetlendirmekle tanınan Kadehle sembolize edilen gilanik veya ortaklık toplum modelinin, bize geçerli bir seçenek sunduğunu da gördük.

Soru buradan oraya nasıl gideceğimizdir.

Gerçekliğin Yeni Bir Görüşü

Ilya Prigogine ve Niles Eldredge gibi bilim insanları, bize kimyasal ve biyolojik sistemlerde veya evrimle ayrı kollara ayrılmanın, büyük bir şans olasılığını işin içine kattığını söylemektedir.[6] Evrim Teorisyeni Erwin Laszo'nun belirttiği gibi, insanlar sosyal sistemlerindeki farklılaşmaları da aynı zamanda büyük bir şans olasılığı olarak

işin içine katar. İnsanlar, "kendi evrimsel yollarını seçme" şeklindeki içgörüyü kullanarak "bilinçli ve toplu olarak hareket etme yeteneğine sahiptir" der. Ve ekler: "kritik çağımızda" "insan toplumu ve kültürünün evriminde bir sonraki adımın seçimini şansa bırakamayız. Bunu bilinçli olarak ve bilerek planlamak zorundayız."[7] Biyolog Jonas Salk'ın yazdığı gibi, en acil ve ciddi ihtiyacımız, harika bir araç olan insan zihnini, daha iyi bir dünyayı hayal etmek, dolayısıyla yaratmak için gereken şekilde kullanmaktır.[8]

Başlangıçta bu imkânsız derecede güç bir görev gibi görünebilir. Ancak gördüğümüz gibi, neyin olanaklı ve istenebilir olduğu hakkındaki gerçeklikle ilgili görüşlerimiz, tarihin bir ürünüdür. Belki düşüncelerimizin, sembollerimizin, efsanelerimizin ve davranışlarımızın değiştirilebileceğine ilişkin en iyi kanıt, böyle değişikliklerin aslında tarihöncemizi etkilemiş olduğunun gösterilmesidir.

Kadın imajına antik dünyada nasıl büyük saygı gösterildiğini ve sonrasında kadın imajlarının erkekler tarafından yalnızca cinsel objeler biçiminde nasıl sahiplenildiğini ve baskı altında tutulduklarını görmüştük. Bu durum, yalnızca androkratik istilalardan sonra belirgin hale gelmiştir. Aynı zamanda, kültürel evrimimizdeki kritik kollara ayrılmasından sonra bilgi ağacı ve gömlek değiştiren yılan gibi sembollerin anlamının düzenli olarak nasıl tamamen tersine çevrildiğini görmüştük. Artık katı şekilde erkek tahakkümünü ve otoriter yönetimini sorgulamanın şiddetli cezasıyla ilişkilendirilen sembollerin insanların daha yüksek veya gizli bilgilerle ulaşılan bir özgürlüğe hasretinin sembolü olarak görülmesi evrimsel süreç açısından çok eski değildir.

Androkratik yönetimin empoze edilmesinden sonra bile, en önemli sembollerimizin anlamının sık sık radikal olarak değiştiğini görmüştük. Bu değişim, gilanik diriliş veya androkratik gerileme sayesinde gerçekleşmiştir. Buna çarpıcı bir örnek de haçtır. Tanrıça'nın tarihöncesi heykelcikleri ve diğer dini objelere kazınan haçların, bitkinin, hayvanın ve insan hayatının doğumu ve gelişmesiyle özdeşleştirilmiş bir orijinal anlamı vardı. Bu, haçın "sağlık" ve "mutluluk" gibi kelimelerin bir kısmını oluşturan hayatı ve yaşamayı gösterdiği Mısır hiyerogliflerinde yaşayan anlamdı.[9] Daha sonra, insanları kazığa oturtmak Asur, Roma ve diğer androkratik sanatta gösterildiği üzere, kişileri idam etmenin ortak bir yolu olduktan sonra, haç ölümün sembolü oldu. Ardından, Hz. İsa'nın daha çok sayıda gilanik takipçisi haçı tekrar yeniden doğuşun sembolü olarak görüp Hz. İsa'nın infaz edildiği haçı dönüştürmeye çalışmışlardır. Bu sembol, insanların eşitliği ve yumuşaklık, şefkat ve barış gibi "kadınca" kavramların tavsiyesi ve uygulanması için yola çıkan sosyal bir hareketle ilişkilendirilmiştir.[10]

Bu harekete yüzyıllar sonrasında günümüzde androkratik/tahakkümcü sistem el koymuştur. Antik sembolleri ve efsaneleri yorumlama biçimimiz, hâlâ hem bugünümüzü hem geleceğimizi nasıl şekillendirdiğimizde önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda bazı dini ve siyasi liderlerimiz nükleer bir mahşerin gerçekten Tanrı'nın iradesi olabileceğine inanmaktadır.[11] Ölüm değil de yaşama arzusunun, antik efsanelerin ve sembollerin orijinal gilanik anlamına doğru yeniden canlandırılması için hızlan-

dırılmış, ve gerçekten önceden belirlenemeyen bir şekilde, engin bir yeniden anlayış görüyoruz.[12]

Örneğin, Imogene Cunningham ve Judy Chicago gibi sanatçılar, kayıtlı tarihte ilk kez kadın cinsel imajlarını kullanıyorlar. Bunu, Paleolitik, Neolitik ve Girit'teki doğum, yeniden doğum ve dönüşüm sembolizmini çarpıcı şekilde hatırlatan yollarla yapıyorlar. Aynı zamanda kayıtlı tarihte ilk kez, foklar, kuşlar, yunuslar ve yeşil ormanlar ve otlaklar gibi doğadan imajlar, ekoloji hareketi tarafından doğal çevreyle hayati bağımızın bilincini içimizde yeniden uyandırmak için kullanılmaktadır.[14] Önceki zamanlarda bunlar, Tanrıça'nın Tanrısal gücünün altında, bütün hayatın birliğinin sembolleriydi.

Efsanelerin dokusunu daha gilanik modellere doğru aydınlatma ve yeniden şekillendirme süreci, yoğun ve bilinçdışı bir şekilde, aslında harekete geçmiştir.[15] Söz konusu modellerde "doğanın fethi" gibi "erkekçe" erdemler artık idealize edilmez. Ancak yeni imajlar ve efsanelerin yeteri sayıda insan tarafından ulaşılması gereken "kritik kitle"ye henüz ulaşmamıştır.

Belki de en önemlisi, kadınlar ve erkeklerin artan ölçüde androkratik topulumun en temel varsayımını sorgulamalarıdır: hem erkek tahakkümü hem de erkeklerin savaştaki şiddeti kaçınılmazdır. Bu konuya değinen antropologların çalışmaları arasında, Shirley ve John McConahay tarafından gerçekleştirilen kültürlerarası bir çalışma bulunmaktadır. Bu yapıt, erkek tahakkümünü ayakta tutmak için gereken cinsel stereotipler ile sadece savaşın değil, eşi, çocuğu dövmenin ve tecavüzün sıklığı arasında anlamlı bir ilişki saptadı.[16] Raporlarımızla devam eden ikinci bir kitapta ayrıntıları verileceği gibi, bu sistem bağıntıları artan sayıda yeni çalışma ile doğrulanmıştır. Bu çalışmalar, pek çok disiplinde bilim insanlarının, tam olarak, gerçekliğin önde gelen modellerini sorgulaması için gerçekleştirilmiştir.[17] Üstelik, bugün insanlığın *iki* yarısını inceleyen bilim insanları, bilgimizi, yeri yerinden oynatacak derecede insan toplumunun imkânları ve insan bilincinin evrimi hakkında genişletiyorlar.[18]

Gerçekten de Kültürel Dönüşüm teorisinin bakış açısından, modern "bilinç devrimi" hakkında yazılanların çoğu androkratik bilinçten gilanik bilince dönüşüm olarak görülebilir.[19] Kayıtlı tarihte ilk kez, çoğu kadın ve erkeğin "katil kahraman" gibi yıkıcı efsanelere baştan meydan okuması, U dönüşümün önemli bir göstergesidir.[20] Theseus'tan Rambo'ya ve James Bond'a kadar uzanan bu "kahramanlık" hikâyelerinin, bizim için gerçekten öğretici olduğunun farkına varıyorlar. Bilim insanları, iki cinsin çocuklarına fetih ve tahakküm yerine bakıp büyütme ve yakınlığın öğretilmesini talep ediyorlar.[21] İsveç'te kanunlar, zaten geleneksel olarak, erkek çocuklara başkalarına zarar vermeyi öğreten, empatiyi öğretmeyen, aynı zamanda erkeklerde kendi türünden diğerlerini öldürmesini gerektiren yaklaşımları ve davranışları oluşturan savaş oyuncaklarının satışını kademeli olarak kaldıracak şekilde yürürlüğe girmiştir.[22] Ve bütün bu gezegende milyonlarca kişinin barış gösterileri, tüm insanlığın birlikteliğine ve bütünlüğüne dair yenilenen bilincin çarpıcı kanıtıdır.

Bütün dünyada kadınlar ve erkekler, ilk kez böyle büyük kalabalıklarla, tahakkümcü dünya görüşünün temeli olan tahakküm eden erkek/tahakküm edilen kadın şeklindeki insan ilişkileri modeline meydan okuyorlar.[23] Ayın zamanda "cinsiyetler savaşı" fikri, bu modelin sonucu olarak ortaya konuyor. Bunun daha ileri sonucu olan "diğerini" "düşman" olarak görmeye, aynı zamanda meydan okunuyor.[24] En önemlisi, daha da yükselen küresel "ortaklık" bilinci şeklinde yükselen bir farkındalık var. Bu, bütünsel olarak hem kadınların hem de erkeklerin rollerinin temelden yeniden sınanması ve dönüşümüyle ilgili.[25]

Psikiyatr Jean Baker Miller'ın yazdığı gibi, günümüzde toplumda yalnızca kadınlar "insanların ortaklığına dair temel ihtiyacı karşılayanlar olarak yola çıkmış"[26]-ve aslında diğerlerine yakınlıklarına, muhatapları kendileri gibi olmasalar da daha çok değer vermekteler. Kadınlar, başkalarına rağmen genellikle kendi amaçlarına ulaşmak için sosyalleşen erkeklerden farklı. Kadınlar, kendi iyilikleri pahasına bile olsa diğerlerinin iyiliği için kendilerini sorumlu görecek şekilde sosyalleşiyorlar.[27]

Miller'ın belirgin şekilde belgelediği üzere, insan deneyimlerinin bu şekilde kategorize edilmesi, hem kadınlarda hem erkeklerde ruhsal bozukluklara yol açıyor. Kadınlar, başkalarıyla aşırı derecede özdeşleşme eğiliminde. Yazdığına göre, yakınlığın kaybedilme tehdidi veya yakınlığın ortadan kalkması, "yalnızca ilişkinin kaybı olarak değil fakat kendisinin tamamen kaybı olarak algılanıyor." Öte yandan erkekler, sık sık yakınlık için insani ihtiyaçlarını "bir engel" veya "bir tehlike" olarak görme eğiliminde. Böylece, diğerlerine hizmeti merkezi bir şey olarak değil daha çok kendi özsaygılarına göre ikincil olan bir şey olarak görüyorlar. Bir erkeğin "yalnızca erkekliğin birincil gereklerini tamamladıktan sonra isteyebileceği veya güçlerinin yetebileceği bir şey olarak algılayabiliyorlar."[28]

Bu toplumsal cinsiyet ve gerçeklik görüşleri, gördüğümüz gibi, androkratik toplumun temelidir. Fakat Miller'ın yazdığı gibi, "kadınların kendilerinde hissettikleri *yakınlığa* doğru çekimin yanlış veya geri olmadığını anlamaları aşırı derecede önemlidir... Bu manevi başlangıç noktasımn, yaşamak ve iş yapabilmek için tamamen farklı (ve daha ileri) bir yaklaşımı içerdiği farkedilmemiştir. Bu, baskın kültürce desteklenenden çok farklıdır... Gerçeğin ortaya çıkmasın izin verir: herkes için -erkekler aynı zamanda kadınlar- bireysel gelişim prosedürü yalnızca yakınlık aracılığıyla işler."[29]

Hem kadın hem de erkekler için bu gerçekliği şekillendirmenin yeni yolları, insan ruhunun yeni modellerine hız veriyor. Eski Freudist model, insanları birincil olarak yiyecek, seks, ve güvenlik gibi ihtiyaçların temel dürtüleri çerçevesinde görüyordu. Abraham Maslow ve diğer hümanist psikologların önerdiği yeni model, bu temel "savunma" ihtiyaçlarını ciddiye aldı ancak aynı zamanda insanların daha yüksek seviyeli "gelişim" ve "kendini gerçekleştirme" gereksinimlerinin varlığıyla, bize diğer hayvanlardan ayrıldığımızı gösterdi.[30]

Savunma ihtiyaçlarından kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarına geçiş, tahakküm

toplumundan ortaklık toplumuna dönüşüm için önemli bir anahtardır. Güç uygulayarak veya tehditle ayakta tutulan hiyerarşiler, zihnin savunma alışkanlıklarına ihtiyaç duyar. Bizim toplum türümüzde, erkek için düşmanların yaratılması önde gelen mitolojide cennetten kovulmayla suçlanan insan ikiziyle; kadınla başlar. Hem erkekler hem de kadınlar için, insanlığın bir yarısını diğeri üzerinden sınıflama, Alfred Adler'in vurguladığı gibi, bütün insan ilişiklerini zehirler.[31]

Freud'un gözlemleri, androkratik ruhun gerçekten iç çatışmalar, gerilimler ve korkuların bütünü olduğunu kanıtlamaktadır.[32] Fakat androkrasiden gilaniye doğru hareket ederken, giderek daha çoğumuz savunmadan gelişmeye doğru yönelmeye başlayabilir. Maslow kendini gerçekleştiren ve yaratıcı kişilerin bencil ve benmerkezci olmak yerine, daha çok, giderek daha çoğumuzun da yöneldiği daha farklı bir gerçekliği gözledi: bütün insanlıkla hayati bağlantımızın "zirve tecrübesi" bilinci.[33]

Yeni Bir Bilim ve Ruhsallık

Jean Baker Miller'ın yakınlık, Jessie Bernard'ın "aşkın/görevin kadınca ruhu" ve Hz. İsa, Gandhi ve diğer manevi liderlerin basitçe aşk diye adlandırdığı bu içsel ilişkililik konusu, bugün aynı zamanda bilimin de konusudur. Bu "yeni bilimi" geliştirmek, tarihte ilk kez hiyerarşilerden çok ilişkilere odaklanıyor. "Kaos" teorisi ve akademik feminist çalışmalar, bu yeni bilimin hayati parçalarıdır.

Fizikçi Fritjof Capra'nın yazdığı gibi, bu daha bütünsel yaklaşım, hiyerarşik, aşırı derecede kategorize edilmiş ve sıklıkla mekanik yaklaşımı olan Batı biliminin önemli kısmından radikal bir ayrılıştır.[34] Bu, pek çok yönden "kadınca" bir yaklaşımdır. Çünkü, kadınlara aşama aşama "mantıksal" düşünme yolu yerine, eşzamanlı izlenimler bütünü içinden sonuçlar çıkartmak eğilimiyle daha çok "içgörüsel" düşünmeleri söylenmiştir.[35]

Salk, yeni bir empati biliminden söz etmektedir. Bu bilim, hem rasyonaliteyi hem de içgörüyü "kolektif akılda bir değişiklik yaratarak insan geleceği içinde yapısal olarak etkilemek için" kullanacaktır."[36] Bu bilim yaklaşımı, her birimizin parçası olduğu yaşayan bir sistem olan insan toplumuna odaklanacaktır.[37] Bu yaklaşım, başarıyla 1983'te Nobel Ödülü kazanan Genetikçi Barbara McClintock tarafından kullanılmıştır. Ashley Montagu'nün söylediği gibi. Eğitiminin amacı insanın iç potansiyellerini öne çekmek ve gelişimini sağlamak.[38] olan, gerçeklerle tutarlı bir bilim olacaktır. Hepsinden önemlisi, Hillary Rose'un "Hand, Brain and Heart: A Feminist Epistemology"de (El, Beyin ve Kalp: Doğa Bilimleri için Feminist Bir Epistemoloji) yazdığı gibi, artık "tabiatı veya tabiatın parçası olarak insanı tahakküm altına almak için yönlendirilen" bir bilim olmayacaktır.[39]

Evelyn Fox Keller, Carol Christ, Rita Arditti ve diğer akademisyenler, bilimin koruyucu "objektiflik" ve "alan bağımsızlığı" kılıfı altında nasıl sıklıkla "bilimsel olmayanı" ve "sübjektif olanı" olumsuzladığına işaret etmiştir. Bunu ele alanlar ise geleneksel görüş tarafından aşırı derecede kadınca görülmüştür.[40] Böylece, bilim şimdiye kadar genellikle kadınları bilim insanı olarak dışlamış ve kadınların incelenmesini neredeyse tamamen erkeklere bırakmıştır. Aynı zamanda "bakıp büyütme bilgisi" diyebileceğimiz Salk'ın yazdığı şekliyle "varlığını sürdürme veya evrim karşıtlığı yerine evrimle işbirliği içinde"[41] olma bilgisini dışlar.

Bu yeni bilim, bilimle maneviyat arasındaki modern boşluğu kapatmak üzere köprü olmak için önemli bir adımdır. Büyük ölçüde empatiyi kadınlara ve "efemine" erkeklere indirgeyen bir dünya görüşünün ürünüdür. Bilim insanları, ayrıca çatışmanın kendisini yeniden sınama yollarını tanımaya başlıyorlar. Ruhla ve doğa arasındaki, kadınla erkek arasındaki, farklı ırklar, dinler ve etnik gruplar arasındaki yapay çatışma, tahakkümcü zihniyet tarafından desteklenmektedir.

Araştırmasını savunma yerine kendini gerçekleştirme üzerine odaklayan Miller'ın yazdığı gibi, soru çatışmanın nasıl ortadan kaldırılacağı değildir, bu imkânsızdır. Farklı ihtiyaçları ve arzuları ve ilgileri olan bireyler temasa geçtiğinde, çatışma kaçınılmazdır. Doğrudan dünyamızı kavgadan barışçı ortak yaşamaya dönüştürüp dönüştüremeyeceğimize dayanan soru, çatışmayı nasıl yıkıcı değil de üretken yapabileceğimizdir.[42]

Üretken çatışma dediği çatışmanın sonucu olarak, Miller bireylerin, örgütlerin ve ulusların gelişebileceğini ve değişebileceğini gösterir. Farklı ilgileri ve amaçları olanlar birbirlerine yaklaşırken, çatışmadaki her taraf diğer tarafınkiler kadar kendi amaçlarını ve eylemlerini yeniden sınamaya zorlanır. Sonuç, her iki taraf için üretken olmayan katılık yerine üretken değişimdir. Yıkıcı çatışma, tersine, tahakküm hiyerarşilerini ayakta tutmak için gereken şiddetle çatışma denklemidir.

Miller'ın işaret ettiği gibi, günümüz baskın sisteminde "çatışma daima aşırılığın imajıymış olarak görülmektedir. Oysa gerçekte çatışma, yalnızca uygun biçimlerin karşılığı bulunmadığında tehlikeye yol açtığı düşünülerek eksik şekilde tanınmaktadır. Bu sonucu yıkım olan şekil korkutucudur, fakat aynı zamanda çatışma değildir. Neredeyse tam tersi; çatışmadan kaçınmak veya onu bastırmak girişiminin nihai sonucudur."[43]

Çatışma hakkında bastırıcı tahakküm yaklaşımının hâlâ egemen biçimde önde gelmesine rağmen, çatışmanın giderilmesine yönelik daha az şiddet içeren ve daha "kadınca" veya "pasif" yaklaşımlar değişim için somut ümit ifade etmektedir. Bu yaklaşımların antik dönemden gelen kökleri vardır. Kayıtlı tarihte Sokrates'in ve daha sonra Hz. İsa'nın ikisi de bunu kullanmıştır. Modern zamanlarda bu yaklaşımlar, Gandhi ve Martin Luther King Jr. gibi erkeklerce bütünleştirilmeleri sayesinde iyi bilinmektedir. Söz konusu kişiler için androkrasi öldürme ve kutsama ifade etmiştir. Fakat şimdiye kadar en yoğun kullanımı kadınlarla hayat bulmuştur. On dokuzuncu ve yirminci yüz-

yıllarda kadınların şiddet dışı yollarla adil olmayan kanunlarla savaşma şekli, buna çarpıcı bir örnektir. Aile planlaması bilgisine, doğum kontrol teknolojilerine ve oy verme hakkına erişim için, kendilerinin tutuklanmalarına izin vermişlerdir. Amaçlarına ulaşmak için güç veya güçle tehdit etmek yerine açlık grevleri yapmayı tercih etmişlerdir.[44]

Sosyal değişimi sağlama yolu olarak pasif direniş çatışmasının kullanımı, yalnızca pasif veya şiddet içermeyen direniş değildir. Yapılan, şiddet içeren ve haksız yollarla şiddet ve adaletsizlikle işbirliği yapmayı reddederek, Gandhi'nin *satyagraha* veya "gerçeğin gücü" dediği pozitif dönüşüm enerjisinin yaratılmasıdır. Gandhi'nin ifade ettiği gibi, amaç çatışmayı bastırmak veya şiddetle patlatmak yerine onu dönüştürmektir.[45]

Kültürel evrimdeki yeri yeniden ele almanın eleştirel olan yönü, gücü tanımlama şeklimizin güncel biçimde yeniden incelenmesidir. Hâlâ başat güç görüşü hakkında yazarak, Miller diğerlerini kontrol etme ve onlara tahakküm etme şeklindeki sahte ihtiyacın nasıl güç duygusu değil psikolojik bir işlev olduğunu, fakat bunun bir güçsüzlük duygusu da olmadığını vurgulamaktadır. "Kendisi için güç ve diğerleri üzerindeki gücü ayırarak şöyle yazar: "Başka bir kişinin veya insan grubunun gücü, genellikle tehlikeli görünmektedir. Onları kontrol etmek zorundasınız yoksa onlar sizi kontrol edecektir. Ancak insan gelişimi açısından, bu geçerli bir formül değildir. Tam tersine basit anlamda, bir bireyin gelişimi ne kadar büyükse, o kadar etkin, o kadar etkili ve başkalarını sınırlama veya kısıtlaması o kadar az gerekli olacaktır."[46]

Yirminci yüzyıl feminist literatüründe, yalnızca var olan güç ilişkileri değil, aynı zamanda "yakınlığın gücü" gibi gücü alternatif algılama ve kullanım alanları da merkezi bir konu olarak ele alınmıştır. Robin Morgan, Kate Millet, Elizabeth Janeway, Berit Ass, Peggy Antrobus, Marielousie Janssen-Jurreit, Tatyana Manonova, Kathleen Barry, Devaki Jain, Caroline Bird, BirgitBrock-Utne, Diana Russell, Perdita Huston, Andrea Dworkin, Adrienne Rich bu temayı keşfedenlerden yalnızca birkaçının adıdır.[47] "Kız kardeşliği güçlüdür" gibi ibarelerle tarif edilen, yıkıcı olmayan bu güç anlayışı şöyledir: kadınlar artan ölçüde kendi bölgelerinden "erkeklerin" dünyasına doğru ilerlemeyi gerçekleştirmektedir. Bu, psikolojik olarak gücün "kazan-kaybet" anlayışı yerine "kazan-kazan" görüşüdür. Kişinin kendi gelişimini, aynı zamanda diğerlerinin gelişimini sınırlama zorunluluğu olmaksızın ilerletme aracıdır.

Görsel veya sembolik alanda bu, ilişkilendirme şeklindeki gücün temsilidir. Hatırlanmayan zamanlardan beri, tanrılar veya milletlerin veya ailelerin başı olarak, erkeklerin tepeden yönetimi elinde tuttuğu piramidin çentikli hatları, çemberle veya oval bir şekille sembolize edilmiştir. Tanrıça'nın kozmik yumurtası veya Büyük Yuvarlak. Androkratik ideoloji tarafından uzun süre bastırılan, Kadehle ifade edilen gizli dönüşüm, birlikteliğimizin veya birbirimizle ve evrendeki her şeyle bağlanmamızın bilinci olarak görüldüğü daha önceki zamanlardan kalmaydı. Büyük kâhinler ve mistikler, erken dönemdeki Hıristiyanların *agape* dediği dönüştürücü güç olarak betimlenen bu vizyonu ifade etmeye devam etmişlerdir. Bu, insanlar arasındaki temel bağ,

androkrasinin karakteristik özelliği olan "kardeşlik" bağı olarak anılır. Aslında, annenin çocuklarına karşı duyduğu bir çeşit karşılıksız aşktır. Bir zamanlar, mistik olarak ifade edilen, insan çocuklarına karşı Büyük Annenin duyduğu Tanrısal aşktır.

Bu anlamda, ortaklık modelli toplumla ilişkili Tanrıça'ya tapınmanın manevi geleneğiyle yeniden bağlantımız, insanlığın yarısının ağırbaşlılığının ve değerinin yeniden değerlendirilmesinden fazlasına işaret eder. Bu, evreni yöneten güçleri hayal etmenin çok daha konforlu ve güvenceli bir yolundan ibaret de değildir. Uzun süredir öldürme ve sömürmeye çevrilmiş insan ilişkilerinin, doğum yapma veya bakıp büyütme gibi en temel prensiplerine, efsaneler ve imajlar için olumlu bir yer değişimi önermektedir.

Bu kitabın önceki bölümlerinde, kadınlık prensibinin, Tanrıça'ya atfedildiği kültürel evrimimizin başlarında yalnızca ölümden sonra yeniden dirilme veya yeniden doğuşun sembolü olmadığı, aynı zamanda insan bilincinin İlahi vahiy ile aydınlanmasının bir sembolü olduğunu gördük. Jung'cu Psikanalist Erich Neumann'ın vurguladığı gibi, antik gizem ayinlerinde Tanrıça, fiziksel gücün "tanrının hayatın dönen çemberinin" "can veren" ve "can alan bütünlüğünün" dönüşümünü temsil ediyordu. Ancak, aynı zamanda manevi dönüşümün de sembolüydü: "bu döngüde bilince ve bilgiye, dönüşüm ve aydınlanmaya" doğru merkezin kuvveti. Bunlar, hatırlanmayan zamanlardan beri insanlığın yüksek amaçlarıydı."[48]

Yeni Politika ve Ekonomi

Zamanımızda, toplumsal dönüşüm hakkında çok şey söyleniyor ve yazılıyor. Alvin Toffler gibi fütüristler, "ilk dalga" veya tarım toplumundan "ikinci dalga" veya sanayi toplumuna ve şimdi "üçüncü dalga" veya sanayi sonrası topluma doğru büyük teknolojik dönüşümlerden söz ediyor.[49] Gerçekten, kayıtlı tarihte büyük teknolojik dönüşümler gördük. Ancak geliştirmekte olduğumuz Kültürel Dönüşüm teorisinin bakış açısından, temel kültürel dönüşüm olarak anlatılanlar, bir tür tahakküm toplumundan bir başka tür tahakküm toplumuna geçiş ya da androkratik sistemin kendi içinde gerçekleşen değişimlerdir. Klasik zamanlardan Hıristiyan zamanlara ve daha güncel olarak laik veya bilimsel çağa değişimler gibi.

Farklı kollara ayrılma noktaları da olmuştur. Temel sistemlerde dönüşüm olabildiği zaman, yeni dalgalanmalar veya daha gilanik fonksiyonlar görüldüğü zaman, sosyal dengesizlik noktaları olmuştur. Fakat bunlar hiçbir zaman androkrasiden gilaniye bir değişime işaret edecek çekirdeklenme eşiğini aşmamıştır. Benzer bir analoji kullanırsak, androkratik sistem şimdiye kadar lastik bir tekerlek gibi olmuştur. Daha güçlü gilanik diriliş dönemleri boyunca, örneğin, Hz. İsa'nın zamanında tekerlek ol-

dukça ileri doğru esnemiştir. Ancak geçmişte androkrasinin uçlarına veya sınırlarına ulaşıldığı her sefer, orijinal şekline doğru ani bir tepki göstermiştir. Şimdi, kayıtlı tarihte ilk kez, geriye doğru dönmek yerine bu tekerlek kırılabilir. Ve kültürel evrimimiz sonunda bizi binlerce yıl geride bırakacak sınırları aşabilir.

Teknolojik gelişim seviyemizde tahakküm toplumundan ortaklık toplumuna bütünüyle geçişin, siyasal ve ekonomik sonuçları ne olacaktır? Artık Kılıç tarafından yönetilmeyen teknolojilere sahip olmamız, büyük ölçüde kültürel evrimimizi hızlandırabilir. Ruth Sivard'ın yıllık *World Military and Social Expenditures*'ta (Dünya Askeri ve Sosyal Harcamaları) raporunda görüldüğü üzere, kıtalararası balistik bir füze geliştirmenin maliyeti ile 50 milyon çocuk beslenebilir; 160 bin okul inşa edilebilir ve 340 bin sağlık merkezi açılabilir. Yeni tek bir nükleer denizaltının maliyeti ile şimdi fakirliğe ve cehalete mahkûm olan milyonlarca insana yeni fırsatlar yaratılabilir.[50] Bu maliyet, dünyada 120 milyon çocuğun gidecek okulu olmadığı ve 11 milyon bebeğin ilk yaş gününden önce öldüğü yirmi üç gelişmekte olan ülkenin yıllık eğitim bütçesine eşittir.

Fütürizm yazılarının tekrar tekrar vurguladığı gibi, eksik olan, kaynakların dağıtımını daha iyi sonuçlara yeniden yönlendirecek olan, sosyal rehberlik sistemi, yönetim değerleri ve ileri teknolojik know-how'dır.

Stanford Araştırma Enstitüsü'nde Temel Fütürist Çalışmalar Başkanı Willis Harman, gereken -ve evrime katkısı olanın- "başlıca kültürel öncüllerde ve sosyal rollerde ve kurumların tüm yönlerinde bir metamorfoz" olduğunu söylemektedir. Bunu rekabetin işbirliği ile dengeleneceği ve bireyciliğin sevgi ile dengeleneceği yeni bir bilinç olarak betimlemektedir. "Kişisel çıkarlar, dostlar ve gelecek kuşaklarla ilişkilendirilen" "kozmik bir bilinç," "daha yüksek bir farkındalık" olacaktır. Gerektirdiği şey ise "gerçekten korkunç büyüklükte" temel bir dönüşümden azı olmayacaktır.[51]

Benzer şekilde, ikinci Roma Kulübü raporunda bunu "temel bölgesel ve sonuçta küresel bir felaketten kaçınmak" için, "uzun dönem organik gelişim için rasyonel bir ana planla yönlendirilen," "küresel işbirliği ruhuyla bir arada tutulan, özgür ortaklıkla şekillenen" yeni bir dünya sistemi geliştirmeliyiz, diye okuyoruz.[52] Bu dünya sistemi, büyük bir gelecek bilincine dayalı ve hem gelecek hem de bugünün nesilleriyle özdeşleşmeye dayalı yeni küresel bir ahlaka dayalı yönetilecektir. Çatışma yerine işbirliği, kural koyucu hedeflerimiz nedeniyle tabiatı fethetmemiz yerine tabiatla uyumu getirecektir.[53]

Bu projelerin çarpıcı bir yönü şudur ki, bu fütüristler teknolojiyi veya ekonomiyi geleceğin ana belirleyicileri olarak görmemektedir. Geleceğe giden yolun insani değerlerle ve sosyal düzenlemeyle şekilleneceğini öngörmektedirler. Başka bir deyişle, geleceğimiz birincil olarak insanların bunun ihtimallerini, potansiyellerini ve sonuçlarını düşünme biçimiyle saptanacaktır. Fütürist John McHale'in sözleriyle, "Zihnimizdeki planlarımız, bunun temel eylem programlarıdır."[54]

Fakat en çarpıcı olan şudur; çoğu fütüristlerin -çok fazla sözle- gerçekte söylediği şudur ki, geleneksel olarak "erkeklikle" ilişkilendirilen zor ve fethe dayalı değerleri geride bırakmalıyız. "Gerçekten serbest ortaklık içinde şekillenen küresel işbirliğinin ruhu," "bireyciliği aşkla dengelemek" ve kural koyucu amaç olan "tabiatın fethi yerine tabiatla uyum" için ihtiyaç değil midir? Daha "kadınca bir ruhun" yeniden dile getirilmesi değil midir? Hangi sonucu elde edene kadar "kural tabakasında büyük değişiklikler" veya "temel kültürel öncüllerde ve sosyal kurumların tüm yönlerindeki metamorfoz," eğer tahakküm toplumunun ortaklık toplumuyla ikamesi değilse birbiriyle nasıl ilişkili var olabilir?

Tahakküm toplumundan ortaklık toplumuna dönüşüm, kesinlikle kendisiyle birlikte ileri teknolojisinin yıkım ve tahakküm için kullanımından insan hayatını sürdürmek ve kuvvetlendirmek için kullanımına doğru bir değişimi de getirecektir. Aynı zamanda, bugün ihtiyaç içinde olanları soyan savurganlık ve aşırı tüketim, silinmeye başlayacaktır. Pek çok sosyal yorumcunun gözlediği gibi, Batıdaki çocuk yetiştirme tarzları ve bugünkü sistemde yetişkinlerin değerleri tarafından inkâr edilen, aşırı tüketim ve savurganlık kompleksinin çekirdeğinde bizim kültürel olarak şeyleri elde etme, satın alma, inşa etme -ve ziyan etme- takıntımız bulunmaktadır.[55]

Hepsinden önemlisi, androkrasiden gilaniye geçiş, dünyamızda hâlâ birlikte giden tahakküm politikasını ve sömürü ekonomisini sonlandırmaya başlayacaktır. John Stuart Mill'in yüzyılımızdan çok önce ortalığı ayağa kaldıran *Principles of Political Economy*'de *(Ekonomi Politiğin Prensipleri)* işaret ettiği gibi, ekonomik kaynakların dağıtılma şekli, bazı acımasız ekonomi kanunlarının bir işlevi değil, politik -yani, insani- seçimlerin fonksiyonudur.[56]

Çoğu insan için şimdiki biçimiyle ne kapitalizm ne de komünizm artan ekonomik ve politik açmazlar konusunda çıkış yolu sunmaktadır. Androkrasi yerinde durduğu sürece, adil bir politik ve ekonomik sistem imkânsızdır. Gösterilecek adayların, güçlü özel çıkarlarca finanse edildiği Birleşik Devletler gibi Batılı milletler henüz politik demokrasiye geçmemiştir. Güçlü, ayrıcalıklı ve çoğunlukla erkek yönetici sınıfı tarafından idare edilen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) gibi uluslar, hâlâ ekonomik demokrasiden uzaktır.

Özellikle, tahakküm politikası ve sömürü ekonomisi, bütün androkrasilerde kadınlara ücret ödenmeyen veya en düşük ücret ödenen, üretken faaliyetlerinin sistematik olarak sömürüldüğü "ikili bir ekonomiyle" örneklendirilir. Birleşmiş Milletler'in *State of the World's Women 1985*'te (Dünya Kadınlarının Durumu 1985) işaret ettiği gibi, küresel olarak kadınlar nüfusun yarısıdır, saat bakımından dünyanın işinin üçte ikisini görmekte, erkeklerin kazandığının onda birini kazanmaktadırlar ve erkeklerin sahip olduğu malın yüzde birine sahiplerdir.[57] Üstelik, ücret ödenmeyen kadın emeği, düzenli olarak millî verimlilik hesaplarından dışlanmaktadır.[58] Afrika'da kadınlar gıda üretiminin çoğunu yapmakta, kadınlar dünyanın her yerinde tüm resmî sağlık bakım

sektörleri birlikte düşünüldüğünde çoğu sağlık hizmetini ücretsiz sağlamaktadır. Fütürist Hazel Henderson'ın işaret ettiği gibi, sonuç "istatistiksel yanılsamalara" dayalı küresel ekonomik projeksiyonlardır.[59]

The Politics of the Solar Age'de (Uzay Çağı Politikası), kadınlarla erkeklerin rollerinin temelden yeniden dengelendiği olumlu bir ekonomik gelecek betimlenmektedir. Bu gelecek, "erkekçe" militarizmimiz gerçeğiyle yüzleşmemizi gerektirecektir. Militarizm, "insanların en yoğun antropik faaliyetidir, çünkü temel insan ihtiyaçlarının yararlı şekilde sağlanması için devreye girmeden, saklanan enerjiyi doğrudan ziyana ve yıkıma dönüştürür." "Ataerkil bir çöküşle karakterize olan" bu devrin peşi sıra gelen devirde, Henderson ne ekonomik ne de ekolojik gerçekliğin "şimdi erkek kimliğiyle derin bir şekilde ilişkilendirilen" "erkekçe" değerlerle yönetileceğini tahmin eder.[60]

Benzer şekilde, *The Sane Alternative*'de (Makul Seçenek) İngiliz yazar James Robertson "hiper-yayılmacı" veya HY gelecek dediği düzeni "makul, insancıl, ekolojik" veya "MİE gelecek" dediği düzenle karşılaştırır.[61] Almanya'da Profesör Joseph Huber, "ataerkil" gelecek için olumsuz bir ekonomik senaryo betimler. Bunun tersine, olumlu senaryosunda ise "cinsiyetler eşit sosyal dengede dururlar. Erkekler ve kadınlar, ücreti ödenen konumları, aynı zamanda ev işlerini, çocuk büyütmeyi ve diğer sosyal faaliyetleri paylaşırlar."[62]

Bu ve diğer ekonomik analizleri birleştiren anafikir, geleceğimiz için kritik öneme sahip olmasına rağmen, hâlâ büyük ölçüde eklemlenmemiş olarak kalır. Şöyle ki, ister kapitalist ister komünist olsun, geleneksel ekonomik sistemler, Marksist analizin ifadesiyle, "işi üreten emeğin yabancılaşması" üzerine inşa edilir.[63] Ve bu işi üreten emek, tam olarak anaakım ekonomiyle birleşiktir. Bu, başkalarını koruyup büyütmenin, yardım etmenin ve sevmenin sürdürülebilir emeğidir. Temel bir ekonomik ve politik dönüşümdür.[64] Aşama aşama, androkraside kadınca olarak etiketlenen insanlığın kadın yarısının değerleri ve amaçları, toplumun kılavuzluk mekanizmalarıyla tamamen bütünleşerek, siyasi ve ekonomik olarak sağlıklı ve dengeli bir sistem doğacaktır. Ardından, feminist, barışçı, ekolojik, insani potansiyelle ve diğer gilanik hareketlerle öngörülen küresel aileyle birleşerek, türümüzün evriminin tüm potansiyelini kullanmaya başlayacaktır.

Dönüşüm

Yeniden doğuşun yeni psikolojik ve sosyal dünyasına doğru hareket, önceden tahmin edemeyeceğimiz hatta hayal edilemeyecek değişiklikler meydana getirecektir. Gerçekten de sosyal iyileşme konusunda daha önceki ümitleri izleyen çok sayıdaki başarısızlık yüzünden, olumlu bir gelecek için projeksiyonlar şüphe taşımaktadır. Üs-

telik biliyoruz ki yapıdaki değişiklikler aynı zamanda fonksiyondaki değişikliklerdir. Kimsenin yuvarlak bir odanın köşesinde oturamayacağı gibi, tahakküm toplumundan ortaklık toplumuna geçerken, eski düşünme, hissetme ve eyleme biçimlerimiz aşama aşama dönüşecektir.

Kayıtlı tarihin binlerce yılından beri, androkrasi insan ruhunun ayaklarına zincir vurarak onu hapsetmiştir. Zihinlerimizin gelişmesi engellenmiş ve kalplerimiz duygusuzlaştırılmıştır. Şimdiye kadar gerçek, güzellik ve adalet için çırpınmamızsa asla bitmemiştir. Bu zincirleri kırarken, zihinlerimiz, kalplerimiz ve ellerimiz, aynı zamanda yaratıcı hayal gücümüz serbest kalmıştır.

Benim için, androkrasiden gilaniye dönüşümümüzün en kışkırtıcı imajlarından biri, kelebeğe dönüşen tırtıldır. Bu özellikle insanlığın vizyonunu ifade etmeye uyan, ulaşabildiği yüksekliklere tırmanan imajı, Tanrıça'ya atfedilen dönüştürücü güçlerin bir ortaya çıkışıdır. Kelebek, yeniden doğuşun antik bir sembolüdür.

İki kitap daha, *Breaking Free* (Serbest Kalmak) ve *Emergence* (Ortaya Çıkış), bu dönüşümü derinliğine keşfedip toplumsal planda gerçekleşmesi için yeni bir plan sunacaklardır. Bu bir ütopya (gerçekte Grekçe'de "hiçbir yer" anlamına gelen) değildir, fakat bir *pragmatopia*'dır, ortaklığa dayalı bir gelecek için gerçekleştirilebilir bir senaryodur. Birkaç sayfanın kesinlikle iki kitapta ne geliştirileceğini içeremeyecek olmasına rağmen, bu bölümü, kesintiye uğrayan kültürel evrimimizi tamamlarken öngördüğüm bazı değişiklikleri kısaca özetleyerek kapatmak istiyorum.[65]

Tahakküm dünyasından ortaklık dünyasına ilerlerken en çarpıcı değişim, çocuklarımız ve torunlarımızın ve onların çocuklarının savaş korkusu olmadan yaşamanın ne olduğunu yeniden tatmaları olacaktır. "Erkek gibi" erkeklerin, tahakküm ettikleri bir korunmadan kurtulmuş ve kadınların yükselen statüleriyle daha "kadınca" sosyal önceliklerin olduğu bir dünyada, nükleer yok oluş tehlikesi gittikçe azalacaktır. Aynı zamanda, kadınlar sosyal ve ekonomik fırsatlarda daha çok eşitlik kazandıkça, Maltus'un gerektiğini söylediği kıtlık, hastalık ve savaş kademeli olarak azalacaktır. Doğum oranları kaynaklarımızla daha iyi dengelenebilecektir.[66]

Büyük ölçüde yüksek nüfusla ilgili olan, çevre kirlenmesi, bozunma ve fakirleşme problemimiz, benzer şekilde dönüşüm yılları boyunca azalmaya başlamalıdır. "Erkeğin tabiatı fethi" ve çevreye "bakım," androkrasilerde "erkekçe" bir politika önceliği değildir. Böylelikle, aynı zamanda enerji ve diğer kaynakların yetersizliğinin ve kimyasal kirlenmeden kaynaklanan sağlık problemlerinin sonuçları da hafiflemelidir.[67]

Kadınlar artık sistematik olarak finansal yardım, toprak bağışı ve modern eğitimden yoksun bırakılmadığı için, eğitimi ve teknolojiyi ilerletmek ve yaşam standartlarını yükseltmek için Üçüncü Dünya gelişim programları, çok daha etkili olacaktır. Aynı zamanda bugün hem gelişmiş hem de gelişmekte olan dünyada, ekonomik yetersizliğin ve milyonlarca insanın kaderi olan çile azalacaktır. Kadınlara artık kuluçka makinesi ve yük hayvanı olarak bakılmadığı ve kadınlar sağlık hizmetine, eğitime ve

siyasi katılıma daha çok eriştiği için, sadece insanlığın kadın yarısı değil, tümü yarar görecektir.[68]

Dünyanın kadınlar ve çocuklardan oluşan fakir kısmının yoksulluğu ve açlığını başarıyla azaltmayı amaçlayan daha akılcı önlemlerle birlikte, türümüzün diğer üyeleriyle ilişki kurma konusunda artan bilinç, aynı zamanda zengin ve yoksul uluslar arasındaki açığı yavaş yavaş daraltacaktır. Gerçekten, yıkım teknolojilerinden, hayatı sürdüren ve güçlendiren teknolojilere yeniden yöneltilen milyarlarca dolar ve emekle, insanların yoksulluğu ve açlığı aşama aşama, yalnızca androkratik geçmişin acı dolu anıları haline gelecektir.[69]

Kadın-erkek ilişkilerindeki büyük şüphe ve ayrımcılıktan açıklık ve güvene doğru değişim, ailelerimize ve toplumlarımıza da yansıyacaktır. Aynı zamanda ulusal ve uluslararası siyasetin olumlu sonuçları olacaktır. Görünüşte sonsuz olan, şimdi bizi mahveden akıl hastalığından, intihara, eşi boşamaya ve çocuğu dövmeye, vandalizme, cinayete ve milletlerarası terörizme, günlük problemlerimizde azalma olacaktır. Raporumuzun ikinci kitabında ayrıntılarıyla ortaya konan araştırmadaki gibi, bu tip sorunlar büyük ölçüde erkek egemen sosyal örgütlenmenin doğasında yer alan kişilerarası gerilimden ve özellikle güce dayalı tahakkümcü çocuk büyütme üslubundan türemektedir. Böylelikle, kadınlarla erkekler arasında daha eşit ve dengeli ilişkilere ve her iki cinsin çocuklarında daha yumuşak, daha insani ve ilgi, alakaya doğru, gerçekçi olarak temel ruhsal değişimleri bekleyebiliriz. Bunlar, görece kısa bir zamanda, sırasıyla katlanarak dönüşümün temposunu hızlandıracaktır.

Dünyada kadınlar ve erkekler tam bir ortaklık içinde yaşayacakları için, aileler, okullar, hükümetler ve diğer sosyal kurumlar elbette olacaktır. Fakat, günümüz aile yapısından doğmuş olan kurumlar ve sosyal eylem ağından farklı olarak, geleceğin sosyal yapıları sınıflamadan çok ortaklığa dayanacaktır. Bu kurumlar, piramidal hiyerarşilere uyumlu bireylere ihtiyaç duymak yerine, karar vermede ve eylemde hem çeşitliliğe hem de esnekliğe izin vererek heterarşik olacaktır. Sonuç olarak, hem kadınların hem de erkeklerin rolleri bütün insan türünün maksimum gelişim esnekliğine izin vererek daha az katı olacaktır.[70]

Günümüz trendlerini izleyen kurumlarımızın çoğu, aynı zamanda millî sınırları aşan, küresel kapsama sahip olacaktır. Birbirimizle ve çevremizle bağlanma bilincimiz sıkılaştıkça, siyasal varlık olarak eski ulus-devletin kendi kendini yok ederek silineceğini görmeyi bekleyebiliriz. Buna rağmen, tahakkümcü sistemin bakışının mantıksal projeksiyonu olan, daha çok birlik ve uyum yerine, daha çok bireysellik ve çeşitlilik olacaktır. Daha küçük sosyal birimler, çeşitli ortak sonuçlar için matrislere veya ağlara bağlanacaktır. Bunlar, işbirlikçi ekim dikim ve hasattan, okyanuslarla uzayın keşfinden bilginin paylaşılmasına ve sanatın gelişimine uzanmaktadır.[71] Bütün doğal ve insani kaynakların daha eşitlikçi ve etkin yollarla kullanımı, aynı zamanda bu noktada gelişimini öngöremeyeceğimiz yeni maddi ve sosyal buluşlar için henüz öngörülemeyen küresel girişimlere de yer açacaktır.

Ortaklık toplumuna küresel geçişte, pek çok teknolojik dönüm noktaları olacaktır. Aynı zamanda varolan teknolojiler, yeni toplumsal ihtiyaçlara uyarlanacaktır. Bunların bazıları, Schumacher ve diğerlerinin öngördüğü üzere, zanaat alanında daha iyi, daha emeğe odaklı teknolojiler olacaktır. Örneğin, dokumacılık, marangozluk, çömlekçilik ve diğer uygulamalı sanatlarda yaratıcılık ve bireyselliğin onuruna geri dönüş ortaya çıkacaktır. Fakat, amaç insanlığı küresel olarak böceklerin yaptığı gibi angaryalardan kurtarmak olduğu için, aynı zamanda bütün bu alanlarda daha emeğe odaklı teknolojilere geri dönüş anlamına gelmeyebilir. Aksine, zamanın ve enerjinin yaratıcı potansiyellerimizi geliştirmemize izin vererek, mekanizasyon ve otomasyonun hayatı daha çok destekleyen bir rol oynamasını bekleyebiliriz. Hem küçük hem de büyük ölçekli üretim yolları, tahakkümcü sistemin gerektirdiği, işçilerin kendilerini makinelere ve otomatlara döndürmek yerine, işçilerin katılımını cesaretlendiren, ve gerektiren yollar kullanılacaktır.

Daha güvenli ve daha güvenilir doğum kontrol yöntemlerinin gelişimine öncelik verilecektir. Yaşlanma sürecini anlamak ve yavaşlatmak üzerine daha çok araştırma yapılacaktır. Bunlar, zaten bilinen tekniklerden, vücut hücrelerini yenileme aracılığıyla değiştirmeye, tükenmiş vücut kısımlarının değiştirilmesine kadar uzanmaktadır. Laboratuvarda yaratılmış hayatın mükemmelleştirilmesini de görebiliriz. Kadınları yenilemek veya onları yapay olarak geliştirilmiş hücrelerle kuluçka makinesine dönüştürmek yerine, her iki cinsin insani potansiyelinin tamamını gerçekleştirmesine hizmet eden yeni üreme teknolojileri, hem kadın hem de erkekler tarafından dikkatle değerlendirilecektir.[72]

Yıkım teknolojileri doğal ve insani kaynaklarımızın böyle büyük bir bölümünü artık tüketmeyeceği ve yok etmeyeceği için, henüz hayal edilmemiş (ve günümüzde hayal edilemez olan) girişimler, ekonomik olarak gerçekleştirilebilir olacaktır. Sonuç, gilanik tarihöncemizin habercisi olduğu, ekonomik refah olacaktır. Yalnızca maddi zenginlik eşit şekilde paylaşılmayacaktır. Bu ekonomik düzende giderek daha çok maddi varlık kişiyi koruma, aynı zamanda kontrol etme aracı olarak kullanılırsa, bir hastalık veya anormallik biçimi olarak görülecektir.

Bütün bunlarda, bir dizi akademik aşama olacaktır. Bunlardan ilki, zaten ortaya çıkmakta olduğu gibi, kapitalizm ve komünizmin en iyi unsurlarını birleştiren karma ekonomi olacaktır. Ve bu, üretim ve dağıtımın -aynı zamanda anarşizmin- bir dizi ademi merkeziyetçi işbirlikçi birimleri şeklinde gerçekleşecektir.[73] İnsanların yalnızca siyasi değil temel ekonomik hakları olduğu şeklindeki sosyalist kavram, gilanik ekonomide mutlaka merkezi rol oynayacaktır. Gilanik ekonomi tahakküm yerine ilgi ve bakıma dayalı olacaktır. Fakat ortaklık toplumu tahakküm toplumunun yerini alırken, yeni ekonomik buluşlar da bekleyebiliriz.

Bu yeni ekonomik düzenin merkezinde, şu anda başarısızlığa uğrayan para, statü ve gücün ödüllendirildiği erkek egemen ekonomik sektörün bulunduğu "ikili ekono-

minin" ikame edilmesi bulunacaktır. Henderson'ın belgelediği üzere, tüm sınai aşamalarda bunlar "hem sosyal hem ekolojik sistemleri yamyamlaştıracaktır." Bunu yerine, parasal olmayan "gayriresmî" ekonomi uygun şekilde değerlendirilecek ve ödüllendirilecektir.[74] Bu ekonomide ev işi, üretim, bakım, anne babalık ve gönüllü sosyal hizmetler yer almaktadır. Ve şimdi "aşırı derecede ödüllendirilen işbirlikçi etkinlikler başarılı görünmektedir." Bu, başkalarına bakmaya sadece yapmacık ilgi gösterilmediği, fakat yüksek derecede ödüllendirildiği, bu nedenle değerinin yüksek olduğu insan etkinliği olarak, ekonomiye şimdi eksik olan temeli sağlayacaktır.

Androkrasinin kadınları "kendi yerlerine oturtmak" için sürdürdüğü kadın sünneti, eşi dövme ve diğer tüm az ya da çok vahşi uygulamalar, tabii ki kutsal gelenekler olarak görülmeyecektir. Fakat, bunlar erkeğin kadına karşı işlediği insanlık dışı suçlardır.[75] Erkeğin erkeğe karşı insanlık dışı uygulamaları, erkeklerin gösterdiği şiddet artık kahramanlık efsaneleri ve mitlerinde övülmediği için, erkekçe değerler olarak bilinen tahakküm ve fetih aynı zamanda ne ise o şekilde görülecektir. Bir türün kendisine karşı acımasız ve barbar sapıklığı olarak...

Kadehle temsil edilen dönüştürücü gizemlerin yeniden doğrulanması ve yüceltilmesiyle, eski efsaneler içimizde yeniden uyanacaktır. Bu şekilde, Neolitik Çağ'ın ve Minos Giriti'nin sanatsal kalıntılarında çok belirgin olan ancak bugün kayıp haldeki hayatın büyüklüğü anlayışı ve hayatın kutlanması yeniden ortaya çıkacaktır. Savaş, hiyerarşizm ve erkek tahakkümü, bütünüyle bizi yöneten güçler olmadan, kendimizi daha masum ruhsal köklere yeniden bağladığımızda, bu mitoloji, bizleri fiziksel olarak türümüzün teknolojik çocukluğundaki dünyaya yeniden döndürmeyecektir. Ancak, gilanik mitlerin ve sembollerin antik mirasını modern düşüncelerle iç içe geçirerek, bizi kelimenin tam anlamıyla çok daha rasyonel bir dünyaya doğru ileri götürecektir; hem ekolojik hem de sosyal olarak ayrılmaz şekilde birbirimize ve çevremize bağlı olduğumuz bilinçle canlanan ve kılavuzlanan bir dünyaya.

Yaşamın kutsanmasıyla birlikte, kadınlarla erkekler arasındaki seksin dahil olduğu aşkın da kutsanması gelecektir. Evlilik yoluyla cinsel bağlanma, büyük olasılıkla sürecektir. Fakat bu bağlanmanın öncelikli amacı karşılıklı arkadaşlık, cinsel haz ve aşk olacaktır. Çocuk sahibi olmak, artık erkek isim ve mallarının aktarımıyla bağlantılı olmayacaktır. Diğer çocuk bakıp büyütme ilişkileri, yalnızca hetero-seksüel çiftlere has olmayacaktır.[76]

Yalnızca özellikle çocukların sosyalleşmesi için tasarlananlar değil, bütün kurumlar büyüyen insani potansiyellerin gerçekleştirilmesini hedefleyeceklerdir. İnsancı hayatının çokluğu yerine kalitesinin önemli olduğu ifadesi böyle bir amaç taşıyabilir. Böylece, Margaret Mead'in tahmin ettiği gibi, çocuklar az sayıda olacak ve bu yolla onlara yüksek değer verilecektir.[77]

Hayatın şekillendiği çocukluk yılları, hem kadınların hem de erkeklerin aktif ilgi alanı olacaktır. Yalnızca biyolojik anne babalar değil diğer yetişkinler de bu en değerli

sosyal ürünler için çeşitli sorumluluklar alacaktır. Rasyonel beslenme, aynı zamanda fiziksel ve zihinsel egzersizler, örneğin yoga ve meditasyonun daha ileri biçimleri, sağlıklı vücutlar ve zihinler için temel bir önkoşul olacaktır. Çocuğun sosyalleşme süreci, etiketlerin üstünlüğüne göre olmayacak, öğrenme esnekliği ve yaratıcılığı hayatın tüm aşamalarında en yüksek seviyeye çıkaran, ömür boyu süren bir süreç olacaktır.

En yüksek evrimsel potansiyellerimizin -bilgelik ve bilgi yoluyla daha büyük özgürlüğümüzün- gerçekleştirildiği bu dünyada, toplumsal politikalara kılavuzluk eden birincil araştırma önceliği, hem beden hem de zihnin kişisel ve sosyal hastalıklarının önlenmesi olacaktır. Bunun ötesinde, henüz kullanmaya başlamadığımız, fakat gittikçe daha iyi tanınan, zihin güçleri yoğun şekilde araştırılacak ve geliştirilecektir. Sonuçta, henüz hayal edilemeyen zihinsel ve fiziksel kapasitemiz ortaya çıkarılacak ve ilerletilecektir.[78]

Hepsinden öte, bu gilanik dünyada çocukların zihinlerine -hem kızların hem de erkek çocukların- artık zincir vurulmayacaktır. Sınırlandırma ve korkunun, sistematik olarak biz insanların nasıl kaçınılmaz olarak şeytani ve sapık olduğu hakkındaki efsaneler yoluyla artık öğretilmediği bir dünya olacaktır. Bu dünyada, çocuklara erkeklerin şiddete başvurarak onurlandırıldığı efsaneler ve çocukların kadınların kötü niyetli cadılarla karşılaştığı, korkutucu ormanlarda kaybolduğu peri masalları artık öğretilmeyecektir. Onlara hayatın kutsal kabı olan kutsal Kadehle sembolize edilen ve bunun yönetim prensibi olduğu, insanların iyi olduğu; erkeklerin barışçı olduğu ve yaratıcılığın ve sevginin gücünü gösteren yeni efsaneler, destanlar ve hikâyeler öğretilecektir. Bu gilanik dünyada, adalet, eşitlik ve özgürlük arzumuz, bilgiye ve manevi aydınlanmaya susamışlığımız, sevgi ve güzellik özlemimiz sonunda özgür bırakılacaktır. Ve androkratik tarihin kanlı, dolambaçlı yolundan sonra, hem kadınlar hem de erkekler sonunda insan olmanın ne anlama gelebileceğini keşfedeceklerdir.

Sonsöz

Kadeh ve Kılıç'ın bu yeni baskısı için, editörler Riane Eisler'den bütün dünyada tahakküm ve ortaklık modelleri arasında süren gerilimi yorumlamasını istemişlerdir.

1987'de *Kadeh ve Kılıç*'ın ilk kez yayımlanmasından beri, hem büyük ölçekte dünyanın genelinde hem de benim kendi yakın dünyamda pek çok şey meydana geldi. Dünya sismik değişiklikler yaşadı - hem kelimenin kendi anlamında güçlü depremler ve tsunamiler hem de jeopolitik değişiklikler. Sovyetler Birliği parçalandı. Sömürgecilik sonrası Afrika pek çok yeni devlete bölündü. Sri Lanka, Ruanda, Tacikistan, Balkanlar, Kongo, Sudan ve Suriye'deki gibi etnik ve dini gruplar arasında çatışmalar patlak verdi. Milletlerarası terörizm, 11 Eylül 2001'deki tahmin edilemeyen seviyelere yükseldi. Amerikan İç Savaşı'ndan beri ilk kez Birleşik Devletler topraklarında binlerce kişi New York Dünya Ticaret Merkezi İkiz Kulelerine ve Pentagon'a kaçırdıkları uçaklarla saldıran İslamcı teröristlerce öldürüldü. Sonunda bu hem Irak hem de Afganistan'da savaşlara yol açtı.

Öte yandan, gazete manşetlerinin arkasında incelediğimiz geleceğimiz için mücadele devam ediyor. Bütün biçimleriyle tahakküme karşı olan hareket gelişiyor. Aynı zamanda, temel değişime karşı direnç bazen aşırı derecede baskıcı ve acımasız şekiller alarak artmıştır. Dünyamıza ortaklık modeli ve tahakküm modeli merceğinden bakarsak, söz konusu gelişmelerde bugünkü gerçek mücadelenin Doğu ve Batı, dini ve laik veya Kuzey ve Güney arasında değil, fakat ortaklık ve tahakküm arasındaki bütün bu alanlarda olduğunu tekrar görürüz.

Geleceğimiz için Küresel Mücadele

1989'da, Sovyetler Birliği'nin çöküşünü ve Soğuk Savaşın bitişini önceden haber vererek Utanç Duvarı yıkıldı. Mihail Gorbaçov'un "açıklık" ve "yeniden yapılanma" politikaları katı tepeden inme hiyerarşilere ve merkezi yönetime isyana izin verdi, hatta bunu cesaretlendirdi. Karısı Raisa ile kişisel ortaklığı; değerlerde temel bir değişiklik gerektiği algısı; Sovyet askerî sistemlerinde tek taraflı indirimi ve daha adil, eşitlikçi ve barışçı bir dünya için kesinlikle samimi arzusu büyük ümitler verdi.

Sovyetler Birliği gerçekliklerine aşina olanlar daha az ümitliydi. Sovyet seçkin sınıfının üyelerinin, veya *apparaniks,* kitlesel engellemeler ve istikrarsızlık yoluyla kontrolü ele geçirmeye çalışarak perde arkasından ekonomiyi sabote edeceğine dair raporlar vardı. Bununla birlikte sisteme kazınan yetersizlik ve çürüme ekonomik çöküş tehlikesi yarattı. Sonunda, acımasız misilleme korkusu azalırken bir zamanlar Sovyet imparatorluğu olan devlet parçalara bölündü ve Gorbaçov iktidarı kaybetti.

Gorbaçov ve Boris Yeltsin'in hâlâ liderlik için çarpıştığı dönem içinde bir grup Sovyet aydını ve politikacısıyla bir toplantıya katılmak için davet edildim. Toplantıda bir ekonomist, bir televizyon yapımcısı ve Sovyet Bilimler Akademisi'nin bazı üyeleri de vardı. Çoğu Sovyet katılımcının eğer yalnızca komünizmi yerine kapitalizmi koyarlarsa her şeyin iyi olacağı şeklindeki çarpıcı yanılsamasını görmemi sağlayan baş döndürücü bir toplantıydı. Olayların seyri bu görüşün yanlışlığını gösterdi. Ortaya çıktığı gibi, kapitalizmin "zaferi" hem milletlerin kendi içinde hem de milletler arasında zenginlik ve gelir bakımlarından daha büyük bir kutuplaşmaya yol açtı.

Tamamen yeni bir ekonomik rotanın büyük ölçüde keşfiyle sosyalizm ve kapitalizmin daha iyi unsurlarını birleştirmek yerine, Rusya'nın ekonomik planlamacıları ekonomik yeniden yapılanma için daha önce gelişmekte olan dünyanın pek çok yerinde özellikle kadınlar, çocuklar ve yaşlılar için çok fazla zorluğa yol açan aynı kapitalist reçeteyi seçtiler. Şimdi Rusya'da daha büyük bir orta sınıf ve daha çok ifade özgürlüğü var olmasına rağmen, nüfusun çoğu için yaşama ve sağlık standartlarında düşüş olmuştur. Şimdi yeni hükümet ve sanayi seçkinleri kontrolü ellerinde tutuyor. Ailenin daha gerçek demokratikleşmesine doğru hareket etmek yerine, kadınlara karşı suiistimal ve şiddet var. Ve fuhuş, pornografi ve şiddet suçları -bazıları da ittifak içindeki hükümetle destekleniyor- şimdi günlük hayatın bir parçası.

Eski Sovyetler Birliği'nde olanlar bu kitabın ana tezini gösteriyor: Geleceğimiz için gerçek mücadele kapitalizm ile komünizm, sol ile sağ, dini veya laik veya haberlerde sürekli yer alan diğer taraflar arasında *değil.* Onun yerine, mücadele öncelikle toplumun ya ortaklık ya da tahakküm modellerine yönelen sosyal ve ideolojik örgütlenmeleri arasında.

Sovyetler Birliği'nde ne olduğuna bu perspektiften bakarsak, Rusya'nın gerçek demokrasiye doğru hareketindeki başarısızlığının komünizmden kaynaklanmadığı-

nı, fakat Rus kültüründe Sovyet "proleterya diktatörlüğünden" çok önceki tahakküm geleneklerinden kaynaklandığını görürüz. Daha önceki feodal ve çar rejimleri altında, Ruslar sadece hem aile hem de devletteki otoriter yapıları biliyorlardı. Kadınların emek piyasasına ve hükümetin alt ve orta düzeylerinde kitlesel olarak girişine rağmen, 1984'te ziyaret ettiğimde ilk elden gözlediğim gibi, Rusya ailede kadınların erkeklere uyması ve hizmet etmesi gerektiğine dair güçlü inançla hâlâ erkek egemen ve erkek merkezli.

Yazık ki, bu erkeği üstün gören ideoloji, Sovyetlerin feminizmi karşı devrimci görmesinin bir ölçüde gevşediği Gorbaçov'lu yıllarda bile değişmedi. Bunun çarpıcı örneği, Sovyet televizyonunun Gorbaçev'in Amerikalılara verdiği ünlü mülakatta eşi Raisa ile ortaklığından söz ettiği bölümün yayından kaldırılmasıdır. Ve türümüzün üstün erkek/aşağı kadın modeli geçerli olduğu sürece, çocuklar erken yaşlarda kadın-erkek farkını ortaya koyan zihinsel ve duygusal haritayı içselleştirecekler. Bu harita, tahakküm eden veya tahakküm edilen, hizmet edilen veya hizmet eden erkek ve kadın arasındaki temel farkla başlar.

Bu nedenle erkek tahakkümü tahakküm sistemlerinin temelidir: Irkçılıktan, Yahudi düşmanlığına bütün çirkin izm'ler için zihinsel ve duygusal şablonu sağlar. Adaletsizliğin ve tabi kılınmanın normal görünmesine yol açar. Ve bu üstün-aşağı, grup içi karşısında grup dışı "insanoğlu" ve "tehlikeli" ve "aşağı" diğeri (Havva'nın hikâyesindeki gibi) kadın modeli, tahakküm sistemlerinin sürdürülmesinde çok merkezi olan düşman zihniyetin inşasında kilit bir bileşendir.

Tahakkümcü Kökten(din)ciliğin Yükselişi

İster Doğu veya Batı, ister Müslüman veya Hıristiyan olsun, kökten(din)ciliğin yükselişinde toplumsal cinsiyet rolleri ve ilişkilerinin inşa edilmesinin ne kadar merkezi olduğunu görüyoruz. Bu olgu genel olarak "dini köktencilik" olarak tasvir edilse de, aslında "tahakkümcü kökten(din)ciliktir. Hem ailede hem devlette veya aşirette otoriter idarenin, katı erkek tahakkümünün ve -diğer dinlere ve etnik gruplara karşı kökten(din)ci "kutsal savaşlardaki" gibi- bir kontrol aracı olarak şiddetin idealize edilmesinin yeniden dile getirilmesidir.

Gerçekten de, kadınların bu "geleneksel" ikincil yerlerine dönmeleri kökten(din)-ciliğin ayırıcı özelliğidir. Bunu, erkeğin "namusunun" ailedeki kadınların bedenleri üzerindeki kontrolüne bağlı olduğu şeklindeki kötümser çözümde görürüz. Erkeğin namusunun bu tahakkümcü hareket noktası, Afganistan'da kadınlara karşı Taliban'ın acımasız barbarlığıyla, Pakistan ve İran'da kadınların taşlanmasıyla ve namus adına cezanın İslam dünyasının çoğunda güpegündüz infaz edilmesiyle örneklendirilebilir.

Böylelikle basın kökten(din)ciliği "püriten" olarak adlandırmayı seviyorsa da durum farklıdır: erkekler eğer başka bir adamın kadının bedeni üzerindeki mülkiyetini kısıtlamıyorsa cinsel etkinliklerinden dolayı cezalandırılmaz ve erkeklere çoklu cinsel ilişkiler yasaklanmamıştır.

Elbette, katı erkek tahakkümünün korunması veya yeniden dile getirilmesi, Müslüman olup olmamakla ilgili değildir. Birleşik Devletlerde Hıristiyan Sağın aynı erkek tahakkümü obsesyonu vardır. Üstelik, kadınlara karşı eşini dövme, tecavüz ve diğer şiddet biçimleriyle ilgili gelenekler dünyanın her yerinde devam etmektedir. "Erkeklik" hâlâ birincil olarak tahakküm ve fetih terimleriyle tanımlanmaktadır. Bu da video oyunları dahil kitle iletişim araçlarının erkek şiddetini cazip gösteren çağdaş bombardımanında görülmektedir. Şiddet, tahakküm sisteminin sonunda erkeği kadın üzerinde, erkeği erkek üzerinde, dini din üzerinde ve milleti millet üzerinde sınıflamayı koruma biçimidir.

Buna göre, kökten(din)cilik şiddeti idealize eder. Tekrar, bunu çok açık şekilde önce İsraillilere karşı ve şimdi Batılılara, Hintlilere, Kenyalılara ve diğerlerine karşı İslamcı terörde görürüz. Erkek intihar bombacılarına Allah'ın kadınları, erkekleri ve çocukları öldürdükleri için onları cennette kırk iki bakireyle ödüllendireceği söylenmektedir. Fakat şiddetle bu Tanrısal bağı aynı zamanda bazı Batılı Hıristiyan kökten(din)cilerin görüşlerinde görürüz. Mesela, eski Filistin Başbakanı Nabil Şaat'a göre, dünyaya tekrar Hıristiyan gelen, eski Birleşik Devletler Başkanı George W. Bush, Tanrı'nın kendisine 2003'te Irak'ı işgal etmesini söylediğini ifade etmişti. Bu işgal, Bush'un devamlı sözünü ettiği Saddam Hüseyin'in "kitle imha silahlarına" dair hiçbir kanıtın bulunmamasıyla tamamen desteksiz hale gelmiştir.

İşgaller ve savaşlar tahakkümcü mirasımızın bir kısmıdır. Ve erkek şiddeti geleneksel olarak Homeros'un *İlyada*'sından Kral Arthur ve şövalyelerinin meşhur hikâyelerine kadar Batılı destanlarda gördüğümüz gibi, hem Doğu'da hem de Batı'da idealize edilmektedir. Kökten(din)ciliğin şiddeti gerçekten yeni bir gelişme değildir. Tahakküm sisteminin daha katı ve acımasız biçimine geri dönüştür.

Ortaklığa Doğru Devam Eden Hareket

Neyse ki, bu hikâyenin tümü değildir. Dünya kamuoyunda şiddete karşı-ister barış hareketi ister kadınlara ve çocuklara karşı şiddet geleneklerini sonlandırma hareketi olsun-artan bir tepki vardır. Bu, ortaklık hareketinin önemli bir kısmıdır. Aynı zamanda milletlerarası hukukta-Birleşmiş Milletler Konvansiyonları ve Deklarasyonlarından Roma Antlaşması'nın insanlığı karşı suçlar kısmına kadar - acımasızlık ve şiddeti suçlayan yönelimdir.

Ortaklığa doğru hareketin önemli bir rolü, idarelerini kuvvet ve korkuyla elde tutan otoriter rejimlere karşı sivil itaatsizlik mücadelelerinin büyümesidir. Bu çarpıcı şekilde 1989'da Tiananmen Meydanı'nda (özellikle Demokrasi Tanrıçasının sembolünü kullanan) barışçı öğrenci gösterilerinde ortaya konmuştur. Gösteriler ve 1991'de Nobel Barış Ödülü'nü alan Daw Aung San Sui Kyi önderliğindeki (şimdi Myanmar olan) Burma'daki demokrasi hareketi trajik olarak bastırılmıştır. Daha güncel olarak, bunu önce Tunus'ta ve sonra Mısır'da Arap Baharı olarak bilinen harekette otoriter rejimlerin sivil itaatsizlik gösterileriyle alaşağı edilmesinde görüyoruz.

Fakat gene burada, eski Sovyetler Birliği'ndeki gibi, güçlü tahakküm gelenekleri olan altta yatan kültür problemi var. Aslında, İslamcı kökten(din)ciliğin artan kuvvetiyle, Mısır, Tunus ve diğer Müslüman milletlerdeki sonuç, demokrasinin yanıltıcı görünüşüyle, çok daha vahşi otoriter idareye gerileme olmaktadır. Gazze'de kökten(din) ci grup Hamas'ın kontrolü ele geçirmesi ve Mısır'da kökten(din)ci Müslüman Kardeşler üyesinin Başkan seçilmesiyle gördüğümüz gibi, seçimler demokrasiyle sonuçlanmak zorunda değildir.

Gerçek demokrasi süremin ortaklık yönünde önemli bir değişim gerektirir - ve bunun için önkoşul erkek tahakkümü geleneklerini geride bırakmaktır. Üstelik, bu yazıda adı geçen, Tunus ve Mısır'daki hükümet aleyhtarı gösterilerde görünür şekilde aktif olan kadınlar zaten "geleneksel" itaatkâr konumlarına itiliyor.

Bundan dolayı milletlerarası kadın hareketi bu kadar önemli. Bu hareket, yalnızca kadınlara karşı uzun süre ihmal edilen şiddetin -ister kadına dayak, tecavüz, kadın sünneti, kız çocuğunu öldürme ister kız çocukları seçerek açlıktan öldürme olsun- egemenliğine dikkat çekmedi, aynı zamanda gerçek demokrasi, adalet ve sivil direnişe yeni, sistemli veya bütünlüklü bir yaklaşım getirdi. Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler 1989 Çocuk Hakları Antlaşması'nda görüldüğü gibi, çocuklara karşı sosyal olarak göz yumulan şiddete karşı artan bir suçlama var. Bununla, masadaki baskıcı ve adaletsiz sosyal kurumların önemli rol oynadığı kadınlara ve çocuklara karşı şiddet konusunda daha büyük bir bilinçlenme var. Özet olarak, çok yavaş olmasına rağmen, bütün dünyadaki insanlar erkekler ve kadınlar ve anne babalar ile çocuklar, temel ilişkilerde değişiklikler olmadan sürdürülebilir sosyal ve ekonomik ilerlemenin gerçekleşemeyeceğinin farkına varıyorlar.

Son yıllar, ekonomik gelişimi teşvik etmek için en etkin yatırımın, kadınların eğitimine yapılan yatırım olduğunu gösteren güçlü deneysel veriyi sağlamıştır. Bu durum özellikle, erkeklerin kadınlara göre okuma yazma oranı iki kat daha yüksek olan gelişmekte olan ülkeler için böyledir. Kadınlar hâlâ çocukların bakımından birinci derecede sorumlu olduğu için aynı zamanda çocukların refahına dikkat etmek anlamına gelen insanlığın kadın yarısına verilen önem, daha çok sivil toplum örgütlerine veya özel sektörün yarattığı gelişmeye yansır. Bu da kadın toplumlarının davranışlarını geliştirmesine yardımcı olur.

Bütün bunlar, hâlâ önemli diğer bir ortaklık trendini yansıtır: kadınların hem devlette hem de sivil toplumda karar verici pozisyonlara artan ölçüde girişi. Kadınların siyasi temsili İskandinav milletlerinde en yüksektir. Bunların silahlar ve savaş gibi "eril" önceliklere odaklanmak yerine, sağlık hizmetleri, çocuk bakımı ve eğitimi stereo-tipik olarak "dişil" sosyal öncelikleri destekleyen politikaları olması tesadüfi değildir.

Çok önemli diğer bir değişim, doğayı fethetmek yerine ona ortak olma vurgusunu taşıyan çevre hareketine artan destektir. Artan küresel ısınma tehdidiyle, daha çok insan iş dünyasının şimdiki gibi devam edemeyeceğinin farkına varıyor. Aynı zamanda, sosyal konulara ve çevreye karşı bilinçli hareket eden yatırımcı ve şirketler var. Aynı zamanda yaşamı destekleyen sistemlerde iklim değişikliği ve diğer ciddi tehditler hakkında pek çok konferans yapılıyor

Ancak, geriye bütün bunların ciddi yapısal değişikliklere yol açıp açmayacağının görülmesi kalıyor. Dünyanın refahının büyük bölümünü elinde tutan bazı milletler ötesi kuruluşların bile çevresel olarak sürdürülebilir politikaları ve değişiklikleri kurum kültürü içinde tartışması olumlu bir gelişmedir. Daha az önemli olan, ekolojik olarak uygun uygulamaları, daha çok ekip işini ve daha çok bakıp büyütmeyi, stereo-tipik olarak "dişil" yönetim tarzlarını konuşmalarının hâlâ büyük ölçüde laftan ibaret olmasıdır.

Tez Antitez

Nereye dönsek, kendilerini ilerici olarak düşünen insanlarda bile ileriye doğru ortaklık atağının ve güçlü tahakkümcü direnişin tezini ve antitezini görüyoruz. Örneğin, sık sık eğer insanlar yalnızca işbirliği yaparsa her şeyin iyi olacağını duyuyoruz. Gerçekte tahakküm sistemlerindeki kişiler işbirliği yapıyor: tekeller işbirliği yapıyor, teröristler işbirliği yapıyor, işgalci ordular işbirliği yapıyor. Bu basit düşünceden çok daha zararlısı, bazı liberallerin çifte standardıdır. Bunlar, insan hakları ihlalleri için şiddetle Batı'yı eleştiriyorlar, fakat Batılı olmayan milletlerdeki en acımasız insan hakları ihlallerini bile görmezden geliyorlar.

Özel önemi olan, küresel nüfus patlaması hakkında günümüzdeki sessizlik. Bir süre nüfusun istikrara kavuşturulmasının "kadın konularına" ilgiyi gerektirdiğinin tanınmasıyla ileri hareket vardı: Yalnızca aile planlamasına ücretsiz erişim değil, fakat eşit eğitime ve mesleki fırsatlara erişim, böylelikle kadınların güvenliği ve statüsü artık büyük ölçüde kendi doğurdukları oğullarına dayanmayacaktı. Ancak, Vatikan ve bir sürü millet güçlü bir karşı atak yaptı. Ve, ironik olarak, bu direniş nüfusu büyümesini azaltmanın yoksullara, kara derililere ve yoğun nüfuslu milletlere karşı Batılı emperyalist bir soykırım komplosu olduğu düşüncesiyle cesaretlendirildi. Sonuç olarak,bugün

nüfus konusu en çevreci çevrelerde bile neredeyse bir tabu. Üstelik, Dünya İzlenie Enstitüsü ve diğer saygın kaynakların bilimsel verileri, hızla gezegenimizin taşıma kapasitesini aştığımızı ve patlayan nüfus büyümesini durdurmadığımız takdirde su ve diğer hayati kaynakların çok azalacağını ve bunun çatışmalara yol açacağını gösteriyor.

Ortaklık sistemine doğru mücadelenin sıklıkla bilinçdışı tahakkümcü direnişle asimile olduğu diğer bir alan, kültürel görececilik hakkındaki söylem içinde yer alır. Bu, postmodern düşüncenin yanıltıcı görüntüsü altında moda olmuştur. Bu, da, aslında "kültürel gelenekler" şeklinde özellikle kadınlara ve çocuklara karşı korkunç insan hakları ihlallerine paravan olduğu zaman büyük ölçüde kendilerini ilerici gören insanların görüşüdür.

Olumlu tarafta, çoğunluğun hakları olan "insan haklarından" tam da "kadın hakları" ve "çocuk haklarını" koparmanın absürditesinin başlangıçta tanınması vardır. Bu, 1987'de *the Human Right Quarterly*'de yayımlanan "Human Rights. Toward an Integrated Theory (İnsan Hakları: Bütünleşmiş bir Teoriye Doğru)" adlı makalemden Cambridge Üniversitesi Basımevi tarafından yayımlanan *Securing the Rights of Future Generations: Sustainable Development and the Rome Statute of the International Criminal Court* (Gelecek Nesillerin Haklarını Garanti Altına Almak: Sürdürülebilir Gelişme ve Milletlerarası Ceza Mahkemesinin Roma Kanunu) adlı kitapta yer alan "Protecting the Majority of Humanity: Toward and Integrated Approach to Crimes Against Present and Future Generations (İnsanlığın Çoğunu Korumak: Şimdiki ve Gelecekteki Nesilleri Korunıak)" adlı en güncel makaleme, benim birkaç makalemin teması olmuştur.

Burada söylemem gerekir ki, genel olarak, insan hakları hareketi hükümet başkanlarının liderliğinde değil fakat hükümetler ve milletlerarası örgütlerin, çok sayıdaki küçük sivil toplum grubunun sayesinde süren baskısıyla yürümüştür. Bu gruplar, bugün bütün dünyada mantar gibi bitmektedir. Burada, geleneksel olarak anlaşıldığı üzere, siyaset güç dengesizlikleri üzerine odaklanmak için yeniden tanımlanmaya başlamıştır. Bunlar, yalnızca (genellikle erkekler arası ilişiklerle kısıtlı) tahakküm piramidinin tepesinde bulunmamaktadır fakat en temel ilişkilerde (tahakkümcü toplumlarda anne baba-çocuk ve kadın-erkek ilişkilerinde) de yer alırlar. Tahakkümcü toplumlarda insanlar diğer kişilerin insan hakları ihlallerini "işler böyle yürüyor" diye öğrenirler.

Kadeh ve Kılıç'tan Sonra Hayatım ve Çalışmam

Kadeh ve Kılıç'ın yayınından sonra yazdığım ilk kitabın konusuna doğru ilerliyoruz. (Harper Collin tarafından da yayımlanan) *Sacred Pleasure: Sex, Myth, and the Body* (Kutsal Zevk: Seks, Efsane ve Beden) adlı bu kitap, yakın ilişkilerimizin kültürel

inşasının toplumun tüm alanlarının üzerinde sahip olduğu derin etkiye odaklanıyor. Özellikle cinsellik, maneviyat, siyaset ve ekonomi arasındaki karşılıklı ilişkiye ve acının ve zevkin sosyal inşasının öncelikle tahakküm yerine ortaklığa yönelen toplumlarda nasıl farklı olduğuna yoğunlaşıyor.

Kadeh ve Kılıç'la birlikte, *Sacred Pleasure* için yaptığım araştırmalar ve yazdığım yazılar sadece entelektüel ufuklarımı genişleterek değil, fakat aynı zamanda kişisel barış ve amaç anlayışımı derinleştirerek hayatımı büyük ölçüde zenginleştirdi. Ve bu daha kişisel bilgi üzerine bu sonsözü bitirmek istiyorum.

Beni tutkuyla meşgul eden işi yapma fırsatına sahip olduğum geçen yıllarda çok şanslıydım. Binlerce kadın ve erkek bana *Kadeh ve Kılıç*'ın hayatlarını değiştirdiğini yazdı. Ricalarına cevaben ve aynı zamanda *Kadeh ve Kılıç*'ın üniversite hocaları ve lise öğretmenleri tarafından benimsenmesi üzerine-eşim ve ortağım, Sosyal Psikolog David Loye ile birlikte-*Kadeh ve Kılıç*'a pratik bir çalışma kitabı olarak eşlik ermesi için *The Partnership Way: New Tools for Living and Learning* (Ortaklık Yolu: Yaşamak ve Öğrenmek için Yeni Araçlar) adlı kitabı yazdım.

Kadeh ve Kılıç şimdi İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Urduca, Arapça, İbranice, İsveççe, Almanca, Portekizce, Yunanca, Danca, Çekçe, Korece, Fince, Japonca, Rusça, Norveççe, Felemenkçe ve Çince'ye çevrilmiştir. Büyük Britanya baskısı Avustralya ve Hindistan'da dağıtılmaktadır.

Ekim 1992'de, bir düşün gerçek olduğunu gördüm: Ellinin üzerinde ülkeden beş yüz kişinin katıldığı ilk Milletlerarası Ortaklık Konferansı, eski Yunan devlet başkanının eşi Margarita Papandreu'nun himayelerinde Girit'te yapıldı. 1993'te, Beijing'de *Kadeh ve Kılıç*'ın Çin Sosyal Bilimler Akademisi tarafından yayımından sonra Çin Ortaklık Araştırmaları Grubu oluşturuldu. Saymak gerekirse, *Kadeh ve Kılıç*'ta ortaya konan ortaklık modelini, Profesör Min Jiayin başkanlığında Çinli akademisyenler tarafından hazırlanan *The Chalice and the Blade in Chinese History* (Çin Tarihinde Kadeh ve Kılıç)'tan Udine Üniversitesi Profesörü Antonella Riem ve meslektaşlarının editörlüğünde yayımlanan *The Art of Partnership* (Ortaklık Sanatı)'na uzanan yüzün üzerinde kitap kullanmıştır.

Kadeh ve Kılıç Ortaklık Çalışmaları Merkezi'nin (OÇM) kurulmasına ilham kaynağı oldu. 1987'de kurulan, bu kâr amacı gütmeyen, kamu yararına kuruluş bütün dünyada tahakkümden ortaklığa geçişi hızlandırmaya yardım etmek için araştırma, eğitim ve destek etkinlikleri yürütür. Araştırma projelerimizden birisi, 1995'te bir milletin genel hayat kalitesinde kadınların statüsünün oynadığı kilit rolü belgeleyen *Women, Men, and the Global Quality of Life* (Kadınlar, Erkekler ve Küresel Hayatın Kalitesi) adlı monografinin yayımını sağladı.

Zamanımın büyük kısmını, kültürel dönüşüm teorisini kullanan doktora tezleri yazan kişilere tavsiyelerde bulunarak ve ortaklık çalışmalarına yoğunlaşan Kaliforniya Bütünleşmiş Çalışmalar Enstitüsü'nde online lisansüstü programında dersler vererek

geçirdim. Aynı zamanda, üniversitelerde, şirketlerde ve bilimsel toplantılarda ortaklık alternatifi hakkında konferanslar vererek çok seyahat ettim.

1993'te, Almanya'da *Kadeh ve Kılıç*'ın, eski Volkswagen Yönetim Kurulu Başkanı Daniel Goeudevert'in yazdığı önsözle karton kapaklı baskısı çıktığında, konuşma yapmak için iki kere Almanya'ya yolculuk yaptım. Bonn'a o zamanki Alman Bundestag (Parlamento) Başkanı Profesör Rita Suessmuth tarafından düzenlenen bir olaya davet edildiğim Almanya'ya ikinci gidişim, benim için özellikle anlamlıydı. Alman hükümetinden bu kadar yüksek seviyeli bir yetkilinin daveti çalışmama gösterilen büyük ilgiyi ortaya koyuyor. Benimle kocamın bu kadar sıcak karşılanmamız, idarenin Nazilerin ellerinde bulunduğu yıllarda bir çocukken neredeyse öldürülecek olmam düşünüldüğünde çok ferahlatıcı bir deneyimdi. Hayatımın ve dünya tarihinin eğer 1930'larda ve 1940'larda, Profesör Suessmuth gibi, adaletsizliğe karşı güçlü bir duruş sergileme cesareti olan daha çok kadın ve erkek olsaydı nasıl farklı olurdu diye düşünmeden edemiyorum.

1994'te böyle güçlü duruş sergilemiş olan bir ülkeye minnettarlığımı açıklama fırsatı buldum. O yıl *Kadeh ve Kılıç* Danimarka'da yayımlandı. Danimarka, insanların birlikte Hitler'in emirlerine karşı pasif direniş sergilediği tek Avrupa ülkesiydi. Bu devlet, Hıristiyan Kraldan başlayarak, insanların açıkça benim gibi Yahudi anne babadan doğanlara karşı Nazi kırımıyla işbirliği yapmayı reddettiği yerdi. Danimarkalıların cesaretini onore eden özel bir sonsöz yazdığım bu yayın, eğer yeteri kadarımız bir araya gelirse tahakküme, gerilemeye karşı durabileceğimizin ve eğer sonuçta hızımızı muhafaza edersek bir ortaklık dünyası yaratma vizyonumuzu eyleme geçirebileceğimizin nişanesidir.

Bu vizyonu eyleme geçirmenin altında en güncel üç kitabım bulunuyor. Ödül kazanan *Tomorrow's Children: A Blueprint for Partnership Education in the 21st Century* (Geleceğin Çocukları: 21. Yüzyılda Ortaklık Eğitimi için Bir Taslak) adlı kitabımda öncelikle eğitim usullerinde, müfredatında ve anaokulundan on ikinci sınıfa kadar diğer eğitim düzenlemelerinde gereken değişikliklere odaklanarak araştırmalarımı eğitime uyguladım. Bu çokkültürlü kitap özellikle toplumsal cinsiyet dengesini vurguluyor ve bütün dünyada öğretmenleri ve okulları etkiledi.

The Power of Partnership: Seven Relations That Will Change Your Life (Ortaklığın Gücü: Hayatınızı Değiştirecek Yedi İlişki), 2002'de bu türdeki çalışmalardan çok farklı olmasına rağmen en iyi kendi kendine yardım kitabı olarak Nautilus Ödülü'nü kazandı. Ortaklık modeli ve tahakküm modeli şablonunu, kendimize, yakın ilişkilerimize, millî, milletlerarası ve manevi ilişkilerimize, aynı zamanda Tabiat Ana'yla ilişkilerimize uyguluyor.

Daha sonraki ve en güncel kitabım *The Real Wealth of Nations: Creating a Caring Economics* (Milletlerin Gerçek Zenginliği: Sahip Çıkan Bir Ekonomi Yaratmak) idi. 2007'de yayımlanan bu kitap, en hayati insan eserine görünürlük ve değer veren yeni

bir ekonomi yaklaşımı öneriyor: insanlara ve tabii çevremize sahip çıkmak. Başpiskopos Desmund Tutu tarafından "acilen ihtiyaç duymakta olduğumuz daha iyi bir dünyanın taslağı" olarak övülmüştür ve Ortaklık Çalışmaları Merkezi için yeni bir bakış getirmiştir: OÇM Sahip Çıkan Ekonomi Kampanyası (SÇEK).

OÇM'nin başkanı olarak, www.partnershipway.org adresinde on-line kaynaklar sunan bu kampanyayla yakından ilgilendim. Aynı zamanda, çok başarılı on-line liderlik eğitimi programı sunulmaktadır. Üstelik, sahip çıkan ekonomi gayrisafi yurtiçi hasıla gibi geleneksel ekonomi ölçütleri sağlamak için bir dizi Sosyal Refah göstergesinin geliştirilmesini ve uygulanmasını teşvik etmektedir. SÇEK'in bir parçası Sahip Çıkan Ekonomi İttifakı'dır (SÇEKİ). Bu ittifak, halk tabanının, araştırmaların,eğitimin, çevrel duyarlılığın ve sahip çıkan ekonomi hareketini destekleyen diğer örgütlerin inanç esaslı koalisyonudur (bakınız www.caringeconomy.org). Nobel Barış Ödülü Sahibi Betty Willimas ile eşbaşkanılığını yaptığım diğer bir OÇM programı Yakın Şiddeti Durdurma Manevi İttifakıdır (YŞDM). Amacı, aile ve diğer yakın ilişkilerde şiddet geleneğini arkada bırakmak için eylem ilhamı veren güçlü ahlaki, manevi ve dini bir ses getirmektir. Özellikle hâlâ sıklıkla dini ve geleneksel sebeplerle meşru gösterilen kadınlara ve çocuklara karşı küresel şiddet salgınına karşıdır (Lütfen bakınız www.saiv.org).

Bunlara ilaveten, *Brain and Mind* (Beyin ve Zihin), *Behavioral Science* (Davranış Bilimi), *Political Psychology* (Siyaset Psikolojisi), *the Christian Monitor ve UNESCO Courier* (UNESCO Habercisi) dergisinden *Human Rights Quarterly, the International Journal of Women's Studies* (Milletlerarası Kadın Çalışmaları Dergisi), *Futures* (Gelecek) *ve the World Encyclopedia of Peace*'e (Dünya Barış Ansiklopedisi) uzanan yayınlarda yer alan üç yüzün üzerinde makale yazdım.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu da dahil millî ve milletlerarası yüzlerce etkinlikte konuşmacı oldum. Pek çok ödül almanın onurunu yaşadım. Bunlar arasında onursal doktora dereceleri ve Nükleer Çağ Barış Kurumu'nun 2009 Seçkin Barış Liderliği ödülü bulunuyor.

Bütün bu deneyimler, sosyal dönüşüm konusunda çalışan binlerce müstesna kişiyle temas kurmamı sağladı. Dolayısıyla, bütün dünyada ortaklık hareketinin canlı olduğunu sürekli hatırlamaktan çok mutluyum. Her birimiz ihtiyaç duyduğumuz ve istediğimiz daha eşitlikçi, sürdürülebilir ve hepimize sahip çıkan bir geleceği inşa etmekte rol oynayabiliriz ve oynamalıyız.

Notlar

Giriş: Kadeh ve Kılıç

1. Bkz., örn., Fritjof Capra, *The Turning Point: Science, Society, and the Rising Culture* (New York: Simon & Schuster, 1982); Marilyn Ferguson, *The Aquarian Conspiracy: Personal and Social Transformation in the 1980's* (Los Angelos: Tarcher, 1980); Georg Loonard, *The Transformation: A Guide to the Inevitable Changes in Humankind* (New York: Delta, 1972).
2. Minos Uygarlığı'nın depremler ve gelgit dalgalarıyla yok olduğu kuramı konusunda Sypridon Marinatos'un ilk bildirisi, " The Volcanic Destruction of Minoan Crete" *Antiquity* 13 (1939): 425-39. O zamandan beri, bu doğal felaketlerin Girit'i çok zayıflatması ve bu bölgenin Eski Yunan (Miken) derebeylerince fethedilmesi daha olası gözükmektedir çünkü fethin büyük ölçekli silahlı kuşatma ile gerçekleştiğine dair kanıt yoktur.
3. James Mellaart, *The Neolithic of the Near East* (New York: Scribner, 1975).
4. P. Steven Sangren, "Female Gender in Chinese Religious Symbols: Kuan Yin, Ma Tsu and the 'Eternal Mother'" *Signs 9* (Ağustos 1983): 6.
5. Tahakküm modeliyle bağlantılı olarak, "tahakküm" ve "gerçekleştirme" hiyerarşileri arasında önemli bir ayrım yapılmalıdır. "Tahakküm hiyerarşileri" terimi, erkek egemen toplumlarda insanları sıralama derecelerinin belirgin özelliği olan, kuvveti ifade eden, kuvvet tehdidini çağrıştıran hiyerarşileri anlatır. Böyle hiyerarşiler, işlev bakımından daha alçaktan daha yükseğe sınıflama biçimlerinde bulunan hiyerarşi tiplerinden -örneğin, yaşayan organizmalarda hücrelerden organlara doğru sıralama- çok farklıdır. Bu tip hiyerarşiler "gerçekleştirme hiyerarşileri" terimiyle açıkça ortaya konabilir, çünkü fonksiyonları organizmanın potansiyelini en üst düzeye çıkarmaktır. Aksine, sosyolojik ve psikolojik çalışmaların kanıtladığı gibi, kuvvete veya kuvvet tehdidine bağlı insan hiyerarşileri sadece kişisel yaratıcılığa ket vurmaz, aynı zamanda en alt seviyede (en temel) insani niteliklerin esas olduğu ve insanlığın daha büyük özlemlerinin (şefkat ve empati gibi özellikler, aynı zamanda gerçeğe ve adalete ulaşma için mücadeleler) sistematik olarak bastırıldığı sosyal sistemler ortaya çıkar.

6. Katı erkek tahakkümüne ve onunla birlikte erkek şiddetine doğru kültürel dönüşüm yaşayan Aztek kültürünün büyüleyici analizi, June Nash'in "The Aztecs and the Ideology of Male Dominace (Aztekler ve Erkek Tahakkümü İdeolojisi)" makalesinde bulunmaktadır, *Signs* 4 (Kış 1978). Metinde vurgulandığı gibi, pek çok kültürün en eski mitlerinin bazıları kadınların yüksek statüye sahip olduğu daha barışçı ve adil bir zamana gönderme yapmaktadır. Örneğin, Çinlilerin *Tao Te Ching*'i, R. B. Blakney'nin vurguladığı gibi, erkek tahakkümünün zorla kabul ettirilmesinden önceki bir zamana gönderme yapmaktadır (Bkz. örneğin ed. ve çev. R. B. Blakney, *The Way of Life: Tao Te Ching* [New York: Mentor, 1955]). Benzer şekilde, Joseph Needham "gerileyici evrim" (başka bir deyişle, daha önceki, daha medeni zamandan kültürel gerileme) adlı Taoist öğretiden söz etmektedir. Aynı zamanda, daha önceki Büyük Birliktelik veya *Ta Thung* adlı daha önceki Taoist dönemle ilgili tanınmış yazıların bazılarının, milattan önce ikinci yüzyılda *Hua Nan Tsu* ve daha sonraki Konfüçyusçu *Li Chi* döneminde yer aldığını vurgulamaktadır (Joseph Needham, "Time and Knowledge in China and the West [Çin'de ve Batı'da Bilgi ve Zaman]" Julius T. Fraser ed. *The Voices of Time* [New York: Braziller, 1966]).

7. Maria Gimbutas, "The First Wave of Eurasian Steppe Pastoralists into Copper Age Europe," *The Journal of Indo-European Studies* 5 (Winter 1977): 281.

8. İnsan davranışının genetik olarak programlanmadığı, biyolojik ve toplumsal/çevresel etmenlerin karmaşık bir etkileşiminin ürünü olduğuna ilişkin bazı çalışmalar için Bkz., örn., R. A. Hinde, *Biological Bases of Human Social Behavior* (New York: McGraw-Hill, 1974); Ruth Hobbard and Marian Lowe, ed. *Genes and Gender II* (New York: Gordion Press, 1979); Helen Lambert, " Biology and Equality: a Perspective on Sex Differences," *Signs* 4 (Ağustos 1978): 97-117; Riane Eisler and Vilmos Csanyi, "Human Biology and Social Structure"(devam ediyor); Ethel Tobach and Betty Rosoff, ed., *Genes and Gender I* (New York Gordion Press, 1978); Ruth Bleier, *Science and Gender* (Elmsford, NY: Pergamon Press, 1984); Ashton Barfield, "Biological Influences on Sex Differences in Behavior (Davranışta Cinsiyet Farkı Üzerine Biyolojik Etkiler)," M. Teitelbaum, ed. *Sex Differences: Social and Biological Perspectives* (New York: Doubleday Anchor, 1976); Linda Marie Fedigan, *Primate Paradigms: Sex Roles and Social Bonds* (Montreal: Eden Press, 1982); R. C. Lewontin, Steven Rose and Leon Kamin, *Not in Our Genes* (New York: Pantheon, 1984). Saldırgan davranışın (ve on dokuzuncu yüzyıldaki sosyal Darwinciliğin güncel sosyo-biyolojik versiyonunun etkili biçimde çürütülmesinin) harika bir özeti Ashley Montagu'nun, *The Nature of Human Aggression* kitabında bulunabilir (New York: Oxford University Press, 1976).

Hayvanlardaki içgüdü sorunsalı da bir zamanlar inanıldığı gibi kesin değil-

dir. Örneğin, yeni araştırmalar kuşlarda bile eğer yetenek haline gelebilecek bir kapasite varsa öğrenme veya deneyimin gerçekleşebileceğini ortaya koymaktadır. Bkz., örn., Gilbert Gottlieb, *Development of Species Identification in Birds: An Inquiry into the Determinants of Prenatal Perception* (Chicago: University of Chicago Press, 1971); Daniel Lehrman, "A Critique of Konrad Lorenz's Theory of Instinctive Behaviour, *"Quartely Review of Biology* 28 (1953): 337-63; John Crook, ed. *Social Behavior in Birds and Mammals* (New York: Academic Press, 1970); Peter Kolpfer, *On Behavior: Instinct Is a Cheshire Cat* (Philadelphia: Lippincott, 1973).

9. Bu sistem kombinasyonları ayrıntılı olarak ikinci bir kitapta incelenmiştir (Riane Eisler and David Loye, *Breaking Free* (devam ediyor). Ayrıca Bkz. Riane Eisler and David Loye, "Peace and Feminist Thought: New Directions," *The World Encyclopedia of Peace* (London: Pergamon Press, 1986); Riane Eisler, "Violence and Male Dominance: The Ticking Time Bomb," *Humanities in Society* 7 (Winter-Spring 1984): 3-18; Riane Eisler and David Loye, "The Failure of Liberalism: a Reassessment of Ideology from a New Feminine-Masculine Perspective" *Political Psychology* 4 (1983): 375-91.

10. Bkz. not 9. Daha ayrıntılı antropolojik veri için, Bkz., örn., Colin Turnbull, *The Forrest People: A Study of the Pygmies of the Congo* (New York: Simon & Schuster, 1961); Pat Draper, "!Kung Women: Contrasts in Sexual Egalitarianism in Foraging and Sedentary Contexts," *Toward an Anthropology of Women*, Raya Reiter, ed. (New York: Monthly Review Press, 1975). Ayrıca Bkz. Richard Leakey and Roger Lewin, *People of the Lake* (New York: Dobleday Anchor, 1978). Lütfen bu kitapta *eşitlikçinin (equalitarian)* daha geleneksel olan *eşitselci (egalitarian)* sözcüğünün yerine kullanıldığına dikkat ediniz. Bunun nedeni, eşitselcinin geleneksel olarak yalnızca erkekler arasında kullanılmasıdır (Locke, Rousseau ve diğer "erkek hakları" filozoflarının yapıtları gibi, aynı zamanda modern tarih de bunu kanıtlar). Eşitlikçi, kadınlarla erkeklere (ve "maskülen" ile "feminen"e) eşit değer verildiği ortaklık toplumunun sosyal ilişkilerini tanımlar. Bu nedenle söz konusu kullanım feministler arasında artmaktadır.

11. Bkz. Riane Eisler, "The Blade and the Chalice: Technology at the Turning Point," Washington D. C. Dünya Gelecekleri Topluluğu, Genel Kurulda sunulan bildiri, 1984; Riane Eisler, "Cultural Evolution: Social Shifts and Phase Changes" Ervin Laszlo, ed. *The New Evolutionary Paradigm* (Boston: New Science Library, 1987); Riane Eisler, "Women, Men and the Evolution of Social Structure," *World Futures* 23 (Spring 1987).

12. Bkz., örn., Alfred Marrow, *The Practical Theorist* (New York: Basic Boks, 1969) Chris Argyris, *Action Science* (San Francisco: Jossey-Bass, 1985).

13. Kültürel evrime bu yaklaşım, on dokuzuncu yüzyılda August Comte ve Lewis

Henry Morgan gibi kişilerce eklemlenmiş bir varsayıma dayanmaktadır. Buna yaklaşıma toplum, belli bir sırada ve sınırlı sayıda aşamadan geçmelidir. Morgan için bu aşamalar, vahşilik, barbarlık ve medeniyettir ve bu evrimsel ilerleme düşüncesi, daha sonra Marx ve Engels tarafından da benimsenmiştir (Bkz., örn., Frederick Engels, *The Origins of the Family, Private Property and the State* [New York: International Publishers, 1972]). Herbert Spencer küçük gruplardan büyüklere, homojenden heterojene toplumsal bir ilerleme bulgulamıştır (*The Study of Sociology)* [New York; Appleton, 1873]). Aynı zamanda, daha önce Alman sosyolog Ferdinand Tönnies tarafından önerilen, kabaca *Gemeinschaft* (cemaat) ve *Gesellschaft* (cemiyet) evrelerine koşut bir şemada ilerleyen küçük ve daha az uzmanlaşmış toplumdan daha uzmanlaşmış bir topluma, iki aşamalı toplumsal evrimi öngören etkileyici çalışma için Bkz.; Emile Durkheim, *The Division of Labor in Society* (Glencoe, IL: The Free Press, 1933). Bu yaklaşımın ilginç bir versiyonu sosyal evrimin döngüsel olarak bilinen teorileridir, örneğin Pitirim Sorokin'in kültürün "düşünsel", "duyusal" ve "idealist" evreleri teorisidir. Bu teorilerde, aşamalar tekrar tekrar birbirini izleyebilir, fakat her döngü bir öncekini, değişmeden, belirli bir sırada izler (Pitirim Sorokin, *Social and Cultural Dynamics* [Boston: Sargent, 1957]).

14. Muhtemelen evrimin teknolojik aşamalarına dayanan en tanınmış modern çalışma, Alvin Toffler'ın *The Third Wave* adlı kitabıdır (New York: Bantam, 1980). Her ne kadar her toplumun kaçınılmaz olarak bütün bu aşamalardan geçtiğini savunmasalar da, Leslie White ve William Ogburn gibi bir dizi antropolog, sosyal evrim teorilerini yalnızca teknolojik aşamalara dayandırır (Bkz., örneğin, Leslie White, *The Science of Culture* [New York: Farrar, Strauss, 1949]; William Ogburn, *The Social Change with Respect to Culture and Original Nature* [New York: Viking 1950]). Teknolojik evrim hakkında güncel iyi bir çalışma için, Bkz. Bela Banaty, "Systems Inquring and the Science of Complexity: Conceptual Bases" (ISI Monografı 84-2, Far West Laboratory, San Francisco, 1984).

15. Bu gerilemeler yüzyıllarca sürdü. Grek Karanlık Çağı yaklaşık üç yüzyıla yayıldı; M.Ö. 1100-800 ve Avrupa'daki Ortaçağ neredeyse binyılın tamamında sürdü.

16. Bkz., örneğin, Ilya Prigogine and Isabel Stengers, *Order Out of Chaos* (New York: Bantam, 1984); Ralph Abraham ve Christopher Shaw, *Dynamics: The Geometry of Behavior* (Santa Cruz, CA: Aerial Press, 1984); Humberto Maturana ve Francisco Varela, *Autopoeisis and Cognition: The Realization of the Living* (Boston: Reidel, 1980).

17. Fritjof Capra, *The Tao of Physics* (Boston: Shambhala New Science Library, 1975); *The Turning Point* (Bkz. n. 1).

18. Niles Eldredge and Stephen J. Gould, "Punctuated Equlibria: An Alternative to Phyletic Gradualism," *Models of Paleobiology,* T. J. Schropf, ed. (San Francisco: Freeman, Cooper, 1972); Vilmos Csanyi, *General Theory of Evolution,* (Budapest: Akademiai Kiado, 1982); Ervin Lazslo, *Evolution: The Grande Synthesis* (Boston: New Science Library, 1987); Eric Jantsch, *The Self-Organizing Universe* (New York: Pergamon Press, 1980); David Loye and Riane Eisler, "Chaos and Transformation: Implications of Non-Equilibrium Theory for Social Science and Society," *Behavioral Science* 32 (1987), s. 53-65.
19. Verilerdeki bu alanlar arası örtüşmeler genel sistemler teorisyenlerinin daha önceki sonuçları ile uyumludur, örneğin, Ludwig von Bertalanffy, *General Systems Theory* (New York: Gordon & Breach, 1972) and Ervin Laszlo, *Introduction to Systems Philosophy* (New York: Gordon & Breach, 1972).
20. Niles Eldredge, *Time Frames* (New York: Simon & Schuster, 1985): Eldredge and Gould, "Punctuated Equilibria."
21. Bkz., örn., Jessie Bernard, *The Female World* (New York: Free Press, 1981); Ester Boserup, *Woman's Role in Economic Development* (London: Allen & Unwin, 1970); Dale Spender, *Feminist Theorists: Three Centuries of Key Woman Thinkers* (New York: Pantheon, 1983); Gita Sen and Caren Grown, *Development, Crisis and Alternative Visions: Third World Women's Perspectives* (New Delhi: Dawn, 1985); Mary Daly, *Gyn-Ecology: The Metaethics of Radical Feminism* (Boston: Beacon Press, 1978); Carol Gilligan, *In a Different Voice* (Cambridge: Harvard University Press, 1982); Catherine MacKinnon, "(Feminism, Marxism, Method and the State: An Agenda For Theory," *Signs* 7: 517-44; Wilma Scott Heide, *Feminism for the Health of It* (Buffalo: Margeretdaughters Press, 1985); Jean Baker Miller, *Toward a New Psychology of Women* (Boston: Beacon, 1976); Carol Christ and Judith Plaskow, *Womanspirit Rising: a Feminist Reader in Religion* (San Francisco: Harper & Row, 1979); Charlene Spretnak, ed. *The Politics of Women's Spirituality* (New York: Doubladay Anchor, 1982). Bu kitap çalışması sırasında çok sayıda önemli feminist akademisyeni tanıma imkânı buldum. Ancak, bahsetmem gereken isimlerin birçoğu, bu listenin uzunluğu nedeniyle burada belirtilememiştir.
22. Spender, *Feminist Theorists.* Modern bir olay olarak feminizm, on sekizinci yüzyıl tarihlidir. Fakat çok daha önce, döneminin başat bilgilerini sorgulamış kadın araştırmacı örnekler de bulunur, örneğin, Christine de Pisan, 1390 ve 1429 arasında *Cité des dames (Hanımlar Şehri Kitabı)* gibi bazıları o günün entelektüel beylerinin kadın düşmanlığını sorgulamış ve yirmi sekiz adet kitap yazmıştır.

1. Bölüm: Kayıp Dünyaya Yolculuk

1. Edwin Oliver James, *Prehistoric Religion (Tarihöncesi Din)* (New York: Barnes & Noble, 1957), 146. James, bu görüşü eleştiren en eski din tarihçilerinden biridir. Paleolitik kadın imajlarının mistik önemi hakkında çoğu araştırmacının şaşırtıcı körlüğünün daha güncel ve harika bir eleştirisi için bakınız Marija Gimbutas, "The Image of Woman in Prehistoric Art (Tarihöncesi Sanatta Kadın İmajı)," *The Quarterly Review of Archeology,* Aralık 1981, 6-9. Belirtilmelidir ki, gereksiz karmaşıklıktan kaçınmak için *Paleolitik* ve Üst Paleolitik terimleri bazen birbirinin yerine kullanılmıştır. Tartışmanın çoğunun Üst Paleolitiğe ait olmasına karşın söz konusu uygulama burada benimsenmiştir: buradaki dönem, yaklaşık İ.Ö. 30,000 ila 10,000 arasıdır. Bu döneme kadar olağanüstü mağara hayvan resimlerinin ve figürlerin oyma heykel ve rölyeflerinin çoğu, metnin tarihinde betimlenmiştir. Paleolitik veya Taş Devri muhtemelen yaklaşık İ.Ö.65, 000'e kadar uzanır, fakat bu çağın daha önceki kısmı hakkında çok az şey bilinmektedir.
2. Edwin Oliver James, *The Cult of the Mother Goddess (Ana Tanrıça Kültü)* (London: Thames & Hudson, 1959), 19.
3. Aynı yapıt, s. 16; James, *Prehistroric Religion,* 148.
4. James, *Cult of the Mother Goddess,* s. 16.
5. Bakınız not 10, Giriş.
6. Bakınız, örneğin, Elizabeth Fisher, *Woman's Creation (Kadının Yaratması)* (New York: McGraw-Hill, 1979), 140.
7. John Pfeiffer, *The Emergence of Man (İnsanın Doğuşu)* (New York: Harper & Row, 1972), s. 251-65. Eldeki en iyi verilerle daha tutarlılık içinde görünen insan evriminin yeni bir modeli için, bakınız Nancy Taner, *On Becoming Human (İnsan Olmak Üzerine)* (Boston: Cambridge University Press, 1981). Benzer modeller, yeni bursları artık "avcı erkek" evrimsel modeliyle kısıtlanmayan Adrienne Zihlman, Jane Lancaster ve diğer feminist akademisyenlerin çalışmalarında gösterilmektedir. Bakınız, örneğin, Adrienne Zihlman, "Woman in Evolution (Evrimdeki Kadın), Part II: Subsistence and Social Organization among Early Hominids," *Signs* 4 (Ağustos 1978): 4-20; Jane Lancaster, "Carrying and Sharing in Human Evolution (İnsan Evriminde Taşıma ve Paylaşma)," *Human Nature* 1 (Şubat 1978): 82-89. Aynı zamanda bakınız bölüm 5.
8. Gimbutas, "Image of Woman (Kadın İmajı)."
9. Bakınız, örneğin, Gertrude Rachel Levy, *Religious Conceptions of Stone Age (Taş Devrinin Dinsel Düşünceleri)* (New York: Harper & Row, 1963), ilk kez *The Gate of Horn (Boynuzun Kapısı)* olarak yayımlandı (London: Faber & Faber, 1948). Levy, mağaranın kendisinin muhtemelen Tanrıça'nın (Kadın Yaratıcı,

Anne, Dünya) rahminin sembolü olduğunu ve orada gerçekleştirilen ritüellerin onun yaratıcı eylemlerinde yer alma –ve onu etkileme- dileğinin göstergesi olduğunu belirtmektedir. Bunlara onun rahminden gelen (Paleolitik insanlarını ayakta tutan) hayvanları dünyaya getirmek dahildi. Bundan dolayı, hayvanlar sık sık mağara duvarlarında betimlenirdi.

Diğer bir çağdaş kadın araştırmacı, SSCB bölgesinde Üst Paleolitik gravürlerinin ve heykellerinin seçkisini yayımlayan Z. A. Abramova'dır. Sovyet Arkeolog A. P. Okladnikov gibi, Abramova "Paleolitik sırasındaki kadın imajının iki farklı yönünün ... çelişmediğini, fakat üstelik birbirini tamamladığına inanmaktadır." "Evin ve ailenin hanımı, evdeki ateşin koruyucusu... ve... hayvanların ve özellikle av hayvanlarının sahibesidir" (Z. A. Abramova, "Paleolithic Art in the USSR (SSCB'deki Paleolitik Sanatı)," *Arctic Anthropology* 4 (1967): 1-179, ed. Chester S. ve çev. Catharine Page, alıntılayan Alexander Marshack, *The Roots of Civilization (Medeniyetin Kökleri)* [New York: McGraw-Hill, 1967], 338-39.

Gelecek bir kitap, Elinor Gadon'un *The Once and Future Goddess: A Symbol for Our Time*'ı (Bir Keresindeki ve Gelecekteki Tanrıça: Zamanımız için Bir Sembol) (San Francisco: Harper & Row, 1988) uzak antikiteden beri kutsal ve ritüel uygulamalarındaki insan önsezilerinde Tanrıça'nın merkezi rolü olduğuna dair kültürlerarası kanıtlar sunmaktadır.

10. Marshack, *Roots Of Civilization (Uygarlığın Kökleri)*, 219.
11. Peter Ucko ve Andrée Rosenfeld, *Paleolithic Art* (Paleolitik Sanatı) (New York: McGraw-Hill, 1967), 100, 174-95, 229.
12. Marshack, *Roots Of Civilization* (Medeniyetin Kökleri), 173, 219. Marschack, aynı zamanda Paleolitik sanatında kadın heykelciklerinin önemini saptar. Gerçekten de *Roots Of Civilization* kitabı Paleolitik sanatının yorumu için yeni modelleri keşfetme yolunda sarsıcı ve büyüleyici bir girişimdir. Zaman eksenli Paleolitik notasyonlarının orijinal çözümlemesi, çevrimsel olaylarla ilgili (kadınların regl düzeni ve ay ve güneş çevrimlerinin mevsimleri gibi) zaman eksenli hikâyelerin keşfi için etkileyici veri tabanı sunar ki, kadının dokuz aylık hamileliği gibi, atalarımız bunları kesinlikle gözlemiş ve mevsimsel ve takvimsel mit ve ayinler aracılığıyla açıklamaya (ve muhtemelen aynı zamanda kontrol etmeye) çalışmışlardır.
13. André Leroi-Gourhan, *Prehistoire d l'Art Occidental* (Paris. Edition D'art Lucien Mazenod, 1971), 120.
14. Aynı eser. Bulgularının kısa bir özeti için, bakınız André Leroi-Gourhan, "The Evolution of Paleolithic Art (Paleolitik Sanatının Evrimi)," *Scientific American,* Şubat 1968, 61.
15. James, *Prehistoric Religion* (Tarihöncesi Din), 147-49. Bu dini evrimin ve yansıttığı kültürün daha güncel ve kapsamlı bir çözümlemesi için, bakınız Marija Gimbutas, *Evolution of Old Europe and Its Indo-Europeanization: The Prehistory*

of East Central Europe (Eski Avrupa'nın Evrimi ve Hint-Avrupalı Duruma Gelmesi: Merkezi Doğu Avrupa'nın Tarihöncesi) (yayımlanmamış taslak).

Bu kitapta kullanıldığı gibi, *Tanrıça* terimi, evreni yöneten, kadın biçimindeki güçlerin antik çağdaki kavramsallaştırılmasını gösterir. Bu nedenle, Tanrıça ve Büyük Anne ve Kadın Yaratıcı gibi terimler büyük harfle yazılmıştır.

16. James Mellaart, *Catal Huyuk* (Çatalhöyük) (New York: McGraw-Hill, 1967), 24.
17. Aynı yapıt, 23. Avustralya aborijinlerini betimleyen "geri toplumlar" ve Tanrıça odaklı dini betimleyen "bereket kültleri" gibi terimler, maalesef literatürde her yerde geçmektedir ve kabile insanları ve kadınlarını alçaltan ve değerini azaltan kültürel önyargıları yansıtmaktadır.
18. Aynı eser, 23-24.
19. Merlin Taşı, *When God Was a Woman* (Tanrı Kadınken) (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1976)), 15.
20. James Mellaart, *The Neolithic of the Near East* (Yakındoğu'nun Neolitik Çağı) (New York: Scribner, 1975), 152, 52, 53.
21. James, *Prehistoric Religion* (Tarihöncesi Din), 157.
22. Aynı yapıt, 70-71; James, *Cult of the Mother Goddess* (Ana Tanrıça Kültü).
23. Mellaart, *Catal Huyuk* (Çatalhöyük), 11.
24. Mellaart, *Neolithic of the Near East,* 275.
25. Aynı eser, 10.
26. Marija Gimbutas, *The Goddesses and Gods of Old Europe, 7000-3500 B. C.* (Eski Avrupa'nın Tanrıçaları ve Tanrıları, İ.Ö. 7000-3500) (Berkeley and Los Angelos: University of California Press, 1982), 17. Daha geniş anlamda "Eski Avrupa" bozkır (veya Kurgan) göçebelerinin akınlarından önce Pontic bozkırının batısındaki bütün Avrupa'yı kapsar. Bakınız Marija Gimbutas, *The Language of the Goddess: Images and Symbols of Old Europe* (Tanrıça'nın Dili:Eski Avrupa'nın İmajları ve Sembolleri) (New York: Van der Marck, 1987). Daha dar anlamda, "Eski Avrupa" güneydoğu Avrupa'daki Avrupa'nın ilk medeniyetini gösterir. (Bakınız illüstrasyonlardaki harita.)
27. Aynı eser, 18.
28. Aynı eser, 18.
29. Marija Gimbutas, *The Early Civilization of Europe* (Avrupa'nın Erken Dönem Medeniyeti) (Indo-European Studies 131 için Monograf, Los Angelos'taki University of California, 1980), bölüm 2, 17.
30. Mellaart, *Catal Huyuk* (Çatalhöyük), 53.
31. Gimbutas, *Early Civilization of Europe,* bölüm 2, 32-33.
32. Aynı eser, bölüm 2, 33-34.
33. Aynı eser, bölüm 2, 35-36.
34. Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe,* 11-12.

2. Bölüm: Geçmişten Mesajlar

1. Marija Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe, 7000-3500 B.C.* (Eski Avrupa'nın Tanrıça ve Tanrıları, İ.Ö. 7000-3500) (Berkeley and Los Angelos: University of Calşfornia Press, 1982), 37-38.
2. Bakınız illüstrasyonlar, James Mellaart, *Catal Huyuk* (Çatalhöyük) (New York: McGraw-Hill, 1967); Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe.*
3. *Goddesses and Gods of Old Europe*, yaprak 17 ve metin şekli 148.
4. Nicolas Platon, *Crete* (Girit) (Geneva: Nagel Publishers, 1966), 148.
5. Örnekler için, bakınız illüstrasyonlar Eric Neumann, *The Great Mother* (Büyük Anne) (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1955); Mellaart, *Catal Huyuk;* Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe.*
6. Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe,* örnekler yapraklardan (sıra içinde) 58, 59, 105-7, 140, 144; yaprak 53, metin şekilleri 50-58 s. 95-103; 114, 181, 173, 108, 136.
7. Aynı eser, 66; yapraklar 132, 341, 24, 25; s. 101-7.
8. Mellaart, *Catal Huyuk,* 77-203.
9. Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe* içinde, bakınız, örneğin, yapraklar 179-81 arı Tanrıça için, yapraklar 183-85 hayvan masklı Tanrıça için, s. 146 Minos kuş gıdılı yılan Tanrıça için.
10. Bu imajların yokluğu, Minos Giriti'nin sanatında da çarpıcıdır. Bakınız, örneğin, Jacquetta Hawkes, *Dawn of the Gods. Minoan and Mycenaean Origins of Greece* (Tanrıların Şafağı: Yunanistan'ın Minos ve Miken Kökenleri) (New York: Random House, 1968), 75-76. Minos Tanrıçasının çift balta ucu, tarım alanlarını temizlemek için kullanılan çapayı hatırlatır ve, Gimbutas'a göre, Tanrıça'nın soyunun bir parçası olan kelebeğin siembolüdür. Gimbutas'ın belirttiğine göre, kelebek olarak Tanrıça'nın imgesi çift uçlu baltalara kazınmaya devam etti (Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe,* 78, 186).
11. Joseph Campbell, "Classical Mysteries of the Goddess (Tanrıça'nın Klasik Gizemleri)" (Esalen Institute'da atölye çalışması, California, Mayıs 11-13, 1979). Kültür tarihçisi Elinor Gadon, bu tarihöncesi Tanrıça tapınmasının bu yönünü de vurgular ve bunu bir adım ileriye taşır. Gadon, zamanımızda Tanrıça'nın yeniden ortaya çıkışını "önde gelen etnik merkezcilik ve kültür emperyalizmi ile rekabet etmek için çok acil gereken radikal bir çoğulculuk" için anahtar diye yazar (Elinor Gadon için tanıtma yazısı, *The Once and Future Goddess: A Symbol for Our Time*'ı (Bir Keresindeki ve Gelecekteki Tanrıça: Zamanımız için Bir Sembol) [San Francisco: Harper & Row, 1988] ve Gadon ile özel görüşme, 1986).
12. Aynı eser.
13. Bakınız, örneğin, Joseph Campbell, *The Mythic Image* (Efsanevi İmaj) (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1974), 157, 77.

14. Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe,* 112-50, 112, 145; şekiller 87, 88, 105, 106, 107; s. 149.
15. Mellaart, *The Neolithic of the Near East (Yakındoğu'nun Neolitik Çağı)* (New York: Scribner, 1975), 279.
16. Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe,* 238.
17. Mellaart, *Catal Huyuk.* Bakımz, örneğin, 108-9.
18. Aym eser, 113.
19. Bakımz, örneğin, Neumann, *The Great Mother.*
20. Mellaart, *Catal Huyuk,* 77.
21. Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe,* 80.
22. Bakınız, örneğin, Jane Harrison, *Prologemena to the Study of Greek Religion* (Grek Dininin İncelemesine Giriş) (London: Merlin Press, 1903, 1962), 260-63.
23. Mellaart, *Catal Huyuk,* 225.
24. Mellaart, *The Neolithic of the Near East,* 100; Mellaart, *Catal Huyuk,* bölüm 6.
25. Mellaart,*Catal Huyuk,* bölüm 9.
26. Aynı eser, 201.
27. Harrison, *Prologemena to the Study of Greek Religion,* 262.
28. Mellaart, *Catal Huyuk,* 60.
29. Aynı yapıt, 202, 208.
30. Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe,* 232, şekil 248. Aynı zamanda bakınız şekiller 84-91 Mellaart, *Catal Huyuk* içinde, erkek heykelciklerinin örnekleri için.
31. Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe,* 217. Burada Gimbutas, İ.Ö. yedinci ve altıncı bin yıllarda Tanrıça heykelciklerinin sıklıkla fallusu anımsatan, uzun, silindirik boyunları olduğunu ve bazen kadın memeleri olan, basit, kil silindirler biçiminde fallik temsilleri bulunduğunu ve son olarak bir şekilde kadın ve erkek özelliklerini birleştirmenin İ.Ö. altıncı bin yıla kadar ortadan kalkmadığını kaydetmektedir.
32. Edwin Oliver James, *The Cult of the Mother Goddess* (London: Thames & Hudson, 1959), 87.
33. Mellaart, *Catal Huyuk,* 184.
34. Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe,* 237.
35. Bakınız, örneğin, Kate Millet'ın *Sexual Politics* (Cinsiyet Politikası) *içinde* " 'anaerkillik' teriminin ataerkiliği ima etmenin anlamsal analoğu olduğu ve böyle bir sosyal düzenin bir cinsiyetin tahakkümünü anıştırmasını gerektirmediği uyarısı" (New York: Doubleday, 1970), 28, n. 9 veya Adrienne Rich'in yorumuna göre, " 'anaerkillik', 'anne tarafı', veya 'jinokrasi' terimleri özensiz, sık sık birbiri yerine kullanılmaktadır" *Of Woman Born* (Kadın Doğanlar Hakkında) içinde (New York: Bantam, 1976), 42-43. Rich aynı zamanda şunu kaydetmektedir:

"Robert Briffault ilkel toplumlarda anaerkilliğin farklı bir cinsiyet otoritesi ile yalnızca ataerkillik olmadığını sıkıntıyla dile getirmektedir" (s. 43). Jilani teriminin bu anlamsal karışıklıktan kaçındığının tartışması için, bakınız bölüm 8.

36. Abraham Maslow, *Toward a Pyschology of Being* (Varoluş Psikolojisine Doğru), ikinci baskı (New York: Van Nostran-Reinhold, 1968).
37. Mellaart, *Catal Huyuk,* 184.
38. Bu fark derinliğine Raine Eisler ve David Loye'un *Breaking Free* (Özgürlüğe Kavuşmak) (yayımlanacak) içinde tartışılacaktır. Pek çok düşünür tarafından geliştirilmekte olan yeni feminist etik için merkezi bir farktır. Bakınız, örneğin Jean Baker Miller, *Toward a New Psychology of Women* (Yeni Bir Kadın Psikolojisine Doğru) (Boston: Beacon, 1976); Carol Gilligan, *In a Different Voice* (Farklı Bir Sesle) (Cambridge: Harvard University Press, 1982); Wilma Scott Heide, *Feminism for the Health of It* (Onun Sağlığı için Feminizm) (Buffalo: Margeretdaughters Press, 1985). Bu bağlamda özel ilgisi olan Anne Barstow "The Uses of Archaeology for Women's History: James Mellaart's Work on the Neolithic Goddess in Catal Huyuk (Kadınların Tarihi için Arkeolojinin Yararları: James Mellaart'ın Çatalhöyük'teki Neolitik Tanrıça üzerine Çalışması)," *Feminist Studies* 4 (ekim 1978): 7-18. Kendisi de bağımsız olarak Tanrıça'ya tapınan toplumlarda gücün kavramsallaştırılma şekli hakkında benzer bir sonuca varmıştır (bakınız s. 9).

3. Bölüm: Yaşamsal Fark: Girit

1. Walter Emery, Merlin Stone'dan alıntılanan, *When God Was a Woman* (Tanrı Kadınken) (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1976), xxii.
2. Aynı eser. Stone'un kaydettiği arkeolojideki önyargının, çoğu diğer alanda benzeri vardır. Fakat kadınlar ve kadın konuları olarak bilinen bilgilere önemli katkıları olan erkek araştırmacıların da var olduğunu belirtmek önemlidir. Dikkat çekici çağdaş bir örnek *The Natural Superiority of Women* (Kadınların Doğal Üstünlüğü) (New York: Macmillan, 1968) ve diğer yapıtları insanlığın kadın yarısı ve "ataerkilliğin kaçınılmazlığı" hakkında pek çok popüler kadın düşmanı önyargıyı ortadan kaldıran Ashley Montagu'dur. Bir diğeri *The Turning Point: Science, Society and Rising Culture* (Dönüm Noktası: Bilim, Toplum ve Yükselen Kültür) (New York: Simon & Schuster, 1982) ve diğer yapıtları daha barışçı ve insancıl bir gelecek için hareket olarak feminizmin merkezi rolünü tanıyan Fritjof Capra'dır.
3. Nicolas Platon, *Crete (Girit)* (Geneva: Nagel Publishers, 1966), 15.
4. Aynı eser, 16, 25.

5. Aynı eser, 26-47.
6. Jacquetta Hawks, *Dawn of the Gods. Minoan and Mycenaean Origins of Greece* (Tanrıların Şafağı: Yunanistan'ın Minos ve Miken Kökenleri) (New York: Random House, 1968), 153.
7. Aynı eser, 109.
8. Platon, *Crete,* 148, 143.
9. Platon, *Crete,,* 45, 73; Platon, *Crete,* 148, 161.
10. Hans Gunther Buchholtz ve Vassos Karageorghis, *Prehistoric Greece and Cyprus: An Archeological Hanbook* (Tarihöncesi Yunanistan ve Kıbrıs:Arkeolojik Elkitabı) (London: Phaidon, 1973), 20; Platon, *Crete,* 148. Ayrıca bakınız Hawks, *Dawn of the Gods,* 186.
11. Wooley, Hawks, *Dawn of the Gods* içinde alıntılanan, 73.
12. Aynı eser, 73-74.
13. Platon, *Crete,* 178.
14. Aynı eser, 147, 163.
15. Aynı eser, 148, 161-162.
16. Aynı eser, 161, 165.
17. Hawks, *Dawn of the Gods,* 90.
18. Aynı eser, 58.
19. Aynı eser, 50; Platon, *Crete,* 181.
20. Platon, *Crete,* 179.
21. Aynı eser, 181-82.
22. Reynold Higgens, *An Archaeology of Minoan Crete* (Minos Giriti'nin Arkeolojisi) (London: The Bodley Head, 1973), 21.
23. Hawks, *Dawn of the Gods,* 124, 125.
24. Çoğu dünya dininde hâlâ uygulandığı üzere, bu Minos ayinleri sıklıkla çiçek, meyve, şarap veya tahıl gibi şeylerin sunulduğu ritüellerdir. Daha sonra Mezopotamya ve Mısır'da bulunan kitlesel ve görünüşte rutin insan kurbanlarının (örneğin firavunların beraberlerindeki saray kadınları ve kölelerle gömülmesi) tersine, Girit'teki buluntulara göre tek ritüel kurbanı (Zeus'un doğum yeri adlı bir dağın eteklerindeki bir tapınak kazısında bulunan), Joseph Alsop'un sözleriyle, "dünyanın sonu gibi gözükenden uzaklaştırılanın miktarla" temsil edilmiş gözükmektedir. Gerçekten de, arkeologlarca bugünlerde gün yüzüne çıkarılan dramın kahramanları için gerçekten öyleydi. Büyük depremin sallantıları çatıyı yıktı (bir rahibin genç bir adamı çekip kurtarmasını kesintiye uğratmış görünen) ve her ikisini de öldürdü (Joseph Alsop, "A Historical Perspective [Tarihsel Bir Perspektif]," *National Geographic* 159 [Şubat 1981]: 223-24). Aynı zamanda bakınız not 67, bölüm 5.
25. Platon, *Crete,* 148.

26. Hawks, *Dawn of the Gods,* 75-76.
27. Aynı eser, 75-76. Platon, Minos döneminden Miken dönemine değişimin "hayat aşkından" ölüme büyük ilgi ve Mikenlilerin "yeni sunulan kahramanlara tapınma"dan sorumlu olması şeklinde olduğunu da vurgular (Platon, *Crete,* 68).
28. Ruby Rohrlich Leavit, "Women in Transition: Crete and Sumer (Geçiş Döneminde Kadınlar: Girit ve Sümer)," *Becoming Visible* içinde, Renate Bridenthal ve Claudia Koonz, ed. (Boston: Houghton Mifflin, 1977), 49, 46.
29. Platon, *Crete,* 148.
30. Rohrlich,Leavit, "Women in Transition," 49.
31. Aslında, Rohrlich Leavit kadının statüsünün Neolitikte daha bile yüksek olduğunu savunmaktadır (aynı yapıt, 42).
32. Bakınız, örneğin, William Masters ve Virginia Johnson, *The Pleasure Bond: A New Look at Sexuality and Commitment* (Zevk Bağlaşması: Cinsellik ve Bağlılığa Yeni Bir Bakış) (Boston: Little, Brown, 1975).
33. Hawks, *Dawn of the Gods,* 156.
34. Arnold Hauser, aynı yapıttan alıntılanan, 73. Veya Platon'ın yazdığı gibi, "iyi bir sanat anlayışı, güzellikten zevk alış, zarafet ve hareket, hayattan hoşlanma ve tabiata yakınlık, bunlar Minosluları zamanlarının diğer tüm büyük medeniyetlerden ayıran niteliklerdi" (*Crete,* 143).
35. Charles Darwin, *The Descent of Man* (İnsanın Soyu), tek cilt ed. (New York: Appleton, 1879), 168. Dipnot J. C. Nott ve George R. Gliddon içindir, *Types of Mankind* (Kişioğlunun Türleri) (Philadelphia: Lippincott, Grambo, 1854).
36. Bu eğilim, Ejiptologlar arasında Birleşik Devletlerde 1960'lardaki yurttaşlık hakları hareketi akademik algıda değişikliğe zorlayıncaya kadar sürdü. Bakınız, örneğin,John Hope Franklin, *From Slavery to Freedom* (Kölelikten Özgürlüğe) (New York: Knopf, 1967), veya David Loye, *The Healing of a Nation* (Bir Milletin İyileşmesi) (New York: Norton, 1971), antik Mısır'da siyahi liderlik sorunu üzerine bilgi için.
37. Arthur Evans, Higgens, *An Archaeology of Minoan Crete* içinde alıntılanan, 40.
38. Buchholtz ve Karageorghis, *Prehistoric Greece and Cyprus,* 22.
39. Platon, *Crete,* 161, 177.

4. Bölüm: Kaostan Karanlığa

1. James Mellaart, *Catal Huyuk* (New York: McGraw-Hill, 1967), 67.
2. Aynı eser, 225: "Çatalhöyük nüfusu, iki farklı ırktan oluşmuş görünüyor."
3. Böylelikle, anıtsal tapınakların çevresindeki daha sonra rahiplerin yaşadığı ma-

hallelerin tam tersine, (rahibelerle rahiplerin de yaşadığı) Çatalhöyük tapınakları, insanların evlerinin çevresine dağılmıştı, ancak bazen ikamet edilen mahallelerin aynı planından büyüktür (aynı eser, böl. 6). Benzer şekilde, Girit'te gücü her şeye yeten erkek yöneticilerin hizmetinde, erkek rahiplerce yönetilen, kaba ve cezalandırıcı yıldırım ve savaş tanrılarının anıtsal tapınakları yoktur.

4. Daha sonraki bir kitap, bu soruyu, aynı zamanda erkek tahakkümünün başlangıcına ilişkin çeşitli teorileri keşfedecektir.
5. Mellaart, *The Neolithic of the Middle East,* 280.
6. Aynı eser, 275-76.
7. Maria Gimbutas, "The First Wave of Eurasian Stepe Pastoralists into Copper Age Europe," *The Journal of Indo-European Studies* 5 (Kış 1977): 277. Kurgan Dalga Bir'in tarihleri, 1986'daki Gimbutas ile özel iletişime uygun olarak yeniden gözden geçirildi.
8. Modern araştırmacılar, *Hint-Avrupalı* terimini artık ırksal bir kimlik olarak kullanmıyorlar. Hint-Avrupalı, Britanya Adalarından Bengal Körfezine, ortak kökleri bulunan bir dizi dile işaret ediyor. Fiziksel antropologların daha güncel bir alan araştırması, Hint-Avrupalılar olarak bilinenlerin farklı ırksal gruplardan olduğunu gösteriyor. Hem ırka hem dile gönderme yapmak üzere on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda batı Avrupalı araştırmacıların terimi orijinal kullanımı, kısmen ırksal saflığa büyük değer veren, Hindu kast sistemmiyle doğrulandığım gördükleri, ırka göre dünyayı sınıflama arayışı içindeki yaygın bir ideolojiden kaynaklanıyordu. Daha önceki kültürün ilginç bir tartışması için bakınız Louis Fisher, *The Life of Mahatma Gandhi* (New York: Harper & Brothers, 1950), 138-41.
9. Bakınız, örneğin, James Mellaart, *The Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Near East and Anatolia* (Yakındoğu ve Anadolu'da Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı) (Beirut: Khayats, 1966).
10. Bakınız, örneğin, Cyrus Gordon, *Common Bakground of Greek and Hebrew Civilization* (Grek ve İbrani Medeniyetinin Ortak Arka Planı) (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1965); Merlin Stone, *When God Was a Woman* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1976).
11. Frederick Engels, *The Origins of the Family, Private Property and the State (Aile, Özel Mülkiyet ve Devletin Kökenleri)* (New York: International Publishers, 1972).
12. *2001* filmi ve Robert Ardrey, *African Genesis (Afrika'da Yaradılış)* (New York: Atheneum, 1961), aletlerin öldürmek için nasıl kullanılacağının keşfi sırasındaki insan bilincinin şafağım gösteren popüler çalışmaların örnekleridir. Farklı bir bakış için, bakınız, örneğin, Richard Leakey ve Roger Lewin, *People of the Lake* (Gölün İnsanları) (New York: Dobleday Anchor, 1978) büyük ölçüde Leakey ailesinin Afrika'nın Rift Vadisinde en eski atalarımızın fosillerini keşfet-

nıeleri ve bunları dikkatlice çözümlemelerine dayanmaktadır.

13. Bakınız Marija Gimbutas, "The Beginning of the Bronze Age in Europe and Indo-Europeans: 3500-2500 B.C. (Avrupa ve Hint-Avrupalılarda Tunç Çağının Başlangıcı)," *Journal of Indo-Europeans* 1 (1973): 166.
14. Aynı eser, 168.
15. Engels, *The Origins of the Family.*
16. Gimbutas, "The Beginning of the Bronze Age," 174-75.
17. Aynı eser. Aynı zamanda bakınız, Gimbutas, "The First Wave of Eurasian Stepe Pastoralists."
18. Gimbutas, "Beginning of the Bronze Age," 166.
19. Evrimsel zamandaki görece hız geleneksel standartlarımızla ölçülürse uzun görünebilir. Ancak, ana nokta şudur ki, değişim her zaman tedrici değildir, ne de daha düşükten daha yüksek derecelere kaçınılmaz olarak tek yönlü harekettir.
20. Bakınız, örneğin, Gimbutas, "The First Wave of Eurasian Stepe Pastoralists," 281.
21. Aynı eser.
22. Gimbutas, "Beginning of the Bronze Age," 201.
23. Aynı eser, 202.
24. Aynı eser, 202, 3.
25. Gimbutas, "The First Wave of Eurasian Stepe Pastoralists," 297.
26. Aynı eser, 302.
27. Aynı eser, 294, 302.
28. Aynı eser, 302, 293, 285.
29. Aynı eser, 304-05.
30. Aynı eser, 284-85.
31. Aynı eser, 297.
32. Aynı eser, 281.
33. Aynı eser, 285. Gimbutas, "Beginning of the Bronze Age," 177.
34. V. Gordon Childe, *The Dawn of European Civilization* (Avrupa Medeniyetinin Şafağı), altıncı baskı (New York: Alfred Knopf, 1958), 109.
35. Aynı eser, 119.
36. Aynı eser, 119, 123.
37. Gimbutas, "The First Wave of Eurasian Stepe Pastoralists," 289.
38. Aynı eser, 288, 290.
39. Aynı eser, 292.
40. Aynı eser, 294.
41. Jacquetta Hawkes, *Dawn of the Gods. Minoan and Mycenaean Origins of Greece* (Tanrıların Şafağı: Yunanistan'ın Minos ve Miken Kökenleri) (New York: Random House, 1968), 186.

42. Minos medeniyetinin nasıl son bulduğu, aynı zamanda Miken dönemi sırasında kültürel ve sanatsal düzeylerde genel bir düşüş olduğu hakkında araştırmacılar arasındaki görüş ayrılığıyla ilgili tartışma için bakınız, örneğin, Nicolas Platon, *Crete (Girit)* (Geneva: Nagel Publishers, 1966), 198-203,.
43. Hawkes, *Dawn of the Gods,* 223.
44. Aynı eser, 235.
45. Aynı eser, 236.
46. Aynı eser, 241.
47. Aynı eser.
48. Platon, *Crete,* 202.
49. Homeros, *The Odysseia.*
50. Açıkçası, daha büyük teknolojik ve sosyal karmaşıklığa doğru hareket, teknolojinin toplumun insan durumunu ilerleteceğine yönelik hareket ile aynı değildir. İkinci bir kitap, Riane Eisler ve David Loye, *Breaking Free* (Özgürlüğe Kavuşmak) sosyal, teknolojik ve kültürel evrim arasındaki ilişkiyi ayrıntılı inceleyecektir.
51. Kutsal Kitap araştırmacılarından oluşan danışma kuruluyla Roy Chamberlain ve Herman Feldman tarafından açımlanan Dartmouth Kutsal Kitap'ı, (Boston: Houghton Mifflin, 1950), 78-79.
52. Hâkimler 3:2; Yeşu 23:13; Mısırdan Çıkış 23:29. Aynı zamanda bakınız Dartmouth Kutsal Kitap'ında, Kutsal Kitap araştırmacılarının yorumu, 187-88.

5. Bölüm: Kayıp Çağın Anıları

1. Hesiod, *Works and Days* (İşler ve Günler), John Mansley Robinson'ın *An Introduction to Early Greek Philosophy* (Erken Dönem Grek Felsefesine Giriş) içinde alıntılanan (Boston: Mifflin, 1968), 12-13.
2. Aynı eser, 13-14.ç
3. Aynı eser, 14.
4. Aynı eser, 15.
5. Aynı eser, 16.
6. Aynı eser, 15-16.
7. J. V. Luce, *The End of Atlantis* (Atlantis'in Sonu) (London: Thames & Hudson, 1968), 137, 20.
8. Nicolas Platon, *Crete* (Girit) (Geneva: Nagel Publishers, 1966), 69. Platon, "Grek mucizesini" açıklamak için Helenistik dönem öncesine bakmamız gerektiğini vurgular. Bu noktayı vurgulayan diğer bir araştırmacı Jacquetta Hawkes'tur *Dawn of the Gods. Minoan and Mycenaean Origins of Greece* (Tan-

rıların Şafağı: Yunanistan'ın Minos ve Miken Kökenleri) [New York: Random House, 1968].

9. Bakınız, örneğin, Sypridon Marinatos "The Volcanic Destruction of Minoan Crete *(Minos Giriti'nin Volkanik Yok Oluşu)," Antiquity* 13 (1939): 425-39, bu konu üzerine en erken bilimsel bildirilerden biridir, aynı zamanda bakınız Luce, *End of Atlantis,* daha iyi ve daha güncel bir genel bakış için.
10. Luce, *End of Atlantis,* 158. Girit uygarlığının nasıl, ne zaman ve niçin son bulduğu hakkında çatışan görüşlerin bir kısmı için, bakınız, örneğin, Arthur Evans, *The Palace of Minos* (Minos Sarayı), ciltler 1-4 (London: Macmillan, 1921-35); Leonard Palmer, *Mycenaeans and Minoans* (Mikenliler ve Minoslular) (London: Faber & Faber, 1961); Platon, *Crete.*
11. Marinatos " The Volcanic Destruction of Minoan Crete; Luce, *End of Atlantis;* Platon, *Crete,* s. 69.
12. Merlin Stone, *When God Was a Woman* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1976), 82. Girişte, Stone müzeden müzeye ve kütüphaneden kütüphaneye yolculuk yaparak erken dönem kadın tanrılar hakkında materyalini toplarken, kaynaklarının çoğu yalnızca arka raflarda bulunuyordu ve onu çok öfkelendirici olan ilgili pek çok "antik yazı ve sunağın kasıtlı olarak tahrip edilmiş olmasıydı." En önde gelen ise, "materyal bulunsa bile onun popüler literatürde ve genel eğitimde tamamen göz ardı edilmesiydi" (s. xvi-xvii).
13. Aym eser, 219.
14. Aynı eser, 42-43.
15. H. W. F. Saggs, aynı yapıttan alıntılanan, 39. Aynı zamanda bakınız, Walter Hiz, aym yapıttan alıntılanan 41.
16. Ruby Rohrlich Leavit, "Women in Transition: Crete and Sumer (Geçiş Döneminde Kadınlar: Girit ve Sümer)," *Becoming Visible* içinde, Renate Bridenthal ve Claudia Koonz, ed. (Boston: Houghton Mifflin, 1977), 53.
17. Bakınız, örneğin, Leonard Woolley, *The Sumerians* (Sümerliler) (New York: Norton, 1965), 66; George Thompson *The Prehistoric Aegean* (Tarihöncesi Ege) (New York: Citadel, 1965), 161.
18. Stone, *When God Was a Woman,* 41.
19. Aynı eser. Aynı zamanda bakınız Rohrlich Leavit, "Women in Transition," 55.
20. Stone, *When God Was a Woman,* 82.
21. Aynı eser.
22. Aynı eser, 3.
23. Aynı eser, 84.
24. Bakınız, örneğin, Jaquetta Hawkes ve Leonard Woolley, *Prehistory and the Beginning of Civilization* (Tarihöncesi ve Medeniyetin Başlangıcı) (New York: Harper & Row, 1963), 265, şöyle yazmaktadırlar, "Genellikle kabul edilir ki,

sebzeleri toplamaktaki antik rolü sayesinde, kadın tarımın bulunuşunu ve gelişimini sağlayandı." Aynı zamanda bakınız Ester Boserup, *Woman's Role in Economic Development* (Kadının Ekonomik Gelişimdeki Rolü) (London: Allen Unwin, 1970) ve Stone, *When God Was a Woman,* 36, alıntılayan Diodorus.

25. Bakınız, örneğin, James Mellaart, *Catal Huyuk* (New York: McGraw-Hill, 1967), özellikle bölüm 4 (Mimari), 5 (Şehir planı), 6 (tapınaklar ve rölyefler), 7 (duvar resimleri), 8 (heykeltıraşlık), 10 (zanaatlar ve ticaret), 11 (insanlar ve ekonomi). Fakat Mellaart'ın *The Neolithic of the Middle East*'te yazdığı gibi (New York: Scribner, 1975), "Arkeolojik araştırmaların yüzyılın son çeyreğinde büyük ilerleme kaydetmesine rağmen, yorum, keşifleri yakalayamadı ve kültürel gelişim teorisinin çoğu acı şekilde demodedir" (s. 213).

26. Bakınız, örneğin, Mellaart, *Catal Huyuk,* Mellaart'ın kaydettiği üzere "Madencilik ve tarım şehrin ekonomisinde çok önemli bir rol oynadı ve kuşkusuz zenginlik ve refahına kayda değer biçimde katkıda bulundu" bölüm *10,* (s. 213).,

27. Bakınız, örneğin, Jane Harrison, *Prologemena to the Study of Greek Religion* (Grek Dininin İncelemesine Giriş) (London: Merlin Press, 1903, 1962), 261, alıntılanan Aeschysus'un dua şiiri "bütün diğer tanrılardan önce... tarihöncesinin kadın peygamberi."

28. Bakınız, örneğin, Stone, *When God Was a Woman,* özellikle giriş ve bölümler 2, 3.

29. Temel fiziksel ve manevi buluşlarımız için kadınların büyük katkılarını anıştıran bazı daha eski araştırmacılar için bakınız Robert Briffault, *The Mothers* (Anneler) (New York: Johnson Reprint, 1969) ve Erich Neumann, *The Great Mother* (Büyük Anne) (Princeton, NJ: Princeyon University Press, 1955).

30. Nancy Taner, *On Becoming Human* (İnsan Olmak Üzerine) (Boston: Cambridge University Press, 1981); Jane Lancaster, "Carrying and Sharing in Human Evolution (İnsan Evriminde Taşıma ve Paylaşma)," *Human Nature* 1)Şubat, 1978): 82-89; Lila Leibowitz, *Females, Males, Families: A Biosocial Approach* (Kadınlar, Erkekler, Aileler: Biyososyal Bir Yaklaşım) (North Situate, Mass.: Duxbury Press, 1978); Adrienne Zihlman, "Motherhood in Transition: From Ape to Human (Geçiş Döneminde Annelik: Maymundan İnsana)," *The First Child and Family Formation* (İlk Çocuk ve Aile Oluşumu) içinde, Warren Miller ve Lucille Newman, ed. (Chapel Hill, NC: Carolina Population Center, 1978). Hominid kökenlerimiz üzerine çeşitli teorilerin iyi bir özeti için (aynı zamanda dişi primatlar üzerine büyüleyici veriler için), bakınız Linda Marie Fedigan, *Primate Paradigms: Sex Roles and Social Bonds* (Primat Paradigmaları: Cinsiyet Rolleri ve Toplumsal Anlaşma) (Montreal: Eden Press, 1982). Bakınız aynı zamanda Ashley Montagu, *The Nature of Human Aggression* (İnsan Saldırganlığının Tabiatı) (New York: Oxford University Press, 1976), kanıt-

ların harika bir ayrımının kirli çamaşırları ortaya dökmesi düşüncesi için, Robert Ardrey'nin yazdığı gibi, "Erkek antropoit kökeninden yalnızca bir sebep için doğdu: çünkü katildi." Robert Ardrey, *African Genesis* (Afrika'da Yaradılış) (New York: Atheneum, 1961), 29.

31. Bakınız not 30. Aynı zamanda bakınız Richard Leakey ve Roger Lewin, *People of the Lake* (Gölün İnsanları) (New York: Dobleday Anchor, 1978).
32. Taner, *On Becoming Human*, 190.
33. Aynı eser, bölümler 10 ve 11. Özellikle bakınız s. 258-62 araç kullanımı, artan cranial kapasite ve dişlerin azalması üzerine.
34. Aynı eser, 268.
35. Aynı eser 146, 268.
36. Bakınız not 25.
37. Ester Boserup, *Woman's Role in Economic Development* (Kadının Ekonomik Gelişimdeki Rolü) (London: Allen Unwin, 1970); *The State of World's Women 1985* (Dünya Kadınlarının Durumu 1985) (New Internationalist Publications, Oxford, U. K. tarafından Birleşmiş Milletler için derlenmiştir); Barbara Rogers, *The Domestication of Women: Discrimination in Developing Countries* (Kadınların Evcilleştirilmesi: Gelişmekte Olan Ülkelerde Ayrımcılık) (New York: St. Martin's, 1979).
38. Bakınız, örneğin, Stone, *When God Was a Woman*, 36, İsis hakkında Diodorus alıntılanıyor; 3 Ninlil üzerine.
39. Neumann, *The Great Mother;* Mara Keller, "The Mysteries of Demeter and Persephone, Ancient Grek Goddesses of Fertility, Sexuality, and Rebirth (Demeter ve Persephone, Antik Grek Doğurganlık, Cinsellik ve Yenden Doğuş Tanrıçaları)" *Journal of Feminist Studies in Religion,* İlkyaz 1988, Cilt 4; Keller'ın Eleusian gizemleri hakkındaki derinlikli çalışması, Tanrıça'ya antik tapınmayla ilgili ritüel sistemlerinin anlaşılması için çok önemli bir katkıdır. Aynı zamanda bu çalışması, klasik Grek zamanlarında bu ritüellerin hem kan akıtılarak kurban verilmesi ve ticarileşmesi ilgili uygulamalarının bozulduğunu vurgulamaktadır.
40. Briffault, *The Mothers,* 1:473-74; Neumann, *The Great Mother,* 134-36, orijinal metindeki vurgu.
41. Stone, *When God Was a Woman*, 4.
42. Neumann, *The Great Mother,* 178.
43. Stone, *When God Was a Woman*, 200.
44. Aynı eser, s. 2001-2. Aynı zamanda bakınız Barbara G. Walker, *The Woman's Encyclopedia of Myths and Secrets* (Mit ve Gizemlerin Kadın Ansiklopedisi) (San Francisco: Harper & Row, 1983).
45. Harrison, *Prologemena to the Study of Greek Religion,* 261.
46. Diodorus Sicilus, Stone, *When God Was a Woman*'dan alıntılanan, 36.

47. Harrison, *Prologemena,* 343.
48. Stone, *When God Was a Woman,* 199, 3.
49. Marija Gimbutas, *The Early Civilization of Europe* (Avrupa'nın Erken Dönem Uygarlığı) (Indo-European Studies 131 için Monograf, Los Angelos'taki University of California, 1980), bölüm 2, 17.
50. Marija Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe, 7000-3500 B.C.* (Eski Avrupa'nın Tanrıça ve Tanrıları, İ.Ö. 7000-3500) (Berkeley and Los Angelos: University of California Press, 1982), bölümler 22, 23, alıntılayan Profesör Vasic.
51. Aynı eser, 22-25.
52. Aynı eser.
53. Aynı eser.
54. Gimbutas, *The Early Civilization of Europe,* bölümler 2, 72.
55. Aynı eser, bölümler 2, 78.
56. Aynı eser, bölümler 2, 75-77.
57. Aynı eser, bölümler 2, 78.
58. Aynı zamanda bakınız Hawkes, *Dawn of the Gods,* 68.
59. Bakınız not 24.
60. Ritüel kurbanı uygulamasının Tanrıça tapınmasıyla bağlantılı olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği konusunda büyük görüş ayrılığı vardır. Kitlesel insan kurbanları Mısır ve Babil türbelerinde yalnızca daha sonra ortaya çıkmaktadır ve bir adamın eşlerini, metreslerini ve/veya hizmetkârlarını kurban etmesi temasıyla ilgili geliştirilmiş ve Hint-Avrupalılarca Avrupa ve Hindistan'a sokulmuş görünmektedir. Fakat bazı arkeolojik veriler, Neolitikte ritüel kurbanlarının örneklerinin görüldüğünü göstermektedir. Bakınız, örneğin, Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe,* 74. Ancak, verilerin çoğu mitlere dayanır: bakınız, örneğin, Sir James Frazer, *The Golden Bough* (New York: Macmillan, 1922). Frazer, anaerkil dediği toplumlarda kralların düzenli olarak kurban edildiği şeklindeki teorinin on dokuzuncu yüzyılda önde gelen savunucusuydu. Frazer'ın inandığı gibi, ritüel kurbanı düzenli bir uygulama olabilir. Veya eli kulağında felaketi bertaraf etmek için acil durum tedbiri olabilir. Daha önce vurgulandığı gibi, Minos ritüel kurbanının bulunduğu bir durum, büyük olasılıkla ikincisiydi. Burada bir rahibin her ikisini de öldüren bir depremde genç bir adamın kurban etmesi kesintiye uğramıştı (Yannis Sakellarakis ve Sapouna Sakellarakis, "Drama of Death in Minoan Temple (Bir Minos Tapınağında Ölüm Dramı)," *National Geographic* 159 (Şubat 1981): 205-22). Bu, aynı zamanda Minos ritüel insan kurbanının başka hiçbir kanıtının bulunmaması, Joseph Alsop'un yazdığına göre, insan kurbanın düzenli bir Minos uygulaması olmadığı çıkarsamasını getirmektedir. Onun yerine, daha son-

raki Grek zamanlarındaki benzer durumlar gibi, "bunun dünyanın sonu gibi gözükmesinin atlatılmasının ümitsiz bir tedbiri" gibi görünmektedir (Joseph Alsop, "A Historical Perspective [Tarihsel Bir Bakış Açısı])," *National Geographic* 159 (Şubat 1981): 223-24). Biliyoruz ki, ritüelde arınma eylemi olarak İ.Ö. beşinci yüzyılda antik Grekler ara sıra bir *pharmakos* veya "günah keçisi" (genellikle suçlu bir mahkûm) kurban ediyorlardı (bakınız, örneğin, Harrison, *Prolegomena,* 102-5). Ancak, böyle kurbanların düzenli olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği sorusuna verilen yanıtlar çok bölünmüştür. Elimor Gadon gibi bazı araştırmacılar, bunun evrensel veya hatta yaygın bir uygulama olmamasına rağmen, İ.Ö. yaklaşık 3000'den 1800'e kadar gelişen Hindistan'daki Harappa kültürü kanıtına işaret ederler, burada ritüelde insan kurbanı uygulaması vardır (Gadon ile özel iletişim, 1986). Nancy Jay ve Mara Keller gibi diğer araştırmacılar hayvanların bile kanlı kurban edilişinin Tanrıça'ya tapınan tarım toplumlarında uygulanmadığını savunurlar. Örneğin, benzer bir Kutsal Kitap hikâyesinde Kabil ile Habil (Kabil, Kenan ülkesinin tarım yapan insanlarını temsil etmektedir) Yehova'ya meyve ve tahıl sunar. Ancak, bu sunuş (çoban istilacıları temsil eden) Habil'in kanlı kurbanını kabul etmeyen Yehova tarafından reddedilir. Bu mitin daha erken yeniden incelenmesi için, bakınız E. Cecil Curwen, *Plough and Pasture (*Saban ve Otlak) [London: Cobbett Press, 1946]. Aynı zamanda Çatalhöyük'te böyle kanlı kurbanların hiçbir çeşidinin olmadığının göstergeleri vardır. Hin-Avrupalı istilacıların öncesinde olan Demeter'e tapınma, aynı zamanda özgün olarak meyve ve tahıl sunuşlarını içerir (Mara Keller, "The Mysteries of Demeter and Persephone, Ancient Grek Goddesses of Fertility, Sexuality, and Rebirth").

61. Bu tanımın rasyonel ve irrasyonel olarak formüle edilmesinde, Filozof Herbert Marcuse'ün *One-Dimensional Man*'deki *(Tek Boyutlu İnsan)* mantık tartışmasına çok şey borçluyum (Boston: Beacon Press, 1964), 236-37.
62. Julian Jaynes, *The Origin of Consciousness in the Breakdown of Bicameral Mind* (İki Bölünmüş Zihnin Çöküşünde Bilincin Kökeni) (Boston: Houghton Mifflin, 1977).
63. Bakınız, örneğin, C. A. Newham, *The Astronomical Significance of Stonehenge* (Stonehenge'in Astronomik Önemi) (Leeds: John Blackburn, 1972). Benzer şekilde, Mellaart Çatalhöyük'ü "örmecilik, tahta işi ve metalürji zanaatlarında ileri teknolojiye" ve "tarımda ve sürü beslemede ileri uygulamalara sahip" olarak nitelemektedir (*Catal Huyuk,* ii).
64. J. E. Lovelock, *Gaia* (New York: Oxford University Press, 1979).
65. James Mellaart, *Excavations at Hacilar* (Hacılar'daki Kazılar) (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1970). 2:iv.
66. Aynı eser, vi.
67. Aynı eser, 249.

6. Bölüm: Başı Üzerinde Gerçekliği Taşıyordu: I. Kısım

1. Eshilos, *Oresteia* (Chicago: University of Chicago Press), 158.
2. Aynı eser.
3. Aynı eser, 161.
4. Aynı eser, 163.
5. Bakınız, örneğin, Hugh Lloyd-Jones, Introduction to *Agamemnon, The Libation Berarers, The Erinyeler* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1970).
6. Joan Rockwell, *Fact in Fiction: The Use of Literature in the Systematic Study of Society* (London: Routledge & Kegan Paul, 1974), bölüm 5.
7. George Thompson, *The Prehistoric Aegean* (New York: Citadel, 1975); H. D. F. Kito, *The Greeks* (Baltimore: Penguin Boks, 1951), 19.
8. Rockwell, *Fact in Fiction,* 163.
9. Aynı eser, 162.
10. Aynı eser.
11. Eshilos, *Oresteia,* 167.
12. Rockwell, *Fact in Fiction,* 150.
13. Eshilos, *Oresteia,* 164.
14. Spencer ve diğer on dokuzuncu yüzyıl erkek egemen teorisyenlerinin mükemmel bir analizi için bakınız Martha Vicinus, ed. *Suffer and Be Stil: Women in the Victorian Age* (Kahır Çek ve Suskun Kal: Victoria Çağında Kadınlar) (Blooington, IN: Indiana University Press, 1972), özellikle 126-45.
15. Bakınız, örneğin, Numbers (Sayılar) 32, 1 Chronicles (Eski Ahit'in Tarih Kitapları) 5.
16. Bakınız David Loye ve Riane Eisler, "Chaos and Transformation: Implications of Non-Equilibrium Theory for Social Science and Society (Kaos ve Dönüşüm: Sosyal Bilim ve Toplum için Dengesizlik Teorisi)," *Behavioral Science* 32 (1987), 53-65.
17. Bakınız, örneğin, Humberto Maturana, "The Organization of the Living: A Theory of the Living Organization (Canlının Organizasyonu: Yaşayan Organizasyonun Teorisi," *Journal of Man-Machine Studies* 7 (1975) içinde: 313-32 ve Vilmos Csanyi, *General Theory of Evolution* (Genel Evrim Teorisi), (Budapest: Akademiai Kiado, 1982).
18. Bakınız, örneğin, Vilmos Csanyi ve Georgy Kampis, Autogenesis: The Evolution of Replicative Systems (Otogenez: Yenileyici Sistemlerin Evrimi)," *Journal of Theoretical Biology* içinde 114 (1985): 303-21.
19. Bakınız, örneğin, 2 Kings (Krallar) 18: 4; Numbers (Sayılar) 31; 2 Chronicles (Eski Ahit'in Tarih Kitapları) 33.
20. George Orwell, *1984* (New York: New American Library, 1971); başlangıç-

ta *Nineteen Eighty Four (Bin Dokuz Yüz Seksen Dört)* başlığıyla yayımlanmıştı (London: Gollancz, 1949).

21. Bakınız Mary Daly, *Gyn-Ecology: The Metaethics of Radical Feminism* (Jin/Ekoloji: Radikal Feminizmin Meta-Etiği) (Boston: Beacon Press, 1978), bu önemli içgörü için.
22. Bakınız *The Dartmouth Bible* (Dartmouth Kutsal Kitap'ı) (Boston: Houghton Mifflin, 1950) araştırmacıların Kutsal Kitap'ı nasıl yeniden yapılandırdığının özeti, yedi yüzyılda çeşitli haham ve rahip "ekollerinin" bir araya getirmesiyledir. Bakınız özellikle 5-11.
23. Aynı eser, 9.
24. Aynı eser, 10.
25. Aynı eser, 10.
26. Aynı eser.
27. Aynı eser.
28. Marija Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe, 7000-3500 B.C.* (Eski Avrupa'nın Tanrıça ve Tanrıları, İ.Ö. 7000-3500) (Berkeley and Los Angelos: University of California Press, 1982), 93.
29. Aynı eser, 149. Bakınız, örneğin, tablo 59, Erich Neumann, *The Great Mother (Büyük Anne)* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1955).
30. Tanrıça'yla ilişkilendirilen yılan imajlarının her yerde, Yakındoğu'da, Avrupa'da, Asya'da ve hatta Amerikan kültürlerinde bulunmasının gözden geçirilmesi için, bakınız Neumann'ın *The Great Mother'ı* içindeki tablolar.
31. Bakınız, örneğin, Joseph Campbell, *The Mythic Image* (Efsanevi İmaj) (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1974), 295.
32. Bakınız, örneğin, aynı eser, 296. Aynı zamanda bakınız Jane Harrison, *Prologemena to the Study of Greek Religion* (Grek Dininin İncelemesine Giriş) (London: Merlin Press, 1903, 1962), Grek mitolojisindeki yılanın kökenlerini gözden geçirmek için.
33. Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe*, 149.
34. Merlin Stone, *When God Was a Woman* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1976), 67.
35. *The Dartmouth Bible*, 146; 2 Kings 18: 4.
36. Campbell, *The Mythic Image*, 294.
37. 2 Kings 18: 4.
38. Havva'nın kökenlerinin tartışması için, bakınız, örneğin, Robert Graves ve Raphael Patai, *Hebrew Myths* (İbrani Mitleri) (New York: McGraw-Hill, 1963), 69.
39. Yaradılış 3:16. Pasaj şöyledir: "unto woman he said, I will greatly mutiply thy sorrow and thy conception; in sorrow thou shalt forth child, and thy desire shall be thy husband, and he shall rule over thee (RAB Tanrı kadına, 'çocuk

doğururken sana çok acı çektireceğim' dedi, 'Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek.')"* Bu pasaj, cennetten kovulma hikâyesi, Tanrıça'ya tapan eşitlikçi çiftçilerin (veya bahçıvanların) nasıl erkek egemen, savaşçı çobanlar tarafından fethedildiği ve bunun nasıl kadınların hem cinsel hem üremeyle ilgili özgürlüğünün sonunu getirdiği hakkında androkratik bir hikâye olarak çok anlam ifade eder. "Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim" kısmı, o zamanda kadınların yalnızca kiminle seks yapacakları kararını alma hakkını değil, fakat aynı zamanda doğum kontrol teknolojileri kullanma hakkını kaybettiğini kuvvetle vurgular. Doğum kontrol araçlarının kullanımının antikiteye uzandığı spermisitlerin kullanımını betimleyen antik Mısır papirüsleriyle doğrulanır. Bakınız Norman Himes, *Medical History of Contraception* (Doğum Kontrol Araçlarının Tıbbi Tarihi) (New York: Schocken, 1970), 64.

40. Yalnızca zamanının geleneksel akademisyenlerine değil, fakat Kutsal Kitap'ın kendisine de meydan okuyan olağanüstü bir on dokuzuncu yüzyıl çalışması için, bakınız Elizabeth Cady Stanton, *The Woman's Bible* (Kadının Kutsal Kitap'ı) (yeniden basımı *The Original Feminist Attack on the Bible* (Kutsal Kitap Üzerine Orijinal Feminist Saldırı), giriş Barbara Welter [New York: Arno Press, 1974]]. İlk kez 1895'te yayımlanmış, onu ya dine korkunç şekilde aykırı ya da laik çağda veya aydınlanma çağında geçersiz gören diğer pek çok feministin itirazı olmuştur. *The Woman's Bible* bir dizi feminist akademisyenin çalışmasıdır. Bazılarının, Kutsal Kitap'ı feminist özlemlerle uzlaştırmaya çalışmasına rağmen, muhtemelen on dokuzuncu yüzyıl feministleri içinde en çarpıcısı olan Elizabeth Cady Stanton, kadınların Tanrı buyruğu şeklinde daha az gelişmiş yaratıklar olarak ele alındığı pek çok pasajı belirleyerek ve bunlara itiraz ederek konuya en can alıcı yerinden girmiştir. O zamandan beri, özellikle 1970'lerde 1980'lerde, pek çok kadın din araştırmalara katkıda bulunarak Kutsal Kitap'ı yeniden incelemiştir. Bu yeni araştırmalar üzerine bazı gözden geçirme niteliğinde çalışmalar için, bakınız Gail Graham Yates, "Sprituality and the American Feminist Experience (Maneviyat ve Amerikan Feminist Deneyimi)," *Signs* 9 (Güz 1983): 59-72; Anne Barstow Driver "Review Essay: Religion (Eleştiri Makalesi: Din)," *Signs* 2 (Kış 1976): 434-42; Rosemary Ruether, "Feminist Theology in Academy (Akademide Feminist Teoloji)," *Christianity and Crisis* 45 (1985): 55-62; aynı zamanda bakınız Carol P. Christ ve Judith Plaskow, ed. *Womanspirit Rising* (Yükselen Kadın Ruhu) (New York: Harper & Row, 1979); Nancy Auer Falk ve Rita Gross, ed. *Unspoken Worlds* (Konuşulmamış Dünyalar) (New York: Harper & Row, 1980): Charlene Spretnak, ed. *The Politics of Women's Sprituality* (Kadınların Maneviyatının Politikası) (New York:

* *Ç. N.: Türkçe çeviri "Kutsal Kitap Yeni Çeviri, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001"den aynen alıntılanmıştır.*

Doubleday Anchor, 1982); Elizabeth Schussler Fiorenza, *In Memory of Her* (Onun Anısına) (New York: Crossroad, 1983); Rosemary Radford Ruether, ed. *Religion and Sexism; Images of Women in Jewish and Christian Traditions* (Din ve Cinsiyetçilik: Yahudi ve Hıristiyan Geleneklerinde Kadın İmajları) (New York: Simon & Shuster, 1974); Mary Daly, *Beyond God the Father* (Tanrı Babanın Ötesinde) (Boston: Beacon, 1973); Susannah Herschel, ed. *On Being a Jewish Feminist* (Bir Yahudi Feminist Olmak Üzerine) (New York: Shocken Boks, 1982). Güncel ve harika kısa bir makale Carol P. Christ'a aittir, "Toward a Paradigm Shift in the Academy and in Religious Studies (Akademide ve Dini Çalışmalarda Bir Paradigma Değişikliğine Doğru," *Transforming the Consciousness of the Academy* (Akademinin Bilincini Dönüştürmek) içinde, Christy Farham, ed. (Bloomington, IN: Indiana University Press, 1987). Sara'nın Kutsal Kitaptaki hikâyesinin büyüleyici bir yeniden yorumu için, bakınız Savina J. Teubal, *Sarah the Priestess: The First Matriarch of Genesis* (Rahip Sara: Yaradılışının İlk Anaerki) (Chicago: Swallow Press, 1984).

7. Bölüm: Başı Üzerinde Gerçekliği Taşıyordu: II. Kısım

1. Maria Gimbutas, "The First Wave of Eurasian Stepe Pastoralists into Copper Age Europe," *The Journal of Indo-European Studies* 5 (Kış 1977): 297.
2. Sayılar 31; Yeşua 6, 7, 8, 10, 11.
3. Modern zamanlarda daha büyük teknolojik ve sosyal karmaşıklık, aynı zamanda yeni roller yaratıyor. Çok önemli güncel konulardan biri, daha kazançlı ve prestijli olanların gene temel olarak erkeklere gidip gitmemesi. *Breaking Free* (Özgürlüğe Kavuşmak), bu kitabın devamı, bu konuyu inceliyor. Erkek merkezli bir bakış açısından bu tarihöncesindeki teknolojik ve sosyal örgütlenme sorununu işleyen ilginç bir tartışma için, bakınız Lewis Mumford, *The Myth of the Machine: Technics and Human Development* (Makine Miti: Teknik ve İnsan Gelişimi) (New York: Harcourt, Brace & World, 1966).
4. Daha büyük teknolojik ve sosyal karmaşıklığın nasıl kesinlikle erkek tahakkümüne yol açmadığı ve Girit'te ortaklık modelli sosyal örgütlenme devam ettiği sürece kadınların güç ve statülerini nasıl korudukları ile ilgili bir tartışma için bakınız bölüm 3.
5. Edwin Oliver James, *The Cult of Mother Goddess* (Ana Tanrıça Kültü) (London: Thames & Hudson, 1959), 89. *When God Was a Woman*'da (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1976), Merlin Stone özellikle bu bağlantıda Tanrıça'ya tapınmanın erkek tahakkümünün empoze edilmesinden önce ve sonra aldığı biçimleri ayırt etmenin ne kadar önemli olduğunu vurgular. Fakat

maalesef başka türlü harika olacak bu çalışmanın çoğu kısmında, Stone açıkça ikisini ayırmaz. Sonuç olarak, sık sık kadın tanrılara erkek egemen zamanlarda tapınılmasım daha önceki Tanrıça'yı temsil edenler bağlamında, yani Athena, İştar veya Kibele (tümü savaşla ilişkilendirilen tanrılar) ile temel olarak yaşamın yeniden doğuşu ile özdeşleştirilen Paleolitiğin hamile "Venüs" figürleri ve Çatal Höyüğün Büyük Ana Tanrıça'sı gibi tarihöncesinin Tanrıça'sı arasında fark olmadan tartışılmasını buluruz.

6. Ruby Rohrlich Leavit, "Women in Transition: Crete and Sumer (Geçiş Döneminde Kadınlar: Girit ve Sümer)," *Becoming Visible* içinde, Renate Bridenthal ve Claudia Koonz, ed. (Boston: Houghton Mifflin, 1977), 55. Daha sonraki dinlerin nasıl kadınları aşağı gördüğünü ve erkeklere tabi kıldığını yansıtan ve sürdüren büyük sorunla ilgili akademik makalelerin harika bir koleksiyonu için, bakınız Rosemary Radford Ruether, ed. *Religion and Sexism; Images of Women in Jewish and Christian Traditions* (Din ve Cinsiyetçilik: Yahudi ve Hıristiyan Geleneklerinde Kadın İmajları) (New York: Simon & Shuster, 1974). Bazı daha güncel çalışmalar şunlardır: Carol P. Christ ve Judith Plaskow, ed. *Womanspirit Rising* (Yükselen Kadın Ruhu) (New York: Harper & Row, 1979); Charlene Spretnak, ed. *The Politics of Women's Sprituality* (Kadınların Maneviyatının Politikası) (New York: Doubleday Anchor, 1982) ve Mary Daly, *Gyn-Ecology: The Metaethics of Radical Feminism* (Jin/Ekoloji: Radikal Feminizmin Meta-Etiği) (Boston: Beacon Press, 1978). Aynı zamanda bakınız Riane Eisler, "Our Lost Heritage: New Facts on How God Became A Man (Kayıp Mirasımız: Tanrı'nın Nasıl Erkek Olduğuna Dair Gerçekler)," *The Humanist* 45 (Mayı/Haziran 1985): 26-28.

7. Raphael Patai, *The Hebrew Goddess* (İbrani Tanrıça'sı), (New York: Avon, 1978), 12-13. Kutsal Kitap'ta bile Süleyman'ın mabedinin Yehova dışındaki tanrılara ve tanrıçalara tapınmak için de kullanıldığını okuruz.

8. Aynı eser, 48-50. Bütün verilere rağmen bu çalışma kadın merkezli dini mirasımızı rapor eder, Patai'ın yorumu genellikle tahakküm paradigması içindedir. Feminist bakış açısından farklı bir yaklaşım için, bakınız Carol P. Christ, "Heretics and Ousiders: The Struggle over Female Power in Western Religion (Sapkınlar ve Dışarıdakiler: Batı Dininde Kadın Gücü üzerine Mücadele)," *Soundings* 61 (Sonbahar 1978): 260-80.

9. Bakınız, örneğin, Yeremya 44: 17. Stone, *When God Was a Woman*, bu noktanın harika bir tartışmasını içerir. Aynı zamanda bakınız Elizabeth Gould Davis, *The First Sex* (İlk Cinsiyet) (New York: Penguin Boks, 1971), Ortaçağa kadar yalnızca kadınlar arasında değil, fakat erkekler arasında da Tanrıça tapınmasının devasa gücünün ilginç bir dokümantasyonunu içerir. Örneğin, Davis, Cyril'in İ.S. beşinci yüzyılda, bundan sonra Kilisenin onlara "Bakire Meryem'e

Tanrı'nın annesi olarak tapınmaya" izin vermeye istekli olduğu zaman, Efes halkının sokaklarda dans ettiğini okuduğumuz mektuplarından alıntı yapmaktadır (s. 246).

10. İbranice tanrı kelimesi olan *Elohim*'in etimolojisinin ilginç bir analizi için, bakınız S. L. MacGregor Mathers, *The Kabalah Unveiled* (Açığa Çıkarılan Kabala) (London: Routledge & Kegan Paul, 1957), June Singer, Androgeny'de tartışılmıştır (New York: Anchor Boks, 1977), 84. Mathers, yalnızca *Elohim*'in eril bir sonu olan, tanrı için kullanılan dişil bir isim olduğuna işaret etmez, fakat İbranice kelime *ruach*'ın (Kutsal Ruh) dişil olduğunu, *hochma* (Erdem) kelimesinin de dişil olduğunu vurgular. Bunlar, Tanrıça'nın bütün antik unvanlarıdır.

11. Daha önceki mitlerin ve sembollerin nasıl "çalındığı ve tersine çevrildiği, saptırıldığı ve bozulduğunun" çok güçlü bir analizi için (s. 75), bakınız Daly, *Gyn/Ecology* (Jin/Ekoloji), özellikle bölüm 2. Bunun ve bu konudaki diğer analizlerin büyüleyici bir yönü, pek çok araştırmacının bağımsız rotalarının bugün nasıl aynı temel içgörüye ulaştığıdır: Orwell'ın *1984*'teki "kehanetlerinin" tahakkümcü olarak başarılı şekilde yeniden oluşturma işi, "zaten olanların betimlenmesidir." Yalnızca gerçek tarihöncemiz-ve onunla birlikte Tanrıça-silinmiş değildir; dilimizden cinsel yönden eşitlikçi sözcüklerin sansür edilmesiyle felce uğrayan düşüncemiz "neyin sapkın olduğunun algısından çok sapkın düşünceyi izlemeyi" olanaksız kılmıştır. *1984*'te gibi, gereken kelimeler artık bulunmamaktadır (Daly, *Gyn{Ecology,* 300-31; Orwell, *1984,* 252). Bir süre önce, dini ve klasik mitleri feminist olmayan girişimler, bozulmuş şekilde, tahakküm öncesi zamanlara uzanır, bakınız, örneğin, Robert Briffault, *The Mothers* (Anneler) (New York: Johnson Reprint, 1969); Jane Harrison, *Prologemena to the Study of Greek Religion* (Grek Dininin İncelemesine Giriş) (London: Merlin Press, 1903, 1962); M. Esther Harding, *Woman's Mysteries* (New York: Putnam, 1971); Erich Neumann, *The Great Mother* (Büyük Anne) (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1955); Robert Graves, *The White Goddess* (Beyaz Tanrıça) (New York: Vintage Boks, 1958); Helen Diner, *Mothers and Amazons* (Anneler ve Amazonlar) (New York: Julian Press, 1971); Frazer, *The Golden Bough (Altın Dal)* (New York: Macmillan, 1922); J. J. Bachofen, *Myth, Religion and Mother Right* (Mit, Din ve Anne Hakkı), çev. Ralph Manheim (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1861, 1967). *Anne hakkı* terimi, bazen farklı şekilde kullanılmasına rağmen, basitçe babayanlı nesep yerine anayanlı nesep sistemidir, başka bir ifadeyle, nesep, zamanımızdaki gibi, baba yerine anneden izlenir.

12. Bakınız, örneğin, Yeşu 6:21; Yasalar 12:2-3. Yahudiler Hıristiyan geleneğinde sık sık Tanrı'nın Oğlu'nu öldürmekle ve diğer "iğrençliklerle" suçlandığı için, Avrupa tarihinin çoğunda bu durum onların infaz edilmesini ve öldürülmesini

rasyonalize etmeye hizmet etmiştir. Söz konusu uygulamaların İbranilerin buluşu olmadığını fakat tahakküm toplumlarının karakteristik özelliği olduğunu vurgulamak zorunludur. İçinde Yahudilerin ataerkillikle suçlanmaları şeklindeki yanlış anlaşılmaya dayalı iddiaları (veya imaları) konu alan iki önemli makale bulunan kaynak için, bakınız Judith Plaskow, "Blaming Jews for Inventing Patriarchy (Yahudileri Ataerkilliği İcat Etmekle Suçlamak) ve Annette Daum, "Blaming Jews for the Death of the Goddess (Yahudileri Tanrıça'nın Ölümüyle Suçlamak," ikisi de *Lilith* içinde, 1980, no. 7:11-13.

13. *The Darthmouth Bible* (Darthmouth Kutsal Kitap'ı) (Boston: Houghton Mifflin, 1950), 146. Çoğu geleneksel kaynak gibi, *Darthmouth Kutsal Kitap'ı* ilk kısmında Yahudi-Hıristiyan Kutsal Kitap'ı Eski Ahit'i çağrıştırır, ancak Yahudi araştırmacılar Yahudiler için tek bir kutsal kitap olduğunu ve bu nedenle İbrani Kutsal Metinleri veya İbrani Kutsal Kitap'ı terimlerinin *Eski Ahit*'ten daha uygun olacağını vurgularlar. Bu kitapta İbrani Kutsal Kitap'ı demeyi tercih edecektim. Fakat kısa süre sonra bunun büyük karışıklığa yol açacağı belirginlik kazandı, çünkü sorduğum çoğu kişi bunun Kutsal Kitap'ın ilk kısmı değil de, Gizli Yazılar veya yeni bulunan İbrani parşömenleri (Ölü Deniz Parşömenleri gibi) anlamına geldiğini sandı.
14. Bakınız, örneğin, Sayılar 31: 18
15. Mısırdan Çıkış 21: 7.
16. Sayılar 31: 9, 17, 18.
17. Hâkimler 19: 24. Bu okuyucular, Kutsal Kitap araştırmacıları, uzun süre erkeğin kadına insanlık dışı davranışıyla ilgili böyle pasajların önde gelen paradigmanın gücünün korkutucu kanıtı olduğunu sakince göz ardı etmişlerdir. Bugün Kutsal Kitap araştırmacılarının yeni dalgası, bağımsız olarak böyle pasajları yeniden değerlendiriyor ve bağımsız olarak aynı sonuçlara ulaşıyor ki (bakınız, örneğin, Mary Daly, *Beyond God Father* (Tanrı Babanın Ötesi) [Boston: Beacon, 1973]), bu, ortaklık dünya görüşünün çağdaş yeniden dirilişinin gücünün içten bir kanıtıdır. Bu konuya tekrar döneceğim.
18. Hâkimler 19: 25-28.
19. Yaradılış 19.
20. Levililer 12: 6-7.
21. Neumann, *The Great Mother,* 313.
22. Aynı eser, 312.
23. *New Catholic Encyclopedia* (Yeni Katolik Ansiklopedisi), cilt. 2, 5: *Hastings Encyclopedia of Religion and Ethics* (Hastings Din ve Ahlak Ansiklopedisi), cilt 1.
24. Bakınız, örneğin, Joseph Campbell, *The Mythic Image* (Efsanevi İmaj) (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1974), 59-64.
25. Daly, *Gyn/Ecology,* 17-18, 39. Bir teolog olan Daly kızgınlıkla yalnızca hayat

ağacının "ölü bir ağaç üzerinde asılı ölü bir vücudun nekrofil sembolü" ile yer değiştirmediğini, aynı zamanda "ataerkilliğin" kendisinin bütün gezegende önde gelen din olduğunu ve hayati mesajının nekrofili olduğunu" yazmaktadır.

8. Bölüm: Tarihin Diğer Yarısı: I. Kısım

1. Gilani için tercih edilen telaffuz, *gi-lan-ee*'dir. *G gift*'teki gibi serttir. Vurgu ilk hecededir. *Gylany* kelimesi, bütün olarak *progeny* kelimesiyle aynı hece vurgusuna ve ritme sahiptir.*
2. Jane Harrison, *Prologemena to the Study of Greek Religion* (Grek Dininin İncelemesine Giriş) (London: Merlin Press, 1903, 1962), 646.
3. Jacquetta Hawkes, *Dawn of the Gods: Minoan and Mycenaean Origins of Greece* (Tanrıların Şafağı: Yunanistan'ın Minos ve Miken Kökenleri) (New York: Random House, 1968), 261.
4. Eshilos'un *Oresteia* gibi daha sonraki Grek oyunları bunu doğrular, burada Cyltemnestra gibi kraliçeler açıkça görevdedir ve kocalara eşler olarak gönderme yapılır.
5. Hesiod, *Works and Days* (İşler ve Günler), John Mansley Robinson'ın *An Introduction to Early Greek Philosophy* (Erken Dönem Grek Felsefesine Giriş) içinden alıntılanan (Boston: Mifflin, 1968), 4
6. Heraclitus, Edward Hussey'den alıntılanan, *The Pre-Socratics* (Ön Sokratesçiler) (New York: Scribner, 1972), 49.
7. Hesiod, Robinson'dan alıntılanan, *Early Greek Philosophy,* 5.
8. J. V. Luce, *The End of Atlantis* (Atlantis'in Sonu) (London: Thames & Hudson, 1968), 158.
9. Aynı eser, 159.
10. Aynı eser.
11. Örneğin, Anaksimandros (İ.Ö. yaklaşık 612'de doğan) bazı ana yönleriyle Darwin'in evrim teorisinin habercisidir. Ona göre insan hayatı; kökleri olan insan prototiplerinin başlangıçta balığa benzer yaratıklar olarak yaratıldığı, olgunluğa ulaşmaları üzerine suyu terk ettikleri, balığa benzer yapılarından sıyrıldıkları ve insan biçiminde ortaya çıktıkları bir sürece dayanır. Bu düşünceler Anaksimandros'in insan embriyonunun gelişimine ait bazı şeyleri bilmiş olabileceğini düşündürmektedir (Hussey, *The Pre-Socratics,* 26; Robinson, *Early Greek Philosophy,* 33-34).
12. Robinson, *Early Greek Philosophy,* 46.

---

* *Ç. N.: İngilizce'deki kelimelerin telaffuz, hece vurgusu ve ritmleri Türkçe'dekinden farklıdır. Bundan dolayı İngilizce özgün kelime baz alınmıştır.*

13. Hussey, *The Pre-Socratics*, 14.
14. Aynı eser, 13.
15. Aynı eser.
16. Daha önce vurgulandığı gibi, Nicolas Platon ve Jacquetta Hawkes gibi araştırmacılar Grek medeniyetinin Girit'ten gelen köklerini yazmıştır. Platon'un yazdığına göre, "Böyle dinamik insanların ürettiği parlak medeniyet iz bırakmadan kaybolamazdı (Nicolas Platon, *Crete* (Girit) [Geneva: Nagel Publishers, 1966] 69). Calophon'lu Ksenofanes, Samos'lu Pytagoras ve Miletus'lu Thales, Anaksimandros ve Anaximanes gibi önde gelen Sokrates öncesi filozof-bilimcilerin, Grek Karanlık Çağında yeni bir dönem açan Dor istilasına kadar tahrip edilmemiş doğu Akdeniz'deki adalarda ve güney Anadolu sahilinde, binlerce yıldır Tanrıça'ya tapman kültürlerin sitelerinde yaşaması da anlamlıdır.
17. Her şeyin androkratik teolojik ve bilimsel teorilerdeki gibi sınıflanmış değil de birbiriyle bağlantılı ve birbirine bağlı olduğu birleşik ve arasında ilgili evren düşüncesi (daha önce Tanrıça ile Anne ve Her Şeyi Bahşeden olarak sembolize edilen) Anaxagoras'ın bazı ifadelerinde geçer. Şöyle yazar: "Her şey, bir dünya düzeninde şeyler, birbirinden ayrı veya bir baltayla kesilmiş gibi kopuk değildir. Ne sıcaktan soğuk ne de soğuktan sıcaktır." Robinson'dan *Early Greek Philosophy* (Erken Dönem Grek Felsefesine Giriş) içinde alıntılanan, 177-81.
18. Hussey, *The Pre-Socratics*, 17.
19. Aynı eser, 19.
20. Bakınız, örneğin, Robinson, *Early Greek Philosophy*, 34, 35, 89, 94, 137, 168.
21. Marija Gimbutas, *Goddesses and Gods of Old Europe, 7000-3500 B.C.* (Eski Avrupa'nın Tanrıça ve Tanrıları, İ.Ö. 7000-3500) (Berkeley and Los Angelos: University of California Press, 1982), 102, 196.
22. Aynı eser, 198.
23. Erich Neumann, *The Great Mother* (Büyük Anne) (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1955), 275.
24. Hussey, *The Pre-Socratics*, 14.
25. Robinson, *Early Greek Philosophy*, 70.
26. Aynı yapıt, 80.
27. Harrison, Aristeoxenus'u Pytogoras'ın etiği Themistocleia'dan öğrendiği bilgisinin kaynağı olarak alıntılar (*Prolegomena*, 646). Hawkes, Orphism'in reformcusu olarak Pytogoras'ın "güçlü bir feminizmi" benimsediğini yazar." (*Dawn of Gods*, 283).
28. Harrison, *Prolegomena*, 647.
29. Aynı eser; Hawkes, *Dawn of Gods*, 284.
30. Harrison, *Prolegomena*, 647.
31. Platon, *Republic (Devlet)*, kitap 4.

32. Aynı zamanda bakınız Demeter'in tahta çıkarıldığı ve büyük yılanının etrafında dolanırken okşandığı kabul törenlerini gösteren bir kül kabının üzerindeki illüstrasyonlar. Demeter'in solunda diğer bir kadın figürü, kızı ve ikizi Tanrıça, Persephone durmaktadır. (Harrison, *Prolegomena,* 546). Elusia Gizemlerinin yeni ve büyüleyici bir incelemesi için, bakınız Keller, "The Mysteries of Demeter and Persephone, Ancient Greek Goddesses of Fertility, Sexuality and Rebirth (Antik Grek Doğurganlık, Cinsellik ve Yeniden Doğuş Tanrıçaları Demeter ve Persephone'un Gizemleri)" (yayımlanmamış taslak). Keller'ın işaret ettiği gibi, Elusia Gizemleri antik Tanrıça tapınmalarının pek çok unsurunu muhafaza etmiştir. Şöyle yazmaktadır: "Demeter ve Persephone ayinleri gelmiş geçmiş en gizemli hayat tecrübelerinden-doğum, cinsellik, ölüm ve en büyük gizem olan sonsuz aşktan-söz eder. Bu Gizem dininde, antik Akdeniz ülkesinin insanları neşelerini tabiatın güzelliği ve bolluğu içerisinde açıklamışlardır. Bunlar içinde, ürünlerin ihtiyatlı hasadı; kişisel aşkta cinsellik ve üreme ve insan ruhunun yeniden doğuşu, ayrıca çile ve ölüm bulunur. Cicero bu ayinleri şöyle yazmıştır: 'Yalnızca neşe içinde yaşamanın nedenini değil, fakat daha iyi ümitlerle ölmenin nedeni de bilmekteyiz.'"
33. Augustine, Harrison'dan alıntılandı, *Prolegomena,* 261.
34. Hawkes, *Dawn of the Gods,* 286.
35. Elise Boulding, *The Underside of History* (Tarihin Arka Yüzü) (Boulder, CO: Westview Press, 1976), 260-62. Feminist filozof Mara Keller'ın vurguladığı gibi, Aspasia'nın Tanrıça'nın hâlâ birincil olduğu ve kadınların büyük ölçüde bağımsız olduğu Anadolu'dan gelmiş görünmesi önemlidir (Mara Keller ile özel iletişim, 1986). Aspasia, Atina'ya İ.Ö. yaklaşık 450'de gelmiş ve kadınlar için bir okul açarak aynı zamanda orada çok ders vermiştir. Derslerine Sokrates, Pericles ve diğer ünlü adamlar katılmıştır (Will Durant, *The Life of Greece* (Yunanistan'da Hayat) [New York: Simon & Schuster, 1939]), 253.
36. Harrison, *Prolegomena,* 646.
37. Mary, Beard, *Woman as a Force in History* (Tarihte Bir Kuvvet Olarak Kadın) (New York: McMillan, 1946), 326.
38. *Sappho: Lyrics in the Original Greek* (Sappho: Özgün Grekçe Şarkı Sözleri), çev. Willis Barnstone (New York: Anchor, 1965). Sappho'nun eserlerinin çoğu, mutassıp Hıristiyanlarca diğer "pagan" yazılarla birlikte yakıldı. Fakat Keller'ın sorduğu üzere, niçin (savaşı öven) Homeros canını bağışladı ve Sappho gibi (aşkı öven) kadınların eserleri yok edildi? Platon'un onuncu ilham perisi diye söz ettiği Sappho ile ilgili tartışmalar için, bakınız, örneğin, Hawkes, *Dawn of the Gods,* 286; Boulding, *Underside of History,* 260-63.
39. Boulding, *Underside of History,* 262-63.
40. Örnekler, Aristofanes'in The Women at Demeter's Festivals (Demeter'in Bay-

ramlarında Kadınlar) ve *The Women in Politics* (Siyasetteki Kadınlar) eserlerinden alınmadır.

41. Robinson, *Early Greek Philosophy,* 269-70.
42. Aynı eser, 286, 285.
43. Thucydides, *History of Peloponnesian War* (Peloponez Savaşımn Tarihi), 267.
44. Robinson, *Early Greek Philosophy,* 287.
45. Aristoteles, *Politics (Politika).*
46. Genesis (Yaradılış), 1-3.
47. Fritjof Capra, *The Turning Point: Science, Society and Rising Culture (Dönüm Noktası: Bilim, Toplum ve Yükselen Kültür)* (New York: Simon & Schuster, 1982), 282.

9. Bölüm: Tarihin Diğer Yarısı: II. Kısım

1. Leonard Swindler, "Jesus was a Feminist (Hz. İsa Bir Feministti)," *The Catholic World,* Ocak 1971, 177-83.
2. Bakınız, örneğin, Yuhanna 20:1-18.
3. Profesör S. Scott Barthcy ile görüşme, "Tracing the Roots of Christianity (Hıristiyanlığı Köklerini İzlemek) içinde," *The UCLA Monthly* 11 (Kasım-Aralık 1980): 5.
4. Bakınız, örneğin, Elisabeth Schussler Fiorenza, "Women in the Early Christian Movement (Erken Dönem Hıristiyan Hareketinde Kadınlar)," Carol Christ ve Judith Plaskow içinde, ed. *Womanspirit Rising: A Feminist Reader in Religion* (Yükselen Kadın Ruhu: Din Hakkında Feminist Koleksiyon) (San Francisco: Harper & Row, 1979), 91-92; Elise Boulding, *The Underside of History* (Tarihin Altında Kalanlar) (Boulder, CO: Westview Press, 1976), 359-60. Fiorenza'nın *In Memory of Her* (Onun Anısına) adlı eseri, feminist bakış açısından Yeni Ahit araştırmacılığının önemli bir çalışmasıdır.
5. James Robinson, ed., *The Nag Hammadi Library* (Nag Hammadi Kütüphanesi) (New York: Harper & Row, 1977). Bu, hiçbir şekilde antik Hıristiyan İncilleri androkratik dokümanlar değildir anlamına gelmez. Bunun ne dereceye kadar yapılan çeşitli çevirilerin fonksiyonu olduğuna hükmetmek zordur. Örneğin, son çeviri, Koptça'dan İngilizce'ye, Antikite ve Hıristiyanlık Enstitüsünün Kopt Dili Gnostik Kütüphanesi Projesinin bir eseriydi. Fakat dilin önde gelen imgelemi, açıkça bunların tanrının erkek ve erkekçe kavramsallaştırmaları zaten baskın olduğu bir zamanda yazılan dokümanlar olduğunu gösterir. Ancak, aynı zamanda bu İncillerin temel sapkınlıklarından birinin, onların bir kısmının androkrasi öncesine bir dönüş olduğu şüphesizdir. Söz konusu dönemde

evreni yöneten güçler, Anne'nin yaratıcı güçlerine ve erdemine göndermelerle kadın formundadır. (Bakınız, örneğin, *Thomas İncili,* 129; *Philip İncili*, 136-42; *The Hypotasis of Archons, The Sophia of Jesus Christ* (Hükümdar Hz. İsa'nın Hayatı, Hz. İsa'nın Erdemi), 206; *The Thunder, Perfect Mind* (Gök Gürlemesi, Mükemmel Akıl), 271; *The Second Treatise of Great Seth* (Büyük Şit'in İkinci Eseri), 330). Belki (çeşitli felsefi ve dini geleneklerden gelen) bütün bu farklı İnciller arasında geçen önemli sapkınlık, sınıflamanın Tanrı tarafından emredilen bir özellik olduğuna meydan okumalarıdır. Tanrısal gücün kadın olarak sembolize edilmesi ve Mecdeli Meryem'e Hz. İsa'nın sevdiği ve güvendiği arkadaşı şeklinde göndermeler gibi gilanik motiflerin bile ötesinde olan, burada gnosis veya bilgi düşüncesinin açık projeksiyonunu bulmamız gerçeğinin yalnızca kilise hiyerarşisi yoluyla-İnciller, piskoposlar ve rahipler yoluyla-ulaşılabilir olmasıdır ki, bu hâlâ ortodoks Hıristiyanlığın ayırıcı özelliğidir.

6. Elaine Pagels, *The Gnostic Gospels* (Gnostik İnciller) (New York: Random House, 1979), xix.
7. Aynı eser, xix. Konstantin'in İ.S. 313'teki Milano Emirnamesinin Hıristiyan Kilisesi ile Roma yönetici sınıflarıyla ittifakının başlangıcına işaret ettiğine dikkat ediniz.
8. Helmut Koester, "Introduction to the Gospel of Thomas (Thomas İnciline Giriş)," *The Nag Hammadi Library,* 117.
9. Markos 16: 9-20; Robinson, ed. *Nag Hammadi Library,* 471-74; Pagels, *The Gnostic Gospels* (Gnostik İnciller), 11.
10. Robinson, ed. *Nag Hammadi Library,* 43, 138. Bu pasajların harika bir analizi için, bakınız Pagels, *The Gnostic Gospels* (Gnostik İnciller), bölüm 1.
11. Bakınız Pagels, *The Gnostic Gospels* (Gnostik İnciller), 11-14.
12. Aynı eser, 14. Resmî Hıristiyan metinlerinin bazıları hâlâ bu gilanik mesajın izlerini taşıyor. Bakınız, örneğin, Yuhanna 8:32: "Gerçeği bileceksiniz ve gerçek sizi özgür kılacak."*
13. Aynı eser, bölüm 3.
14. Aynı eser, xvii, 41.
15. Aynı eser, 41-42, vurgu orijinaldir.
16. Aynı eser, 42-43.
17. Aynı eser, 42.
18. Aynı eser, 54.
19. Robinson, ed. *Nag Hammadi Library*, 461-62.
20. Pagels, *The Gnostic Gospels (Gnostik İnciller),* 52.
21. Aynı eser, 56-57.

---

* *Ç. N.: Türkçe çeviri, Kutsal Kitap Yeni Çeviri, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001, s. 1347'den aynen alıntılanmıştır.*

22. Aynı eser, 52-53.
23. Aynı eser, 49.
24. Aynı eser, bölüm 3; bakınız özellikle s. 50 ve onu izleyenler.
25. Aynı eser, 52-53.
26. Profesör S. Scott Barthcy ile görüşme, "Tracing the Roots of Christianity (Hıristiyanlığı Köklerini İzlemek)," 5.
27. Ilya Prigogine ve Isabel Stengers, *Order out of Chaos* (New York: Bantam, 1984), özellikle bölümler 5, 6.
28. Constance Parvey, "The Theology and Leadership of Women in the New Testament (Yeni Ahit'te Kadınların Teolojisi ve Liderliği)," Rosemary Radford Ruether içinde, ed. *Religion and Sexism: Images of Women in Jewish and Christian Traditions* (Din ve Cinsiyetçilik: Yahudi ve Hıristiyan Geleneklerinde Kadınların İmajları) (New York: Simon & Schuster, 1974), 118.
29. Pagels, *The Gnostic Gospels* (Gnostik İnciller), 63.
30. Abba Eban, *My People: The Story of the Jews* (Benim Halkım: Yahudilerin Hikâyesi) (New York: Random House, 1968).
31. Pagels, *The Gnostic Gospels* (Gnostik İnciller), 63.
32. Aynı eser, s. 49.
33. Aynı eser, xviii.
34. Bakınız, örneğin, *New Columbia Encyclopedia* (New York: Columbia University Press, 1975), 634; H. G. Wells, *The Outline of History* (Tarih Taslağı) (New York: Garden City Publishing, 1920), 520; Elizabeth Gould Davis, *The First Sex (İlk Cinsiyet)* (New York: Penguin Books, 1971), 234, 237; Hendrik Van Loon, *The Story of Mankind* (İnsanlığın Hikâyesi) (New York: Boni & Liveright, 1921), 135.
35. Bakınız, örneğin, Wells, *Outline of History* (Tarih Taslağı), 522-26; Davis, *The First Sex* (İlk Cinsiyet), bölüm 14; G. Rattray Taylor, *Sex in History* (Tarihte Cinsiyet) (New York: Ballantine, 1954).
36. Pagels, *The Gnostic Gospels (Gnostik İnciller)*, 69.
37. Aynı eser, 57, vurgu eklenmiştir.
38. Bakınız, örneğin, *New Columbia Encyclopedia,* 61; Davis, *The First Sex* (İlk Cinsiyet), 420.
39. *New Columbia Encyclopedia,* 705, 1302; *The First Sex* (İlk Cinsiyet), 420.
40. Pagels, *The Gnostic Gospels (*Gnostik İnciller), 68.
41. Will Durant ve Ariel Durant, *The History of Civilization* (Medeniyet Tarihi) (New York: Simon & Schuster), cilt 4, *the Age of Faith* (Fetih Çağı), 843.

10. Bölüm: Geçmişin Modelleri: Gilani ve Tarih

1. Ilya Prigogine ve Isabel Stengers, *Order out of Chaos* (Kaostan Düzene) (New York: Bantam, 1984); Edward Lorenz, "Irregularity: A Fundemental Property of the Atmosphere (Düzensizlik: Atmosferin Temel Bir Özelliği," *Tellus,* 1984, no. 36A: 98-110; Ralph Abraham ve Christopher Shaw, *Dynamics: The Geometry of Behavior* (Dinamikler: Davranışların Geometrisi) (Santa Cruz, CA: Aerial Press, 1984).
2. Prigogine ve Stengers, *Order out of Chaos,* 169-70.
3. Abraham ve Shaw, *Dynamics: The Geometry of Behavior.*
4. Aynı eser.
5. Prigogine ve Stengers, *Order out of Chaos,* 189-90.
6. Aynı eser. Alıntılar (sırayla) 187, 176-177.
7. Tarih ve ekonominin çevrimsel teorileri için, bakınız, örneğin, Walter Kaufman, *Hegel:A Reinterpretation* (Hegel: Bir Yeniden Yorum) (Garden City, NY: Doubleday, 1965); Oswald Spengler, *The Decline of the West* (Batının Çöküşü) (New York: Knopf, 1926-1928); Pitirim Sorokin, *The Crisis of Our Time* (Zamanımızın Krizi) (New York: Dutton, 1941); R. Hamil, "Is the Wave of the Future a Kondratieff (Gelecek Dalgası Bir Dalgalanma mı?)" *The Futurist,* Ekim 1979; Arthur Schlesinger, Sr., *The Tides of Politics* (Siyasetin Gelgitleri) (Boston: Houghton Mifflin, 1964); David Loye, *The Leadership Passion* (Liderlik Tutkusu) (San Francisco; Jossey-Bass, 1977).
8. Henry Adams, *The Education of Henry Adams* (Henry Adams'ın Eğitimi) (New York: Houghton Mifflin, 1918), 441-42.
9. Aynı eser, 388. Adams'ın "kadınca" olana verdiği yüksek değeri vurgulayan ilginç bir yorum için, bakınız Lewis Mumford, "Apology to Henry Adams (Henry Adams'a Özür)," *Interpretation and Forecasts: 1922-1977* içinde (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1973), 363-65.
10. G. Rattray Taylor, *Sex in History* (Tarihte Cinsiyet) (New York: Ballantine, 1954).
11. Bakınız, örneğin, Wilhelm Reich, *The Mass Psychology of Fascism* (Faşizmin Kitle Psikolojisi) (New York: Farrar, Straus, Giroux, 1980).
12. Taylor, *Sex in History,* bölüm 5.
13. Aynı eser, bakınız özellikle Patrist/ Matrist Karşılaştırma tablosu, s. 81.
14. Zamanının mükemmel bir biyografisi ve tarihi için, bakınız Marion Meade, *Eleanor of Aquitaine* (Aquitaine'li Eleanor) (New York: Hawthorn Boks, 1977). Aynı zamanda bakınız Robert Briffault, *The Trouboadors* (Âşıklar) (Bloomington, IN: Indiana University Press, 1965).
15. Taylor, *Sex in History,* 84.

16. Aynı eser, 91.
17. Aynı eser, 85.
18. Heinrich Kramer ve James Sprenger, *Malleus Maleficarum*, çev. Montague Summers (London: Pushkin Press, 1928), orijinal şekli 1490'da papanın onayıyla cadı avları için Engizisyonculara elkitabı olarak yayımlandı.
19. Gregory Zilboorg, Barbara Ehrenreich ve Dierdre English'ta alıntılandı, *Witches, Midwives and Nurses: A History of Women Healers* (Cadılar, Ebeler ve Hemşireler: Kadın Şifacıların Tarihi) (Old Westbury, NY: Feminist Press, 1973), 7.
20. Aynı eser.
21. Aynı eser, 10. Bu konuyu mükemmel olarak ele alan kaynak için, aynı zamanda bakınız Wendy Faulkner, "Medical Technology and the Right to Heal (Tıp Teknolojisi ve Tedavi Etme Hakkı)," Wendy Faulkner ve Erik Arnold, ed. *Smothered by Invention: Technology in Women's Lives* (İcatla Boğulan: Kadınların Hayatında Teknoloji) (London: Pluto Press, 1985). Sağlam belgelere dayanan bu kitap, araştırmaların Kilisenin kendisi tarafından uygun görülen (kadınlara yasak olan) üniversitelerde doktorları eğitme işine girerken, geleneksel şifacıların (şimdi "büyülü güçlere" sahip olmakla suçlanan bilge kadınların veya "cadıların") ilk önce yetkilerinin ellerinden alınması ve sonra yok edilmeleri gerektiğini gösterdiğini rapor etmektedir. Aynı zamanda emredilen, bu "cadı davalarına" doktorların müdahil olarak kişinin sağlık durumunun (iyi veya kötü) doğal sebeplere mi büyücülüğe mi dayandığına karar vermeleriydi. Kilise yalnızca kadınlara (hem okuryazar olanlara hem de köylü şifacılara) zorluk çektirmede başarılı değildi, aynı zamanda bu kadınların pek çoğunun asırlık çarelerini-örneğin Kilse tarafından eğitilen tıp adamlarının zararlı bulduğu açık hava ve banyolar-geçersiz kılmayı başarmıştı. Onun yerine böyle "kahramanca çarelerin" yerine kan akıtmak için kesikler, sülük uygulamaları ve zehirle kusmalar ikame edildi. Bu "tedaviler" hâlâ on dokuzuncu yüzyıla kadar tıp adamlarınca sık sık kullanılıyordu.
22. *Malleus Maleficarum*'daki merkezi bir tema, şeytanın Cennet Bahçesinde yaptığı gibi kadın aracılığıyla hareket ettiğidir. "Bütün cadılık kadının doyumsuz olduğu hayvani şehvetten gelir," diye buyruldu ve devam edildi, bu sebeple "her kim merak ederse cadılık sapkınlığı bulaşmış erkekten çok kadın vardır... Ve kutsanmış En Büyük Olan şu ana kadar erkek cinsini bu kadar büyük suçtan korumuştur" (Ehrenreich ve English'ten alıntılandı, *Witches, Midwives and Nurses*, 10). "Cadılığın" kısmen Hıristiyanlık öncesi dinin yeniden varlık buluşunu temsil ettiği görüşünü ilk ortaya atan yapıt, Margaret Alice Murray'nin *The Witch-Cult in Western Europe* (Batı Avrupa'da Cadı Kültü) adlı kitabıdır (London: Oxford University Press, 1921). Şimdi daha yaygın olarak kabul edilen bu analiz, aynı zamanda kısmen Jules Michelet'ın *Satanism and Witchcraft*

(Satanizm ve Cadılık) kitabının (New York: Citadel Press, 1970) altını çizer. Kadınların bastırılmasına yönelik tedbirler olarak cadıların infazı üzerine diğer daha çağdaş feminist yazılar için, bakınız, Elizabeth Gould Davis, *The First Sex* (İlk Cinsiyet) (New York: Penguin Boks, 1971), bölüm 18; Mary Daly *Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism* (Jin/Ekoloji: Radikal Feminizmin Meta-Etiği (Boston: Beacon Press, 1978). Cadıların doğa dinini (Wicca) ve şifa bulma ve ebelikteki becerilerini yeniden yorumlayan bazı eserler için, bakınız Starhawk, *Dreaming the Dark: Magic, Sex, and Politics* (Karanlığı Düşlemek: Sihir, Seks ve Politika) (Boston: Beacon, 1982); Margot Adler, *Drawing Down the Moon: Witches, Druids, Goddess Worshippers and Other Pagans in America Today* (Aya Doğru Bakmak: Bugün Amerika'da Cadılar, Kelt Dini Mensupları, Tanrıça'ya Tapınanlar ve Diğer Paganlar) (Boston: Beacon, 1981); Starhawk, *The Spiral Dance* (Helezoni Dans) (New York: Harper & Row, 1979).

23. Taylor, *Sex in History*, 77.
24. Aynı eser, 126.
25. Aynı yapıt, 99-103. Kadınları eşit insanlar olarak gördükleri için, cinsler arasında arkadaşlık veya cinsel olmayan bağlanma bir Katarizm prensibiydi. İronik bir sonuç şuydu ki, "masum aşk" veya "agape" resmî Kilise tarafından şiddetle kınanmıştı. Hz. İsa'nın doktrinlerini, kendi kiliseleri Aşk Kilisesi diye adlandırarak izleyen bu "sapkınları" yalnızca insan ırkını üremeden kaçınarak yok etmekle istemekle değil, fakat tüm cinsel sapıklıklarla suçladılar.
26. Aynı eser, 125.
27. Aynı eser, 151.
28. Feminist araştırmacılar arasında Joan Kelly-Gadol'un makalesinin kadınların bir Rönesans bile yaşayıp yaşamadığını sorusu üzerine süren bir tartışma vardır (Kelly-Gadol, "Did Women Have a Renaissance? (Kadınlar Bir Rönesans Yaşadı mı?)" *Becoming Visible* içinde, Renate Bridenthal ve Claudia Koonz, Editörler [Boston: Houghton Mifflin, 1977]). Eski Burckhardt-Beard ekolü İtalyan Rönesans'ı boyunca kadınlar için ilerlemeler görmüştür (Mary Beard, *Woman as a Force in History*, (New York: MacMillan, 1946), 272). Ruth Kelso ve Kelly-Gadol şimdi kadınların gerçekten geri çekildiğini ve feodal dönem boyunca daha iyi durumda olduğunu savunmaktadır. Elbette feodal yönetici sınıflardan bazı kadınların, özellikle Aquitaine'li Eleanor ve kızı Champagne'lı Marie'nin, bir miktar bağımsızlığı vardı (her ne kadar Eleanor kocası tarafından yıllarca hapsedildiyse de) ve kadınların aşağılanması yerine kadınlara saygı duyulması gerektiği şeklindeki âşık idealinin geliştirilmesi ve popülerleştirilmesi konusunda büyük etkileri oldu. Fakat E. William Monter ve diğerlerinin işaret ettiği gibi, kadınların Ortaçağ boyunca gerçekten gerçek sosyal ve kanuni kazanımlarının olup olmadığı hakkında büyük bir görüş ayrılığı vardır (bakınız, özellikle,

E. William Monter, "The Pedestal and the Stake (Temel ve Direk)," Bridenthal ve Koonz içinde, *Becoming Visible,* 125). Benzer şekilde, İtalyan Rönesans'ı boyunca, Castiglione gibi kural koyucu yazarların, kadınların yalnızca ev içi rolü olduğunu şeklindeki burjuva düşüncesinin tersine, kadınlar için eşit eğitimi desteklemesine ve en azından cinsel çifte standardı tartışmasına rağmen, Kelly-Gadol'un işaret ettiği gibi, Rönesans kadını siyasi ve ekonomik olarak bağımsız bir eyleyici değildi. Bunun Caterine Sforza gibi birkaç çarpıcı istisnası vardır. Başka bir ifadeyle, *hiçbir* dönemde kadınların erkeklere tabi konumunda temel bir değişiklik bulamayız. Bunun yerine gördüğümüz *hem* feodal âşık hem de İtalyan Rönesans dönemlerinde daha "kadınca" insani değerlerin ön plana çıkma mücadelesidir. Aynı zamanda, kadınlar için genişleyen bazı haklar ve seçenekler-veya en azından erkeklere boyun eğmelerine bazı doğrudan meydan okumalar (kadınların cinsel köleliğine ve onlara iftiralara karşı olduğu gibi)-görürüz. Âşıkların kadınları idealize etmesi ve onların cinsel bağımsızlığını kutlaması ve Rönesans'ın kadınlar için eşit eğitim ideali örneklerdir. Fakat sonunda, gördüğümüz, ister feodal ister devletçi olsun, ister on üçüncü yüzyıl ister on beşinci yüzyıl olsun siperler ile korunan androkratik düzeni devirmek üzere gilanik saldırının başarısızlığıdır. Aynı zamanda gördüğümüz şudur ki, bu süren ve dönem dönem alevlenen gilanik-androkratik çatışma zamanımızda hâlâ devam etmektedir.

29. Taylor, *Sex in History,* 126. Androkratik kontrollerin yeniden vahşi şekilde empoze edilmesi, androkrasinin kilit noktası olan erkek egemen/bastırılmış kadın insan ilişkileri modelinde herhangi bir temel değişikliğe göre, tarihsel olarak özellikle önemli olmuştur. Başka bir ifadeyle, kadınların statüsünü (ve onlarla birlikte, "kadınca" değerleri) yükseltmek için tüm tarihsel girişimlerin eğer sistemin androkratik karakteri ayakta tutulacaksa yalnızca bu kadar, ama daha fazla değil, ileri gitmesine izin verilebilirdi. Böylelikle, kadınların ikincil konumundaki temel bir değişiklik ne pahasına olursa olsun önlenmeliydi. Bu demek değildir ki, androkratik direniş, gilanik uyanışm herhangi bir döneminin başlangıcından beri ayakta değildi. Kesinlikle öyleydi. Fakat daha gilanik ve daha androkratik dönemler arasındaki değişimde tekrar tekrar gördüğümüz, gilanik yeniden uyanışın nasıl çok arttığı, böylece aynı zamanda, en azından bir süre için, daha da baskıcı androkratik kontrollerin döneminin sonucu olarak androkratik direnişin arttığıdır. Örneğin, kilise babalarının mutlak kontrolüne karşı isyanıyla ve kadınlarla erkekler arasındaki cinsel ilişkilerin rahip bekâreti idealinin bir süre kadınların durumunda bazı iyileştirmeler vaat ediyor görünmesi yoluyla aşağılanmasına karşı isyanıyla Protestan Reformu. Gerçekten de, Reformun öncüleri olan bazı ilerici Katolik hümanistler, örneğin Erasmus ve Thomas More, kadınların eğitimini desteklediler ve "Hz. İsa'nın doktrininin

yaşı, cinsiyeti, hayattaki hiçbir şansı veya konumu bir kenara atmadığını" öğrettiler (*Paraclesis*'teki Erasmus). Üstelik, ilerleyen sanayi devriminin teknolojik değişimleri, kurumlardaki ve rollerdeki temel değişiklikler mümkün olduğu zaman, bunu sosyal ve ekonomik başkaldırı çağı haline getirdi. Ancak sonunda kadınların boyun eğmesinde veya Hıristiyanlığın bu yeni kurumsallaşmasının temel hiyerarşik karakterinde gerçek bir değişiklik yoktu. Püritenizm aslında cezalandırıcı bir androkratik kontroller dönemini başlattı. (Reformun kadınlara odaklanan ilginç bir özeti için, bakınız Sherrin Marshall Wyntje'nin "Women in Reformation Era (Reform Çağında Kadınlar)," Bridenthal ve Koonz içinde, *Becoming Visible*).

30. David Winter, *The Power Motive* (Güç Güdüsü) (New York: Free Press, 1973).
31. Aynı eser, 172.
32. Aynı eser.
33. Aynı eser, bölümler 6. 7.
34. Kate Millet, *Sexual Politics (Cinsel Politika)* (New York: Doubleday, 1970); Millet, *"The Hard and the Soft (Sert ve Yumuşak),"* *Masculine/Feminine* içinde, Betty Roszak ve Theodore Roszak, ed. (New York: Harper Colophon, 1969).
35. Millet, *Sexual Politics.*
36. Millet, *"The Hard and the Soft."*
37. Aynı eser, 90.
38. Aynı eser, bakınız özellikle s. 102.
39. Aynı eser. İlk iki alıntı sayfa 92'den ve üçüncüsü sayfa 91'dendir.
40. David Mclelland, *Power: The Inner Experience* (Güç: İç Deneyim) (New York: Irvington, 1975).
41. Aynı eser, 340.
42. Aynı eser, 324.
43. Aynı eser, 320-21.
44. Aynı eser.
45. Aym eser, 319.
46. Jessie Bernard, *The Female World* (New York: Free Press, 1981); Carol Gilligan, *In a Different Voice* (Farklı Bir Sesle) (Cambridge: Harvard University Press, 1982); Jean Baker Miller, *Toward a New Psychology of Women* (Yeni Bir Kadınlar Psikolojisine Doğru) (Boston: Beacon Press, 1976).
47. Miller, *Toward a New Psychology of Women* (Yeni Bir Kadınlar Psikolojisine Doğru); *Women and Power* (Kadın ve Güç).
48. Bernard, *The Female World.*
49. Gilligan, *In a Different Voice.*
50. Lynn White, Jr., *Medieaval Technology and Social Change* (Ortaçağ Teknolojisi ve Sosyal Değişim) (NewYork: Oxford University Press, 1962), s. V.

51. Beard, *Woman as a Force in History.*
52. Aynı eser, 255, 323-29.
53. Aynı eser, 312.
54. Davis, *The First Sex.*
55. Bakınız, örneğin, Bridenthal ve Koonz ed., *Becoming Visible*; Elise Boulding *The Underside of History* (Tarihin Altında Yatanlar) (Boulder, CO: Westview Press, 1976); Nancy Cott ve Elizabeth Pleck, ed., *a Heritage of Her Own* (Kendi Mirası) (New York: Simon & Schuster, 1979); Nawal El Sadawii, *The Hidden Face of Eve:Women in the Arab World* (Havva'nın Saklı Yüzü: Arap Dünyasında Kadınlar) (London: ZED Press, 1980); Gerda Lerner, *The Majority Finds Its Past: Placing Women in History* (Çoğunluk Kendi Geçmişini Buluyor: Kadınları Tarihe Yerleştirmek) (New York: Oxford University Press, 1979); La Frances Rodgers-Rose, ed., *The Black Woman* (Siyahi Kadın) (Beverly Hills, CA; Sage, Press, 1980); Martha Vicinus, ed., *Suffer and Be Still: Women in Victorian Age* (Kahır Çek ve Dik Dur: Victoria Çağında Kadınlar) (Blooington, IN: Indiana University Press, 1972); Susan Mosher Stuard, ed., *Women in Medieval Society* (Ortaçağ Toplumunda Kadınlar) (Philaphelphia: University Of Pennsylvania Press, 1976); Tsultrim Aione, *Women of Wisdom* (Bilge Kadınlar) (London: Routledge & Kegamn Paul, 1984); Marilyn French, *Beyond Power: On Women, Men and Morals* (Gücün Ötesinde: Kadınlar, Erkekler ve Ahlak) (New York: Ballantine, 1985); Carl Degler, *At Odds: Women and the Family in America from the Revolution to the Present* (Tuhaf Olan: Devrimden Günümüze Amerika'da Kadınlar ve Aile) (New York: Oxford University Press, 1980; Lester A. Kirkendall ve Arthur E. Grawatt, ed., *Marriage and the Family in the Year 2020* (2020 Yılında Evlilik ve Aile) (Buffalo: Prometheus Boks, 1984), adını sayabileceğim, farklı zamanlarda ve yerlerde kadınların dalgalanan statüsünü inceleyen kaynaklardır.
56. Charles Fourier, Sheila Rowbotham'da alıntılanan, *Women, Resistance, and Revolution* (Kadınlar, Direniş ve Devrim) (New York: Vintage, 1974), 51.
57. Bakınız, örneğin, Eleanor Flexner, *A Century of Struggle* (Bir Mücadele Yüzyılı) (Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 1959).
58. Aynı eser. Aynı zamanda bakınız Boulding *The Underside of History;* Carol Hymowitz ve Michele Weismann, ed., *A History of Women in America* (Amerika'da Kadınların Tarihi) (New York: Bantam, 1978); Ruth Brin, *Contribution of Women: Social Reform* (Kadınların Katkısı: Sosyal Reform) (Minneapolis: Dillon, 1977).
59. Bakınız, örneğin, Riane Eisler, "Women and Peace (Kadınlar ve Barış)," *Women Speaking* 5 (Ekim-Aralık 1982): 16-18; Boulding *The Underside of History.* Tarihçi Gerda Lerner "kadınların topluluk oluşturmasının tarihi yorumunun

acilen gerektiğine" işaret etmektedir (*The Majority Finds Its Past* [Çoğunluk Tarihini Buluyor], 165-67).

60. Bu bağlamda, Christine de Pisan'ın *Book of the City of Ladies* (Hanımlar Şehrinin Kitabı) eserinin mükemmel bir tartışması için, bakınız, Joan Kelly, "Early Feminist Theory and the *Querelles des Femmes*, 1400-1789 (Erken Dönem Feminist Teorisi ve *Querelles des Femmes*, 1400-1789)," *Signs* 8 (Ağustos 1982): 4-28.

61. Bakınız, örneğin, *Take Back the Night* (Geceyi Geri Götürün), Laura Lederer, ed. (New York: William Morrow, 1980).

62. Roszak, The Hard and the Soft."

63. Bakınız, örneğin, Caryl Jacobs, "Patterns of Violence: A Feminist Perspective on the Regulation of Pornography (Şiddet Modelleri: Pornografinin Düzenlenmesinde Feminist Bir Bakış Açısı," *Harvard Women's Law Journal* 7 (1984): 5-55, aynı zamanda 1960'lar boyunca Birleşik Devletlerde meydana gelen tecavüzlerin sayısının yüzde 95 arttığını rapor eden FBI rakamları da alıntılanmıştır. Kadınlara tecavüzün artan raporlarını hesaba katarsak, bu devasa bir artıştır. Kadınlara karşı şiddetle cinsel zevki özdeşleştiren pornografideki artış (kadınların özgürlüğü hareketine androkratik direnişi yansıtan) bu devasa artışa tesadüf etmiştir.

64. Bakınız, örneğin, RianeEisler "Violence and Male Dominance: The Ticking Time Bomb (Şiddet ve Erkek Tahakkümü: Saatli Bombanın Pimini Çekmek)," *Humanities in Society* 7 (Kış-İlkbahar, 1984): 3-18; Eisler ve Loye, "Peace and Feminist Theory: New Directions (Barış ve Feminist Teori: Yeni Doğrultular)," *Bulletin of Peace Proposals*, 1986, no. 1.

65. Modern kadın hareketinin pek çok önceden bilinemeyen yönü olmasına rağmen, kadınların erkek tahakkümüne güçlü şekilde meydan okuduğunu düşünmek hatadır. Medusa ve Amazonlar hakkındaki antik hikâyeler isyanın çok derin kökleri olduğunu gösterir. Fakat Dale Spender'ın yazdığı gibi, androkratik sistem sistematik olarak bu kendini ortaya koyma ve isyan girişimlerini silmiştir, dolayısıyla her kadın böyle eylemler-ve böyle düşünceler- hakkında anormal (ve işitilmemiş) bir şey olduğu duygusuyla baş başa bırakılmıştır (*Feminist Theorists: Three Centuries of Key Women Thinkers* [Kadın Teorisyenler: Anahtar Kadın Düşünürlerin Üç Yüzyılı] [New York: Pantheon, 1983]).

11. Bölüm: Özgürlüğe Kavuşmak: Tamamlanmamış Dönüşüm

1. Henry Aiken, *The Age of Ideology* (İdeoloji Çağı) (New York: Mentor, 1956).
2. Alvin Toeffler, *The Third Wave* (Üçüncü Dalga) (New York: Bantam, 1980).
3. Riane Eisler ve David Loye, *Breaking Free* (Özgürlüğe Kavuşmak) (çıkacak).
4. Abbé de Saint-Pierre, Mary Beard içinde alıntılanan, *Woman as a Force in History* (Bir Kuvvet Olarak Tarihte Kadınlar) (New York: Macmillan, 1946), 330.
5. Aynı eser, 150. Eşitlikçiler, 1649'da İngiliz monarşisini deviren Cromwell devrimini destekleyen ve "tabii doğumla her adamın mülk, özgürlük gibi bakımlardan eşit ve benzer doğduğunu... her adamın tabiatı gereği kendi tabii çevresinde ve eriminde Kral, Rahip ve Peygamber olduğunu savunan bir mezhep."
6. Jean Jacques Rousseau, *The Social Contact* (Sosyal Temas) (New York: Hafner Press, 1954).
7. Mary Wollenstonecraft, "A Vindication of the Rights of Woman (Kadın Haklarının Haklılığı)," *Feminism: The Essential Historical Writings* (Feminizm: Hayati Tarihi Yazılar), Miriam Schneir, ed. (New York: Vintage Boks, 1972), 6-16.
8. Comte için, bakınız Aiken, *The Age of Ideology* (İdeoloji Çağı), 128. Mill ve Marx için, bakınız Alburey Castell, *An Introduction to Modern Philosophy* (Modern Felsefeye Giriş) (New York: Mcmillan, 1946), 455-535.
9. Ronald Fletcher, "The Making of Modern Family (Modern Aileyi Oluşturmak)," *Family and Its Future* içinde, Katherine Elliott, ed. (London: J & A Churchill, 1970), 183.
10. Randoph Trumbach, *The Rise of the Egalitarian Family: Androcratic Kinship and Domestic Relations* (Eşitlikçi Ailenin Yükselişi: Androkratik Hısımlık ve Aile İçin İlişkiler) (New York: Academic Press, 1978).
11. Bakınız, örneğin, Max Weber, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism (Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu)* (London: Allen & Unwin, 1930) ve R. H. Tawney, *Religion and the Rise of Capitalism (Din ve Kapitalizmin Yükselişi)* (New York: Harcourt Brace, 1926).
12. Bakınız, örneğin, Robert Heilbroner, *The Worldly Philosophers (Maddeci Filozoflar)* (New York: Simon & Schuster, 1961).
13. George Gilder, *Wealth and Property* (New York: Basic Books, 1981).
14. Bakınız Saint-Simon üzerine bölüm Timothy Raison içinde, ed., *The Founding Fathers of Sociology* (Baltimore: Penguin Books, 1969); Charles Fourier üzerine tartışma Heilbroner içinde, *The Worldly Philosophers;* Karl Marx, *Das Kapital.*
15. Frederick Engels, *The Origins of the Family, Private Property and the State (Aile, Özel Mülkiyet ve Devletin Kökenleri)* (New York: International Publishers, 1972), 58, 50.
16. Sheila Rowbotham, *Women, Resistence and Revolution (Kadınlar, Direniş ve*

Devrim) (New York: Merit, 1965), Kate Millet, *Sexual Politics (Cinsel Siyaset)* (New York: Doubleday, 1970); Riane Eisler ve David Loye, "The 'Failure' of Liberalism: A Reassessment of Ideology from a New Feminine-Masculine Perspective (Liberalizmin 'Başarısızlığı: İdeolojinin Yeni Kadınca-Erkekçe Bir Bakış Açısından Yeniden Değerlendirilmesi)," *Political Psychology* 4 (1983): 375-91; Eisler ve Loye, *Breaking Free* (Özgürlüğe Kavuşmak).

17. Leon Troçki, *The Revolution Betrayed* (İhanet Edilen Devrim), çev. Max Eastman (New York: Merit, 1965), Troçki "Aileyi 'yok edemezsiniz,' onu yerine bir şey koymak zorundasınız." (145).
18. Bakınız, örneğin, Dale Spender, *Feminist Theorists: Three Centuries of Key Women Thinkers* (Kadın Teorisyenler: Anahtar Kadın Düşünürlerin Üç Yüzyılı) (New York: Pantheon, 1983); Schneir, ed. *Feminism* (Feminizm).
19. Ellen Carol Du Bois, ed., *Elizabeth Cady Stanton, Susan B. Anthony: Correspondence, Writings, Speeches (Elizabeth Cady Stanton, Susan B. Anthony: İletişim,* Yazılar, Konuşmalar) (New York: Schocken, 1981), 26.
20. Bakınız Castell, 421-52, 123-41, 321-36.
21. Aynı eser, 340.
22. Aynı eser. Nietzsche (sırayla) s. 358-59, 352, 353; Adolf Hitler, *Mein Kampf (Kavgam)* (Boston: Houghton Mifflin, 1962).
23. Bakınız, örneğin, Bertram Gross, *Friendly Fascism* (Dost Faşizm) (Boston: South End Press, 1980); *Liberty* 79 (Haziran-Ağustos 1984) ve 80 (Kasım-Aralık 1985); Eugene Weber, *The Nationalist Revival in France: 1905-1914* (Fransa'da Milliyetçi Uyanış: 1905-1914) (Berkeley ve Los Angelos: University of California Press, 1959); Riane Eisler, "Human Rights: The Unfinished Struggle (İnsan Hakları: Bitmemiş Mücadele)," *International Journal of Women's Studies* 6 (Eylül/Ekim 1983): 326-35; Riane Eisler, "The Human Life Amendment and the Future of Human Life (İnsan Hayatı Değişikliği ve İnsan Hayatının Geleceği)," *Humanist* 41 (Eylül/Ekim 1981): 13-19; Alan Crawford, *Thunder on the Right* (Sağda Gök Gürültüsü) (New York: Frederick Ungar, 1982). Bakınız aynı zamanda *Liberty* 79 (Haziran/Ağustos 1984).
24. Bakınız, örneğin, Riane Eisler, "Women's Rights and Human Rights (Kadın Hakları ve İnsan Hakları)," *The Humanist* 40 (Kasım/Aralık 1980): 4-9; Eisler ve Loye, "The 'Failure' of Liberalism"; Edward L. Ericson, *American Freedom and the Radical Right* (Amerikan Özgürlüğü ve Radikal Sağ) (New York: Frederick Ungar, 1982). Aynı zamanda bakınız *Liberty* 79 (Temmuz/Ağustos 1984).
25. Fred Brenner, "Khomeni's Dream of an Islamic Republic (Humeyni'nin İslam Cumhuriyeti Hayali)," *Liberty* 74 (Temmuz-Ağustos 1979): 11-13.
26. Aynı eser, 12.
27. *Atlas World Press Review* (Atlas Dünya Basını Eleştirisi), *Eylül 1979.*

28. Brenner, "Khomeni's Dream of an Islamic Republic."
29. *Women's International Network News* 9 (Ağustos 1983): 42. Bu kadınlar, erkeklerle kadınların eşitliğini savunan inançları yüzünden ölen ilk Bahai kadınları değildir. (Bahai inancını kuran) Bab'ın ilk müritlerinden biri olan Tahiri şunu ilan ederek ölüme gitti: "İstediğiniz gibi beni öldürebilirsiniz, fakat kadınların kurtuluşunu durduramazsınız" (John Huddleston'dan alıntılanan, *The Earth Is But One Country* [Dünya Tek Ülke Değildi] [London: Baha'i Publishing Trust, 1976], 154).
30. Bu Eisler ve Loye'nin *Breaking Free* yapıtında derinliğine incelenecektir. Aynı zamanda bakınız yukarıdaki not 23 ve 24.
31. Bu, kadınlar gibi erkekleri de içermektedir, böylelikle kadınlar yalnızca kendi tahakkümlerini kabul etmeyecek, fakat erkeklerin diğerlerine karşı eylemlerini de destekleyecektir. Bu, Eisler ve Loye'un *Breaking Free* yapıtında incelenmiştir.
32. Bakınız, örneğin, Wilma Scott Heide, *Feminism for the Health of It* (Onun Sağlığı için Feminizm) (Buffalo: Margaretdaughters Press, 1985); Mary Daly, *Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism* (Jin/Ekoloji: Radikal Feminizmin Meta-Etiği) (Boston: Beacon Press, 1978); Adrienne Rich, *Of Woman Born* (Kadın Doğanlar Hakkında) içinde (New York: Bantam, 1976); Sonia Johnson, *From Housewife to Heretic* (Ev Kadınından Sapkına) (Garden City, NY: Anchor Doubleday, 1983). Riane Eisler ve David Loye tarafından hazırlanan *Breaking Free*, erkek tahakkümü ve savaş arasındaki ilişkinin altında yatan dinamikleri çağdaş tarihe odaklanarak derinliğine analiz eder. Burada savaş toplumları ve savaş zamanları arasındaki fark kaydedilmelidir. Kadınların statüsünün genellikle savaş toplumlarında düşük olması, kaçınılmaz olarak kadınların konumunun savaş zamanlarında düştüğü anlamına gelmez. Aslında, erkeklerin savaşlarda bulunmamasının o zaman "erkeklerin" daha değerli işlerini kadınların üstlenmesi fırsatını verdiği için kadınların statüsünde geçici bir iyileşme yarattığı bazı durumlar vardır. Örnekler, erkeklerin Haçlı Seferlerini bıraktığı feodal Avrupa'nın bazı kısımlarından ve İkinci Dünya Savaşında Birleşik Devletlerdendir. Fakat kritik nokta şudur ki, kadınların bağımsızlık ve statü kazanması yalnızca geçici bir dönem içindir. Kadınların değerinde ve şefkat, bakıp büyütme ve pasif direniş gibi "kadınca" özelliklerin tekrar "kadınların işi" olarak ikincil görülmesi söz konusudur. Kadınlardan dönen erkeklere itaat beklenir. Ve sistem erkek egemen ve savaş yanlısı olmaya devam eder.
33. Yeni Paradigma Sempozyumu, Esalen Enstitüsü, Big Sur, California, 29Kasım -4 Aralık 1985.
34. Bakınız, örneğin, John Platt, "Women's Roles and the Great World Transformation (Kadınların Rolleri ve Büyük Dünya Dönüşümü)," *Futures* 7 (Ekim

1975); David Loye, "Men at the U.N. Women's Conference (B. M. Kadınlar Konferansındaki Erkekler)," *the Humanist* 45 (Kasım/Aralık 1985). Avrupa barış hareketinin "babalarından" biri olan Robert Jungk, aktif olarak kadınların siyasete daha büyük katılımını desteklemiştir. Bunu barış için önkoşul olarak tanımıştır.

35. *The Promise of World Peace* (Dünya Barışı Vaadi) (Haifa: Baha'i World Center, 1985), 11-12.

36. Bakınız, örneğin, Heide, *Feminism for the Health of It* (Kendi Sağlığı İçin Feminizm); Fran Hosken, *The Hosken Report: Genital and Sexual Mutilation of Females* (Kadınların Jenital ve Cinsel Olarak Sakatlanması) (Lexington, MA: Women's International Network News, 1979); Helen Caldicott, *Nuclear Madness* (Nükleer Çılgınlık) (New York: Bantam Boks, 1980); Pam McAllister, ed. , *Reweaving the Web of Life: Feminism and Non-Violence* (Hayat Ağını Yeniden Örmek: Feminizm ve Pasif Direniş) (Philadelphia: New Society Publishers, 1982); Charlene Spretnak, ed., *The Politics of Women's Spirituality* (Kadın Maneviyatının Siyaseti) (New York: Doubleday Anchor, 1982); Elizabeth Dodson-Gray, *Green Paradise Lost* (Kayıp Yeşil Cennet) (Wellesley, MA: Rondtable Press, 1979); Hilkka Pietila, "Tomorrow Begins Today (Yarın Bugün Başlıyor)," ICDA/ISIS Workshop in Forum, Nairobi, 1985.

37. Bakınız, örneğin, Abida Khanum, *The Black-Eyed Houri: Women in the Moslem World* (Siyah Gözlü Huri: Müslüman Dünyasında Kadınlar) (devam eden çalışma); Susan Giriffin, *Women in Nature* (Tabiattaki Kadınlar) (New York: Harper Colophon Books, 1978); Paula Gunn Allen, *The Women Who Owned the Shadow* (Gölgelerine Sahip Kadınlar) (san Francisco: Spinster's Ink, 1983); Jean O'Barr, *Third World Women: Factors in Their Changing Status* (Üçüncü Dünya Kadınları: Değişen Statülerindeki Faktörler) (Durham, NC: Duke University Center for International Studies, 1976); Judy Chicago, *The Dinner Party* (Akşam Yemeği Partisi) (Garden City, NY: Doubleday, 1979); Alice Walker, *The Color Purple (Mor Renk)* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1982); Rosemary Radford Ruether, ed.., *Religion and Sexism: Images of Women in Jewish and Christian Traditions* (Din ve Cinsiyetçilik: Yahudi ve Hıristiyan Geleneklerinde Kadınların İmajı) (New York: Simon & Schuster, 1974); Evelyn Fox Keller, *A Feeling for the Organism: The Life and Work of Barbara McClintock (Organizma Duygusu: Barbara McClintock'un Hayatı ve Eseri)* (San Francisco: W. H. Freeman, 1983).

38. Bu konu üzerine harika bir çalışma, Frtjof Capra ve Charlene Spretnak'ın *Green Politics*'idir *(Yeşil Siyaset)* (New York: Dutton, 1984).

39. Fütürist Stuart Conger'in işaret ettiği gibi, kalem ve kâğıdın, küçük arabalar ve uçakların veya abaküsler ve bilgisayarların teknolojik buluşlar olmasına rağ-

men, mahkemeler, okullar ve kilise gibi sorgulamadığımız kurumlar da sosyal buluşlardır. Bütün bunlar insan zihninin ürünleridir (*Social Inventions* [Prens Albert Saskatchewan: Saskatchewan Newstart Incorporated, 1970]).

12. Bölüm: Evrimin Çöküşü: Tahakkümcü Bir Gelecek

1. Norbert Wiener, *The Human Use of Human Beings* (İnsanların İnsan Tarafından Kullanımı) (New York: Avon, 1950, 1967), bakınız özellikle bölüm 2-3.
2. Wiener'in kendi sistem bakış açısından yazdığına göre, "Sibernetik, makinenin veya organizmanın yapısını, kendisinden beklenen performansın bir endeksi olarak görür... İnsan toplumu için öğrenmeyi bir karınca toplumunun doğuştan getirdiği modele dayandırmak tamamen tabüdir" (Aynı eser, 79, 81). Veya Ashley Montagu'nün açıkça belgelediği şekilde, türümüzü karakterize eden-ve onu biricik yapan-özellikler, buluş yapmak için büyük esnekliğimiz ve böylelikle buluş yapmak için kapasitemizdir. Bakınız özellikle Ashley Montagu, *The Direction of Human Development* (İnsan Gelişiminin Yönü) (New York: Harper, 1955); *On Being Human* (İnsan Olmak Üzerine), ikinci baskı (New York: Dutton/Hawthorn Boks, 1966); *Growing Young* (Gençleşmek) (New York: McGraw-Hill, 1981); *Touching* (Dokunmak), üçüncü baskı (New York: Harper & Row, 1986).
3. Böylelikle Wiener şunları yazmaktadır: "Sürekli olarak bölüştürülen fonksiyonların düzenli durumu" insan organizmasının yapısıyla veya "insan yaşamının gerçek şartı olan tesadüfi bir geleceğe doğru geri dönülmez hareketle" tutarlı *değildir*-çok daha azı sosyal örgütlenmenin demokratik biçimiyle tutarlıdır (*Human Use of Human Beings,* 70-71).
4. Aynı eser, 71, bölüm 3.
5. Bakınız, örneğin, Edward Cornish, *The Study of the Future* (Geleceğin İncelenmesi) (Washington D.C.: The World Future Society, 1977).
6. Bakınız, örneğin, Mihaljo Mesarovic ve Eduard Pestel, *Mankind at the Turning Point* (Dönüm Noktasında İnsanoğlu) (New York: Dutton, 1974); *The Global 2000 Report to the President* (Başkana Küresel 2000 Raporu) (Washington, D.C.: Birleşik Devletler Çevre Kalitesi Konseyi, Birleşik Devletler Devlet Bakanlığı, 1980); Ervin Laszo, "The Crucial Epoch "Hayati Dönem," *Futures* 17 (Şubat 1985): 2-23; William Neufeld, "Five Potential Crisis (Beş Potansiyel Kriz)," *The Futurist* 18 (Nisan 1984).
7. *The Global 2000 Report to the President* (Başkana Küresel 2000 Raporu), 3.
8. Aynı eser, 2-3.
9. Ruth Sivard, *World Military and Social Expenditures 1983* (Dünya Askeri ve

Sosyal Harcamaları) (Washington, D.C.: Dünya Öncelikleri, 1983), 26.

10. Aynı eser, 26.

11. *The Global 2000 Report to the President* (Başkana Küresel 2000 Raporu), 1, 26. Nüfus büyümesinin hedef alınacağı şeklinde projeksiyonlar vardır. Fakat Jonas Salk'ın *World Population and Human Values: A New Reality*'de (Dünya Nüfusu ve İnsani Değerler: Yeni Bir Gerçeklik) ifade ettiği gibi, bunun insani biçimde başarılması için etkili insan müdahalesi gerekmektedir.

12. 1974'ten 1984'e on yıllık süre boyunca, dünyadaki insan sayısı 770 milyondan 4.75 milyara çıktı. Dünya Bankası, 2025'te küresel nüfusun yaklaşık iki katına, yaklaşık 8.3 milyara çıkabileceğini ve bu toplamdan, yaklaşık 7 milyarın az sermayeli, yetersiz beslenen Üçüncü Dünyada ikamet edeceğini tahmin etmektedir (*Time*, 6 Ağustos, 1984, 24). En çok alarm veren projeksiyonlar, nüfusun şimdi her yirmi üç yılda *iki katına çıktığı* Afrika kıtası içindir. Bu da kıtanın geleceğini, Afrika Ekonomik Komisyonunun sözleriyle, "kâbusa" çevirmektedir (*ZPG Reporter*, 16 [Mart/Nisan 1984]: 3).

13. Mesarovic ve Pestel, *Mankind at the Turning Point* (Dönüm Noktasında İnsanoğlu), 72.

14. Bakınız, örneğin, Lester Brown, "A Harvest of Neclect: The World's Declining Croplands (İhmalin Hasadı. Dünyanın Azalan Ekim Alanları)," *The Futurist* 13 (Nisan 1979): 141-52; Lester Brown, *State of the World Nineteen Eighty Five* (Dünyanın Durumu Bin Dokuz Yüz Seksen Beş) (New York: Norton, 1985); "World Population Growth and Global Security (Dünya Nüfus Büyümesi ve Küresel Güvenlik)," *Population*, Eylül 1983; Stephen D. Mumford, *American Democracy and the Vatican: Population Growth and National Security* (Amerikan Demokrasisi ve Vatikan: Nüfus Büyümesi ve Milli Güvenlik) (Amherst, NY: Humanist Press, 1985).

15. 30 Mayıs 1984 tarihli, Mexico City Nüfus Konferansı için hazırlanan Birleşik Devletlerin duruşunu yansıtan bildiri, şöyle demektedir: "Nüfus büyümesinin kendisi nötr bir olaydır. Kaçınılmaz olarak iyi veya hastalıklı değildir." Ekonomistleri şaşırtarak, şöyle de ifade etmektedir, "Nüfus büyümesi ve ekonomik gelişme arasındaki ilişki negatif değildir" (Beyaz Saray Politika Geliştirme ve Ulusal Güvenlik Konseyi Ofisi tarafından hazırlanan, Birleşik Devletler duruşunu yansıtan bildirinin taslağı, *ZPG Reporter* 16'da (Mayıs/Haziran 1984): 3) yeniden yayımlanmıştır. Bu ifadelerin saygınlığı, öncelikle Dünya Bankası'nın 1984 Haziranında yayımlanan *World Development Report*'u (Dünya Gelişim Raporu) tarafından sarsılmıştır. Bu 286 sayfalık doküman, "bazı ülkelerde gelişimin daha yavaş nüfus büyümesi yakında başarılmazsa mümkün olamayabileceğine" işaret etmektedir. Aynı zamanda dünyanın fakir milletlerinin ekonomik ilerlemesinin nüfus büyümesi sonucunda büyük ölçüde gerçekleşemeyeceğini

ve aile planlamasının artmasının ve buna fon ayrılmasının hayati olduğunu bildirmektedir (*ZPG Reporter* 16 (Temmuz/ Ağustos 1984): 2). Çoğu nüfus uzmanının uzlaşması şudur ki, Birleşik Devletlerin duruşu ve aile planlaması ve nüfus kontrolü çabalarını eleştirisi ideolojik güdülerle dikte edilmiştir. Mexico City Konferansında benimsenen ICP Dünya Eylem Planı da nüfusun "gelişme planlamasında temel bir bileşen" olduğunu ve "önceliğin bütün hayati nüfus ve gelişme faktörlerini birleştiren eylem programlarına verilmesi gerektiğini" vurgulamıştır" (*ZPG Reporter* 16 (Temmuz/ Ağustos 1984):4).

16. Bakınız, örneğin, Riane Eisler, "Thrusting Women Back to Their 1900 Roles (Kadınların 1900'deki Rollerine Geri Götürülmesi)," *The Humanist* 42 (Mart/ Nisan 1982); "The Human Rights Amendment and the Future of Human Life (İnsan Hakları Değişikliği ve İnsan Hayatının Geleceği)," *The Humanist* 41 (Eylül/Ekim 1981).

17. *National Now Times,* Ocak/Şubat 1985, 5.

18. Bakınız, örneğin, Riane Eisler, "Population: Women's Realities, Women's Choices (Nüfus: Kadınların Gerçeklikleri, Kadınların Tercihleri)," *Congressional Record,* 98'inci Kongre, 2nci oturum, 1984.

19. Rafael M. Salas, *The State of World Population 1985: Population and Women* (Dünya Nüfusunun Durumu 1985: Nüfus ve Kadınlar), Enformasyon Bölümü, UNFPA, 220 E. 42nd St. New York, NY 10017'den edinilmiştir.

20. Zimbabwe Milli Doğum Aralığı ve Üreme Kurumu Koordinatörü Dr. Esther Boohene'in vurguladığı gibi, üreme özgürlüğü doğum kontrolü uygulamak için hâlâ "kocalarının izni gereken" çoğu Afrikalı kadın için bir gerçeklik değildir. (*Popline* 7 [Ağustos 1985]: 2). Üçüncü Dünya kadınlarıyla görüşmeler yoluyla, Perdita Huston'un *Third World Women Speak Out* (Üçüncü Dünya Kadınları Açıkça Söylüyor) yapıtı bu problem için çarpıcı içgörüler sunmaktadır.

21. Bakınız, örneğin, *Draper Fonu Raporu No. 9: Improving The Status of Women* (Kadınların Statülerini İyileştirmek) (Washington, D.C. Ekim 1980); Kathleen Newland, *Women and Population Growth* (Kadınlar ve Nüfus Büyümesi) (Washington, D.C.: Worldwatch Bildirisi 16, Aralık 1977); Robert MacNamara, *Accelerating Population Stabilization Through Social and Economic Progress* (Sosyal ve Ekonomik İlerlemeyle Nüfus İstikrarını Hızlandırmak) Gelişim Bildirisi 24 (Washington, D.C.: Denizaşırı Gelişim Konseyi, 1977).

22. Bakınız, örneğin, Julian Simon ve Herman Kahn, ed., *The Resourceful Earth: A Response to Global 2000* (Kaynakları Çok Dünya: Küresel 2000'e Cevap) (New York: Basil Blackwell, 1984). Simon'ın argümanı şudur ki, dünya şimdiki küresel nüfusun iki katını konforlu şekilde barındırabilir ve daha çoğunu da barındırabilir: aslında, insan zekâsı istediğimiz gibi bir gelecek yaratmak için hayati olduğu için, daha çok insan problemden çok bir artıdır. Simon, aynı zamanda

maddi ilerlemenin yararları tüm dünyada şimdi daha geniş şekilde paylaşıldığı için nüfusun doğal olarak istikrara kavuşacağını savunmaktadır. Fakat bunun nasıl olacağı hakkında, temel değişikliklerin gerekli olmadığını savunmaktadır. Varsayılabilir ki, bu da süren ekonomik büyüme yoluyla tabii olarak meydana gelecektir. Bu da Heritage Vakfının varlıklı iş destekçilerine bir hoş geldin mesajıdır.

23. Aynı eser. Aynı zamanda bakınız Herman Kahn: "The Unthinkable Optimist (Düşünülemeyen İyimser)," *The Futurist* 9 (Aralık 1975): 186, Kahn gelecek hakkındaki büyük iyimserliğe rağmen, trajedi yaşanacağı, en muhtemel olanın yaygın açlıktan ölüm yaşanması olduğu sonucuna varmaktadır.

24. Bakınız, örneğin, Julian Simon, "Life on Earth Is Getting Better, Not Worse (Dünyada Hayat İyiye Gidiyor, Kötüye Değil)," *The Futurist 17* (Ağustos 1983): 7-15. Bakın Lindsey Grant, "The Cornucopian Fallacies: The Myth of Perpetual Growth (Cornucopian Yanılgısı: Sürekli Büyüme Miti), *The Futurist* 17 (Ağustos 1983): 16-23 ve Herman Daly, "Ultimate Confusion: the Economics of Julian Simon (Nihai Karışıklık: Julian Simon Ekonomisi)," *Futures 17* (Ekim 1985): 446-50, bu bakışa damgasını vuran bazı eleştiriler için).

25. Sivard, *World Military and Social Expenditures 1983* (Dünya Askeri ve Sosyal Harcamaları 1983, 5.)

26. Bakınız notlar 22, 23 ve 24. Ekonomik büyümenin cevap olduğu şeklindeki duruşun diğer bir eleştirisi için, bakınız Caren Grown ile Gita Sen, *Development, Crisis, and Alternative Visions: Third World Women's Perspectives* (Gelişme, Kriz ve Alternatif Vizyonlar: Üçüncü Dünya Kadınlarının Bakış Açıları) (New Delhi: Dawn, 1985). Açlık ve fakirliğin yapısal köklerine hitap etmek için, bu yaklaşım fakirlik problemine en doğrudan etkilenenlerin bakış açısından bakar: Üçüncü Dünya kadınları.

27. Bakınız, örneğin, *State of the World's Women 1985* (Dünya Kadınlarının Durumu 1985) (Birleşmiş Milletler için New International Publications, Oxford, U.K. tarafından derlenmiştir); Riane Eisler, "The Global Impact of Sexual Equality (Cinsiyet Eşitliğinin Küresel Etkisi)," *The Humanist* 41 (Mayıs/Haziran 1981); Barbara Rogers, *The Domestication of Women* (Kadınların Evcilleştirilmesi) (New York: St. Martin's, 1979).

28. Bakınız, örneğin, *Disadvantaged Women and Their Children* (Yoksun Kadınlar ve Çocukları), Birleşik Devletler Sivil Haklar Komisyonu, Mayıs 1983; Karin Stallard, Barbara Ehrenreich ve Holly Sklar, *Poverty in the American Dream: Women and Children First* (Amerikan Rüyasında Fakirlik: İlk Önce Kadınlar ve Çocuklar) (Boston: South End Press, 1983); *Women in Poverty* (Fakirlik İçindeki Kadınlar), National Advisory Council on Economic Opportunity (Ekonomik Fırsat Ulusal Danışma Konseyi), Son Rapor, Eylül 1981; *A Women's Right Agen-*

da for the States (Birleşik Devletler Kadın Hakları Gündemi), Alternatif Devlet Politikaları ve Yerel Politikalar Konferansı, Washington, D.C., 1984.

29. On yıldan fazladır Birleşmiş Milletler tarafından koordine edilen, önceden belirlenemeyen hükümet ve sivil toplum örgütleri çalışmalarının sonucu, *The State of the World's Women 1985*'te (Dünya Kadınlarının Durumu 1985) özetlenmiştir. Bu özet, her ne kadar "çoğu kadın iki günlük çalışıyorsa" ve "dünyanın yiyeceğinin yaklaşık yarısını yetiştiriyorsa" da, "neredeyse hiç toprakları olmadığını ve borç almayı zor bulduğunu" da, "en düşük ücretli işlerde çalıştırıldığını" ve "hâlâ aynı işi yapan erkeklerin kazandığının dörtte üçünü kazandığını" rapor etmektedir (s. 1).

30. Kadınların yalnızca dünyanın fakir kitlesini oluşturmadığı, fakat aynı zamanda dünyanın açlarının çoğunluğunu oluşturduğu, şimdi belirgin şekilde belgelenmektedir. Bu, aslında uzun süredir üstü örtülü şekilde bilinmektedir. Örneğin, Hugh Downs'ın "Etiyopya'da kuraklık ve iç savaşın beş milyon kurbanından çoğunun anneler ve çocuklar olduğunu" söylediği Ocak 1981 tarihli UNICEF'e Başvuru Mektubu bunu ortaya koymaktadır.

31. Bakınız, örneğin, June Turner, ed. *Latin American Women: The Meek Speak Out* (Latin Amerikalı Kadınlar: Alçakgönüllüler Yüksek Sesle Konuşuyor) (Silver Springs, MD: Milletlerarası Eğitim Gelişimi, 1981); ve Huston, *Third World Women Speak Out* (Üçüncü Dünya Kadınları Yüksek Sesle Konuşuyor).

32. Örneğin, 1982'de Birleşik Devletler Milletlerarası Gelişim Ajansı (AID), kadınlar için gelişim yardımının yalnızca yüzde dördünü sağlamıştır (Ruth Sivard, *Women... a world survey, 1985* [Kadınlar... bir dünya araştırması, 1985], [Washington, D.C.: Dünya Öncelikleri], 17).

33. Bakınız, örneğin, Barbara Bergmann, "The Share of Women and Men in the Economic Support of Children (Çocuklara Ekonomik Destekte Kadınların ve Erkeklerin Payı)," *Human Rights Quarterly* 3 (Bahar 1981), Amerikan erkeklerinin çocuk nafakasını ödemekte başarısızlığının yol açtığı fakirlik üzerine.

34. Bakınız, örneğin, *Law and the Status of Women: An International Symposium* (Hukuk ve Kadınların Statüsü: Milletlerarası Sempozyum) (New York: B.M. Sosyal Gelişim & İnsani İlişkiler Merkezi, 1977), geleneksel aynı zamanda modern kanunlara göre, çoğu Afrika toplumunda niçin bir erkeğin eşine ve çocuklarına bakmayla ilgili, kanuni veya başka türlü hiçbir yükümlülüğü olmadığına ilişkin özgül veriler için. Aynı zamanda bakınız, Riane Eisler ve David Loye'de bu problemi tartışan *Women's International News*'un editörü Fran Hosken ile yapılan bir görüşme, "Fran Hosken: Global Humanitarian (Fran Hosken: Küresel İnsancıl)," *The Humanist*, Eylül/Ekim 1982.

35. Bakınız, örneğin, *State of the World's Women 1985* (Dünya Kadınlarının 1985'teki Durumu): *Review and Appraisal: Health and Nutrition* (Eleştiri ve

Değerlendirme: Sağlık ve Beslenme), B.M. Kadın On Yılı Başarılarını Eleştirme ve Değerlendirme Dünya Konferansı, A/Conf. 116/5Add. 3; Rogers, *The Domestication of Women* (Kadınların Evcilleştirilmesi); Sivard, *Women... a world survey (Kadınlar... bir* dünya araştırması).

36. Sivard, *Women... a world survey*, 25.
37. Jacques Ellul, *The Technological Society* (Teknoloji Toplumu) (New York: Knopf, 1964).
38. Bakınız, örneğin, Herman Kahn ve Anthony Weiner, *The Year 2000 (2000 Yılı)* (New York: Macmillan, 1967), 189.
39. Bakınız, örneğin, Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism* (Totalitarizmin Kökenleri) (New York: Meridian Boks, 1958); Robert A. Brady, *The Spirit and Structure of German Fascism* (Alman Faşizminin Ruhu ve Yapısı) (New York: Viking, 1937); Ernst Nolte, *The Faces of Fascism* (Faşizmin Yüzleri) (London: Trinity Press, 1965); George Mosse, *Nazi Culture* (Nazi Kültürü) (New York: Grosset & Dunlap, 1966).
40. Lewis Mumford, *The Myth of the Machine: Technics and Human Development* (Makine Miti: Teknik ve İnsan Gelişimi) (New York: Harcourt, Brace & World, 1966).
41. Hitler Almanya'sının ve Stalin Rusya'sının androkratik karakterinin analizi, Riane Eisler ve David Loye'un *Breaking Free* (Özgürlüğe Kavuşmak) adlı yapıtında geliştirilecektir.
42. Bu Ortaçağ olaylarının canlı bir portresi için, bakınız Marion Meade, *Eleanor of Aquitine* (Aquitine'li Eleanor) (New York: Hawthorn Boks, 1977). Nazi ve Ortaçağ kilise törenlerinde çarpıcı bir benzerlik, hem ikisinin çok saatler devam etmesi hem de tekrarlı şarkıları kullanması, böylelikle insanların telkine daha açık olmasıdır.
43. Albury Castell, *An Introduction to Modern Philosophy* (Modern Felsefeye Giriş) (New York: Macmillan, 1946), 357.
44. Claudia Koonz, "Mothers in the Fatherland: Women in Nazi Germany (Babalar Ülkesinde Anneler: Nazi Almanya'sında Kadınlar)," Renate Bridenthal ve Claudia Koonz içinde, ed. *Becoming Visible: Women in European History* (Görünür Olmak: Avrupa Tarihinde Kadınlar) (Boston: houghton Mifflin, 1977), 469.
45. Carl Jung ve Lewis Mumford gibi bilimciler, aynı zamanda Robert Graves ve Mircae Eliade, "içgörüsel" ve "rasyonel" algılarımızı dengelemek ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Daha güncel olarak, *The Psychology of Consciousness*'ta (Bilinç Psikolojisi) Robert Ornstein bu iki tip algıyı anlamaya, uzlaştırmaya çalışır. İçgörüsele karakteristik olarak daha "kadınca" ve dolayısıyla daha düşük düzeyde olduğu için daha az değer verildiğini vurgulamaktadır (*The Psychology of*

Consciousness [San Francisco: Freeman, 1972], 51). "Katılan bilincin iyileşmesi" dediği durumla ilgili olarak gerekli en güçlü olgulardan beri, Morris Berman tarafından *The Reenchantement of the World*'de (Dünyanın Büyüsünün Yeniden Bozulması) ortaya konmuştur (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1981). Görünüşte ortak siyasal hiçbir yönü olmayan feminizm, ekoloji ve manevi yenilenmenin, ortak bir amaca dönüşüyor göründüğünü vurgulamaktadır. Daha hayalperest, daha içgörülü, "kadınca" yanımızın değerini azaltmayan daha bütünsel bir görüş ihtiyacı üzerine diğer önemli bir yapıt için aynı zamanda bakınız Gregory Bateson, *Steps to an Ecology of Mind* (Adım Adım Zihin Ekolojisi) (New York: Ballantine, 1972).

13. Bölüm: Evrimde Dönüm Noktası: Ortaklığa Dayalı Bir Geleceğe Doğru

1. Frank Herbert, *Dune* (Philidelphia: Chilton, 1965).
2. Charlotte Gilman, *Herland* (New York: Pantheon Books, 1979 yeni baskı)
3. Örneğin, E. O. Wilson; "saldırgan davranışı," "diğerine karşı meşhur saldırgan" olarak betimlediği karınca kolonilerini alıntılayarak, evrimde bir "biçimde rekabetçi teknik" olarak örneklemektedir. Bakınız E. O. Wilson, *Sociobiology: The New Synthesis* (Sosyo-Biyoloji: Yeni Bir Sentez) (Cambridge: Harvard University Press, 1975), 244. Aynı zamanda böcek toplumlarını "kur yapan cinsler arasında saldırganca dışlanmayı" yazarak, "cinsiyet içi seçim" teorisini desteklemek için kullanmaktadır. Bazı böcek türleri arasında "savunma maçoluğu" olduğunu vurgulamaktadır (s. 320). Daha sonra böcekler arasında vahşi erkek tahakkümünün bazı örneklerine devam eder, örneğin erkeğin rakip erkeklerin onun üzerine çıkmasını önleyip dişiyi uzun süre hareketsiz hale getiren sarı boksineği (s. 321-24). Bazı yazılarında Wilson, böceği insan davranışından ayırt edecek bir noktayı vurgular. Örneğin, "katı davranışlarının sırası genler tarafından programlanan" "sivrisineğin nasıl bir otomat" olduğunu yazar. Bunun "doğumdan sonra hızla ve eksiksiz biçimde açığa çıkması gerektiğini," oysa "tek bir özelliği belirlemek yerine, insan genlerinin belli bir dizi özelliği geliştirme *kapasitesini* belirlediğini vurgular" *(On Human Nature* [İnsan Doğası Üzerine] *[Cambridge: Harvard University Press, 1978],* 56, vurgu orijinaldir). Fakat Wilson'ın söylediğinin tam amacı şudur ki, kaçınılmaz erkek saldırganlığı ve erkek tahakkümü düşüncelerini kanıtlamak için sık sık alıntılanmasının nedenini görmek böyle zor değildir. Örneğin, evrimsel "babalık yatırımı" teorisini açıklarken, Wilson "erkekler her çiftleşme çabasına görece çok az yatırım

yaptığı için ... ne kadar çok dişi yatırımını bağlayabilirse o kadar avantajları olduğunu yazmaktadır." Bu muhtemelen yalnızca en saldırgan erkeklerin gösterebileceği bir davranıştır, böylelikle "aşağı" erkekler elenecektir *(Sociobiology,* 324-25). Tekrar, sosyo-biyolojik teorisinin ortaya koyduğu gibi evrimin erkek saldırganlığını desteklediğini, sosyo-biyologların çok sevdiği bir böcek deneyiyle örnekler: bir sinek türü olan on *Drosophilia melonogaster*'in çiftleşmesiyle ile ilgili 1948 Bateman deneyi (s. 325). Bunu, hayvanların neden temel olarak çokeşli olduğuna dair bir tartışma izlemektedir, çünkü "en sağlıklı" erkeklerin birden çok dişiyle çiftleşmesi bütün türe evrimsel bir avantaj sağlamaktadır (s. 327). Başka yerde Wilson "tahakküm yoluyla sağlanan üretici avantajların" bizim türümüze de uzandığını ileri sürmektedir. Bunu doğrulamak için, tek bir örnek alıntılar: kız bebeklerin öldürüldüğü, yüksek düzeyde savaşçı, katı erkek egemen bir kabile olan Brezilya'nın Yanomama Kızılderilileri. Burada "siyasal olarak baskın erkekler orantısız sayıda çocuğa babalık etmektedir." Ve burada, Wilson izleniminin antropologların "doğal seleksiyon" diye adlandırdığı bir tipte olduğunu betimler. "Çokeşli Kızılderililerin, özellikle reislerin, çokeşli olmayanlardan daha akıllı olma eğiliminde olduğunu" rapor etmektedir. Buna göre, Wilson "üreme rekabetinde baskın avantaj" hipotezinin "inandırıcı" kanıtlara dayandığını ima etmektedir (s. 288).

4. Bakınız, örneğin, Vilmos Csanyi, *General Theory of Evolution* (Genel Evrim Teorisi), (Budapest: Akademiai Kiado, 1982); Ervin Lazslo, *Evolution: The Grande Synthesis* (Evrim: Büyük Sentez) (Boston: New Science Library, 1987); Eldredge, *Time Frames* (Zaman Çerçeveleri) (New York: Simon & Schuster, 1985). Margaret Mead'in özetlediği gibi, "Kozmik ve biyolojik evrimde seçenekler ve dönüm noktaları vardı. Eğer evrim sürecine dikkatlice bakarsanız, günümüzdeki sırayı izlemek zorunda değildir. Pek çok diğer yol olabilirdi" ("Our Open Ended Future [Açık Uçlu Geleceğimiz]," *The Next Billion Years,* Seminer Dizisi, UCLA, 1973).
5. Sherwood Wahburn, "Tools and Human Evolution (Aletler ve İnsan Evrimi)," *Scientific American* 203 (Eylül 1960): 62.
6. Ilya Prigogine ve Isabel Stengers, *Order Out of Chaos (Kaostan Düzene)* (New York: Bantam, 1984); Eldredge, *Time Frames,* 189.
7. Ervin Lazslo, "The Crucial Epoch (Hayati Çağ)," *Futures* 17 (Şubat 1985): 16.
8. Jones Salk, *Anatomy opf Reality* (Gerçekliğin Anatomisi) (New York: Columbia University, 1983), 12-15.
9. Bakınız, örneğin Marija Gimbutas, *The Goddesses and Gods of Old Europe, 7000-3500 B. C.* (Eski Avrupa'nın Tanrıçaları ve Tanrıları, İ.Ö. 7000-3500) (Berkeley and Los Angelos: University of California Press, 1982), 91.
10. Haçlı Seferleri ve Engizisyon sırasında, haç tekrar öldürme ve işkenceyle iliş-

kilendirildi. Haçın ölüm ve baskının sembolü olarak tüyler ürpertici modern kullanımı, Birleşik Devletlerde Ku Klux Klan tarafından kullanılmıştır.

11. Bakınız, örneğin *Liberty* 80 (Kasım-Aralık 1985) 4: En az on bir kere dünyanın sonunun gelmekte olduğunu söylemiş olan Başkan Ronald Reagan'ın alıntılanmaktadır. Bu, sonu getirebilecek olan bir adamdan karamsar bir ifadedir.
12. Bu mitleri yeniden oluşturma aynı zamanda "köktendinciliğe" küresel bir gerileme sayılmaktadır. Androkratik dini mitolojide bir şifre sözüdür. Bu gerileme; bütün dünyada hem yeni mitler yaratmak hem de eskilerini daha gilanik şekillerde yorumlamak için tam olarak çok güçlüdür.
13. Modern Tanrıça sanatının yeni bir türü vardır. Bakınız, örneğin Gloria Orenstein, "Female Creation: The Quest for the Great Mythic Mother (Kadınca Yaratı: Büyük Efsanevi Anneyi Arayış)," slaytlı seminer; ve Gloria Orenstein, "Artist as Shaman (Şaman Olarak Sanatçı)," Women's Building Gallery'de, Los Angelos, California, Kasım 4-28, 1985.
14. Ekoloji hareketinin doğuşunun, sıklıkla bir kadın tarafından bir kitabın yayımlamasıyla gerçekleşmiş olduğu söylenir: Rachel Carson'ın *The Silent Spring* (Sessiz İlkbahar) (Boston: Houghton Mifflin, 1962). Eski İçişleri Bakanı James Udall'ın yazdığı gibi, "Büyük bir kadın, milleti çevremizdeki tehlikenin güçlü ifadesiyle uyandırmıştır."
15. Bakınız, örneğin Francoise D'Eaubonne, *Le Feminism ou La Mort (Feminism or Death* [Feminizm veya Ölüm]) (Paris: Pierre Horay, 1974); Elizabeth Dodson-Gray, "Psycho-Sexual Roots of Our Ecological Crises (Ekolojik Krizlerimizin Psiko-Seksüel Kökleri)" (Rondtable Press tarafından dağıtılan bildiri, 1974) ve Susan Griffin, *Woman and Nature* (Kadın ve Tabiat) (New York: Harper Colophon, 1978), ekolojik krizlerimiz ile erkek ve erkekçe değerlerimizin tahakkümü altındaki sistemimizi bağlayan analizler için.
16. Shirley McConahay ve John MacConahay, "Sexual Permisiveness, Sex Role Rigidity, and Violence Across Cultures (Kültürler Arasında Cinsel İzin Vericilik, Seks Rolü Katılığı ve Şiddet), *Journal of Social Issues,* 33, (1977), 134-43.
17. Bunun ayrıntıları Riane Eisler ve David Loye'a ait, çıkacak olan *Breaking Free*'de sunulmuştur. Aynı zamanda bakınız Eisler, 'Violence and Male Dominance: The Ticking Time Bomb (Şiddet ve Erkek Tahakkümü: Saatli Bombanın Pimini Çekmek)," *Humanities in Society* 7 (Kış-İlkbahar, 1984): 3-18.
18. *Bilinç uyandırma* terimi, 1960'ların sonundaki, androkratik bir toplumda insanlığın yarısı olan kadınların gruplar halinde bir araya geldiği, kişisel olduğu düşünülen problemlerinin ne kadarının ortak sosyal problemler olduğu konusunda artan anlayışı paylaştığı, kadınların özgürlüğü hareketine bir katkıydı.
19. Bu derinliğine Eisler ve Loye'a ait, çıkacak olan *Breaking Free*'de incelenecektir.
20. Aynı zamanda bakınız, "Peace and Feminist Theory: New Directions (Barış ve

Feminist Teori: Yeni Doğrultular)," *Bulletin of Peace Proposals (Barış Önerileri Bülteni)*, No. 1 (1986); Eisler, "Women and Peace (Kadınlar ve Barış)" *Women Speaking* 5 (Kasım-Aralık 1982): 16-18; Eisler, "Our Lost Heritage: New Facts on How God Became A Man (Kayıp Mirasımız: Tanrı'nın Nasıl Erkek Olduğuna Dair Yeni Gerçekler)," *The Humanist* 45 (Mayıs/Haziran 1985): 26-28.

21. Örneğin, Vietnam savaşı gazileri Aralık 1985'te savaş oyuncaklarının ne kadar yıkıcı olduğu hakkında bilinç uyandırmak için oyuncak dükkânlarının önünde bildiri dağıtıyorlardı. Bir gazinin bir TV görüşmesinde ortaya koyduğu gibi, savaşı çekici ve romantik gösteren Rambo ve GJ Joe bebekleri satıldığı için, en azından bazılarının, savaşın gerçekten nasıl olduğunu göstermek için bu oyuncakları sakatlamaları gerekti.
22. *The Futurist*, Şubat 1981, 2.
23. Uluslararası kadın hareketinin gelişimi, giderek daha çok erkeğin aynı zamanda kadınların statüsünde büyük değişiklikler olmadan gerçek sosyal ve ekonomik gelişme olamayacağını anlamaya başlamasıyla, büyük ölçüde İlk Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı (1975-1985) boyunca hızlanmıştır. Örneğin, Kenya Nairobi'de, Temmuz 1985'te gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Kadın Konferansının Sonunun açılışında Kenya Başkanı Daniel Arap Moi, "yirmi birinci yüzyılda barış, gelişme ve insan haklarının evrensel olarak gözlenmesi, kadınların tam ortaklığı olmadan eksik kalacaktır" demiştir. Kenya'nın Başkan Yardımcısı Mwai Kibaki bugünlerde şimdi her on üç ayda bir doğum yapan Afrikalı kadınların nasıl "bir diğeri beklerken ve doğması gerekirken... üç veya dört çocuk için... yemek yapmak ve onları emzirmek gibi güç bir görev karşısında çaresiz, zayıf ve sefil olduğundan söz etmiştir" (Moi ve Kibaki'den alıntılayan Davis Loye, "Men at the U.N. Women's Conference (Birleşmiş Milletler Kadın Konferansında Erkekler)," *The Humanist* 45 [Kasım/Aralık 1985]: 28, 32).
24. Bakınız, örneğin, Mary Daly, *Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism (Jin/Ekoloji: Radikal Feminizmin Meta-Etiği)* (Boston: Beacon Press, 1978) ve Wilma Scott Heide, *Feminism for the Health of It* (Onun Sağlığı için Feminizm) (Buffalo: Margaretdaughters Press, 1985).
25. Bakınız Louise Bruyn, *Feminism: the Hope for a Future* (Feminizm: Gelecek için Bir Ümit (Cambridge, MA: American Friends Service Committee, Mayıs 1981) Daly'nin "androkratik saldırganlığın kadın düşmanı kökleri" dediği durumun kuvvetli olarak dile getirilmesi için" *(Gyn/Ecology*, 357). Aynı zamanda bakınız Eisler ve Loye, "Peace and Feminist Theory: New Directions (Barış ve Feminist Teori: Yeni Doğrultular)" ve "Peace and Feminist Thought: New Directions (Barış ve Feminist Düşünce: Yeni Doğrultular)," *World Ecyclopedia of Peace*, Laszo ve Yoo, ed. (London: Pergamon Press, 1986).
26. Jean Baker Miller, *Toward a New Psychology of Women* (Yeni Bir Kadınlar Psikolojisine Doğru) (Boston: Beacon Press, 1976), 86.

27. Aynı eser, 69.
28. Aynı eser. Alıntılar (sırayla) 83, 87 ve 69.
29. Aynı eser. Alıntılar (sırayla) 95 ve 83 (orijinaldeki vurgu).
30. Abraham Maslow, *Toward a Pyschology of Being* (Varoluş Psikolojisine Doğru), ikinci baskı (New York: Van Nostran-Reinhold, 1968).
31. Alfred Adler, *Understanding Human Nature* (İnsanTabiatını Anlamak) (Greenwich, CT: Fawcett, 1954).
32. Androkratik ve gilanik kişilik tiplerinin farklı karakteristik özelliklerine dayanan araştırmalar Eisler ve Loye'a ait, çıkacak olan *Breaking Free*'de rapor edilmiştir. Aynı zamanda bakınız Riane Eisler, "Gylany: The Balanced Future (Gilani: Dengeli Gelecek)," *Futures* 13 (Aralık 1981): 499-507.
33. Maslow, *Toward a Pyschology of Being.*
34. Fritjof Capra, *The Turning Point: Science, Society and Rising Culture* (Dönüm Noktası: Bilim, Toplum ve Yükselen Kültür) (New York: Simon & Schuster, 1982).
35. İronik olan, yalnızca şimdi erkek bilimciler geleneksel "erkekçe" doğrusal yaklaşımın ne kadar sınırlı olduğunu keşfederken, her iki cinsin muhtemelen doğuştan aynı düşünme kapasitesine sahip olduğu görüşünün daha açık hale gelmesidir. Bazı biyolojik farklar olmasına rağmen, kadınların bilgiyi daha bütünsel olarak işleme yeteneği, muhtemelen cinsel stereo-tiplere dayalı sosyalleşme ve rollerden dolayıdır. Örneğin, erkeklerin tersine, kadınlar hayatlarını birincil olarak ilişkileri görerek sosyalleştirmiş ve diğerlerine ihtiyaçlarına daha duyarlı olmuştur.
36. Salk, *Anatomy of Reality* (Gerçekliğin Anatomisi), 11-19.
37. McClintock üzerine tanımlayıcı çalışma Evelyn Fox Keller, *A Feeling for the Organism: The Life and Work of Barbara McClintock*'tur (Organizma Duygusu: Barbara McClintock'un Hayatı ve Çalışması) (San Francisco: W. H. Freeman, 1983).
38. Ashley Montagu, *Woodstock Times,* 7 Ağustos, 1986.
39. Hillary Rose, "Hand, Brain, and Heart: A Feminist Epistemology for the Natural Sciences (El, Beyin ve Kalp: Tabiat Bilimleri için Feminist Bir Epistemoloji)," *Signs* 9 (Ağustos 1983): 81.
40. Bakınız, örneğin, Evelyn Fox Keller, *Reflections on Gender and Science* (Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Yansıtmalar) (New Haven: Yale University Press, 1985); Carol Christ, "Toward a Paradigm Shift in the Academy and in Religious Studies (Akademide ve Dini Çalışmalarda Bir Paradigma Değişikliğine Doğru)," Chiristie Farnham içinde, ed. *Transforming the Consciousness of the Academy* (Akademinin Bilincini Dönüştürmek) (Bloomington, IN: Indiana University Press, 1987); Rita Arditti "Feminism and Science (Feminizm ve

Bilim)," *Science and Liberation*, Rita Arditti, Psat Brennan ve Steve Cavrak, ed. (Boston: South End Press, 1979).

41. Salk, *Anatomy of Reality* (Gerçekliğin Anatomisi), 22.
42. Miller, *Toward a New Psychology of Women* (Yeni Bir Kadın Psikolojisine Doğru), bölüm 11.
43. Aynı eser, 130.
44. Oy kullanma hakkı konusunda on dokuzuncu yüzyıl feminist mücadelesinin genel bir taslağı için, bakınız Eleanor Flexner, *A Century of Struggle* (Yüzyıllık Mücadele) (Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 1959). Yükseköğrenime erişim için on dokuzuncu yüzyıldaki mücadelenin genel bir taslağı için, bakınız Mabel Newcomer, *A Century of Higher Education for Women* (Kadınlar için Yükseköğrenimin Bir Yüzyılı) (New York: Harper & Brothers, 1959). Yirminci yüzyıl kadınların özgürlüğü hareketi üzerine bazı kaynaklar şunlardır: Vivian Gornick ve Barbara Moran'ın *Woman in Sexist Society* (Cinsiyetçi Toplumda Kadın) yapıtı (New York: Basic Boks, 1971); Robin Morgan, ed., *Sisterhood is Powerful* (Kız Kardeşler Güçlüdür) (New York: Random House, 1970); Johnson, *From Hopusewife to Heretic* (Ev Kadınından Sapkına) (Garden City, NY: Doubleday Anchor, 1983); Riane Eisler, *The Equal Rights Handbook* (Eşit Haklar Elkitabı) (New York: Avon Books, 1978).
45. Gandhi'nin yaklaşımının bir tartışması için, bakınız Marilyn Ferguson, *The Aquarian Conspiracy: Personal and Social Transformation in the 1980's* (Kova Burcu Komplosu: 1980'lerde Kişisel ve Sosyal Dönüşüm) (Los Angelos: Tarcher, 1980), 119-200. Bakınız aynı zamanda Louis Fisher, *The Life of Mahatma Gandhi* (Mahatma Gandhi'nin Hayatı) (New York: Harper & Brothers, 1950).
46. Miller, *Toward a New Psychology of Women* (Yeni Bir Kadınlar Psikolojisine Doğru), 116. Güç *için* olan ile güç üzerine olan arasındaki fark, Kadeh ve Kılıç ile sembolize edilen farktır.
47. Morgan, ed., *Sisterhood is Powerful* (Kız Kardeşler Güçlüdür); Marilyn French, *Beyond Power: On Women, Men, and Morals* (Gücün Ötesinde: Kadınlar, Erkekler ve Ahlak Üzerine) (New York: Ballantine, 1985): Arienne Rich, *Of Woman Born* (Kadın Doğanlar Üzerine) (New York: Bantam, 1976); Devaki Jain, *Woman's Quest for Power: Five Indian Case Studies* (Kadının Güç Arayışı: Beş Kızılderili Olgu İncelemesi) (Ghanziabad: Vikas Publishing House, 1980); Marielouise Janssen-Jurreit, çev. Verne Moberg, *Sexism: The Male Monopoly on History and Thought* (Cinsiyetçilik: Tarih ve Düşünce Üzerine Erkek Tekeli) (New York: Farrar, Straus & Giroux, 1982).
48. Erich Neumann, *The Great Mother* (Büyük Anne) (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1955), 333-34.
49. Alvin Toffler'ın *The Third Wave (Üçüncü Dalga)* kitabıdır (New York: Bantam, 1980).

50. Ruth Sivard, *World Military and Social Expenditures 1983* (Washington, D.C.: World Priorities, 1983), 5, 26.
51. Willis Harman, 'The Coming Transformation (Gelen Dönüşüm)," *The Futurist*, Şubat 1977, 5-11.
52. Mihajlo Mesarovic ve Eduard Pestel, *Mankind at the Turning Point* (Dönüm Noktasında İnsanlık) (New York: Dutton, 1974), 157.
53. Aynı eser, 146-47.
54. John McHale, *The Future of the Future* (Geleceğin Geleceği) (New York: Ballantine, 1969), 11.
55. Bakınız, örneğin, T. W. Adorno, Else Frenkel-Brunswik, Daniel Levinson, R. Newitt Sanford, *The Authoritarian Personality* (Otoriter Kişilik) (New York: Harper & Row, 1950). Özellikle bireylerin katı hiyerarşik ailelerde nasıl yetiştirildiği hakkındaki Frenkel-Brunswik'in çalışması, özellikle sahip olma kapasitelerinin olmadığı duygusal tatminkâr ilişkiler için ikamenin maddi kazanımlara açık olduğu üzerinedir. Bu sosyal ve kişilik dinamikleri, derinliğine Eisler ve Loye'un *Breaking Free* yapıtında ele alınmıştır.
56. John Stuart Mill, *Principles of Political Economy (Ekonomi Politiğin Prensipleri)*, W. J. Ashley, ed. 1871'deki 7. baskıya dayalı olarak 1909'daki yeni baskı (New York: Longman, Green, 1929). Aynı zamanda bakınız Heilbroner, *The Worldly Philosophers* (Dünya Çapında Filozoflar) (New York: Simon & Schuster, 1961).
57. *State of the World's Women 1985* (Dünya Kadınlarının Durumu 1985) (Birleşmiş Milletler için New Internationalist Publications, Oxford, U.K.), 1.
58. Aynı eser.
59. Hazel Henderson, *The Politics of the Solar Age* (Uzay Çağının Politikası) (New York: Anchor Boks,1981), 171.
60. Aynı eser. Alıntılar (sırasıyla) 337, 364 ve 373.
61. James Handerson, *The Sane Alernative* (Sağlıklı Seçenek) (St. Paul, MN: River Basin Publishing, 1979).
62. Joseph Huber, "Social Ecology and Dual Economy (Sosyal Ekoloji ve İkili Ekonomi)," *Anders Arbeiten-Anders Wirtschaften*'den İngilizce alıntı (Frankfurt: Fischer-Verlag, 1979).
63. Hillary Rose'un "Hand, Brain, and Heart: A Feminist Epistemology for the Natural Sciences (El, Beyin ve Kalp: Tabiat Bilimleri için Feminist Bir Epistemoloji) kitabına bu merkezi noktanın kuvvetle eklemlenmesi için minnettarım. (Bakınız not 39.)
64. Bu ekonomik dönüşüm, Eisler ve Loye'un *Breaking Free* ve Riane Eisler'in (çalışması devam eden) *Emegence* (Beliriş) adlı kitaplarında daha derinliğine tartışılmıştır.
65. Bakınız Riane Eisler, "Pragmatopia: Women's Utopias and Scenarios for a

Possible Future (Pragmatopia: Muhtemel Bir Gelecek için Kadınların Ütopyaları ve Senaryoları)," Ütopya Çalışmaları On Birinci Konferansı'nda sunulan bildiri, Asilomor, California, Ekim 2-5, 1986, *pragmatopia* (Grekçe'de gerçek bir yer ve gerçekleştirilebilir bir gelecek anlamına gelir, gerçekten "hiçbir yer" anlamına gelen geleneksel *utopia* kavramım tersidir) kavramının ilk defa dile getirilmesi için.

66. Bugünkü nüfus büyümesi oranları dünyanın ekolojik sistemi tarafından sürdürülemez, bu konu nüfus büyümesinin stabilize edilip edilemeyeceğidir, fakat nasıl. Bakınız, örneğin, Jonas Salk, *World Population and Human Values:A New Reality* (Dünya Nüfusu ve İnsani Değerler: Yeni Bir Gerçeklik) (New York: Harper & Row, 1981). Ayrıca bakınız Riane Eisler, "Peace, Population and Women's Roles (Barış, Nüfus ve Kadınların Rolleri), *World Encyclopedia of Peace,* Laszo ve Yoo, ed.

67. Bu konu daha derinliğine Riane Eisler'in *Emegence* (Beliriş) adlı kitabında tartışılacaktır. Aynı zamanda bakınız D'Eaubonne, *La Feminism ou La Mort;* Elizabeth Dodson-Gray, *Green Paradise Lost* (Kayıp Yeşil Cennet) (Wellesley, MA: Roundtable Press, 1979) ve diğer eko-feminist çalışmalar.

68. Bakınız, örneğin, *The State of the World's Women 1985* (Dünya Kadınlarının Durumu 1985); Barbara Rogers, *The Domestication of Women: Discrimination in Developing Countries* (Kadınların Evcilleştirilmesi: Gelişmekte Olan Ülkelerde Ayrımcılık) (New York: St. Martin's, 1979); Marya Buvinic, Nadia Joussef ve Barbara Von Elm, *Women-Headed Households: The Ignored Factor in Development Planning* (Kadınların İdare Ettiği Evler: Gelişim Planlamasında Göz Ardı Edilen Faktör) (Washington, D.C.: Uluslararası Kadın Araştırmaları Merkezi, 1978); May Rihani, *Development as if Women Mattered* (Kadınlar Önemseniyormuş Gibi Gelişim) (Washington, D.C.: Denizaşırı Gelişim Konseyi, 1978); Riane Eisler, "The Global Impact of Sexual Equality (Cinsel Eşitliğin Küresel Etkisi)," *The Humanist* 41 (Mayıs/Haziran 1981).

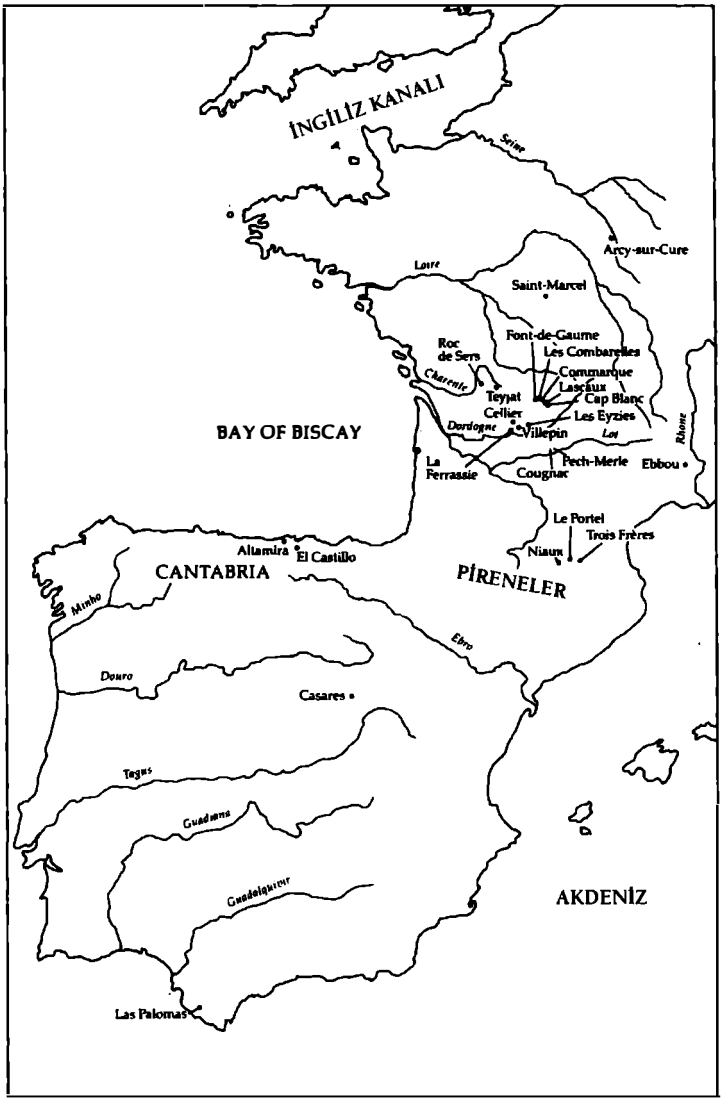
69. Bakınız, örneğin, Sivard, *World Military and Social Expenditures 1983;* Riane Eisler ve David Loye, "The 'Failure' of Liberalism: A Reassessment of Ideology from New Feminine-Masculine Perspective (Liberalizmin 'Başarısızlığı:' İdeolojinin Eril-Dişil Bakış Açısından Yeniden Değerlendirilmesi)," *Political Psychology* 4 (1983): 375-91.

70. Bakınız, örneğin, Luther Gerliach ve Virginia Hine, *People, Power, Change: Movements of Social Transformation* (İnsanlar, Güç, Değişim: Sosyal Dönüşüm Hareketleri) (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1970).

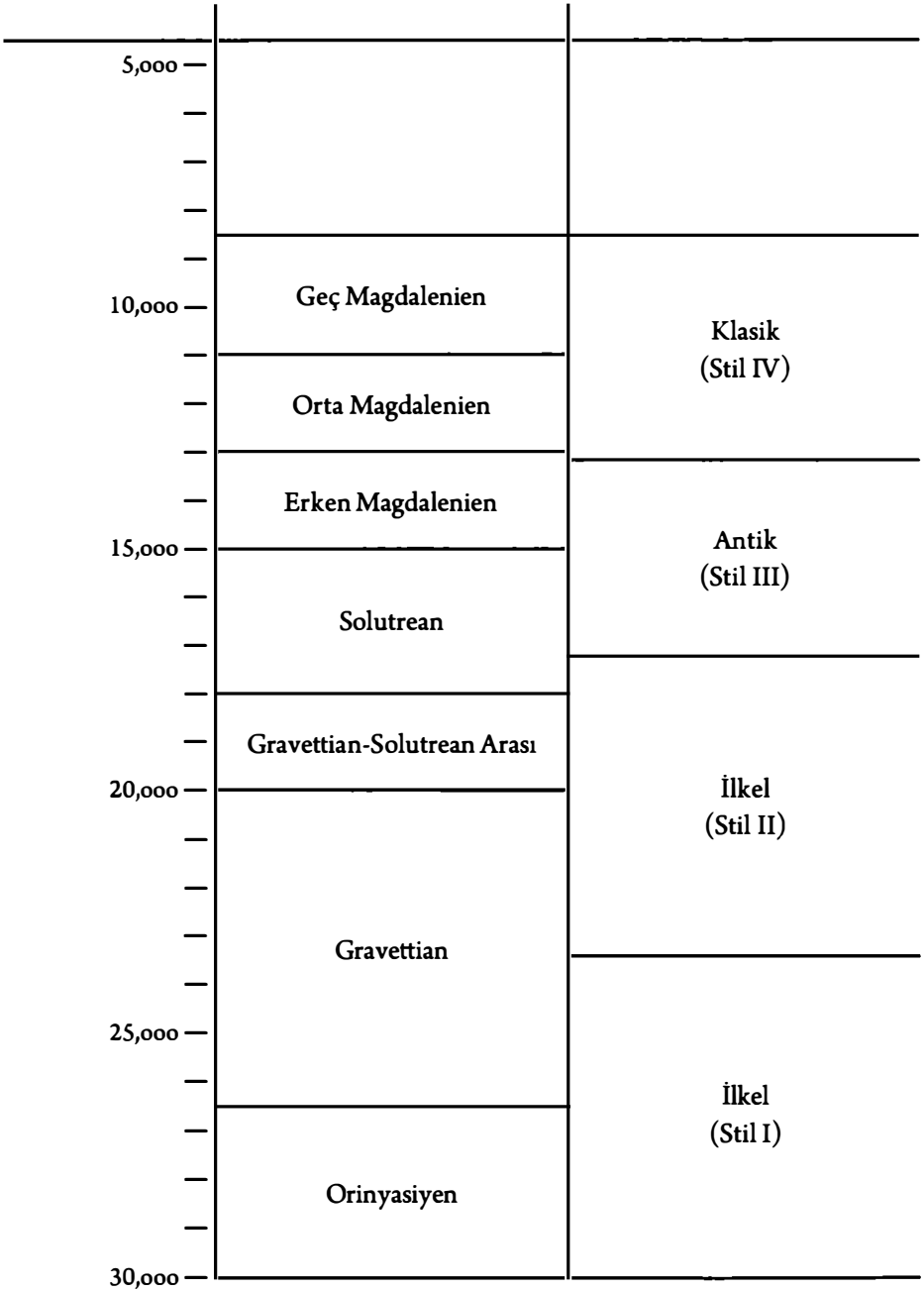
71. Bakınız, örneğin, E. F. Schumacher, *Small Is Beautiful (Küçük Güzeldir)* (New York: Harper & Row, 1973); Henderson, *The Politics od the Solar Age (Uzay Çağının Politikası).*

72. Yeni doğum kontrol teknolojileri üzerine androkratik senaryo için bakınız, örneğin, Wendy Faulkner ve Erik Arnold, ed. *Smothered bu Invention: Technology in Women's Lives* (Buluşla Bastırılan. Kadınların Hayatlarında Teknoloji) (London: Pluto Press, 1985) ve Rita Arditti, Renate Duelli Klein ve Shelley Minden, ed., *Test Tube Women: What Future for Motherhood?* (Deney Tüpü Kadınlar: Anneliğin Geleceği Olacak?) (London: Routledge & Kegan Paul, 1984).
73. Bu ihtimallerin bazılarım keşfetmek konusunda bir çalışma için, bakınız Martin Carnoy ve Derek Sherer, *Economic Democracy* (Ekonomi Demokrasisi) (New York: Sharpe, 1980).
74. Henderson, *The Politics of the Solar Age,* her iki alıntı da 365'ten.
75. Riane Eisler, "Human Rights: The Unfinished Struggle (İnsan Hakları: Bitmeyen Mücadele)," *International Journal of Women's Studies* 6 (Eylül/Ekim 1983): 326-35.
76. Riane Eisler, *Dissolution: No-Fault Divorce, Marriage and the Future of Women* (Bozulma: Hatasız Boşanma, Evlilik ve Kadınların Geleceği) (New York: McGraw-Hill, 1977).
77. Mead, "Our Open-Ended Future (Açık Uçlu Geleceğimiz)"; Riane Eisler ve David Loye, "Childhood and the Chosen Future (Çocukluk ve Seçilmiş Gelecek)," *Journal of Clinical Child Psychology* 9 (Yaz 1980).
78. David Loye, *The Sphinx and the Rainbow: Brain, Mind, and Future Vision* (Sfenks ve Gökkuşağı: Beyin, Zihin ve Gelecek Vizyonu) (Boston: New Scince Library, 1983).

Haritalar ve Tablolar

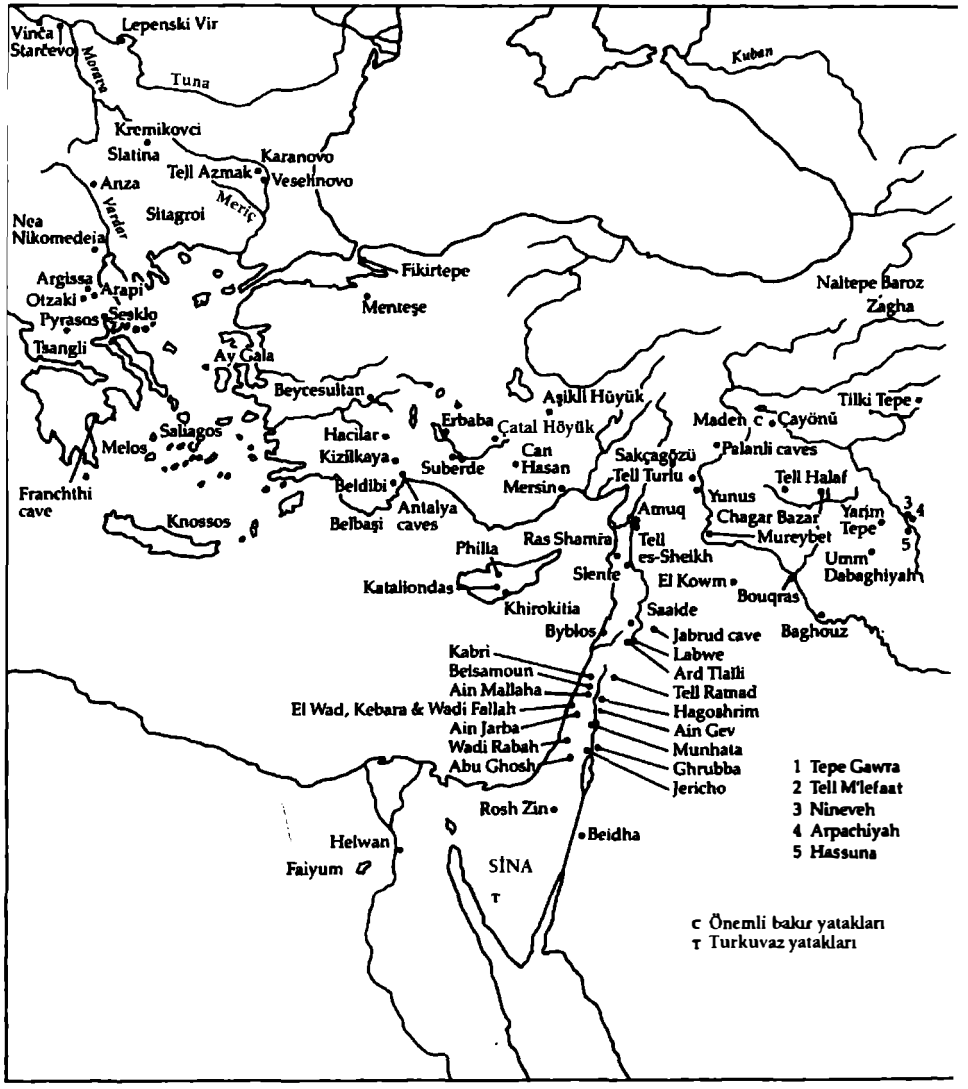
Şekil 1. Batı Avrupa'da Yontma Taş Devri Mağara Sanatına Ait Büyük Alanlar
Yontma taş devri sanatı Doğu Avrupa'daki sahalarda da bulunmuştur.
Kaynak: André Leroi-Gourhan'ın "Yontma Taş Devri Sanatının Evrimi", *Scientific American* no. 2 (Şubat 1968): 62 eserinden uyarlanmıştır.

Şekil 2. André Leroi-Gourhan'ın Yontma Taş Devri Sanatı Kronolojisi
(İ.Ö. yaklaşık 30,000 - İ.Ö. 10,000).
Kaynak: André Leroi-Gourhan, "Yontma Taş Devri Sanatının Evrimi," Scientific American no. 2 (Şubat 1968): 63.

	HACILAR			ÇATALHÖYÜK		
c. 5000 BCE						
	Id					
	–Ic					
c. 5250	Ia	5247 ± 119				
	IIb					
c. 5435	IIa	5434 ± 131				
	III					
c. 5500	IV					
	V					
c. 5600	VI	5620 ± 79				
	VII					
	VIII				O	
	IX	5614 ± 92			I	
	→	5706				
c. 5700				c. 5720		
				c. 5750	II	5797 ± 79
					III	
				c. 5790		5807 ± 94
				c. 5830	IV	(6329 ± 99)
					V	5920 ± 94
				c. 5880		
					VI A	5781 ± 96 yıkım
						5800 ± 93
						5815 ± 92 başlangıç
				c. 5950		5850 ± 94
					VI B	5908 ± 93
				c. 6050/6070		5986 ± 94 başlangıç
				c. 6200	VII	6200 ± 97 (?)
				c. 6280	VIII	
				c. 6380?	IX	6486 ± 102
				c. 6500	X	6385 ± 101
					X öncesi seviyeler (henüz tarihlenmemiş)	

Şekil 3 James Mellaart'ın Hacılar ve Çatalhöyük Kronolojisi
(İ.Ö. yaklaşık 6500 - İ.Ö. 5000)
Tablo aşağıdan yukarı okunur. Büyük rakamlar daha eski seviyeleri gösterir. Roma rakamları gelişim seviyelerine karşılık gelen kazı seviyelerini gösterir.
Kaynak: James Mellaart, Çatalhöyük (New York: McGraw-Hill, 1967): 52.

Vinča
Starčevo
Lepenski Vir
Morava
Tuna
Kuban
Kremikovci
Slatina
Karanovo
Tell Azmak
Veselinovo
Anza
Vardar
Sitagroi
Meriç
Nea
Nikomedeia
Fikirtepe
Menteşe
Naltepe
Baroz
Zagha
Argissa
Arapi
Otzaki
Pyrasos
Sesklo
Tsangli
Ay Gala
Beycesultan
Aşikli Hüyük
Tilki Tepe
Maden
Çayönü
Erbaba
Çatal Höyük
Palanli caves
Hacilar
Kizilkaya
Suberde
Can Hasan
Sakçagözü
Tell Turlu
Tell Halaf
Saliagos
Melos
Franchthi
cave
Beldibi
Antalya
caves
Belbaşi
Mersin
Amuq
Yunus
Chagar Bazar
Yarim
Tepe
Mureybet
Knossos
Philia
Ras Shamra
Tell
es-Sheikh
Umm
Dabaghiyah
Siente
El Kowm
Bouqras
Katalíondas
Khirokitia
Saaide
Byblos
Jabrud cave
Baghouz
Labwe
Kabri
Ard Tlalli
Beisamoun
Tell Ramad
Ain Mallaha
Hagoshrim
El Wad, Kebara & Wadi Fallah
Ain Gev
Ain Jarba
Munhata
Wadi Rabah
Ghrubba
Abu Ghosh
Jericho
Rosh Zin
Beidha
Helwan
Faiyum
SİNA
1 Tepe Gawra
2 Tell M'lefaat
3 Nineveh
4 Arpachiyah
5 Hassuna
c Önemli bakır yatakları
t Turkuvaz yatakları

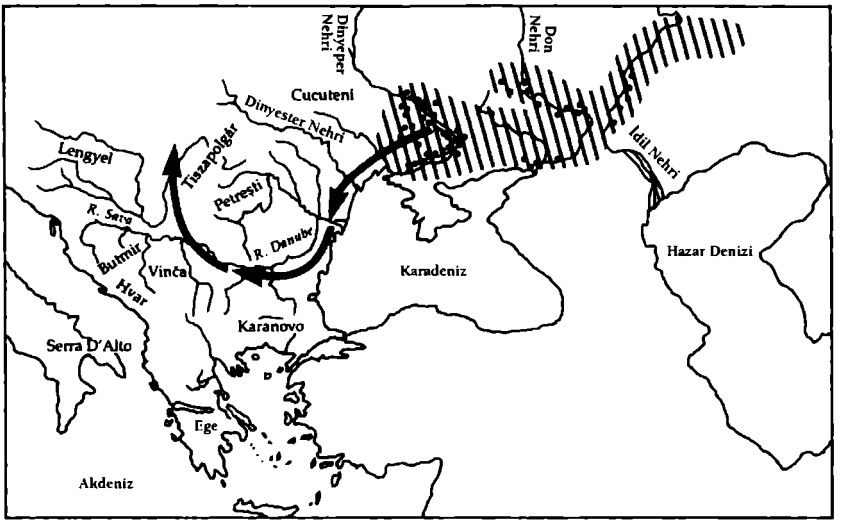
Şekil 4. Yakın Doğu'daki Mezolitik ve Cilalı Taş Devri Kazı Alanları
Mezolitik terimi Yontma Taş Devri ile Cilalı Taş Devri (ya da tarımın başlangıcı) arasındaki geçiş dönemini belirtmek için kullanılır. Alanların genişlemesi ilk kültürel gelişmelerin boyutlarını gösterir.

Kaynak: James Mellaart'ın *Yakın Doğu'nun Cilalı Taş Devri* (New York: Charles Scribner's Sons, 1975): 20, 21 (telif sahibi Thames and Hudson, Londra) adlı eserinden uyarlanmıştır.

Şekil 5. Eski Avrupa'nın Yaklaşık İlk Medenileşme Alanı
(İ.Ö. yaklaşık 7000 - İ.Ö. 3500)
Eski Avrupa terimi güneydoğu Avrupa'da yaklaşık İ.Ö. 7000 ile 3500 yılları arasındaki medeniyeti belirtmek için bulunmuştur, fakat Hint-Avrupa saldırılarından önceki bütün Avrupa'yı belirtmek için de kullanılabilir. Bunlara batı Avrupa'da bulunan İ.Ö. 5inci ve 3üncü milenyumlar arasındaki megalitik kültürleri (İrlanda, Malta, Sardinya ve Büyük Britanya'nın bazı kısımları, İskandinavya, Fransa, İspanya ve İtalya) de dahildir.

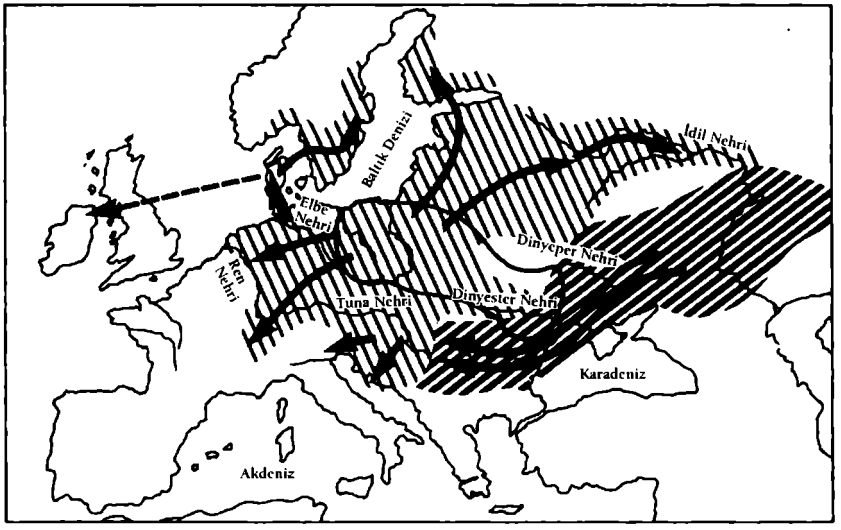
Kaynak: Marija Gimbutas'ın *Eski Avrupa'nın Tanrıçaları ve Tanrıları* (Berkeley ve Los Angeles: University of California Press, 1982): 16 adlı eserinden uyarlanmıştır.

Şekil 6. Birinci Kurgan Dalgası (İ.Ö. yaklaşık 4300 - İ.Ö. 4200)

Oklar, ilk Kurgan istilalarının özellikle Eski Avrupa'nın Karanova, Vinča, Lengyel ve Tiszapolgar kültürlerine yaptığı ana saldırı rotalarını göstermektedir.

Kaynak: Marija Gimbutas'ın ilk olarak *The Journal of Indo-European Studies* 5, no. 4 (Kış 1977): 283'te yayınlanan haritasının bu kitap için yapılan 1986 revizyonu.

Şekil 7. Üçüncü Kurgan Dalgası (İ.Ö. yaklaşık 3000 - İ.Ö. 2800)

Oklar ve gölgeli alanlar Kurganlar'ın daha sonra steplerden (koyu çizgilerin doğusu) ve melezleştirilmiş kültürlerden yaptığı istilaları göstermektedir. Noktalı çizgi ise İrlanda'ya giden muhtemel bir rotayı göstermektedir.

Kaynak: Marija Gimbutas'ın ilk olarak *The Indo-Europeans in the Fourth and Third Millenia* (Karoma Publishers, 1982)'de yayınlanan haritasının bu kitap için yapılan 1986 revizyonu.

Şekil 8. Marija Gimbutas'ın Eski Avrupa Kültürünün Filizlenmesi ve Yıkımı Kronolojisi (yaklaşık İ.Ö. 7000 – İ.Ö. 2500)
Kaynak: Marija Gimbutas'ın ilk olarak *Indo-European Studies* 131, UCLA, 1980, s. 5-7'de yayınlanan kronolojisinin bu kitap için 1986'da yeniden düzenlenmiş hali.

İ.Ö.	Önemli Olaylar
7000-6500:	Ege Denizi vadi ve kıyı bölgelerinde yiyecek üretimi ve yerleşik köy hayatının başlangıç dönemi.
6500-6000:	Ege, Orta Balkan ve Adriyatik bölgelerinde çömlekçilikle birlikte tam Cilalı Taş Devri. Buğday, arpa, fiğ ve bezelye hasadı. At hariç tüm evcil hayvanlar. Büyük toplu köylerin ortaya çıkması. Birbirine yakın, kerpiç ve keresteden yapılan, avlulu, dikdörtgen evler. İlk tapınaklar. Kıyı ve açık deniz gemiciliği. Cam kaya, mermer ve spondil kabuğu ticareti.
6000-5500:	Tarımsal ekonominin Tuna havzasımn aşağı ve orta kısımlarına (Yugoslavya, Macaristan, Romanya) ve orta Bulgaristan'da ise Meriç Ovası'na yayılışı ve Dinyester-Bug bölgesinde ortaya çıkışı.
5500-5000:	Yiyecek üretim ekonomisinin doğu merkez Avrupa'dan merkez Avrupa'ya yayılması: Moravya, Bohemya, güney Polonya, Almanya, Hollanda (Doğrusal Çömlekçilik kültürü). Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan'da bakır metalürjisinin başlangıcı. Köylerin büyümesi. Dini inançlarda kullanmak için kutsal yazının ortaya çıkışı. Vinča, Tisa, Lengyel, Butmir, Danilo ve Karanovo kültürleri.
5000-4500:	Eski Avrupa kültürünün doruk noktası. Seramik sanatı ve mimarinin (iki katlı tapınak yapıları da dahil olmak üzere) olgunlaşması. Cucuteni (Tripolye) kültürünün Moldovya ve batı Ukrayva'da, Petreşti'nin Transilvanya'da ortaya çıkması.
4500-4000:	Eski Avrupa'nın gelişiminin devamı. Bakır ve altının kullanımının artması. Araçların (kilden yapılma minyatür tekerlek modelleri) ve evcilleşmiş atın ortaya çıkışı. İkincisi
4000-3500:	İlk Kurganlaşma: yerleşim biçimleri, toplumsal yapı, ekonomi ve dindeki değişiklikleri belirledi. Eski Avrupa sanatımn küçülmesi; heykelcik, çok renkli seramik ve tapınak yapımında durulma. Aşağı Tuna havzası ve Dobruca'da Kurganlaşmış bir Cernavoda (Boğazköy) kültürünün ortaya çıkışı.

3500-3000: Karadeniz'in kuzeyinden gelen Kurgan halkının ikinci dalgası. Tunç Devri'nin başlangıcı. Circum-pontic metalürji bölgesinin oluşumu. Cucuteni medeniyetinin dağılması ve bir cucutani-Kurgan karışımı olan Usatovo-Gorodsk-Folteşti'nin ortaya çıkışı. Bulgaristan'daki Ezoro ve orta Tuna bölgesindeki Beden karma kültürleri Eski Avrupa alt tabamyla doğu (Kurgan) öğelerinin karşılaşmasıyla oluşmuştur. Kuzey orta Avrupa'daki Globular Amphora kültürünün ortaya çıkışı.

3000-2500: Aşağı Dnieper-aşağı Volga steplerinden gelen Üçüncü Kurgan Dalgası'yla (Jamna) ortaya çıkan ve merkez doğu boyunca ilerleyen yeni bir değişim. Etnik kaymalar: Geç Baden ve Vucedol kültürlerinin Bohemya'ya, orta Almanya'ya, Bosna'ya ve Adriyatik kıyısına geçişi. Bell Beaker halkının (muhtemelen Kurganlaşmış Orta Avrupalılar) batı Avrupa'ya yaptıkları geniş kapsamlı yürüyüşler. Globular Amphora, Funnel boyunlu Beaker kültürleri ve yeni doğu (Jamna) öğelerinin birleşiminden oluşan Corded Ware kültüründeki Ren ve Dinyeper'in arasındaki oluşumları Corded Çömlekçiliği araçlarınıngüney İskandinavya, Doğu Baltık ile üst Dinyeper ve üst Volga'ya doğru dağılması.

Şekil 9. Eski Avrupa ve Kurgan Kültürleri'nin Karşılaştırılması
Kaynak: Marija Gimbutas'ın ilk olarak *The Journal of Indo-European Studies* 5, n.4 (Kış 1977): 283'te yayınlanan kronolojisinin bu kitap için 1986'da yeniden düzenlenmiş hali.

	Eski Avrupa Kültürü	**Kurgan Kültürü**
Ekonomi	Tarımsal (at hariç), yerleşik	Kırsal (atla birlikte)
Habitat	Büyük toplu köy ve kasabalar Kaleler yok	Yarı yeraltı evleriyle küçük köyler Kalelerden yöneticilik yapan liderler
Toplumsal Yapı	Eşitlikçi, anne soyuna dayalı	Baba soyuna dayalı ve babayerli
İdeoloji	Barışçıl, sanatsever kadın yaratıcı	Savaşçı erkek yaratıcı

Şekil 10. Girit ve Diğer Antik Medeniyetlerin Kronolojik Karşılaştırılması

Sir Arthur Evans ve Nicholas Platon'un kronolojilerine dayanarak ve diğer antik medeniyetlerin öne çıkan özellikleriyle karşılaştırılarak yapılan Girit Medeniyeti gelişimi (tarihler yaklaşık verilmiştir).

Tarihler İ.Ö.	**Girit Platon'un Kronolojisi**	**Girit Evans'ın Kronolojisi**	**Diğer Antik Medeniyetler Belli Kronolojik özellikler**
6000	Erken Cilalı Taş I	Erken Cilalı Taş	Anadolu'da Çatalhöyük'ün başlangıcı. Tayland'da pirinç yetiştirilmesi. Avrupa ve Yakın Doğu'da zirai toplumların gelişmesi.
5000	Erken Cilalı Taş II	Orta Cilalı Taş	Mezopotamya alüvyon ovasının kolonileşmesi. Mısır'da zirai yerleşimlerin gelişmesi. Meksika'da mısır yetiştirilmesi.
4000	Orta Cilalı Taş		Cilalı Taş ekonomisi Britanya'ya getirildi. Brittany'de erken monolitik anıtlar. Çin'de ipek güvesinin evcilleştirilmesi.
3000	Geç Cilalı Taş	Geç Cilalı Taş	Akdeniz'de Kiklad kültürlerinin gelişimi. Ekilebilir tarım tekniklerinin orta Afrika'ya yayılması. Amerika kıtasında ilk çömlekçilik. İlk Mısır hanedanı.
2600	Saray öncesi dönem I	Erken Minos I	İndus Vadisi'nde medeniyet gelişimi İlk Ur hanedanı Mısır'da Keops piramidinin yükselişi
2400	Saray öncesi dönem II	Erken Minos II	Sümer'in Akad dönemi Beşinci Mısır hanedanı

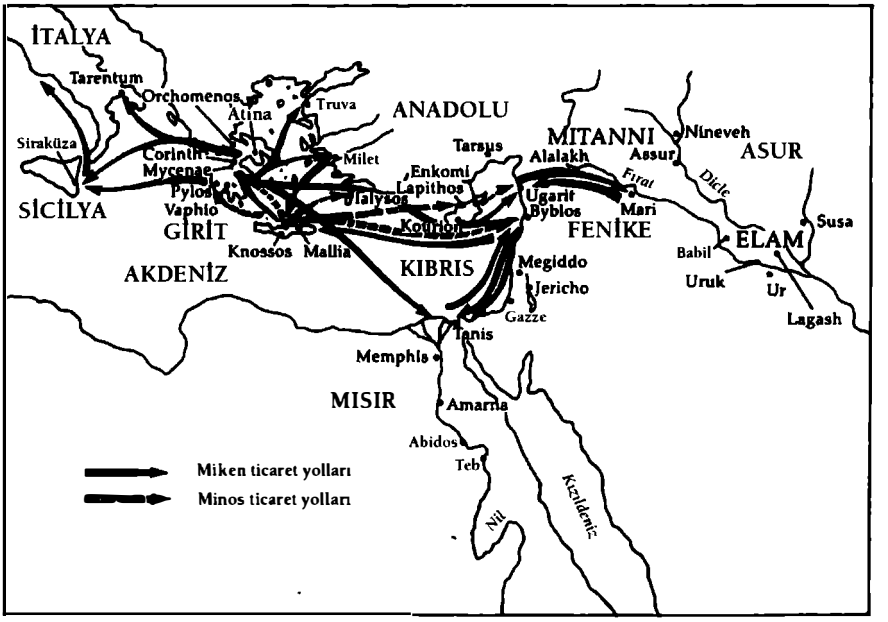
2200	Saray öncesi dönem III	Erken Minos III	Yedinci Mısır hanedanı Yeni Sümer dönemi
2000	Eski saray dönemi I	Orta Minos I	İndus Vadisi'nde filin evcilleştirilmesi Üçüncü Ur hanedanı Mısır'ın orta krallığı
1900	Eski saray dönemi II	Orta Minos II	İlk Babil hanedanı
1800	Eski saray dönemi III		Babil'de Hammurabi yasaları
1700	Yeni saray dönemi I	Orta Minos III	Mısır'da Hiksoslar'ın yönetime geçişi
1600	Yeni saray dönemi II	Geç Minos I	Çin'de Shang medeniyetinin gelişimi
1450	Yeni saray dönemi III	Geç Minos II	Aryan dilleri konuşan halkların Hindistan'ı ele geçirmesi
1400	Saray sonrası dönem I	Geç Minos III	Hitit İmparatorluğu'nun yükselişi
1320	Saray sonrası dönem II		Asurluların bir askeri güç olarak yükselişi İbrani kavimlerin Kenan'ı ele geçişmesi
1260	Saray sonrası dönem III		Hitit İmparatorluğu'nun çöküşü
1150	Alt Minos		Alt Minos Çin'de Shang hanedanının devrilmesi Akdeniz'de Miken medeniyetinin çöküşü Yakın Doğu'nun 1. Tiglat-Pileser yönetimindeki Asur saldırılarının artışı

Kaynaklar: Sir Arthur Evans, *The Palace of Minos at Knossos*, Sayı I-IV. (Londra: Macmillan & Company Ltd., 1921-1935); Nicolas Platon, *Crete* (Cenevre: Nagel Publishers, 1966); James Mellaart, *The Neolithic of the Near East* (New York: Charles Scribners Sons, 1975); ve dünya tarihi ansiklopedileri ve atlasları.

Şekil 11. Minos Giriti'nin Ana Bölgeleri

Kaynak: Jacquetta Hawks'un *Dawn of the Gods: Girit'in Minos ve Miken Kökleri* (New York: Random House, 1968): 59 eserinden uyarlanmıştır.

Şekil 12. Minos ve Miken Ticaret Yolları

Kaynak: Jacquetta Hawks'un *Dawn of the Gods: Girit'in Minos ve Miken Kökleri* (New York: Random House, 1968): 21 eserinden uyarlanmıştır.

Index

Symbols

1984 99, 180, 181, 184, 186, 208
1984 Uluslararası Nüfus Konferansı 180, 181
2001 65, 69, 110, 112, 114, 131, 134, 206
!Kung 21, 89, 189

A

Abbé 167
Abbé de Saint-Pierre 167
Abida Khanum 175
Abraham Maslow 193
Adam Smith 169
Adem 100
Adolf Hitler 186
Adonis 44
Adrienne Rich 24, 196
Adrienne Zihlman 84
Afrodit 43, 121
Agamemnon 94
Akenakes 68
Alexander Marshack 28
Alfred Adler 194
Alice Schlegel 24
Alice Walker 175
Allie Hixson 175
Altın Irk 11, 79
Alva Myrdal 175
Alvin Toffler 197
Amunoph III 59
Anaerkillik 11, 45
Anaksimandros 123
Andrea Dworkin 196
André Leroi-Gourhan 13, 279, 280
Annette Ehrlich 157
Annette Kuhn 24
Aphra Behn 24
Apollon 87, 93, 94, 101
Aquila 134
Ares 79, 80, 95, 120
Ariadne 43
Ariel Durant 143
Arignote 126
Aristofanes 127
Aristoksenos 124
Aristoteles 119, 123, 130
Arnold Hauser 59
Arnold Toynbee 146
Artemis 73
Ashley Montagu 1, 194
Aspasia 126, 127
Atargatis 30, 101
Athena 73, 93, 94, 95, 101, 120, 121, 125
Atlantis efsanesi 80
Attis 44
Avebury 32, 91
Axiothea 127
Ayetullah Humeyni 172, 173, 180
Aziz Cyril 142

B

Baal 101
Bahai Evrensel Adalet Evi Bildirisi 175
Bakire Meryem 30, 43, 91, 148
Baranamtarra 82
Barbara Deming 175
Barbara Ehrenreich 149
Barbara McClintock 194
Bettina Aptheker 157
Betty Reardon 175
Birleşmiş Milletler Kadınlar On Yılı 161
Boeotia'lı Corinna 126
Boğa 44

C

Carl Degler 157
Carol Christ 24, 175, 195
Carol Gilligan 24, 154, 175
Caroline Bird 196
Carol Jacklin 157
Carroll Smith-Rosenberg 157
Catharine Stimpson 24
Celina Garcia 175
Cennet Bahçesi 11, 81
Cennetin Kraliçesi 81, 107
Cerridwen 86
Charlene Spretnak 175
Charles Darwin 59
Charles Fourier 157, 170
Charlotte Bunche 175
Charlotte Perkins Gilman 189
Charybdis 120
Christine de Pisan 160
Claudia Koonz 157
Clytemnestra 94, 95
Constance Parvey 134, 140
Cratinus
  Atlantis oluşu 127
  Minos toplumu 127
Crispus 141
Cyrus Gordon 53
Çatalhöyük 13, 31, 33, 34, 36, 40, 41, 44, 46, 47, 48, 62, 63, 75, 86, 115, 122, 281, 288

D

Dale Spender 24, 175
Dame Nita Barrow 175
David Loye 7, 23, 175, 213
David McClelland 153
David Winter 151
Dea Syria 101
Demeter 18, 30, 44, 86, 101, 125
Devaki Jain 196
Devlet 3, 124, 125, 129, 149, 185
Diana Russell 196
Diodorus Siculus 87
Diotema 119, 128
Diyojen 122, 124
Diyonisos 126
Don Juan 151, 153, 160
Dorcas 133
Dorothea Dix 158
Dorothy Dinnerstein 157

E

Edmund Burke 171
Edward Hussey 122
Edward Lorenz 144
Elaine Pagels 135
Elisabeth Schussler Fiorenza 134
Elise Boulding
  Breaking Free 126
Elizabeth Cady Stanton 158, 171
Elizabeth Dodson-Gray 175
Elizabeth Gould Davis 156
Elizabeth Janeway 196
Elizabeth Pleck 157
Ellen Marie Chen 175
Elmwood Enstitüsü 175
Elohim 99, 108
Empedokles 123
Enlil 106
E. O. James 26, 106
Erich Neumann 115, 123, 197
Erinna 126
Erinyeler 93, 94, 96
Ernestine Rose 171
Eshilos
  Agamemnon 87, 94, 96, 99
Ester Boserup 24
Evelyn Fox Keller 195
Evrim
  Harcamalar, askeri ve toplumsal 3, 9, 11, 19, 78, 190
Ezra 107

F

Fahrenheit 451 184
Fates 86, 95
Fausta 141
Filippo Marinetti 152
Florence Howe 24

Florence Nightingale 158
Frances Wright 171
Francisco Varela 23, 97
Fran Hosken 175
Frank Herbert 189
Friedrich Engels 65
Friedrich Nietzsche 171
Fritjof Capra 23, 175, 194
Furies 93, 95

G

Gandhi 159, 194, 195, 196, 302
George Gilder 169
George Lucas 189
George Orwell 99
George R. Gliddon 59
George Sand 171
George Thompson 95
Gerda Lerner 157
Girit'in 11, 52, 53, 56, 57, 58, 72, 73, 74, 81, 91, 146, 148, 153, 290
Gita Sen 24, 175
Glaucon 129
Global 2000 178
Gloria Orenstein 3, 157
G. Rattray Taylor 147
Gyorgy Kampis 97

H

Habil 81, 114
Hacılar 13, 31, 34, 36, 92, 281
Hans-Günther Buchholtz 53
Harun 108
Hathor 51, 87
Havva 100, 102, 103, 114, 164, 208
Hazel Henderson 2, 24, 200
Helen Caldicott 175
Helios 115
Henry Adams 146
Henry Aiken 163
Hera 30, 73, 86, 101, 121
Heritage Foundation 181
Herman Kahn 181
Herman Khan 184
Hermes 73
Herodot 68
Hilkka Pietila 175
Hillary Rose 194
Hint-Avrupalılar
  Kurgan Halkı 47, 64, 108
Hiyerarşi 106, 137
Holly Near 175
Homeros 17, 73, 74, 80, 89, 119, 120, 122, 126, 156, 209
Hor-Aha 50
Horus 115
Hosea 107
Hudson Enstitüsü
  Açlık 184
  The Human Use of Human Beings 184
Humberto Maturana 23
Hypatia 142

I

I. Elizabeth 150
Ilya Prigogine 23, 139, 144, 190
Imogene Cunningham 192
Indira Gandhi 159
Iphigenia 94, 95
Irenaeus 137
Isabel Stengers 144
I. Theodosius 142
Itsue Takamure 157
İbrahim 109
İbraniler 53, 64, 97, 107
İdi Amin 172
İmparator Konstantin 141
İnsanın Doğuşu 27
İris 122
İshak 109
İsis 30, 51, 86, 87
İskenderiyeli Klement 143
İşaya 108
İştar 30, 51, 82, 86, 106

J

Jacques Ellul 184
Jacquetta Hawkes 52, 55, 57, 60, 126
James Lovelock 91
James Mellaart 13, 92, 281, 283, 289

James Robertson 200
Jane Harrison 124
Jane Lancaster 84
J. C. Nott 59
Jean Baker Miller 2, 24, 154, 193, 194
Jean Jacques Rousseau 129, 167
Jean O'Barr 175
Jerry Falwell 172
Jessie Bernard 24, 154, 175, 194
Joan Kelly 157
JoAnn McNamara 157
Joan Rockwell 94
John Mansley Robinson 130
John McConahay 192
John McHale 198
John Pfeiffer 27
John Platt 175
John Stuart Mill 167, 199
Jonas Salk 191
Joseph Campbell 42, 102
Judith Plaskow 24, 175
Judy Chicago 175, 192
Julian Jaynes 90
Julian Simon 181
June Brindel 175

K

Kabil 81, 114
Kalypso 120
Kaos 11, 22, 79, 120, 194
Kapitalizm 169
Karen Sacks 175
Karl Marx 167
Kathleen Barry 196
Kathleen Newland 157
Kelebek 201
Kibele 30
Kirke 120
Kopernik 164
Kore 18, 30, 44, 115, 125
Kraliçe Arete 120
Kraliçe Nana 81
Ksenofanes 122
Kuan Yin 18
Kültürel dönüşüm teorisi 113

L

Ladon 101
La Frances Rodgers-Rose 157
Lea 109
Leonard Swidler 132
Lester Kirkendall 157
Leviathan 101, 167
Lewis Mumford 185
Lila Leibowitz 84
Lourdes Arizpe 157
Lugalanda 82
Lut 113
Lynn Margulis 91
Lynn White 155

M

Madame Geoffrin 156, 166
Malleus Maleficarum 148
Mara Keller 175
Margaret Atwood 175
Margaret Fuller 158, 171
Margaret Mead 204
Margaret Thatcher 159
Marge Piercy 175
Marija Gimbutas 2, 13, 19, 35, 284, 285, 286, 287
Marilyn French 157
Marshall Feigenbaum 23
Martin Luther King Jr. 195
Mary Beard 155
Mary Daly 24
Mary Lyon 158
Ma Tsu 18
Maxentius 141
Mayumi Oda 175
Mecdelli Meryem 133, 134, 136, 137, 138
Mein Kampf 172
Merlin Stone 3, 50, 82
Meryet-Nit 50, 60
Mesih İsa
  Hz. İsa 131, 138
Metalürji 11, 65
Montanistler 137
Musa 64, 102, 108, 111

Müzler 86

N

Nammu 81
Nancy Cott 157
Nausicaa 120
Nawal El Saadawi 175
Naziler 186, 187
Neolitik Sanat
  Girit Sanatı 11, 39
  Tanrıça imajları 11, 39
Nicholas Platon 288
Nidaba 83, 87
Niles Eldredge 23, 190
Ninlil 83, 86, 106
Nit-Hotep 50, 60
Norbert Wiener 177

O

Observations on the Continuous Progress of Human Reason 167
Odisseas 120
Oresteia 93, 94, 95, 96, 99, 128
Orestes 93, 94
Ortaklık modeli 214
Osiris 115
Oswald Spengler 146

P

Paleolitik Mağara Sanatı 28
Pam McAllister 175
Papa II. Urban 185
Patricia Mische 175
Patrick Pearse 152
Paul 134, 141
Paula Gunn Allen 175
Peggy Antrobus 196
Peggy Sanday 175
Perikles 119, 126
Persephone 44, 115
Peter Ucko 28
Petra Kelly 175
Pindar 126
Pisagor 119, 122, 124, 128
Platon 2, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 60, 80, 119, 121, 124, 125, 126, 127, 129, 142, 288, 289
Politics 152, 200
Principles of Political Economy 199
Priscilla 134
Profesör de Morgan 50
Profesör Helmut Koester 136
Profesör H. W. F. Saggs 82
Profesör M. Vasic 87
P. Steven Sangren 157
Pythia 87
Python 101
Pythoness 102

R

Ralph Abraham 144
Randolph Trumbach 157, 168
Raphael Patai 107
Rayna Rapp 157
Renate 157
Reynold Higgins 55
Rita Arditti 195
Robert Jungk 175
Robert Shaw 23
Robin Morgan 196
Rollerball 184
Ronald Fletcher 168
Rosemary Radford Ruether 24, 175
Ruth Sivard 198

S

Sacred Discourse 126
Salome 116
Sappha 127, 156
Sappho 127, 156
Sarah 171
Sarasvati 87
Scylla 120
Serez 30
Sex in History 147, 150
Sexual Politics 152
Shagshag 82
Sherwood Washburn 190
Simone de Beauvoir 24

Simon Magus 138
Sir Arthur Evans 53, 60, 288, 289
Sirenler 120
Sir Flinders Petrie 50
Sir John Marshall 32
Sir Leonard Woolley 53
Sokrates 119, 122, 123, 124, 128, 129, 195
Solon 80
Sophia 17, 86, 89
Sophia Schliemann 89
Sosyalizm 169
Starhawk 175
Star Wars 189
State of the World's Women 1985 199
Stephen Jay Gould 23
Stonehenge 32, 91
Susan B. Anthony 158
Susan Brownmiller 157
Susan Griffin 175
Susanne Wemple 157
Syphon 101
Şekinah 109

T

Tabitha 133
Tammutz 44
Tanrıça
  The Goddesses and Gods of Old Europe 11, 26, 27, 30, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 56, 57, 58, 64, 67, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 100, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 109, 113, 115, 116, 120, 121, 122, 123, 125, 127, 138, 148, 162, 180, 191, 192, 196, 197, 201
Tao Te Ching 17
The Family and Its Future 168
The First Sex 156
The Gnostic Gospels 135
The Hebrew Goddess 107
Themistoclea 119, 124, 128
The Neolithic of the Near East 289
Theodore Roosevelt 152
Theodotus 138
The Sane Alternative 200
The Taming of the Shrew 151
The Turning Point 23
The Wealth of Nations 169
Thomas Hobbes 167
Thomas İncili 140
Trimorphic Protennoia 138
Troya 94
Types of Mankind 59

U

Ursula Le Guin 175
Urukagina 82, 83

V

Valentinus 138
Vassos Karageorghis 53, 60
V. Gordon Childe 70
Vilmos Csanyi 23, 97, 112

W

Wadjet 87, 101
Wealth and Poverty 169
Willard Libby 33
Willis Harman 198
Wilma Scott Heide 24, 175
World Military and Social Expenditures 198

Y

Yahya 116
Yakup 109
Yehova 64, 76, 81, 101, 102, 103, 108, 109, 114
Yeni Paradigma Sempozyumu 175
Yeremya 107
Yılan 43, 100

Z

Zenon 123
Zeus 73, 93, 95, 101, 121, 125, 128

Kutsal Kadınlığın Mirası

Kadeh ve Kılıç, kültürel köklerimizin hikâyesine yeni bir soluk katıyor. Bu yeni hikâye, savaşı ve cinsiyetler savaşını belirleyenin ne tanrısal ne de biyolojik sebepler olduğunu gösterirken, daha iyi bir geleceğin mümkün olduğunu ve aslında geçmişimizde yaşanmış ve hala peşimizi bırakmayan dramlarla da sıkı sıkıya bağlantılı olduğunu bütün gerçekliğiyle anlatıyor.

"Bazı kitaplar vahiy gibidir, ruhumuzu hayal bile edilemeyen olasılıklara açar. *Kadeh ve Kılıç* dünyada köklü değişiklikler başlatabilecek o muhteşem kilit kitaplardan biri." -Isabel Allende, *Ruhlar Evi*'nin yazarı

* * *

"Bu açık ve düzenli çalışma büyüleyici bir okuma imkânı sunuyor." - *Booklist*

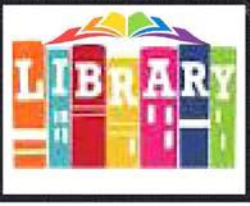
* * *

"Bu kitap, insanlığın bu kadar yıkım karşısında iyilik ve işbirliği becerisine sahip olduğunu kanıtlamaktadır." -*San Francisco Chronicle*

* * *

Riane Eisler, tüm dünyada ün kazanmış bir araştırmacı, fütürist ve aktivisttir.

İnceleme t24
ISBN 978-605-9902-04-5
9 786059 902045
www.mayayayinlari.com